

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**RUSYA FEDERASYONU’NUN UKRAYNA’DAKİ
DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ VE
BATI’NIN GÜVENLİK ALGISI (1991-2015)**

Doktora Tezi

Yakup KARAKUŞ

Danışman

Prof. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İstanbul – 2024

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Yakup KARAKUŞ

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi ve Batı'nın Güvenlik Algısı (1991-2015)

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Doktora

Tezin Tarihi : 18.12.2024

Sayfa Sayısı : 441

Tez : Prof. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

Danışmanları

Dizin Terimleri : Savaş ve Strateji, Hibrit Savaş, 2014-2015 Rus Hibrit Savaşı, Güvenlik, Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi (DOSS).

Türkçe Özet : Savaş literatüründe yaşanan değişim, strateji ve güvenlik çalışmalarına yeni boyutlar kazandırmaya devam etmektedir. Bu tez çalışmasının amacı, Rusya'nın yeniden aktör ve tehdit olarak algılanmasını sağlayan doğrusal olmayan savaş stratejisi (DOSS) nedir? sorusuna aynı zamanda Batı'nın tehdit-güvenlik algısına dair cevaplar aramaktır.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Yakup KARAKUŞ

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**RUSYA FEDERASYONU’NUN UKRAYNA’DAKİ
DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ VE
BATI’NIN GÜVENLİK ALGISI (1991-2015)**

Doktora Tezi

Yakup KARAKUŞ

Danışman

Prof. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İstanbul – 2024

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yakup KARAKUŞ

.../.../2024

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yakup KARAKUŞ 'un Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi ve Batı'nın Güvenlik Algısı (1991-2015) adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bilim dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ

Üye

Prof. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz ALTINSOY

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2024

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

2014 yılında Rusya Federasyonu'nun (RF) Kırım'ı ilhak girişimi ve akabinde 2014-2015'te Doğu Ukrayna-Donbass bölgesinde ortaya çıkan silahlı çatışma ortamı, literatürde önemli bir savaş tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Ancak 2014-2015'teki Rusya'nın Ukrayna'daki operasyonları, tam olarak adlandırılmamış hatta üzerinde uzlaşa sağlanamamış bir savaş yaklaşımı ve stratejik yaklaşım görünümündedir. Batı literatüründe daha çok hibrit savaş-hibrit tehdit ve Rus hibrit savaşı şeklinde birçok çalışmaya konu olan bu çatışma (operasyonlar) süreci, çok nadir olarak doğrusal olmayan savaş (DOS) şeklinde de adlandırılmaktadır. Doğrusal olmayan savaş (DOS); ortak kuramsal bir çerçevede tanımlanmamakta, yöntemsel farklılıklarla değerlendirilmekte ve terminolojik farklılıklar da içermektedir.

Bu tez; 2014-2015'te Rusya'nın operasyonları ile şekillendirdiği süreci, retrospektif bakış açısı ile 1991-2014 döneminde Ukrayna-Rusya arasında yaşanan doğrusal olmayan ilişkileri ve gelişmeleri değerlendirerek, analiz etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda tez; 2014-2015'te yaşanan süreci, “doğrusal olmayan savaş+stratejisi (DOS+S)” şeklinde adlandırmakta ve bazı varsayımlar üzerinden değerlendirmektedir. Tezin amacı; “Rusya'nın yeniden aktör ve tehdit olarak algılanmasını sağlayan DOSS nedir?” sorusu üzerine odaklanmaktadır. DOSS kapsamında kuramsal-kavramsal bir çerçeve geliştirerek, teorik-doktrinsel-askerî pratik üzerine analitik yaklaşımla literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

DOSS'un stratejik-operasyonel-taktiksel bağlamda nasıl yorumlanması gerektiğine dair bazı çıkarımlar içeren tez; “DOSS nedir?” sorusuna cevap aramakla birlikte Batı ekseninde savaş/tehdit/güvenlik algısına dair nasıl bir etki (tartışma) alanı oluşturduğunu da sorgulamaktadır. Nihayetinde DOSS'un, asimetrik bir yaklaşımla algı operasyonları ve askerî-siyasi operasyonlarla şekillendirildiği; büyük bir resim üzerinden okunması gereken, ulusal-uluslararası güvenlik yaklaşımları için tehdit arz eden ve güvenlik algısı sorununa dönüşebilecek stratejik kurgu olduğu; kanısına varılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Savaş ve Strateji, Hibrit Savaş, 2014-2015 Rus Hibrit Savaşı, Güvenlik, Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi (DOSS).

SUMMARY

The attempt of the Russian Federation (RF) to annex Crimea in 2014 and the armed conflict environment that emerged in the Eastern Ukraine-Donbass region in 2014-2015 have brought about an important war debate in the literature. However, Russia's operations in Ukraine in 2014-2015 have an appearance of a war approach and strategic approach that has not been fully named or even agreed upon. This conflict (operations) process, which is mostly the subject of many studies in the Western literature as hybrid war-hybrid threat and Russian hybrid war, is also very rarely called non-linear war (NLW). Non-linear war (NLW) is not defined within a common theoretical framework, is evaluated with methodological differences and also includes terminological differences.

This thesis tries to analyze the process shaped by Russia's operations in 2014-2015 by evaluating the non-linear relations and developments between Ukraine and Russia in the period of 1991-2014 from a retrospective perspective. In this context, the thesis names the process experienced in 2014-2015 as “non-linear war+strategy (NLW+S)” and evaluates it through some assumptions. The aim of the thesis focuses on the question "what is NLWS that enables Russia to be perceived as an actor and a threat again?". It aims to contribute to the literature by developing a theoretical-conceptual framework within the scope of NLWS and with an analytical approach on theoretical-doctrinal-military practice.

The thesis, which includes some inferences on how NLWS should be interpreted in the strategic-operational-tactical context, seeks an answer to the question "what is NLWS?" and also questions what kind of an area of influence (discussion) it has created regarding the perception of war/threat/security in the Western axis. As a result, it is concluded that NLWS is a strategic fiction (or structure) that is shaped by operations of perception and military-political operations with an asymmetric approach, that should be read in terms of the bigger picture, that poses a threat to approaches of national-international security and that may turn into a security perception problem.

Keywords: War and Strategy, Hybride Warfare, 2014-2015 Russian Hybride Warfare, Security, Non-linear Warfare Strategy (NLWS).

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SAVAŞ VE STRATEJİ

1.1. Antik Çağdan Klasik Savaşlara “Savaş ve Strateji Olgusu”	13
1.1.1. Sun Tzu’nun “Öncü Yaklaşımı”	13
1.1.2. Thucydides ile “Gücün Dinamiği ve Strategos”	14
1.1.3. Thomas Aquinas’ın “Asal Erdemi”	16
1.1.4. Hugo Grotius: “Savaş ve Uluslararası Hukuk”	18
1.1.5. Niccolò Machiavelli’nin “Savaş ve Devlet Analizi”	19
1.1.5.1. “Virtue ve Fortuna” Öğretisi	23
1.1.5.2. Machiavelli’nin Politik Savaş Stratejisi	26
1.1.6. Thomas Hobbes: “Anarşi, Kaos ve Güç”	28
1.2. Uluslararası Sistemin Şekillenmesinden Sonra “Klasik Savaş ve Strateji Olgusu”	31
1.2.1. “Carl Von Clausewitz’in” Savaş Anlayışı ve Kuramsal Bakış Açısı.....	34
1.2.1.1. Mutlak ve Gerçek Savaş	36
1.2.1.2. “Savaşın Sisi ve Sürtünme”	38
1.2.1.3. Clausewitz’in Amaç-Araç İlişkisi.....	39
1.2.2. Antoine Henri de Jomini: Gerçek “Savaşın Kimliği”	41
1.2.2.1. Askerî Politika Yaklaşımı.....	43
1.2.2.2. Strateji Yaklaşımı	44
1.2.3. “Clausewitz ve Jomini” Yaklaşımlarının Karşılaştırılması.....	44
1.2.4.“Klasik Savaş Düşüncesine Dair”: Değişim, Eleştiri ve Savaş Kültürü	46
1.3. Modern Savaşlara Doğru “Savaş ve Strateji Olgusu”	49
1.3.1. Quincy Wright’ın Analitik Savaş Yaklaşımı.....	50
1.3.2. Raymond Aron’un “Soğuk Savaş Dönemine Dair Savaş-Barış Diyalektiği”.	54
1.3.2.1. Diplomasi.....	56
1.3.2.2. Hiperbolik Savaş.....	56
1.3.2.3. Uluslararası Sistem Yaklaşımı.....	57
1.3.2.4. İki veya Çok Kutuplu Sistem Karakteri ve Savaş	59
1.3.3. Kenneth Waltz’un “Güç, Denge ve Savaş İlişkisi”	60

1.4. Geçmiş Dönemden Moderne: “Savaş-Strateji Bütünselliği”	64
1.4.1. Liddel Hart’ın “Yüksek Stratejisi”	67
1.4.2. André Beaufre’nin “Genel Stratejisi”	69
1.4.3. Murray ve Grimsley’in “Stratejik Bütünsellik Yaklaşımı”	70
1.4.4. Colin S. Gray’in “Büyük Strateji” Yaklaşımı	71
1.4.4.1. Stratejik Kültürün Önemi	71
1.4.4.2. Etki-Öngörü-Zorluk-Sonuç.....	75
1.4.5. “Sonsuz Strateji”	76

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ

2.1. “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi (DOSS)” Kuram ve Kavramsallığı	78
2.2. “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi” ile İlişkilendirilen/Temellendirilen Savaş Terminolojisinin ve Kuramsal-Kavramsal Yaklaşımların Analitiği	81
2.2.1. Düzenli Savaş Olgusu	82
2.2.2. Düzensiz Savaş Olgusu ve Algısı.....	84
2.2.3. Yeni Savaşı Anlamak	87
2.2.3.1. Kaldor’un Yeni Savaş Analizi	88
2.2.3.2. Savaşların Dönüşümü Yaklaşımı.....	90
2.2.3.3. Yeni Savaş Eleştirisi	91
2.2.4. Sınırlı Savaş Olgusu	93
2.2.5. Sınırsız Savaş Doktrini ve Konsepti.....	98
2.2.5.1. Çok Yönlülük Yaklaşımı	99
2.2.5.2. Senkronizasyon Gücü	100
2.2.5.3. Sınırlı Hedefler İlkesi	101
2.2.5.4. Sınırsız Önlemler Dinamiği	102
2.2.5.5. “Asimetrik” Saldırı Stratejisi	103
2.2.5.6. Minimum Tüketim İlkesi	105
2.2.5.7. Çok Boyutlu Koordinasyon	107
2.2.5.8. Tüm Sürecin Ayarlanması ve Kontrol	108
2.2.6. Bileşik Savaş Konsepti	109
2.2.7. Hibrit Savaş Modeli.....	114
2.2.7.1. Değişen Stratejik Savaş Algısı ile “Hibrit ve Nesil Savaş İlişkisi” ...	118
2.2.7.2. Hibrit Savaş Algısı Bağlamında DOS’un Temellendirilmesi.....	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ: STRATEJİK YAKLAŞIM (OLUŞUM) VE RUS ASKERİ BAKIŞ AÇISI

3.1. “Doğrusal Olmayan Savaş” Yaklaşımı / “Rus Hibrit Savaşı”	125
3.2. “Rus Hibrit Savaşı” Eleştirisi / DOSS	133
3.3. DOSS’a İlişkin Kuramsal ve Stratejik Bir Değerlendirme	139
3.3.1. Savaş Stratejisine ve Stratejik Oluşuma Dair Değerlendirme	142

3.3.2. “Aktör Devlet Kurgusu”-Weissmann Senaryo Analizi ile DOSS’a Dair Değerlendirme	149
3.4. DOSS-Rus Askerî Bakış Açısı: Teorik ve Doktrinsel Yaklaşımlar.....	153
3.4.1. “Gerasimov Doktrini” ve Yaklaşımı	154
3.4.1.1. Gerasimov Doktrininde Rus Düşünsel Birikiminin İzleri	170
3.4.1.1.1. Messner’in “Yıkım Savaşı (Myatezh Voyna-MV)”Konsepti....	171
3.4.1.1.2. “Gelecek Savaş”: Gareev ve Slipchenko’nun Askerî Yaklaşımı	173
3.4.2. Rus “Yeni Nesil Savaş (New Generation Warfare-NGW)” Teorisi.....	180
3.4.3. Rus “Yeni Tip Savaş (New Type Warfare-NTW)” Modeli.....	192

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ VAKA ANALİZİ: UKRAYNA’DA DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ RETROSPEKTİFİ

4.1. Ukrayna ve Rusya Arasında Temel Sorunlara İlişkin Durum Analizi : “Doğrusal Olmayan” İlişkiler.....	202
4.2. Stratejik Oluşuma Zemin Oluşturan “Doğrusal Olmayan” Gelişmeler : “Rusya’nın Rolü”	212
4.2.1. Ukrayna’da “Kaos-I” : Turuncu Devrim ve Analizi	212
4.2.2. Ukrayna’da “Kaos-II” : “Euromaidan” Olayları ve Analizi	220
4.3. DOSS Eylem Profili (2014-2015) : Rusya’nın Stratejik Amaçları Doğrultusunda Eylemleri	235
4.3.1. 2014-Kırım’ın İlhakı / “Rusya’nın Operasyonel” Analizi	235
4.3.2. Rusya’nın Doğu Ukrayna (Donbass) Savaş Stratejisinin Analizi (2014-2015)	257
4.4. Bulgular ve Yorumlar	287

BEŞİNCİ BÖLÜM

DOSS BAĞLAMINDA ORTAYA ÇIKAN SORUN(LAR)

5.1. Rusya’nın 2014-2015 Eylemleri Sonrasında Batı Perspektifinde Ortaya Çıkan Sonuçlar Üzerinden Sorunlar	308
5.1.1. Savaş Adlandırma/Tehdit Algısı Sorunu: Küçük Resim.....	308
5.1.2. Algı Sorunu	314
5.1.3. Stratejik Kurgunun Anlaşılması Sorunu: Büyük ve Küçük Resim	317
5.1.4. Etki Alanı Sorunu.....	322
5.2. 2014 Öncesi Tehdit Algısını/Olgusunu Yeniden Anlamak	325
5.3. 2014-2015 Rus Operasyonları ile Birlikte Batı’da Ortaya Çıkan Savaş Atmosferi	328
5.4. Stratejik Operasyonel Taktiksel Kurgu Bağlamında DOSS Tehdidi.....	331
5.4.1. Soğuk Savaş (Siyasi-Politik Savaş) Kurgusu.....	331
5.4.2. Operasyonel-Taktiksel Tehdit: Asimetri	339

5.4.3. Asimetrik Yaklaşım ve Sinerji ile Ortaya Çıkan Kurgusal Tehdit : Asimetrik Sinerji	343
5.5. DOSS Tehdidi: Stratejik Bağlamda Tehdit Algısını ve Kurgusunu Yeniden Anlamak	349
5.5.1. Rusyanın Tehdit Algısı.....	349
5.5.2. DOSS'un Oluşturduğu Etki Alanı	357
5.5.3. DOSS ile Ortaya Çıkan Kurgusal Tehdit	363
SONUÇ.....	372
KAYNAKÇA	379

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AN-30B	:	Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne Ait Keşif Uçağı
ATO	:	Anti-Terör Operasyonu
AVN	:	Akademiya Voennyh Nauk/Askerî Bilimler Akademisi
AW	:	Asymetric Warfare/Asimetrik Harp-Savaş
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz.	:	Bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
BM-21 GRAD	:	Rus Tahrip Gücü Yüksek Roket Sistemi
BTG	:	Batal'onmaya Takticheskaya Gruppa/Tabur Taktik Grupları
BTR-80/APC	:	Rus Zırhlı Personel Taşıyıcı
BUK	:	Rus Hava Savunma Sistemi
CETO	:	Ortaya Çıkan Tehditler ve Fırsatlar Merkezi
CIA	:	Merkezi Haberalma Teşkilatı
CPGS	:	Konvansiyonel Ani Küresel Vuruş/Saldırı
CSIS	:	Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi
CSTO	:	Collective Security Treaty Organization
çev.	:	Çeviri
DNR	:	Donetsk Halk Cumhuriyeti
DOSS	:	Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi
DPICM	:	Çift Amaçlı Konvansiyonel Mühimmat
EaP	:	Eastern Partnership/Doğu Ortaklığı
ENP	:	Avrupa Komşuluk Politikası
EurAsEC	:	Avrasya Ekonomik Topluluğu
EW	:	Electronic Warfare/Elektronik Harp
FORPOST	:	Rus İnsansız Hava Aracı
FSB	:	Federal (İç) Güvenlik Birimi
GRANAT I-II	:	Rus İnsansız Hava Aracı
GRU	:	Askerî İstihbarat Servisi

HAARP	:	Yüksek Frekanslı Aktif Atmosferik Olayları Araştırma
IL-76	:	Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne Ait Nakliye Uçağı
IO	:	Information Operations/Bilgi Operasyonları
ISIS	:	The Islamic State of Iraq and al Sham
IŞİD	:	Irak Şam İslam Devleti
ITAR/TASS	:	Rus Haber Ajansı
IW	:	Information Warfare/Bilgi Harbi-Savaşı
İHA	:	İnsansız Hava Araçları
JCCC	:	Kontrol ve Koordinasyon Ortak Merkezi
JWT	:	Just War Theory/Adil Savaş Teorisi
KGAÖ	:	Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
KGB	:	Devlet Güvenlik Komitesi
LNR	:	Luhansk Halk Cumhuriyeti
MANPADS	:	Taşınabilir Hava Savunma Sistemi
MCDC	:	Çok Uluslu Kapasite Geliştirme Programı
MEU	:	Deniz Seferi Birimi
MH17	:	Ukrayna-Donetsk Bölgesinde Düşen Yolcu Uçağı
Mi-24	:	Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne Ait Helikopter
Mi-8	:	Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne Ait Nakliye Uçağı
MSG	:	Modelleme ve Simulasyon Grubu
MTR	:	Askerî Teknik Devrim
MV	:	Myatezh Voyna/Yıkım Savaşı
NACC	:	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NCW	:	Temassız Harp-Savaş
NGO	:	Non-Governmental Organizations
NGW	:	New Generation Warfare/Yeni Nesil Harp-Savaş
NLWS	:	Non-Linear Warfare Strategy
NPP	:	Yeni Fiziksel İlkelere Dayalı Silahlar
NPT	:	Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
NSDCU	:	Ukrayna Ulusal Güvenlik Savunma Konseyi
NTW	:	New Type Warfare/Yeni Tip Harp-Savaş
OMG	:	Operasyonel Manevra Grubu

ORLAN-10	:	Rus İnsansız Hava Aracı
OSCE	:	Organization for Security and Co-Operation in Europe
PfP	:	Barış İçin Ortaklık
RF	:	Rusya Federasyonu
RMA	:	Askerî İşlerde Devrim
S-300	:	Sovyet-Rus Karadan Havaya Silah Sistemi
SBU	:	Ukrayna Ulusal Güvenlik Servisi
SLAVONIC	:	Rus Özel Askerî Şirket
SNAR-10M1	:	Rus Askerî Gözetleme/Radar/Tespit Cihazı
SO	:	Özel Harekât/Operasyon
SOC	:	Özel Harekât Kapasite/Gelişim
SOF	:	Özel Harekât Kuvvetleri
SPETSNAZ	:	Rusya Federasyonu Özel Kuvvetler/Özel Amaçlı Kuvvetler
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
SVR	:	Dış İstihbarat Servisi
TITUSHKY	:	Rusya Yanlısı Silahsız Gruplar
TRADOC G-2	:	Training Doctrine and Command G-2 ‘Intelligence’
TRISA	:	TRADOC G-2 Intelligence Support Activity
U-510	:	Ukrayna Donanması Komuta Gemisi
UNSC	:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
US	:	United States of America
USSC	:	Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
VDV	:	Hava İndirme Birlikleri
VPK	:	Voyenno-Promyshlennyy Kurver/Rus Askerî Endüstriyel
WAGNER	:	Rus Özel Askerî Şirket
yy	:	Yüz Yıl
ZOOPARK-1	:	Rus Askerî Gözetleme/Radar/Tespit Cihazı
4GW	:	Fourth Generation Warfare/Dördüncü Nesil Harp- Savaş
6GW	:	Sixth Generation Warfare/Altıncı Nesil Harp-Savaş
9/11	:	11 Eylül 2001 Terör Saldırısı
9A52-4	:	Rus Tahrip Gücü Yüksek Roket Sistemi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. “Gerasimov’un Savaşın Değişen Karakteri Analizi”	156
Tablo 2. Chekinov ve Bogdanov’un “Yeni Nesil Savaş (NGW) Stratejisi”	187
Tablo 3. Kartapolov’un “Yeni Tip Savaş (NTW) Stratejisi”	195
Tablo 4. Kaos-I ve Kaos-II Analizleri Çerçevesinde “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisine” Dair Yöntemler: Stratejik Amaç-Araç İlişkileri	287

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Savaş Stratejisi Diagramı	143
Şekil 2. Senaryo Analizi ile Aktör Devlet DOSS Kurgusu.....	150
Şekil 3. 2014-Kırım Operasyonu Aşamaları	239
Şekil 4. “Doğu Ukrayna-Donbass” Çatışma Alanı.....	261
Şekil 5. DOSS Karakterinin Ukrayna Profili İçinde Evrilme Süreci.....	291
Şekil 6. 2014-Kırım İlhakı Operasyonel-Taktiksel Stratejik Değerlendirme.....	295
Şekil 7. “2014-2015 Doğu Ukrayna ‘Donbass’ Çatışmaları DOSS Perspektifi”	297
Şekil 8. Hibrit Harp Modeli ve Simülasyonu (MSG-ET-043).....	311
Şekil 9. V.Gerasimov-III. Moskova Güvenlik Konferansı	354
Şekil 10. Etki Alanını Şekillendirme	358
Şekil 11. Etki Alanını Genişletme-Gerilimi Tırmandırma.....	361
Şekil 12. Aktör Devlet Büyük Strateji Kurgusu.....	363

ÖNSÖZ

Strateji ve güvenlik kavramları, gerek ulusal güvenlik bağlamında gerekse uluslararası ilişkilerin alt bir disiplini olarak birçok alanda tartışma eksenini oluşturan iki önemli kavram haline gelmiştir. Ancak savaş olgusu ile birlikte strateji olgusunun geçmişten-moderne yaşadığı değişim, Soğuk Savaş sonrası aktör/devlet merkezli savaş anlayışlarının ötesinde yeni savaş tanımlamalarına ve özellikle “hibrit savaş” tanımının genişlemesine olanak sağlamıştır. 2014-2015’te Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’da şekillendirdiği operasyonlar, literatürde ağırlıklı olarak devlet dışı aktörleri merkezine alan “hibrit savaş” tanımı ve bu tanımı genişleten tehdit/güvenlik algısı ile değerlendirilmektedir. Savaş literatüründe yaşanan değişim, strateji ve güvenlik çalışmalarına yeni boyutlar kazandırmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda “Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’daki Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi ve Batı’nın Güvenlik Algısı (1991-2015)” adlı bu çalışmanın öncelikli amacı; retrospektif (geçmişe dönük) bakış açısı ile “Rusya’nın yeniden aktör ve tehdit olarak algılanmasını sağlayan doğrusal olmayan savaş+stratejisi (DOSS) nedir?” sorusu üzerine odaklanmaktadır. Çalışmada Batı perspektifinde hibrit savaş/tehdit/güvenlik algısı ile değerlendirilen (2014-2015’teki) süreç, amaca ilişkin varsayımlar doğrultusunda DOSS ekseninde stratejik bir değerlendirme ile analiz edilmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Çalışma süresince her açıdan katkı ve destek sağlayan değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Yavuz Çilliler’e, daha önce tez izleme komitesinde olan ve desteğini sürekli hissettiğim kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Şenol Durgun’a, tez izleme komitesinde olan değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Emine Akçadağ Alagöz ile Sayın Dr. Öğr. Üyesi Emre Gündoğdu’ya, katkılarından dolayı Sayın Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz Altınsoy ile Sayın Dr. Öğr. Üyesi Alihan Limoncuoğlu’na ve ayrıca Sayın Dr. Muhammet Salih Yiğit’e çok teşekkür ederim.

Özellikle yoğun çalışma hayatımda destek olan Sevgili Eşim Selda’ya ve çok değerli kızlarım Ela Duru ile Alya Sima’ya sonsuz teşekkür ederim...

GİRİŞ

Savaş olgusunu, karşılıklı ve karşıt iradelerin birbirlerine üstünlük sağlama ve hâkimiyet kurma mücadelesi içerisinde, zorla-şiddetle yürütülen eylem biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Ancak savaş olgusu; insanın doğa ile tek başına mücadelesinden, toplumların var olma mücadelelerine, yaşam sanatı olarak hayatın gerçeği olarak görülmesinden, siyasal amaçların gerçekleştirilmesinde en önemli araç olarak görülmesine kadar birçok yaklaşım içinde değerlendirilebilir genişliğe sahiptir. Rekabet ve üstünlük oluşturma politikaları, tarihi ve siyasi çerçevede ele alındığında birçok savaşın ana nedenleri arasında yer almaktadır. Savaşı ortaya çıkaran unsurlar ve savaş yöntemleri; savaşan aktörlerin içsel-dışsal dinamiklerine bağlı olarak gelişmekte ve aktörlerin hâkimiyet-rekabet anlayışlarının değişmesi ile de şekillenmektedir.

Etimolojik köken olarak orduya yön vermek, yönetmek anlamında açıklanan ve harp kültürü içinde “generalin sanatı (strata geos)” anlamında kullanılan strateji kavramı ise; tedbir, güç ve taktik üçlemesi içinde geleneksel savaş yöntemlerinin ve savaşan tarafların etkili kullanımlarına bağlı olarak farklı parametrelerle desteklenmektedir (Cummings ve Wilson, 2003; Pekşen ve Güneylioğlu, 2015; Seren, 2017). Ancak strateji kavramı ile tanımlanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılan savaş olgusu; üzerinde uzlaşa sağlanamamış derin ve zengin savaş terminolojisi ile yeni savaş konseptlerini-tanımlarını da çeşitlendirmektedir.

Harp kavramı; iki veya daha çok devlet arasında karşılıklı ilişkilerin kesildiği ve silahlı –bir mücadele– çatışma çerçevesinde değerlendirilmekte, silahlı-silahsız mücadele, çatışma, saldırı vb. tanımlarla anlam genişlemesi yaşayan savaş kavramı ile eşdeğer biçimde kullanılmaktadır (Varlık, 2013, s. 116; Yılmaz, 2020, s.1). Savaş kavramı, savaşı belirleyen unsurlar yani “kuvvet kullanma, düşmanca tutum, eylem, hukuki bir durum” üzerinden incelenmekte ve ilkesel olarak savaşta aktörlerin/faillerin “devlet” olması gerektiği de vurgulanmaktadır (Keskin, 1998).

Ancak geleneksel savaş anlayışı ile cephe savaşlarında karşı karşıya gelen aktörler; kazananın ve kaybedenin belli olduğu savaş portresinden uzaklaşarak, Soğuk Savaş süreci ile birlikte yeni savaş anlayışları ve stratejiler geliştirmek zorunda kalmışlardır. Zamanla aktör devlet(ler), savaşların tek öznesi olmaktan çıkmış; akabinde devlet-devlet dışı aktörlerin ve farklı yöntemlerin de yer aldığı bir

savaş olgusu/algısı şekillenmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası savaş literatürü; karşı karşıya gelmek istemeyen aktörlerin farklı yöntemlerle mücadele anlayışı geliştirmesi sonrasında, yeni savaş tanımları ile savaş olgusunu da yeniden tanımlamaya çalışmıştır. Çünkü aktör devleti merkezine alan geleneksel savaş anlayışı değişmiş ve bölgesel çatışmalarda rol alan devlet dışı aktörler ile terörist silahlı grupların faaliyetleri, düzenli-düzensiz savaş olgusunun da yeniden sorgulanmasına neden olmuştur.

Bu durum, Mary Kaldor tarafından 1999 yılında yayınlanan “*New and Old Wars: Organized in a Global Era*” adlı kitabı ile eski-yeni savaş tartışmasını da ortaya çıkarmıştır. Yine 1999 yılında Quiao Liang ve Wang Xiangsui’nin “*sınırsız savaş (unrestricted warfare)*” doktrini ve konsepti ile savaş olgusu stratejik bağlamda çok daha geniş bir açı kazanmıştır. Bu açı, sınırsız savaştan önce “*sınırlı savaş (limited warfare)*” olgusunun ne olduğu sorusunu da tartışmamıza olanak sağlamıştır. Nihayetinde Frank G. Hoffman’ın (2007) “*Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War*” adlı çalışması, savaş literatüründe hâlâ tartışılmakta olan “hibrit-karma-melez” savaş modelini ortaya çıkarmıştır.

Hoffman; hibrit savaş modelini “bileşik, sınırsız ve dördüncü nesil savaşların (fourth generation warfare-4GW) bileşkesi” şeklinde bir orjin üzerinden açıklamıştır (Hoffman, 2007, s. 17-25).

Hoffman (2007), hibrit savaşın ağırlık merkezini savaş sahasında var olan düzenli-düzensiz kuvvetler ve teknolojiye yaşanan değişimin savaş sahasına yansımaları şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla “bileşik savaş (compound warfare)” konsepti ile “nesil savaş” yaklaşımı da yeniden tartışılmıştır. Bileşik savaş konsepti, savaş sahasında operasyonel-taktiksel bağlamda silahlı kuvvetlerin niteliğini veya gücün yapısını esas almaktadır. Yani bileşik savaş kavramı, savaş sahasında savaşan silahlı yapıları nitelemektedir. Nesil savaş yaklaşımı ise; savaşlarda kullanılan teknolojiden, askeri güce kadar yaşanan askeri gelişmeleri ve değişimi de sınıflandırmıştır (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton ve Wilson, 1989).

Bu doğrultuda, Hoffman’ın (2007) hibrit savaş modeli ile yukarıda belirttiğimiz düşünsel-eylemsel bağlamda tüm bu savaş tanımlamaları ve kuramsal yaklaşımlar; direkt veya dolaylı bir şekilde çalışmamıza esas olan “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisini (DOS+S)” açıklamak için önem arz etmektedir.

Düzenli ve düzensiz savaş olgusu, yeni savaş yaklaşımı, sınırlı savaş olgusu, sınırsız savaşa dair içerik tanımlamaları, bileşik savaş konsepti ile hibrit savaşa dair model; “doğrusal olmayan savaş stratejisinin” tasavvurunda yer almaktadır. Ayrıca tüm bu tanımlar ve yaklaşımlar, özellikle Batı literatüründe “Rus hibrit savaşı” veya “doğrusal olmayan” savaşı niteleyen tanımlamalarda, teorik veya pratik savaş çözümlemelerinin içeriğinde de yalın ve bileşik tasvirlerle öne çıkmaktadır.

Çünkü 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhak girişimi ve sonrasında Doğu Ukrayna-Donbass bölgesinde ortaya çıkan (2014-2015) çatışma ortamı; literatürde önemli bir savaş tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Batı literatüründe daha çok “hibrit savaş-Rus hibrit savaşı” şeklinde birçok çalışmaya konu olan bu çatışma süreci, çok nadir bir şekilde “doğrusal olmayan savaş” şeklinde de adlandırılmaktadır (Pomerantsev, 2014; Galeotti, 2014; Perry, 2015).

2014-2015 yıllarında Rusya, Kırım ve akabinde Doğu Ukrayna-Donbass bölgesinde doğrudan ve dolaylı bir şekilde aktör olarak yer almıştır. Ancak Rusya, 2015’te Donbass bölgesinde çatışmaların yoğunluğu arttığı bir döneme kadar savaş sahasındaki varlığını açıkça kabul etmemiştir. Bu dönemde, Batı ekseninde Rus hibrit savaşı şeklinde de tanımlanan Rusya’nın stratejik-operasyonel-taktiksel tutumu, kamuoyunda önemli bir gündem oluşturmuştur.

Bu durum, Hoffman’ın (2007) tanımından esinlenen Batı literatürünü yönlendirmiş ve hibrit savaş-hibrit tehdit olgusunun tartışma alanını da genişletmiştir. Böylece Rusya’nın hibrit savaşı, 2014 yılı sonrasında, Batı’da ortaya çıkan savaş atmosferi ile birlikte Batı’nın tehdit-güvenlik olgusunu/algısını da revize etmiştir.

Ancak Rus hibrit savaşı da doğrusal olmayan savaş da üzerinde uzlaşa sağlanamamış savaş yaklaşımı ve stratejik yaklaşım görünümündedir. Batı literatüründe çeşitli şekillerde tanımlanmasına rağmen doğrusal olmayan savaş; ortak kuramsal bir çerçevede tanımlanmamakta ve terminolojik farklılıklar içermektedir.

Yukarıda sıraladığımız ve genellikle 2014-Ukrayna krizi, hibrit savaş, hibrit tehdit vb. başlıklarla değerlendirilen durumlar, çalışmamızın öncelikli amacını da şekillendirmektedir.

Bu bağlamda **tezin amacı**; “Rusya’nın yeniden aktör ve tehdit olarak algılanmasını sağlayan DOSS nedir?” sorusu üzerine odaklanmakta ve literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Tezin varsayımları ise şu şekildedir:

- Geçmiş dönemden moderne savaş ve strateji olgusunun doğası gereği doğrusal olmayan bir karakterde olduğu;
- Savaş sahasında savaşa yön veren tüm gelişmelerin, (savaş stratejisi bağlamında) stratejik-operasyonel-taktiksel düzeyde aldatma üzerine inşa edildiği;
- Geçmişte yaşanan tüm gelişmelerin ve ilişkilerin de savaş stratejisini etkilediği;
- DOSS'un Rus askeri düşünce ekseninden beslenen doktrinsel ve askeri pratik üzerine kurgulandığı;
- Savaş ve strateji olgusunun doğası gereği doğrusal olmadığı varsayımı doğrultusunda, Hoffman'ın (2007) hibrit savaş modelinin de yeni olmadığı;
- Hibrit savaş modeliyle ortaya çıkan savaş portresinin, Batı'daki tehdit-güvenlik algısını da şekillendirdiği; varsayılmaktadır.

Çalışmamızda, Soğuk Savaş sonrası savaş tanımlarının değiştiği görülecektir. Ancak ortaya çıkan savaş tanımları; daha çok aktör devletin doğrudan yer almadığı yeni savaş, bileşik savaş, sınırsız savaş tanımları etrafında şekillenmektedir. Bu şekillendirme sürecinde, son olarak Hoffman'ın (2007) hibrit savaş modeli ile tartışmalı bir savaş alanı da ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın 2014'te Ukrayna'da başlattığı eylemler, hibrit savaş ve hibrit tehdit(ler) şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak çalışmamız, DOSS kapsamında 1991'den 2014'e kadar Ukrayna-Rusya Federasyonu (RF)¹ arasındaki bazı temel sorunları ve Rusya'nın rolünü işaret eden bazı gelişmeleri de incelemektedir. Aynı kapsamda 2014-2015'teki süreç; Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass savaş sahasında ortaya çıkan tüm askerî-siyasi gelişmeler ve yöntemler esas alınarak, analiz edilmeye çalışılmaktadır. Böylece çalışmamız, “doğrusal olmayan ilişkiler” ve “doğrusal olmayan

¹ Rusya Federasyonu (RF), literatürde resmi devlet (adı) künyesi şeklinde kabul görmekte ve bu künye kısaca Rusya şeklinde de belirtilmektedir. Çalışmamızda, resmi statüyü ve doğrudan-dolaylı aktör devleti nitelemek bağlamında her iki kavram da kullanılmaktadır.

gelişmelerle” birlikte DOSS vaka analizinde, 1991-2015 yılları arasında “Ukrayna’da doğrusal olmayan savaş retrospektifini” incelemektedir.

Bu çerçevede, yukarıda yer alan varsayımlar ve tezin amacına yön veren gelişmeler doğrultusunda **temel araştırma sorusu**; “hibrit savaş algısı ile temellendirilen DOSS’u nasıl bir stratejik değerlendirme ile analiz etmek gerekmektedir?” şeklindedir.

Ayrıca temel araştırma sorusunu destekleyen ve çalışmanın içeriğinde cevap aranmaya çalışılan alt sorular ise, şu şekildedir:

- Doğrusal olmayan savaş stratejisinin kuram ve kavramsallığı nasıl tanımlanabilir?
- Doğrusal olmayan savaş stratejisi nasıl bir stratejik yaklaşım (oluşum) ile şekillenmektedir?
- Aktör devlet kurgusu ile doğrusal olmayan savaş stratejisine dair bir değerlendirme yapılabilir mi?
- DOSS, yeni bir savaş stratejisi midir?
- 2014-2015'te Rusya'nın operasyonları sonrasında ortaya çıkan DOSS, ne tür ilişkiler ve gelişmelerle beslenmektedir?
- 2014-2015'te ortaya çıkan operasyonları nasıl adlandırmak mümkündür?
- DOSS, bir tehdit midir?
- 2014-2015 Rusya'nın eylemleri sonrasında, strateji ve güvenlik bağlamında ne tür sonuçlar ile sorunlar ortaya çıkmıştır?
- Bu sonuçları, nasıl değerlendirmek gerekir?

Genel olarak çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemi ve betimsel metot kullanılmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın genelinde DOSS kapsamında kurgusal düzenin anlaşılması açısından “ne-neden-nasıl” soruları sorularak, analitik bir yaklaşımla nedensellik ilişkisi de kurulmaya çalışılmaktadır. Kuramsal çerçeve, ağırlıklı olarak realist perspektif esas alınarak ancak farklı görüşlerin yaklaşımlarına ve değerlendirmelerine de yer verilerek şekillenmektedir. Çalışmamızın içeriğinde, ağırlıklı olarak birincil kaynakların esas alınmasına özen gösterilmiş ve ikincil kaynaklara da yer verilmiştir.

Çalışmamızda bölüm içerikleri, çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları, kullanılan yönteme ilişkin ayrıntılı çerçeve şu şekildedir:

Birinci bölümde, savaş ve strateji olgusu bağlamında varsayımlarımıza isitinaden “doğrusal olmayan” yaklaşım biçimlerini örneklendiren düşünürlere yer verilerek, Antik Çağ’dan klasik savaflara uluslararası sistemin şekillenmesinden modern savaflara kadar, askerî ve siyasi bağlamda adeta geçmişten-bugüne “doğrusal olmayan savaş stratejisine” zemin oluşturan “savaş kuramları” ve “savaş yaklaşımları” ele alınmaktadır. Bu bölümde; geniş bir çerçeveden savaş-strateji-güvenlik literatüründen faydalanılarak, “savaş ve strateji” olgusunun yaşadığı dönüşüm değerlendirilmektedir. Dönem dönem her iki olgunun hangi parametreler üzerinden şekillendiği sorgulanmakta, eleştiri ve karşılaştırmalara da yer verilmektedir. Bu bölüm, askeri strateji bağlamında yaşanan değişim, politik yaklaşım biçimi, amaç-araç ilişkisini anlamak ve zamanla geleneksel olan-olmayan savaş anlayışından Soğuk Savaş sürecine geçisin anlaşılması açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca birinci bölümde “geçmiş dönemden moderne savaş-strateji bütünselliği” başlığı; “doğrusal olmayan savaş ve strateji” kavramlarını, neden DOSS şeklinde belirttiğimiz anlaşılması açısından da önemlidir.

İkinci bölüm; öncelikle “doğrusal olmayan” tanımını ve doğrusal olmayan savaş stratejisini, hangi doğrultuda ele alınması gerektiğine dair kuramsal ve kavramsal analiz ile başlamaktadır. Akabinde doğrusal olmayan savaş stratejisi ile ilişkilendirilen-temellendirilen savaş terminolojisine ve kuramsal-kavramsal yaklaşımların analizine yer verilmektedir. Bu yaklaşımlar, savaş tanımları ve yöntemlerine ilişkin bir çerçeveden incelenmeye çalışılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan savaş tanımlarını ve yöntemlerini anlamak, son olarak Hoffman (2007) tarafından ileri sürülen ve değerlendirmeye çalıştığımız hibit savaş modelini anlamak için de önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, “düzenli savaş, düzensiz savaş olgusu ve algısı, yeni savaşı anlamak, sınırlı savaş olgusu, sınırsız savaş doktrini ve konsepti, bileşik savaş konsepti, hibrit savaş modeli” gibi başlıklarla tarihsel bir sıra gözetilerek, doktrinsel-konseptsel-yöntemsel yaklaşımlara ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir. Doğrusal olmayan savaş stratejisini temellendirmeye çalıştığımız ikinci bölümde, savaş tanımlarında ortaya çıkan değişimin nedenleri ve bu doğrultuda savaş yaklaşımlarının içeriği ile hangi parametrelerle inşa edildiği de

incelenmektedir. Aynı zamanda savaş türlerini adlandırma süreci ve yöntemlere ilişkin karşıt görüşlere de yer verilmektedir.

Üçüncü bölüm; DOSS bağlamında “stratejik yaklaşım (oluşum) ve Rus askeri bakış açısı” şeklinde başlıklandırılmıştır. Öncelikle “DOSS’a ilişkin kuramsal ve stratejik bir değerlendirme” başlığı altında “stratejik oluşuma dair değerlendirme” ve “M. Weissmann’ın (2019) aktör devlet modeli” açıklanmaktadır. Bu değerlendirme ve model, askeri-siyasi kurgu bağlamında aktörün doğrusal olmayan bir modelle nasıl hareket edeceğine dair senaryo mahiyetinde önem arz etmektedir. Değerlendirme ve model; DOSS kapsamında 2014 sonrasında ortaya çıkacak olan atmosferi ve büyük resmi anlamak açısından da önemlidir.

Ancak çalışmamızda doğrusal olmayan savaş stratejisi; doğrudan-dolaylı yaklaşımlar esas alınarak, “olgusal-konseptsel-doktrinsel-algısal” bağlamda temellendirilmeye ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, özellikle 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi ile başlayan bir savaş tanımını geliştirme süreci, genel olarak asimetrik tutumları içeren Hoffman’ın (2007) “hibrit savaş modeli” ve bu modelin içeriğinde yer alan savaş tanımları-konseptleri ekseninde gelişmektedir. Bu modele ilişkin Batı literatüründe yer alan eleştiriler, daha sonra DOSS kapsamında ortaya çıkan resmin anlaşılması için de önem arz etmektedir. Çünkü bu eleştiriler, Batı ekseninde Hoffman’ın hibrit savaş veya Rus hibrit savaşı ile oluşturduğu portrenin ve olağanüstü görülen bir stratejinin doğru olmadığına ilişkindir. Bu doğrultuda, Rusya’nın tam tanımlanamayan savaş yaklaşımına dair oluşturduğu atmosfer ile askeri bağlamda yöntemlerin eleştirildiği yaklaşımlar da önem arz etmektedir.

Askerî bağlamda Batı literatüründe Rus hibrit savaşını köklendirme tartışmaları, doktrinsel-konseptsel bağlamda devam etmektedir. Bu doğrultuda üçüncü bölümde, doğrusal olmayan savaş stratejisine dair bazı varsayımlarımızı doğrulamak ve araştırma sorularına cevap bulmak için Batı literatüründe işaret edilen Rus General V. Gerasimov’un “askerî doktrin” nitelikli yaklaşımı ve Türkçe literatürde çok az yer verilen “Rus yeni nesil savaş (*new generation warfare-NGW*)” teorisi ile “Rus yeni tip savaş (*new type warfare-NTW*)” modeli ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Ancak DOSS kapsamında askeri perspektifin ve stratejik kültürün geçmişten beslendiği varsayımına istinaden, sırası ile bu bölümde; Rus teorisyen E.

Messner'in “*yıkım savaşı*” konseptine, M. Gareev ve V. Slipchenko'nun “*gelecek savaş*” yaklaşımlarına, S. G. Chekinov ile S. A. Bogdanov'un 2010-2013 yılları arasında yayınlanan makaleleri doğrultusunda NGW teorisine ve akabinde A. V. Kartapolov'un NTW modeli gibi “Rus askeri bakış açısının önemli isimlerine/teorik ve doktrinsel yaklaşımlarına” yer verilmektedir. Bu Rus askeri düşünce eksen; dördüncü bölümdeki vaka analizini değerlendirmemize olanak sağlayan stratejik-operasyonel-taktiksel durum analizi için de kaynak oluşturmaktadır. Ancak bu noktada, teorik ve doktrinsel bir yaklaşımla işaret ettiğimiz Rus askerî bakış açısının, eleştirel bir yaklaşımla “Batı'nın operasyonlarına karşı” Rus askerî gücünü revize etmeye yönelik bir çerçeve içinde olduğu da görülmektedir.

Çalışmamızda dördüncü bölüm ise; “DOSS” bağlamında görülen ve sınırlandırdığımız çerçevede Ukrayna'da yaşanan gelişmelerin incelenmesine odaklanmaktadır. Genel olarak çalışmada bu gelişmeler, analitik ve stratejik bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bu bölümde Rusya'yı işaret eden iddialar esas alınarak, Ukrayna vakası (1991-2015); “doğrusal olmayan” savaşa ilişkin retrospektif açıdan önemli ve çeşitli başlıklarla derinlemesine incelenmektedir. Bu tema doğrultusunda vaka analizinde genel olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Bu bölümdeki vaka analizi, “betimsel ve aktarımsal bir metotla aynı zamanda içeriklerin yorumlanması ile kronolojik ve tematik” bir biçimde şekillendirilmektedir. Ancak vakanın “askerî bağlamda” sınırlıkları, 2014-2015 yılları esas alınarak, stratejik-operasyonel-taktiksel analiz ile gerçekleştirilmektedir. DOSS'un önceden kurgulan bir zemin üzerine inşa edildiği varsayıldığından askeri-siyasi bağlamda durum analizlerine de yer verilmektedir.

Bu doğrultuda dördüncü bölümde, öncelikli olarak “durum analizi” niteliğinde Ukrayna ve Rusya arasında “1991-2004” yıllarında yaşanan “temel sorunlar” veya sonraki dönemlerde de etkisi görülen “doğrusal olmayan ilişkiler” sırası ile tasvir edilmeye çalışılmaktadır. Akabinde diğer bir başlıkta, DOSS şeklinde açıklamaya çalıştığımız “stratejik oluşuma zemin oluşturan doğrusal olmayan gelişmelere” yani Ukrayna'da yaşanan iki önemli dönemin analizine yer verilmektedir. Bu dönemlerden birincisi Ukrayna'da “2004'teki başkanlık seçimi” ile ortaya çıkan “Turuncu Devrim” sürecidir. Birinci dönem; süreç öncesi yaşanan gelişmelerle birlikte “2010 yılındaki diğer başkanlık seçimlerine kadar” sınırlandırılmış önemli

olayların analizi şeklindedir. İkinci dönem ise, “2013-2014” yılları arasında “Euromaidan Olayları” şeklinde tanımlanan ve Ukrayna’da Kırım’ın ilhakına kadar olan süreci kapsamaktadır.

Ancak dördüncü bölümde DOSS kapsamında doğrusal olmayan gelişmeler açısından önem arz eden Euromaidan Olayları; Ukrayna’da “2010 yılı başkanlık seçimlerinden itibaren” yaşanan atmosfer, “2013 yılındaki siyasi gelişmelerle” birlikte şekillenen “kitlesel protesto” ve akabinde “2014 yılında sonlanan protesto sürecindeki tüm önemli olayları” da içermektedir. Aynı zamanda Turuncu Devrim süreci ve Euromaidan Olayları, çalışmamızda sırası ile “Ukrayna’da kaos-I ve II” şeklindeki başlıklarla analiz edilmektedir. “Kaos” kavramı; siyasi ve askerî bağlamda Ukrayna’daki güvensizlik ve belirsizlik ortamlarını nitelemek için kullanılmıştır. Çünkü çalışmanın ilerleyen kısımlarında görüleceği üzere, Ukrayna; gerek Turuncu Devrim sürecinde gerekse Euromaidan Olayları’nda müdahaleye açık belirsizlik içinde bir ülke profili sergilemektedir. Ayrıca Ukrayna’daki kaosu tasvir etmeye çalışacağımız dönemler; “siyasi baskılardan protestolara hatta suikastlere kadar doğrudan ve dolaylı bir şekilde amaç-arac ilişkisi içinde Rusya’yı işaret eden iddiaları” da ihtiva etmektedir. Bu bağlamda kaos-I ve kaos-II süreçlerinde Rusya’nın rolü, derinlemesine araştırılarak, gelişmeler ve iddialar doğrultusunda analiz edilmektedir.

Çalışmamızda esas önemli odak noktası olan “Kırım’ın ilhakı (2014) ile Doğu Ukrayna-Donbass’daki çatışma (2014-2015)” süreçleri; DOSS kapsamında “eyleme dönüşen” Rusya’nın profilini ortaya çıkarmak ve “savaş analizi” açısından da önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, Kırım’da ilhak öncesi durumun nasıl şekillendiği ve algılandığı incelenmekte; özellikle “kronolojik” sıralama gözetilerek “27 Şubat-24 Mart 2014” tarihleri arasında Kırım’ın ilhakında “operasyonel sürecin” ve “taktiksel sürecin” nasıl yürütüldüğü; ilhak sürecinin doğrudan ve dolaylı yöntemlerle nasıl şekillendirildiği de ayrıntılı bir şekilde analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Akabinde Kırım’dan sonra 2014’te Doğu Ukrayna’ya yönelen müdahale sürecinin önceden nasıl algılandığı ve şekillendiği belirtilerek, 2014-2015’te Doğu Ukrayna-Donbass bölgesinde “ayrılıkçı hareketlerin askerî-siyasi faaliyetleri” ve bu faaliyetlere mukabil tepkileri de içeren “silahlı çatışma sürecinin nasıl ilerlediği”

incelenmektedir. Doğu Ukrayna-Donbass'taki (2014-2015) çatışma süreci; doğrudan-dolaylı iddialar ve aynı zamanda Rusya'yı işaret eden eylemlerden dolayı "Rusya'nın savaş stratejisi" şeklinde başlıklandırılmıştır. Aynı zamanda Doğu Ukrayna'daki bu çatışmalar; Kırım'daki süreçten farklı olarak, zaman içinde yoğunluğu değişen askeri temaslara-kuşatmalara vb. durumlara da sahne olmasından dolayı "savaş" biçiminde adlandırılmıştır. Bu bağlamda "müzakerelerin" de yer aldığı Doğu Ukrayna-Donbass süreci, kronolojik sıralama gözetilerek "26 Mart 2014 ve 18 Şubat 2015" tarihleri arasında DOSS kapsamında görülen gelişmelerle birlikte analiz edilmektedir.

Ayrıca çalışmamızda vaka analizi doğrultusunda "bulgular ve yorumlar" başlığı altında, kaos-I ve kaos-II dönemleri ile Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass'ta yaşanan çatışma süreçlerine dair tespitler sunulmaktadır. Özellikle "askerî-siyasi operasyonlar" ve bu operasyonların "nasıl şekillendirildiğine" dair emareler doğrultusunda tespitler, önem arz etmektedir. Vaka analizinde görülen ve aşama aşama değerlendirdiğimiz tüm süreçlere dair tespitler;

- DOSS kapsamında 2014 öncesinde "stratejik oluşuma zemin oluşturan doğrusal olmayan gelişmeler" (yani kaos-I ile kaos-II vakaları) üzerinden stratejinin hangi "parametrelerle" şekillendirildiği ve beslendiği,
- DOSS'a dair yöntemlerin "stratejik amaç-araç ilişkisi" içinde nasıl ilerlediği,
- DOSS karakterinin 2014 öncesinde ve 2014-2015'te Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass sürecinde nasıl geliştiği ve evrildiği,
- DOSS kapsamında yöntemsel açıdan ortak anahtar unsurların ve sorunların neler olduğu,
- 2014-Kırım ilhakında stratejik-operasyonel-taktiksel sürecin nasıl şekillendiği,
- 2014-2015'te Doğu Ukrayna-Donbass'da silahlı-silahsız çatışma ortamının nasıl şekillendiği, biçimindedir.

Bu bağlamda, stratejik oluşumun ve kurgunun DOSS kapsamında nasıl bir savaş ve silahlı-silahsız çatışma perspektifi ortaya çıkarttığı; şematik ve analitik bir formatta açıklanmaktadır.

Aynı zamanda “Rus askerî teorisyenlerin görüşleri” doğrultusunda açıklamaya çalıştığımız savaş tanımlamaları ve “*askerî strateji*” bağlamında “*teorik-doktrinsel bir değerlendirme*” ile “*vaka analizine dair bulgular ve yorumlar*” kısmı tamamlanmaktadır.

Beşinci bölüm, “DOSS bağlamında ortaya çıkan sorun(lar)” şeklinde bir ana başlıkla şekillendirilmiştir. Çünkü çalışmamız açısından sonuç mahiyetinde olan bu başlık, “doğrusal olmayan savaş stratejisinin” nasıl bir tehdit olduğuna ilişkindir. Bu bağlamda öncelikle “Rusya’nın 2014-2015 eylemleri sonrasında ortaya çıkan sonuçlar üzerinden sorunların ne olduğu” açıklanmaya çalışılmaktadır. Bölümde alt başlıklar halinde sıraladığımız bu sorunları belirtmek gerekirse; “savaşı adlandırma/tehdit algısı sorunu, algı sorunu, stratejik kurgunun anlaşılması sorunu ve etki alanı sorunu” şeklindedir. Ancak DOSS’un nasıl bir tehdit olduğu ve nasıl bir mesaj verdiğinin anlaşılması açısından “büyük ve küçük resim” tasvirleri de önem arz etmektedir. Bir sonraki başlıkta; “risk, tehlike ve tehdit” kavramları yeniden tanımlanarak, 2014 öncesi özellikle “ABD ulusal güvenlik strateji belgeleri” incelenerek, ABD’nin tehdit kavramını resmi belgelerde nasıl aksettirdiğine yer verilmektedir. Bu doğrultuda ABD’nin tehdit/güvenlik algısı ve tutumu da değerlendirilmektedir. Daha sonrasında beşinci bölümde; 2014-2015 Rus operasyonları ile birlikte Batı’da ortaya çıkan savaş atmosferi farklı açılardan değerlendirilerek, bu atmosferin nasıl algılandığına dair bir çerçeve çizilmektedir. Bu atmosferde risk ve tehdit açısından yaklaşımlara da yer verilmektedir.

Hoffman’ın (2007) hibrit savaş modeli ile ortaya çıkan savaş portresinin Batı’daki tehdit-güvenlik algısını da şekillendirdiği varsayımına istinaden, DOSS’un Batı ekseninde stratejik-operasyonel-taktiksel kurgu bağlamında nasıl algılandığı; “Soğuk Savaş kurgusu, asimetri ve asimetrik sinerji” başlıklarıyla anlatılmaktadır. “DOSS’un nasıl bir tehdit olduğu” sorusuna istinaden, beşinci bölümün son kısmında, (2014 öncesi ve esnasında) öncelikli olarak Rusya’nın stratejik bağlamda tehdit algısının çerçevesi ile Rus resmi askeri doktrin belgelerine ve bazı söylemlerde bunu nasıl ifade ettiğine yer verilmektedir. Akabinde Rusya’nın askeri-siyasi

bağlamda oluşturmaya çalıştığı veya (2014 sonrasında) Batı ekseninde algılanan “DOSS’un oluşturduğu etki alanı” başlığında; aktör devlet kontrol alanı ile etki alanının genişlemesi değerlendirilmektedir. Bu bağlamda “DOSS ile ortaya çıkan kurgusal tehdit” başlığında; büyük strateji benzetmesi üzerinden ortaya çıkan tablo sorgulanmakta ve strateji-güvenlik bağlamında doğrusal olmayan savaş stratejisinin dönüşme olasılığına dair senaryolara (sorulara) da cevaplar verilmektedir.

Literatürde genel olarak hibrit savaş(lar)-hibrit tehdit(ler) başlığı altında yayınlanan çalışmalar olmakla birlikte özellikle Türkçe literatürde “hibrit savaş” başlığı, sonradan genişletilmiş bir çerçeveden ele alınmaktadır. 2014-Ukrayna krizi, Batı literatüründe sonradan genişletilen hibrit savaş veya Rus hibrit savaşı ile ilişkilendirilen çeşitli savaş tanımları doğrultusunda, analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu savaş tanımları, ağırlıklı olarak asimetrik, vekâlet, bilgi, siber, elektronik savaş gibi hibrit savaş esas alan ancak sonradan anlam genişlemesi yaşayan hibrit savaşa dair yöntemsel-karma alt bileşkeler üzerinden şekillenmektedir. Bu bağlamda “savaş ve strateji olgusunu” birlikte değerlendirmeye çalıştığımız, kuramsal-kavramsal-yaklaşımsal-kurgusal düzeni ile Rusya’nın yeniden tehdit olarak algılanmasını sağlayan “DOSS nedir?” sorusuna cevap aranması da çalışmamızın literatüre katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ VE STRATEJİ

1.1. Antik Çağdan Klasik Savaşlara “Savaş ve Strateji Olgusu”

Savaş; insanoğlunun doğa ile başlayan yaşam mücadelesinde hayatta kalabilmek için gerekli koşulları oluşturması sonrası hâkim olabilme güdüsü ve daha fazla alanı kendine yurt edinme çabasıyla beslenen bir olgudur. Gerçekler yanında mitlerin de kapsamına dâhil edildiği, genellikle “güç, tehdit, tedbir” unsurları ile ontolojik, epistemolojik ve metodolojik yaklaşımlarla tanımlanmaya çalışılan ve geniş hinterlandı olan bir kavramdır.

Savaş terminolojisi; öncelikle hayatta kalabilme ve mücadele ile özdeş bir çerçeve içinde konumlandırılırken, akabinde ilkel yaşam anlayışının birlikte yaşama anlayışına yönelmesi ve topluluktan-toplumsallaşmaya doğru ilerleyen süreç içinde değişim göstermektedir. Askerî literatür içinde harp ve savaşın eşdeğer anlamda ele alınmasının ve buna bağlı olarak tamamlayıcı bir jargon içinde mücadele kavramının savaş kavramını pekiştirmesinin aslında bir yaşam felsefesi olarak benimsenen savaş olgusunun bazı toplumlarda bir gereklilik olarak görülmesinden kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür. Her toplum sosyal yapılanmasını belli değişkenlere göre oluşturur. Bu değişkenler de kimi zaman savaş unsurunun şekillenmesinde önemli rol oynar. Öyle ki bazı toplumlar kendi gereksinimleri doğrultusunda savaşın nasıl tanımlandığına örnek oluşturabilecek yaşam biçimlerine sahiptir.

1.1.1. Sun Tzu’nun “Öncü Yaklaşımı”

Savaş çalışmaları içinde önemli bir yere sahip olan ve savaşın kavramsallaştırılması yanında stratejik bir yaklaşımla teorik bir zemin oluşturduğu da kabul edilen “Sun Tzu’nun (M.Ö. 703-481)”; “*savaş önemlidir çünkü ölüm veya kalım meselesidir...*” (Stroble, 1998, s. 185) vurgusu, yaşamakta olduğu toplumun savaş tarihi ve mücadele geleneği ile nasıl bir savaş anlayışı içinde olduğunu ve bu savaşın nasıl yürütüleceği hususunu ortaya koymaktadır. Tzu; savaş terimini yalnızca eylem, hakimiyetin sağlanması ya da şiddet olarak değerlendirmez. O’na göre, savaş bir sanattır ve bu sanatın nasıl gerçekleştirileceği önemlidir. Savaşı ortaya koyacak olan temel parametreler vardır ve bunları da “*Savaş Sanatı*” adlı eserinde ayrıntılı

olarak verir. Bu eserin, günümüzde hâlâ stratejik yaklaşımlara ilham kaynağı olduğunu ve birçok disiplini etkilediğini; belirtmek mümkündür.

Savaşın belirli stratejiler ile kazanılabileceğini savunan Tzu; bu doğrultuda “savaşmadan kazanılan zaferlerin” de aslında önemli olabileceğini vurgular. Dönem itibarıyla liderlerin ve devletleşme içerisine giren toplumların sürekli çatışma halinde olduğunu ve bu çatışma halinin de “*hanedan savaşlarına*” sahne olan bir yapıya dönüştüğünü belirtir (Sawyer, 2010, s. 19). Savaşan toplumlarda lider ve askerlerin statüleri, savaşma kabiliyetleri ile güçlenmiştir. Liderlerin ve askerlerin savaşlara yön verme özellikleri, savaşma kabiliyetlerinin göstergesi olmuştur. Bu kabiliyet; güç olarak kabul edilmiş ve savaşmak kadar “stratejik düşüncenin” de önemini artırmıştır. Liderlerin askerî yetenekleri ve stratejik yaklaşımlarının savaşların seyrini değiştirebilmesi, Sun Tzu’nun savaş kavramlaştırmanın yanında lider algısı ile sevk ve idarenin savaş açısından önemini öne çıkarmasına neden olmuştur. Realist yaklaşımların “*paradigmatal öncü*” (Gürsoy, 2015, s. 25) olarak kabul ettiği Tzu’nun düşünce sistemi; geleneksel ve modern savaş anlayışlarına derinlik kazandırmıştır. Bu bağlamda Sun Tzu’nun belirttiği argümanlar; savaş eylemi öncesi ve sonrasında önem arz etmektedir. Tzu’nun yaklaşımları²; geleneksel, klasik ve modern savaş anlayışlarına model oluşturmakta adeta temel inşa etmektedir.

1.1.2. Thucydides ile “Gücün Dinamiği ve Strategos”

Savaş kuramları; yaşam felsefesinin, yönetim anlayışının, savunmacı veya saldırgan bir yol içinde sürekliliğin ve gücün dinamize edilmesinin önemini vurgular.

Savaşın doğası, savaşan toplumların yaşam algısı-gayesi ile birlikte anlam kazanmaktadır. Antik Çağ Greek kültürüne atıfta bulunan bazı eserlerde savaş kültürü; bir taraftan yıkıcı etkileri ve şiddet nedeni ile kötü nitelemelerle olgusal bir

² Sun Tzu; savaş eylemini stratejik bir bütünlük içinde değerlendirmiştir. Tzu, taktiklerden zafere götüren tüm unsurlara kadar savaş parametrelerinin ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini, ortaya koymuştur. Savaşa hazırlık süreci dâhil olmak üzere savaş esnasında ve sonrasında önem arz eden tüm unsurların dikkatlice planlanmasını, değerlendirilmesini vurgulamıştır. Askeri stratejist bakış açısı ile Tzu; bütün enstrümanların doğru bir şekilde analiz edilmesini, mevcut ve “muhtemel senaryolar” üzerinden “*keşif, taktik, manevra, yönlendirme, operasyon, istihbarat*” vb. konularda öğretileri ile birçok açıdan savaş olgusunun ve stratejilerin nasıl olması gerektiğini; belirtmiştir (Tzu, çev. 2020, s. 9-57). Sun Tzu yaklaşımının izleri; çalışmamıza esas teşkil eden “doğrusal olmayan savaş stratejisine” ulaşmamızı sağlayan savaş tanımlamalarında, konseptlerde –kavramsal, doktrinsel, tarihsel değerlendirmelerde– görülebilir.

şekilde tasvir edilirken, diğer taraftan şan, onur, şeref veren önemli bir yükselişin emaresi olarak da betimlenmektedir (Wees ve Rich, 2001, s. 25-33). “Peloponez (Peloponnessian) Savaşlarını” ve o dönemin tarihsel gelişmelerini savaş ve strateji ana eksenini üzerinden değerlendiren “Thucydides (M.Ö. 460-395)”; nesnel yaklaşımları ile özellikle şehir devletleri arasında yaşanan savaşların nedensellik ilişkisi içinde izdüşümlerini ortaya koymaya çalışmaktadır (Pekşen ve Güneylioğlu, 2015, s. 35-36). Örneğin Atina ve Sparta arasındaki savaşın perde arkasında bulunan Perslerle yürütülen savaşlar; aslında güç ve rekabet ilişkisinin, bölgesel hakimiyet anlayışı çerçevesinde nasıl yürütüldüğü ile bağlantılıdır. Bu ilişki, süreç içerisinde devletlerin eksen değişimlerinin nedenlerini ortaya koymak ve yaşanan gelişmeleri anlayabilmek açısından da önemlidir. Thucydides’in bu uygarlıklar içinde bir savaşçı olması ancak yaşanan çekişmeleri nesnel bir perspektifle değerlendirmesi; realist kuramcılar tarafından ya da savaş disiplini çalışmaları noktasında önemli bir stratejist olarak kabul görmesine neden olmuştur (Pekşen ve Güneylioğlu, 2015, s. 35-43).

Thucydides’in “*Peloponez Savaşları*”³ adlı eserindeki güç kavramının bölgesel hakimiyet ve yönetimler üzerinden tanımlaması, uygarlıkların savaş-barış anlayışı içinde yaşadıkları açmazlar, güç olgusunun politik yaklaşımları nasıl şekillendirdiği ve hegemonya savaşlarına dair ortaya koyduğu yaklaşımlar; tartışılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Thucydides’in bölgesel-şehir devletleri hakimiyet portresi analizinin, günümüzde küresel ilişkilerin hegemonya savaşlarına dönüşmesi süreci için de teorik açıdan temel oluşturduğu belirtilmektedir (Gautam, 2018; Gilpin, 1988).

Etimolojik açıdan strateji kavramı; Latince “*stratum*” kelime kökünden türetilmiştir. “Yönetmek-yön vermek” anlamında kullanılan bu kavram “*yol, çizgi, iz...*” anlamlarında da kullanılmaktadır. Antik Yunan Medeniyeti’nde askerî-siyasi terminolojide strateji kavramının; “*strato*” ve “*agein*” köklerinden türetilen

³ Peloponez Savaşlarını aktaran Thucydides; anlatı ve öğretisi ile savaş ortamında ortaya çıkan bölgesel güç stratejilerinin medeniyetleri nasıl bir gerileme ve çöküş içine çekebileceğini de belirtmiştir. Aynı zamanda alınan kararlar doğrultusunda sürecin ve sonucun nasıl şekillendiğini göstermiştir. “Büyük güç” olabilmek için hâkimiyet mücadelesi içinde oluşturulan stratejilerin izdüşümleri hâlâ “çağdaş stratejik yaklaşımlara”, modern devlet olgusuna ve yapılanmalarına, güncel politik yaklaşımlara ilham niteliğinde bir içerik oluşturmaktadır (Nation, 2010, s. 117).

“strategos” ya da “strategus” şeklinde kullanıldığı vurgulanmıştır (Cummings ve Wilson, 2003, s. 9; Seren, 2017, s. 21). Ayrıca bu kavramların “*askerî ve siyasi alt birimlerin yönetimini yürüten, savaş konseyi içinde yer alan komutanlar*” için de kullanıldığı belirtilmiştir (Cummings ve Wilson, 2003, s. 9; Seren, 2017, s. 21). Thucydides, “strategos” unvanı ile Atina için önemli bir koloni olarak bilinen Amphhipolis bölgesini Sparta’ya karşı korumakla görevlendirilmiştir. Bu süreçte ve daha sonrasında Thucydides, savaş olgusunu (ve eylemini) stratejik-analitik bir yaklaşımla değerlendirmeye devam etmiştir. Öyle ki bu yaklaşım biçimi ile savaş kuramlarının tarihsel arka planları için önem arz eden bir düşünür, yazar, asker ve yönetici kimliğiyle değerlendirilmesini de önemli kılmıştır (Pekşen ve Güneylioğlu, 2015, s. 35). Savaş ve strateji kavramları iç içe geçmiş bir terim olarak, gerek siyaset bilimi gerekse uluslararası ilişkiler çerçevesinde önemli değerlendirmelerin konusu olmuştur.

Savaşlar belli bir coğrafyada cereyan eden mücadelelerdir. Savaşların nedenselliğini ve toplumların savaşı kabullenmesi tartışmalarını, tarihsel süreç içerisinde değerlendirmek gerekirse; haklı savaş kuramı olarak belirtilen savaş yaklaşımının özellikle savaşın doğası ve haklılığı tartışmaları üzerinden hangi temeller üzerine inşa edildiğini de araştırmak gerekmektedir. Bu doğrultuda hegemonya-çatışma ilişkisi içinde savaş kabiliyeti yüksek olan toplumların ve devletleşen yapıların ele geçirdikleri alanlarda tam hakimiyet kurma düşüncesi önemlidir. Ancak bu alanlarda farklılık arz eden beşeri yapıların farklılıklarını koruma çabası da bir çekişme olması da doğal kabul edilebilir. Savaş alanlarının genişlemesi, inanç temelli değişimler çerçevesinde her dönem değişen/farklılaşan yeni dünyanın getirdikleri, savaş kültürünü ve savaşa bakış açısını da değiştirmektedir.

1.1.3. Thomas Aquinas’ın “Asal Erdemi”

Savaşın meşruluğu; sürekli savaş halinde olan devletlerin ve/veya yapıların savaşın haklı gerekçelerle yürütmesi gerçeğini, ortaya çıkarmaktadır. “*Thomas Aquinas (1225-1274)*”; savaşın meşruluğunu, Katolik Hristiyan kültürü çizgisi içinde teolojik ve ahlaki çözümlemelerle “*Summa Theologica (Teolojinin Özeti)*” adlı düşünce sistemi içinde sunmaktadır (Aquinas, çev. 2017). Savaş eyleminin “*asal erdemler*” olarak nitelediği din temelli bir yaklaşım ve yönlendirme ile

gerçekleştirilmesini, insanlık yararına olabilecek bir eylem olarak savaşın ancak bu düzlemde mümkün olması gerektiğini ileri sürmektedir. T. Aquinas, Aristo mantığı ile Katolik Hristiyan kültürünü, pagan felsefi yaklaşımına ve onun oluşturduğu düşünce sistemine entegre etmektedir. Antik Yunan ve Roma savaş kültürü; Aquinas'ın adil/haklı savaşın gerçekleştirilmesi esası üzerinden ortaya koymaya çalıştığı teorik yapıdan farklı daha eski felsefi temeller üzerinden çıkarımlar sergilemiştir. Bugünün savaş yaklaşımlarında ise fikri zemin olarak Aquinas'ın esas alınması dikkat çekmektedir. Aquinas'ın düşünce sisteminin Hristiyan kültürü üzerinden temellendirilmiş olması, bugüne dair savaş yaklaşımları için önemlidir. Marjinal kabul edilen bu yaklaşım; Ortaçağ Hristiyan kültürü üzerinden derinleştirilerek, Yeniçağ sömürgecilik anlayışına sebep olan bir fikir olarak görülmekte ve özellikle yeni keşifler sonrasında Güney Amerika yerlilerine karşı yürütülen savaş ve işgal girişimlerinin haklı seferberliği olarak değerlendirilmektedir (Karadeli, 2015, s. 55-74).

Teolojinin savaş ve hakimiyet yaklaşımlarına etkisini “*Thomizm ve Neo-Thomizm*” şeklinde tanımlamalar ekseninde değerlendiren yakın tarihli çalışmalarda; uluslararası hukukun oluşturulması ve adaletin sağlanması ancak bu sürecin “kutsallaştırılmış” değerler ve inançlarla olacağının ileri sürülmesi, önem arz etmektedir (Endy, 2018). Katolik ve Protestan ayrımı gözetmeden temelde dini öğretilerin bu mihvalde koruyuculuğu ve savaşın haklılığına ilişkin bir misyon üstlenilmesinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğine dair görüşler canlandırılmıştır. 1960'larda “nükleer caydırıcılık” ve Vietnam Savaşı ekseninde geleneksel haklı savaş nasıl olmalıdır tartışmaları ve beraberinde ortaya çıkan Thomist yaklaşımlar, dikkat çekmektedir. Modern çağda düşünsel etkinliğini koruyan ancak uluslararası vizyondaki yeri, “savaş ve etik” çerçevesinde savaşın nasıl olması gerektiği hususunda Thomizm'in izdüşümleri, çeşitli açılardan değerlendirilmiştir (Endy, 2018, s. 289-331). Bu bağlamda, 11 Eylül saldırıları (9/11) sonrası Thomas Aquinas'ın “*Adil Savaş Teorisi'nin (Just War Theory –JWT)*” yeniden gözden geçirilmesi üzerine yorumlar, savaş olgusunun ve terörizmin “*çift yönlü etkisi*” ile karşı savaşın haklılığına ilişkin sorgulamalar da önemlidir (Buzar, 2020, 1299-1312).

1.1.4. Hugo Groutius: “Savaş ve Uluslararası Hukuk”

"Hugo Groutius (1583-1645)"; "Savaş ve Barış Hukuku (De Jure Belli Ac Pacis)" adlı eserinde yaşadığı dönemde hâkim olan inanç dünyasına atıfta bulunarak, savaşa dair düşüncelerin şiddetle arttığını; yaşanan gelişmelerin en ilkel ve barbar toplumlarda dahi görülmediğini; ifade etmektedir (Groutius, çev. 1967). Savaş için hiçbir neden ileri sürülmeden, silah gücüne sahip olanlar tarafından *"...Tanrı veya insan yapısı tüm kuralların-hukukun yok sayıldığını, genel bir hükümle ölçsüz bir şekilde her çeşit suçun işlenmesine sanki izin verildiğini..."* ileri sürmektedir (Groutius, çev. 1967, s. 7). Hugo Groutius'un savaşı tanımlaması ve hukuk açısından değerlendirmelere yer vermesi; savaş eylemi için neye göre ve nasıl karar verilmesi gerektiğine dair öğretiler şeklindedir. Ayrıca savaş kararlarının doğruluğu, adilliği veya haklılığı konusunda olgusal bir yaklaşım sergilemesi ile birlikte savaşı çeşitlendirmesi bakımından da kavram alanını genişletmektedir. Kamusal ve özel savaş ayrımı tanımlaması; devletlerin militarist veya pasifist yaklaşımlarını şekillendirmesinde sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan stratejileri ve ayrıca günümüzde 'insani müdahale' kapsamında ele alınan yaklaşımların teorik kriterlerini anlamamıza ve –teolojik ihtivadan bağımsız– değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. Egemenlik kavramı ile de tabii milletlerin bağlı oldukları medeniyetler ve/veya devletlerle olan ilişkileri üzerinden savaş ve çatışma kavramına bir boyut kazandırmaktadır (Groutius, çev. 1967, s. 17-26).

Groutius; savaşın nedenlerini açıklarken, sahip olunan veya ait olunan değerleri önce koruma üstünden bir savaş öğretisine öncelik vermiştir. Yaklaşımını ve önceliğini tüm insanlığın ortak değerleri üzerinden derinleştirmiştir. Bu bağlamda, uluslararası hukuk açısından savaşın esasları ve kuramsal yaklaşımlar için o dönemden geleceğe, ilk ve yenilikçi bir özellik, aktarmaktadır. Dönem itibari ile uluslararası hukukun varlığını tartışmamız mümkün olmasa da Hugo Groutius; "savaş ve savaş sonrası barış" esasları için uyulması gerekenleri bir düşünce sistemi içinde ve hukuki bir perspektifle ortaya koymaktadır (Erkiner, 2012, s. 18-23). Groutius; bu bağlamda savaş olgusuna yönelik öncelikli olarak hakların korunması üzerinden suçun engellenmesi ve suçlulara yönelik bir cezanın öngörülebilmesini gerekli görmektedir. Ayrıca savaş esaslarının bir düzenleme içinde ele alınması gerektiğinin yanında savaş gerekiyorsa savaş olur yaklaşımı ile de *"necessary evil"*

kavramı ile belirtilen “*savaş zorunlu bir kötülük...*” kapsamında değerlendirmeler içeren bir yaklaşım sergilemektedir (Çalış ve Özlük, 2007, s. 227).

Barış ve adalet kavramları, tarihsel süreç içerisinde savaş kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Savaşın adaleti veya barışı sağlamak için gerekli bir eylem biçimi olarak gösterilmesi ve bu anlayışın haklı bir gerekçe ile yürütülebilmesi de gerekmektedir. Savaşın sonuçları, toplumları ve bağlı olarak içinde yer alan tüm aktörleri direkt olarak etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş ve mücadele kavramı ‘zorunluluk’ vurgusu içinde sunulmakta, haklı gerekçelerle savaş eylemi gerçekleştirilmektedir. Savaşın adaleti sağlayacak yegâne unsur olarak görüldüğü dönemlerde, teolojiye bağlılık ve bu yaklaşım açısı ile geliştirilen savaşın esasları, zamanla yaşanan toplumsal gelişmeler ve bakış açıları ile hümanist bir analitiklik içinde değişmektedir. Bu değişim, siyasal düşüncenin seküler bir eksen içine girerek akılcı bir çizgiye evrilmesi ve aynı zamanda daha bağımsız-gerçekçi yaklaşımların tarihsel analizlerle desteklenmesi sonrasında, farklı bir dönemi de ortaya çıkarmaktadır.

1.1.5. Niccolò Machiavelli’nin “Savaş ve Devlet Analizi”

Savaş eylemi ve zorunluluk yaklaşımı; devlet-iktidar, güç, hâkimiyet çerçevesinde yeni bir tasvir içine girmekte ve toplumsal değişimin militarist ve pasifist savaş algısını değiştirmektedir. İktidar algısının en önemli parametrelerinden bir tanesi güç ve gücü oluşturan güç unsurlarının varlığıdır. Bu yaklaşım, savaş kavramının tarihsel birikimi ile devletin varlığı ve güçlü devlet olabilmenin yollarını, hangi araçlarla gücün sağlanması gerektiği hususunda bir profil ortaya çıkarmaktadır. Savaş ve devlet kavram(lar)ı birlikte değerlendirildiğinde veya bir başka ifade ile savaş olgusu ile devletlerin örgütlenme-yapılanma değişimleri birlikte ele alındığında, her ikisi arasındaki etkileşimi, görmek mümkündür.

Sürekli çatışma ortamlarının yaşandığı, İtalyan şehir devletlerinin bir rekabet içinde hâkimiyet sağlamaya çalıştığı ve aynı zamanda dönem itibari ile Fransa ile dışta bir mücadelenin yürütüldüğü süreçte, devlet yapılanması ve yönetiminin, ulusal bir birliğin oluşturulması yönünde etkinliği artıracak unsurları öne çıkaran ve bu bağlamda bir düşünce sistemi sunan “Niccolò Machiavelli (1469-1527)”; “*savaş zorunlu ise haklıdır ([...] Iustum est bellum quibus necessarium)*” yaklaşımı

içindedir (Machiavelli, çev. 2009, s. 412; Kardeş, 2017, s. 338-339). Bu yaklaşım da savaş olgusu açısından önem taşımaktadır.

Machiavelli'nin "Prens (Hükümdar)" adlı eseri; siyaset bilimi açısından iktidar-meşruiyet ilişkisini (hatta uluslararası ilişkiler bağlamında aktörel konumu) belirli esaslar üzerinden açıklayan önemli bir eser olarak, halen günümüzde bir rehber olarak tercih edilmekte ve bazı durumlarda da esas alınmaktadır. Machiavelli, 'savaşa dair yaklaşımlarını' başta "*Savaş Sanatı (1521)*" adlı eseri olmak üzere "*Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Değerlendirmeler (1531) ve Prens (1532)*" adlı çalışmalarında da belirtmektedir (Turan, 2015, s. 84-85). Bu eserlerde savaş ve çatışma yaklaşımları; savaşın devlet anlayışı ile organik ve direkt ilişkisini aynı zamanda modernite anlayışı içinde devlet varlığının devamlılığını esas alan bir savaş yaklaşımının 'karar-yürütme ve eylem' aşamalarında nasıl bir varlık gösterilmesi gerektiği hususunda betimlemeleri de kapsamaktadır. Savaşın zorunluluğu, iç-dış politikaların yürütülmesi ve 'devlet varlığının sürdürülebilmesi' için bu zorunluluğun gerekçelendirilmesi; Machiavelli'nin savaş-haklılık yaklaşımının ana parametresi olarak, değerlendirilmektedir (Turan, 2015, s. 84-91).

Machiavelli'nin "*Savaş Sanatı*"⁴; savaş olgusunun düşünsel temellerini, taktik ve stratejisini aynı zamanda savaşların yürütülmesi için gerekli olan kaynakları içermektedir (Machiavelli, çev. 2007). Askerî disiplin ve savaş sırasında izlenilmesi gereken stratejiler, söz konusu eserde belirli konular üzerinden ayrıntılı olarak işlenmektedir. Bu konular kısaca; "*ordunun kuruluşunda unsurlar, ordunun yapılanması, hiyerarşinin geliştirilmesi, bağlılık, silah ve techizatların geliştirilmesi, geçmiş savaşlarda uygulanan savaşa dair yanlışlar ve zaferler, taktik planlama koordinasyon, savunmada doğal güçlülük-fiziki avantajlar*" biçiminde başlıklandırılmıştır (Machiavelli, çev. 2007, 87-270).

Machiavelli'nin; 'savaşı bir eylem aracı olarak', siyasi otoritenin bir başka ifade ile hükümdarın, amaçlara ulaşmakta kullandığı meşru bir araç olarak görmesi; realist yaklaşımını göstermektedir. Bu aracın eylemsel niteliği şiddete dayalı

⁴ Machiavelli'nin "*Savaş Sanatı*" adlı eseri yedi kitaptan oluşan bir derleme niteliği taşımaktadır. Dönem içinde askeri bir geçmişe sahip olan "Lord F. Colonna" ile diyalogların da yer aldığı, "*askeri etiğin, varlığın sorgulanması*" vb. çeşitlilik içinde tarihsel analizler ve olması gereken "*askeri-siyasi yapı*" üzerine çıkarımlardan oluşmaktadır (Machiavelli, çev. 2007, s. 87-270).

olduğundan, Machiavelli'nin hümanist yaklaşımlarının aksine zor kullanmanın meşruluğunu, haklı savaş anlayışının nedenlerine bağlı ele almak gerekmektedir. Machiavelli, asıl olarak “beka-güvenlik” sorununa karşı, “savaşın tüm etkin araçlarına vakıf, ordusuna hâkim ve gerektiğinde siyasi-askerî manevraları her an gerçekleştirebilecek bir güce haiz olacak hükümdar” tasviri içinde liderin savaş yaklaşımını, gerekçelendirmektedir (Ereker, 2004, s. 23). Ancak Machiavelli'nin ‘hükümdar tanımlaması içinde, savaşın ve eylem aracı olarak kullanılan savaş yaklaşımının’ özünde, bir neden arayışı ve etik sorgulamaların –güç veya otorite için yanılığlara neden olacak yaklaşımın– doğru olmadığı düşüncesi de yer almaktadır. Hükümdarın, ‘ülkenin güvenliği için savaşı ve şiddeti’ pasifist bir yaklaşımla görmemesi gerektiği vurgusunu; hedeflenen siyasi-askerî esasları sağlamada özellikle gerçekçi bir yaklaşım sergileyerek, bir disiplin içinde hareket etmesi gerektiği düşüncesine hâkim olmalıdır’ yaklaşımını; “Machiavelli'nin Prens (Hükümdar)”⁵ düşünce sistemi/öğretisi içinde de görmemiz mümkündür (Machiavelli, çev. 2017, s. 89).

Machiavelli (çev. 2017), ‘devlet-güç’ anlayışı kapsamında savaşı, tarihsel arka planlarla desteklenen, güçlü olmanın ve yönetmenin esasları çerçevesinde, bir ulusal birlik tasavvuru içinde görmektedir. İktidarın içte başarılı olabilmesi ve istikrarın sağlanması için bir bütünlük içinde hareket etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda savaş söz konusu olduğunda, savaşı güçlerin niteliği ve savaşma gayeleri sorgulanmalıdır. Patrimonyal⁶ bir yaklaşım ile devletlerin savaş güçlerini oluşturan unsurların kaynaklarını sağlama durumu; devletlerin hâkim oldukları ya da hükmettikleri başka toplumlardan elde edilen gelirlerle bir sistem oluşturmaları ve geleneksel askerî kapasitelerinin ise kendi öz toplumundan ibaret olması şeklindedir.

⁵ “...bir devletin ele geçirilmesinin yolu ve askeri uğraşı ustalığı”; Machiavelli “Prens” adlı eserinde iktidar olmanın verdiği gücün her an sarsılabileceğini hatırlatarak, hali hazırda sahip olunan her türlü siyasi-askerî tüm araçlara sahip olmanın gerekliliğini ve disiplinle birlikte de bu hâkimiyetin devam edilebilmesi durumunu ifade etmiştir (Machiavelli, çev. 2017, s. 89). Güvenlik yaklaşımlarına realist bir perspektifle temel oluşturan askerî kapasitelerin güçlendirilmesi ve bu sahada etkin olabilmenin şartlarını temellendiren bir portreyi, Machiavelli'nin önleyici yaklaşımına esas teşkil eden bir öğreti çerçevesinde değerlendirmek doğru bir yaklaşım şekli olabilir.

⁶ Patrimonyal yaklaşım; “patrimonyalizm” çerçevesinde yani Max Weber'in otorite tanımlamaları içinde yer alan üç otoriteden biri olan geleneksel otorite kavramının bir alt tanımlaması esas alınarak çalışmamızda belirtilmektedir (Theobald, 1982, s. 555). Weber'in patrimonyalizm tanımlaması ve Çin Medeniyeti'nde benzer bir yapılanma şeklinin ele alındığı çalışma; kavramın kurgulanması açısından önem arz etmektedir (Bkz. Doğan, 2020).

Bu durum, yaklaşık olarak 15.yy'a kadar devam etmiştir. Ancak söz konusu yaklaşım; halkın içinden oluşturulan ordu içerisindeki askerî kuvvetlerin savaşlarda güç olarak kullanılmasını azaltmış ve zamanla küçük devletlerde ya da şehir devletlerinde işgal ve sadırlara karşı dışarıdan temin edilen paralı asker modellerinin önünü açmıştır. Hatta bu yaklaşımla ortaya çıkan söz konusu durum; savaşan güçlerin askerî tedarik anlayışını değiştirmiş, 18. yy'a kadar Avrupa'da örnek alınan devletlerin bile askerî güçlerini bu model ile temin etmeye çalıştıkları görülmüştür (Şahin, 2016, s. 90). Devletlerin önceleri işgal ettikleri toprakları yalnızca gelir olarak görmeleri ve bu topraklarda yer alan yönetimlerden belirli bedeller karşılığında elde ettikleri varlıklarla finanse edilen askerî anlayış değişmiştir. Devletler, koordine edilmesi zor ve kaynakların yetersiz olduğu bir askerî gücü barındıramadığından, "kiralanan askerî kuvvetlerle"⁷ savaşların idaresini gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Machiavelli (çev. 2017), İtalya özelinde ele aldığı farklı yönetimlere sahip siyasi bölünmüşlük içinde yer alan toprakların sürekli olarak işgale müsait bir yapı içinde yer aldığını; güçlü bir hâkimiyet anlayışı için taşeron askerî yapının da kabul edilemeyeceğini; belirtmektedir. Machiavelli, savaşlara ve işgallere karşı devletin önleyici bir unsur olarak askerî yapısının güçlü olması gerektiğini, vurgulamaktadır. Bu bağlamda savaştan beklentileri olan askerî güçlerin güç olmayacağını ve tehditlere karşı bir güven oluşturamayacağını betimlemektedir. Machiavelli, taşeron askerî güçleri, devleti siyasi ve ekonomik açıdan zarara uğratabilecek potansiyel sorun olarak, görmektedir. Aynı zamanda bu güçleri, devletin varlığına tehdit oluşturabilecek unsurlar şeklinde, değerlendirmektedir (Machiavelli, çev. 2017, s. 75-82).

Machieveli'nin gözünde savaş olgusu, devletle bütünleşen bir yapı içerisinde, şekillenmektedir. Machieveli'nin savaş olgusu; monarşik ve cumhuriyetçi siyasal varlık içinde şekillendirilen ve farklı siyasi çevre içerisinde devlet ile düşünce

⁷ Günümüzde savaş olgusu ve eylemi değişim göstermesine rağmen Ortaçağ Avrupa'sında şehir devletlerinin kullandığı '*paralı asker modelini*', belirli askeri kapasitelere sahip olan başarısız devletlerde dahi görmemiz mümkündür. Bu bağlamda '*özel askeri şirketlerin*' o dönemlerden günümüze farklı kurumsal bir modelde devam etmiş olduğunu değerlendirmek olasıdır. Askeri kaynaklarını dışarıdan temin eden bağımlı ülke modellerinde, sıcak çatışmaların devam ettiği bazı ülkelerde söz konusu modelin etkin olduğunu ifade etmek mümkündür.

sisteminde yer alan varlık mücadelesinin sürekliliğini sağlayan, politik dışa vurumun bir aracıdır. Bu yaklaşım; savaş ve güç oluşturabilme stratejilerini, geçmiş ile birlikte gelecekte yeniden şekillendirme ve derinlik verme bağlamında stratejilerde nasıl yol izlenmesi gerektiğini görmemizi de sağlamaktadır. Machievelli; içinde bulunduğu sistemi, geçmişte yaşananlara bağlı olarak kritik değerlendirmelerini ve savaş esaslarını, “güç şekillenmesini sağlayacak unsurların ve koşulların tahlillerini”, siyasi öğreti içerisinde vermiştir. Ayrıca geçmişte yaşanan ve yaşadığı döneme de atfen mücadelenin nasıl yürütüleceği noktasında “*altın bir çağ*” anlayışının da yanılğı olduğunu ifade eder (Beriş, 2019, s. 5; Mansfield, 1998, s. 11). Söz konusu yaklaşımla gelecekte öngörülen sorunların çözümlenmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, yeni bir hâkimiyet anlayışının geliştirilmesi gerekliliğini ve uyulması gereken prensiplerin bu güç anlayışını şekillendirecek esaslar olduğunu görmek mümkündür. Siyasi ve askerî sahada geçmiş hatalar üzerinden değerlendirmelerde, günümüzde ele almaya çalıştığımız değişen risk ve tehditlere karşı oluşturulan stratejilerde, bu yaklaşımın benzer şekilde yansımalarını gördüğümüzü de ifade etmek doğru bir yaklaşım şekli olacaktır.

1.1.5.1. “*Virtue ve Fortuna*” Öğretisi

Machiavelli’nin erdem ve fazilet anlayışı içinde hükümdar tasviri; savaş ve mücadele esasları içinde siyasi, askerî, iktisadi, insani birçok ana sorunsalın nasıl şekillendirilmesi/çözümlenmesi gerektiğine dair ipuçları içermektedir. O’nun önemli hususları ihtiva eden lider anlayışını yorumlamamız ve stratejik yaklaşımlarını değerlendirmemiz önem arz etmektedir. Bu bağlamda hükümdar tasviri; geleceğe temel oluşturan, yeni bakış açılarını zenginleştiren, stratejilere zemin hazırlayan, öğreti niteliği taşımaktadır. Machiavelli’nin eserlerinde özellikle “*virtue ve fortuna*”⁸ kavramları hâkimiyetin bir güç anlayışı içinde sağlanabilmesi için ortak değer-kavrayış gerçekleştirme çabası içindedir. Bu kavrayış ekseninde özellikle “*virtue*”⁹;

⁸ “*Virtue ve fortuna*” kavramları arasındaki ilişki; erdem ve bencilliğin arasında kurulan, bazen benzerlik bazen zıtlıklar arasında köprü niteliğinde değerlendirilmektedir. Machiavelli’nin siyasal yaklaşımlarında, bu iki kavram, sıkça kullanılmaktadır (Knutsen, 2015, s. 64-66).

⁹ “*Virtus*”; tüm zorluklara rağmen yılmayan, sabreden, sağlam, yiğit ve cesur olabilmenin bir kültürel değer olduğu anlamlarında kullanılmıştır. Bu kavramın “*virtù*”, “*virtue*” şeklinde sırasıyla İtalyanca ve İngilizce karşılığı “erdem” şeklinde çevrilmiştir. Ancak *virtu* kavramı; “*virility*” kökünden mertlik biçiminde tanımlanan cesaret anlamında kullanılan bir etimolojik geçmişe sahiptir. Ayrıca “*virtù*”

hâkim güçte olması gereken vasıfların “erdem, akıl, basiret, erillik, beceri” vb. nitelermeleri barındıran bir tanımlama içerisinde ele alınmaktadır. (King, 2011, s. 120; Özmakas, 2019, s. 4-5; Price, 1973, s. 344-345). Hâkim olan aklı –olması gereken yapıyı sağlamada stratejiyi– “virtue” kavramı üzerinden şekillendiren Machiavelli; aslında savaş olgusuna bakışını göstermekte ve modern stratejilerin bu bakış üzerinden inşa edilmesine olanak sağlamaktadır. Bir duruş sergilemeyi sağlayan esaslar bağlamında virtue anlayışının içeriği ve stratejik önemi; devletin işleyişinde olağan-olağan dışı durumların organize edilmesinde ve tam hâkimiyetin sağlanması için olumsuz bir perspektif niteliğinde, geniş bir bakış açısı ile tüm gelişmelerin politik bir yaklaşımla kendi lehine dönüştürülecek spontane veya planlı konumlandırmalarda, gelecekte muhtemel gelişmelerin kontrollü ilerlemesinde ve gelecekteki olumsuz sonuçları lehe dönüştürmede, ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda yönetim becerisi niteliğinde ele alınan “virtue” kavramı; uluslararası yapının nasıl bir koordinasyon içinde ve hangi ekseninde şekillendirilmesi/yönlendirilmesi gerektiği hususunda da siyaset felsefesi içinde kullanılan anlam bütünlüğü içinde de önemlidir. Çünkü uluslararası sistemin içinde başat aktör olabilmenin koşullarını da sunan bir niteliktedir. Bu bağlamda Machiavelli’nin “ulusal politika stratejileri ve uluslararası politika oluşturma yaklaşımı bir bütündür”¹⁰ ve farklı bir boyutta değerlendirilmemelidir (Waltz ve Quester, 1982, s. 39-40).

Erdem-fazilet timsali ideal bir hükümdarın tasviri ve buna bağlı olarak virtue kavramı ekseninde devletin tanımı; savunmacı-saldırgan bir çizgi içinde güçlü ve gücünü kabul ettirebilen, başka aktörler tarafından bu güce bağlı olarak saygınlığını sağlamış aktör şeklindedir. Bu bağlamda devlet; korkulan ve otoriter bir aktör olarak

kavramının özellikle askeri ve politik alanlarda sıkça kullanıldığı, ahlaki anlamlarda da kullanılan kavramın farklı alanlarda da kullanılmış olduğu belirtilmektedir (King, 2011, s. 120; Özmakas, 2019, s. 4-5; Price, 1973, s. 344-345).

¹⁰ Machiavelli’nin “siyasal amaca” yönelik “hükümdarın, tüm sorunlara karşın önceliği dış politika olmalıdır” yaklaşımı önemlidir. Hükümdar veya devlet, öncelikli olarak, dışarıdan gelecek tehditlere karşı kendini korumalı ve kendi gerçekliğini de görmelidir. Bu gerçeklik, varlığını koruma bağlamında, her koşulu değerlendirmeyi de gerektirir. Machiavelli, aynı zamanda “devlet, dış düşmanlarca zarar görebilecek bir yapıda ise içte düzeni oluşturmak yeterli değildir ve devletin kamu düzenine hâkim olması da bu durumda mümkün değildir” şeklinde, bir yaklaşım içindedir. Machiavelli’nin örüntülü bir şekilde iç-dış politika yaklaşımı, devletin bekası ve varlık süreci için “reelpolitik ve güç dengesi kuramı” bağlamında da önemlidir (Bkz. Waltz ve Quester, 1982, s. 39).

arenada yer almalıdır. Siyasal beceri; politik manevraları sağlayabilecek gücün barındırılmasına bağlı olarak şekillenmekte ve hedeflenen stratejilerin gerçekleştirilmesi için de yöneticiyi-devleti işaret etmektedir. Siyasal beceri bağlamında devleti yöneten veya başlı başına devlet, kendi alanında ve alanı dışında, sistemi iyi yönetebileceğini ve gerektiğinde sisteme müdahale edebileceğini de göstermelidir. Aktör-devlet, müdahalenin, “mutlak gerçeklik”¹¹ ile söz konusu olacağını ve diğer aktörler tarafından bu durumun bilinmesi gerekliliğini de sağlamalıdır. İronik bir yaklaşımla ele aldığı “*güçlülük ve kurnazlık*”¹² yetkinliği tasviri ile Machiavelli; aktörel yönetimin olabilmesi için başat rolün özellikle güce haiz bir yapı içinde, her şeyi kontrol edebilir bir portrenin de ortada olması gerektiğini, betimleme çabası içindedir (Lukes, 2001, s. 569).

Savaş ve politika arasındaki ilişki; Machiavelli’nin “virtue-fortuna” kavramları ile tanımladığı aktörün niteliklerini ve yönetim becerisi ile birlikte stratejik bir yaklaşımla yönetmenin esaslarını inşa etmektedir. Kararlılığın sarsılması ve muhtemel bir güçsüzlük göstergesi söz konusu olduğunda kararlı, –kararların önceden değerlendirilmesi bağlamında– hazırlıklı ve eğitimli bir lider-aktör profilini; bu profilin de sonuçları değiştirebilecek yeterlilikte olması gerektiğini vurgulamaktadır. Savaşların ve mücadelelerin sonuçlarını değiştirebilecek liderlere yönelik tanımlamalarında ise, cesaretin ve kararlılığın altını çizen Machiavelli; özellikle liderde öngörünün olması gerektiğini ve beklenmedik sonuçların ortaya

¹¹ Mutlak gerçeklik ifadesi; üstün insan, hükümdar, devlet, yapı anlamında ve tam hâkimiyeti sağlayan güç-varlık nitelemesi ile de vurgulanabilir. Ancak Machiavelli’nin (çev. 2017) ortaya koyduğu ve üstünlüğü sağlamak için tasvir ettiği hükümdar tanımlaması; çok yönlü değerlendirildiğinde, sistemin üstünde bir üst akıl, tanrılaştırılan bir hükümdar, otoriter yapısının dışında her şeyi kontrol altında tutabilen ve mutlak bir müdahale kabiliyeti olan güç biçimindedir. Hükümdar tasviri, ideal ve mağlup edilmesi imkânsız bir varlık olduğunu da niteler. Sonuçları ne olursa olsun mutlak gerçeklikle bir müdahale anlayışı; güç ve gücün beraberinde oluşan eksenleri, var olma güdüsü ile devlet anlayışlarını da etkiler. Güvende olabilmek ve varlıklarını devam ettirmek isteyen aktörler veya devletler, uluslararası sistemi inşa ederken de bu anlayış üzerinden güç ve gücün politikalarına bağımlı bir model oluşturma eğilimi sergileyebilirler.

¹² “*Aslan ve tilki*” tiplmesi içinde ve insan doğası dışında, Machiavelli’nin stratejilerini modelleyen yaklaşım; güçlü olabilmek ve gerektiğinde hile ile kurnazlıkla yönetebilen anlayışı simgeler (Lukes, 2001). Bu model ve Machiavelli’nin bakış açısı; ‘stratejik olarak bir güç olabilmek için’ güçlü olmanın yanında ‘güç kullanmadan da varlığını koruyabilmen ve hedeflerine ulaşman gerekir’ vurgusunu, öne çıkarır. İronik bir yaklaşımla bu vurgu; istenilen amaçlar doğrultusunda, doğruluğu tartışılan –doğrusal olmayan– ancak meşrulaştırılan stratejilerin de araçların da kullanılmasına, olanak sağlar. Stratejik bağlamda her iki tip, ‘olağan stratejilerin içinde olması gereken bir model’ olarak da tartışmaya açıktır.

çıkıldığı durumlarda da liderin müdahale edebilme gücünü, nitelemektedir. O'na göre, savaş halinde bir lider; stratejilerini zaferle sonuçlandırabilecek kapasite içinde olmalıdır. Bu kapasite ise ancak eğitim ve birikimle mümkün olabilir (Wood, 1967, s. 171).

Machiavelli “fortune” kavramını her ne kadar Antik Çağ'ın yansımaları içinde bir yönetimin ve başarılı olabilmenin esaslarını “*talihsel bir yaklaşımla*” değerlendirse de talihin oluşmasını ‘aklın-erdemın onun karşısında nasıl kullanıldığı’ ile ilişkilendirmektedir (Machiavelli, çev. 2017, s. 150-155). Pragmatist bir yaklaşımla fırsatların değerlendirilmesinin ancak onun ortaya çıkarılmasına veya ‘koşulların fırsatları ortaya çıkarmasına’ neden olabileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede içinde, eylemlerin gerçekleşmesine zemin hazırlama süreci ve birbirine bağlı bakış açısı ile ‘aklın fırsatları ortaya çıkaracağı ve aklın bu fırsatları talih karşısında da değerlendirebileceği’ vurgulanmıştır. Machiavelli bakış açısı ile “*virtue ve fortuna*” ilişkisi, akıl-talih bütünlüğü içinde değerlendirilmiştir (Knutsen, 2013, s. 11-12).

1.1.5.2. Machiavelli'nin Politik Savaş Stratejisi

Machiavelli (çev. 2009), analizlerinde ve politik yaklaşımlarında, “amaç-araç-meşrulaştırma” üçlemesi ile değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu üçlemenin savaş olgusu içindeki yansımaları, “güvenlik-savunma-savaş” yönetimi anlayışı içinde de görmek mümkündür. Bu bağlamda Machiavelli'nin stratejik yaklaşımında siyaset felsefesinin izlerini de tespit etmek olasıdır. Machiavelli, bir savaşın kazanılmasında kullanılması gereken yöntemlerin, sonucu ne derece etkilediği ile ilgilenmiştir. Etik bir sorgulama ile bu yöntemlerin kurallar dışında olmasını, savaşın ve mücadelenin zaferle sonuçlandırılması noktasında, hâkim güce değer kazandıracığı fikrini savunur. Savaş stratejisinin amacı düşmanı ele geçirebilecek yöntemlerin etik olup olmaması ile ilgili değildir. Hile ile kazanılan zaferde düşmanın bir şekilde yenilgiye uğratılması ve kuvvet kullanmadan sadece aldatmaya dayalı olması ya da aldatma ile ele geçirilmesi yani en az kuvvetle mücadele verilmesi; bertaraf edilen düşmana karşı kazanılmış bir zafer kadar değerlidir. Savaş bir zorunluluksa, bu savaşı kazanmak ve düzeni sağlamak için tüm unsurlar kullanılabilir yaklaşımı; savaşmanın ve savaşta kullanılan stratejilerin niteliği veya etik bir değerlendirme ile zaferin nasıl kazanıldığı değil, ortada hâkimiyeti ve düzeni sağlayan bir zafer olup olmadığı ile ilgilidir (Machiavelli, çev. 2009, s. 499-500).

Savaş ve barış sürecinin içerisinde yer alan başat aktörün varlığını koruyup sürdürebilmesi için “barış dönemlerinin savaş kadar önemli olduğu” vurgusunu farklı bir görüşle ifade eden Machiavelli; barış sürecinde dostane yaklaşımların sergilendiği fakat güç çatışmalarının da derinden devam ettiği görüşünü savunur. Savaşların olmadığı barış ortamındaki süreç hareketleri; güçlerin rekabet ekseninde birbirlerine karşı geliştirdikleri ve gerektiğinde kullanılması mümkün enstrümanların sağlandığı “savaş öncesi hazırlık ve barış” anlayışı içinde değerlendirilmektedir (Handel, 2000, s. 150). Barışın esas olarak; güçlerin varlıklarını korumak için bir strateji olduğunu, bu sürecin esasında sıcak çatışmaların güçler üzerindeki yansımaların giderilmesi ve gücü sağlayan unsurların temin edilebilmesi için bir fırsat olduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Barış; politik ve askerî bir yaklaşımla pasifist bir tutum içinde değerlendirilmemeli ve askerî kuvvetlerin revize edilebilmesi için gereken bir hazırlık ve bu kuvvetlerin dinamizmini sürekli kılacak bir ara niteliği taşımaktadır. Machiavelli’ye göre güç esas itibarıyla kuvvetlerle ölçülebilir. Revize edilemeyen ve sürekliliği sağlanamayan kuvvetler varlık gösteremez ve kaybetmenin unsurlarını göz ardı eder. Buna bağlı olarak da var olan gücün korunması için barışın kullanılması gerekmektedir. Machiavelli’nin düşünce sistemi ve savaşa algısal yaklaşımı içerisinde bu durumu görmek mümkündür. Barış dönemleri, olası savaşlar için doğru yönetilmesi gereken bir süreçtir ¹³ (Machiavelli, çev. 2017, s. 89-92).

Savaşı ve savaşın “politik yapı” üzerindeki yansımalarını tahlil eden Machiavelli, iç ve dış unsurların hâkim yapı üzerindeki etkilerini temel alarak, siyasi yapı üzerinden değerlendirmelerde bulunmaktadır. Savaş, politik yapının devamlılığı ve iradenin elde tutulmasını sağlayan bir araç olarak tasvir edilmektedir. Bu anlayışa göre savaş; aynı zamanda “farklı politik iradelerin tehdit olmalarını engellemek için bir yöntemdir” ifadesini desteklemektedir (Newell, 2019, s. 127; Zuckert, 2021, s. 12).

¹³ Machiavelli (çev. 2017), “Prens” adlı eserinde özellikle “hükümdarın askeriyeyle ilişkin görevleri” bölümünde, barış zamanını, savaş uğraşısı formatı ile değerlendirmiştir (Bkz. Machiavelli, çev. 2017, s. 89-92). Machiavelli, barış sürecini, bir nevi savaşa hazırlık- tatbikat geliştirme dönemi gibi de görmüştür. Bu doğrultuda, hükümdar için kurgulara ve betimleyici öğretilere, yer vermiştir. Günümüzde ‘askeri simülasyonlar’ ve tatbikatlar; strateji geliştirme becerisinin sağlanması ve her an savaşa hazır bir gücün oluşturulması için geliştirilmektedir. Savaş alanlarının analizden taktiksel-operasyonel vb. eylemlere, saldırı ve savunma stratejilerinden kuvvet kabiliyetlerinin değerlendirilmesine, askeri eksikliklerin tespiti de günümüzde öngörülebilir. Ancak bu bağlamda savaşa hazırlık sürecinin, Machiavelli tarafından o dönem için de kurgulanması; önemlidir.

Machiavelli'nin (çev. 2017) tehdit olarak görülen bazı eylemler karşısında savaşın haklılığını ve gerekliliğini sorgulaması; uluslararası arenada cereyan eden olayların analiz edilmesi hususunda önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Tehdit olarak işaret ettikleri diğer devletlere karşı hareketlerini meşrulaştıracak ve müdahale yeteneklerini haklılaştıracak bir güvenlik yaklaşımı, siyasi iktidarların ve uluslararası arenada başat aktör konumunda olan devletlerin savaş kararlarında görülebilir. Lider ülkelerin tehdit algıları; geçmişten gelen politik yapının korunması ve devamlılığının sağlanması için küresel düzleme de yön vermektedir. Genel olarak güç ve başat aktör konumunda olan lider ülkeler, devletlerinin veya diğer devletlerin güvenliklerini sağlamak için başka devletleri tehdit olarak belirtebilir. Bu durum; başat aktörlerin ve bu aktörlerin güç ekseninde yer alan devletleri de etkileyen politik varlığına dair korumacılık anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Savaşlar, geçmişten günümüze, küresel veya bölgesel hâkimiyet politikalarında, tehdit olarak algılanan devletlere karşı müdahale aracı olarak kullanılabilir. Ancak devletlerin 'politik yapılarını tehdit altında' görmesi ve bu durumu farklı stratejilerle bertaraf etme çabası; savaş anlayışlarını değiştirmektedir. Gücün korunması ve müdahale bağlamında günümüzde devletlerin sergilemiş olduğu stratejilerin, temelde Machiavelli'nin savaşı gerekçelendirmesi ile ilgili yaklaşımla benzerlik gösterdiğini görmek mümkündür. Bu bağlamda devletlerin tehdit algısı, savaş yaklaşımları ve amaç-arac ilişkisi değerlendirmeleri geçmişten gelen karakterini korumaktadır.

1.1.6. Thomas Hobbes: “Anarşi, Kaos ve Güç”

Savaş kavramı; mücadeleyi, başa çıkabilmeyi, hayatta kalabilmeyi barındıran bir kavram olarak ele alınabilir. Ancak savaş, insanın doğa karşısındaki mücadelesinin yanında insanın insana karşı yürüttüğü bir mücadele şekli olarak, kurumsal bir çatı altında belirli kurallar dâhilinde toplumsal bir düzen içinde yürütülen yaşam anlayışı dışında tarihsel bir geçmişe sahiptir. Kurumsal bir çerçeve içinde toplumların sorunları; adalet anlayışının var olduğu, sorunların bu çerçeve içinde ele alındığı, kurallar-yasalar ile belirlenmektedir. Adaleti sağlayan ve toplumları bir arada tutarak bir varoluş mücadelesi içinde gösterilen hâkim güç, devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş ve devlet kavramlarının özdeşleştirilmesi ile iktidar anlayışının bir mücadele içinde ele alınması; savaş olgusunun en önemli aktörü olarak devleti bu olgunun öznesi haline getirmektedir (Claessen ve Skalník, 1993, s. 64).

“Thomas Hobbes (1588-1679)”; insanların bir arada yaşadığı ancak kuralların olmadığı, bir karmaşıklık içinde etkileşimin anarşi ortamında gerçekleştiği, rekabetin ve gücün yön verdiği ancak temelde eşit insanlardan oluşan, nihayetinde güvenli olmayan ve savaş halinde bir toplululuğu, tasavvur etmektedir. Herhangi bir yönetimin olmadığı ve devlet anlayışının oluşmadığı bu toplumların durumu için Hobbes; “doğa durumu (*state of nature*)” kavramını, kullanmaktadır (Arends, 2009, s. 20; Donnelly, 2019, s. 56). Doğa durumu içinde yer alan tüm aktörler, bireyler; egoist bir çerçevede hareket etmekte, ihtiyaçlar doğrultusunda bir etkileşim söz konusu olduğundan, kurallar ve sınırlamalar bir üst yönetim olmadığından doğal bir süreç içinde kendiliğinden oluşmaktadır. Bu portre içinde yaşayan insanların bir topluluk veya kurumsal bir çatı altında sınırlamalar ve kurallar dâhilinde yaşama alanları oluşturamadıklarından dolayı, yapısal olarak bir devlet anlayışı söz konusu değildir. Hobbes anarşi ortamı olarak ele aldığı bu karmaşık düzen içindeki durumu; doğa durumu olarak tanımlamakla birlikte “doğa durumunu savaş durumu (*bellum omnium contra omnes*)” şeklinde özdeşleştirmektedir (Arends, 2009, s. 9). İnsanlar, doğası gereği sürekli bir çatışma halindedir; ihtiyaçlarını sağlamak için bir mücadele içinde yer alırlar ve çıkarları için savaşmaktan kaçınmazlar. Rekabet ve mücadele içinde yer alan insanlar, bir korku içinde varlıklarını ve var olan güçlerini koruma güdüsü ile hareket etmeye başlarlar. Bu başlangıç, bir güvensizlik ortamının ortaya çıkmasına neden olur. Akabinde insanların bu güvensiz ve anarşi ortamı içinde saldırgan bir davranış sergilemeleri de kaçınılmazdır. İnsanların hayatta kalabilme güdülerini; tehdit olarak gördükleri diğer insanlara karşı yürüttükleri mücadelenin saldırgan bir şekle dönüşmesinde en etkili unsur olarak görülmektedir. Temelde doğa durumu gereği sosyal bir varlık olarak görülmeyen insanların bir arada kalabilme ve güvende olabilmelerini sağlayacak bir güce ihtiyaçları vardır. Bu güç devlettir ve devlet kaotik ortam içinde düzenleyici, sınırlandırıcı, koruyucu birçok vasfı ile üstün bir varlıktır. İnsanlar ve toplumlar; üstünde mutlak bir güç olmadığı sürece doğa durumuna, yani kaotik-anarşik bir ortama dönmesi ve varlıklarını çıkarıksal bir şekilde yürütmeleri kaçınılmazdır.

İnsanların sürekli bir çatışma ortamı içinde güvensiz bir ortamdan çıkarak bir egemen gücün altında kaosa son verebilmelerini sağlayacak, çıkarıcı bireyler arasındaki mücadeleyi sonlandıracak, güven ortamının sağlanması için toplum sözleşmesi ile devletin kanatları altında bir toplumun ortaya çıkarılmasını işaret eden

Thomas Hobbes; “*Leviathan (1651)*”¹⁴ adlı eseri ile mutlak gücün işlevselliğini ve devamlılığını sağlayacak bir devlet portresi ortaya çıkarmaktadır (Hobbes, çev. 2007, s. 127-139). Güvensiz ve çatışmacı bir ortam içinde bireyler, iki seçim yapmak durumundadır. Birinci seçenekte bireyler, akılcı bir yaklaşımla güçlerinin ötesinde bir güce —egemen güce ya da siyasi otoriteye— haklarını devredebilir. Diğer seçenekte ise bireyler, doğa hali temel alındığında ölümcül bir mücadele ile yaşamlarını sürdürme mecburiyetini kabul etmiş olurlar. Bu seçenekler; bireylerin yaşamlarını devam ettireceği iki düzen arasında farkı göstermektedir (Gavre, 1974, s. 1548). Bu bağlamda devletin varlığı ve gücü, bireylerin güvende olmasını sağlayacak ana etkindir. Devlet, toplumsal düzenin ve güvenliğin devamlılığını sağlayacak bir yapı statüsündedir.

Devlet ve güvenlik yaklaşımı; Hobbes’un bireyler arasında yaşanan karmaşık yapının bir düzen içinde üstün bir otorite tarafından yürütülmesini öngören iç politika analitiği yanında, sağlanan düzenin korunması ve dış politika ekseninde neler yapılması gerektiğine dair geniş bir alanda değerlendirilmelidir. Ancak uluslararası sistemin işleyişi ve devletler arasında yaşanan çatışmalar, benzer bir doğa hali şeklinde ve Hobbes’un (çev. 2007) tasvir ettiği iç eksende yaşanan anarşi ortamının bir izdüşümü niteliğindedir. Hobbes, dış politika ve güvenlik sorununa dair bir savaş stratejisi ve devletin aktör olarak diğer devletlere karşı misyonlarını açık bir şekilde belirtmemiştir. Yine de simetrik bir yaklaşımla O’nun doğa halini savaş durumuna benzetmesini ve savaşın sonlandırılması için nasıl bir düzen sağlanacağına dair ileri sürdüğü düşünce sistemini değerlendirmek mümkündür. Uluslararası sistemin devletler arasında yaşanan bir çatışma olgusu üzerine inşa edilmesi ya da sürekli bir savaş halinin görülmesi fikri; bu savaş halini de aslında yürütülen politikaları da “*sıfır toplamı bir oyun*” gibi algılamamıza olanak sağlar. Çünkü devletler, Hobbes’un doğa hali izdüşümü ile egoist bir çerçevede ve sadece sisteme hâkim güçler doğrultusunda dengeyi sağlayan güvenlik anlayışı veya politikalar

¹⁴ Leviathan adlı eserin “*Devlet Üzerine*” başlıklı bölümünde; devlet tanımı, devlet varlığının nedenselliği ve türleri de betimlenmeye çalışılmaktadır. İlgili bölüm; doğa halinin oluşturduğu güvensizliğe son verilmesi için insanların –bir sözleşme– “*ahit*” ile yetki devirlerini açıklamakta; devletsiz güven ortamının neden sağlanamayacağına dair çıkarımlara da yer vermektedir (Bkz. Hobbes, çev. 2007, s. 127-139).

(misyonlar), yürütebilir. Bu bağlamda devletler, çatışma atmosferi ve savaş hali ile uluslararası sistem içinde aktör olmaya devam edebilir (Emekliler, 2011, s. 110-111).

Devletler arasında yaşanan bazı gelişmelerin ya da olayların, bireyler arasında yaşanan güç ve çıkar odaklı çekişmelerle benzerlik gösterdiği de aşîkârdır. Bu bağlamda Hobbes'un (çev. 2007) birey ve çıkar ilişkisi üzerinden ortaya çıkan anarşik yapının aynısını 'birey aktör yerine devlet aktör' olarak yerleştirmek daha uygun olacaktır. Yani devlet çıkar anlayışının da devletlerarası yaşanan çatışmaların da aynı şekilde bir anarşi ortamını oluşturacağı tespit edilebilir. Çünkü güç ve çıkar anlayışı ile şekillenen dış politika stratejileri; çatışmaların olmadığı durumlarda da (gerçek bir savaş halinin söz konusu olmadığı) barış süreci olarak belirtilen dönemlerde de rekabetin sürekli devam edeceği olgusu ile temellendirilir (Yurdusev, 2006, s. 305-321). Ayrıca devletlerin rakiplerine göre bir strateji geliştirme durumu da çatışmacı (anarşi) ortamının sonlandırmak için bir güç eksenî etrafında oluşturduğu birlik sağlama yaklaşımı da Hobbes'un doğa halinin sonlandırılması için ileri sürdüğü yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik durumu; reelpolitik bir yaklaşım ile değerlendirildiğinde Hobbes'un "*realizmi*" temellendiren perspektifini göstermektedir. Aynı zamanda devlet ve devletlerarası ilişkilere dair teorik yaklaşımlara da güç bağlamında yeniden değerlendirmelere de olanak sağlamaktadır¹⁵ (Williams, 1996, s. 213-236; Yurdusev, 2006, s. 305-321).

1.2. Uluslararası Sistemin Şekillenmesinden Sonra "Klasik Savaş ve Strateji Olgusu"

Savaş 'irade kabul ettirme mücadelesidir' yaklaşımı; savaşın doğasına ilişkin tanım sorununu beraberinde getirmektedir. Bu durum, savaş kavramının niteliksel unsurlarını, taraflarını ve içeriğini de genişletebilir. İrade ve mücadele kavramları, sınırları çizilemeyen bir savaş tanımını ortaya çıkarabilir. Savaş ve mücadele kavramı; karşılıklı güçlerin ölçeklenebilir iradelerinin eyleme dönüşmesi halinde somutlaşmaktadır. Ancak savaş şeklinde tanımlanan bazı gelişmeler; sınırları, tarafları ve gerekçeleri olan mücadele ortamını nitelemek için kullanılmaktadır.

¹⁵ "Thomas Hobbes"; Uluslararası İlişkiler disiplinine ve teorik yaklaşımlara gerçekçilik bağlamında temel inşa etmiştir. Ancak bu kapsamda karşı tezler ve yeniden değerlendirmeler önem arz etmektedir (Bkz. Williams, 1996, s. 213-236; Yurdusev, 2006, s. 305-321).

Güçlerin çekişmesi; silahların kullanıldığı bir savaş ortamında olabileceği gibi silahsız bir mücadele ile liderlik yarışı ekseninde de değerlendirilmektedir. Bu noktada savaş kavramı tekrar tanımlanabilir. Savaş; tarafların bir üstünlük sağlayabilmek ve karşı tarafa belirledikleri hususlarda iradelerini kabul ettirmek için “*kuvvet kullanma eylemi*”dir (Keskin, 1998, s. 68). Ancak Avrupa’da cereyan eden birçok gelişme savaş olarak nitelenmesine karşın “*Yüzyıl Savaşları*”¹⁶; çatışmaların sürekliliği bağlamında taht mücadelesi ekseninde yaşanan olaylar formatında da değerlendirilmektedir. Çünkü bu savaş vakası; tarafların “sürekli ve yoğun” bir şekilde kuvvet kullanmadıkları ve silahlı bir çatışma içinde olmadıkları çekişme dönemini adlandırmak için de kullanılmıştır. Böylece taraflar yani İngiltere-Fransa arasında yaşanan olaylar da iki ayrı gücün –taht ile kaybedilen topraklar için– çekişmesine sahne olan “savaş halinin” resmen sonlandırılmaması durumu da savaşın nedenselliği açısından bir devamlık hali olarak görülmüştür (Varlık, 2013, s. 118). Aynı doğrultuda genel olarak mezhep savaşı veya din temelli savaş olarak da ifade edilen “*Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)*” benzer özellikler taşımaktadır. Bu savaş; “Kutsal Roma Germen İmparatorluğu” ekseninde bir iç savaş, farklı mezheplerde olanların savaşı şeklinde de değerlendirilir. “Otuz Yıl Savaşları”, dönemin çekişmeli olması ve savaş sürecinin özellikleri dikkate alınarak, çeşitli savaş tanımlamaları ile de nitelenebilir (Arıboğan, 2019, s. 85; Varlık, 2013, s. 118-120). Birçok devletin ve zaman zaman ittifakların da görüldüğü bu savaş dönemi; gerek süreklilik ve yoğunluk açısından gerekse sonuçları açısından, savaş yaklaşımlarını güç savaşı nitelemesine daha çok yakınlaştırmaktadır. Ancak “Otuz Yıl Savaşları’nın” sonunda “*Westphalia Barışı (1648)*”, genel bir yaklaşımla Avrupa’da yeniden inşa sürecine giren devlet misyonunun ve modern devlet anlayışının başlangıcı olarak kabul edilmekte; akabinde savaş ve barış ekseninde “uluslararası sistemin kuruluş” tarihi olarak görülmektedir (Aslan, 2009, s. 291; Özdal ve Jane, 2014, s. 216). Bu süreç, savaş ve barış arasında, devletlerin güç bağlamında savaşları ve savaş stratejilerini şekillendirmeleri için önemli bir çıkış noktası olarak da yorumlanabilir.

¹⁶ “*Yüzyıl Savaşları 1337-1453*”); aralıklı bir şekilde İngiltere-Fransa arasında “*116 yıl süren*” savaşlar zinciridir. Ancak bu süreç yalnızca savaş dönemlerini değil barış dönemlerini de kapsamaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Cartwright, 2020).

Çünkü Westphalia Barışı; Avrupa’da kanlı ve ağır hasar bırakan savaşın izlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir süreç olarak, “devletlerin eşitliği ile bağımsızlığı” esası üzerinden bir yaklaşımın deklare edilmiş olması açısından da önemlidir. Dönemsel olarak savaş öncesinde önemli bir çözölüş içinde olan feodal yapıdaki karar alıcılar ve rekabet halindeki mutlak monark güçler; çözüm üretememişlerdir. Adeta çözümsüzlükten kaynaklı savaş süreci, barış sürecini de zorunlu hale getirmiştir. Saldırgan bir tutum içinde üstünlük sağlamaya çalışılan sistem yerine, yeni bir düzenin tesis edilmesi gerektiği de anlaşılmıştır. Ancak bu düzen içinde devletler; temsilcileri ile yapısal güçlerini sergilemeyi, anlaşmazlıkların geçmişe göre daha modern bir şekilde çözümlenebileceğini tasarlamışlardır. Devletler, bir anlamda tek bir gücün üstünlüğünü yani her ne kadar istikrarlı olmasa da kendi aralarında anlaştıkları yeni bir düzenin varlığını kabul etmişlerdir.

Devletlerin Westphalia yaklaşımı, adeta yeni uluslararası sistemin aktörlerini deklare eden akabinde güç ve denge anlayışı ile modellenen yapının başlangıcı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Özdağ ve Jane, 2014, s. 216-221). Bu bağlamda savaş ve güç olgusu, ilkesel dahi olsa değişime uğramaktadır. Dar kapsamda ve ağır sonuçları olan saldırgan savaş politikaları yerine, stratejik güç olgusunun tercih edilmiş olduğunu bu dönemden itibaren görmek olasıdır.

Çünkü Westphalia Barışı; devletlerin savaş anlayışının geleneksel savaş kuramları içinde yeniden şekilleneceği bir dönem olarak, güç olmanın da hâkimiyet mücadelesinin de çehresini değiştirmiştir. Siyasal devlet ve siyasi güç olgusu içinde devletlerarası rekabet profiline de bu dönemden itibaren görmek mümkündür. Bu dönem, başlangıç niteliğinde siyasallaşmış devlet modeli ve gücün kriterleri açısından önem arz etmektedir. Devletlerin beşeri askerî gücü önemli olmakla birlikte savaşma gücü, döneme dair teknolojik ilerlemelere ve savaş kapasitelerini besleyen tedarik ilişkilerine bağlı olarak da gelişmektedir. Böylece devletler için ittifaklar, kaçınılmaz hale gelmiştir. Savaş ve güç olgusu, döneme dair kriterler düşünüldüğünde ve şartlara göre adeta politikleşmiştir.

Westphalia; çizilmemiş sınırlar içinde ve ittifak halinde, muhtemel sorunlar için çözüm geliştirilmesi hususunda, ilkesel birliktelik niteliği taşımaktadır (Arıboğan, 2019, s. 117). Eşit ve bağımsız devletler modelinin tüm devletler için kabul edilmesi yaklaşımını içeren bu birliktelik; aslında devletlerin “Avrupa

ekseninde yeni bir model üzerine inşa edecekleri gelecekteki uluslararası sistemin” nasıl kurulacağı hususundaki sürecin ve sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan devletlerarası sorunların öngörüsü şeklinde de kurgulanabilir. Devletlerin, dış politikalarını belirleme ve belirlenen bu politikalar dâhilinde birliktelikler oluşturması veya karşı ittifaklar kurabilmesi; uluslararası sistemin omurgasını belirleyen gelişmeler olarak görülebilir. Bu bağlamda, kurulan sistem içindeki aktör devletlerin savaşları lehine olabilecek şekle dönüştürmesi de gerekebilir. Güç bağlamında devletler; yeni sistemde öncelikli olarak bir savaş sürecini yürütecek veya sürdürebilecek güce sahip olmak isteyeceklerdir. Devletler, bu gücü, sistem içinde ittifaklara bağlı ortaya çıkan asıl güçten sağlayabileceği gibi diplomasiyi ve diplomatik ilişkileri de savaşın yerine geçecek şekilde konumlandırabilir. Ayrıca Westphalia, uluslararası sistemin şekillenme sürecinde ‘güç dengesi’ modeli bağlamında da önemli bir çıkış noktası olarak yorumlanabilir. Çünkü devletler, dönem itibari ile savaş kaçınılmaz bir şekilde söz konusu olduğunda ya da devletlerarasında bir savaşın ortaya çıkması muhtemel durumlarda, bir araç olarak güç dengesi modelini ve modelin caydırıcılık özelliğini kullanacaklarını da görmüşlerdir (Arıboğan, 2019, s. 117). Savaş ve strateji olgusu bağlamında Westphalia süreci, sonraki devlet ve güç yaklaşımlarına da karakteristik izdüşümler aktarmaktadır.

Westphalia Barışı (1648); devletlerin savaş yerine barışı tesis etme çabası ve uluslararası sistemin şekillendirilme süreci olarak görülse de, savaş ve strateji olgusuna dair bir derinlik oluşturmuştur. Derinlik, her ne kadar Westphalia’dan yüzlerce yıl sonra hâlâ savaşlar devam etmiş olsa da savaş ve strateji olgusunun politikleşme veya siyasallaşma sürecinde belirginleşmektedir. Klasik savaş anlayışına yön verenler; savaş ve strateji olgusuna dair yaklaşımları ile gerek bu derinliği gerekse askerî bağlamda savaşın derinliğini de nitelemektedirler.

1.2.1. “Carl Von Clausewitz’in” Savaş Anlayışı ve Kuramsal Bakış Açısı

“Prusyalı General Carl Von Clausewitz (1780-1831)”; Westphalia sürecinin derinden etkilediği ancak mutlak barışın olmadığı Avrupa’da flu bir dönemin önemli stratejisti olarak, sonraki dönemleri de etkisi altında bırakan savaş yaklaşımları ile bir dönüm noktası oluşturmaktadır (Karaosmanoğlu, 2011, s. 8). Aynı zamanda Clausewitz; geleneksel-klasik savaş kuramlarını ve bu kuramların pratiklerini de

kümülatif bir şekilde ele alması ile savaş kuramlarının tartışmalı eksenlerini oluşturan önemli bir teorisyendir. Savaşa dair parametreler ve savaş olgusunu oluşturan unsurlar üzerinden bir çıkarım sergileyen Clausewitz; “*savaş politikanın diğer araçlarla devam ettirilmesidir...*” (Clausewitz, çev. 2015, s. 45) yaklaşımı ve “*Savaş Üzerine (Von Kriege) (1832)*” adlı eseri ile sonraki dönemlerde de yalnızca savaş çalışmaları ve stratejiler için değil, korelasyon içinde ele alınan tüm analitik alanlar için de bir perspektif sağlamaktadır (Çakırca, 2019, s. 83-85; Öztürk, 2020, s. 1744).

Clausewitz savaş kuramını, insan doğasına dair yaklaşımlardan maddi ve manevi değerlerin savaş kavramı içindeki yerlerini inceleyerek, özellikle “*insan, şiddet ve savaş*” kuramsal bağlantısı üzerine inşa etmiştir. Çünkü Clausewitz; süregelen savaşların aslında benzer özellikler ile devam ettiği sonucuna ulaşırken, bu benzerliği de insan doğasına ilişkin yaklaşımlarla açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Clausewitz’in savaş anlayışı ve kuramı, “*Thucydides ve Machiavelli*” etkisi altında geçmişten izdüşümler de içermektedir (Çakırca, 2019, s. 89; Romya Bilgin, 2015, s. 45).

Savaş teorisini, savaşın amacı ve savaşın araçsal boyutu şeklindeki temel çıkış noktası üzerinden inşa eden Clausewitz (çev. 2015); savaşın doğasına ilişkin ileri sürdüğü nesnellik ve öznellik kavramlarını kullanmıştır. Savaş eylemini ihtimaller üzerinden şekillendirmenin doğru olmayacağını; savaşın kendisine ait bir doğasının olduğunu belirtmiştir. Savaşın doğası ve nesnelliği; “*şiddetin, şansın, rastlantıların*” vb. unsurların etkileşimi ile açıklanmaktadır. Öznellik; savaş eyleminin “*karakterine ve niteliğine*” bağlı olarak, değerlendirilmekte; aynı zamanda “*savaşın kuvvetlerin kapasite ve lojistik unsurlarına*” göre bir yaklaşım içinde ifade edilmektedir (Echavarria, 2003, s. 7-8; Gray, 2007a, s. 26; Romya Bilgin, 2015, 44-45).

Clausewitz; savaş olgusunu ve savaş teorisini, ayrı kavramlar üzerinden aynı olguyu işaret eden ve anlamsal-niteliksel farklılıklar oluşturan, derin bir kavram kargaşası içinde olan tanımlamalarla sunmaktadır (Clausewitz, çev. 2015). Yeni savaş anlayışlarına kılavuz niteliğinde olan savaş tanımlamaları ve ikilikler içinde ele aldığı savaş kuramı ile “*savaşın nedenselliğini*” de sorgulamaktadır. Bu sorgulama, “*nasıl bir savaş*” sorusuna karşılık aranan savaş olgusunu ve algısını anlamamız için de önemlidir. (Çakırca, 2019, s. 84-85).

1.2.1.1. Mutlak ve Gerçek Savaş

“*Mutlak ve Gerçek Savaş (Absolute and Real War)*”¹⁷ tanımlamaları içinde Carl Von Clausewitz’in ele aldığı savaş anlayışları, temelde bir ayrım içindedir. Öncelikli olarak O’na göre mutlak savaş; savaşı oluşturan unsurların aniliği söz konusu ise ve siyasal koşulların savaş eylemine dönüşen bir etkinliği söz konusu değilse olabilir. Mutlak savaş; savaşı ortaya çıkaran kararın veya kararların tutarlılığı gözetilerek, savaş eylemini sonuçlandıracak nitelikler içinde bir plan sunuluyorsa da kabul edilebilir. Öyleyse mutlak savaş; politik bir yaklaşımla savaşı oluşturan unsurlara bağlı ve savaşın siyasal yaklaşımlardan beslenmediği bir hedef yok ise veya savaşan kuvvetlerin yalnızca güçlerine bağlı olarak sahada (yani cephe) kazananın ve kaybedenin ortaya çıktığı bir eylem şeklinde nitelenebilir (Romya Bilgin, 2015, s. 45). Mutlak savaş; savaşın sahadaki dinamiklerini ve onu oluşturan savaş unsurlarını, silahlı çatışma bağlamında fiziki kapasitelerin üstünlüğünü de işaret eder. Güç bağlamında mutlak savaş; sınırsız bir şiddet portföyünü sağlayacak gücün yalın hali olarak da tanımlanabilir. Ayrıca Clausewitzyen yaklaşım içinde mutlak savaş; tarihsel bir perspektifin ve savaş fikrini destekleyecek unsurların olmadığı, soyut bağlamda politik-siyasal bir hedeflenmenin yer almadığı “gerçek savaş” olgusunu besleyen ayrıntılardan soyutlanmış “*ideal savaş*” tipolojisi ile de tanımlanabilir (Karaosmanoğlu, 2011, s. 9).

Gerçek savaş; Clausewitz’in mutlak savaşta betimlediği yalnızca şiddetin şekillendirdiği bir savaş eylemi değildir. Gerçek savaşı anlamak için savaşı oluşturan unsurlar, bir bütünlük içinde, değerlendirilmelidir. Aynı zamanda tarihsel arka planda savaşma fikrini besleyen değerlere de önem verilmelidir. Toplumsal yargılarından devletlerarasında karşılıklı beslenen tehdit algılarına ve anlaşmazlıklara, kültürel farklılıklar ekseninde yaşanan gerilimlerden devletlerin iktidar-politika yapılandırmalarına kadar birçok parametre; gerçek savaşı anlamlandırma ve tanımlama sürecinde, etkilidir. Bu bağlamda çok yönlü

¹⁷ Clausewitz, mutlak ve gerçek savaş kavramını (eserlerinin derlendiği sekizinci kitap, ikinci bölüm, dijital orijinal versiyonunda) “*Absolute and Real War*” başlığı altında “*askeri plan, yasa, edim*” ilişkisi ile başlayan, somut ve soyut savaş şeklindeki değerlendirmelerle devam eden önemli çıkarımlarla belirtmiştir (Clausewitz, 1873, s. 43-45).

düşünülmesi gereken gerçek savaş olgusu; sadece yalıtılmış bir eylem değildir (Romya Bilgin, 2015, s. 45; Karaosmanoğlu, 2007, s. 174).

Gerçek savaş yaklaşımı; sınırları olmayan şiddetin devam ettiği ve ortaya çıkan sonucun da savaşın sonucu olarak değerlendirilmediği bir savaşı işaret eder. Bu yaklaşım ile aslında mutlak savaşın enstrümanları üzerinden bir savaş algısının olmadığı da aşikârdır. Gerçek savaşın enstrümanları ve onu ortaya çıkaran tüm alt unsurlar; topyekûn bir savaşın algılanmasına olanak sağlar. Gerçek savaş algısı ve bu algının onu oluşturan dinamikler üzerinden değerlendirilmesi gerektiği anlayışı; mutlak bir sonucu ortaya çıkarmamaktadır. Bu kavramsallaştırma; değişime açık olmakla birlikte tamamen kesinlik ortaya koyan parametrelerden ibaret değildir. Gerçek savaş ve değişkenlerin gerçek savaş içindeki yeri; stratejik bağlamda savaşa dair çok yönlü hamleler ve eylemler şeklinde algılanmalıdır. Gerçek savaş; ayrıntılar içinde birbirini besleyen yapısı ile düşünsel-akılcı bir perspektifle ve aynı zamanda (geçmişle geleceğe dair) kurgusal-analitik bir anlayış içinde yorumlanması gereken bir kavramdır (Karaosmanoğlu, 2007, s. 170-172; Çakırca, 2015, s. 89-96).

Clausewitz'in iki farklı kavram bünyesinde savaşı tanımlama çabası; idealizmin etkisi ile felsefi yaklaşımlarına ve elbette yaşadığı dönemin tarihsel geçmişine dair izler taşımaktadır (Çakırca, 2015, s. 87). Ancak Clausewitz, gerçekçi yaklaşımları ile realizmin mantıksal ve akılcı kuramsallığını da sergilemektedir. Bununla birlikte Clausewitz, savaşın sebep-sonuç ilişkisi içinde amaçsal misyonu ile eylem aracı olduğunu da ispatlamaya olanak sağlamaktadır.

Mutlak savaş kavramı, eylemsel niteliği ile yalın bir savaş anlayışı içinde “*ideal savaş*”¹⁸ olarak görülmektedir (Bassford, 1994a; Romya Bilgin, 2015, s. 45). Dönemsel ve farklı coğrafyalarda yürütülen bazı savaşlar; Clausewitzyen yaklaşımla mutlak savaş veya ideal savaş şeklinde analiz edilmiştir (Bassford, 1994a). Askerî strateji; sahadaki savaşı yönlendirmek ve kazanmak içindir. Askerî bağlamda asıl (olması gereken ideal) savaş da gerçek savaş da sahada yürütülür. Oysaki gerçek savaş yaklaşımı; savaşa dair beklentilerin sebeplerle birlikte oluşturulmasından

¹⁸ Bassford (1994a); “*Clausewitz’in yaklaşımlarını*”, tarihsel bir skala içinde değerlendirdiği “*Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815-1945*” adlı çalışmasında yorumlamakta; “mutlak savaş” da genel olarak “*ideal savaş*” şeklinde ele almaktadır.

dolayı kompleks bir yapıdadır. Clausewitz'in gerçek savaşı; siyasallaşan savaş gayesinin ve gayeyi ortaya koyan aktörlerin bir oyun teorisi içinde çok yönlü eylemleri şeklindedir. Savaş olgusuna gerçek savaş biçiminde yaklaşmak; yeni paradigmal savaş yaklaşımlarına, niceliksellikten çok niteliksel savaş ve strateji kavramlarına, –çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ele alacağımız– hibrit ve doğrusal olmayan savaş modelini inşa eden yaklaşımlara da tarihsel-teorik bir derinlik katmaktadır.

1.2.1.2. “Savaşın Sisi ve Sürtünme”

Clausewitz'in (çev. 2015) “*savaşın sisi (fog of war) ve sürtünme (friction)*”¹⁹ vurguları; savaş olgusundan savaşın yürütülmesine, savaş unsurlarının doğru tahlil ve yönlendirilmesinden olası gelişmelere kadar, çok yönlü bir değerlendirmeyi işaret eder. Adeta bu vurgular, belirsizlik karşısında alınan kararları ve sahadaki bakış açılarını imgelemekte; ‘savaşın gerçekliğine ve bu gerçekliğin nasıl tahlil edilmesi gerektiğine dair tespitler’ niteliğindedir (Clausewitz, çev. 2015, s. 91-94).

Clausewitz (çev. 2015); savaşı oluşturan unsurları, sahadaki savaşı (muharebeyi), savaş esnasında yürütmenin de içinde olduğu durumu, savaşın sonuçlarını etkileyen durumları vb. aşamaları, kısaca savaş (muharebe) esnasında ve sonrasında olası gelişmeleri de barındıran tüm etkenleri, bir şekilde sis vurgusu ile betimlemiştir.

¹⁹ “...*savaşın sisi (fog of war)*” kavramını; Clausewitz betimlemelerinde muharebe alanında olası gelişmeler olarak algılamamız mümkündür. Ancak günümüzde askeri operasyonların arka planları ve faaliyet alanları içinde değerlendirilmelere karşın genel anlamda belirsizlik, olası gelişmeler anlamında da kullanılmaktadır. Bu kavramı modern savaş yaklaşımları içinde örneğin siber savaş, drone vb. unsurların savaşa dâhil edilmesi ile birlikte ‘yeni savaş stratejileri’ çalışmalarında literatürde görmemiz mümkündür. Ayrıca farklı bir açıdan Saphiro’nun (2005) “*The Fog of War*” adlı inceleme makalesi; genel film planlarının sorgulandığı ironik bir yaklaşım içinde Clausewitz’in savaşın sisi kavramını değerlendirmektedir (Saphiro, 2005, s. 234). Cimbala (2002), Clausewitz’in “*sürtünme (friction)*” kavramını; “caydırıcılık, sürtünme-sürtüşme,” ekseninde, güvenlik stratejilerinde “*haydut devletlere karşı*” geliştirilen savunma anlayışının şekillendirilmesinde kullanmıştır. Kavram; askeri karar alma ve kriz ortamlarında farklı bir perspektif çerçevesinde, “*nükleer savaşa*” yönelik ABD merkezli yakın tarih analizi ile güncel bir değerlendirme içinde ele alınmaktadır (Cimbala, 2002, s. 201). Sürtünmeden çok sürtüşme kavramı; sıcak savaş dışında yaşanan gelişmelerin ve çekişmelerin oluşturduğu sonuçlar üzerinden ya da alınan kararların kaotik süreçleri tetiklemesi açısından da siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bağlamında yorumlanabilir.

Aynı zamanda Clausewitz'in (çev. 2015) 'insan merkezli savaş mekaniği tespiti' de önemlidir. Çünkü bu tespit, savaş mekaniği çerçevesinde somutlaştırmak ve savaş sahasındaki gelişmeleri sürtünme vurgusu ile nitelenmek için kullanılmıştır. Mekaniği yaklaşımı; öncelikli olarak, savaşmayı sağlayan unsurların tek tek ayrı parçalardan ibaret olması yönündedir. Daha sonra bu yaklaşım, parçaların birleştiği mekanizmanın da insan etkinliği ile hareketlendirilmesi yönündedir. Donanımı ve savaşma gücü ile asker, sahada yani muharebe alanında asıl aktördür. Ancak savaş sahası içinde alınan kararlar ve gelişmeler, savaş mekanizmasında, sürtünmeye neden olabilir. Bu bağlamda savaş, her türlü olasılığa açık ve ilk ağırlık merkezi insan olan bir eylem biçimidir (Clausewitz, çev. 2015, s. 91-94).

1.2.1.3. Clausewitz'in Amaç-Araç İlişkisi

Clausewitz (çev. 2015); savaş olgusunu, savaş tanımlamalarını veya savaşa dair anlamlandırılması gereken tüm ilişkilendirmeleri de farklı bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Ancak Clausewitz, bir düşünür olmasının yanında askerî stratejisttir. "Mutlak savaş veya gerçek savaş" tanımları, nihayetinde göğüs göğüse bir savaşın, savaş sahasında veya cephede olacağına dair gerçeği de değiştirmemektedir. Clausewitz (çev. 2015), tüm soyut betimlemelerin ötesinde klasik savaş (muharebe) anlayışını, askerî taktik ve strateji ekseninde geleneksel savaş yaklaşımlarını da sunmaktadır. Clausewitz'in savaş perspektifi ve özelde savaş sanatı; birbirine bağlantılı, kuramsal bir yaklaşımla sorgulayıcı, tamamlayıcı ve açıklayıcı niteliktedir. Sevk ve idarenin muharebe içindeki yerini de belirten Clausewitz, aslında savaş sanatının silahlı kuvvetlerin eğitiminden donanımına hatta askere alma faaliyetlerinden savaş sürecine kadar önemli ve etkili olduğunu vurgulamaktadır. Savaşmaya dair tüm aşamaların bütün halinde değerlendirilmesinin gerekliliğini, bu bağlamda topyekûn bir askerî güç oluşturabilmenin koşullarını da ortaya koymaktadır. Özellikle muharebenin doğasına uygun sevk-idare anlayışının gerçekleştirilmesini ve hedefe odaklı kuvvetlere çatışmanın niteliklerine uygun yönlendirme sağlanması gerektiğini işaret etmektedir. Muharebe koşullarını taktiksel bir yaklaşım içinde ele alan Clausewitz; "savaşın amaçlandırılmasını amacın ise savaşa uygun hale getirilmesini" strateji kavramı ile belirtmektedir (Clausewitz, çev. 2015, s. 99). Bu bağlamda Clausewitz; gerek muharebe ortamına gerekse savaş

halinin genel yapısına, hem askerî açıdan hem de savaş olgusuna yüklediği siyasi anlam açısından kuramsal ve stratejik bakışını yinelemektedir.

Clausewitz; savaşın derin gerçekliğini, savaş ve politika arasında oluşturduğu düşünsel yaklaşım biçimi ile adeta diyalektik bir portreye dönüştürmektedir (Strachan, 2007, s. 14-44). Clausewitz (çev. 2015), bu portrede, asıl amacın siyasal olduğunu, savaşın ise araç olduğunu tekrar etmektedir. Ancak Clausewitz; savaşı, savaşın doğasına ilişkin ilk tanımlamasında, siyasal bir çözümleme dışında ve ironik bir yaklaşımla, basitçe düello —iki taraflı mücadele ve bir gösteri— çerçevesinde, ele almıştır (Clausewitz, çev. 2015, s. 29-30). Bu çerçeve ile Clausewitz, çift taraflı bir eylemin ancak tek bir kuvvetin (tarafın) üstünlüğü ile sonuçlanacağına dair ironisini de politikleştirmektedir. Savaş; bir araçtır ancak öncelikli amaç üstünlük sağlamaktır. Bu üstünlük ise güç veya kuvvet ile kazanılabilir. Clausewitz’in “*düşmana zorla irademizi kabul ettirmenin ilk yolu olarak kuvvet kullanılması*” gerektiği vurgusu ve bu kuvveti “*irademizi kabul ettirmenin bir aracı*” olarak görmesi de amaç-arac ilişkisi içindedir (Romya Bilgin, 2015, s. 44). Askerler, savaş sahasında her koşulda savaşarak, savaşı kazanmayı amaçlar. Öncelikli amaç düşmanın bertaraf edilmesi ise askerî harekâtın da bu yönde belirlenmesi gerekir. Ancak Clausewitz (çev. 2015), öncelikli amaç noktasında ve amaç-arac arasında yaşanan tüm eylemlerin, nasıl ve neden gerçekleştirileceği hususunda da güvenli bir yol belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Clausewitz, “*silahsızlandırma*” tespiti ile ‘düşmanın bertaraf edilmesi mi, yoksa silahsızlandırılması mı’ önceliğinden bahsederek; güvenli bir yolun tercih edilmediğini kendi döneminde silahsızlandırma sürecininin savaşın son aşamasında gerçekleştiğini belirtmiştir. Clausewitz, bu noktada, savaş olgusunun, hâlâ politik hedeflerin bir enstrümanı olduğunu; gerçek savaş sürecini ve savaşın amaç-arac ilişkisini tekrar işaret etmiştir (Clausewitz, çev. 2015, s. 30; Çakırca, 2015, s. 87; Romya Bilgin, 2015, s. 45).

Clausewitz’in (çev. 2015) silahsızlandırma hedefi; savaş öncesinde, savaşın koşullarını yönlendirmede, sıcak bir savaş sürecinde veya sadece güç-tehdit ilişkisi içinde de kurgulanabilir. Savaş öncesi silahsızlandırma süreci, olası bir savaş durumunda, savaşan taraflar arasında üstünlük kurma ve savaşın sonuçlarını görebilme bağlamında da önemlidir. Silahsızlandırma süreci, savaşları önleyici model niteliğinde, bir araç olarak da görülebilir. Ancak aktörler, savaş gerçeğini

görmeli; savaş olasılığını, nesnel bir değerlendirme içinde ele almalıdır. Aktörler, güç ve kuvvetlerini, olası savaşları yürütecek donanımlarını, bu gerçeklik doğrultusunda güvenlik yaklaşımlarını da inşa etmelidir. İlginç bir şekilde Clausewitz'in silahsızlandırma yaklaşımı, yakın tarihte ve günümüzde de uygulanmaya çalışılan güvenlik politikalarına ve aktörlerin güvenlik anlayışlarına da ilham niteliğindedir.

1.2.2. Antoine Henri de Jomini: Gerçek “Savaşın Kimliği”

“İrade-zafer ilişkisini ortaya koymaya çalışan ve aynı zamanda tüm ihtimallerin değerlendirilmesi ile ancak zafere ulaşmanın mümkün olacağını” ileri süren Napolyon'un (1769-1821) tüm savaş senaryolarını analiz etmeye çalışan *Antoine Henri de Jomini (1779-1869)*; Clausewitz'in savaş yaklaşımlarını inşa ettiği dönemde etkili olan tüm gelişmeleri yaşamıştır (Seren, 2017, s. 26-31). Ancak Jomini; savaş ve strateji olgusunu, analitik bir yaklaşımla aynı zamanda sistematik bir perspektifle, “sanat ve bilim”²⁰ aralığında, değerlendirmiştir (Seren, 2017, s. 30-31). Jomini'nin savaş kuramı stratejisi, adeta savaşın kim ve ne olduğuna dair açık ve gizli bir ‘savaş kimliği’ biçiminde, algılanabilir. Jomini; “taktik, strateji, lojistik, istihkâm” gibi temel askerî yaklaşımların nasıl olması gerektiği hususunda çıkarımlar sergilemekte; özellikle savaşın yönetilmesi açısından devletin karakteristik kimliğini de belirginleştirmektedir. Stratejik bir yaklaşımla savaş senaryolarına ilişkin betimleme mahiyetindeki savaş kimliği, öncesi ve sonrası ile savaşa dair kilit bir statüde olması gereken “devletin rolü” ile derinleşmektedir. Aynı zamanda Jomini, savaşmayı, savaş alanında etkin rol üstlenen aktörlerin ötesinde, savaşın ortaya çıkışı üzerinden bir nedensellik sorgulaması içinde de değerlendirmektedir. Bu bağlamda Jomini, öncelikli olarak devletlerin bir hak elde edebilmek ve güvenliklerini sağlayabilmek için savaşacaklarını vurgulamaktadır. Ancak Jomini, devletlerin, özellikle güç ve çıkar aralığı içinde aktörel kazanım ve denge oluşturabilmeyi

²⁰ Antoine Henri de Jomini; savaşmayı, “*Savaş Sanatının Ana Hatları (Précis de l'Art de la Guerre) (1838)*” adlı eserinde, bir “sanat” olarak değerlendirmektedir. Aynı zamanda Jomini'nin “savaş stratejileri ve savaş taktikleri” açısından yapmış olduğu değerlendirmeler; öğretici ve belirli bir sistem içindedir. Bu doğrultuda Jomini'nin savaş yaklaşımı, klavuz niteliğinde öğretileri barındırması ve sistematik olması nedeni ile “bilimsel” bir perspektif de sağlamaktadır (Brinton, Craig ve Gilbert, 2007, s. 119-134).

hedefledikleri noktada da bir savaş faaliyetine kalkışacaklarını belirtmektedir (Baki, 2015, s. 165-182).

Jomini (çev. 2013); genel olarak tehdit oluşturan unsurların ekarte edilme sürecini, yani ele geçirme, alan genişletme, işgal gibi birçok kademeyi de savaşların niteliklerini belirleyen unsurlar olarak görmektedir. Ancak Jomini, öncelikli olarak savaşı, güç dengesi bağlamında ve enstrüman niteliğinde algılamamıza olanak sağlayan, farklı bir çıkarım içinde betimlemektedir. Çünkü bu çıkarım; devletlerin, içinde bulundukları coğrafyada stratejik bir yaklaşım sergilemesini, gerekirse komşu ülkeleri de desteklemesi gerektiğini işaret etmektedir. Ayrıca Jomini; bir savaş enstrümanı olarak moral değerlere başvurma'nın önemini vurgulaması ile gerektiğinde dinsel nitelikli ve politik propagandaların söz konusu olabileceğine ilişkin yaklaşımları ile de dikkat çekmektedir (Jomini, çev. 2013, 21-39; Baki, 2015, s. 165-182).

Jomini (çev. 2013); bir devletin savaşma kararını, devletin bağımsızlığını tehdit eden gelişmelere karşı kullanabileceği bir karar olması yanında, devletin temel kaynaklarında ortaya çıkan sorunların giderilmesi şeklinde de değerlendirmektedir. Kaynak sağlama bağlamında devletin savaş kararı, savaşın nedenleri sorgulama kapsamında iki açıdan kurgulanabilir. Öncelikli olarak devlet, devamlılığını sağlamak ve bu devamlılığı sağlayan gelir unsurlarını tedarik etmek için savaş kararı alabilir. Aynı zamanda devlet, olası bir savaşın tatbik edilmesini sağlayan kaynak için de teşebbüste bulunabilir ve savaş kararı alabilir. Jomini; savaşan tarafların niteliğini de ittifak, konum, çekişmeler, çatışmalar gibi savaşı ortaya çıkaran parametrelerin içeriğini de sorularla irdelemektedir. Savaş koşullarının değerlendirilmesinin önemini özellikle vurgulayan Jomini; kategorize savaş yaklaşımı içinde parametrelerle nitelediği savaş çeşitlerini tanımlamaktadır. Jomini'nin bu savaş çeşitleriyle savaşa niteliksel bir kimlik kazandırdığı düşünülebilir. Bu doğrultuda Jomini, klasik saldırı ve savunma savaşlarının yanında müdahale ve çıkar savaşları gibi farklı savaş tanımlamaları sunmakta; ittifak halinde yapılan savaşlar, din savaşları, ulusal savaşlar ve çok yönlü nedenlere bağlı olarak gerçekleştirilen savaşlar gibi başlıklar altında savaşların niteliğini de öne çıkarmaktadır (Jomini, çev. 2013, 21-39).

Jomini (çev. 2013); özellikle karar mekanizmalarının, –savaşın en önemli gücü olarak belirttiği otoritelerin– savaşa girme ve savaşın sonuçlarını etkileyen kararlarının hangi amaçlara dayandırılarak inşa edildiğinin, “amaç-yöntem” ilişkisinin önemini vurgulamaktadır. “Stratejinin” savaşların kazanılmasında en önemli enstrüman olduğunu, –savaşa yön veren gelişmelerin çok yönlü bir şekilde her platformda karar alıcıların değerlendirmesi gerektiğini– ve kamuoyunun desteğini almadan girilen savaşların etkisizliğini, kazanmak için nasıl çok yönlü bir analitik planlamanın gerekliliğini donelerle desteklemektedir.

1.2.2.1. Askerî Politika Yaklaşımı

Savaş teorisi ve savaşa dair parametrelerin içinde askerî politika yaklaşımını ayrı bir şekilde değerlendiren Jomini (çev. 2013); savaşta karşı unsurların niteliklerini analiz etmenin önemini belirtmektedir. Bu nitelikleri yapısal bir perspektifle değerlendirmektedir. Yapının vasıfları, kaynakları, siyasi yaklaşımları, üstün tarafları, zaafırları hatta toplumsal siyasi ve idari biçimi de çok önemlidir. Kısaca bu yapının “askerî karakterizasyon” diye nitelendirebileceğimiz bir bileşke içinde çok yönlü anlaşılması gerekmektedir. Bu bileşkeyi oluşturan ayrı ayrı parçaların fizibilite edilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Jomini’nin karşı unsurları tanımlamayı mümkün kılan bir tespit çabasını görmek mümkündür (Jomini, çev. 2013, s. 44-68).

Karakterizasyon çalışması, ilk başta karşı askerî yapının fiziki vb. koşullarını belirleme yöntemi olarak görülebilir. Bu çalışma, karşı unsurları veya kendi askerî yapınızı tasvir ve tespit etmenin bir yolu şeklinde ya da sadece veri niteliğinde de düşünülebilir. Ancak bu doğrultuda yüzlerce yıl önce yaşadığı dönem düşünüldüğünde, Jomini’nin askerî politika anlayışını fiziki unsurlarla daraltmadığını; askerî yapıyı maddi ve manevi unsurlar çerçevesinde alt parametrelerle desteklediğini; –moral değerlerin hangi donanımlarla bir bütün içinde tasvir edilmesi gerektiği hususunda– askerî yapısal karakterleri geliştirilmiş bir bakış açısı ile değerlendirdiğini görmek mümkündür. Temelde savaş ve barış zamanlarında dinamik-hazırlıklı bir ordu sisteminin önemini vurgulayan Jomini (çev. 2013); tatbikatlarla desteklenen askerî yapının ve savaş teçhizatlarının her durumda hazırlıklı bir şekilde organize olması gerektiğini belirtmiştir (Jomini, çev. 2013, s. 44-68). Ancak özellikle askerî düzenin ve askerî saygınlığın sağlanması gerektiğini,

askerî sistem içinde başarıların esas alındığı bir organizasyonun sağlanması ile istikrarlı bir askerî politikanın uygulanabileceğini de işaret etmiştir. Jomini; devleti yönetenler ve askerî komuta içinde yer alan karar mekanizmalarının, siyasi ve askerî donanımlarının tamamlayıcı nitelikte olması gerektiğini aynı zamanda “*askerî ruhun canlı tutulmasının, başarı için vazgeçilmez bir unsur olduğunu*”, askerî politik yaklaşımı içinde deklare etmektedir (Jomini, çev. 2013, s. 44-68).

1.2.2.2. Strateji Yaklaşımı

Jomini (çev. 2013), strateji kavramını, “askerî strateji” içinde değerlendirmektedir. Bu kavramı muharebenin esaslarını oluşturan temel bir yaklaşımla açıklamaktadır. Jomini; strateji yaklaşımında, savaş alanı içinde kuvvetlerin konumlandırılmasından hareketlendirilmesine, cephe hatlarının belirlenmesinden taktik ve manevra kabiliyetlerini sağlayacak unsurların değerlendirilmesine kadar, askerî bakış açısını yansıtır. Bu strateji yaklaşımında dikkat çeken en önemli husus; savaşların kazanılmasında karar almanın önemi ile etkin ve ani alınabilen kararların uygulanmasıdır. Jomini, savaş esnasında kuvvetlerin taktik ve manevra kabiliyetlerini destekleyecek yön değiştirme sürecini, “*aldatma stratejisi*” ekseninde ve geleneksel bir savaş yaklaşımı içinde değerlendirmektedir. Karşılıklı cephe hareketlerini şekillendirecek savaş stratejisinin nasıl yürütülmesi gerektiğini ve düşmanın bu strateji karşısında ortaya koyacağı eylemlere-harekâtlara yön vermenin önemini de vurgulamaktadır (Jomini, çev. 2013, s. 219-252).

1.2.3. “Clausewitz ve Jomini” Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Clausewitz ve Jomini’nin savaş yaklaşımları ve strateji anlayışları; yaşadıkları dönem itibari ile klasik ve gelenekçi bir olgu içinde değerlendirilmelerine rağmen modern savaş yaklaşımları ve analitik savaş çalışmaları için de önemlidir. Clausewitz ve Jomini’nin savaş sanatı üzerinden değerlendirdikleri savaş olgusu; savaşı oluşturan tüm parametrelerin belirli tasvirlerle nasıl etkin bir rol üstlendiği ve bu rollerin tanımlanmasında birbirine bağlı bir akıl yürütmenin nasıl gerçekleştiği hakkında bir tablo oluşturmaktadır. Ancak savaşı yalnızca askerî bir faaliyet olarak görmek ve bu eylemin bir felsefe üzerine inşa edilmesi gerektiği hususunda farklılıklar mevcuttur.

Clausewitz (çev. 2015); felsefî yaklaşımlarla desteklediği savaş anlayışını sistematize ederken, birbirine bağlı olan ve stratejiyi oluşturan tüm faktörlerin etkileşim halinde olduğunu tasvir etmeyi tercih etmekte ve kavramsal bir çerçeve içinde savaş felsefesini ayrı bir alan gibi görmemektedir. Jomini (çev. 2013), savaş yaklaşımını maddi unsurlar üzerinden değerlendirmesine rağmen Clausewitz savaş yaklaşımından keskin bir şekilde ayırmak ve farklı bir bakış açısı ile bu savaş olgusunu tasvir ettiğini düşünmek –dönem itibari ile yoğun savaş evreleri ve dünyayı şekillendiren gelişmelerin dışında bir portre oluşturmak– gerçekçi bir yaklaşım şekli olmayabilir.

Christopher Bassford’a (1993) göre, askerî stratejist kimlikleri ile Clausewitz ve Jomini; savaş olgusunu benzer şekillerde ortaya koymaktadır. Ancak bu olguyu ortaya çıkaran ve bu eylemi anlamlandıran öğelerin nasıl algılanması gerektiği hususunda bir ayrım içindedirler. Tarihsel yaklaşımların ve geçmişte yaşanmış tecrübelerin, olguları ve eylemleri anlamlandırmakta etkin bir rolü olduğunu ileri süren Clausewitz; bu faktörleri yaklaşımlarında da belirtmektedir. Jomini ise savaş yaklaşımlarında daha somut örneklerle savaş olgusunu tasvir etme çabası içinde ve “*didaktik*” bir yöntem tercih etmektedir (Bassford, 1993).

Teorik bir perspektifle Clausewitz ve Jomini’nin askerî yaklaşımlarını “*karşıt fikri çerçeve*” içinde değerlendiren “Mark T. Calhoun” (2011); yaşanan gelişmelerin etkisi ile geliştirilen stratejilerin kabul görmesi için zaman ve mekân değişse de tüm zamanlarda yorumlanabilir bir genellik ilkesinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Clausewitz’in savaş yaklaşımlarının –öngörülerinin ampirik yorumlanabilir özelliği açısından– Jomini’ye göre geniş bir düşün alanı içinde değerlendirmenin mümkün olduğunu ve savaş eyleminin nedenselliğini, etki alanını değerlendirirken “*doğrusal ve statik olmayan gelişmelerin*” bu eylemin niteliğini –doktrinsel bakış açılarını– genişlettiğini belirtmektedir (Calhoun, 2011, s. 22-37).

Jomini ve Clausewitz, modern askerî yaklaşımların öncüsü ve bu yaklaşımlara temel oluşturan düşüncelerin kaynağı olarak görülmektedir. Fakat Jomini; askerî literatür içinde muharebe esaslarında popüler kavramlar kullanması, açık bir kuramsal yaklaşım sergilemesi ve –elit bir kesim için– askerî otoriteler tarafından ileri sürülen stratejilere kaynak olması açısından farklılaşmaktadır (Shy, 1986, s. 143-185).

Savaş stratejileri ve başarı için kamuoyu desteği konusunda hemfikir olan Clausewitz ve Jomini; savaş ve siyaset arasında kurulan ilişki konusunda ayrı bir tanımlama içine girmektedirler. Clausewitz savaşı yürütülen politikaların bir uzantısı-devamı olarak betimlemektedir. Jomini'nin savaş olgusu ve stratejisi içinde politika ile ilişkilendirme çabası görülmemekte yalnızca kuramsal bakış açısı içinde “*ideal askerî yapı*” oluşturma, ana hatlarını çizdiği ve prensiplerle tanımlamaya çalıştığı savaş ve strateji kavramları betimlenmektedir (Baki, 2015, s. 179-182).

Clausewitz'in savaşın doğasına ilişkin görüşleri ve savaş ruhu ile ilgili çıkarımları olmasına rağmen aynı dönemleri sentezleyen Jomini yaklaşımı; yalın bir şekilde askerî perspektif oluşturmaktadır. Jomini'nin “stratejik-kuramsal” savaş inşası; savaşın derin anlamını sorgulamayan, nedensellik ilişkisi ve savaş sorunsallığı hususunda çıkarımlara yer vermeyen düşünsel bir ağ şeklindedir (Baki, 2015, s. 179-182).

1.2.4. “Klasik Savaş Düşüncesine Dair”: Değişim, Eleştiri ve Savaş Kültürü

Savaş olgusunu ve eylemini, içerikleri ve unsurları açısından, teorik bir düzlemde ele almak mümkün olabilir. Ancak bir savaş teorisinin unsurlarını belirlemek; olgusal savaş yaklaşımını ve savaş eyleminin düşünsel temellerini sınırlandırabilir veya genişletme sorunsalını da ortaya çıkarabilir. Klasik savaş stratejilerinin savaşın doğasından beslendiğini ve kompleks bir yapı içinde bu stratejilerin değerlendirilmesinin zorluğunu ifade eden “Michael I. Handel” (2004); teorik olarak genel geçerliliği olan ve bu doğrultuda kabul görmüş bir savaş teorisinin olmayacağını vurgulamaktadır (Handel, 2004, s. XV; Türedi, 2015, s. 208). Savaşın olduğu koşulları değerlendirmenin önemine, akabinde hareketli unsurlarla desteklenen savaşa ve savaşın değişen doğasına etki eden gelişmelerin önemine de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kapsamlı ve çok yönlü analitik yaklaşım, savaş eyleminin anlamlandırılmasında ve bu eylemin amaçlarının ortaya konması hususunda önemli bir role sahiptir.

Savaş kavramı, statik bir algı ile değerlendirilmesi mümkün olmayan bir kavram olma özelliği taşımaktadır. Savaş eylemi ise en az iki taraflı bir yaklaşımla nitelenmektedir. Birçok faktör, savaş analizlerinde rol almakta ve savaşın sonuçlarını da değiştirebilmektedir. Bu yaklaşımı destekler nitelikte Handel (2004), “klasik savaş

kuramlarını”²¹ ve savaş stratejilerini, davranışsalcı metotlarla analiz etmeye çalışmıştır. Klasik savaş olgusu ve eylemi, sadece savaş sahasındaki portre ile açıklanamaz. Her ne kadar strateji, anlamını kaybetmeyen bir kavram olsa da klasik savaş anlayışı farklılaşmaktadır. Olgusal ve eylemsel bağlamda savaş, değişkenlerle birlikte savaşa dair amaç-araç ve hedef-sonuç ilişkilerini de değiştirmektedir. Öngörülerin ve süreçlerin savaşın sonuçlarını değiştirebileceği; ancak “koşullara göre bu değişimin” kaçınılmaz olduğu da tartışılmalıdır. Savaş; klasik savaş ve strateji düşüncesinin dışında da değerlendirilmelidir. “*Zaman-mekân*”, savaştan “*kuvvetler*” ve en önemlisi aktörler de değişmektedir (Varlık, 2022, s. 328). Tüm bileşenlerle savaşın ve belirlenen hedeflerin birlikte değerlendirilmesi gereken bir olgu olduğu açıktır. Clausewitzyen bir ifade ile savaşın gerek doğrusal gerekse doğrusal olmayan doğasına ilişkin tekrar bir ispat alanı da ortaya konulmalıdır (Türedi, 2015, s. 192-194; Varlık, 2022, s. 328-329).

Savaşın politik bir enstrüman olduğu ve amaç-araç ilişkisi içinde savaş olgusunu stratejik bir perspektifle açıklamaya çalışan akabinde Clausewitz yaklaşımını da eleştiren John Keegan (1995); olgusal ve eylemsel savaş yaklaşımında, kültürel-tarihsel bir bileşke içinde savaş kavramının tanımlamaların ötesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Uygarlıkların oluşumunda etkin bir rol üstlenen savaş ve savaşçı kavramı üzerinden bir yorum geliştiren Keegan; savaşı yalnızca bir eylem veya bir araç olarak değerlendirmemekte; bu eylemin aktörleri olarak savaşçıların, aslında savaş kültürünün temelini oluşturan unsurlar olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. O’na göre, bazı uygarlıkların savaş tarihleri ve stratejik yaklaşımları, nasıl bir savaş kültürü ile mücadele gerçekleştirdiklerine dair kanıt niteliğindedir. Asıl olarak bu toplumların gelişimlerini de savaştan unsurlar sağlamıştır. Uygarlıklar veya devletler, bu savaş kültürü ile varlıklarını koruyarak, devamlılık sağlamışlardır (Keegan, 1995, s. 77-134).

²¹ “M. I. Handel”, aslında “*klasik strateji düşünürlerini*”, Clausewitz ve Jomini başta olmak üzere “metinsel analizlerle” güncel savaş senaryoları ile de eşleştirmiştir. Ayrıca klasik savaş anlayışının, geçmişten günümüze sabit kalan ve değişen temelerini de sentezlemiştir. Savaş, strateji ve siyaset ilişkilerini; gerek Clausewitz gerekse çok daha geçmişe giderek Tzu’dan Machiavelli’ye kadar, düşünsel perspektiflerle irdemiştir ve güncellemiştir (Bkz. Handel, 2004).

Keegan (1995), savaşın gerçekliğini ve doğru savaş kavramını, savaşanlar üzerinden değerlendirmektedir. Keegan; Clausewitz'in savaşı, savaşanlar açısından hem politikanın dışında bir araç hem de siyasetin bir parçası gibi savaşmalarını sağlayacak bir amaç olarak şekillendirdiğini düşünmektedir. Aynı zamanda Keegan; Clausewitz'in mutlak ve gerçek savaş tanımlamasını, savaşın politik bir amacı olmaması sorununu, savaşı yalnızca bir şiddet göstergesi olarak görmesini de eleştirmektedir. Ancak askerin kanalize edilerek politik bir amaç uğruna savaş eylemi içinde var olma mücadelesini ise, ideolojik bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir (Keegan, 1995, s. 58-65).

Keegan (1995), savaşın doğasına ilişkin insan doğası üzerinden açıklanmaya çalışılan savaş kavramının, doğru olmadığını işaret etmiştir. Savaşların kendine has aktörleri ve kuralları olduğunu, bu bağlamda savaşlara yön veren gelişmelerin çok yönlü ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak liderlerin karakteristik yapıları ve kullandıkları yöntemler; tarihsel süreç içinde savaş yaklaşımlarını değiştirmiş, zamanla savaş ve strateji olgusunun dönüşümüne de olanak sağlamıştır. Keegan'a göre tartışmalı bir şekilde savaşlarda kullanılan tüm enstrümanların değişmesi muhtemeldir. Fakat bu enstrümanları savaş eylemi içinde kullanan veya harekete geçiren aktör ise insandır. Keegan (1995), savaş kavramını, insan doğasından çok onu anlamlandıran insan faktörünün eylemsel kabiliyeti ile değerlendirmektedir. O'na göre klasik savaş olgusu ve eylemi, siyasi liderlerden çok savaşan muharip güçlerin etkili olduğu bir savaş anlayışı içinde aranmalıdır. Aynı zamanda Keegan (2015), savaş toplumları olarak atfedilen kültürlerde ortaya çıkan savaş algısını ve bu algıyı kültür dışına çıkaran enstrümanların oluşturduğu dejenerasyonu da açıklamaktadır. Savaşçı toplumlarda, savaş olgusunun, toplumsal kültürle ve askerî kimlikle içi içe bir yaklaşım içinde değerlendirilmiş olduğunu da belirtmektedir. Bu toplumlarda savaş kültürünün farklı parametrelerle yeniden inşa edilmesi bir güç kaybına yol açabilir. Savaş kültürünü değiştiren savaş araçları, savaş algısını değiştirebilir. Keegan, savaşı kuramsallaştırırken toplumsal savaş kültürünün önemli olduğunu ve bu durumun göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Keegan, 1995, s. 58-134; Yenilmez, 2015, s. 211-225).

Clausewitz'in savaşa dair olgusal ve kuramsal perspektifleri, klasik veya geleneksel savaş ekseninde stratejik yaklaşımları da etkilemiştir. Christopher

Bassford (1994b); Clausewitz'in savaş ve siyaset ilişkisi ile mutlak-gerçek savaş kavramları başta olmak üzere stratejik yaklaşımlarını da katı bir şekilde eleştiren Keegan'ın tahlillerini eleştirmektedir. Keegan'ın eleştirileri, Clausewitz'in yaklaşımından seçilmiş ifadelerin dar anlamları üzerinden geliştirilen bir karşı duruş olarak değerlendirilmektedir. Savaş; Clausewitz'in (çev. 2015) olgusal ve kuramsal bakış açasında, politik bir enstrüman olma özelliği ile önem arz etmektedir. Ancak savaşın bir enstrüman (araç) olma özelliği, istenilen gücün sağlanması ve amaçların gerçekteşirilmesi için "nasıl bir strateji" izlenmesi gerektiği hususunda çıkarımları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Bassford (1994b), Clausewitz'in savaş yaklaşımını dar kapsamda doğrudan bir savaş anlayışı içinde değerlendirmenin, analitik bir yanlışlığa neden olabileceğini belirtmektedir. Clausewitz'in savaş stratejilerine dair kuramsal inşası, "*spektrum*" niteliğinde –çok geniş– bir değerlendirme içinde görülmeli ve ilişkilendirilmelidir. Clausewitz'in savaşa dair politik enstrüman ironisi ise, savaş ve siyaset ilişkisi içinde betimlenmiştir. İroni, bu ilişkiyi tanımlamak için de kavramsallaştırılmıştır (Bassford, 1994b, s. 324-325).

Bassford (1994b); Clausewitz'in savaşı bir enstrüman olarak tanımlamasını, olumlamaktadır. Bu enstrüman, rasyonel bir perspektifle "*güç*" kavramı için de kullanılmıştır. Stratejik bağlamda savaş; geçmişten geleceğe, aktörler için varlığın ve gücün devamlılığını sağlaması açasından, savaş ve siyaset ilişkisi içinde, zaten bir enstrümandır. Hatta bu enstrüman, devletlerin bir araya geldiği oluşumlarda veya sistemsel köklü değişikliklerin yaşanmasında, –modern siyaset anlayışları da dahil olmak üzere– stratejik bağlamda siyasetin de bir araç olarak kullanılmasında, misyonunu devam ettirmektedir. Clausewitz'in yaklaşımında savaş ve strateji kavramları; çeşitliliğe açık, yeni yaklaşımlara doğası gereği birikimle ilerleyen ve farklı enstrümanlarla "*stratejik akıl ile yön verilme çabasına karşın*" sınırlandırılmayan –doğrusal olmayan– bir oyun şeklinde (Bassford, 1994b, s. 319-336).

1.3. Modern Savaşlara Doğru "Savaş ve Strateji Olgusu"

Savaş kavramı; klasik yaklaşımlarda tarihsel bir perspektif içinde değerlendirilmektedir. Eylemsel açağan savaş, aktörlerin ona yüklediği anlam bağlamında, daha çok sorgulanma süreci içindedir. Ancak savaşın ontolojik bir zemin üzerinde anlamlandırılma sürecinin devam ettiği de görülebilir. Bu bağlamda

savaş kavramı yerine kullanılan neden-sonuç ilişkisi içinde çatışma kavramı, geçmişten tamamen ayrılmayan ve tarihsel derinlikte çıkarımların devam ettiği bir süreci de beraberinde getirmektedir.

Savaşları bir misyon olarak algılayan ve yaşam şekli haline getiren toplumlar, güç kazanmıştır. Ancak devletleşme olgusu ile birlikte güç anlayışı, toplumları yönlendiren ve sistemleri derinden etkileyen savaş olgusu ile birlikte ilerlemiştir. Bu bağlamda savaş; devlet, ordu ve halk bileşkesi içinde kritize edilmiştir. Zamanla savaşların sonuçları, devletlerin varlık sorununu etkilemiş ve çok taraflı bir değerlendirmeyi de zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk; ulusal ve uluslararası yeni aktörlerin de dâhil olduğu geniş bir çerçevede, savaş algısının artık tehdit olarak görülmesine ve kullanılmasına neden olmuştur. Savaş tehditi, çözülmesi gereken bir sorun olmakla birlikte aynı zamanda güvenlik olgusu ile birlikte değerlendirilmiştir. Yani güvende olabilmek için savaş gücünün olması gerektiği bir süreç ortaya çıkmıştır. Savaş olgusu; güvenliğe ve barışa dair istikrarın sağlanması için araç haline gelmiştir. Bu bağlamda savaş olgusu; ne zaman başvurulması ya da kaçınılması gerektiğine dair stratejik düşünce sistemlerinde de bir aforizma içinde de ivme yaşamaktadır.

Savaşların nasıl ortaya çıktığı, hangi parametrelerle desteklenmesi gerektiği, eylemin yürütülmesi için gerekli unsurlar ve zaferin sağlanmasında izlenecek stratejilerin savaş kavramı içinde değerlendirildiği süreçler; klasik bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Nitel ve nicel yaklaşımların gerçekçiliği üzerinden tartışmaların olduğu modern dönem; geçmişten beslenen ancak kantitatif yaklaşımlarla savaş olgusunu anlamlandırma çalışmaları ile savaşın gerçekliğini de değerlendiren metodolojik ve yapısal farklılıklar arz etmektedir. Ayrıca temelde realist ve liberal paradigmlar üzerinden şekillenen modern savaş yaklaşımları; savaşa dair enstrümanları çoğaltan perspektifle “savaş ve strateji” kavramlarını adeta harmanlayan eksenle ilerlemekte, kuramsal bakış açılarını şekillendiren bir dönem ile birlikte yeni savaş tanımlamalarına da olanak sağlayan köprü niteliğindedir.

1.3.1. Quincy Wright’ın Analitik Savaş Yaklaşımı

Savaş çalışmaları teorik olarak gelenekselci yaklaşımların etkisinde ancak davranışsalci yaklaşımlarla –ekolün bilimsel etkinliklerde baskınlığı arttığı bir dönemde– savaşın bir matematiği olması gerektiği hususunda, nedenselci bir

sorgulama ile hız kazanmaktadır. Bu bağlamda Quincy Wright'ın (1964)²² analitik savaş yaklaşımı ve savaşa dair görüşleri; literatür açısından modern dönem savaş olgusu ve stratejilerini sentezlemek için önemli bir içerik sağlamaktadır.

Wright (1964); savaşın manifestosu niteliğindeki savaşların ortaya çıkış nedenlerini ve oluşumlarını –tezahürünü– değerlendirmekte, hatta tarihsel bir perspektif içinde olaylara ve gelişmelere bağlı nitelemelerle “savaş karakterizasyonu” oluşturmaktadır. Askerî kapasitelerin artırılması ile birlikte askerî faaliyetler, daha geniş kapsamda görülmektedir. Askerî güçlerin kara, deniz ve hava sahalarında etkinlik gösterme kabiliyetleri de hız kazanmıştır. Hâkimiyet sağlama ve savaş gücünü artırma rekabeti, silahlanma yarışı ekseninde teknolojik gelişmelere bağlı olarak genişlemiştir. Bu yaşanan süreçler, gerek ulusal düzeyde kamuoyu nezdinde gerekse uluslararası ilişkiler bağlamında şiddet ve tehdit nitelikli bir gerilimin ortaya çıkmasına da zemin oluşturmuştur. Çeşitli enstrümanlar –siyasi, askerî, iktisadi engeller ile toplumsal algı oluşturma gibi ayrılıkçılığı ve ayrımcılığı destekleyen direkt ve dolaylı saldırılar– kullanılmış ve gerilim artırılmıştır. Bu bağlamda süreçler, savaşlara hazır hale getirilmiştir (Wright, 1964, s. 8-19).

Wright (1964), savaş ortamını hazırlayan portreye rağmen bazı hükümler çerçevesinde sulh ortamını sağlama ve çatışma ortamını azaltma çabaları da görmektedir. Ancak savaş tanımını belirli esaslarla uluslararası hukuka göre şekillendirmeyi, hatta savaş kurgularını yasalarla belirleme sürecini de farklı bir şekilde eleştirmektedir. Bu süreç, savaşın haklılığını norm ve yasalarla desteklemek için istenildiğinde yürürlüğe giren bir tanım veya norm geliştirme çabasıdır. Uluslararası arenada kural koyucu başat aktörler, kendi eksenlerinde savaşa dair bir platform oluşturma gayreti içindedirler. Bu platform, yaşanan çatışma ortamları saldırıya dönüştüğünde, stratejik ve kurumsal destek sağlama organizasyonu şeklindedir. Taraflar, kendilerine yoğun bir şekilde siyasi destek sağlama ve uluslararası çatışma ortamında cereyan eden eksen oluşturma çabası içindedir. Savaş parametrelerini değiştirecek yaklaşımlar, dinamize edilerek desteklenmektedir.

²² Quincy Wright'ın “*A Study of War*” başlıklı eserini “Bir Savaş İncelemesi veya Savaş Çalışması” şeklinde çevirmek mümkündür. 1964 yılında “*L. Leonard Wright*” tarafından kısaltılarak tekrar yayınlanan eser, “savaş olgusu ve savaşı yaratan koşullar” gibi bölümlerden oluşmaktadır (Wright, 1964).

Wright, güç oluşturmak için yaşanan tüm bu gelişmeleri, “savaşların tezahürleri” başlığı altında değerlendirmiştir (Wright, 1964, s. 8-19). Bu yaklaşımı, modern savaşlara yönelik –keza doğrusal olmayan savaş anlayışına da– paradigmatal bir özet olarak kabul etmek mümkündür.

Savaşların nedenlerini ortaya çıkarmak için determinist bir bakış açısı ile realist ve idealist perspektifle “savaş-barış ikilemi” bağlamında karşılıklı bir etkileşimin aktörlerini betimleme çabası içinde olan Wright (1964); savaşlara dair bir döngü ortaya koymakta ve aslında geçmişten beslenen savaş algısının ve savaşan uygarlıkların modern savaş algısı ile nasıl bir donanım içinde bu tutumlarını devam ettirdiklerini belirlemektedir. Tarihsel süreç içinde ele alınan uygarlıkların ve modern dünyanın başat aktörlerinin savaşa dair geliştirdikleri savaş tutumlarını hangi enstrümanlarla geliştirdiklerini, savaş algısını hazırlayan koşulların –çatışmaların saldırıya dönüşmesinde önemli faktörlerin– sürtünme etkileri ile birlikte “olgunlaşma süreci” olarak ifade etmemizi sağlayan “savaşı ortaya çıkaran koşulların nasıl şekillendirildiğini” analiz etmek önem arz etmektedir.

Uluslararası çatışma ortamı içinde güç ve güce bağlı olarak şekillenen aktör devletlerin “eksen oluşturma”, silahlanma ve silahsızlandırma süreçleri; aslında savaşın haklılığını ortaya koyma çabası içinde bir kamuoyu oluşturma araçları olarak görülebilir. Savaşın matematiğini ve savaşların nasıl bir döngü içinde hangi nedenlerle ortaya çıktığını bir sisteme bağlı olarak şekillendiren, bu sebep-sonuç ilişkisini besleyen, savaşın hazırlığı olarak nitelendirilmesini mümkün kılan gelişmelerin analizi; “stratejik yaklaşımların” ve savaşların oluşumunu hazırlayan unsurların belirlenmesi ile tespit edilmesi hususunda önemli doneler sunmaktadır.

Wright (1964), temelde savaşın bir eylem olarak aktive edilmeden önce hangi unsurların bu eylemin oluşturulmasında etkin roller üstlendiğini de belirtmiştir. Hatta savaşa hazırlık bağlamında da değerlendirilmesi mümkün olan “psikolojik” unsurların önemine dikkat çekmektedir. Bireysel, toplumsal savaş algısının oluşmasını ve beraberinde devletlerin savaş algılarının şekillenmesini, savaş için öncelikli bir faktör olarak görmektedir. Bu savaş algılarını tetikleyen süreci ise, uluslararası düzeyde ortaya çıkan veya çıkarılan algılarla ve savaşa hazır olun mesajı ile değerlendirmektedir. Wright, “sosyo-politik ve ekonomik” kazanımlarla ve ideolojik yaklaşımlarla bir güç oluşturmaya ya da güç dengesi kurulmaya

çalışıldığını belirtmiştir. Bu bağlamda çıkarımları ile “*savaşların hangi varsayımlar üzerinden inşa*” edildiğine dair tespit çabası içindedir (Wright, 1964, s. 108-116).

Wright’ın (1942) savaşların inşasına yönelik diğer bir savaş faktörü olarak değerlendirdiği “*sistemsel*” sorunlar, ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan değişimlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar aktörlerin çatışma ortamlarını artırmıştır. Aslında güç ve hâkimiyet olgusu içinde bir sistem oluşturma süreci, her aktör tarafından kabul görmeyebilir ve tehdit olarak algılanabilir. Müdahale edilemeyen sorunlar zamanla birikir ve gerilimi artırır. Wright’a göre, aktör devletler tarafından yürütülen siyasi-stratejik manevralar, uluslararası bir gerilime neden olabilir. Ancak geçmişten gelen kümülatif sorunlar, bir döngü içinde periyodik savaş aralıklarını ortaya çıkaran gerekçeleri sağlamıştır.

Öyleyse “*çatışma kavramını*” yalnızca devletler arasında yaşanan gelişmelerle sınırlandırmak veya sadece aktör devletlerin (savaş eylemi dışında) birbirleriyle olan mücadeleleri esasında ele almak da dar kapsamlı bir yaklaşıma neden olabilir. Çünkü aktör devletler dışında geniş anlamda çatışma kavramı içinde farklı aktörlerin de parametrelerin de yer alması muhtemeldir. Nitekim savaşların nedenselliği bağlamında çatışma ve savaş olgusu arasındaki direkt ilişki önemlidir. Ancak hukuk çerçevesinde savaş eyleminin başlaması da yürütülmesi de sonuçlandırılması da (hatta savaşların niteliği de) belirli yükümlülükler açısından farklılıklar içermektedir (Wright, 1942, s. 695).

Nihayetinde savaşların nedenlerini açıklama gayreti, bir anlamda barış ortamını sağlayacak etkenlerin de açıklanması ile bağlantılıdır. Öyleyse güç ve denge profili içinde devletler üstü bir yapı ile değişen dünyanın izdüşümleri kontrol edilebilir mi? Devletler arasında “*çatışma*” konusu olan “*politik, yasal, kültürel, teknolojik, psikolojik vb. etkenler*” uzlaşısı sağlayacak “*uluslararası örgütlerle*” dengelenerek, sulh ortamının devamlılığına olanak sağlanabilir mi? İşte bu tartışmalı soruların cevapları ise, kontrol edilemeyen faktörlerin kontrolü ve tehdit oluşturan unsurların sınırlandırılması ile düşünülebilir. Bu bağlamda Wright’ın adeta “*çatışma süreçlerini savaşa götüren*” faktörleri ölçeklendirme ve engelleme çıkarımı; uluslararası barışı korumak için “*risk azaltma*” çabası olarak kuramsal bir bakış açısı sunmaktadır (Deutsch, 1970, s. 474-475).

Geleneksel bakış açılarından, modern dönem savaş olgusunu davranışsalci-bilimsel bir metot üzerinden belirli bir sistem geliştirerek okumaya çalışan Wright (1964); geçmiş savaş süreçlerinde ortaya çıkan etkin parametreleri –aktörlerin tutumlarından savaş ortamının oluşturulmasına ve sonuçların değerlendirilmesine– durum-süreç analizi içinde incelemektedir. Ortaya çıkan tablo ve analitik yaklaşım; değişen parametrelerle “savaş korelasyonu” içinde gelecek savaş anlayışlarının tahlil edilmesine ve “güvenlik algısının” yeni unsurlarla savaş-strateji bileşkesi içinde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Uluslararası yapı ve bu yapı içinde devletlerin ortaya koymaya çalıştıkları politikaların “güvenlik temelli” olduğunu görmek mümkündür. Uluslararası sistemin anarşik bir tasvir içinde değerlendirilmesine paralel olarak realist bir yaklaşımla devletlerin güvenlik algısı “güç ve eksen oluşturma eğilimini” ortaya çıkarmaktadır. Hakim bir güç anlayışı; uluslararası sistemin güvenlik ile olan ilişkisi içinde, egemen devletlerin “*silahlı güç ile müdahale*” yeteneğini koruması ve gerektiğinde başvurması, eylemi sınırlandıracak bir uluslararası hukuk olgusu olsa dahi sisteme olan hakimiyeti ile bu misyon içinde hareket kabiliyeti, sistemin doğası gereği gerçekçi bir şekilde kullanılabilirliği, devletleri güvenlik algısı içinde bir tercihe yani “*savaş ve barış*” arasında bir var olma sürecine götürmektedir (Çağiran, 2011, s. 73-74; Savaş, 2015, s. 344).

1.3.2. Raymond Aron’un “Soğuk Savaş Dönemine Dair Savaş-Barış Diyalektiği”

Modern savaş olgusu; uluslararası ilişkiler bağlamında Soğuk Savaş ile birlikte “güç savaşına” dönüşmektedir. Uluslararası bir sistem ve bu sistem içinde iki blok mevcuttur. Savaş ve barış algısı, sistem içindeki blokların gücü ile doğru orantılıdır. Geçmişte yaşanan gerçek savaşların dışında farklı parametrelerin de dâhil olduğu kurgusal savaş tehditi ve beraberinde güvenlik algısı şekillenmektedir. Raymond Aron (2003), savaş ve barış karşıtlığı üzerinden kuramsal bir tasvirle “sistem-güç” ilişkisini analiz etmektedir. Bu analizde devletlerarası ilişkilerden ideolojik yaklaşımlara, güvenlik inşası algısından nükleer tehditlere bir ağ ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler kapsamında Soğuk Savaş sürecini ve bu ağı anlamlandırmak için teorik, tarihsel, sosyolojik vb. çözümlemeler önem arz etmektedir.

Aron, 1945 sonrası iki kutuplu sürecin başlamasını ve Soğuk Savaş ile birlikte “nükleer unsurların” güç oluşturmalarını, ideolojik-pratik bir çözümleme içinde sunmaktadır. Devletlerarasında yaşanan ilişkiler, savaş tehdidine karşı “*diplomasi*” enstrümanı ile stratejik bir zemine dönüşmüştür. Bu bağlamda Aron, Clausewitz’in savaş ve siyaset ilişkisi üzerinden bir güncelleme ile uluslararası ilişkilerin şekillendirilmesini açıklamaya çalışmaktadır. Çok kutuplu bir Avrupa sürecinden çıkan devletler, iki kutuplu dünya anlayışı ile Soğuk Savaşın içinde güç eksenini oluşturmuştur. Bu güç eksenini, “*caydırıcılık-ikna-yıkım veya alt-üst etme kapasitelerine*” bağlı çok yönlü kombinasyon içinde “*savaş-barış diyalektiği*” oluşturmaktadır (Aron, 2003, s. 369).

Dünya, uluslararası ilişkilerin ve siyasetin savaş olgusu karşısında şekillendiği yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde stratejilerle desteklenen güç olgusunun ortaya çıkardığı tehdit algısı, kendine has bir dinamiğe dönüşmüştür. Dünya için Soğuk Savaş, konvansiyonel savaşın ötesinde potansiyel yıkım gücü çok daha yüksek savaş ihtimalinin barındığı, sürekli tehdit ve gerilimin olduğu bir kavramdır. Aynı zamanda Soğuk Savaş’ın devletler için bir misyon oluşturduğunu da ifade etmek mümkündür. Bu misyon; moral değerler ne kadar yüksek olursa olsun devletlerarasında bir güç hiyerarşisi oluşturmakta, aktörlerin savaş riski kurgusunu ve gücünü canlı tutan bir enstrüman olarak dönem içinde karşımıza çıkmaktadır. İki kutuplu dünya algısı içinde siyaset; bir araç olarak savaş formülasyonuna, amaçların sağlanmasına yönelik anahtar olma özelliğine dönüşmüştür. Asıl sorun devletlerin hangi ekseninde bir varlık oluşturacağıdır. Bu eksen hareketliliğinde liderler karşı tarafa güçlerini nükleer savaş potansiyelleri ile göstermektedir. İki taraflı savaş riskine karşı devletler; nasıl bir kalkan oluşturacaklarını belirlemek zorunda kalmışlardır. İdeolojik ve pratik bir eksen hareketliliği ile desteklenen, güç ve blok oluşturma süreci içinde olan başat aktörler; savaşı bir tehdit unsuru olarak sürekli lanse etmekte, “*koruyucu-baskılayıcı*” bir algı platformu oluşturmaktadır. Güvenliğini sağlama açısından bir strateji geliştirmek zorunda olan devletler, nükleer tehdide yönelik bir yıkım gücüne karşı da eksenler içinde yön belirterek varlıklarını, korumuşlardır.

1.3.2.1. Diplomasi

Savaş tehdidi ve savaş eylemi –bilhassa nükleer savaş– kurgusunun sonuçları, bir kaçış mekanizmasının oluşmasına veya tarafların tehdit ve olası risklere karşı geliştirdikleri “pasifist-uzlaş” ortamının sağlanmasına yönelik davranışları ortaya çıkarmaktadır. Soğuk Savaşın en belirgin özelliklerinden bir tanesi, nükleer savaş riskine karşı –devletlerin– güçlerin gerilimi azaltacak enstrümanları kullanmalarıdır. Devletler, bu durumu, sonucu tahmin edilemeyen bir savaşa karşı varlıklarını optimum seviyede kalmasını sağlayacak rasyonalist bir araç olarak görmektedirler. Nükleer savaş riskine karşı güçlerin iletişim kurması gerekmektedir. Bu gerekliliği, aynı zamanda savaşı engelleyici bir kuvvet unsuru olarak görmek mümkündür.

Savaş ihtimalinin caydırıcı bir unsur olarak kullanılması ve yıkıcı sonuçlarının izdüşümleri, kurgu sürecinde ikna özelliğini kazanmakta ve düzenleyici unsur olarak –veya anahtar statüsünde– devletlerarasında iletişimi sağlayan “diplomasi” ile etkin bir rol üstlenmektedir. Diplomatik yolların kullanılarak sulhun veya en azından stabil bir ortamın sağlanması, diplomasinin savaş tehdidini ve savaş riskini hangi ölçeğe indirgeme kabiliyeti göstermesi ile orantılı olmaktadır. Bu bağlamda Aron’un akıl temelli anarşik yapıyı çözümlemesi ekseninde ve nükleer silahların gölgesinde Soğuk Savaş dönemi de “stratejik diplomasi” şeklindeki algı ile karşımıza çıkmaktadır (Davis, 2008, s. 645-668).

1.3.2.2. Hiperbolik Savaş

Raymond Aron, savaşların niteliğini yaşanan döneme bağlı gelişmiş enstrümanların etkinliği ile değerlendirmek gerektiğini belirtmekte; aktörel güç ile savaş olgusu arasındaki bağı “hiperbolik savaş (*hyperbolic war*) yaklaşımında” açıklamaktadır (Aron, 2003, s. 154-157; Aron, 2012, s. 340). Hafif veya ağır silahlar, savaş eyleminin büyüklüğüne göre bir donanım özelliği taşımaktadır. Ancak teknolojik gelişmelere bağlı olarak, devletlerin “silah gücü” çeşitlenmekte ve gelişmektedir. Bu bağlamda savaşların nitelik açısından bir dönüşüm yaşadığı da açıkça ortadadır (Aron, 2003, s. 615).

Savaşın belirli sınırlar dâhilinde tanımlanma çabası, savaş eyleminin hangi araçlarla yürütüldüğüne bağlı olarak değişmektedir. Soğuk Savaş döneminde, nükleer silahların gölgesinde savaş gücü hiyerarşisinin tepe noktasında olan ülkeler,

nükleer donanımı kullanabilme gücüne de sahiptir. Oysaki atom bombası kullanılmış ve nükleer silahın yıkıcı etkisi de görülmüştür. Herşeye rağmen bu donanım, savaş olgusuna yeni bir açı kazandırmıştır. Fakat nükleer savaş riskinin yoğun bir şekilde kurgulandığı Soğuk Savaş dönemi; aktörler tarafından tecrübe edilmiş konvansiyonel savaş geçmişinden çok daha farklı boyutlarda değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Bu doğrultuda nükleer silah, hem bir savaş gücü hem de savaş olasılığına karşı karşılıklı kullanılan bir araç haline gelmiştir.

Diğer taraftan, her iki dünya savaşı öncesinde kalkınma atakları içinde olan bazı ülkelerin savaş hazırlığı içinde oldukları tespit edilebilir. Ancak savaş donanımını artırmak isteyen bazı ülkelerin askerî kapasiteleri ile birlikte –onu destekleyen unsurlarla– topyekün bir kalkınma planladığı da görülebilir. Bu ikilem, nükleer silah yarışının durağanlaştığı Soğuk Savaş döneminde, gerek devletlerin kalkınma amaçlarını gerekse nükleer gücün sadece enerji bağlamında kullanılma yarışını da işaret etmektedir. Yine de kalkınma olgusu rekabeti ortaya çıkarabilir ve rekabet de savaş olgusunu besleyebilir. Hiperbolik kavramı ile anlatılmak istenen de merkezi düşüncenin uzağında ele alınan unsurların aslında merkeze uzak olmadığı yönündedir. Diğer bir ifade ile askerî kapasite ve bu kapasitenin uzağında görülen gelişmeler, eşdeğer bir oranda merkeze yani asıl amaca göre şekillenir. Bu noktada Aron, Clausewitzyen bir bakış açısı ile nükleer faktörü modern savaş olgusu içinde değerlendirmiş; akabinde savaşın değişkenliği yaklaşımı ile de Clausewitz'in “*savaş ruhunun bukalemun özelliğini*” işaret etmiştir (Mouric, 2015, s. 80).

Somut bir şekilde savaşlar; niteliksel olarak ister konvansiyonel yapıda ister Aron'un nükleer savaş değerlendirmesi ile değişim yaşamış olsa da politik bir amacın gerçekleştirilmesinde ve güç olgusunun sürdürülebilir bir mekanizmaya dönüşmesinde asıl işlevini yerine getirmektedir.

1.3.2.3. Uluslararası Sistem Yaklaşımı

Geçmiş savaşların karakteristik özellikleri, gelecek savaşların oluşumlarına ya da değişim yaşayan savaş anlayışlarının nasıl bir savaş olgusu ile var olacağına dair bir portre ortaya çıkarmaktadır. Bu portre; uluslararası sistemin nasıl işlediği ve devletlerin savaş olgusunu nasıl bir strateji içinde değerlendirdiklerine bağlı olarak, değişmektedir. Uluslararası sistem içinde devletlerin aktörel konumu, devletlerin

varlık gösterebilmeleri ile orantılı değişmektedir. Bu sistem içindeki birliktelik ile amaçlar ve bu amaçlara ulaşmada kullanılan araçlar; devletlerin niteliksel yapılarını da oluşturmaktadır. Ancak aynı eksen içinde hareket alanı oluşturmalarına rağmen yapısal benzerlik gösteren veya göstermeyen devletleri, geçmişte kurulan savaş ittifaklarında ve adeta güç birlikteliği sağlanan platformların oluşum süreçlerinde, görebiliriz. Bu bağlamda devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemin benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden bir tanımlama geliştiren Aron; “*homojen ve heterojen (homogeneous and heterogeneous systems)*” yapıda sistemlerin olduğunu, belirtmektedir (Aron, 2003, s. 99-104). Aktörler için bu yapı içinde organik bağlarının olması veya olmaması durumu, önemli değildir. Yapısal farklılıklar, devletlerin amaçlarına yönelik bir davranış birlikteliği sağlamalarını engellememektedir (Aron, 2003, s. 99-104).

Geçmiş dünya savaşlarının gölgesinde başat aktörler; gerek Avrupa içinde oluşturmaya çalıştıkları birlikteliklerle gerekse farklı tutum içinde olanlarla amaçlarını gerçekleştirmek için ittifak oluşturmuşlardır. Hatta aktörler, temelde geçmişten gelen yayılmacı politikaları ve genişlemeci yaklaşımları olmasına karşın ve ayrıca yapıları gereği bir arada hareket etmeyi zorlaştıran tüm koşullara rağmen ittifak kurmuşlardır. Bu süreçleri farklı bir bakış açısı ile değerlendirdiğimizde; aktörler, savaş halinde veya savaş hali dışında stratejik bir tutumla ve dolaylı bir şekilde ittifak kurarak, “ittifak içinde ve dışında da” güçlerini sınırlandıracak engelleri adeta ortadan kaldırmışlardır.

Öyleyse politik manevralarla “amaç birlikteliği stratejisi” sergileyen ve asıl olarak rekabet içinde olan devletler; aynı eksen ve sistem içinde, ekarte etmeye çalıştıkları devletleri de ortak bir strateji gölgesinde –kendi stratejilerinin bölünmesini engellemek için– “homojen” bir mücadele algısı içine çekebilirler.

Farklı yapılarda olmalarına rağmen çeşitlilik içinde olan devletler; “heterojen” bir sistem içinde amaçları doğrultusunda, “*nedensel ilişkiye*” bağlı “davranış birlikteliği” sergileyerek de bir güç oluşturabilir ve eylemsel birlikteliğin –olağan lehte– sonuçlarına göre de güçlerini uyum içinde sergileyebilirler (Aron, 2003, s. 101).

1.3.2.4. İki veya Çok Kutuplu Sistem Karakteri ve Savaş

Aron (2003); devletlerin aynı veya benzer kültürlere sahip –hatta kimlik siyaseti vb. perspektiflerle– kutsal ittifak kabiliyeti geliştirme kapasiteleri olmasına rağmen farklılaştıklarını da belirtmektedir. Aslında devletlerin uluslararası sistem içinde ulusal çıkarları doğrultusunda politikalar –bilhassa dış politikalar– geliştirdiklerini vurgulamaktadır. Öyleyse ortak bir politikanın etrafında oluşturulmaya çalışılan güç birlikteliği, değişen ulusal çıkarlar doğrultusunda yön kazanmakta ve bu yön ile uluslararası sisteme yansımaktadır. Bu durum, sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Oluşturulan sistemi de çıkarlar doğrultusunda pragmatist bir eksende değerlendirmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu doğrultuda Aron; güç ve çıkar ilişkisi içinde olan kutuplaşma olgusunun “iki veya çok kutuplu yapıları (*bipolar and multipolar systems*)” ortaya çıkardığını belirtmektedir. Ancak tarihsel bir süreç ile aktörleri ve kutuplaşmaları, denge anlayışı içinde analiz etmektedir. Bu süreçleri, indirgemeci yaklaşımlarla değerlendirmeden realist bir çerçevede ve çok yönlü sorgulamaktadır. Aron, kutuplaşma hareketlerini, parametrik yaklaşımlarla ve karşılaştırmalarla açıklamakta ve aynı zamanda bir “strateji” olarak değerlendirmektedir (Aron, 2003, s. 125-149).

Bu bağlamda kutupların ve aynı eksenlerde yer alan devletlerin savaş yaklaşımları da benzerlik gösterebilmektedir. İki kutuplu ittifaklarda siyasi ve ideolojik yaklaşımların benzerlik içinde olması, devletlerin savaş anlayışlarını da yakınlaştırmaktadır. Devletler, hedef olarak işaret edilen tehdit unsurlarına karşı baskı ve güç bloğu oluşturarak, savaşa hazır bir yapı sergilemektedir. Ancak bu savaş anlayışı, çok kutuplu bir güç hiyerarşisi içinde geliştirilen ittifaklarda farklılaşmaktadır. Çünkü “güç geçişleri, zaman ve mekân” sorunları yaşanacağından savaşa dair anlayışsal veya algısal sürekliliği sağlamak zorlaşmaktadır. Aron, homojen yapı içinde yer alan devletlerin heterojen yapıya göre daha az çatışmacı ve uzlaşmaya yatkın bir ortam sağladıklarını belirtmektedir (Aron, 2003, s. 147-148).

Uluslararası sistemi devletler oluşturmakta ancak baskın aktörlerin politikaları sisteme yön vermektedir. Devletler, temel anlayışlarını, ulusal çıkarları doğrultusunda bir misyon yürütmek, bu duruma uygun dış politikalar üretmek ve varlığını devam ettirmek üzerine inşa etmiştir. Ancak Aron’un uluslararası sistem tanımlamasında, “ulusal çıkarların rasyonel bir şekilde” ele alınamayacağı, iç ve dış

politikaların benzeşmesi veya kesişmesi yönünde farklılıkların olacağı, belirtilmektedir (Aron, 2003, s. 94-149).

Ulusal çıkarlarını merkeze alan devletlerin dış politikalarında da bu tutumu yansıtacağı, aşikârdır. Ancak devletler, uluslararası sistemde üst bir otorite ve yaptırım olmadığında, çatışma içinde olacak ve akabinde kaçınılmaz bir şekilde “savaş eylemine” yönelecektir. Ulus devletler; “yüksek politikalar (high politics)” şeklinde atfettikleri ulusal çıkar ve güvenlik endeksli stratejik tutumlar sergileyecektir. Nihayetinde uluslararası sistemin dengede kalabilmesi için de olsa, “*realist bir temellendirme*” ile devletlerin güç politikaları kaçınılmaz bir şekilde devam edecektir (Donnelly, 2000, s. 7-8).

1.3.3. Kenneth Waltz’un “Güç, Denge ve Savaş İlişkisi”

Güç ve güç politikalarının baskınlığı; devletlerin uluslararası sistem içinde nasıl bir rol aldığı, diğer devletler tarafından nasıl kabul gördüğü ile ilintili olarak değişmektedir. Kenneth Waltz (2001), insan doğasının bencilliği ve anarşik yapısına ilişkin realist bir perspektifle güç olgusunu ele almakta; akabinde bu olgunun bireyden devlete ve uluslararası sistem içindeki güç algısına yönelik yerini değerlendirmekte; “*İnsan, Devlet ve Savaş (Man, the State and War)*” adlı çalışması ile “savaş yaklaşımları” için bize bir bakış açısı sunmaktadır.

Çünkü Waltz (2001), güç kavramını analitik bir tartışma içinde sorularla derinleştirmiş ve uluslararası politikaların nasıl şekillendiğini açıklamaya, çalışmıştır. Politikalarla birlikte “savaş olgusunun” devletler düzeyinde nasıl bir eyleme dönüştüğünü açıklamış, bu dönüşümü de imgesel derecelendirme ve tümevarımsal bir portre içinde tasvir etmiştir. Bu portre; insan doğasının ortaya çıkardığı anarşik yapının devamı niteliğinde olan ancak devletlerin güç ve iktidar mücadelesi içinde olduğu benzer anarşik yapının üzerine inşa edilmiştir. Asıl tema; uluslararası sistemi oluşturan aktörlerin veya devletlerin varlıklarını koruma mücadeleleri de gücün parametrelerini tanımlayan arenanın yani “*uluslararası politikanın çatısını oluşturanın*” gerekçeleri de savaş düşüncesi ile çizilmiştir (Waltz, 2001, s. 238).

Uluslararası anarşi ve çatışma ortamı içinde devletler; varlıklarını koruyabilecek bir gücü oluşturmak, kendi kendine yetme bağlamında donanımını sağlamak, kapasite artırarak da muhtemel çatışmalara karşı mukavemet geliştirmek

durumundadır. Çünkü uluslararası sistem, her an savaşıma hazır devletlerin çekişmesine sahne olabilir. Ancak devletin amaçlarını gerçekleştirme noktasında gücünü kullanmak için bir optimizasyon geliştirmesi ve savaşın sonuçlarını değerlendirmesi de gereklidir. Bu süreçte devlet, barış ortamının da nasıl bir çıkar sağladığını sorgulayacak ve karşılaştıracaktır. Çünkü aktörler, bir güç savaşına girdiklerinde “bir bedel” ödemeye hazır olmalıdır (Waltz, 2001, s. 159-160). Bu bedel; devletin hangi olanaklarla mücadele edeceğine göre ve uluslararası denge içinde taraf oldukları güç oluşumlarının direnç ile birliktelik niteliklerine göre değişebilir. Bu bedel; devlet olmanın tüm koşullarını sağlayan stratejik öngörü ile geleceğe dair bir varlık değerlendirmesi olarak da önemlidir. Ancak devlet, uluslararası sistem içinde “başat aktör” olarak yön vermek isteğinde önceliklerini, belirlemelidir. Söz konusu devlet, dengeyi sağlayabilecek ve rol çatışması yaşamayacak konumda olmalı aynı zamanda diğer devletlerden daha güçlü bir yapı sergilemelidir. Bu noktada, anarşik uluslararası sisteme karşı ve güç kavramına direkt bağlı bir model oluşturmak zorlaşmaktadır.

Devletlerin savaşa dair eğilimlerini uluslararası bir denge modeli ile değerlendirmek gerekirse, devletlerin kolektif bir algı veya ideoloji ekseninde konsensus oluşturması da politikalar geliştirmesi de mümkündür. Hatta başat aktörlerin değişen beklentileri de bu model içinde dengelenebilir. Ancak uluslararası sistemi yapısal gerçekçi bir yaklaşımla değerlendiren Waltz; sistemi anarşik görmesine bağlı olarak, devletlerin güç politikalarını ve ilintili bir şekilde sistemsel uluslararası stratejik yaklaşımları da değişmeyen bir çerçevede öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda güç ve savaş olgusu; “savaşları engelleyecek unsurların olmadığı bir yapı” içinde ve kaçınılmaz bir şekilde canlılığını korumaya devam edecektir (Kolasi, 2013, s. 163-164).

Böylece varlık mücadelesi içinde olan devletler; kendiliğinden bir kontrol mekanizması –uluslararası sisteme hâkim bir irade– olmadığından sistemsel bir dengeyi de diğer devletlerle karşılıklı “güç kontrolü stratejisi” içinde değerlendirmektedir. Devletler için esas olan yaklaşım da çıkar ve güvenlik olgularına bağlı aralık içinde şekillenmektedir. Waltz, devletlerin çıkar eksenli ortak politikalar geliştirebileceğini ancak “güvenlik anlayışlarının değişmeyeceğini” belirtmektedir. Öyleyse devletler, ortak politikalara dâhil olarak, sürecin rekabete

bağlı tehdit oluşturma ihtimali karşısında güvenliklerini sağlamaktadır. Bu durum; anarşik uluslararası sistemde devletlerin “denge içinde denge kontrolü” sağlama stratejisi şeklinde de algılanabilir (Waltz, 2001, s. 205-211).

Waltz (2001), kuramsal çerçevede ittifakların oluşumunu, güce bağlı olarak devletler arasındaki etkileşimi ve uluslararası politikaları değerlendirmiştir. Bu bağlamda, devletlerin güvenlik arayışı içinde stratejik bir tutum sergilediklerini, yakınlaşmaları ise devletlerin güvenlikleri için araç olarak gördüklerini belirtmiştir. Sistemin anarşik yapısına bağlı olarak, dengelerin güçlü devletlerin lehine değiştiğini gösteren bu durumun da önem arz ettiğini vurgulamıştır. Ancak devletlerin ittifak arayışlarının sistemi dengelemeye yönelik değişebileceğini ve risk oluşturan aktörlerin aşırı güçlenmelerini engelleyecek hamlelerin ortaya çıktığını da belirtmiştir. Waltz (1979); yapısal-neorealist bir açımla devletlerin “*bandwagoning (çoğunluğa katılma)*” kavramı üzerinden güçlü olanın gücünü artıracak bir katılım yerine, “*balancing (dengeleme)*” stratejisi ile hareket sağladıklarını da vurgulamıştır. Bu bağlamda gücü dengelemeyi tercih eden devletler, ittifaklar veya bloklar arasında güvenlik sorunsalına karşı bir politika da kurgulamıştır (Waltz, 1979, s. 126; Kolasi, 2013, s. 163).

Soğuk Savaşın ortaya çıkardığı iki kutuplu sistem, savaş algısının ve güçlere bağlı olarak gelişen uluslararası politikanın konumlanmasını da sağlamıştır. Ancak başat aktörler, nükleer silah donanımlarına bağlı olarak, karşılıklı bir denge kurma çabası içinde olmuşlardır. Bu durum, savaş risklerini değerlendiren aktörlerin karşılıklı bir şekilde savaşa girme olasılıklarını da azaltmıştır. Denge, canlı ancak soğuk bir savaş ortamı içinde kurgulanmıştır. Uluslararası etkileşim bir yönde güçlenmesine rağmen nükleer silah merkezli denge, gerçekte kurgulanan savaşın ortaya çıkmasını da engellemiş, caydırıcılık özelliği ile de başarılı olmuştur.

İki kutuplu sistemin savaşa dair caydırıcılık özelliği yanında Soğuk Savaş sonrasında da bu yapının uluslararası sistem için uygun bir model olduğunu belirten Waltz; yeni bir dünya düzeni inşasının devletler tarafından bir denge kurulmasına yönelik arayışları da beraberinde getireceğini belirtmiştir. Temelde bir güç dengesi oluşturma sürecinin devam edeceğini vurgulayarak, yapısal-gerçekçi uluslararası ilişkiler kuramında yer edinen, tartışmalı olan ve güncelliğini koruyan derin bir boyutu da işaret etmektedir (Waltz, 2000, s. 5-41).

Waltz (2008); nükleer silahlanma yarışının güçler dengesi içindeki rolü üzerinden savaş algısının nasıl bir “blöf” aracı olarak kullanıldığını ve uluslararası sistemi yöneten başat aktörlerin bu blöf ile öncelikli olarak kendi güvenliklerini sağladıklarını da belirtmiştir. Ancak aktörler; sahip oldukları silah gücüne bağlı olarak caydırıcılığın etkili olacağını, nükleer savaşın olması halinde aleyhlerine dönüşebilecek süreçlerin yaşanacağını da bilmektedir. Waltz, süper güç olabilmek için yine de yıkıcı etkisi bilinen nükleer silahlanmanın gerekliliğini ve önemini vurgulamıştır (Waltz, 2008, s. 13). Çünkü süper güçlerin silahlanma süreçleri ile askerî politikaları, aynı zamanda ve benzer bir ivme hareketi içinde gelişmiştir. Aktörlerin yapı itibarı ile silah kapasitelerini “denge aracı” olarak kullanması, hatta iki gücün dışsal müdahalelerinin benzerlik göstermesi de önemlidir. Çünkü süper güçler, “ideolojik-kimlik-etki alanı” oluşturmak için de dengeyi gözetmişlerdir. Süper güçlerin siyasi ve askerî bağlamda etkili bir alan oluşturma yarışı; uluslararası sistem içinde lider olabilmek için de dengeyi sağlayabilmek için de tamamlayıcı bir atmosferi zorunlu hale getirmiştir (Kolasi, 2013, s. 166).

Güç olgusuna bağlı olarak devletler, uluslararası politikaları şekillendirmekte ve savaş anlayışlarına zemin oluşturmaktadır. Waltz ve Quester (1982), savaşların nedenlerini sorgulayan yetersizlikleri ve indirgemeci yaklaşımları, “ölümcül bir hastalığın karşısında bir tedavi arayışının sonucu değiştirmedığı” ironisi ile açıklamaktadır. Onlar’a göre, savaş bir anlamda kaçınılmazdır. Bu arayışlar ise, sadece yaşamsal süreyi uzatmak, parçaların sistem içindeki rollerini tespit etmek, sebeplerin sonucu ne kadar etkilediğini bulmak için bakış açısı sunabilir. Oysaki uluslararası sistemin devamlılığını sağlayan unsurların doğru okunması da ve bu sistem içinde ağırlık merkezinin ne olduğu da önemlidir. Ancak Waltz ve Quester’e göre, uluslararası sistem, kendi kendine “savaş veya barışı sağlama” düzlemi içinde arayışına devam edecektir. Bu bağlamda koşullar oluşmasa da sistem, güce bağlı hiyerarşik yapı ile denge sağlanması eğilimi içinde olacaktır (Waltz ve Quester, 1982, s. 76-78)

Uluslararası sistem, geçmişte çok kutuplu yapıların savaşı olarak değerlendirebileceğimiz dünya savaşları içinde de bir denge oluşturmaya çalışmış, akabinde yeni bir süreç başlatmıştır. Uluslararası sistem; yeni aktörlerin ortaya çıktığı, ideolojik farklılaşmanın keskinleştiği, devlet anlayışlarının değiştiği ve askerî yaklaşımların güç hareketlerinden etkilendiği bir atmosfer oluşturmıştır. Aktörler,

savaşan ittifakların değerleri değişse de uluslararası sistemi, askerî ve siyasi bağlamda hatta kendi toplumsal moral değerlerine uygun eksenler oluşturarak iki kutuplu bir sisteme dönüştürmüşlerdir.

Yeni bir dünya savaşı istemeyen ancak rekabete bağlı güç savaşını içeren Soğuk Savaş süreci; kutuplar için bir denge savaşı niteliğinde algılanabilir. Ancak devletler tarafından yalnızca silah gücü ve askerî kapasitelere bağlı savaş gücünü kurgulamak hatta bloklar oluşturmak; mutlak bir güç olgusu oluşturmak için yeterli olmayabilir. Değişen dinamikleri ve yaklaşımları doğru karşılayabilen aynı zamanda gücünü geniş parametrelerle sağlayabilen aktörler; sistem içinde başat rol üstlenebilir. Çünkü uluslararası sistem, başat aktörlerle birlikte kutuplaşma süreçlerinde hâlâ etkili veya etkisiz varlık gösteren devletleri de barındırmaktadır. Öyleyse, muhtemel bazı aktörlerin yükselişi ile birlikte tekrar çok kutuplu sürece benzer bir dönüşüm de küresel birliktelik inşası içinde olan devletlerin ve devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemi dengelemeye yönelik politikalarla sistemi güncellemesi de mümkün olabilir. Bu kapsamda, savaş anlayışlarının uluslararası sistemi etkilediği aynı zamanda uluslararası sistemin de savaş anlayışlarını değiştirdiği bir döngünün ortaya çıkma ihtimali yüksektir.

1.4. Geçmiş Dönemden Moderne: “Savaş-Strateji Bütünselliği”

Savaş olgusunu ve eylemini anlamlandırma ile başlayan akabinde savaşa dair teorik, ontolojik, metodolojik tartışmalar ekseninde bir çerçeve yaratma süreci; stratejik bakış açıları ile birlikte olgu ve eylemi oluşturan alt parametrelerle savaş kuramlarını oluşturmaktadır. Savaşları amaç-araç ve yöntem ilişkisi içinde anlamlandırmak, sınırlandırmak veya ayırt edici özellikleri ile tanımlamak, savaş kavramının olgu-algı ve eyleme dönüşmesini sağlayan süreçleri birbirinden bağımsız değerlendirmek de zorlaşmaktadır. Ancak savaş ve barış ilişkisi içinde ortaya konulan politikaların da bir sistematığı olduğunu görmek mümkündür. Çünkü bu ilişkileri sağlayan aktörlerin ve ulusal-uluslararası şekillenmelerin, temelde hem kendi içinde hem de karşısında durdukları güçlere karşı bir mücadele geliştirmesi gerekebilir. Savaşlarla barışın sağlanması veya barışın olması için savaşların olması; çift yönlü olasılık şeklinde algılanabilir. Ancak her iki olasılık içinde de koşullara bağlı olarak değişen savaş yöntemleri, savaş kavramını genişletebilir. Bu durumda, savaş kavramını tekrar değerlendirmek gerekmektedir.

Savaş kavramını mücadele ve çatışma kavramları ile eşdeğer bir anlamlandırma içinde değerlendirdiğimizde, kullanılan yöntemleri ve yaklaşımları da yalnızca muharebe alanında yürütülen askerî taktik ve manevralarla sınırlandırmamak gerekmektedir. Çünkü savaş kavramı, amaçların elde edilmesini sağlayan bir araç olarak değerlendirilmiş ve çok yönlü politik yaklaşımlar için anlam kazanmıştır. Bu bağlamda strateji kavramı; savaşları kazanmak ve istenilen zafere yol haritası oluşturmak için karşıt iki gücün veya güçlerin bir savaş/mücadele/çatışma portresi içinde düşünceden eyleme dönüştürebildikleri faaliyet olarak da tanımlanabilir.

Sun Tzu (çev. 2020), strateji kavramını, başta askerî perspektiflere ve düşünsel yol haritası ile etkili yönetim anlayışlarına bir metot olarak sunmuştur. “Taktik”; muharebe/harp esnasında bir harekât skalası oluşturmanın ana damarı ve savaşın eyleme dönüşmesinde bir planlama unsuru olarak önemlidir. Tzu; taktik ve planlamadan savaşa dair genel yaklaşımları oluşturan parametrelere, birbiri ile bağlantılı olgu ve eylemlerden bir düzene ve stratejik yaklaşım biçimlerine de anlam kazandırmıştır (Tzu, çev. 2020). Strateji ve taktik arasında bir ilişki de geliştiren Tzu, savaşta uygulanacak ana esaslarına göre, başarı sağlamak için “*taktiksiz bir stratejinin*” sadece süreci uzatabileceğini; aynı zamanda “*stratejisi olmayan taktiklerin*” ise başarısızlığı tetikleyen eksik ve yenilgiye açık bir metot olacağını belirtmiştir (Fregoso, 2008, s. 1).

Clausewitz (çev. 2015) ise, “*taktik*” kavramını, muharebe koşullarına göre bir eylem planı içinde, harekât düzenleme bağlamında ve yönlendirme faaliyeti olarak da kullanmıştır. Ancak Clausewitz’in strateji tanımı; savaş teorisi içinde taktik yaklaşımı da dâhil edilerek, “tüm parametrelerin hedefe yönlendirilmesi” bağlamında ve “bir eylem biçimi” şeklinde kapsamlı değerlendirilmelidir. Çünkü Clausewitz’in strateji yaklaşımı, savaş kuramında, askerî yaklaşımında, savaş sahasındaki strateji analizlerinde de teorik-pratik öngörünün bağlantısı ve “yönetim diyalektiği” içinde görülebilir (Clausewitz, çev. 2015, s. 98-99).

Savaşların bir araç olma niteliği üzerinden politik bir enstrüman olmasını da hedeflerin gerçekleştirilmesinde savaş ve stratejinin bütünselliğini de vurgulayan Clausewitz (çev. 2015); strateji kavramını, daha geniş bir boyutta değerlendirmekte ve anlam kazandırmaktadır. “Taktik ve strateji” arasında kavram kargaşasını ortadan

kaldıran bu yaklaşım; savaş olgusunu derinleştirmekte, muharebe/harp prensipleri ile birlikte geniş bir boyutta strateji kavramının değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Muharebe/Harp prensipleri bağlamında askerî strateji ise; yalın bir ifade ile kuvvetlerin donanımını sağlama, lojistik oluşturma, harekât planlama vb. içeriklerle ayrıca teknik, taktik ve yöntem kapsamında da tanımlanabilir. Ancak askerî strateji; hedeflere ulaşmak için bir yol haritası olmakla birlikte savaş sahasında süreci etkileyebilen ve sonucu değiştirebilen özelliğe haizdir. Jomini, bilim olarak nitelediği askerî stratejiyi; koşulları, mekânı ve zamanı en iyi şekilde kritize eden, sonucu etkileyen, çok güçlü bir savaş enstrümanı olarak betimlemiştir. Bu bağlamda Jomini'nin askerî strateji ile özdeşleşen "*savaş stratejisi*" tanımı; öngöründen akıllıca yapılmış planlamalara, istihbarattan kuvvetlerin manevra kabiliyetlerini kurgulamaya kadar hem bilimsel askerî literatüre hem de güncelliğini koruyan çeşitli stratejik yaklaşımlara düşünsel bir derinlik kazandırmaktadır (Jomini, 2013, s. 174-176; Brinton vd., 2007, s. 136).

Strateji ve askerî strateji; hem gerçek bir savaş sahasında hem de savaş olgusuna dair tüm tartışmalarda iç içe geçmiş bir şekilde anlam kazanırken, özellikle stratejik oluşum bağlamında amaç ve araç ilişkisi içindedir. Çünkü her iki kavram; ulaşmak istenen hedefler doğrultusunda ve koşullar karşısında alınacak kararları uygulamak için en uygun ve en faydalı sonucun oluşturulmasına yönelik düşünsel, eylemsel aynı zamanda yöntemsel bir araçtır. Ancak strateji kavramı, her ne kadar askerî bir yaklaşım içinde doğru bir köklendirmeden gelmiş olsa da politik bir enstrüman olarak savaş olgusu ile kullanıldığında; güç, koruma, baskı, caydırma, güvende olabilme, vb. amaçlar doğrultusunda mücadele kabiliyetini de kapsamaktadır. Bu noktada, strateji geliştirmek, savaş kadar etkili bir araç haline gelmektedir.

Öyleyse savaş tehdidine karşı strateji geliştirmek; savaşmadan amaçlar doğrultusunda istenilen hedeflere ulaşmak, kolaylaştırıcı enstrümanlarla bir planlama gerçekleştirmek ve savaş olasılığının yanında sürekli olarak bir güç oluşturabilmenin koşullarını sağlamak için mücadele perspektifi sunmaktadır. Bu bağlamda strateji; amaçlar doğrultusunda, olasılıklar dâhilinde, bir akıl yürütme eylemi olarak da betimlenebilir.

Gelinen noktada bir savaş ortamını kurgulama süreci veya gerçek bir savaş ihtimali de tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Çünkü aktörler, olasılıklar dâhilinde senaryo geliştirmektedir. “Savaş senaryosu”; stratejik bağlamda aktörlerin savunma ve saldırı anlayışlarını geliştirebilmesi için etkili bir yöntemdir. Kurgulanmış bu senaryo, aktörlerin savaş stratejilerini yeniden değerlendirebilmeleri için de olanak sağlar. “Savaş stratejisi”; düşmanın tutumunu da içeren ve çift taraflı düşünülmesi gereken akıl yürütme sürecidir. Diğer bir aşamada aktörler, savaşa dair olası gelişmeleri değerlendirirken, “*savaşın tahrip gücünü ve savaşın ortaya çıkaracağı sonuçları*” da kurgulamaya başlarlar. Aynı zamanda aktörler, benzer bir savaş stratejisi geliştiren düşmanın da bu senaryoyu kurguladığını bilirler. Böylece bir ‘savaş senaryosu veya savaş stratejisi’; “*savaştan çok barış ortamının sağlanmasına*” yönelik algı aracı olma niteliği de kazanır. Öyle ki “*nükleer savaş olasılığı*”; Soğuk Savaş süreci içinde güçler tarafından senaryolar üzerinden değerlendirilmiştir. Aktörler, bu durumu, nükleer savaş olasılığını azaltan aynı zamanda “sıcak savaşları da engelleyen bir savaş stratejisi” biçiminde görmüşlerdir (Açıkmeşe, 2012, s. 4). Bu örnek; geçmişten moderne savaş ve strateji olgusunu içi içe değerlendirmemize olanak sağlayan, açıklamaya çalıştığımız “savaş-strateji bütünselliği” başlığına dair son derece önemli teorik ve pratik numune niteliğindedir.

Ancak geçmişte stratejiyi, askerî olanakları belirlenen hedefler doğrultusunda yönlendirme (taktik) faaliyeti olarak gören yaklaşım; askerî strateji kapsamında ve “taktiksel-operatif” bir değerlendirme içinde yalnızca savaş esnasına ilişkin bir “strateji algısı” ortaya çıkarmıştır. Oysaki strateji kavramı, salt savaşın eyleme dönüşmesinde etkili bir araç olarak değil, zamanla savaş ve barış arasında tüm parametrelerin etkin olduğu planlamalarda da kullanılmaktadır. Çünkü strateji kavramı, geleceğe dair askerî-siyasi vb. düşünce sistemlerinde yüksek, genel, büyük gibi kavramlarla nitelenmekte; “ulusal bağlamda” savaş olgusu ile eşdeğer ve önemli bir odak konusuna dönüşmektedir.

1.4.1. Liddel Hart’ın “Yüksek Stratejisi”

“B. H. Liddel Hart (1895-1970)”, strateji kavramını, “*Strateji: Dolaylı Tutum*” adlı eserinde savaş portreleri ile incelemiş ve geniş kapsamlı tarihsel bir analiz ile değerlendirmiştir (Hart, çev. 2015). Özellikle stratejiye dair askerî otoritelerin uygulayıcı misyonları üzerinden siyasetle ilişkilendirilmesini ve siyasi otoritelerin

amaçlarına yönelik askerî unsurların yönlendirilmesini baz alan yaklaşımları eleştirmiştir. Bu bağlamda savaş-siyaset-strateji kavramları arasında oluşan tek yönlü politik algılamayı, yalnızca savaş eylemine yönelik pragmatist bir çözümlemeyi, taktik ve strateji kavramlarına yönelik indirgemeci yaklaşımı da kabul etmemiştir (Hart, çev. 2015, s. 443-447).

Çünkü Hart, taktik kavramını, stratejik oluşumun bir alt aşaması şeklinde belirtmekte; stratejiyi ise “*yüksek stratejinin*” oluşumu için savaşa dair topyekûn bir hazırlık süreci olarak, değerlendirmektedir (Hart, çev. 2015, s. 447). Bu kapsamda savaş kapasitelerini destekleyecek insan gücünden toplumların moral dinamiklerine, ekonomik gücün savaş kabiliyetlerine katkısından askerî gücü destekleyecek unsurlara, dış politika araçlarından mali-ticari enstrümanlara kadar gücün güç olabilmesini sağlayan ve tamamlayıcı tüm faktörleri de içine alan strateji perspektifini ortaya çıkarmıştır (Seren, 2017, s. 33).

Hart (çev. 2015), yüksek strateji kavramı ile donanımsal tüm savaş gücünü oluşturan parametrelerin bir bağlantı içinde olmasını ve tamamlayıcı unsurların gücü oluşturan asıl dinamiklerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşımda, “*baskı gücünün*” oluşturulması önem arz etmektedir. Çünkü bir bütün içinde dinamiklerin geliştirilmesini de gücün eyleme dönüşmesi için asıl tetikleyici unsurun moral gücü olduğunu da belirtmiştir. Bu moral gücünü ise, düşman olarak atfedilen güçlere karşı her an savaşa hazır ve savaşıma kabiliyeti yüksek potansiyelin sağlanması şeklinde açıklamıştır (Hart, çev. 2015, s. 448). Böylece yüksek strateji ile savaşıma gücü; caydırıcılık sağlayan, barışa ve geleceğe yönelik kaygıları baskılayan özellikle geliştirilmesi gereken “stratejik güç” profiline dönüşmüştür.

Hart (çev. 2015) geçmişten moderne analitik bir yaklaşımla savaşları incelemiş; akabinde taktikten, askerî stratejiye ve savaş stratejisinden yüksek stratejiye bir yol çizmiştir. Böylece, yüksek strateji ile savaş-strateji bütünselliği kapsamında ve stratejiye dair kavramlar arasında bağ oluşturmakta; aktörel bağlamda savaş-barış arasında adeta stratejik oluşuma da yönetime de katkı sağlamaktadır.

Strateji evresini yüksek stratejinin oluşturulmasında bir alt küme –aşama evresi– olarak değerlendiren Hart (2015); karar alıcı yapıların özellikle devletlerin strateji oluşumunda rollerinin önemine de atıfta bulunmuştur. Yalnızca amaçlanan galibiyetin sağlanmasına yönelik eylemlerin, ortaya çıkacak sonuçların

görülmemesine neden olacağını vurgulamıştır. O'na göre, sonuçları değerlendirilmeyen stratejiler ve eylemler; amaçları sağlamada başarılı olsalar dahi bir yıkımla karşılaşabilir. Yıkım ile gelen zaferler ve orantısız güç kullanımı; geleceğe yönelik kurtarılması mümkün olmayan tahribe ve tükenmişliğe neden olabilir. Bu bağlamda, aktörlerin stratejik oluşumda gerçekçi politikalar üretmesi ve sonuçları da değerlendirmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Hart'ın bu yaklaşımını, güçlerini nasıl ve ne kadar kullanması gerektiğine dair 'karar alıcıların reel davranış modeli' şeklinde görmek mümkündür. Bu model ile savaşın sonuçları doğru tahlil edilmezse ve her savaş sonunda sulh ortamının sağlanması gerektiği düşünülürse, tüm gücünü savaş sahasında kullanan aktörler; barış sürecinde zayıflamış profilleri ile yeni savaşlar için davet niteliğinde bir görünüme dönüşmektedir. Sonuç itibari ile Hart, bu sürecin yaşanmaması için "savaş olgusuna dair stratejik yaklaşımla reel politik" bir değerlendirme gerçekleştirmektedir (Hart, 2015, s. 489-490).

1.4.2. André Beaufre'nin "Genel Stratejisi"

Savaş stratejisi ile barış stratejisi; aynı zamanda kuramsal bir değerlendirme içinde –direkt etki alanı oluşturan– birbirine bağımlı politik bir enstrüman niteliğine dönüşmektedir. Savaş süreçlerinin sonunda ortaya çıkan barış süreçlerini yönetmek; stratejilerin her iki ortamı sağlayan dinamik bir unsur olduğunu kabul etmek ve ölçülü bir değerlendirme içinde sürekliliğini koruyan savaş algısına karşı stratejilerin kalkan özelliğini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Güncel ve süreklilik arz eden savaş tehdidinin bir güvenlik sorunu oluşturmaya ve her an eyleme dönüşmesi muhtemel bir savaş anlayışına karşı, "yüksek veya genel bir strateji" geliştirmenin zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. André Beaufre (1902-1975), askerî unsurlarla donanımlarını sağlamış devletlerin başta dış politik araçlarını kullanarak ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini; siyasi, iktisadi araçların dâhil edildiği askerî araçların kullanılmasını mümkün kılan kuvvet ve kapasitelerin etkinliğinin önemini; politik amaçların stratejik etkileşimini ve iç-dış koordinasyonu sağlayan "*bütüncül etkin parametrelerin*" oluşumunu "genel strateji" kapsamında açıklamıştır (Beaufre, 1965, s. 11-23). Bu bağlamda aktörler, risk ve tehditler karşısında ittifak oluşturabilecek; siyasi-askerî vb. yapılarda rol üstlenebilecek; olası durumlarda dengeli yönetsel esnek bir kabiliyet kazanacak; farklı enstrümanlarla ulusal ve uluslararası strateji geliştirebilecektir. Beaufre, güç ve

kuvvetlerin aynı zamanda karşılıklı bir irade çekişmesi içinde gösterdikleri mücadeleyi de bu kapsamda ortaya çıkan stratejiyi de “*diyalektik sanat*” biçiminde betimlemiştir (Beaufre, 1965, s. 22; Seren, 2017, s. 33).

Genel strateji, “topyekûn strateji (*total strategy*)” şeklinde de tanımlanmaktadır. Bu kapsamda aktörler için Beaufre’nin ana prensipleri; koşullar karşısında “analitik ve pragmatik” yaklaşım sergilemek, caydırıcı ve çatışmacı konumda birbiri ile bağlantılı riskleri tahlil etmek, doğrudan ve dolaylı stratejilerle güç ve baskı oluşturmak, ara hedeflerle ana hedeflere ulaşabilmek, tek bir hamle yerine asıl hedefe kademeli ilerlemek şeklinde özetlenebilir (Akad, 2003, s. 110).

1.4.3. Murray ve Grimsley’in “Stratejik Bütünsellik Yaklaşımı”

W. Murray ve M. Grimsley (1994); “sınırlı askerî perspektiflerle” savaş olgusuna yönelik strateji geliştirmenin ve stratejiye bu biçimde anlam yüklemenin zor, indirgemeci ve dar bir yaklaşım olacağını belirtmişlerdir. Bu yaklaşımda; özellikle ulusal çıkarlara yönelik savaş planlayarak ve sadece savaşı kazanmaya endeksli bir planlama ile “stratejik oluşumun” başarılı olamayacağı vurgulanmıştır. Öyleyse bu yaklaşıma göre, ulusal bir başarı olarak kabul edilen kazanımın geleceğe yönelik olmadığı, savaş sonrasında anlaşılabilir. Bu durumu ortaya çıkaran en önemli sorun ise; stratejik oluşumdan savaşın sonuçlarına kadar karar alıcıların ve ilgili yöneticilerin bir yürütme ağı oluşturulmamasıdır. Sadece sahada bir savaş tasavvur etmek, stratejik oluşum için yeterli değildir. Savaş ve strateji; her açıdan ve her aşamada “bir bütünlük içinde” koordine olmalıdır ayrıca her iki olguya dair genel yaklaşımların ötesinde birlikte düşünülmesi gereken süreç yönetimidir (Murray ve Grimsley, 1994, s. 1-3).

Stratejik oluşumda etkin parametreleri “*uyum*” içinde yürütmenin gerekliliğini öne çıkaran Murray ve Grimsley’in strateji yaklaşımı; önceden tahmin edilemeyen –rastlantısal– gelişmelerle ve ortaya çıkacak olan dinamiklerle –değişen koşulları da– yönetebilecek “entegrasyon” modeli niteliğindedir (Yükselen, 2018, s. 6). Uygulanabilirliği açısından stratejiler; savaş olgusuna yönelik bilgi, yöntem ve tercihler kapsamında hem askerî bakış açısı ile hem de devlet misyonu üzerinden değerlendirilmektedir. Böylece karar alıcı liderlerin mücadele yürüttükleri veya yürütecekleri karşı tarafın “nasıl bir strateji” ortaya koyacağı ile ilgili öngörü içinde olması da gerekmektedir. Ancak stratejik oluşumda aktörler, tahlil etme ve akıl

yürütmede bilgi eksikliğine bağlı olarak sorun yaşayabilir. Çünkü aktörler, stratejik oluşumu, spontane çözüm üretmek ve olayları yalnızca yaşanan sorunlarla sınırlı çerçevede içinde değerlendirerek şekillendirmektedir. Bu durum; aktörlerin “stratejik kriz yönetimi” özelliklerinin eksikliğinden ya da mekânsal-zamansal sınırlandırmalar içinde çözüm üretme eğilimlerinden kaynaklanan sorunlara neden olmaktadır. Olası krizleri stratejik bir yaklaşımla değerlendirme ve çözme sürecindeki eksiklik de asıl portreden veya amaçtan uzaklaşabilen “tikel odaklanma” sorununu ortaya çıkarmaktadır (Murray ve Grimsley, 1994, s. 14-15).

1.4.4. Colin S. Gray’in “Büyük Strateji” Yaklaşımı

Yüksek strateji ve genel strateji yaklaşımı, savaş öncesi ve sonrası süreçlerin birlikte değerlendirilmesi bağlamında benzerlikler göstermektedir. Her iki yaklaşımda da stratejik oluşumun kapsamlı ve koordineli olması gerektiğine dair çıkarımlar önem arz etmektedir. Strateji ve askerî strateji arasındaki ilişki birçok açıdan değerlendirilmiş; akabinde stratejinin nasıl olması gerektiği de tartışılmıştır. Colin S. Gray (1999a), “*Modern Strateji (Modern Strategy)*” adlı eserinde bu ilişkiyi derinleştirerek, politik hedeflerin gerçekleştirilmesinde askerî kapasitelerin stratejik misyonunu, güç ile amaç arasında bir araç niteliğinde değerlendirmiştir. Stratejiyi ve askerî stratejiyi “büyük strateji” içinde değerlendirerek, stratejinin olgusal sınırlarını da genişletmektedir. Soğuk Savaş sürecinde ve sonrasında, aktörlerin stratejik oluşumda savaş yaklaşımlarını, hangi köklerden beslendiklerini ve etkilendiklerini de tahlil etmiştir (Gray, 1971; Gray, 1999b). Bu doğrultuda “stratejik tutumları” ve tutumların nasıl bir etki oluşturduğunu sorgularken, stratejide öngörü ve stratejik oluşumda (veya strateji oluşturmada) zorluk sürecini değerlendirmektedir (Gray, 1999c). Böylece savaş ve strateji olgusuna dair bütünsel yaklaşım; büyük stratejiyi şekillendiren “stratejik kültür” ve “strateji zordur” yaklaşımları ile önemli bir tartışma alanı da açmıştır.

1.4.4.1. Stratejik Kültürün Önemi

Gray’in (1999a) savaş ve strateji yaklaşımı; amaçların gerçekleştirilmesinde var olan yapının korunmasında akabinde tehdit unsurlarına karşı geliştirilecek faaliyetlerde devletin yapılandırma rolünü ve önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Gray’in strateji kurgusu; stratejinin “politik amaçlara” bağlı olarak bir nitelik

kazanmasını, “*etik ve kültür*” kodları ile devletlerin stratejik bir tutum sergilemelerini öne çıkarmaktadır. Yaklaşım biçimi ile strateji olgusuna dair bu amaç ve kodlar ekseninde mutlaka bir değerlendirmenin gerekliliğine de devletlerin “savaş stratejisi” yaklaşımına da katkı sunmaktadır (Gray, 1999a, s. 17-19).

Gray (1999b), büyük strateji tanımlaması içinde stratejik oluşumun anatomik yapısını ve bu yapının kodlarını incelemiştir. Akabinde stratejik oluşum sürecinde toplum-devlet bağlamında siyaset ve kültür faktörlerinin baskınlığını belirtmiştir. Bu doğrultuda Gray; “stratejik güç” oluşumunda devletlerin kimliklerini ve kültür kodunu, “*stratejik kültür*” kavramı ekseninde “*davranışsal-anlamsal*” düzlemde derinlemesine analiz etmektedir (Gray, 1999b, s. 49-69).

Öyleyse stratejik güç ve güç olabilmenin dinamiklerini salt askerî ve silah gücü üzerinden değerlendirmek ve gücü oluşturan unsurların nasıl bir stratejik kültürden beslendiğini göz ardı etmek yanılgılara sebep olabilir. Ayrıca toplumların, liderlerin, askerî ve sivil yapıların yani stratejik tutumu şekillendiren tüm organların niteliğini araştırmadan stratejiyi yorumlamak; güncel bir stratejiyi geçmişten bağımsız amprik değerlendirmek; savaş olgusu ile stratejik yaklaşım ilişkisini de determinist bir bakış açısından eksik bırakabilir. Geçmiş olgular ve eylemler; uluslararası sistem içinde aktörlerin-devletlerin varlıklarını ve misyonlarını anlaşılır kılan aynı zamanda dönemsel aktörler hakkında öngörü geliştirilmesine olanak sağlayan süreçleri de inşa etmektedir. Bu bağlamda stratejik kültür, “*askerî tarih ekseninde bir yöntem*” olarak nitelendirilmekte; ancak beraberinde politik bir bakış açısı ile karar alıcı mekanizmaların, tutumların ve “*davranışsal*” eğilimlerin siyasası olarak da betimlenmektedir (Körpe, 2016, s. 151).

Geldiğimiz noktada bu betimleme, “devletin savaş ve mücadele yaklaşımı toplumun savaş ve mücadele anlayışı ile benzerlik gösterir mi” sorusunu değerli hale, getirmektedir. Bu doğrultuda cevap ise, “aktörlerin-devletlerin” savaş yaklaşımları ile güç ve güvenlik oluşturma stratejileri de devlet misyonunu besleyen toplumsal ve ulusal algı ile ilişkilendirilmekte; akabinde toplumsal “*değerlerin ve inançların*” bu algıyı ve beklentileri hangi yönde etkilemiş olduğuna dair bir perspektifle şekillenmektedir (Akçadağ Alagöz, 2019, s. 113).

Gray (1971), devletin savaş ve mücadele yaklaşımını veya tutumunu, Soğuk Savaş dönemi içinde “ulusal algı” bağlamında nükleer silahların “caydırma etkisini”

ve “çatışmacı” anlayış içinde olan ABD’nin güç yaklaşımını sentezleyerek değerlendirmiştir. Akabinde “Jack L. Snyder” (1977), bu değerlendirmeyi daha da geliştirmiş ve literatürde “*stratejik kültür kavramını ilk kez*” kullanarak SSCB’nin stratejik tutumlarını –aktörel-toplumsal bağlamda– “geçmiş olgusal ve algısal birikimlerin yansıma durumu” başlıklı analiz ile sunmuştur. Bu kapsamda stratejik kültür kavramı; “stratejik alt kültür” değerlendirmesi içinde de “ilk kez” kullanılarak derinlik kazanmıştır (Snyder, 1977, s. 10). Stratejik kültür kavramı; niteliksel tespitler bağlamında, güvenlik yaklaşımları ve güvenlik çalışmaları için spesifik bir şekilde hâlâ güncelliğini korumaktadır (Gray, 1971, s. 111-129; Snyder, 1977, s. 8-12; Akçadağ Alagöz, 2019, s. 113-114).

Fakat aktörler, olgusal ve algısal stratejik bir yaklaşım içinde, bünyelerinde farklı dinamiklerle savaş kurgusunu barındırabilir mi? Akılcı bir yaklaşımla aktörlerin savaş ve mücadele perspektifleri, koşullara göre de şekillenebilir mi? Ulusal anlayışlar ve politikalar, iç-dış platformlarda farklılıklar, gösterebilir mi? Aktörler, teorik ve pratik güç inşası için öngörülebilir tutumlardan çok daha farklı –doğrusal olmayan– stratejiler de oluşturabilir mi? İşte bu sorular ve tutumlar, niteliksel bağlamda gelecek savaşların sınıflandırılmasını da zorlaştırabilir. Hatta aradığımız cevaplar ve yeni krizler, stratejik kültürün belirgin karakteristik izdüşümlerini de yansıtabilir. Stratejik kültür; toplumsal yapılardan devletlerin stratejik tutumlarına, sosyal-siyasal-askerî vb. mekanizmalardan hâkimiyet kurgusu oluşturulmaya çalışılan alanlara kadar etkili olabilir ve insan doğasının taşıdığı “*genetik kodlara*” benzer kodlarla geçmişten geleceğe anlamlı bir şekilde aktarılabilir. Öyleyse metodolojik bir yaklaşımla stratejik kültür, savaş ve mücadele olgusu ile gerçek bir savaş sahasında şekillenen stratejik tutumu açıklamak için de önemli bir parametre olarak algılanabilir (Körpe, 2016).

Bu doğrultuda aktörlerin genel anlamda tutumları ve stratejik yaklaşımları bilinse de “savaş sahasında öngörülemeyen askerî stratejiler tehdit oluşturabilir mi” sorusu çok daha önemli hale gelmektedir. Echevarria (1996), bu soruyu, “asker ve stratejist” Bernhard von Moltke’nin “askerî strateji” yaklaşımını aktararak, cevaplamaktadır. Echevarria’ya göre, Moltke; askerî strateji ve muharebe esasları içinde operasyonel-taktiksel uygulamaların, eylemsel kabiliyetleri oluşturan niteliksel unsurları ve bu unsurlarla şekillenen savaş sisteminin de analiz edilmesinin

önemini vurgulamıştır. Özellikle riskli ve öngörülemeyen koşullara göre, karar alabilmenin, aynı zamanda çözüm üretmenin gerekliliğini de savunmuştur. Moltke'ye göre, değişen savaş anlayışları, önceki savaş anlayışlarına kısmi benzerlikler gösterebilir. Ancak yine de görünenlerin ötesini görebilmek; olasılıkları değerlendirmek ve koşullar karşısında “hızlı-kararlı-çözümücü” olabilmek de gerekmektedir. Bu doğrultuda strateji kavramının merkezinde “taktiksel zaferlerin” olduğu, ayrıca “bağımsız-sanatsal-uygulanabilir” modellerin de olabileceği unutulmamalıdır. Bilhassa genellenmesi mümkün olmayan stratejilere karşı bir vizyon oluşturulması, “her koşulun kendine has dinamiklerle” değerlendirilmesi ile mümkündür (Echevarria, 1996, s. 94). Strateji, belirli ilkeler ve esaslar doğrultusunda oluşturulabilir. Ancak her strateji, diğer stratejilere göre spesifik olma özelliğini de korumaktadır. Öyleyse, stratejilerin ortak özellikleri üzerinden genel bir değerlendirme gerçekleştirmek; teorik olarak, sadece strateji kavramının geliştirilmesine olanak sağlar. Stratejik kültür; var olan stratejilerin doğasını anlamak için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Fakat gelecekte yapısal değişim içinde olan stratejik kültürleri de vizyoner stratejileri de görmek mümkün olabilir.

Savaş ve mücadele olgusu; güç ve güvenlik oluşturma ekseninde stratejilerin belirlenmesine de askerî stratejilere de temel oluşturmıştır. Ancak büyük strateji; savaş kuramları açısından aktörlerin sadece “eylemsel savaş durumu” üzerinden değerlendirilmemektedir. Çünkü devletlerin geniş bir çerçeveden yüksek politikalara atfen, ulusal hedefleri sağlayacak ve aynı zamanda dış dinamiklerle desteklenen barış sürecini inşa edecek “büyük strateji (*grand strategy*)” anlayışı da önem arz etmektedir (Howard, 2001, s. 1-2). Bu kapsamda “savaşta ve barışta büyük stratejiler”; içerik olarak, askerî stratejinin ve kültürün savaş durumuna karşı her koşulda canlı tutulmasının gerekliliğini, devletlerin özellikle liderlerin milli unsurları olası tüm koşullara hazırlamasının önemini, ulusal gücü oluşturmak için dinamiklerin ve kapasitenin sürekliliğini vurgulamaktadır (Kennedy, 1991, s. 5-6). Ancak büyük stratejide en önemli vurgu ise, savaşta ve barışta topyekün bir güç olabilmek için dinamikler arasında koordinasyonun sağlanması gerektiğine odaklanmaktadır (Kennedy, 1991, s. 5-6).

Strateji; savaş ve mücadele olguları çerçevesinde her koşulda mutlak bir üstünlük sağlama ve sağlanan üstünlüğün devam ettirilebilmesi için akıl yürütme,

planlama ve koordinasyon işlevlerini eksiksiz yönetebilme kabiliyetini öne çıkarmaktadır. Ancak strateji; bir mücadele aracı olarak değerlendirildiğinde, koşulları hazırlayan, dinamikleri yönlendiren ve faaliyetleri uygulayan işlevsel araç gibidir. Kısaca amaç veya amaçlar doğrultusunda istenilen sonuçları da sağlayan araç niteliğindedir. Bu bağlamda aracın mukavemeti ve seçimi önemlidir. Araç niteliğinde strateji; bir mantık algoritması içinde belirlenebilen, öngörülemeyen durumlara karşı çoğulcu ve karşılanabilir refleksleri gösterebilen, karşı hamleleri sürekli bünyesinde değerlendirebilen, revize edilebilen ve gerektiğinde hedefe odaklanabilen mekanizma şeklinde algılanabilir.

1.4.4.2. Etki-Öngörü-Zorluk-Sonuç

Gray (1999c); strateji oluşturma zorluğuna ilişkin değerlendirmesinde, temelde askerî güçlerin siyasal amaçlarla ilişkilendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ancak askerî stratejide mücadele yürütülecek karşı gücün niteliklerini de vereceği tepkileri de doğru analiz etmek gerektiğini belirtmektedir. Çünkü karşı gücün askerî ve bilinen nitelikleri değişebilir; ayrıca gücün stratejik tutumu da farklılaşabilir. Stratejinize karşılık tepki, beklenen yöntemlerle olmayabilir ve farklı bir mukavemet içinde görülebilir. Stratejik tutumların koşullara, mekâna ve zamana göre değişebileceği de göz önünde tutulmalıdır. Gray'e göre, strateji; "yapısal olarak kompleks ve tehlikeli" bir enstrümandır (Gray, 1999c, s. 10). Etkileşimli ve bağımlı parametreler; strateji içinde, doğrusal ilerlemelere bağlı olarak etkinlik kazanmaktadır. Yanlış ve etkisiz mücadeleler de söz konusu olabilir. Ancak bu duruma rağmen "askerî akıl yürütme" ile strateji tekrar etkinleştirilebilir. Savaşta askerî güç ve savaşın niteliği her ne olursa olsun, stratejinin yürütülmesi ve yönetilmesi önemlidir. O'na göre, "*stratejik etki*", politik amaçlarla bağlantılı bir şekilde ancak büyük strateji ile doğrudan ilişkilendirilmelidir (Gray, 1999c, s. 8-10).

Gray, stratejilerin geleceğe yönelik öngörü özelliğini eleştirmekte; "*öngörülebilir gelecek (foreseeable future)*" kavramı ile stratejik yaklaşımların belirsizlik içinde ve temel bilgilerden yoksun olacağını düşünmektedir. Bu yaklaşımların, geçmişten besleneceğini ancak bilinen doğrulardan uzak olacağını da belirtmektedir. Gray, bu durumun strateji oluşturma kabiliyetini zayıflatacak bir sürece dönüşeceğini belirterek, "*tarihsel tecrübelerin ve akılcı sağduyunun*" çok önemli olduğunu; ancak umut edilen sonuçlar için planları yönetmenin akılcı

olmadığını savunmaktadır. O'na göre, bilinmeyen bir gelecek için strateji oluşturmak; “*savaş kararı gibi kumar*” olacaktır (Gray, 1999c, s. 12).

Gray (1999c) gibi “*Strateji Neden Zordur (Why is Strategy Difficult)*” başlıklı makalesi ile David Jablonsky (2014); strateji oluşturma zorluğuna ilişkin eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yaklaşım; bilhassa askerî stratejilerde “*bilimsel-paradigmal*” bir perspektifle ancak klasik-geleneksel öğretilerle karar alma arayışının olduğu ve bu doğrultuda doğrusal beklentilerin yaşandığı yönündedir. Jablonsky’e göre, savaşlar ve stratejiler; tıpkı insan doğasında var olan karmaşıklığa benzer bir yapı içindedir ve sınırlı miktarda bilinen bilgi ile tanımlanması zor olan kavramlardır. Aynı zamanda savaşların ve stratejilerin beklenmedik gelişmeleri ihtiva ettikleri de unutulmamalıdır. Stratejik oluşumda karar alma ve yürütme evrelerinin bilimsel etütlerle sınırlandırılması mutlak bir üstünlük sağlamaz. Bilimsel etütler; savaş kuramcıları tarafından çalışmalarına uyumlu stratejilerin seçilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Jablonsky, “*amaç-yöntem-araç*” ilişkisi ile “*strateji paradigması*” anlayışının ortaya çıktığını; ancak bilimsellik beklentisi ile bilimsel bir şekilde strateji oluşturma karıştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır (Jablonsky, 2014, s. 69).

Stratejik paradigmlar; nitel-nicel bilinen modeller üzerinden bir sistem içinde strateji inşa etmemizi sağlayan önemli kaynaklar niteliğindedir. Ancak mutlak sonuçları önceden bilinmeyen yeni stratejilerin, yeni mücadele araçlarıyla donanımsal genişleme seyri içinde olduğunu; belirsizlikler ve doğrusal olmayan modellere rağmen merkezlerinde ana hedefin “başarı-zafer olgusu” olduğunu da belirtmek mümkündür. Gray, “*zaferleri zarif bir şekilde kazanmak gerekmez, önemli olan sadece kazanmaktır...*” vurgusu ile savaş ve mücadele olgusundan çok sonucu önemsemektedir (Gray, 1999c, s. 12). Öyleyse araç niteliğinde amaçları gerçekleştirmek için hangi enstrüman kullanılırsa kullanılsın, stratejilerin niteliklerini, savaşın ve stratejinin “doğrusal olmayan eğilimlerini” veya karakterlerini değerlendirmemekte, sadece sonuca odaklanmaktadır (Gray, 1999c, s. 12).

1.4.5. “Sonsuz Strateji”

Doğrusal stratejik eğilimler; aktörlerin kodlarına göre tarihsel bir değerlendirme içinde öngörülebilir yaklaşımlara zemin oluşturabilir ve karşı

“savunma anlayışı” geliştirilmesini de mümkün kılabilir. Ancak stratejik savaş yaklaşımı; “doğrusal olmayan” yöntemlere açık ve örtülü bir şekilde yürütüldüğünde, gelecekteki olası stratejilerin öngörülmesini ve bu doğrultuda savunma geliştirilmesini de zorlaştırmaktadır. Stratejilerin niteliğini, aktörlerin parametrik yaklaşımını veya amaçlarını, yeniden değerlendirmek gerekebilir. Aslında bu değerlendirme; savaş ve mücadele anlayışı ile stratejik yaklaşımın ne olması gerektiğine dair yeniden tanımlama çabası olarak da görülebilir.

Stratejik yaklaşım; “güç oluşturma” bağlamında asıl amaçların sağlanmasına yönelik bir tutumla var olan dinamikleri de donanımları da kullanabilme sanatıdır. Bu tanım doğrultusunda ulusal strateji; güç olabilmek ve savaş kuramlarında sıklıkla belirtilen asıl politik amaçları gerçekleştirmek için teorik temelli olan ancak pratiğe yönelik “taktiksel, operasyonel ve stratejik” faaliyetlerin tamamıdır. “Sonsuz strateji” ise, ulusal strateji tanımı ile birlikte bu faaliyetleri oluşturma sürecidir (Toptaş, 2015, s. 91). Bu bağlamda savaş ve mücadele yaklaşımları; güç-rekabet ilişkisi ekseninde her koşulda bir strateji oluşturma gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Güç olgusu ve savaş anlayışlarının değişmesi ile birlikte stratejiler; değişen şartlar karşısında aslında “güvenlik sorunsalına karşı” var olabilmenin yönünü, tehdit algısının güce-güçlere göre değiştiğini ve dolayısıyla tehdit karşısında “stratejilerin uygulanışları bakımından aktörlerin güvenlik yaklaşımlarını” da göstermektedir (Dedeoğlu, 2018, s. 147). Dolaylı bir yaklaşımla güvenliği sağlama mücadelesi, aslında savaş ve strateji algısının değişen yapısını da işaret etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ

2.1. “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi (DOSS)²³” Kuram ve Kavramsallığı

Savaş kuramları; savaşların nedenselliğine ve eylemsel niteliklerine dair olgusal bir yaklaşım içindedir. Bu olgu, amaçlanan hedeflerle ve kullanılan stratejilerle derinlik kazanmaktadır. Savaş kuramlarına ilişkin stratejik yaklaşımlar ise; teoride ve pratikte geçmiş savaşları analiz ederek, süreç içinde değişen bu derinliği keşfetmekte, anlamlandırmakta ve adlandırmaktadır. Aslında savaş kavramını açıklamak, bir sonuca ulaşmak için çok yönlü denklem geliştirmek gibidir. Nitekim denklemi oluşturan bilinen ve bilinmeyen parametreleri ise, strateji şeklinde tanımlamak mümkündür. Savaşların doğasını ve karakterini anlamak ya da savaşı betimlemek için savaş denklemini ve onu oluşturan stratejiyi de birlikte düşünmek gerekmektedir. Bu noktada, savaş denkleminin kurgusunu anlamsal ve eylemsel bir çerçevede değerlendirmek de önem arz etmektedir.

Alan Beyerchen (1992), “*Clausewitz, Doğrusal Olmama ve Savaşın Öngörülemezliği (Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War)*” başlıklı makalesinde; savaş denklemini, yorumlamaktadır (Beyerchen, 1992, s. 59-90). Savaş denklemini “basitleştirmek” ve tek bir savaş teorisi ile denklemi çözmek mümkün müdür? Bu soru, cevabını içinde barındırmakta; doğrudan savaşın ne olduğunu ve bağlı olarak stratejinin matematiğini de anlamının zor olduğunu vurgulamaktadır. Doğrusal olarak kabul edilen denklemlerde belirli değişkenler olsa da temelde bir orantı söz konusudur. Beyerchen, “*doğrusal olmama*” kavramını esasları belirlenmiş kurallar ve anlayışlar dışında betimleyerek, aslında savaş denklemini, temelde de var olan bir doğruluk sorunu ile ilişkilendirmektedir (Beyerchen, 1992, s. 61-62). Metaforik ve gerçek anlamları arasında bir çizgi içinde yön kazanan savaş olgusu ve stratejiler; karar alıcılar ve uygulayıcıların bilinmeyen değerlendirmeleri ve eylemleri ile anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda önceden

²³ “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi” kavramının kısaltması “DOSS” şeklinde ve kavramın İngilizce versiyonu ile kısaltma biçimi “Non-Linear Warfare Strategy-NLWS” kullanılarak çalışmamızda belirtilmektedir.

belirlenen amaçlar doğrultusunda değişkenler, eylem içine dâhil edilerek, bir denklem ortaya çıkmaktadır. Bu denklem; katsayıların ve oranların sonucu nasıl etkileyeceği bilinmeyen, değişkenleri ve niteliği de yalnızca denklemi oluşturanlar tarafından bilinen ve bu doğrultuda sonuçlara yön verilen bir kurgudur. Bu kurgu süreci de doğrusal olmayan bir tabloyu çağrıştırmaktadır. Tabloyu ise, doğrusal olmayan savaş stratejisinin karakteri şeklinde değerlendirmek mümkün olabilir.

Savaş çalışmalarında var olan dinamikler, değişkenler ve esas alınan amaçlar; klasik veya geleneksel savaş stratejisi yaklaşımı ile değerlendirilebilir. Bir başka ifade ile konvansiyonel savaş profili içinde eyleme dönüşen strateji, mutlak bir sonuç ifade etmese de öngörebilmeyi mümkün kılmaktadır. Savaşın matematiğini ve savaş stratejileri içinde yer alan unsurların bu matematik içindeki fonksiyonlarını belirlemek; bir bilinmezlik söz konusu olsa da doğrusal metotlarla geliştirilen stratejinin ve savaş aşamalarının öngörülemezlik özelliğini azaltmaktadır.

Justin Lynch (2015), farklı bir bakış açısı ile öngörülemezlik ve belirsizlik kavramlarının “doğrusal olmayan” kavramına ilişkin bir değerlendirme içinde modellenerek nasıl şekillendiğini değerlendirmektedir. Bu değerlendirme; adeta askerî ve siyasi literatürün savaş ve strateji olgusuna dair nasıl güncellenebileceğini işaret etmektedir. Kesin bir ifade ile belirtmek gerekirse, savaşın doğası ve savaş faaliyetini ortaya çıkaran gelişmelerin doğrusal olması beklenemez. Savaşın mutlak veya belirli süreçlerle yürütülemeyeceği ve öngörülemeyen unsurların savaşların seyirlerini değiştireceğini ifade etmek gerekmektedir. “Doğrusal olmayan” kavramının popüler bir şekilde literatürde ve söylevlerde önem arz etmesi; bu kavramın –kaos, savaş ve strateji gibi– öngörülemeyen veya belirsizlik içinde ortaya çıkan birçok gelişmenin tanımlanması için zemin oluşturmamasından kaynaklıdır. Bu bağlamda Lynch, savaş kavramı ekseninde doğrusal olmama tanımlamasının genel olarak literatürde “geleneksel olmayan, düzensiz ve asimetrik savaşlar” için kullanıldığını, belirtmektedir (Lynch, 2015). Ancak bu durum; 2014 yılında Ukrayna-Rusya Federasyonu (RF) arasında yaşanan gelişmeler sonrasında, stratejik değerlendirmelerde popüler bir şekilde kullanılan “doğrusal olmayan-hibrit savaş” tanımları ekseninde ortaya çıkan çalışmaların etkisi ile genişlemektedir.

Beyerchen (1992); “*Clausewitz ve Savaş Üzerine*” adlı çalışmaya atfen savaşın, geçmiş yaklaşımlardan geleceğe kuramsal ve kavramsal olarak, doğrusal

olmayan ana bir karaktere sahip olduğunu belirtmektedir (Beyerchen, 1992, s. 59-90). Ancak savaşın doğrusal olmama özelliğini, “öngörülmez” bir şekilde kompleks ve geniş bir parametrik içeriğe sahip olmasından kaynaklandığını da belirtmek; doğru bir yaklaşım şekli olabilir. Savaşı oluşturan bileşenlerin ve bu bileşenleri oluşturan içeriklerin karakterleri ile savaşın yeniden bir şekillenme içine gireceğini de ifade etmek mümkündür. Clausewitz’in savaş algısından modern savaşların şekillenmesine kadar ana kurgu; öngörünün zorluğu şeklinde sonuçlara etki etmektedir. Belirsizlik içinde tehdit ve güç oluşturabilme yeteneğine haiz olmanın, “doğrusal olmayan savaş” kavramına güç kattığını da belirtmek mümkündür. Bu bağlamda ana kavram savaş ise, bu savaşı oluşturan unsurlardan kullanılan yöntemlere kadar tüm parametreler; doğrusal olmama özelliğini etkilemektedir. 2014 yılı sonrası başta savaş literatürü olmak üzere “doğrusal olmayan” kavramının etkin bir şekilde kullanılmasını eleştiren yaklaşımına rağmen Lynch’in (2015) Beyerchen (1992) ile ortak bir noktada buluşması, –bu kavram üzerine– savaşın matematiğine ilişkin benzer tespitlerde bulunması önem arz etmektedir.

Lynch (2015), “*doğrusal sistemi*” (veya modeli) onu oluşturan bölümlerden ayrı bir şekilde çözümlendiğinde ortaya çıkan sonucun, bölümlerin-parçaların toplamı ile aynı sonucu vereceğini belirtmektedir. Ancak doğrusal sistem; bileşke bir kavram olarak ele alındığında, içerik ve analiz edilme seviyesinde belirli bir öngörünün olabilmesini kolaylaştıran bir denklem şeklinde ifade edilebilir. Lynch’e (2015) göre; doğrusal sistem ile –öngörü sorunu ve belirsizliği ortadan kaldırabilmek– aynı eksen üzerinde bir noktadan başka noktalara oluşan hareketleri belirlemek mümkündür. Bu bağlamda lineer (doğrusal veya düzenli) bir savaşın doğrusal hareketlerini öngörmek ve bileşenlerini –strateji, taktik ve araçlarını– belirlemek de olasıdır. Beyerchen (1992); bu durumu yani değişkenlerin bir denklem içindeki oranlarını ve bu oranların sistemi nasıl doğrusal bir şekilde etkileyeceğini, bütünsellik ve doğrusallık ilişkisi içinde belirtmektedir. Ancak Beyerchen, nizami olmayan oranların veya parçaların bütün içinde nasıl etki oluşturacağına dair öngörülemeyen bir yaklaşım sergilemektedir. Bu oranların sonuç üzerindeki etkisi değişebilir. Ayrıca bu orantısızlık, “doğrusal olmayan bir sistem” üzerinde belirsiz durumlar ve farklı sonuçlar çıkarma yeteneklerine haiz bir sürecin oluşmasına da olanak sağlayabilir. Hatta doğrusal olmayan fenomenler –gerçek yaşam içinde her ne kadar tanımlanmasında zorluklar olsa da– daima mevcuttur. Yine de analitik bir

yaklaşım ile doğrusal bir sistem içinde belirsizlikleri azaltmak ve öngörülebilirlik sağlamak mümkündür. Ancak doğrusal olmayan bir sistem içinde bütün ve sonuçları etkileyen parametrelerin nasıl bir etki oluşturacağını belirlemek; analitik yaklaşımı, öngörülemezlik ve belirsizlik karşısında zorlaştırmakta hatta orantısız ve çok bilinmeyenli hale de getirmektedir (Beyerchen, 1992, s. 62-64).

Beyerchen (1992) ve Lynch'in (2015) yaklaşımlarında “sistemin savaşı nitelediği” düşünülürse, savaş ve stratejiyi bir mücadele perspektifinde kavramsal bütünlük içinde değerlendirmek de mümkün olabilir. Öyleyse ana kavram savaş ve sistemin ne kadar belirlenebilir olduğu; analitik bir yaklaşımla çözümlemenin doğrusallıkla orantılı olmasına bağlı hale gelmektedir. Bu yaklaşım, savaşların niteliklerini değiştiren bir durum olarak görülebilir. Diğer taraftan savaşların doğrusal olmaları, geçmiş savaşların ve tüm parametrelerin doğrusal olduğu anlamına gelmemektedir. Ancak klasik veya geleneksel savaş algısı ile savaşların analiz edilmesini zorlaştıran ve savaşın doğasını değiştiren farklılaşmalar; hatta bütünü bir başka ifade ile sistemi oluşturan sabit yaklaşımlar ve değişkenler; savaş tanımlamalarını çeşitlendirmektedir. Mutlak bir savaş tanımlaması ekseninde analitik bir yaklaşım ancak savaşın anlam ve misyonu ile mümkün hale gelmektedir. “Doğrusal olmayan bir savaş stratejisinin” var olan savaş tanımlamalarından bağımsız düşünülmesi, geçmiş birikimli kuramsal ve kavramsal zenginleştirmelerde yer alan yaklaşımların etkisinden ayrı düşünülmesi; temelde değişmeyen amaçlarla değişen araçların baskınlığı ile savaşın anlam ve misyonunu gölgelemesi de mümkündür. Bu durum, sadece yeni bir savaş ve strateji tanımlama çabası olarak da görülebilir.

2.2. “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisi” ile İlişkilendirilen/Temellendirilen Savaş Terminolojisinin ve Kuramsal-Kavramsal Yaklaşımların Analitiği

Geçmiş yaklaşımlardan beslenen analitik savaş yaklaşımları ve değişen çoklu savaş parametreleri ile kurgulanan ve gerçekleşen eylemler; stratejik bakış açılarını genel olarak kullanılan yöntemlere ve aktörler üzerine yoğunlaştırmaktadır. Bu doğrultuda ortaya çıkan tahliller, savaş olgusuna dair stratejik bakış açılarını da niteliksel savaş tanımlamalarını ve bu tanımlamalar ekseninde devam eden savaş çalışmalarını da etkilemektedir.

Ancak olgusal yaklaşımlarla birbirini besleyen belirli bazı savaş nitelermelerinin incelenmesi; “doğrusal olmayan bir savaş” yaklaşımını anlamak için kaynak niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda ortak bir tanım geliştirilememiş savaş anlayışları ile bazı savaş teorisyenleri ve stratejistlerin düşünceleri doğrultusunda ortaya çıkan “nasıl savaş” sorusuna veya olgusuna dair tanımlamalar da kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar da sırası ile tanımlanmaya çalışılacaktır. Düşünsel ve eylemsel bağlamda “doğrusal olmayan savaş”; tüm bu açıklanacak savaş tanımlarını ve kuramsal yaklaşımları, direkt veya dolaylı bir şekilde içeriğinde barındırmaktadır. Düzenli ve düzensiz savaş olgusu, yeni savaş yaklaşımı, sınırlı savaş olgusu, sınırsız savaşa dair içerik tanımlamaları, bileşik savaş konsepti ile hibrit savaşa dair model; “doğrusal olmayan savaş stratejisinin” tasavvuru için önem arz etmektedir. Ayrıca tüm bu tanımlar ve yaklaşımlar, özellikle Batı literatüründe “Rus hibrit savaşını” veya “doğrusal olmayan” savaş niteleyen tanımlamalarda, teorik veya pratik savaş çözümlemelerinin içeriğinde de yalın ve bileşik tasvirlerle öne çıkmaktadır.

2.2.1. Düzenli Savaş Olgusu

Düzenli savaş; karşılıklı askerî güçlerin muharebe esaslarına göre sıcak bir çatışma –cephe– ekseninde gerçekleştirdikleri mücadele olarak tanımlanabilir. Devletler silahlı güçlerini harekât kabiliyetleri çerçevesinde saldırı, savunma, intikal gibi taktiksel ve stratejik unsurlarla birlikte organize etmektedir. Bu kapsamda amaç, tehdit olarak belirlenen hedeflere karşı silahlı mücadele sergilemektir. Muharebe; kademeli bir şekilde hedeflere hava, kara, deniz kuvvetleri yönlendirilerek yürütülebilir. Düzenli ordularla gösterilen bu silahlı mücadeleyi, “*konvansiyonel savaş*” aynı zamanda ‘nizami savaş’ şeklinde de tanımlamak mümkündür (Öztürk, 2015, s. 27). Karşılıklı askerî güçlerin düzenli bir şekilde çatışması olarak da belirtilmesi mümkün olan düzenli/nizami savaş yaklaşımında öncelikli hedef; karşı tarafın savaşma kabiliyetini sağlayan askerî unsurların yok edilmesi ve savaş alanında üstünlük sağlama mücadelesidir.

Barak Salmoni (2007), “*düzenli savaş (regular warfare)*” tanımlaması için birbiri ile ilişkili bazı şartlar belirtmektedir. Bu şartları ise, düzenli savaş nitelmesi için bir gereklilik kipi ile sıralamaktadır. O’na göre, bir savaşın düzenli bir savaş olarak nitelenebilmesi için öncelikli olarak askerî güçlerin (kuvvetlerin) belirlenen savaş alanlarında olması gerekmektedir. Bir başka ifade ile askerî güçlerin, savaş

alanının tanımlanmasını mümkün kılan hatta sınırlandırılmış veya hedeflenen alanların da içinde olduğu bir alanda savaşmaları şarttır. Askerî güçlerin, temsil ettikleri devletlerin “*savaş üniformalarını*” ve silahlarını taşımaları ayrıca tanımlanmalarına olanak sağlayan askerî gruplandırma içinde olmaları da önemlidir (Salmoni, 2007, s. 19). Yani silahlı kuvvetlerin, askerî organizasyonel yapı içinde olması ve düzenli orduya mahsus donanımlarının mevcut olması da şarttır. Salmoni’ye göre, mevcut askerî düzen ve yöntemlerle savaş kurallarını esas alan askerî güç; ateş gücünden yok etme kabiliyetine kadar bazı durumların belirlenmesine olanak sağlamalıdır. Özetle Salmoni; düzenli savaş tanımında, başta silahlı çatışma sürecinde ve genel olarak savaşın tüm evrelerinde, askerî güçlerin tanımlanmaya olanak sağlayan bir porte içinde olması gerektiğini, belirtmektedir (Salmoni, 2007, s. 19).

Genel bir savaş yaklaşımı içinde savaşan aktörler; düzenli savaş veya konvansiyonel savaş olgusu ile askerî stratejilerini inşa ederler. Yani yalın bir şekilde askerî strateji; askerî unsurların savaş alanlarında belirlenen hedefler doğrultusunda başarı kazanmalarına odaklanmaktadır. Öncelikli amaç, düşmanın savaşma gücünü de iradesini de yok etmektir. Bu amaç doğrultusunda savaşan aktörler; öngörülerle birlikte savaş ve zafer algılarını, askerî güçlerinin kapasitesine bağlı olarak daha gerçekçi ve yalın bir şekilde değerlendirir. Böylece düzenli bir savaşın amacı ve düzenli bir savaşta görülen stratejilerin direkt veya indirekt sonuçları, doğrusal bir bakış açısı ile de yorumlanabilir.

Klasik ve modern savaş kuramları; amaç ve araçların bir bileşkesi olarak çeşitlendirilen savaş tanımlarını aynı zamanda bu tanımları niteleyen stratejileri, taktiksel ve operasyonel kuvvetlerin eylemsel niteliklerini öne çıkaran ancak genel olarak araçsal bir yaklaşımla, değerlendirmektedir. Savaşa dair düzenli veya konvansiyonel savaş tasviri, tematik bir değerlendirme ile askerî güçlerin yapısı üzerinden gelişmektedir. Ancak savaş olgusuna ve savaşa dair tanımlamalar da zamanla değişmektedir. Örneğin cephe savaşlarının dışına çıkan savaş olgusu; toplumsal, siyasi, iktisadi, askerî yıkıcı etkilerin görüldüğü dünya savaşları sonrasında, kuramsal bir yaklaşımla farklılaşmaktadır. Savaşan taraflar; dünya savaşlarının tekrar yaşanmaması üzerine kurguladıkları taktik ve yöntemlerle düzenli veya konvansiyonel savaş dışında stratejik savaş yaklaşımını geliştirmekte ve yeni bir savaş inşası sürecine girmektedir. Bu süreç, düzenli-konvansiyonel savaştan

kaçınan güçlerin olası konvansiyonel bir savaşa hazırlık dönemi olarak da tanımlanabilir.

Soğuk savaş dönemi ve güçlerin caydırıcılık etkisi; askerî kuvvet bağlamında savaşa yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Askerî kuvvet veya güç bağlamında caydırıcılık, bu döneme dair değerlendirmelerde, öncelikle nükleer silahlarla tasvir edilmiştir. Oysaki nükleer silahlar ve caydırıcılık konusu, askerî analizlerde, askerî/konvansiyonel güçlerle kombine bir kuvvet olarak değerlendirilmelidir. Döneme dair genel değerlendirmelerin dışında bu durum, savaş çalışmaları disiplini ve askerî kuramsal yaklaşımlarda görülebilir. Ayrıca bu dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde kısmi, yerel ve küçük savaşlar yaşanmaya devam etmiştir. Her ne kadar konvansiyonel bir savaşın sonuçları devletlerin savaş algılarının değişmesine neden olsa da Soğuk Savaş dönemi içinde yeni bir dünya savaşına neden oluşturacak aktif silahlı çatışma ve savaş halleri de yaşanmıştır. Hatta başat aktörler; Soğuk Savaş içinde iki kutuplu sürecin güçlerini sınadıkları Vietnam ve Kore gibi etkin, düzenli ve konvansiyonel savaş şeklinde nitelenebilir savaşlara da dâhil olmuştur.

2.2.2. Düzensiz Savaş Olgusu ve Algısı

Savaşların nitelikleri ve kapsamlarına göre bir değerlendirme içinde olan bazı savaş tanımlamaları; “düzenli savaş” stratejilerinin yerine küçük ancak etkili saldırıların ortaya çıkmasını takiben “yakın tarihte tehdit algısının değişmesi” ile birlikte “*düzensiz savaş (irregular war)*” algısının ortaya çıktığını belirtmektedirler (Kutger, 1960; Gray, 2007b; Miron, 2019). Aslında Max Boot (2013), “*düzensiz savaşın evrimi*” başlığı altında –olgusal ve algısal– bu durumun “geçmiş savaşlarda” kullanılan bir strateji olduğunu açıklamaktadır. Dünyanın birçok bölgesinde düzenli ordular dışında hareketli savaşçıların vur-kaç taktiklerini kullandığını; bilhassa bu hareketli savaşçı grupların “antik dönemden” itibaren “*nomad paradox (göçebe paradoksu)*” şeklinde değerlendirdiği süreç ile var olduğunu vurgulamaktadır (Boot, 2013, s. 102). Bu paradoks, geçmişte göçebe grupların yaşamlarını devam ettirmek için kullandığı savaş yöntemi şeklinde değerlendirilebilir. Ancak savunma anlayışları için sorun teşkil eden bu durumu, göçebe savaşçılardan akıncı güçlerin saldırılarına kadar değerlendirmekte; akabinde yakın tarihte modern savaş yaklaşımlarında hâlâ kullanılan bir savaş stratejisi olduğunu da belirtmektedir (Boot, 2013, s. 102).

Farklı bir bakış açısına göre, düzensiz savaş olgusu; sömürge ve himaye anlayışları içinde başat rol üstlenen devletlerin hegemonyalarını sarsan bir şekilde ilerlemiş; sonraları “*Anglo-Amerikan yaklaşımların ötesinde ideolojik bir tehdit*” olarak nitelendirilmiş ve güçlenmiştir (Chew, 2014, s. 17). Geleneksel savaş anlayışları dışında gelişen bu olgu, geçmiş kolonyal ayrıca post-kolonyal stratejilere karşı bir güçsüzlüğün ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Böylece düzensiz kuvvetlerin ve silahlı sivil güçlerin faaliyetleri, tehdit haline gelmekte ve hâkimiyet stratejilerini de zorlamaktadır. Akabinde “düzensiz savaş kavramının belirsizliği” karşısında savaş ve savaş stratejilerinin değişimi de sorgulanmaktadır. Bu bağlamda, düzensiz savaş karşısında etkili olabilmenin ve kontrollü alanlar oluşturabilmenin yeniden değerlendirilmesini gerektiren süreçler yaşanmaktadır (Chew, 2014, s. 35-37).

Soğuk Savaş döneminde özellikle dekolonizasyon süreçlerinde isyan niteliğinde değerlendirilen silahlı grupların saldırıları ve bu saldırılara “karşı operasyonlar”, düzensiz savaşlar kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak operasyonel ve taktiksel stratejilerin değiştiği “*nüfus merkezli stratejilerde*”, hâkimiyet ve meşruiyet sorunlarının giderilmesi de tartışılmaktadır. Günümüzde ABD’nin askerî politika ve yaklaşımlarında bu sorunlara yönelik revize zorunluluğu incelenmekte ve stratejik ağırlık merkezinin önemi de vurgulanmaktadır (Miron, 2019, s. 457-480).

Düzensiz savaş faaliyetleri; belirli bir tahribat yaratmakta ve etkinlik alanları sınırlı olmadığından başat rol üstlenen siyasi-askerî güçlerin kapsamsal etki alanlarında başarı sayılabilecek tehdit profili de oluşturmaktadır. Düzensiz saldırı kabiliyetleri ve bu kabiliyete yönelik geliştirilen taktikler; düzenli-geleneksel askerî stratejilerin yetersizliğine ve Batılı önemli aktör devletlerin iç-dış politikalarında güç kaybetmelerine neden olmaktadır. Nüfus ve güç ilişkisi; demografik faktörlerin değişimine bağlı olarak, düzensiz savaşları ortaya çıkaran etken olarak da değerlendirilebilir. Ancak bu düzensiz savaş stratejisinin yeni savaş anlayışları içinde ele alınması ve “Batı’nın faaliyetlerine” karşı gelişen bir strateji gibi değerlendirilmesi; kavramsal değişime olanak sağlamaktadır. Düzensiz savaş olgusu, zamanla ideolojik temellendirmelerle “karşı savaş” olarak da nitelendirilmektedir. Bu yaklaşımın çerçevesi ve “*psikolojik savaş*” anlayışını ortaya çıkaran kavramsal ilişkilendirme de önem arz etmektedir (Savaş, 2013, s. 135-137).

Soğuk Savaş döneminde yaşanan bu gelişmelere istinaden “Joseph P. Kutger” (1960); “*düzensiz savaşın geçiş sürecine*” ilişkin makalesinde²⁴ içinde bulunduğu zamana atfen bir perspektif sunmaktadır. Özellikle düzensiz savaşı “vur-kaç taktiği” çerçevesinde değerlendirmekte; donanımlı ve düzenli askerî yapılar karşısında küçük düzensiz savaşçı grupların ve stratejilerinin önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda Kutger (1960), “*gerilla savaşı (guerrilla warfare)*” olarak nitelediği saldırı anlayışını inceleyerek, aynı saldırı anlayışını tatbik edecek askerî yapının ABD’de geliştirilmesi hususunda da öneriler sunmaktadır. Askerî strateji ve genel strateji içinde değerlendirilmesi gereken bu yaklaşım; sıcak bir savaşın gerekleri dâhilinde oluşturulan askerî yapıların düzenine karşın, dünyanın birçok yerinde eylem ve operasyon gerçekleştirebilecek askerî kurgunun sağlanmasını da önermektedir. Ayrıca bu yaklaşım; askerî stratejilerin, “sonuca yönelik” harekât ve saldırı anlayışı içinde olması gerektiğini de tasavvur etmektedir (Kutger, 1960).

Analitik bir bakış açısı ile Kutger (1960), yaşadığı Soğuk Savaş döneminde savaşa dair genel stratejileri, saldırı ve savunma anlayışlarını, özellikle de konvansiyonel savaş sürecinin sona erdiğine dair yaklaşımları önemsemektedir. Çünkü Soğuk Savaş ile birlikte savaşa dair genel bilinen yaklaşımların veya düzenli savaş ihtimalinin, “*termonükleer savaş*” olasılığı ve caydırıcılık üzerine geliştirilen güvenlik politikalarının gölgesinde kaldığını bilmektedir. Hatta bu sürecin, “savaş prensiplerini” de etkisiz kıldığını değerlendirmektedir (Kutger, 1960, s. 115).

Ancak Gray (2007b), Kutger’den yaklaşık yarım yüzyıl sonra, düzensiz savaşı düzenli savaştan ayıran özellikler ve savaşın doğasına ilişkin değerlendirmesinde, savaşın tek bir doğası –savaş hali– olduğunu ve düzensiz savaşta ise birçok karakterin yer aldığını vurgulamaktadır. Temelde savaşın savaş olduğu ve karakterlerin çeşitliliği üzerinden savaşın yorumlanması gerektiği hususunda bir çıkarım sergilemektedir. Bu bağlamda stratejik kültürünü saldırı anlayışı üzerine inşa eden yapıların, her ne şekilde olursa olsun “*açık savaş stratejileri*” ile de düzensiz bir savaş anlayışı içinde olacağını görmek önemlidir. Gray, savaş anlayışının sabit

²⁴ Orijinal başlığı “*Irregular Warfare in Transition*” olan makale; Clausewitz’in düzensiz savaş yaklaşımından İkinci Dünya Savaşı’na hatta 1960’lara kadar, dünyanın çeşitli bölgelerinde silahlı güçlerin vur-kaç stratejisini ve düzensiz savaş olgusunu, incelemektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kutger, 1960, s. 113-123).

karakterleri olmadığını ayrıca stratejik yaklaşımlarda “*tarih ve kültür*” faktörlerinin de önemini vurgulamaktadır. O’na göre, savaşları niteleyen “*düzensiz (irregular), asimetrik (asymmetric), dolaylı (indirect)*” kavramlarını bu kapsamda açıklamak yetersiz olacağından ancak bu kavramların karşıt anlamları üzerinden bir savaş tanımlaması mümkün olabilir (Gray, 2007b, s. 43).

Oysaki Kutger; 1960’larda düzensiz savaş anlayışını, taktiksel-stratejik bir zemine oturtmaya çalışan hatta gerek doktrinsel gerekse harp kültürü içine de yerleştirmeye çalışan bir tanımlama çabası içindedir. Bu çaba, adeta savaş türlerinin gelecekte nasıl şekilleneceğine dair öngörü ile “*dönemlerin konvansiyonel savaş anlayışlarından farklı tüm savaş yaklaşımlarının düzensiz savaş stratejisi*” şeklinde atfedileceğini kurgulamaktadır (Kutger, 1960, s. 113). Günümüzde, Soğuk Savaş sürecinde sergilenen savaş yaklaşımları değişmiş olsa da düzensiz savaş olgusunun askerî stratejilerin bir parçası olarak görüldüğü, tehdit oluşturan (terör) yapılanmalarının asimetrik saldırılarla güç sağlamaya çalıştığı süreç devam etmektedir.

Sonuç olarak, düzensiz savaş tanımlamasını doğası gereği “doğrusal olmayan savaş anlayışının” içinde kapsamsal ve kuramsal bir değerlendirme ile görmek, mümkün olabilir. Ancak güncellenmeye devam edilen savaş ve strateji tanımlamaları ekseninde düzensiz savaş kurgusunu veya kavramsal karşıtlıkları da kesin bir anlam içinde değerlendirmek ve anlamlandırmak zorlaşmaktadır.

2.2.3. Yeni Savaşı Anlamak

Savaş kavramı; geleneksel yaklaşımların, politik ve askerî stratejilerin, aktör devletlerin savaş olgusuna yönelik tehdit algılarının değişmesi ve merkezi stratejik yaklaşımlardan farklı yeni dinamiklerin stratejilere dâhil edilmesi ile birlikte önemli bir devinim yaşamaktadır. Devletlerin aktör olarak savaş mekanizması içinde ana unsur olarak kabul edildiği süreç de aynı zamanda savaşın doğasına ilişkin eleştirel ve realist yaklaşımlar ekseninde yeni aktörlerin varlığını kabul de savaş olgusuna dair yeniden bir tanımlama sürecini şekillendirmektedir. Bu doğrultuda savaş olgusunu yeniden anlama ve anlamlandırma ihtiyacı, savaş ontolojisinin ve metodolojisinin sınırlarını da derinleştirmektedir.

Çünkü Soğuk Savaş sonrasında küreselleşme olgusu ile birlikte meydana gelen çatışmaları ve mücadeleleri tanımlamak zorlaşmaktadır. Aynı zamanda bu süreçleri

sadece geleneksel/klasik stratejik yaklaşımlarla açıklamanın yetersiz görüldüğü bir dönem de yaşanmaktadır. Savaş olgusu ve eyleminin Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında düzensiz savaş anlayışı ile birlikte evrimleşme süreci; savaş kurgusu içinde yer alan aktör ve senaryoların yeniden gözden geçirilme sürecini de beraberinde getirmektedir. Savaş ve strateji yaklaşımı, bu oluşum (veya kurgu) döneminde yeni bir tanımlanma evresine girmektedir. Artık savaşın doğası, savaşın niteliği ve “yeni aktörler” ile birlikte hangi amaçların gerçekleştirilmeye çalışıldığı; “eski ve yeni savaş olgusu” tartışmalarına dönüşmekte ve savaş algısını da etkilemektedir. Bu dönüşüm, “doğrusal olmayan savaş” stratejisini tasvir etmek için de bir bakış açısı sunabilir. Öyleyse düzensiz savaş anlayışı gibi eski ve yeni savaş algısının da kümülatif yaklaşılması gereken “doğrusal olmayan savaş” stratejisinin kavramsal analizi için kuramsal bir bakış zenginliği sağlayacağını ileri sürmek mümkün olabilir.

2.2.3.1. Kaldor'un Yeni Savaş Analizi

Yeni savaş kavramını Mary Kaldor (2012), “*Yeni ve Eski Savaşlar (New and Old Wars)*” adlı kitabında, gayrinizamî olarak da isimlendirilen düzensiz savaş çerçevesinde ve “düşük yoğunluklu çatışma” biçiminde de değerlendirmektedir. Ancak Kaldor, yeni savaş tanımını, devlet ve devlet dışı aktörlerin de yer aldığı bir çerçevede sunmaktadır. Bu çerçeve; taktiksel ve stratejik bir değerlendirme ile genel konvansiyonel savaş senaryoları dışında kalan ancak farklı metotlarla sadece hedefe odaklanan aktörleri de faaliyetleri de içermektedir. Aslında yeni savaş tanımı ile şekillenen çerçeve, spesifik bir şekilde, kimi zaman bölgesel çatışmalar şeklinde nitelenen savaş sahasında aktör olarak etnik ve sivil unsurları ve akabinde bu unsurların önemini işaret etmektedir. Çünkü bu doğrultuda zamanla şekillenen silahlı grupların ve terörist faaliyetlerin etkinleştiği bir süreç ortaya çıkmaktadır. Terör faaliyetlerinin amaç ve araç ilişkisi açısından önceleri politika merkezli olduğu ancak vekâlet misyonu ile kabiliyet kazandığı da görülmektedir. Böylelikle aktörler, savaş yaklaşımını ve algısını taşeron yapılarla inşa eden yeni savaş durumunu, kimlikel bir mücadele gibi değerlendirilen çatışmalarla ve vekil unsurlarla amaçlandırmaktadır. Ayrıca Kaldor; kompleks bir portre içinde savaşan unsurların çeşitlendiği, sadece uydu devletlerin olmadığı ve küresel hâkimiyet sağlama çabası içinde olan uluslararası örgüt ve yapıların da aktör olarak yer aldığı “yeni savaş”

gerçeğini –sorunsalını– eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmektedir (Kaldor, 2012, s. 202-220).

Diğer taraftan Kaldor (2013), eski ve geleneksel savaş yaklaşımları yerine yeni savaşın mantığını açıklamakta; “*Yeni Savaşların Savunmasında (In Defence of in New Wars)*” başlıklı makalesi ile aslında savaş olgusuna dair yeni bir bakış açısı da ortaya çıkarmaktadır. Makalenin içeriği; savaş disiplini açısından tartışmalı bir şekilde savaşın ana parametrelerini tanımlayan, savaş faaliyetinin uygulama ve etki alanlarını da sorgulayan niteliktedir. Bu doğrultuda Kaldor, geçmişte savaşın karakterini değiştiren ve savaşın nedenselliğini araştıran yaklaşımların dışına çıkarak, yani aktörlerin geçmişteki güç ve güvenlik yaklaşımlarına istinaden geliştirdikleri tutumları da farklı bir bakış açısı ile değerlendirerek, “politik amaçlar için savaşın araç niteliği algısını” da geniş bir boyuta taşımaktadır. Çünkü klasik amaç ve araç ilişkisi içinde kurgulanan savaş algısının da eyleminin de dar bir çerçevede olduğunu işaret etmekte; akabinde merkezinde “sadece aktör olarak devleti kabul eden” politik amaçların sadeleştirilmesini de gelenekselci yaklaşımları da eleştirmektedir.

Hatta Kaldor (2013); –gelenekselci yaklaşımların devletlerin varlığını koruma ekseninde değerlendirdikleri savaş kuramlarının (veya stratejilerin) aksine– yeni savaş stratejileri ile birlikte “*aktörlerin-amaçların-metotların-kaynakların*” sorgulanmasını ve süreçlerin “üst bir strateji” içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. O’na göre, varlık mücadelesi içinde olan devletlerin parçalanmasına yönelik faaliyet yürüten “küresel aktörler” ve bu aktörlerin eylemleri, “yeni savaş-yeni çatışma eksen” içinde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda özellikle dolaylı mücadelelerin nasıl gerçekleştiğini ve realitenin görülmesi gerektiğini belirtmektedir (Kaldor, 2013, s. 1-3).

Savaş perspektifine dair değişim, öncelikle geçmiş savaş –eski savaş– olgusu ve algısı üzerinden değerlendirilen savaş argümanlarının ağır sonuçları (kayıplar) ile beslenmiştir. Akabinde bu değişim, simetrik-konvansiyonel savaşların devletler tarafından ağır bir yük olarak görülmesi sonrasında kaçınılmaz hale gelmiştir. Yeni savaş modeli; geliştirilen yeni enstrümanlarla ve küreselleşme olgusunun karşısında devletlerin değişen rollerine paralel ortaya çıkmaktadır. Siyasal veya ideolojik savaş ekseninde güç kazanma durumu ve rekabetin eski savaş anlayışı dışında yeni araçlarla sağlanma süreci; küreselleşme ile değişen devletin rolünü ve “*kimlik*

siyasetini (*identify politics*)” inşa etmektedir (Kaldor, 2013, s. 2). Aynı zamanda ana kurucu aktörler tarafından siyasi amaçların meşruiyetini sağlayacak koşullar; siyasi, iktisadi, askerî stratejilerin gölgesinde süregelen çatışmalarla desteklenmektedir. Gelecek savaşların eski savaşlar gibi olma olasılığı azaltılmakta; “*militarize devlet (militarised state)*” anlayışı ile müdahaleci, çevreleyici ve baskılayıcı stratejiler de “dış politika çatışmaları” ile sahnelenmektedir. Bu bağlamda “dış müdahaleler” ile hem “hedeflenen hâkimiyet alanı” oluşturulmakta hem de stratejik yaklaşımla “içeride ve dışarıda” belirlenen politik amaçlar da sağlanmaktadır (Kaldor, 2013, s. 6).

2.2.3.2. Savaşların Dönüşümü Yaklaşımı

Savaş olgusunun ve eyleminin gelecekte nasıl bir dönüşüm içine gireceği; aslında Kaldor’dan önce M. V. Creveld’in (1991) “*Savaşın Dönüşümü (The Transformation of War)*” adlı eserinde “savaşların ne için, kimin için, nasıl olacağı...” yönündeki sorularla değerlendirilmiştir. Ancak Creveld, savaşların niteliksel değişimine yönelik kendi çıkarımları ile savaş teorilerinin Clausewitzyen yaklaşımlar ekseninde değerlendirilmesini eleştirmektedir. O’na göre, geliştirilmeye çalışılan “savaş teorileri”, hâlâ Clausewitz’in savaş yaklaşımlarının etkisindedir. Tamamen geçmişten beslenen teorik bu yaklaşımlar da rasyonel şekilde güncel savaşları yorumlamaya ya da silahlı çatışmaları değerlendirmeye yeterli değildir. Savaş algısına ve eylemine dair devam eden bir dönüşüm sürecinden bahsederek, akabinde bu dönüşümün de eski teorik yaklaşımlar ekseninde sorulan sorularla doğru analiz edilemeyeceğini iddia etmektedir (Creveld, 1991, s. 192-205).

Bu doğrultuda Creveld (1991), –adeta yeni savaş kavramına zemin oluşturan bir perspektifle– aktör devleti merkeze alan silahlı kuvvetler tarafından yürütülen konvansiyonel mücadelenin yerine sivil unsurların merkez haline geldiği bir savaş durumunu değerlendirmektedir. Çünkü geleneksel bir yaklaşımla devletlerin savaşı yerine çeşitli amaçlar ekseninde “gruplar savaşı” şeklinde de ifade edilen bölgesel çatışmaların yaşandığını vurgulamaktadır. O’na göre, savaş durumunun etnik-dini unsurların canlandırıldığı bir ortamda yaşanması ve bu durumun da çatışmalarda tetikleyici rol üstlenmesi önemlidir. Çünkü Creveld, düşük yoğunluklu çatışmaların genişlemesi ile birlikte savaşın “siyasal bir genişleme” içinde olduğunu, belirtmektedir. Fakat bu genişlemeyi, “araçsallaştırılmış bir amaç” olarak

görmemektedir. Ya da en azından geleneksel aktör devlet yaklaşımından ayrı düşünerek, siyasal genişleme bağlamında bu çatışmaları yönlendiren “örgütlerin ve yapıların” öncül bir rol üstlendiğini işaret etmektedir. Bu bağlamda Creveld, savaş durumuna dair “radikal dönüşümlerin” görülmesi gerektiğini vurgulamakta; ayrıca bu yaklaşımını vakalar üzerinden çıkarımlarla da desteklemektedir (Creveld, 1991, s. 192-205; Jasiukenaite, 2011, s. 29-30).

Savaşların dönüşümü yaklaşımı; direkt olarak yeni bir savaş teorisini tanımlama çabası içine girmemekle birlikte “gelecekte olması muhtemel” savaşların işleyişine yönelik değerlendirmeler içermektedir (Dedemen, 2016, s. 153-154). Ancak Kaldor²⁵ (2012); “Uluslararası İlişkiler” disiplini açısından bir tanımlama ekseninde savaş durumunu değerlendirerek, aktörleri ve dolaylı savaş yaklaşımlarını savaşların gerçekleştiği alanlar üzerinden işaret ederek, “yeni savaş olgusunun veya kavramının” nasıl analiz edilmesi gerektiğine dair teorik bir bakış açısı da geliştirmektedir. Ayrıca Herfried Münkler (2005) de sivil savaşları, paramiliter yapıları, terörizmi, savaşların devamlılığına alan (saha) yaratan aktörleri ve güç oluşturan aktör devletler dışında organize suç örgütlerini de “yeni savaşlar” kapsamında sentezleyerek, yeni savaşın şekillenmesine ilişkin Kaldor’un (1999’da ilk kez değerlendirdiği) “eski ve yeni savaş yaklaşımına” benzer bir şekilde katkı sağlamaktadır.

2.2.3.3. Yeni Savaş Eleştirisi

Edward Newman (2004); yeni savaş kavramı ve ispatı ekseninde ortaya konulan yaklaşımları, geçmiş savaşlarda benzer niteliklerin göz ardı edilmesinden kaynaklı tarihsel bir bakış açısının eksikliği ile eleştirmektedir. Çünkü O’na göre, yeni savaş; öncelikli olarak yaklaşım bağlamında sivil bir savaş anlayışını ele almakta ve savaş kavramını da kayıplara yönelik bir çerçevede değerlendirmektedir. Newman, yeni savaş tanımına ilişkin bu durum değerlendirmesinin iç savaşların karakterinde zaten var olduğunu ve ortaya çıkan kayıp-şiddet ilişkisi ile savaşın yeniden tanımlanmasının doğru olmadığını belirtmektedir. Eski savaşlar olarak

²⁵ Mary Kaldor tarafından yazılan “*New and Old Wars: Organized in a Global Era*” adlı kitabın ilk baskısı 1999 yılında yayınlanmış ancak çalışmamızda kaynak olarak kitabın “2012 tarihli üçüncü baskısı” kullanılmıştır.

nitelendirilen savaşlarda veya benzer şekildeki şiddetli çatışmalarda sivil kayıpların varlığından bahsetmenin mümkün olduğunu; ayrıca savaş hallerinde ortaya çıkan şiddet eylemlerinin bilinen eylemler olduğunu da vurgulamaktadır (Newman, 2014, s. 180).

Devletlerin aktör olarak yer aldığı savaşlardan çok iç savaşların belirgin olarak görüldüğü yirmi birinci yüzyılın “*savaş olaylarını (incidence of war)*” –oranlarını ve yaygınlığını– inceleyen Newman (2004); yeni savaş yaklaşımında işaret edilen savaş ekonomisinin faydalanıcıları konumunda olan çıkar gruplarının devletlerin küreselleşme karşısında küçülmesini desteklediklerini açıklamaktadır. Ancak bu durumun savaşların ekonomi politiğinden çok silahlı çatışmaların doğası gereği “yeni bir savaş genellemesi için yeterli bir koşul oluşturamayacağını” da vurgulamaktadır. Aynı zamanda mekan, zaman vb. bağlamlarla yeni savaş kavramının dinamiklerini ve tanımlanmasını oluşturan unsurların bir fenomen olarak lanse edilmesini de eleştirmektedir (Newman, 2014, s. 180).

Newman; Soğuk Savaş dönemi sonrası yeni savaş kavramının aktörlerine ilişkin –özellikle– kendi eksenlerinde bir varlık gösterme çabalarını da siyasal ve ideolojik temellendirmelerle bir çatışma ortamı yaratılmasını da kabul etmemektedir. Ayrıca kimlik eksenli “*şiddetli çatışmaların (violent conflict)*” genel yeni savaş tanımlaması veya tezi için yeterli açıklıkta olamayacağını belirtmektedir. O’na göre bu süreçler ve şiddetli çatışmalar, ortaya çıkan gelişmelerle veya koşulları oluşturan dinamiklerle değerlendirilmelidir (Newman, 2004, s. 173-189).

Ken Booth (2001) ise, yeni savaş tanımlaması ile birlikte küreselleşme olgusuna bağlanan süreci, bu sürecin eski savaşa atfen yeni bir –savaş– çağ olarak değerlendirilmesini de kısmen kabul etmektedir. Booth, savaşların değiştiğini kabul etmekle birlikte 1980-1990 yıllarında dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan çatışmaları kast ederek, yeni savaş tanımının ve tezinin de bu doğrultuda karakterize edilme sürecini eleştirmektedir. Yeni savaş analizinin, savaşın değişen doğasını ve devletlerarası savaş olgusunu sentezlediğini; fakat savaş olgusunu şiddet bağlamında yanlış yönlendirdiğini belirtmektedir. Çünkü O’na göre, yeni savaş analizi; daha önce teorisyenler tarafından karakterize edilmiş olan ve genel kabul gören savaş yaklaşımları dışında –yeniden– savaş ve şiddet ilişkisi de geliştirmektedir. Bu yanlış yönlerdirmeye ilaveten yeni savaş analizi, “*organize şiddet (organized violence)*”

olgusunu da belirtilen tarih aralığında ve sadece devletlerarası ilişkilerle betimlemektedir (Booth, 2001, s. 163-165). Ancak Booth; küreselleşmenin etki alanına ve savaşların niteliğine yönelik şiddet olgusunu eleştirerek, gerek aktörler gerekse parametreler açısından bir genelleme ile savaşın karakter değişikliği yaşamasını da –bir başka ifade ile– savaşın değişen parametrelerinin tamamen bu olgu ile inşa edilmesini de doğru bulmamaktadır. O’na göre, “yeni nitelemesi” ile savaş kavramının ana karakterini ve doğasını değiştirmek mümkün değildir. Bu niteleme, beraberinde yeni yanlışları ortaya çıkarabilir. Ayrıca O’na göre, yeni savaş yaklaşımının belirsizliği, gerçek savaş olgusundan uzaklaşılmasına da neden olabilir. Bu bağlamda Booth, savaşları ortaya çıkaran nedenlerden kuvvetlerin savaş gücü oluşturmaya ve karar mekanizmaların niteliklerinden stratejileri oluşturan tüm alt-üst parametrelere kadar tüm bileşenleri yeni algısı ile tasavvur etmenin bir yanlışlığı olabileceğini, belirtmektedir. (Booth, 2001, s. 163-165).

Aynı zamanda Booth, ulus-devlet algısına bağlı olarak ortaya çıkan savaşlar ya da yeni savaş tanımlaması içinde belirtilen etnik çatışmalara atfen “*baskın uluslardan yeni uluslar oluşturma projesinin*” de yeni olmadığını vurgulamaktadır (Booth, 2001, s. 165). Akabinde, kimlik savaşı üzerinden milliyetçiliğin şiddetlenmesini, savaşlarda –geleneksel yaklaşımlarda olduğu gibi– oyun kurucu olanların (devletlerin) tekel misyonunun devam etmemesine bağlamaktadır. Çünkü dolaylı desteklerle devletlerin, “kozmopolit yapıların” ve uluslararası örgütlerin de etkinleştiği aktörel bir yapıdan ve akabinde bu yapısal duruma isitinaden bir savaş halinden söz etmektedir. O’na göre, terörizm ve tahripler karşısında bu yapı ve örgütlerin tutumları da benzerlik göstermektedir. Aktörler, oyun kurucu gibi gözükme de savaş veya şiddetli çatışma alanlarında dolaylı bir desteği sağlamaktadır. Bu bağlamda eleştirel bir yaklaşımla Booth, siyasal amaçlar için şekillenen ve gölge siyasetinden bahsetmenin mümkün olduğu tablonun geçmişten bugüne, hâlâ değişmediğini vurgulamaktadır (Booth, 2001, s. 163-170).

2.2.4. Sınırlı Savaş Olgusu

Sınırlı savaş (limited warfare) olgusu; savaş çalışmalarında algısal ve eylemsel bağlamda vurgulanmış ve sınırlandırma kavramına adeta bağlı bir tasvir içinde kullanılmaya çalışılmıştır. Olgudan çok kavramsal olarak sınırlı savaş, savaş alanı ve savaş donanımları mahiyetinde, terminolojik bir savaş tanımını ve aktörlerin stratejik

yaklaşımlarını betimleme maksadı ile kullanılmıştır. Oysaki sınırlı savaş olgusu; konseptsel bir yaklaşımla savaşların nitelendirilmesine ve sınıflandırılmasına da dönemsel aktörleri ve aktörlerin savaş yaklaşımlarını teorik ve stratejik bir çerçevede tanımlamaya da katkı sağlayabilir. Bu bağlamda olgunun konseptsel veya doktrinsel kabul görmesi; modern savaş yaklaşımlarına ve savaşın değişen karakterine ilişkin analizlere anlam ve misyon açısından bakış açısı da sağlayabilir. Ancak yine de siyasi, askerî ve stratejik bakış açılarında savaşa dair bir sınırlandırma eğilimi; savaşların oluşum süreçlerinden aktörlerin sahip olduğu donanımların çeşitliliğine hatta zaman ve mekâna göre değişen stratejilerden savaş algısının genişlemesine kadar mevcuttur.

Gray (2007a); “*sınırlı savaş*” kavramını, öncelikli olarak varlık mücadelesi içinde olan ulusların ve devletlerin Avrupa’da sergiledikleri ancak sınırlı alanlarda gerçekleştirdikleri mücadeleler kapsamında değerlendirmektedir. Gray; tarihsel bir perspektifle “Napolyon Savaşları” başta olmak üzere büyük savaşların oluşum süreçlerini ve genişleme çabası içinde olan aktörlerin sınırlandırılmış savaş algısının niteliksel dönüşümünü sunmaktadır. Bu perspektifte Avrupa’nın strateji tarihine ilişkin değerlendirme doğrultusunda savaşa dair bir ölçeklendirmeyi de görmek olasıdır. Ayrıca süreç içinde orduların ve toplumların amaçlar doğrultusunda topyekün savaş olgusu etrafında nasıl bir evrilme yaşadığını da tespit etmek mümkündür (Gray, 2007a, s. 31-48).

Ancak daha spesifik bir şekilde “*Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)*” örneği; Napolyon Savaşları’ndan yaklaşık iki yüz yıl önce gerçekleşmesine rağmen savaşın nasıl algılandığına ve savaş araştırmalarında bakış açısına göre çeşitli tasvirlerle sınırlandırılmaktadır. Çok yönlü bir bakış açısı ile A. B. Varlık (2013), bu örneği, sınırlı savaş “*terminolojik*” olarak nedensellik açısından adlandırmaya veya nasıl savaş sorusuna cevap niteliğinde değerlendirmektedir. Niteliksel bağlamda “Otuz Yıl Savaşları”; mezhep çatışması olarak bilinmesi ile aktör devletlerin sayısı ve tarafların mensubiyetleri açısından kendine has bir yapı içinde olması sebebi ile de önemlidir. Ayrıca bu savaş ile dönemin kilise siyasetine aykırı bir ideolojinin baş gösterdiği düşünüldüğünde, savaşın gerçekleştiği alan veya coğrafya (Avrupa) göz önünde bulundurulduğunda ve aktörlerin tekil amaçları ile bağlantı kurulduğunda “*Otuz Yıl Savaşları; din, ittifak, iç, ideolojik, bölgesel, hâkimiyet ve bağımsızlık savaşı*” şeklinde de tanımlanabilir (Varlık, 2013, s. 120).

Westphalia Antlaşması (1648) ile sonuçlanan “Otuz Yıl Savaşları” ve Avrupa’da yaşanan bu savaşların gölgesi, hem sınırlı savaş olgusu açısından hem de askerî açıdan önemlidir. Çünkü savaşların devletler üzerinde ortaya çıkardığı çok yönlü yıkıcı etkiler, adeta bu süreç sonrasında görülmüştür. Akabinde dönemin aktörleri, uzun soluklu bir mücadele yerine bağımsızlık esaslı sınırlı hedefler doğrultusunda bir savaş anlayışını tercih etmişlerdir. Savaş anlayışının değişmesi, askerî stratejilerin değişmesine de yön vermiştir. Daha organize ordular tasavvur edilmiş ancak dışarıdan temin edilen silahlı güçler de askerî yapıya dâhil edilmiştir. Bu bağlamda sadece değişen savaş yaklaşımı değil, donanımsal koşullar da “*sınırlı savaş*” anlayışına doğru askerî stratejilerin “zorunlu bir eğilim” göstermesine neden olmuştur (Eker, 2015, s. 35-36).

Aslında “yerel ve cephe (mevzi) savaşları” da sınırlı savaşlar statüsünde tanımlanabilir savaşlardır. Çünkü bu savaş türleri, bölgesel açıdan ve tarafların sayısı açısından değerlendirilen aynı zamanda sınırlı ve belirli bir hedefin ele geçirilmesine yönelik savaşlar şeklinde belirtilmektedir. Savaşların niteliksel özellikleri ayrı ayrı incelendiğinde eğer belirli bir sınırlama söz konusu ise savaşın “*sınırlı-mahdut*” bir savaş olarak nitelenebileceğine dair “savaş karakterizasyonu” yaklaşımı da bu durumu desteklemektedir (Varlık, 2013, s. 121).

Savaşa dair yaşanan zorunlu eğilimler, sınırlı savaş olgusunu şekillendiren yaklaşımlarda ve tarihsel süreç içerisinde aranabilir. Ancak sınırlı savaş olgusuna dair “stratejik yaklaşım”, zorunlu bir savaş şeklinde niteleyebileceğimiz “güç savaşı” içinde de aranabilir. Çünkü Soğuk Savaş dönemi, konseptsel güç savaşına ve aktörlerin sınırlı savaş yaklaşımına uygun bir örnektir. Bu dönemde güçler, eksen oluşturma ve kapsam genişletme stratejilerini esas alarak süreci genel bir savaşa dönüştürmeden alan ve güç mücadelesine başvurmuşlardır. Bu bağlamda güç kabul edilen başat aktörlerin, Kore ve Vietnam Savaşları başta olmak üzere benzeri savaş ve çatışma eğilimlerinde, “sınırlı savaş stratejisini” esas alan bir yaklaşım içinde olduklarını belirtmek de doğru bir yaklaşım şekli olabilir. Aslında Soğuk Savaş döneminde olası bir savaşın nükleer savaş olarak kurgulanması veya belirtilmesi; doğası gereği sınırlı bir alanda gerçekleşmesi muhtemel bir senaryo olması açısından da sınırlı savaş tanımlaması içinde yer alması gereken bir savaş türü olması açısından da önemlidir.

Robert E. Osgood (1959); “*genel ve sınırlı savaş konsepti*” ile ilgili değerlendirmesinde, Soğuk Savaşın karakterine uygun ancak genel bir savaşa hazırlık mahiyetinde bir savaş stratejisinin olması gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda sınırlı savaşın kesin bir tanımının yapılamayacağını ancak farklı varyasyonlarla geliştirilmesinin mümkün olacağını vurgulamıştır. Osgood’a göre, “Soğuk Savaş” sürecinde caydırma stratejisinin yetersizliği ve bu doğrultuda sınırlı saldırıların kurgulanması da söz konusu olmuştur. Ancak söz konusu sürece istinaden, “tehdit unsurlarının nasıl analiz edileceği ve bu unsurlara nasıl bir kuvvet uygulanacağı” sorularına yönelik cevaplar da önem kazanmıştır. Bu süreçte Osgood, “*kademeli-kitlesel misillemelerin*” olması yönünde aynı zamanda hedef ve tehditle orantılı bir yaklaşım ileri sürmüştür. Aynı zamanda Osgood’un misillemeye ilişkin ve sınırların belirlenmesi hususundaki konseptsel açıklamaları da önemlidir (Osgood, 1959, s. 1-2). Ancak on yıl sonra savunduğu konseptte karşın Osgood (1969); Soğuk Savaş döneminde ABD’nin başarısız savaş tecrübelerini ve nükleer çağ olarak atfedilen süreçte politik enstrüman niteliğinde olan sınırlı savaş olgusunu yeniden değerlendirmiştir. O’na göre, yaşanan çatışmalar doğrultusunda uluslararası arenada oluşan eğilimler, özellikle yerel savaş olarak kabul edilen savaşlar ve ABD’nin bu savaşlara müdahil olma süreci de tekrar sorgulanmalıdır. Osgood’a göre, “yerel savaşlara müdahil olmayı” güç bağlamında bir strateji olarak değerlendirenler, en azından müdahale şeklinin yoğunluğunu da tekrar gözden geçirmelidir. Çünkü sınırlı savaş konsepti içinde dahi olsa bu süreç, uluslararası siyaset açısından kritik öneme haizdir (Osgood, 1969, s. 42-43).

Sonuç olarak, Soğuk Savaşın ilk yıllarında “*şiddetin*” veya kullanılacak kuvvetlerin niteliği sorgulanmıştır. Olası bir savaşın nasıl bir ortamda gerçekleşeceği ve bu savaşın etki alanı da değerlendirilmiştir. Öyleyse bu dönemde aktörler; nükleer savaş olasılığına karşı geliştirdikleri savaş kurgularında “sınırlı savaş stratejisi” oluşturmayı zorunluluk olarak, görmüşlerdir. Dönem içinde sıcak çatışmalar da yaşanmış ancak aktörler tarafından genişletilmeyen bu çatışmalar, stratejik olarak sınırlandırılmıştır. Aktörler, konseptsel de olsa sınırlı savaş stratejisi ile savaş alanlarında tam hâkimiyet sağlayamamış, hatta askerî ve siyasi başarısızlık profili de oluşturmuşlardır (Karaosmanoğlu, 2021, s. 69).

Bu noktada, “*Robert E. Osgood’un (1979) Limited War Revisited*” adlı eleştirel çalışmasına atfen A. Karaosmanoğlu’nun (2021) sınırlı savaşın yeniden

yorumlanmasına ilişkin değerlendirmesi de önemlidir. Bu değerlendirme doğrultusunda, nükleer savaş olasılığı ve sonrasında ağır bir tablonun sonuçlarını ABD ekseninde değerlendiren Osgood'un alışması; ABD'nin *"başlıca dış politika enstrümanı olarak kabul ettiği sınırlı savaş stratejisine"* yönelik kurgusunu ve başarısızlığını da analiz etmektedir (Karaosmanoğlu, 2021, s. 74). Ancak bu analiz; kutupların "var olmak veya yok olmak" arasında kalan tercihlerini çoğaltmak için sınırlı savaş olgusu ile nasıl hareket ettiklerini de ortaya çıkarmaktadır. Sınırlı savaş olgusu ile bir nevi kontrollü savaş stratejisine dönüşen süreç, savaşı sınırlandırma konseptini, g ve hâkimiyet kavramları açısından "gölge savaşını" ve yeni stratejik yaklaşımları da anlamaya olanak sağlamaktadır (Karaosmanoğlu, 2021, s. 74; Osgood, 1979).

Sınırlı savaş olgusu ve stratejisi; düzenli ve düzensiz savaş yaklaşımlarını içine alan ancak taktiksel veya stratejik mücadelelerin yürütülmesine olanak sağlayan saldırı ve savunma anlayışları ekseninde de değerlendirilmesi gereken kombine bir portre olarak, görülebilir. Savaşların niteliklerine yönelik değerlendirmelerde öncelikli olarak savaşların büyüklüğü söz konusu olduğundan, konvansiyonel savaşın gerçekleştiği alan ve aktörlerin yapıları ile bir değerlendirme çabası içinde olan savaş tanımları; alt savaş türlerini ortaya çıkarmaktadır. Ancak doğası değişen savaş olgusu ile birlikte sınırlı veya kısıtlı silahların gölgesindeki savaş yaklaşımları; savaş ve barış arasında yer alan tartışmalı ve belirsiz savaş durumlarını da ortaya çıkarmıştır.

Yeni bir dünya savaşına neden olabilecek gelişmeleri engelleme süreci de uluslararası güvenlik ve barışın sağlanması yönünde savaş dışında dış politika araçları ile anlaşmazlıkları çözme arayışı da savaşları sonlandırmamıştır. Ancak Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında ortaya çıkan çatışmalar; genellikle savaş olarak belirtilmese de bölgesel düzeyde, sınırlı kapsamda ve düzensiz gibi nitelendirilen savaş tanımları ile belirtilmiştir. Bu savaşlar; her ne kadar dünya savaşlarının ortaya çıkarmış olduğu yıkım bağlamında aynı zamanda uluslararası arenada oluşmuş güvensizlik ortamı ile kıyaslanmasa da kuşkusuz bir güvenlik algısı ve güvenlik tahribatı oluşturmuştur. *"Sınırlı savaşların sadece bir çatışma olarak değerlendirilmesi"* (Keskin, 2014, s. 94); aslında savaşın yanlış algılanmasına aynı zamanda subjektif güvenlik ve tehdit tanımlarının belirmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda sınırlı savaş olgusu ve subjektif yaklaşımlar, sorgulanması gereken bir güvenlik sorununu işaret etmektedir.

2.2.5. Sınırsız Savaş Doktrini ve Konsepti

Savaş kavramı; Quiao Liang ve Wang Xiangsui'nin (1999) "*Sınırsız Savaş (Unrestricted Warfare)*" adlı çalışmaları ile yeni bir boyut kazanmıştır. Çünkü öncelikli olarak bu çalışma; özellikle Soğuk Savaş döneminde savaşı sınırlandırma çabalarına karşın sınırsız veya kısıtsız nitelemesi ile savaş olgusunu da savaş algısını da etkilemiştir. Çünkü niteliksel ve açılımsal bağlamda sınırsız savaş olgusu, takip eden dönemlerde gerek "bileşik savaş konseptini" ve "hibrit savaş modelini" gerekse "doğrusal olmayan savaş" yaklaşımını da etkilemektedir. Düşünsel, eylemsel ve stratejik bağlamda sınırsız savaşı ilkelerle açıkladığından dolayı "sınırsız savaş" adlı çalışma; doktrinsel ve konseptsel bir savaş tasviri niteliğindedir. Bu bağlamda sınırsız savaşın ne olduğu; birincil kaynak olması sebebi ile ağırlıklı olarak bu çalışma doğrultusunda açıklanmaya çalışılacaktır.

Amaç ve araç ilişkisi içinde olan "sınırsız savaş" konsepti; güç oluşturmak kapsamında ve savaş olgusuna dair değişime bağlı tartışma alanında derinlik oluşturmaktadır. Savaş kavramının marjinalleşerek, silahlar dışında yeni tahrip gücü oluşturacak araçların da etkinliğini gösteren veya göstermeye çalışan konsept; aslında var olan süreçlerin nasıl bir etki alanı oluşturduğunu, savaşın değişimini ve ucu açık bir genişleme içinde gelecekte sınırsız bir savaşın gerçekliğini de ortaya koyma çabası içindedir. Kurlsız ve geniş etki alanı yaratmaya odaklanan aynı zamanda amaçların gerçekleştirilmesi üzerine kurgulanan "sınırsız savaş" yaklaşımının ana vurgusu ise; "*ilk kural, kural yok...*" değerlendirmesi içindedir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 2). Bu vurgu, sınırsız savaşın özeti mahiyetinde kabul edilebilir ancak savaş olgusuna dair ironik ve çok derin anlamlar içermektedir.

Sınırsız savaş; savaşın değişen yapısına karşı yeni bir savaş tasviri ya da olası savaşın nasıl yönetileceğine dair yaklaşımlar geliştirme çabası şeklinde değerlendirilebilir. Ancak sınırsız savaşı daha iyi anlayabilmek için Çinli asker ve stratejist kimlikleri ile Liang ve Xiangsui (1999) tarafından ileri sürülen bazı ilkesel ve stratejik yaklaşımları açıklamak ve bu yaklaşımlar doğrultusunda literatüre katkı sunan bazı görüşleri de incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda sınırsız savaşa dair "ilkesel yaklaşımlar" alt başlıklar halinde yorumlayıcı bir yaklaşımla özetlenmeye çalışılacaktır.

2.2.5.1. Çok Yönlülük Yaklaşımı

Temelde uluslararası arenaya hâkim olan anlayış, bu arenada güç olarak kabul gören aktörlere göre şekillenmektedir. Bu hâkim anlayış, kendi kurallarını oluşturabilmekte hatta var olan kuralları değiştirebilmektedir. Tasavvur edilen portrede sınırsız bir mücadele alanı oluşturmak, istenilen zaferin sağlanmasına yönelik kontrol sağlamak ve tamamen fırsatlara açık bir sürece yön vermek mümkündür. Bu bağlamda da savaş stratejisine dair baskın araçların farklılaştığı sınırsız savaşın esaslarını tanımlamak gerekebilir. “*Çok yönlülük (omnidirectionality)*” yaklaşımı; sınırsız savaş konseptinin adeta “ideolojisi” olarak da kabul edilebilir. Bu yaklaşımla savaşın koşullarına göre ilgili tüm faktörlerin değerlendirilmesi ve planlamaların gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 206).

Sınırsız savaş konsepti içinde çok yönlülük; her türlü alanın savaş alanı olarak kullanılmasına yönelik şartların hazırlanması ve yönlendirilmesi şeklindedir. Askerî ve politik tüm unsurların etkinliği savaş için önemlidir. Ancak psikolojik savaş sahasının genişliği de önem arz etmektedir. Bu bağlamda stratejik yaklaşım, destek niteliğinde değerlendirilen taraf gücünün sağlanmasından sosyal alan hâkimiyetini oluşturacak unsurlara kadar belirlenmelidir.

Liang ve Xiangsui’ye (1999) göre, sınırsız savaşta teknolojik tüm enstrümanların kullanılması ve savaş sahasının özelliğine göre enstrümanların yönlendirilmesi de gerekmektedir. Bu bağlamda sınırsız savaşta “savaş sahasına etki oluşturacak” enstrümanlar ve bu enstrümanların kullanılacağı da belirtilmekte; en önemli savaş alanının sosyal baskı ve kamuoyu oluşturma alanı olacağı da ima edilmektedir. Ayrıca askerî ve yarı askerî unsurlar hatta sivil unsurlar da çok yönlülük tasviri içinde ve savaş sahasında olması gereken parametreler içeriğinde belirtilmiştir. Bu durum, sınırsız savaş konseptinin güç bağlamında “sınırsız aktörleri ve parametreleri” kullanabileceğini de göstermektedir. Ancak ilginç bir şekilde çok yönlülük yaklaşımı ile sınırsız savaş konsepti; savaş olgusunun şiddet üzerine inşa edilmesinin aksine şiddetin olmadığı yine de hedeflere ulaşmanın mümkün olduğu bir savaş stratejisinin olabileceğini de işaret etmektedir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 206-207).

2.2.5.2. Senkronizasyon Gücü

Sınırsız savaş konseptini tasvir eden “Liang ve Xiangsui”; askerî ve sivil güç arasındaki en önemli ayrımı ortadan kaldıran hatta bu savaş yaklaşımı içinde her türlü gücün kullanıldığı savaşların da olduğunu belirtmişlerdir Aynı zamanda 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı sonrasında sınırsız savaş yaklaşımı ile “küresel güvenliğin” sorgulanması gerektiğini ve Körfez Savaşına ilişkin savaş donelerini incelemişlerdir (Cruceu, 2014, s. 233-234). Liang ve Xiangsui (1999); uluslararası dengenin, başat aktörlerin ortaya koydukları politikalarla şekillenmekte olduğunu vurgulamakta; bu bağlamda güvenlik sağlama çabası içinde olan aktörlerin sınırsız savaş yaklaşımını ve eş zamanlı yürütme kapasitesine haiz operasyonlarını, ilişkilendirmektedirler (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 207-208).

Sınırsız bir savaşın oyun kurucusu olabilmek için teknik ve askerî kapasitesi en üst düzeyde olan devletlerin savaş kabiliyetleri ayrıca savaşa hazır askerî unsurların önemi, tartışılmaz bir gerçek olarak belirtilebilir. Ancak “aynı zaman dilimi” içinde sınırları aşan ve hareket kabiliyeti çok yüksek savaş araçlarına sahip olan ülkeler, sınırsız savaş yaklaşımında model niteliğindedir. Bu ülkelerin diğer tamamlayıcı ve çok yönlü unsurlarla birlikte eş zamanlı bir saldırıyı gerçekleştirme kapasiteleri, sınırsız savaş yaklaşımı içinde “senkronizasyon (*synchrony*)” gücüne bağlıdır (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 207).

Sınırları aşabilen ve farklı coğrafyalarda eş zamanlı hareket kabiliyetine haiz aktör ve/veya aktörler; sınırsız savaş olgusu ile küresel güvenlik için bir tehdit oluşturmaktadır. Liang ve Xiangsui, çok yönlü ve eş zamanlı saldırı kapasitesine sahip aktörlerin farklı alanlarda ve geniş çapta bir savaş yürütmediklerini; ancak aktörlerin “askerî ve sivil unsurların yönlendirilmesi” yanında belirli zaman aralıkları içinde güvenlik tehdidi olarak gördükleri alanlarda sınırlı saldırılar gerçekleştirdiklerini ileri sürmektedirler (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 207-208). Savaşın amaçlarına göre bir değişim ve kontrol anlayışı olarak önem arz eden senkronik güce bağlı savaş stratejisi; derin bir planlama içinde de algılanabilir. Bu bağlamda sınırsız savaşın kuralları baskın güç unsurları tarafından belirlenebilir, etki alanları oluşturulabilir ve sonuçlar değişebilir. Nitekim sınırsız savaş yaklaşımı içinde senkronizasyon gücünü küresel bir yaklaşımla değerlendirmek gerektiğini de belirtmek mümkündür.

2.2.5.3. Sınırlı Hedefler İlkesi

Sınırsız savaşın ilkeleri arasında belirtilen çok yönlülük ve tamamlayıcı nitelikte olan senkronize savaş gücü olgusu; savaş alanını genişleterek ve farklı kuvvetleri savaşa dâhil ederek, savaşta lehte sonuçlar oluşturabilmek için geçmişte bilinen bir yaklaşım biçimi gibi tartışılabilir. Hatta bu yaklaşım biçimi, stratejik bağlamda savaş kurgusuna dair aşamalandırma ve derecelendirme süreçleri gibi de açıklanabilir (Bunker, 2000, s. 119). Ancak “*sınırlı hedefler (limited objectives)*” sınırsız savaşın bir başka ilkesi olarak, stratejik bağlamda hem daha önce belirtilen hem de sonraki ilkeleri savaş kurgusu içinde tekrar düşünmemiz gerektiğini vurgulamaktadır (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 208-209). Çünkü sınırsız savaş konsepti ilk bakışta sonsuz bir mücadele ve strateji oluşumu gibi görünse de “sınırlı hedefler” ilkesi; gerçekçi bir yaklaşımın önemine işaret etmektedir. Sınırlı hedefler ilkesi; hedeflere ulaşma ve önlemler bağlamında, konseptin nasıl bir denge içinde inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Aslında ‘savaş fizibilitesi’ olarak değerlendirilmesi mümkün bir tanımlama içinde büyük hedeflere yönelik ani ve esnek olmayan bir strateji işlevsel olmayabilir. Belirlenen stratejinin çapı ve etki alanı değerlendirilmelidir. Büyük bir zafer tablosunun tamamını birden gerçekleştirme düşüncesi, büyük bir zafiyet yaratabilir. Bu zaafiyet, başarısızlıkları beraberinde getirebilir ve stratejik çözümü hızlandırabilir. Aynı zamanda geçmişte doğru değerlendirilmemiş ve potansiyel güce bağlı olarak karşı tarafın mukavemeti küçümsenerek etkili unsurların baskınlığı göz ardı edilmiş yaklaşımlarda yaşanmış stratejik çöküşleri de yenilgileri de görmek mümkündür. Önlemler ve tedbirler yaklaşım, olası hedefin görülmeyen mukavemetini değerlendirmeli ve çok yönlü bir kurgu içinde olmalıdır. O halde sınırlı hedefler ilkesi doğrultusunda tedbirli stratejik savaş yaklaşımı; “alınacak önlemlerin belirlenen hedeflerden daha baskın ve büyük olması” gerektiğini belirten bir savaş stratejisi şeklinde tanımlanabilir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 209).

Liang ve Xiangsui tarafından Soğuk Savaş döneminde Vietnam ve Afganistan savaşları gibi örneklerle açıklanmaya çalışılan sınırlı hedefler ilkesi; doğru tahlil edilmeyen hedeflerin önemini göstermektedir. Belirli sınırlar dâhilinde olsa bile ‘dünya liderliği için bir sahne’ olarak görülen alanlar süreci değiştirmiştir. Bu örnekler, dünyanın geri kalanına ve rekabet ekseninde yer alan diğer ülkelere karşı,

bir başarısızlık ve kendi kendine izolasyon oluşturmaya çalışan güçlerin stratejik yenilgisi olarak belirtilmiştir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 209).

2.2.5.4. Sınırsız Önlemler Dinamiği

Sınırlı hedeflerin ele geçirilmesi ve sınırsız savaş olgusu ile hâkimiyet sağlanması için “sınırsız önlemler (*unlimited measures*)”, stratejik yaklaşımla değerlendirilmesi gereken bir ilke ve savaşmanın temel dinamiği olarak açıklanabilir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 210). Sınırsız savaşın sınırı, adeta sınırsız önlemlerle doğru orantılı bir şekilde yürütülen stratejilerin başarısına endekslenmektedir. Silahlanmanın çeşitliliği, kitle imha silahlarının geliştirilmesi ve savaşın doğasına etki eden birçok faktör; geleneksel savaş anlayışlarının ötesinde bir savaş olgusunu da kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır.

Sınırsız savaş stratejisini yürüten aktör; önlemlerini sınırlandıramaz ve sınırları aşan mücadele perspektifi içinde sınırsız bir önleme kabiliyeti geliştirmek zorundadır. Ancak alınan önlemlerin belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesinden bağımsız düşünülmemesi gerekmektedir. Sadece sınırlı hedeflere yönelik bir kabiliyet geliştirilerek bir başarı tasarlanması yeterli değildir. Sınırlı hedefler ilkesinde belirtildiği üzere çok yönlü önlemlerin geliştirilmesi ve karşı unsurun mukavemetini yok edecek tüm bileşenlerin bertaraf edilmesi önemlidir. Bu bağlamda sınırsız bir savaş için sınırsız önlemlerin birlikte düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde sınırsız önlemlerle dinamize edilmemiş hedeflere ulaşma süreci, başarısızlıkla sonuçlanabilir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 210-211).

Önlemsel yaklaşımda, sınırsız savaşta kullanılacak unsurların ve kaynakların belirlenmesi de önem arz etmektedir. Savaş unsurlarının ve kaynaklarının belirlenen hedeflere yönelik olması, doğru bir şekilde kullanılması ve ölçüsüzce kullanılmaması gerekmektedir. Unsurlar ve kaynaklar açısından hedeflere yönelik öngörüsüz bir savaş kurgusu yetersiz kalabilir. Sürece dair beklenen sonuçlar olgunlaşmadığında, kaynakların ve araçların artırılması gerekebilir. Ayrıca savaş unsurlarını ve kaynaklarını değiştirmek veya birleştirmek söz konusu olabilir (Commin ve Filiol, 2015, s. 20). Bu bağlamda sınırsız savaş ilkeleri içinde yer alan sınırsız önlem yaklaşımını, her koşulda savaşın devamlılığını sağlayan tedbirsiz-öngörü niteliğinde de algılamak mümkündür.

Savaşların boyutlarını ve sınırlarını amaçlar doğrultusunda değerlendirmek önemlidir. Ancak Liang ve Xiangsui; özellikle tedbir niteliğinde kullanılan yöntemleri, savaşı zafere götürecektir önlemsel ve araçsal taktiklerin sınırlandırılma sürecini sadece ‘sınırlı hedefleri sınırlı önlemlerle elde tutma kabiliyeti’ şeklinde algılamamanın yanlış olduğunu belirtmektedirler. Onlar’a göre “Yom Kippur Savaşı (1973) ile Mısır’ın Sina Yarımadası’na yönelik yaklaşımı”, bu duruma örnek niteliğindedir. Askerî kapsamda Mısır’ın sadece bölgeyi koruma ve elde tutma çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Nitekim benzeri askerî tutumlarla “sınırlı hedef ve sınırlı önlem” anlayışı, yenilgilere açık bir strateji şeklinde değerlendirilebilir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 211).

2.2.5.5. “Asimetrik” Saldırı Stratejisi

“Asimetri (asymmetry)” kavramı; sınırsız savaş doktrini içinde savaşa dair “iki yönlü bir bakış açısı” oluşturması açısından model gibi değerlendirilmektedir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 211). Savaş stratejileri, belirli bir denge içinde tasavvur edilmektedir. Bu dengenin simetrik olduğu düşünülürse, tersine bir düşünce sistemi ile hareket etmek ve alışlagelmiş yöntemler dışında saldırı gerçekleştirmek; savaşın ağırlık merkezini değiştirebilir. Liang ve Xiangsui’ye göre, bazı ülkelerin ve devlet dışı aktörlerin asimetrik savaş yöntemlerini kullanarak saldırı gerçekleştirdikleri; akabinde karşı tarafta şok yaratacak saldırılarla amaçlarına ulaşmaya çalıştıkları görülmüştür. Bu modelde amaç; güç kazanmak ve psikolojik bağlamda etki alanı oluşturmaktır. Düzenli ve etkili silahlı güçlere karşı zayıf kalan taraf, dengeli önlemler almaya çalışan tarafın muharebe gücünü etkisizleştirmeye çalışmaktadır. Asimetrik bakış açısı, kendi savaş modelinizde de zayıf noktaları görmenize olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda sınırsız savaş doktrininde asimetrik strateji; önce asimetrik saldırı yönteminin önemini tahlil etmeyi daha sonra asimetrik kurgu içinde olası saldırılara karşı önlem almayı da hedeflemektedir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 211-212).

David L. Grange (2000); asimetrik savaş yönteminin, geçmişte taktiksel olarak kullanılmış olduğunu belirtmektedir. O’na göre stratejik olarak asimetrik saldırı yöntemi, aslında “konvansiyonel bir savaşın sonuçlarının ne olacağı öngörüldüğü için” bilhassa ABD’ye karşı başvurulmuş bir yöntemdir. Gerek zayıf gruplar gerekse devletler hatta yöntemsel olarak gerçek bir muharebeyi göze alamayan tüm unsurlar,

asimetrik kurgu içindedir. Bu kurgu potansiyel çatışma yöntemi olarak dolaylı bir şekilde saldırmaya ve yıpratmaya odaklanmaktadır. Grange, “*sınırsız savaş ve asimetrik strateji*” yaklaşımı ile Çinli askerî stratejistler Liang ve Xiangsui’nin ABD’ye karşı gelecekte yaşanacak çatışmaların ve savaşın şeklini oluşturmaya çalıştıklarını vurgulamaktadır (Grange, 2000, s. 3-4).

Grange tarafından dünya savaşlarında kullanılan “*asimetrik eylemler*” her ne kadar konvansiyonel savaş içinde kullanılan yöntemler olarak tasvir edilse de “*Vietnam Savaşı*” ve Soğuk Savaşın sonlanmasında etkili olan Sovyetler’in olası nükleer saldırılarına yönelik “*Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defence Initiative)*” gibi süreçler; asimetrik strateji kapsamında altı çizilmektedir (Grange, 2000, s. 1). Asimetrik savaş stratejisinin yeni olmadığını vurgulayan Grange; ABD’ye karşı düşmanları tarafından geliştirilen saldırıların çoğunun bu formatta kurgulandığını, belirsizlik ortamı oluşturulmaya çalışıldığını ve gerçek bir savaştan kaçmak için asimetrik stratejinin taktik unsuru olarak kullanıldığını belirtmektedir (Grange, 2000, s. 1-2).

“Doğrusal olmayan savaş stratejisi” kapsamında da önemli bir unsur olarak görülen asimetrik-dolaylı yöntemler; 1999 yılında, Liang ve Xiangsui tarafından Çin askerî düşünce sisteminde stratejik yaklaşım ve savaş felsefesi bağlamında tartışılmıştır. Ancak 2000’li yıllarda “asimetrik savaş ve dolaylı yöntemler”, Rus askerî bakış açısı ile Batı’nın operasyonlarına istinaden eleştirel açıdan ve Rus askerî yaklaşımlardaki yeri bağlamında da tartışılacaktır (Bkz. Chekinov ve Bogdanov, 2010; Gerasimov, 2013; Kartapolov, 2015). Bu doğrultuda sınırsız savaş yaklaşımında normların dışında geliştirilen savaş ve tehdit stratejisi gibi sunulan “asimetrik kurgu”; gelecek savaşlarda yeni metodlarda görülmesi mümkün olan kurgu niteliğinde de değerlidir. Ancak bu kurgu, yeni güvenlik anlayışlarının oluşmasına neden olacak hatta yeni kavramlarla birleşerek genişlemeye açık önemli bir portre ve tehdit algısı oluşturacak niteliktedir.

Gerek terör eylemleri gerekse bölgesel çatışmalarda eksen oluşturan ancak etki alanını genişleterek farklılaşan asimetrik yöntemler; tehdit olarak algılanması gerektiği gibi istikrarsızlığın oluşturulmasında da önemli bir unsur olarak kullanılmakta ve canlılığını korumaktadır. Aynı zamanda “meşruiyet” kazanma aracı olarak kullanılan asimetrik yaklaşımlar; aktörlerin varlık sahnesi oluşturabilmeleri

için her türlü enstrümanın kullanılabileceği, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin rol alabileceği önemli bir eylem alanı oluşturmak için zemin oluşturmaktadır (Morris, 2015, s. 2).

Belirli bir denge ve kombinasyon içinde yürütülmesi gereken stratejilere karşı sınırsız savaş yaklaşımı ve asimetrik strateji, savaşın doğasını dolaylı şekilde değiştirebilir güç unsuru niteliğindedir. Ancak öncelikle Liang ve Xiangsui'nin (1999) değerlendirmelerine istinaden içeriden ve dışarıdan bakarak, asimetrik yaklaşımla savaş stratejilerinin açıkları, iki yönlü bakış açısı ile tespit edilebilir. Bu doğrultuda asimetrik yaklaşım, 'stratejik sağlama (kontrol)' niteliğinde de önemlidir. Aynı zamanda asimetrik stratejinin konvansiyonel savaş dışında çatışma ve mücadele aracına dönüşerek, askerî ve politik bağlamda dolaylı kontrol/baskı alanı oluşturma özelliği de göz ardı edilmemelidir. Gölge savaşı niteliğinde de algılanması mümkün çatışma ortamlarını dolaylı veya asimetrik eylemlerle yönlendirmek; olasıdır. Bu bağlamda asimetrik strateji; gerçek savaşın karşısında gölge savaşında da örtülü bir savaşta da sınırsız savaş anlayışı ile sürekli tehdit oluşturan enstrüman gibi derinlik kazanabilir.

2.2.5.6. Minimum Tüketim İlkesi

Rasyonel bir savaş yürütmek için savaşın kapsamını doğru tahlil ederek, "minimum tüketim (minimal consumption)" ile belirlenen hedeflere ulaşmak ve kaynakları doğru kullanmak arasında doğru orantı olduğunu ileri süren Liang ve Xiangsui (1999); sınırsız savaşta tasarruf ve akılcılık arasında önemli bir ilişkiyi de ilke olarak belirtmektedirler. Savaşta hedeflere ulaşmak için en az miktarda kaynak kullanmak sadece tasarruf niteliğinde değerlendirilmemelidir. Operasyonlara göre harcamaların değişebileceğini ve artan kaynak kullanımlarını önlemlerle azaltabilmenin mümkün olacağını tasavvur etmek de gerekmektedir. Bu durumu "önlem ve hedef" ilişkisini kurarak, tüketim açısından olası ihtimalleri değerlendirerek, öngörülerle süreci analiz ederek ve kontrollü bir savaş stratejisi yürüterek de gerçekleştirmek mümkün olabilir. Akılcı bir savaş anlayışı; sorunlar karşısında savaşan güçlerin savaşın koşullarını değerlendirmesi ile başta silah gücü ve kapasite olmak üzere üstün ve zayıf tarafların tahlil edilmesi ile de mümkündür (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 212-213).

Sınırsız savaş ve minimum tüketim (harcama) ilkesine yönelik Dean Cheng (2000), belirlenen amaçlar için en az harcamanın yapılması gerekliliğini değerlendirmektedir. Bu değerlendirmede, hedeflere yönelik gerçekleştirilen eylemlerin tasarlanmasında kullanılabilecek araçların ve stratejilerin orantılı bir şekilde önceden belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. O'na göre, yeni bir savaş veya revizyonist bir savaş yaklaşımında kaynakların minimum tüketimi ve rasyonel bir hedefin seçilmesi önemlidir. Ancak bu hedefe ulaşmak için yaratıcılığa önem verilmesi ve özellikle çatışma esaslarına ilişkin önceden öğrenilmiş veya kabul edilmiş bazı yargıların bırakılması da gereklidir. Öyleyse sınırsız savaş ekseninde yeni yöntemlerin kullanılması, asgari kaynaklarla hedefe odaklanması ve “nasıl” sorusu ile bir strateji belirlenmesi bağlamında önem arz etmektedir (Cheng, 2000, s. 125).

Konvansiyonel savaşları planlamada, silah gücü ve muharebe kapasitesinin devamlılığını sağlayan savaş kaynaklarını optimum düzeyde tutmak için savaş öngörüsü oluşturulması önemlidir. Ancak üstün silah gücüne sahip bir güce karşı veya savaşan güçlerin benzer oranlarda silah gücüne sahip olması halinde sadece silah gücü kapasitesine göre sınırlandırılmış savaş stratejisi geliştirmek ve muharebe yürütebilmek anlayışı da yeterli değildir. Sınırsız savaş olgusu kapsamında mücadelenin seyrine yönelik öngörü; akılcı bir şekilde ve olası konvansiyonel savaş durumunu da içine alan yaklaşım içinde olmalıdır. Konvansiyonel savaş ihtimali ile öngörü oluşturmak ve tarafların analizini gerçekleştirmek; savaş öncesinde veya savaş durumunda yaşanması muhtemel senaryoların değerlendirilmesine olanak sağlayabilir. Ancak savaş esnasında geliştirilen stratejiler, belirlenen hedefler ve hedeflere ulaşmakta alınacak önlemler; savaşın şiddetine göre değişebilir. Savaş faaliyeti; sabit koşullar altında ve tek taraflı bir eylem biçimi değildir. İlk bakışta, minimum tüketim anlayışı ile bu faaliyeti yürütmenin ayrıca dinamik unsurlar karşısında mukavemet sağlamanın da pek mümkün olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda sınırsız savaş doktrininde her ne kadar savaşın yürütülmesine yönelik baskın bir güç ve üstünlük tasavvur edilmiş olsa da minimum tüketim için ne yapılması gerektiği daha geniş açıklanmalıdır. Savaş faaliyetini besleyen kaynakların hatta doğru kaynakların silah gücü dışında ne olacağı, stratejik olarak önlem ve hedef ilişkisinde kontrolün nasıl sağlanacağı, durağan olmayan koşullarla birlikte direkt ve endirekt donanımlara karşı ne yapılacağı gibi sorular da önem arz etmektedir. Bu

sorular, minimum tüketim anlayışı ile birlikte savaş optimizasyonu kapsamında çok yönlü değerlendirilmesi gereken hususları ihtiva etmektedir.

2.2.5.7. Çok Boyutlu Koordinasyon

Liang ve Xiangsui (1999), savaş olgusunu bilhassa sınırsız bir savaş tanımlaması içinde tek yönlü düşünmemek gerektiğini, farklı parametrelerin de bu olgu içinde etkili olduğunu birçok defa belirtmektedirler. Ancak savaş olgusu, her savaş anlayışı içinde olduğu gibi sınırsız savaş doktrini içinde de bir amaç için şekillenmektedir. Amaç veya hedef; belirlenen noktaya ulaşmaktır. Boyut ise savaş alanında amaç için güç veya kuvvetin nasıl hareket edeceğini göstermek şeklinde tanımlanabilir. Liang ve Xiangsui ise; geçmişte “çok boyut” kavramı ile savaş sahasında yer alan güç ve kuvvetlerin niteliği bağlamında ortaya çıkan değerlendirme dışında bir boyut tanımı olabileceğini vurgulamaktadırlar. Onlara göre; savaş sahasında eylem biçimini gösteren “askerî harekât ve askerî boyut” olmasına rağmen, büyük hedeflerin boyutu değiştirebileceği, askerî olmayan dolaylı unsurların da –her yerin savaş alanı olarak kabul edildiği– savaş alanı içinde değerlendirilebileceği boyut anlayışı da önemlidir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 213-214).

“Çok boyutlu koordinasyon (*multidimensional coordination*)”; sınırsız savaşta ilkesel bağlamda, bir uyum sağlanması ve belirlenen hedeflere ulaşılması açısından “denge” niteliğinde en önemli itici unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu ilkede çok boyut; askerî unsurları ve amaç için ihtiyaç duyulan askerî olmayan unsurları da içermektedir. Amaç için ihtiyaç vurgusu ile kast edilen ise, mücadele sergilenecek güç veya güçlere karşı görüş boyutunun genişlemesidir. Güç; mücadele sergilenecek güç hangi özelliklere haiz ise ona göre şekillenecek ve ayrıca rakibin ötesinde bir güç anlayışı ile beslenecektir. Güç ve savaş unsuru olarak “*coğrafi faktörlerden tarihin rolüne, kültürden geleneklere, etnik yapıdan kimlik ve aidiyet duygusuna kadar*” var olan her faktör, boyut içinde kullanılmalıdır. Bu faktörler; mücadele yürütülecek güce karşı kullanılabileceği gibi aynı zamanda ülke içinde savaşa dair koordine olmayı sağlayacaktır. Savaşta esas olan kazanmak ise hedefler doğrultusunda koordinasyon önemlidir. Koordinasyon ise; eylemsel bir birliktelik sağlanması, askerî ve diğer boyutlarda değerlendirilen gücün birlikte hareket kabiliyeti kazanması ayrıca en önemlisi savaş alanının genişletilmesi veya gerektiğinde değiştirilmesi şeklinde belirtilebilir. Nitekim “çok boyutlu koordinasyon” ilkesi; güç olgusunu ve

savaş unsurlarını askerî bağlamın ötesinde genişleterek, kombinasyon içinde sınırsız savaş konseptinin “*savaş politikasını*” özetlemektedir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 213-214).

João Vicente (2009), sınırsız savaş konseptini ve bu konseptin amaçlanan sonuçlara ulaşmak için temel aldığı prensipleri incelemekte; konsepte dair “taktiksel boyut ile operasyonel boyutlandırma ve stratejik aşamaları” değerlendirmekte ve özellikle koordinasyon ile birlikte kombinasyonun önemini de belirtmektedir. Vicente, sınırsız savaşta amaçlara ulaşmak için gerekli olan savaş araçlarını, aktörleri ve aşamaları da birbirine eklemlendirerek kaldırıcı niteliğinde hamlelerin analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda, sinerji ile teknolojik gelişmelere bağlı olarak geliştirilen savaş enstrümanları da savaş alanı dışında bir mücadele yürütülmesine yönelik coğrafi ve kültürel açılımlar da önem arz etmektedir. Sınırsız savaş ve çok boyutlu koordinasyon; başta ulusal güvenliği sağlamak ve sonrasında güç oluşturabilmek için her türlü platformda kullanılması mümkün olan düşünsel bir sistem şeklinde, algılanabilir. Bu yaklaşım ile birlikte savaş alanı içinde ve dışında yer alan tüm faktörler, “*söylemden gerçeğe*” bütüncül bir şekilde önemlidir (Vicente, 2009, s. 15-17).

2.2.5.8. Tüm Sürecin Ayarlanması ve Kontrol

Sınırsız savaş doktrini kapsamında “*tüm sürecin ayarlanması ve kontrolü (adjustment and control of the entire process)*” ilkesine göre, stratejik yaklaşımın yaratıcılıkla birlikte yeniliklere açık bir vizyon içinde olması; savaş yaklaşımına entegre ve senkronize olabilen araçların seçilmesi; savaş süresini kısaltabilecek “*modern teknolojinin ve bilgi teknolojisinin*” kullanılması; düşman kuvvetlerinin ve donanımının güncellenmesine karşı önlem geliştirilmesi; savaşın farklı alanlara yöneleceğini öngörerek, askerî alan ve askerî alan dışında etkinlik sağlayabilecek donanım ve unsurlara amaçlar doğrultusunda hareket kabiliyeti kazandırılması; farklı durumlarda ve alanlarda kullanılması mümkün aynı zamanda her koşulda sürece hakim olabilecek kontrollü planlamaların yapılması; bilinmezlik karşısında düşmana karşı yabancılığı ortadan kaldıracak süreç analizi ile hızlı kararların alınması; her zaman ani bir savaş durumunda bileşik bir savaşın yürütülmesine olanak sağlayan sürecin ve koşulların sağlanması önem arz etmektedir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 215-216).

Liang ve Xiangsui (1999) tarafından sınırsız savaşta “tüm sürecin ayarlanması ve kontrolü” şeklinde belirtilen ilke; savaş durumunda geri bildirimlerle birlikte sürekli olarak mücadele dinamizmini koruyacak çıkış noktası ve planlama-kontrol döngüsü niteliğindedir. Aynı zamanda bu ilke, statik olmayan koşullarda ilerleyen ve bu koşullardan beslenen savaş durumunu yönetmenin esasları biçiminde de yorumlanabilir.

Liang ve Xiangsui (1999); savaş sürecinin kontrollü bir şekilde yürütülmesine yönelik bir yaklaşım sergilemiş ancak yine de tüm süreç kontrol altında olsa da sınırsız savaşta beklenen zafer durumunun net bir şekilde oluşmayacağını da vurgulamışlardır. Liang ve Xiangsui’ye göre, sınırsız savaş konseptinde ilkelere bağlı kalmak; zafer için mutlak suretle süreci “*ihmallere*” fırsat vermeden yönetmek gerektiği şeklinde belirtilmiştir (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 216).

John A. Messel (2005), sınırsız savaş sürecinin kontrolüne ilişkin değerlendirmesinde; tasarlanan savaşın başlaması, ilerlemesi ve sonuçlanmasına kadar geçen süreçte adeta bir mekanizmanın oluşturulmaya çalışıldığını belirtmiştir. Bu mekanizma; sürekli bilgilendirme esaslı olan, faaliyetleri önceden planlayan ve ayarlayan bir formattadır. Çünkü mekanizma, bilgilendirme ile birlikte durum değerlendirmesi için de süreci ayarlama işlevi kazanabilir. Bu doğrultuda sınırsız savaş yaklaşımı; birbirini besleyen aşama döngüsü içinde ‘kontrol mekanizması’ şeklinde bir ‘savaş sistemi’ gibi tasavvur edilebilir. Ancak sınırsız savaş; savaş olgusunu ve eylemini sistematize eden gelecek savaş yaklaşımını çağırırsa da mekanik bir bakış açısı ile değil, adeta sanat şeklinde tasarlanmış hatta öngörü ile inşa edilmiştir (Messel, 2005, s. 19).

2.2.6. Bileşik Savaş Konsepti

Bileşik savaş (compound warfare); modern savaşların açıklanmasında ve sınıflandırılmasında sıkça kullanılan bir kavram olmasına rağmen savaş yaklaşımlarında özellikle operasyonel bağlamda silahlı kuvvetlerin niteliği veya gücün yapısı ve savaşan aktörler bağlamında taraf ilişkisi içinde açıklanmıştır. Aynı zamanda bileşik savaş; henüz ortak bir tanım içinde belirtilemeyen geleneksel olan ve geleneksel olmayan savaş yöntemlerinin birlikte kullanılmasına istinaden türetilen “hibrit (karma veya melez) savaş” tanımı kapsamında da bir bileşen olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bileşik savaş; savaş gücü açısından düzenli ve

düzensiz kuvvetlerin kullanılmasına, savaşan tarafların durumuna ve “hibrit savaş bileşeni” olarak da açıklanmaya çalışılacaktır.

Öncelikle Thomas M. Huber’in (2002) bileşik savaş kavramına dair çizdiği çerçeve önem arz etmektedir. Çünkü Huber, bileşik savaş; düzenli ve düzensiz güçlerin birlikte hareket ettiği, gerek konvansiyonel gerekse konvansiyonel olmayan bir yapıda bu güçlerin saldırı kabiliyeti oluşturarak eş zamanlı gerçekleştirdikleri kombine savaş yöntemi şeklinde tanımlamaktadır. Bileşik savaş kavramını açıklamaya çalışan bu yaklaşım; savaşı yürüten lider unsurların nasıl bir strateji ile hareket edeceğine, savaşta karşı unsurların dengesini sarsacak taktik ve stratejilerin nasıl belirleneceğine ve eylemsel planlamaların nasıl gerçekleşeceğine dair çıkarımları da içermektedir.

Huber’in lider unsur tasviri ile bu eylemleri yürütecek olan komutan ve liderler kast edilmiş olsa da düzensiz güçlerin, konvansiyonel olmayan eş zamanlı operasyonel savaş planı içinde yer alması önemlidir. Huber tarafından operasyonları yürütme kabiliyeti gerçekleştirecek olanların “*bileşik savaş operatörü (compound warfare operator)*” şeklinde nitelenmiş olması ve bu operatörlerin düzenli yapılarla birlikte konvansiyonel savaşta üst tahakküm oluşturabilecek “genel bir komutan-lider” kapsamında belirtilmiş olması da önemlidir (Huber, 2002, s. 1-2).

Gerilla faaliyeti yürütebilecek düzensiz güçlerin, düzenli kuvvetlerle birlikte ‘karma’ yapı içinde yer alması; düzensiz güçlerin konvansiyonel bir savaş içinde harekât kabiliyeti kazanması ve bu askerî stratejinin Huber (2002) tarafından bileşik savaş modeli şeklinde sunulması tartışılabilir. Ancak asimetrik ve düzenli savaşa mahsus yöntemin veya stratejinin birlikte inşa edilmesi; düzenli ve düzensiz her iki gücün, savaş sahasında denge olarak kabul edilen farklı alanlarda saldırı geliştirmesi ve her iki gücün de komuta yetkisinin tek elden sağlanması; savaşa dair en azından metodolojik veya yöntemsel bir farklılık oluşturmaktadır.

Huber (2002); konvansiyonel savaşta düzensiz güçleri, bir güç olarak “tamamlayıcı” nitelikte değerlendirmiştir. O’na göre; bilhassa düzensiz güçlerin saldırıları ile düşmanın savunma yaklaşımı ve tedbir modeli engellenecek, öngörülse strateji ile önceden değerlendirilebilen aynı zamanda asıl dağılmayı sağlayacak ana darbe şekillenecek, nihayetinde ‘düzenli kuvvetlere saha açacak planlamalar’ gerçekleşecektir.

Huber tarafından “düzensiz güçler”, bileşik savaş modeli içinde stratejik bağlamda anahtar güç statüsünde görülmüş ve savaşın zorlayıcı unsuru olarak da lanse edilmiştir. Çünkü O’na göre, düzensiz güçler; düşmanın gücünü zayıflatması, kolay istihbarat sağlaması, esnek hareket kabiliyeti olması, gerektiğinde planlı ve düzensiz saldırılar ile karşı kuvvetlerin savaş sahasında istenilen yönde hareket etmelerini sağlayacak özelliklere haiz olması açısından da önem arz etmektedir. Aynı zamanda Huber; savaş stratejilerinde düzensiz güçlere kilit rol verilmesini işaret ederek, bu güçlere siyasi ve lojistik desteğin mutlaka sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Huber’e göre, bileşik savaşta düzensiz güçler; özellikle “*yerel siyasi kaldıraç (local political leverage)*” güç ve “*stratejik bilgi (strategic information)*” kaynağı olarak da tasvir edilebilir güç niteliğindedir (Huber, 2002, s. 2).

Bileşik savaş, savaş stratejilerinde yer alan kuvvetlerin niteliklerine göre konseptsel bir yaklaşımla değerlendirmenin yanında, savaş sınıflandırması veya tasviri şeklinde de belirtilmiş olduğunu; görmek mümkündür. Ancak Lewis Fry Richardson (1948), “*ölümcül kavga (fatal quarrel)*” yaklaşımı ile savaşları ve bu bağlamda ortaya çıkan sonuçları analiz etmiş; savaşların ölçeklendirilmesine, savaş ve “*taraf*” ilişkisine yönelik öncü niteliğinde bir çalışma ortaya koymuştur (Richardson, 1948, s. 523-546). Bu bağlamda savaşan ‘ tarafların durumu’ da değerlendirilmiş; bu durum da bileşik savaş niteliksel ve niceliksel yönden tanımlamak için kullanılmıştır.

Savaşa katılan taraflar açısından bileşik savaş yaklaşımına dair öncelikli olarak “*ikili savaşlar (dyadic wars)*” kavramına bağlı bir tanımlama dikkat çekmektedir. İkili savaşlar, iki devlet arasında meydana gelen savaşlar olarak nitelenmesine karşın “*karmaşık savaş (complex war)*” ve “*çok taraflı savaşlar (multilateral wars)*” nitelemeleri; ikiden fazla devletin savaştığı veya savaşa katılan tarafların özelliklerine bağlı yaklaşım içinde belirtilmiştir (Valeriano ve Vasquez, 2010, s. 561-582; Büyükkakıncı, 2015, s. 587-592). Bu nitelemelerde özellikle aktörlerin “güç politikalarının” baskın olduğunu ve savaşların tarafları ile savaşın ortaya çıkışına ilişkin faktörlerin dinamizmini, savaş sınıflandırmalarında da faktörlerin rol üstlendiklerini görmek mümkündür.

John A. Vasquez'in (1993) "*Savaş Bulmacası (The War Puzzle)*" adlı eserinde, "*karmaşık savaş ve ikili savaşa dair*" analitik yaklaşımlara istinaden, savaş eyleminin "*yaygınlaşma ve genişleme modeli*" olasılığı dâhilinde bir "*bileşik savaş*" tanımlaması geliştirilmiştir. Savaş ve taraf ilişkisi içindeki savaş sınıflandırmalarında, bir savaşın bileşik savaş olarak belirtilmesinde "*aktif tarafların*" önem arz ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca dışarıdan müdahale olmayan iç savaş niteliğinde olan savaşların "*ikili topyekûn savaş*" şeklinde belirtilmesi ancak "*uluslararası müdahalenin*" söz konusu olduğu iç savaşların ise bileşik savaş olarak nitelendirilmesi mümkündür (Vasquez, 1993, s. 71-74; Yılmaz, 2020, s. 30).

Savaşların yapısı incelenerek elde edilen savaş tanımlamaları; savaşların nedenselliğine, klasik veya modern savaş yaklaşımlarına göre değişmekte ancak genel olarak aktörlerin savaş sürecine dair bir boyut kazandırmaları ile çeşitlenmektedir. Bu bağlamda aktörlerin savaş stratejileri ve yöntemleri de bileşik savaş tanımına ilişkin farklı tartışmaları beraberinde getirmektedir. Huber'in (2002), bileşik savaş yaklaşımı; modern savaş tanımları için taktiksel ve operasyonel farklılıklara bağlı yeni yaklaşımlar için de zemin oluşturmuş olduğunu belirtmek mümkündür. Başta savaşta kullanılan yöntemlerin değişmesi ve kullanılan yöntemlerin savaşta ayrıca bir güç-kuvvet oluşturması; hibrit savaş tanımını ortaya çıkarmıştır. Savaş terminolojisi içinde karma veya melez savaş şeklinde de tanımlanan hibrit savaş yaklaşımı; bileşik savaş kapsamında değerlendirilmiştir. Hibrit savaşta yöntemlerin güç ve kuvvet olarak algılanması; bu güç unsurlarının savaşın yönünü değiştirme etkisi ve aynı zamanda taraf olarak değerlendirilmesi; bileşik savaşı da hibrit savaşın bir bileşeni şeklinde tanımlamaya olanak sağlamıştır. Bu bağlamda bileşik savaş; stratejik savaş yaklaşımlarını da etkilemesi açısından önem arz etmektedir.

Frank G. Hoffman (2009a), düzenli ve düzensiz yapılarıdaki güçlerin "*stratejik koordinasyonuna*" bağlı bir bileşik savaş profili ve bu profilin stratejik önemine ilişkin bir tanımlama çabasıdır. O'na göre, geleneksel savaş anlayışı içinde olan taraf, düzensiz güçlerin operasyonel saldırıları karşısında dağılacaktır. Ayrıca asimetrik nitelikteki bu düzensiz operasyonlar; klasik saldırı-savunma anlayışlarına bağlı kalan ve düzenli askerî harekât anlayışını benimseyen silahlı kuvvetler için beklenmeyen bir durum oluşturacaktır. Bu durum, savaşın "*alan ve konsantrasyon*"

seyrini değiştirebilir, akabinde beklenmeyen sonuçlar oluşturabilir. Ancak Vietnam Savaşı'nda dzensiz “*Viet Kong (Viet Cong)*” glerinin “*Kuzey Vietnam*” dzenli kuvvetleri ile ittifak halinde yrttkleri saldırılar, operasyonel bağlamda hl tartışmalı ve klasik örnek niteliğindedir (Hoffman, 2009a, s. 36). Sonuç olarak, Vietnam Savaşı'nın nasıl bir savaş olduğuna dair belirsizlik sz konusu olsa da dzenli ve dzensiz kuvvetlerin ittifakı başarılı olmuştur. Bu başarı, Hoffman tarafından bileşik savaş yaklaşımının, “*stratejik sinerji (strategic synergy)*” açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya ynelik; örnek niteliğinde kullanılmıştır (Hoffman, 2009a, s. 36).

Huber (2002) ve Hoffman (2009b); bileşik savaş yaklaşımında glerin niteliği ve savaş koordinasyonunda nasıl bir strateji ile bu glerin ynlendirildiği hususunda grş ayrılığındadır. Huber (2002); konvansiyonel unsurların, konvansiyonel olmayan glerle birlikte dşmana karşı baskı oluşturarak hareket etmesini belirtse de kombine bir saldırı stratejisi içinde olmadıklarını; gerilla faaliyeti yrtme kapasitesine sahip dzensiz glerin, asıl dzenli ordunun saldırısına uygun ‘şartları hazırlayan’ unsurlar olarak kullanıldıklarını; iki gn savaş alanında birleşmediğini, belirtmektedir. Oysaki Hoffman (2009b), “*hibrit savaş*” yaklaşımında, her iki kuvvetin (gn) “*taktiksel ve operasyonel*” bağlamda “*son derece koordineli*” olduklarını belirtmiş ancak Huber'in (2002) bileşik savaş yaklaşımında belirttiği son taktiği (veya son darbeyi) gerçekleştiren asıl unsurun dzenli kuvvetler olduğunu vurgulamamıştır. Hoffman (2009b), hibrit savaş yaklaşımında birlikte harekt kabiliyeti olan ve gerektiğinde senkronize olabilen dzenli ve dzensiz kuvvetleri belirtmesine rağmen savaşın sonucunu etkileme bağlamında kuvvetlerin ‘belirleyici’ rol ayrımına girmemiştir (Hoffman, 2009b, s. 3).

Petri Huovinen (2011), “*Hybrid Warfare-Just a Twist of Compound Warfare?*” başlıklı tezinde, hibrit-melez savaş kavramının aslında nasıl bir dşnce içinde ele alındığını; askerî terminolojinin ve stratejilerin bu kavrama bakış açısını değerlendirmektedir (Huovinen, 2011, s. 3-9). Başta ABD'nin ve diğer başat aktrlerin savaş stratejilerini revize etmesini sağlayan kavramların, yani “*hibrit savaşın yalnızca ‘bileşik savaş’ anlayışının bir dnşm*” olarak değerlendirmenin doğruluğunu, sorgulamaktadır. Huovinen; özellikle teorik ve doktrinsel değerlendirmelerin “savaşların gelişimine paralel” modern bir savaş kavramı

ekseninde olduğunu ancak ABD silahlı kuvvetlerinin doktrinlerinde; “*bileşik savaş*” kavramının tartışılmadan kaybolmasını, benzer bir şekilde “*hibrit-melez (karma) savaş*” kavramının ise “*yeni bir savaş olarak kabul edilmediğini*” sonuç olarak açıklamaktadır (Huovinen, 2011, s. 50-51).

Bileşik savaş ve hibrit savaş kavramının bir arada kullanılması veya bu kavramların resmi doktrinsel yaklaşımlarda kullanılmaması; aktörler ve aktörlerin savaş modelleri için önemli olmayabilir. Ancak savaşın doğasına ilişkin değerlendirmelerde, özellikle savaşın, değişen koşullar karşısında yeni taktik ve stratejilerle beslenmesinin önemi belirtilmekte; kullanılan enstrümanların ise çok daha önemli olduğu görülmektedir.

Savaşlar, sonuca yön veren stratejiler ve bu stratejilerde kullanılan araçlar kapsamında değerlendirilebilir. Savaş senaryolarında aktörlerin stratejileri; geleneksel savaş yöntemleri bağlamında değişim yaşamakta ya da en azından farklılaşmaktadır. Savaş sahasında doğrudan veya asimetrik olarak da belirtilmesi mümkün olan dolaylı kuvvet kullanımı; bileşik savaş ve hibrit savaş tanımlarını yakınlaştırmaktadır. Oysaki savaşın doğasını değiştiren yöntemler değiştikçe; savaş ve mücadele kavramlarının temel dinamiği olan amaç ve araç arasında var olan ilişki de dolaylı bir şekilde sağlanmaktadır. Bu bağlamda değişen savaş yöntemleri; amaçlar doğrultusunda kendini yenileyen ve parametrik arayışına devam eden stratejik oluşumlar için özellikle de yeni savaş modellerini inşa etmek için kaynak niteliğindedir.

2.2.7. Hibrit Savaş Modeli

“*Hibrit savaş (Hybrid warfare)*” ve Frank G. Hoffman’ın (2007) “*Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War*” adlı çalışması; savaş ve savaş olgusuna yönelik karmaşıklaşan sürecin de yirmi birinci yüzyılda çatışmanın doğasına ilişkin ve özellikle tehdit algısının “nasıl bir değişim” içinde ele alınması gerektiğine dair yaklaşımların da başlangıcı niteliğindedir (Hoffman, 2007, s. 11-59). Çünkü Hoffman’ın çalışması, literatürde genel bir tanımlama getirilememiş hibrit kavramının savaş çalışmalarında sıkça vurgulanmasına neden olmuştur. Bu çalışma; “melez veya karma savaş algısı” çerçevesinde savaş modeli oluşturma süreçlerinin temellendirme kurgusu olarak da önemlidir. Hibrit savaş; askerî, siyasi, stratejik vb. açılardan geleneksel olan ve olmayan yöntemlerin bir arada kullanılmasından

kaynaklı olarak, asimetrik savaş karakterlerini de öne çıkaran bir savaş türü şeklinde açıklanabilir. Ancak Hoffman (2007), hibrit kavramını, savaş tanımından öte öncelikli olarak tehdit niteliğinde değerlendirmiş ve taktiksel-operasyonel bağlamda birçok yöntemin kullanıldığı savaş sahasının karmaşıklığını nitelemek için kullanmıştır. Bu hibrit savaş sahası; konvansiyonel (geleneksel) olmayan yöntemlerin ve silahların da yer aldığı özellikle terör unsurlarını öne çıkaran ve hukuk dışı yöntemlerle karma bir savaşın yürütülmesine de odaklanan saha niteliğindedir. Hoffman'ın (2007) hibrit savaşa dair ilk çalışması; konvansiyonel olan-olmayan savaş yöntemlerini içerdiğinden ve “hibrit-melez (veya karma) savaş” şeklinde adlandırıldığından dolayı savaş modeli olarak da betimlenebilir (Hoffman, 2007, s. 11-59). Aynı zamanda bu modeli, yeni bir savaş yaklaşımı ve yeni bir savaş algısı biçiminde de değerlendirmek olanaklıdır.

Hoffman'ın hibrit savaş yaklaşımı, 2007 yılında ABD'de “*Potomac Politika Araştırmaları Enstitüsü (Potomac Institute for Policy Studies)*” tarafından yayınlanmıştır (Hoffman, 2007, s. ii). Bu yayın ile birlikte hibrit-melez savaş algısı ve tartışması, her ne kadar bu savaş yaklaşımının yeni bir savaş olarak kabul edilmediğine dair çalışmalar ve ABD'de resmi askerî yaklaşımlar olmasına karşın artmıştır. Hibrit savaş, aynı zamanda gelişim merkezi olarak faaliyet yürüten enstitüye bağlı “*CETO (Center for Emerging Threats and Opportunities)*” tarafından stratejik bağlamda “tehditler ve fırsatlar” çerçevesinde değerlendirilmeye tabi tutulmuştur (Hoffman, 2007, s. 17). Hibrit savaşın gelişen ve/veya yükselen bir tehdit olarak kabul edilmesi de ayrıca ulusal güvenlik yaklaşımlarında “*öngörüselsel bir model ve varsayımsal paradigma*” şeklinde ele alınması da önemlidir (Hoffman, 2007, s. 17-18).

Çünkü hibrit terimi (veya kavramı), savaş olgusuna yeni bir bakış ve çok yönlü bir analiz ile yaklaşılmasını sağlamıştır. Fakat Hoffman (2007), hibrit teriminin, savaş çalışmalarında “*ilk defa Robert G. Walker (1998)*” tarafından, ABD Deniz Kuvvetleri'nin “*MEU (SOC) 'Marine Expeditionary Unit' (Special Operations Capable)*” adlı programla ilişkili özel operasyonların geliştirilmesine yönelik çalışmada kullanılmış olduğunu; belirtmiştir (Hoffman, 2007, s. 9; Walker, 1998, s. 1-4). MEU adlı program; konvansiyonel olan ve olmayan savaş alanlarında “hibrit kuvvetlerin (karma yapıdaki askerî güçlerin)” geçmiş operasyonel tecrübelerini

değerlendirme maksadı ile kurulmuştur. MEU adlı programda amaç ise; operasyonel tecrübeler doğrultusunda gelecekteki olası çatışmalarda veya operasyonlarda “*Özel Harekât Kuvvetleri (Special Operations Forces-SOF)*” ile taktik ve stratejik düzeyde hazırlık sağlanması şeklinde belirlenmiştir (Walker, 1998, s. 1-4).

Aslında daha sonra “William J. Nemeth” de (2002), “*Future War And Chechnya: A Case For Hybrid Warfare*” adlı tezinde hibrit savaş kavramını kullanmıştır. Ancak Nemeth, Rusya-Çeçenistan²⁶ arasında 1994-1999 yılları arasında meydana gelen çatışmaların bir takım özelliklerinden yola çıkarak, toplumsal değişimi isyan niteliğinde ele alan (Dağıstan’daki) operasyonları da askerî bağlamda ve “sosyo-politik” bir çerçeve içinde “hibrit savaş” ile ilişkilendirmiştir (Nemeth, 2002, s. 31-80). Bu tezde amaç ve yöntem; örnek vakada belirlenen parametrelerin nasıl bir değişim içinde olduğunu belirlemeye, aktör yapıların ve hızla değişen toplum yapısı ile hibrit savaşın niteliklerini arz eden düzenli ve düzensiz kuvvetlerin mücadelelerini analiz etmeye odaklıdır. Tez; Rusya ve Çeçenistan arasında yaşanan savaşın kritiğine yer vermekte ve bu savaşa neden olan koşulların sorgulanmasına yönelik bir değerlendirme içermektedir (Nemeth, 2002, s. 49-80).

Ayrıca Nemeth (2002); gelecek savaşlara ilişkin tezi ile Rusya-Çeçenistan vakası üzerinden “hibrit savaş yürütme kabiliyeti” geliştiren düzensiz unsurların düzenli güçlerin baskınlığını bertaraf eden “başarılarını” da araştırmıştır. Yıllarca süren Çeçenistan’daki mücadeleyi, “saha parametrik analizi” ile incelemiştir. Analiz doğrultusunda Nemeth, gelecekte benzer olası hibrit çatışmalara karşı “ABD’nin mücadele perspektifine” katkıda bulunmayı amaçlamıştır (Nemeth, 2002, s. 49-80).

Fakat Hoffman (2007); hibrit savaş yaklaşımı ile savaş durumuna dair çatışma dinamiklerini tespit etmiş ve adeta yeni bir ‘tehdit durum analizi’ sergilemiştir. Çatışma koşullarını farklı yöntemlerle sağlayan hibrit savaş taktiği; bir tehdit olarak savaş literatüründe tartışılrsa da savaş olgusu ve algısı bağlamında genişlemeye müsait bir modellemedir. Bu model, savaş tanımını mücadele ve çatışma formatında

²⁶ Rusya ve Çeçenistan arasında yaşanan süreç, aslında Rusya ve Çeçen bazı gruplar arasında yaşanan çatışmalardan ve iki döneme yayılmasından dolayı “Rus-Çeçen Savaşları” şeklinde de belirtilmektedir. “*Birinci ve İkinci Çeçen Savaşları*” şeklinde nitelendirilen bu dönemler, 1994-1996 ve 1999-2009 yıllarında meydana gelen çatışmaları kapsamaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Dyck, 2014).

değerlendirmeye olanak sağlayan süreçlere ilişkin bir “savaş spektrumu” şeklinde de algılanabilir. Çünkü savaş, geleneksel bir biçimde cephe savaşlarının ötesinde farklı araçlarla ve stratejilerle yürütülen bir moda dönüşmektedir. Aynı zamanda hibrit savaş; politik amaçlar için terörist unsurların ve dolaylı yöntemlerin kullanılmasına müsait bir savaş modelidir. Bu bağlamda da “asimetrik savaş” şeklinde de algılanmıştır. Hibrit savaş modeli, eş zamanlı bir biçimde, gerçek cephe savaşında yer alan kuvvetlerin dışında düzensiz kuvvetleri de kullanabilir. Model, meşru ve hukuka uygun olmayan savaş araçlarını da suç olarak kabul edilen bazı yöntemleri de kullanmaya müsaittir.

“Düzenli ve düzensiz savaş olgularından ve yeni savaş anlayışından izler taşıyan” hibrit savaş modeli; taktiksel ve stratejik bağlamda “bileşik savaş” tanımını ekseninde farklılaşsa da yine de bileşik savaşı nitelemektedir. Hoffman (2007); hibrit savaş modelini “*bileşik, sınırsız ve dördüncü nesil savaşların (fourth generation warfare-4GW) bileşkesi*” şeklinde bir orjin üzerinden açıklamıştır (Hoffman, 2007, s. 17-25). Hoffman (2007); savaşın değişen tipolojisine karşın hibrit savaşı, geçmiş savaş anlayışlarından da beslenen karma yapıda yeni bir çatışma modeli şeklinde, sunmuştur. Geleneksel savaş anlayışının dışına çıkan bu model; ABD ulusal güvenlik anlayışına –askerî rapor niteliğinde terimsel olarak vurgulanmasına ve resmi tanımlama belirsizliğine rağmen– gelecek savaş tehditi olarak stratejik bir vizyon sağlama çabası şeklinde de algılanabilir.

Hoffman, tematik olarak “bileşik savaşı”, düzenli ve düzensiz kuvvetlerin savaşın yönlendirilmesinde nasıl etkili oldukları bağlamında değerlendirmiştir (Hoffman, 2007, s. 21-22). Hoffman, sınırsız savaş olgusunu ise; “*sınırların ötesinde*” öncelikle savaş faaliyetleri olarak kabul edilen alanları genişletmiş aktörlerin çeşitliliği ile ve savaşı alan sınırlandırması olmadan değerlendirmiş olanların bakış açısı ile yorumlamıştır. Sınırsız savaşı, taktiksel-operasyonel vb. unsurları içeren çoklu parametrelerle inşa edilmiş aynı zamanda sosyo-politik stratejik bir vizyonla belirlenmiş konsept şeklinde açıklamıştır. O’na göre, özellikle sınırsız savaşın “*çok yönlü, senkronize ve asimetrik*” ilkesel yaklaşımları; “Batı’nın güvenlik duvarını kaldıracak” yöntemlerin belirlenmesine yöneliktir (Hoffman, 2007, s. 22-25).

Hibrit savaş modelini açıklamak için en önemli ağırlık merkezlerinden biri “dördüncü nesil savaş” yaklaşımı olabilir. Çünkü Hoffman (2007), dördüncü nesil savaşları, tarihsel bir devinimle savaş olguları ve savaşan aktörlere yönelik yaklaşımlar için de ayrıca savaşlarda kullanılan yöntemler, taktikler, teknikler vb. çeşitlilikler için de bir dönüm noktası olarak belirtmektedir. Bu dönüm noktası, aynı zamanda “savaş ve barış” arasında kompleks bir yapının tanımlanma süreci olarak da önemlidir. Bu bağlamda devletlerin meşruluğunu zorlayan “*terörizm*” ve bilginin bir silah olarak kabul edilmesi ile önceki savaş algılarından beslenen yeni nesil savaş anlayışı da değişmiştir. Hoffman’a göre, düzensiz unsurların rol aldığı, geleneksel ve geleneksel olmayan savaş tartışmaları ile farklı eleştirel yaklaşımların gölgesinde belki de en önemlisi “*tutarsız insan*” faktörünün “*Clausewitzyen savaş*” algısı ile bütünleştiği “dördüncü nesil” modern savaş analizi tartışılmalıdır (Hoffman, 2007, s. 18-20).

2.2.7.1. Değişen Stratejik Savaş Algısı ile “Hibrit ve Nesil Savaş İlişkisi”

Hibrit savaşın bir bileşeni olarak dördüncü nesil savaş yaklaşımı; savaşların modernleşme aşamaları olarak görülen ve “niteliksel değişim” çerçevesinde ele alınan savaşları kategorileştirme süreci sonrasında belirginleşmektedir. Sıcak savaş veya cephe savaşları şeklinde ifade edilen yüz yüze gerçekleşen savaşlar; Soğuk savaş süreci ile birlikte değişmiştir. Bu süreç; savaşların anlamlandırılması veya savaş kavramının nasıl açıklandığı ile ilişkili ontolojik bir sorgulama döneminin başlangıcı olarak da görülebilir. Aslında savaşların geleneksel olan ve geleneksel olmayan yapılarını değerlendirdiğimizde, kullanılan gücün, teknolojinin, stratejik yaklaşımların ve istenilen hedeflere ulaşmada kullanılan araçların, savaşların doğasına ilişkin nasıl belirgin bir değişim yaşattığını da ortaya çıkarmak olanaklıdır.

Savaş eylemine dair tanımlamalarda, savaş olgusuna ve eylemine bağlı tanım sınırlarının belirli parametrelerle çizilmesinde ayrıca bir önceki nesil savaşından farklı yeni nesil savaş tanımlama süreçlerinde de dönümsel yaklaşımlar görülmektedir.

William S. Lind, Keith Nightengale vd. (1989); “birinci, ikinci, üçüncü nesil savaşlarını” belirli parametrelerle üç kuşağın yürüttüğünü, nesil savaş süreçlerinin öncelikli olarak “*askerî gelişmelere*” bağlı şekillendiğini, belirtmişlerdir. Yazarlar;

nesil savaş süreçlerini, “*değişim ve diyalektik*” ilişkisi geliştirerek niteliksel bir kotada ele almışlar ve bu kapsamda gelecek savaş anlayışını da değerlendirmişlerdir.

Zayıf ateş gücü ile beslenen ve ağırlıklı olarak insan gücüne dayalı bir harp anlayışı ile taktiksel yaklaşımlarda liderlerin etkinliğini vurgulayan “*birinci nesil*” savaş; doğrusal bir savaş olma eğilimi, taşımaktadır. “*İkinci nesil*” savaşının en belirgin özelliği ise; ateş gücünün, harp koşullarında önemli bir yıkıcı etkisinin olmasıdır. Bir başka ifade ile ikinci nesil savaşta, “silah ve teknoloji” ilişkisi, öne çıkmaktadır. Bu ilişki, 1980’li yıllara kadar ABD’nin askerî doktrinlerinde, yer almıştır. Ayrıca bu bağlamda “*baskın insan gücü yerine ateş gücünün*” tercih edildiği de vurgulanmıştır (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton ve Wilson, 1989, s. 22-23). Stratejik ve operasyonel gelişmelerle birlikte ikinci nesil savaşın modern taktiksel muharebe araçlarını kullanması sonrasında –yansımaların aktarıldığı– “*üçüncü nesil*” savaş yaklaşımı; “*alternatif ve tepkisel savaş*” anlayışı ile belirginleşmiştir. Üçüncü nesil savaş ile savaş alanlarında üstünlüğün sadece silahlara dayalı olmasına yönelik bir “*tepki*” süreci oluşmuş; kırılma noktası niteliğinde “*doğrusal olmayan taktiksel savaş*” ilk defa görülmüştür (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton ve Wilson, 1989, s. 22-23).

Üç kuşağın savaş algısı da öncelikli olarak kitlesel insan gücünün sağlanması ve sonrasında ateş gücünün öne çıkması şeklinde belirtilebilir. Ancak öne çıkan savaş yaklaşımları ile birlikte savaş algısı da önemli bir evrim yaşamaktadır. Ayrıca süreç içinde savaş; yalnızca askerî üstünlük olarak ifade edilen ve güçlü bir donanımına bağlı yürütülen eylem niteliğinde görülmemektedir. Bu aşamada, savaş eylemine bakış açısı önemlidir. Aslında bu aşamadan önce tarihte zayıf güçlerin taktik ve manevralarla, aldatma stratejileri ile çok daha üstün güçlere karşı kazanılmış savaşları da önemli vakaları da görmek mümkündür.

Lind vd.’nin (1989) nesil savaşı yaklaşımı; niteliksel savaş ve niceliksel savaş portrelerinin anahtar unsurlarla derecelendirilmesine, ilk üç nesil savaşı sonrası kullanılan araçların değişmesine ve fikirler doğrultusunda takip eden “yeni nesil bir savaş algısının” oluşmasına bağlı değerlendirmelerden ibarettir. Bu değerlendirmeler; doğrusal olmayan bir savaş algısının başlamasına yönelik ya da savaş olgusu ve eylemine karşı metodolojik yaklaşımların kırılmasına dair kurgular şeklinde de görülebilir.

“Dördüncü nesil” savaş yaklaşımı; üçüncü nesil savaşının kurgusal yaklaşımlarına özellikle daha önceki nesil savaşlarında “teknoloji ve düşünce katalizörü” olarak ifade edilen ana unsurların gelişimine bağlı olarak bir “perspektif” sunmuştur. Bu perspektif; teknolojinin gelişmesine bağlı “EMP (electromagnetic pulse)” adı verilen enerji odaklı konvansiyonel ve nükleer olmayan silahların kullanılacağını işaret etmekte, “yapay zeka ve iletişim odaklı” taktik ve stratejilerin sahnelenebileceğini belirtmekte ayrıca önemli bir güvenlik sorunu oluşturabilecek –sonraki dönemlere dair önemli bir öngörü olan– “virüs” konusuna da dikkat çekmektedir (Lind vd., 1989, s. 24).

Dördüncü nesil savaş (4GW) kurgusuna göre, siyasi perspektifleri bilinen toplumlarda sivil unsurların bir savaş algısı ile hareket etmelerini sağlamak; “psikolojik operasyonlarla birlikte medyayı kullanmak”; terörizm ve “genetik silah” gibi farklı donanımlarla destekli “yeni terörizmi” savaşın bir unsuru olarak görmek; ulusal güvenlik yaklaşımlarında zaaflar oluşturmak; uyuşturucu-silah ilişkisini anlamak ve kültürel yaklaşımlarla “manipülasyon” oluşturmak da önem arz etmektedir (Lind vd., 1989, s. 24-26). Bu bağlamda, dördüncü nesil karmaşık savaş algısının ortaya çıktığını belirtmek de gelecekte savaşların nasıl olabileceğine dair öngörüler doğrultusunda Hoffman (2007) tarafından hibrit-melez savaş yaklaşımının nasıl inşa edildiğini görmek de mümkün olabilir

Öyle ki Hoffman (2007), hibrit savaşı, üçlü bir kombinasyon içinde tanımlama çabası göstermiştir. Bu kombinasyon; dördüncü nesil savaş yaklaşımı ekseninde bulanık bir yapının oluşturulmasını, gelecekte olası savaşın doğasına ilişkin düşüncelerin olumlanmasını ve nihayetinde stratejik bir yaklaşım içinde savaşa dair silah ve silah dışında yeni enstrümanların-parametrelerin bir arada değerlendirilmesini, öngörmektedir. Aynı zamanda bu kombinasyon, hibrit-melez savaşın potansiyel bir tehdit olarak görülmesine ilişkin doneler de sunmaktadır.

Savaş ve barış olgularını, “bulanık” bir platformda değerlendiren “dördüncü nesil savaş (4GW)” kurgusu; “meşru devlet” anlayışını sorgulayan, siyasal ve sosyal çözümleri merkezinde barındıran ve “çöküş senaryoları üreten” bir yaklaşım içindedir. Bu yaklaşım, konseptsel bir hibrit savaş içeriği de oluşturmaktadır. Dördüncü nesil savaş (4GW); gelecekteki olası savaşların geleneksel ve geleneksel olmayan yöntemlerle veya düzenli savaş ve düzensiz savaş stratejileri ile nasıl

gerçekleşeceğine dair bir açılım sergilemiştir. Sonuç olarak, dördüncü nesil savaş (4GW) yaklaşımı; “meşruiyet sorunu, irade yetersizlikleri ve kültürel çöküş” ilişkin amorf bir yapı ile hibrit savaş olarak ifade edilen karmaşık ve belirsiz savaş anlayışı için üçayaklı temelden birini oluşturmuştur (Hoffman, 2007, s. 18-20).

2.2.7.2. Hibrit Savaş Algısı Bağlamında DOS'un Temellendirilmesi

Savaş algısı; güçlerin karşılıklı manevra, taktik, strateji vb. unsurlarla yürüttükleri askerî yaklaşımlarla ve yalnızca ateş gücüne bağlı bir üstünlük ile kazanmanın mümkün olmadığı yönündeki yaklaşımlarla değişmektedir. Stratejistler, klasik savaş yaklaşımları sonrası muharebe alanlarında belirlenen ve bilinenlerin dışında avantaj sağlamanın koşullarını aramaktadırlar. Bu kapsamda, düzensiz saldırılarla yıpratmaya veya aldatmaya bağlı stratejiler avantaj sağlasa da savaşın sadece cephede gerçekleşmediği görülmektedir. Sadece savaş alanlarında görülen unsurlarla savaşın analiz edilme süreci değişmiştir. Öyle ki bu bağlamda savaş halinde olan aktörlerin çatışma ortamı da savaş sahası da genişlemiştir.

Savaş kavramı; çok yönlü bir olgu olarak klasik anlamı dışında da anlamlandırılması gereken ve her alanda kullanılması muhtemel mücadele yöntemi olarak renklenmektedir. Aynı zamanda savaş tanımlama süreci zorlaşmakta ve savaş olgusu da bulanıklaşmaktadır. Savaş tanımlarında parametreler ve alt bileşenler, bir değişim yaşamaktadır. Savaş ve strateji kavramlarının bir arada kullanılması; operasyon veya çatışma şeklinde belirtilmesi mümkün bazı vakaların da farklı bir metodoloji ile savaş ekseninde ‘tasvir’ edilmesi; algısal ve aktörel değişimlerin savaşların tanımlanmasında ortaya çıkardığı ‘belirsizlik’ kurgusu; savaş olgusunun yeniden inşa edilmesini gerekli kılmaktadır. Bilinen yöntemlerin dışında yeni yöntemlerle bir savaş tanımının geliştirilmesi veya “savaşın gerçek doğası dışında” bir savaş stratejisi oluşumu; belirli bir şekilde tasvir edilemeyen savaş olgusunu veya doğrusal olmayan bir stratejiyi değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır.

Hoffman (2007) tarafından niteliksel olarak hibrit savaş; “dördüncü nesil, sınırsız ve bileşik savaş” kapsamında değerlendirilmiştir. Hoffman; aktör devlet ve devlet dışı aktörlerin hibrit savaş stratejisi içinde nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair “çok modlu” bir yaklaşım geliştirilmesine yönelik açıklamalarda da bulunmuştur. Konvansiyonel güçler, düzensiz taktikler ve unsurlar, bir amaç ekseninde var olan oluşumlar; üç savaş (dördüncü nesil, sınırsız ve bileşik savaş)

tanımlaması içinde kurgusal olarak yer bulmasına rağmen genel bir değerlendirme ile asıl yani geleneksel savaşların oluşumuna yönelik –etkin ve entegre faaliyetlerin yürütülmesinde– stratejik öneme haizdirler. Bu durum, geleneksel savaşa hazırlık sağlama süreci olarak da görülebilir. Ancak hibrit savaşta belirsizliklerin oluşmasını sağlayan yapılar, bir taraftan çatışma ve istikrarsızlığın devamlılığını sağlamakta; diğer taraftan ise amaçlarına ulaşmak için “ölümcül araçlar” da kullanabilmektedir.

Hoffman’ın temelde bileşke halinde belirttiği hibrit savaş ve mod yaklaşımına göre, devlet dışı aktörler, bir tehdit olarak algılanmalıdır. Bu devlet dışı aktörler, var olan bir düzenin bozulmasını hedefleyen yapıdadır. Nitekim bu yapılar, gücünü ve oluşturduğu hiyerarşiyi korumak için –çatışmaların sürekliliğini sağlamak açısından– “terör ve suç” ile beslenme kapasitesine sahip bir konsept içindedir (Hoffman, 2007, s. 28-29).

Hoffman, “İsrail-Hizbullah Hibrit Savaş Prototipi” ile gelecek savaş olgusu karşısında bir vaka değerlendirmiş ve dönem itibari ile hibrit savaşın bir savaş türü gibi tartışılmasına da olanak sağlamıştır. Bu “prototip savaş” vakası; bilhassa konvansiyonel ve modern bir savaş yürütecek donanımına sahip bir devlete karşı geleneksel –ordu– kuvvet yeteneğine sahip ancak şehirde ve farklı alanlarda gerilla taktikleri kullanabilen bir yapının karşılaştırılmasını da içerir. İsrail ve Hizbullah arasında yaşanan çatışmalar; askerî ve stratejik açılardan hibrit mücadele şeklinde nitelendirilmiştir (Hoffman, 2007, s. 35-43).

Hoffman (2009a), “Hibrit Savaş ve Zorluklar (Hybrid Warfare and Challenges)” adlı makalesinde, savaş alanlarında eş zamanlı, taktiksel ve operasyonel düzeyde bir karmaşıklığın söz konusu olabileceğini de belirtmektedir (Hoffman, 2009a, 34-39). Geleneksel anlamda savaş ve çatışma kavramlarını doğrulayan yaklaşımların ötesinde bir yaklaşımla düzensiz savaş algısı ile modern savaşların organize edilebileceğini; ayrıca çatışma kavramı ile şekillenen mücadelelerin devletler tarafından da kabul göreceğini ileri sürmektedir (Hoffman, 2009a, s. 34-39).

Öncelikle Hoffman, Lübnan’da Afganistan ve Irak’ta, modern kuvvetler ve stratejiler karşısında, “taktiksel öğrenim” ile bilgiye ulaşma becerisi gösterebilen benzeri askerî ve sivil yapıların kombine bir etkinlik içinde nasıl bir tehdit oluşturduğunu nitelemiştir. Akabinde Batı’nın konvansiyonel savaşa endeksli kuvvet

ve strateji algısı karşısında, “milis güçlerin-paramiliter yapıların” stratejik ve operasyonel bağlamda hibrit-melez bir savaşı yürütme gerçeğinin göz ardı edilemeyeceğini de belirtmiştir (Hoffman, 2009a, s. 36-38). Bu doğrultuda Hoffman’a göre, devlet ve devlet dışı aktörlerin hatta devletler tarafından desteklenen düzensiz yapıların –ki İran kastedilmektedir– savaş algısı tekrar sorgulanmalı ayrıca bir “*yüzleşme*” de söz konusu olmalıdır (Hoffman, 2009a, s. 37). Hoffman’a göre, yaşanmış hibrit deneyimler; zorunlu bir şekilde, yeni savaş vizyonlarına görüş açısı sağlamalıdır. Ulusal güvenlik stratejilerinde yer bularak, savaşın yeni doğasına ilişkin analizlerde ve geleceğe yönelik tehditleri belirlemede de kaynak teşkil etmelidir (Hoffman, 2009a, s. 36-38). Bu zorunluluk vurgusu, hibrit savaşın çok yönlü bir savaş algısı içinde görülmesinden ve hibrit savaşın her türlü enstrümanı kullanabilir olmasından kaynaklıdır.

Hibrit savaş olgusu ile birlikte şekillenen “gelecek savaş” anlayışı, devletlerin sorgulaması gereken bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Hibrit savaş, karma yapısı ile düzenli ve düzensiz savaş olarak belirtilen ayrımı ortadan kaldırmış; hibrit yöntemlerin aktörler tarafından strateji olarak kabul edilmesi ile geniş bir spektrum içinde güvenlik anlayışları bağlamında da potansiyel bir tehdit oluşturmuştur.

“M. A. Flournoy ve S. Brimley” (2008), ABD’nin savunma anlayışlarına yönelik “nasıl bir güvenlik perspektifi oluşturulması gerektiğine dair” global bir misyon ve portre belirlemişlerdir. Yazarlara göre, başat aktör ABD; yükselen güçler ve düzensiz yapılara karşı “*fonksiyonalist*” bir güvenlik anlayışı içinde olmalıdır. Bu yaklaşımda düzensiz yapılardan kast edilen; “terör faaliyetleri” gerçekleştirebilecek ve asimetrik saldırılarla etkili olacak düzensiz unsurlar veya yapılardır. Ancak bu duruma rağmen yükselen güçlerden kast edilen ise; aktör devletler olabilir veya bu şekilde yorumlanabilir. Flournoy ve Brimley, gelecek savaşların kurgulanmasında ve güvenlik algılarının şekillenmesinde en önemli anahtar unsurun “hibrit savaş” yaklaşımının olacağını belirterek, akabinde bu yaklaşımın savaşlarda belirleyici bir kimlik kazanacağını da ileri sürmüşlerdir. (Flournoy ve Brimley, 2008, s. 59-76).

Hibrit savaş yaklaşımının asıl önemli hipotezi; geleneksel savaş anlayışını sonlandıran bu bakış açısının karmaşık savaş anlayışı içinde savunmadan çok saldırganlık sergilenmesine nasıl etki edeceğinin sorgulanması şeklindedir (Hoffman, 2009a). Bu noktada saldırgan “*devlet dışı aktörlerin*” yapıları da “*yöntemleri*” de

sorgulanmaktadır (Hoffman, 2009a, s. 37). Devletler, “terör saldırılarına veya düzensiz unsurlara karşı” savunma anlayışı geliştirebilir. Ancak durum, saldırgan devletlerin düzenli orduları ve çeşitli donanımları ile konvansiyonel olmayan yöntemlerle başka devletlere karşı hibrit savaş anlayışını benimsediğinde değişebilir. Bir başka ifade ile aktör devletlerin amaçlarına ulaşmak için doğrudan ve dolaylı hibrit yöntemler kullanması; kinetik ve kinetik olmayan hatta sibernetik bileşenlerin kombine yıkıcı kuvvet niteliği kazanması anlamına da gelecektir. Bu bağlamda, “*yalnızca devlet dışı aktörlerin*” yapıları değil, “*devletlerin*” de bilinen konvansiyonel yapılarını değiştirmesine neden olacak hibrit savaş algısı; doğrusal olmayan bir savaş eğilimine dönüşecek ve devletlerin de karakter değiştirerek “yeni bir hibrit savaş stratejisi” oluşturmalarına neden olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ: STRATEJİK YAKLAŞIM (OLUŞUM) VE RUS ASKERİ BAKIŞ AÇISI

3.1. “Doğrusal Olmayan Savaş” Yaklaşımı / “Rus Hibrit Savaşı”

Aktör devletleri veya orduları karşı karşıya getiren düzenli savaş modeli, cephe savaşında veya savaş alanlarında kullanılan taktikler-yöntemler, savaş sahasında başarı sağlayan askerî stratejiler; klasik bir savaş analizi için yeterli koşulları sağlamaktadır. Ancak savaş tanımlamalarını zorlayan süreçler, savaş kavramının kapsamını genişletmekte; olağan ve olağan dışı yöntemleri ayırt etmeyi zorlaştırmakta; “nasıl bir savaş” tartışmalarında var olan savaşa dair hangi taraftan bakıldığı ve verilen cevabın hangi eksenden ele alındığı ile ilgili bir değişim yaratmaktadır.

2014 yılında Rusya Federasyonu (RF) tarafından Ukrayna’ya bağlı “*Kırım’ın ilhaki (annexation of Crimea)*” ile başlayan süreç; savaş literatüründe ve kamuoyunda tartışmalara neden olmuştur. Başlangıçta askerî olan ve olmayan yöntemleri içeren operasyonlar, kamuoyu tarafından net bir şekilde, algılanamamıştır. Ancak Rusya’nın başlattığı bu sürecin öncesinde RF askerî güçleri, bir çeşit savaş provası niteliğinde hazırlık aşamasına girmiş ve tatbikatlar gerçekleştirmiştir (Yılmaz, 2020, s. 282). Aslında daha önceden başlayan dolaylı müdahale süreci, 2014 yılında Kırım ile birlikte Doğu Ukrayna-Donbass²⁷ bölgesini de içine almıştır. Aktör Rusya’nın başlattığı savaş süreci, bir devletin başka bir devletin topraklarını işgal etme girişimi şeklinde algılanabilir. Ancak yaşanan durum, bu kadar basit değildir. Nitekim bu süreç; önce Batı tarafından “2014-Ukrayna krizi” şeklinde atfedilmiş, daha sonra sergilenen eylemler ve “*şiddet içermeyen yöntemler*” bağlamında Rusya’nın savaş pratiğini sorgulayan ve özellikle Batı ekseninde

²⁷ Ukrayna yönetimi altında olan ve Ukrayna’nın doğusunda yer alan “Donetsk ile Luhansk” adlı merkezi yönetim birimleri (oblastlar) ve merkezi şehirler bir arada “Donbass” şeklinde belirtilmektedir. Ayrıca döneme dair araştırmalarda Donetsk ve Luhansk şehirleri dışında birçok şehirde yaşanan çatışmalar da Doğu Ukrayna veya Donbass krizi-savaşı şeklinde belirtildiği görülmüştür. Çalışmamızda herhangi bir karışıklık yaşanmaması için genel olarak Ukrayna’nın doğusunda yaşanan bu süreçler ve çatışmalar; ilerleyen kısımlarda “Doğu Ukrayna-Donbass” şeklinde nitelendirilmiş ve belirtilmiştir.

tartışılması gereken “hibrit savaş tehditi” olarak görülmüştür (Karabulut, 2016, s. 27).

Ancak Tim Ripley’e (2014) göre RF, bu savaş sürecini, operasyonel bağlamda spontane bir harekât içinde uluslararası kamuoyuna lanse etmiş; adı geçen bölgelerdeki nüfusunun talepleri doğrultusunda “*insani koruma (humanitarian protection)*” çerçevesinde değerlendirmiştir (Ripley, 2014). Rusya, Kırım’da Moskova ekseninde bir hükümetin kurulmasına olanak sağlamak ve insani müdahale gerekçesini korumak için bir dizi operasyonlar gerçekleştirmiştir. Askerî ve siyasi bağlamda tartışmalı “operasyonel süreci” özetlemek gerekirse, öncelikli olarak, bölgede Ukrayna’ya ait hükümet binaları ele geçirilmiş; akabinde operasyona engel olabilecek Kırım’da görevli Ukrayna’lı askerî liderler ve birimler ikna edilmeye çalışılmıştır. Ripley’e göre aktör Rusya; olası bir direnişin olmaması ve şiddetin artmaması için Kırım’daki askerî ve paramiliter güçleri engellemiş, gerekirse bu (askerî, yarı askerî ve sivil) güçlerin etkisizleştirilmesini de planlamıştır (Ripley, 2014). Bu doğrultuda Rusya, Kırım ve ana kara Ukrayna arasında askerî koordinasyonu öngörmüş; akabinde karşı bir saldırı ve savunma ortamı oluşturacak tüm ihtimalleri de değerlendirerek, bölgeyi kontrol altına almıştır (Ripley, 2014). Kontrol sürecinde Rusya, ana kara Ukrayna’dan ve farklı bölgelerden Kırım’a gelmesi muhtemel askerî ve sivil grupların bölgeye girmelerini engellemiş; sıcak temastan kaçınmış ve gerekmedikçe ateşli silahların kullanılmamasını da belirtmiştir (Ripley, 2014). Gelişmeler doğrultusunda Rusya, öncelikli olarak operasyonel süreç için ve akabinde operasyona yönelik “gerekçelendirme sorununu” bertaraf etmek için de kontrollü hareket etmiştir (Ripley, 2014).

Kırım’daki operasyonlar sonrası RF tarafından istenen kontrol sağlanmış; ancak Kırım’a yapılan müdahaleleri savunan ve Rusya’ya bağlılık gösteren Doğu Ukrayna-Donbass’taki bazı gruplar ve karşıt gruplar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalarla birlikte Doğu Ukrayna’ya sıçrayan ve farklı bir boyut kazanan Rus müdahalesi; Rusya ekseninde bağımsızlık referandumu ile ortaya çıkan Donetsk Halk Cumhuriyeti (*Donetskaya Narodnaya Respublika-DNR*) ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri’nin (*Luganskaya Narodnaya Respublika-LNR*) yani iki yeni devletin de şekillenmesine olanak sağlamıştır (Gök, 2021, s. 178-179). Özetle, Rusya’nın Doğu Ukrayna’ya müdahalesi; askerî ve paramiliter yapıların rol aldığı ayrılıkçı

harekâtlara, manipölasyon iddiaları gölgesinde referandumlara, yeni kurulan devletlere isitinaden askerî ve siyasi belirsizlikler içinde bir portreye ve Rusya-Ukrayna arasında sonlandırılmamış çatışmalara neden olmuştur. Sonuç olarak, yaşanan olaylar, askerî-siyasi açıdan ve uluslararası kamuoyunda yeni tartışmalara zemin hazırlayan gelişmeler bağlamında da önemlidir (Gök, 2021, s. 179).

Rusya'nın başrol oynadığı Kırım'ın ilhak süreci ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışmaları; Rusya'nın kullanmış olduğu taktikler ve yöntemler açısından Batı literatüründe genellikle "hibrit savaş" kapsamında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda yaşanan süreçlerin analizi, spontane ve hibrit savaş olgusu üzerinden şekillenmektedir. Oysaki Batı savaş kültürü; önceden stratejik yaklaşımlarla hibrit savaş olgusunun bir tehdit oluşturduğunu tespit etmiştir. Ancak hibrit savaş olgusu ile Rus hibrit savaşını yeniden tanımlama süreci, farklı görüşlerin ortaya çıkmasına ve bu görüşler doğrultusunda savaş enstrümanlarının yeniden tasvir edilmesine de olanak sağlamıştır. Batı, Rusya'nın Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass müdahale sürecini "doğrusal olmayan savaş" yaklaşımı veya tasviri ile tanımlamayı çok fazla tercih etmemiştir. Çünkü bu yaklaşım, savaş kavramını taktik ve yöntemlerin dışına taşıyan, savaş gerçeğini daha karmaşık hale getiren yeni bir savaş durumuna olanak sağlamaktadır.

Bret Perry (2015); aktör devlet RF'nin Ukrayna'ya karşı yürüttüğü stratejiyi, gücün nasıl kullandığına dair öne çıkan hibrit savaş nitelemesi ile incelemiştir. "*Rus stili hibrit savaşın*" çeşitli aşamalarını değerlendirerek, bu kapsamda hibrit savaş enstrümanlarının nasıl başarılı bir şekilde kullanıldığını da analiz etmiştir. Perry'e göre, "*özel operasyonlar (special operations-SO) ve bilgi operasyonları (information operations-IO)*", Kırım'da ve Doğu Ukrayna-Donbass'taki süreçlerde yani Rus hibrit savaşında etkin bir rol üstlenmiştir. Ancak Perry, süreç analizinin başlangıcında "askerî bağlamda" Rusya'nın modern hibrit savaşını incelediğini belirtse de, bu savaş yöntemini ve stratejik yaklaşımı "*doğrusal olmayan savaş/harp (nonlinear warfare- 'NLW'-nelineinaia voina)*" formatında ifade etmiştir (Perry, 2015). Aslında "P. Pomerantsev" (2014), yaşanan gelişmeleri, daha önce "siyasi bağlamda" değerlendirmiş; akabinde "savaşmayı yeniden keşfeden" Moskova'ya göndermede bulunmuş ve süreci "*Kremlin'in doğrusal olmayan savaşı*" şeklinde de adlandırmanın mümkün olabileceğini belirtmiştir (Pomerantsev, 2014). "*Natan*

Dubovitsky” takma adlı, dönemin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in siyasi danışmanı –sonraki dönemlerde başkan yardımcısı olan– “*Vladislav Surkov*” da Kırım’ın ilhak sürecinden kısa bir süre sonra “gelecek savaşları” kurgulayan bir eserde “*doğrusal olmayan savaş*” vurgulamıştır (Pomerantsev, 2014; Perry, 2015). Öyle ki “*Gökyüzü olmadan (Bez neba-Без неба)...*” adlı bu mizansen eser; adeta ironik bir yaklaşımla “*Beşinci Dünya Savaşı’nı*” işaret etmekte ve doğrusal olmayan savaş da nitelemektedir (Dubovitsky, 2014). Ayrıca bu kurgunun “bir mesaj niteliği” taşıdığı da aşikârdır.

Tad A. Schnaufer (2017); “*Redefining Hybrid Warfare: Russia’s Non-linear War against the West*” adlı makalesinde, hibrit savaş tanımının yetersiz kaldığını ve farklı bir konseptle aktör Rusya’nın eylemlerini değerlendirmek gerektiğini; belirtmektedir (Schnaufer, 2017, s. 17). Schnaufer, askerî ve siyasi bağlamda açık olmayan Rusya’nın operasyonel yaklaşımlarını, olası etki alanları içinde de açıklamaktadır. Bu doğrultuda “*doğrusal olmayan savaşın*” Batı’da beklenmeyen bir savaş tehdidi oluşturacağını da işaret etmektedir. O’na göre, Ukrayna’da yaşanan gelişmeler; Rus karar alıcıların yani Kremlin’in sınırları zorlayacak şekilde geliştirdiği ve “*uluslararası sistemi*” sarsacak nitelikte olan “*doğrusal olmayan*” savaştır (Schnaufer, 2017, s. 22-23).

Batı savaş terminolojisinde Ukrayna krizi öncesi hibrit savaş; bir düşman ve tehdit algısı olarak belirtilmiştir (Fleming, 2011, s. 35). Konu, geleneksel olmayan savaşlarda tehdit olarak kabul edilen unsurlara karşı ve “düzensiz savaş veya asimetrik savaş” formatında çalışılmıştır. Ayrıca askerî planlamaların, konvansiyonel savaş algısı ile daraltılmamış savaş gücünü de değerlendirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Merkezi bir komuta anlayışının olmadığı ve dolayısı ile “*sınırsız savaş olgusu*” ile birlikte hibrit savaş yaklaşımının harmanlandığı “*doğrusal olmayan bir çerçeve*” içinde gelişmeler olabileceği de belirtilmiştir (Fleming, 2011, s. 35). Sonuç olarak, hibrit savaş olgusuna karşı bir savaş stratejisinin oluşturulması gerektiği; en azından askerî planlamalarda tartışılmıştır.

Schnaufer, Rusya’nın Ukrayna’daki hazırlık ve saldırı aşamalarının ilk başta operasyonel bağlamda Batı tarafından tam anlaşılamadığını belirtmiştir. Batı, yaşanan süreci tehdit olarak algılamış ve yaşananları tam tanımlayamadığından ortak bir tanım geliştirememiştir (Schnaufer, 2017, s. 17). Çünkü Hoffman’ın (2007,

2009a, 2009b) hibrit savaş ve tehdit tanımı, aslında daha çok devlet dışı aktörlerin kullandığı –geleneksel olmayan– askerî taktik ve yöntemleri öne çıkarmıştır. Batı yaklaşımında hibrit savaş olgusuna paralel daha çok devlet dışı aktörlerin merkezde konumlandırılmış olduğunu; ancak Rusya’nın bu durumu değiştirmiş olduğunu da belirtmek gerekir. Aslında bu durum, aktör Rusya’nın savaş sahasında saldırı aşamasında doğrudan eylemleri ve düzensiz güçlere mahsus (asimetrik) dolaylı eylemleri bir arada kullanmasından kaynaklanmıştır. Rusya’nın ani ve etkili stratejisi; Batı’da bir boşluk ortaya çıkarmış ve öncelikli olarak bu stratejinin Batı tarafından hibrit savaş kapsamında değerlendirilmesine de neden olmuştur.

Her ne kadar hibrit savaş kavramı; literatürde 2014-Ukrayna krizi öncesi yaklaşımlarda, devlet dışı aktörlerin rol genişlemesine bağlı olarak savaş ve tehdit ilişkisi içinde tanımlanmaya çalışılmış olsa da Rusya ile tanım genişlemektedir. Bu doğrultuda Rusya’nın uluslararası hukuk içindeki resmi rolü, uluslararası kamuoyunda etkin “meşru bir hükümet ile temsil” yeteneği, “diplomatik ağ kapasitesine sahip olması” vb. karakteristik unsurlarla devlet statüsü; çok önemli oranda farklılıklar oluşturmaktadır. Schnaufer (2017), Rusya’nın savaş aktivitelerini, daha derin bir biçimde değerlendirmektedir. Bu değerlendirme; hibrit savaş ekseninde tanımlanan konvansiyonel içeriğin de düzenli ve düzensiz güç tasvirinin de terörizm ve suça yönelik eylemsel bileşkelerin de çok daha ötesindedir. O’na göre, Rusya-Ukrayna hibrit savaş modeli; enformatik enstrümanların kullanıldığı, siber savaş yöntemlerinin rol aldığı, operasyonların diplomatik araçlarla red ve yönlendirmelerle desteklendiği ve siyasal amaçlar için sosyal mühendisliğin kullanıldığı bir modeldir. Bu bağlamda, savaşa dair “*yeni ve işlevsel bir kavramı*” tartışmak ve tanımlamak zorunlu hale gelmiştir (Schnaufer, 2017, s. 19). Nitekim bu kavram, “doğrusal olmayan savaş” olabilir. Bu zorunluluk ise, karmaşık bir savaş tablosu içinde jeopolitik stratejilerin uygulanmasını kolaylaştıran, askerî doktrinleri yönlendiren, hatta gelecek savaşların adlandırılmasında doğrusal olmayan stratejilerin nasıl olacağına ilişkin tartışmaları da beraberinde getiren bir formatta kurgulanabilir. Ancak kurguladığımız bu süreç, doğrusal olmayan savaş stratejileri ile birlikte aktörlerin ve rollerin netleşemeyeceği çok daha kaotik bir çatışma veya savaş olgusunu da ortaya çıkarabilir.

Joshua Ball (2019), klasik savaş veya geleneksel savaş yaklaşımlarının yirmi birinci yüzyıl çatışmalarını gerekçelendirmekte yetersiz kalacağını belirtmektedir. Bu bağlamda paradigmalara değişmesi gerektiğini de işaret etmektedir. Ball, “doğrusal olmayan savaşı”, karma-çok yönlü ve tamamlayıcı askerî taktikler ile askerî olmayan taktiklerin birlikte ele alınması gereken çatışma biçimi şeklinde tanımlamaktadır. Aynı zamanda bu çatışmanın pratikte “eş zamanlı” kurgulandığını da vurgulamaktadır (Ball, 2019).

Aktör devletin doğrusal olmayan bir biçimde “psikolojik, politik, ekonomik, siber” saldırılarla başlattığı süreç, hedef alandaki siyasal ve sosyal yapıları da karşı karşıya getirebilir. Bu savaş enstrümanları ile saldırı gerçekleştirilen alanlarda bir kimlik mücadelesi tetiklenebilir ve akabinde bilgi savaşı ile güvensizlik ortamı oluşturulur. Ayrışmanın ve güvensizliğin görüldüğü bu ortamlar; eksen hareketleri bağlamında “kuşatılmış devletleri” korumaya çalışan güçler için de caydırıcılık açısından önemlidir. Bu bağlamda Ball, Rusya’nın özellikle Ukrayna’da sergilediğı savaş pratiğini ve karakterini, “doğrusal olmayan çatışma” kavramı çerçevesinde değerlendirmekte; aynı zamanda tablonun “hibrit savaş stratejisine” örnek oluşturduğunu da belirtmektedir (Ball, 2019).

“M. S. Erol ve ř. Oğuz” (2015), Rusya’nın hibrit savaş taktiklerinin yeni olmadığını; Rusya’nın bu taktikleri Ukrayna’dan önce “Çeçenistan’da (1994-1996/1999-2009 yılları arasında)” ve “Gürcistan’da 2008 yılındaki operasyonlarında” kullandığını belirtmişlerdir (Erol ve Oğuz, 2015, s. 267). Onlar’a göre, Rusya; modern savaş yaklaşımlarını karma yeteneklerle geliştirmiş ve savaş alanlarını “zihinlere” taşımıştır. Ayrıca aktör Rusya’nın askerî düşünce sistemi, Ukrayna’daki gelişmelerle birlikte nesil savaş anlayışını ve savaş araçlarını önemsemiş; savaş stratejisi bağlamında “doğrusal olmayan savaş” yaklaşımı ile de görüş sergilemiştir (Erol ve Oğuz, 2015, s. 267). Bu doğrultuda Rusya, hibrit savaş kapsamında askerî olan ve olmayan yetenekleri dışında Batı’ya mesaj da göndermiştir. Aslında 2014-Ukrayna krizi öncesinde Rusya’nın Batı’ya meydan okuyan bu mesajlarının başlamış olduğı da tespit edilebilir. Çünkü aktör Rusya; ilhak ve operasyonlar öncesinde “silah harcamalarına” ağırlık vererek, çevresine ve Batı’ya konvansiyonel kapasitesi ile de meydan okumuştur (Erol ve Oğuz, 2015, s. 267-268).

Stratejik bir perspektifle Rus hibrit savaşı; değişen savaş algısı ile birlikte tasarlanmış “merkezi politikaların” gerçekleştirilmesi için RF’nin açık ve gizli potansiyel gücünü gösterdiği bir alan olarak yorumlanmıştır. Batı karşısında direncini ve uygulamak istediği politikaları gerçekleştirmek için askerî kapasitesini artıran RF; hibrit savaş stratejisinin önemli parametresi olarak atfedilen konvansiyonel yeteneklerini de geliştirmiş ve bu yapısını da tehdit niteliğinde korumuştur.

Erol ve Oğuz’a (2015) göre, Rusya; üniformalı ancak (Rus Silahlı Kuvvetleri’ne mensup) rütbesiz silahlı gruplarını etkin bir şekilde kullanarak, Ukrayna’da Kırım özelinde “*sert güç*” kullanmadan bir operasyon gerçekleştirmiştir. Bu yöntem, düzensiz unsurların bir devlete karşı yürüttüğü “asimetrik saldırı metoduna” benzemekte ve hibrit savaş kapsamında değerlendirilmektedir. Erol ve Oğuz’a (2015) göre de Rusya, konvansiyel kapasitesi olmasına rağmen dolaylı-asimetrik bir strateji izlemiştir. Ancak tehdit durumunda Rusya, “nükleer bir çatışmaya da hazır” durumdadır. Bu bağlamda Rusya, hem konvansiyonel olmayan gücünü kullanmış hem de olası müdahaleleri engelleyecek stratejik düzeyde “caydırıcılık” gücünü de kullanmıştır (Erol ve Oğuz, 2015, s. 270). Nitekim bu doğrultuda Rusya’nın stratejik caydırıcılığı, doğrusal olmayan saldırganlık çerçevesinde aynı zamanda aktörün tehdit ve tedbir mekanizması içinde de aranabilir.

James Wither (2016), “*Making Sense of Hybrid Warfare*” adlı çalışmasında Rus hibrit savaşının, Batı ekseninde hibrit-melez veya karma savaş stratejisini açıklamak için önemli bir örnek olduğunu vurgulamıştır (Wither, 2016, s. 73). Wither, hibrit savaşı anlamak ve “anlamlandırmak” için Rusya’nın eylemlerini geçmişte devlet destekli yapıların ve “terör gruplarının asimetrik eylemleri” ile karşılaştırmıştır (Wither, 2016, s. 76-77)

Wither’a göre, Kırım’ın ilhak sürecinde Rusya, “*ayrılıkçı gruplara destek*” vermiş; konvansiyonel ve düzensiz savaş karakteri ile operasyonlar gerçekleştirmiş; kombine hibrit karakter arz eden uygulamaların yanında “*protesto, işbirliği, siber faaliyetler ve dezenformasyon*” yöntemlerini kullanmış ve etkin bir şekilde açık ve gizli istihbarat faaliyetleri de yürütmüştür (Wither, 2016, s. 76). Bu süreçlerin yoğunluğunu ayarlayan, önemli bir bilgi ve baskı politikasının omurgasını da inşa

eden Rusya; hibrit taktikleri çok etkili kullanmıştır. Wither, Rusya'nın hibrit taktiklerini, aslına benzer bir şekilde "İran" tarafından koordine edilen geçmişte "Hizbullah" tarafından da kullanılmış olan taktiklere benzetmiştir (Wither, 2016, s. 75-76).

Ayrıca Wither, Irak ve Suriye'de "*İŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti 'The Islamic State of Iraq and al Sham'-ISIS)*" tarafından kullanılmış olan "konvansiyonel ve gerilla" taktiklerini de Rusya'nın hibrit taktiklerine benzetmiş; akabinde bu yapının terör eylemlerini "sofistike" bir biçimde organize etme yeteneği geliştirmiş olduğunu belirtmiştir (Wither, 2016, s. 75-77). Terör odaklı yapının bilgi ve propaganda savaşı yürüttüğünü ve bu doğrultudaki savaşın bir versiyonunu da Rusya-Ukrayna krizi sürecinde gördüğünü vurgulamıştır (Wither, 2016, s. 75-77).

Ancak Wither (2016), konvansiyonel kapasitesini ve yeteneklerini kulanabilecek durumda iken Rusya'nın asimetrik bir yaklaşımla "*elektronik harp (electronic warfare-EW)*" unsurlarını ve "*bilgi savaşı (information warfare-IW)*" araçlarını neden tercih etmiş olduğunu sorgulayan bir eğilim göstermiştir. O'na göre, Rusya tarafından öncelikli olarak "*algı şekillendirme*" yöntemlerinin tercih edilmiş olması önemlidir. Çünkü bu yöntemler; operasyonel ve taktiksel süreç içinde Rusya tarafından önemli bir ağırlık merkezi olarak değerlendirilmiş ve adeta "Ukrayna'nın siyasi meşruiyetini" ortadan kaldırmak için tasarlanmıştır (Wither, 2016, s. 76-77).

Sonuç olarak literatürde Rusya'nın Ukrayna sürecinde sergilediği tablo, hibrit savaş modeline uygun gerek askerî düzen gerekse askerî olan ve olmayan yöntemlerin öne çıktığı asimetrik-taktiksel bir yaklaşım çerçevesinde, kabul görmüş; diğer taraftan askerî ve siyasi bağlamda az da olsa "doğrusal olmayan savaş" nitelemesi içinde de değerlendirilmiştir. Ancak Batı eksenindeki değerlendirmelerde sadece tehdit olarak görülen hibrit taktiklere karşı bir bakış açısının oluşması; hibrit ve doğrusal olmayan kavramlarının nasıl algılandığı ile ilgili bir bulanıklığı da ortaya çıkarmıştır. Tüm bulanıklığa ve taktiksel bakış açılarına rağmen Batılı analistler; Rusya'nın Ukrayna modeli ile Soğuk Savaş sonrası yeni bir strateji geliştirerek, "*Batı'ya karşı bir meydan okuma*" sürecini inşa etmiş olduğuna dair yaklaşım da sergilemişlerdir. Analizlerde bu yaklaşım ile birlikte Rus hibrit savaşının –Batı için– bir dönüm noktası oluşturabileceğine yönelik nitelemelerin olması da önemlidir (Reisinger ve Golts, 2014; Wither, 2016; Schnaufer, 2017).

3.2. “Rus Hibrit Savaşı” Eleştirisi / DOSS

Michael Kofman (2016), Batı literatüründe genel olarak kabul gören ve özellikle Rus hibrit savaşı ile yeniden betimlenmeye çalışılan hibrit savaş olgusunun ve dolayısı ile doğrusal olmayan savaş anlayışının kontrolsüz yükseltildiğini; ancak bu yükselişin “doğru olmadığını” belirtmiştir. Akabinde RF’nin Kırım ilhakı sürecinde sergilediği askerî stratejinin hibrit savaş yaklaşımında (veya modelinde) – Hoffman tarafından– belirtilen “*konvansiyonel işgal*” sürecine uygun bir zemin veya model teşkil etmediğini; sürece dair yanlış bir değerlendirme olduğunu ve standart askerî taktiklerin de bu süreçte hibrit olmayan bir şekilde görüldüğünü vurgulamıştır (Kofman, 2016).

Kofman (2016), RF’nin “*Karadeniz Filosu 810. Deniz Piyade Tugayı’nı*” konumlandırması ile askerî bağlamda bu filonun “kilit rol” faaliyetinden dolayı, özel operasyonların açık olmayacağından da yola çıkarak, karşıtlığını ispatlama çabası içindedir. İşgal faaliyetinin, belirlenen alandaki hazırlık sürecinin, tatbikatların ve beraberinde özel kuvvetlerle desteklenen planlamanın da ABD de dâhil olmak üzere tüm dünyada askerî güçlerin kullandığı askerî bir taktik olduğunu belirtmiştir. Standart askerî bir uygulama içinde görülebilecek gelişmelerin, hibrit savaş karakteri içinde değerlendirilmemesi gerektiğini de vurgulayan Kofman (2016); Batı’nın model üzerinden “*dezenformasyon operasyonlarına*” ilişkin geliştirdiği hibrit nitelendirmesinin “*kendi kendini terörize eden bir hibrit hayalet süreci inşası*” içinde karakterize olduğunu savunmaktadır.

Kofman’a (2016) göre, geçmişte “İŞİD ve Taliban” gibi alt düzey düzensiz unsurlarla mücadele yürüten Batı; hibrit savaş olgusuna yönelik önemli bir tehdit algısı içine girmemiştir. Ancak Batı; Rus hibrit savaşı nitelemesi ile Ukrayna’da yaşanan süreci yücelterek, başta ABD olmak üzere denk bir güce atfen “üst düzey savaş” atmosferi oluşturma eğilimine girmiştir. Kofman, oluşan bu eğilimi, savaşı nitelendirme çabasından öte değerlendirmeyi doğru bulmamaktadır. Bu değerlendirme doğrultusunda ve bir genelleme içinde Kofman, Rus hibrit savaşının askerî ekseninde yüceltilmesinin yanlış olduğunu; konvansiyonel savaş kapasitesini artırma çabası içinde olan RF’nin de nükleer tehdit stratejisini keskinleştirmenin yanında hibrit bir yetenek ile revize olmadığını iddia etmektedir. Yazar, Rus hibrit savaşının bir “mit” olduğunu; “Çeçenistan, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye”

sahalarında “*siyasi amaçlar*” için RF’nin konvansiyonel savaşı da kullandığını; ayrıca özel operatif yeteneklerin kullanılmasının da doğal olduğunu ifade etmiştir (Kofman, 2016).

Farklı bir açıdan yaklaşan Bettina Renz (2016), öncelikli olarak, 2000’li yıllarda ABD’nin savaş yaklaşımlarında, askerî olan ve askerî olmayan taktiklerin tasviri niteliğindeki “hibrit savaş” temalı değerlendirmelere yer verdiğini vurgulamaktadır. Ancak Renz’e göre, bu değerlendirmeler sonrası Rusya’nın 2014’te Kırım’a müdahalesi ve operasyonel ekseninde etkili bir şekilde hibrit savaş yaklaşımının yerleşmesi ile Batı’da yaklaşımsal bir genişleme olduğu da açıktır. Renz, Kırım öncesi zayıf bir strateji ve aşırı askerî müdahalelerle şekillendirilmiş RF askerî anlayışının aniden değişerek konseptsel bir popülerlik kazanması ile birlikte hibrit savaş kavramına olan ilginin de askerî bağlamda arttığını belirtmiştir. Askerî bağlamda hızla yeni bir algı oluşmasını yadsımayan Renz; hibrit savaşın yeni olmadığını, Rus çağdaş veya modern savaş kabiliyetinin yaşanan gelişmelere bağlı olarak değişim yaşadığını iddia etmiş; ancak bu bağlamda yaşanan değişimin kavramsallaştırma ötesinde değerlendirmelerle gündem oluşturmasını eleştirmiştir (Renz, 2016, s. 283-284).

Janis Berzins (2015), Rusya’nın Ukrayna’ya müdahale sürecinin Batı tarafından hibrit savaş kavramı içinde karakterize etme çabalarını ve yeni bir tehdit olarak lanse edilmesini, B. Renz’den (2016) daha önce eleştirmiştir. Ancak Berzins, Rusya’nın savaş karakterini “*yeni nesil savaş (new generation warfare-NGW)*” yaklaşımı ile değerlendirerek, bu yaklaşımın tam olarak hibrit savaş olmadığını da iddia etmiştir (Berzins, 2015, s. 42-46).

Berzins (2015), Frank G. Hoffman’ın (2009a) “Hibrit Savaş ve Zorluklar” adlı çalışmasında, konvansiyonel (düzenli) savaşı destekleyen nitelikte teknolojik ve stratejik çatışma unsurlarının hibrit yöntemler bağlamında değerlendirilmesinden kaynaklı bir model oluştuğunu; akabinde bu modelin Rusya-Ukrayna çatışma modeli ile eşdeğer görüldüğünü belirtmiştir. Berzins’e göre, Rusya-Ukrayna modelinde belirli enstrümanlar veya belirtilen parametreler, hibrit savaş yaklaşımını işaret edebilir. Ancak “kinetik bir uygulama varsayımı ve kavramsal” yanılığında olan Batı, Rus hibrit savaş tasvirini, kendi askerî düşünce eksenini ile kurgulamıştır (Berzins, 2015, s. 43).

Hibrit savaş tasvirinin, Rusya'nın yeni nesil savaş olarak belirttiği uzun askerî akademik geçmiş portföyüne uymadığını açıklayan Berzins (2015); Rusya'nın askerî stratejisinin doğru analiz edilmesinin gerekliliğini işaret etmektedir. O'na göre, bu kapsamda Rusya'nın, *“tek taraflı ve güç kullanımının meşruiyetini”* anlamak; kendi parlamentosunun desteğini alarak, *“yasal bir zemin oluşturma”* sürecini görmek önemlidir. Ayrıca Berzins, Rusya'nın *“barışçıl bir yaklaşımla askerî gücünü kullanmadığı”* şeklindeki –RF tarafından sahadaki askerî yapının yerel savunma kuvvetleri olduğu iddiasına karşın kamuoyunda kabul edilmeyen– yaklaşımları da değerlendirmenin önemli olduğunu vurgulamıştır (Berzins, 2015, s. 43-44).

M. Kofman ve M. Rojansky (2015), adeta stratejik öngörü içinde ve önlemsel bağlamda, Rusya'nın rol aldığı Ukrayna'da yaşanan sürecin hibrit savaş olgusu ekseninde tanımlanma çabalarına karşı çıkmışlardır. Ukrayna krizi sonrasında, Rusya'nın hibrit-melez bir savaş içinde ilhak veya işgal girişimini değerlendirmeye çalışanların da yanlış bir tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Yazarlar, bu tutumun tekrar meydana gelmesi muhtemel olayları ve gelecek senaryoları da desteklemek için adeta bir model oluşturacağını, algıdan kaynaklı bu tutumun hata olduğunu, hatta ilerleyen zamanlarda daha şiddetli bir hata olacağını ileri sürmüşlerdir (Kofman ve Rojansky, 2015, s. 1).

Kofman ve Rojansky (2015) göre, Rusya'nın, Baltık ölkelerinde ve geçmişte Sovyetler Birliği'nin stratejik ekseninde yer alan ölkelerde de uygulayabileceği eylemlerin öngörölmesi gerekmektedir. Ancak bu eylemler de, Batı tarafından bu eylemlerin nasıl algınacağı da doğru analiz edilmelidir. Yazarlar, yaşanan gelişmeleri moda bir “etiket” ile değerlendirmeyi, aslında güvenlik kaygılarını artıran Ukrayna süreci ile Batı'nın tekrar bir güvenlik oluşturma çabasını ve bu çaba doğrultusunda karma veya kompleks bir derecelendirme içinde “hibrit savaş” olgusunun ele alınmasını eleştirmişlerdir (Kofman ve Rojansky, 2015, s. 1-2). Eleştiri doğrultusunda, öncelikli olarak Batı tarafından savaş kavramının, yanlış algılandığını belirtmişlerdir. Onlar'a göre hibrit veya melez kavramı, dolaylı bir şekilde, geçmişte savaşları yeniden tanımlama sürecinde ve nesil savaşlarını değerlendirme sürecinde de aranabilir. Hatta bu tanım ve değerlendirme süreçlerinde hibrit savaş portresi, *“konvansiyonel savaş veya düzensiz savaş”* ayrıca *“politik savaşlar ile enformasyon savaşlarının bir kombinasyonu”* şeklinde de kavranabilir. Bu bağlamda Kofman ve

Rojansky'e göre hibrit savaş olgusu; “*savaş kavramı kadar eskidir ve yeni bir yaklaşım şekli olmadığı da*” kabul edilmelidir (Kofman ve Rojansky, 2015, s. 1-2).

Batı tarafından bir model olarak sunulan Rus hibrit savaşının kurgusal düzeni, Kofman ve Rojansky'e göre modern askerî söylevlerle bir “*problem seti*” haline getirilmiştir. Bu durumun ne kadar doğru olduğu da sorgulanmalıdır. Batı; Ukrayna'da yaşanan süreci analiz ederken, Rus askerî doktrinlerinin etkisini ve miras alınan düşünce sisteminin –her ne kadar işlevsiz ve güç kaybı yaşadığı iddia edilse de– yani Sovyet yaklaşımının izlerini yeteri kadar görememiştir. Nitekim bütünleşen ve modernleşen Rus askerî yaklaşımları ve ayrıca güncel stratejik öneme haiz savaş karakterleri de göz ardı edilmiştir. Bu doğrultuda, Batı'nın yanlış analitik yaklaşımlarla savaş sürecini kavramsallaştırmaya çalışması da hatalıdır (Kofman ve Rojansky, 2015, s.1-2).

B. Renz ve H. Smith (2016) tarafından, Rusya-Ukrayna krizine istinaden iki yıl içinde birtakım çalıştayları ve panelleri içeren, ilgili alanlardaki uzmanların görüşlerine de yer verilen önemli bir proje gerçekleştirilmiştir. Bu projenin uzantısı niteliğindeki çalışmanın giriş kısmında, “*Rus Hibrit Savaşını Yeniden Düşünmek*” adlı bölümde, özet niteliğinde proje raporuna ilişkin bilgiler verilmiştir (Renz ve Smith, 2016, s. 1). Hibrit savaşın tanımı ve kapsamı projede, Rusya'nın eylemleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, aktör devlet Rusya'nın potansiyel kapasitesi ve yeteneklerine karşı “*olası tepkiler*” de rapor olarak sunulmuştur. Projenin araştırma önerisinin merkezi ve raporun özeti üç aşamalıdır.

Birinci aşama; –stratejik bir yaklaşım ve analitik bir perspektifle “güç” kavramı ekseninde– değişen askerî potansiyellerin ve savaş yaklaşımlarının belirlenmesinde hibrit savaş stratejisinin etkinliği ve eksiklikleri üzerinedir. Bu doğrultuda, askerî ve stratejik yaklaşımlarda kavramsal eksiklikler tespit edilmiştir. Raporda ilk değerlendirmede, hibrit-melez savaş anlayışının diğer başarılı vakalarda yürütülen stratejik yaklaşımlardan olağanüstü derecede farklı olamayacağı belirtilmiştir. Dikkat çeken bu değerlendirmeye istinaden, savaşların mutlak galibiyet ile sonuçlandırılmasında kullanılan enstrümanların her zaman aynı olamayacağı da vurgulanmıştır. Rusya'nın Ukrayna başarısı olarak görülen ve genel kabul ile tasvir edilmeye çalışılan hibrit savaş –bu bağlamda doğrusal olmayan savaş– algısının, Rusya'ya karşı alınacak olan önlemler bağlamında “*araçsal*” öneme haiz olduğu da

belirtlmifltir. Ancak rapora göre, potansiyel bir güç olan Rusya, Batı tarafından hibrit savaş kavramı ekseninde kabul edilen –doğrusal olmayan– faaliyetlerini, “belirsizlik” içinde yürütmüş olmasından dolayı; bu faaliyetlerin analitik bir biçimde değerlendirilmesini de zorlaştırmıştır (Renz ve Smith, 2016, s. 1).

Raporda ikinci aşama; –ncl bir kabul ile– Batı’nın Rusya’yı “hibrit-doğrusal olmayan savaş stratejisi” ile zdeşleştirmiflti olduğu, bu doğrultuda Batı’nın Rusya’nın “uluslararası faaliyetlerini” de değerlendirmesinin tehdit oluşturacağı üzerinedir. Rapora göre, Batı; Kırım’ın ilhakı ile Rus hibrit savaş pratiğini, Rusya’nın askerî yaklaşımı şeklinde değerlendirmiştir. Ancak Batı; bu pratiği, Rusya’nın dış politika konseptinde de aramaya başlamıştır. Rapora göre, Batı; teorik olarak, Rusya’nın dış politikasında hibrit yaklaşımların olduğunu veya Ukrayna krizi ile birlikte olacağını kabul ederse, önemli sonuçlar ortaya çıkarabilir. Batı tarafından kabul gören görüşler doğrultusunda bu durum, Rusya tarafından bir politikaya dönüştürülebilir. Bu politika da uluslararası arenada tehlikeli ve aynı zamanda ciddi sorunların yaşanmasına neden olabilir (Renz ve Smith, 2016, s. 1).

nc aşamada ise, öncelikli olarak, “sorunlu hibrit savaş stratejisi ve aktör Rusya pratiği” doğrultusunda, karmaşık bir sürecin yaşandığı gerçeği kabul edilmiştir. Aynı zamanda bu gerçek, potansiyel tehdit olarak da kabul edilmiştir. Bu kapsamda rapor, geleceğe dair çeşitli sorunları belirlemiştir. Bu sorunlar ise, potansiyel tehdide karşı savunmanın ne olacağı; Batı’ya karşı bir hibrit savaş mekanizmasının nasıl işleyeceği ve bu mekanizmanın nasıl sonuçlar ortaya çıkaracağı şeklinde dir. Belirlenen ereve doğrultusunda ngrsel sonuçlar ise şu şekildedir: Aktör Rusya, “büyük g statüsünü korumak” veya devam ettirmek isteyecektir. Bu bağlamda Rusya’nın ulusal çıkarlarını devam ettirmek için ortaya koyacağı stratejiler ve yöntemler değişecektir. Rusya, “bölgesel anlamda” Avrupa’da farklı “küresel düzlemde” daha farklı politikalar üretecektir. Bu farklılıklara bağlı olarak, Rusya; “statüsünü korumak için” karma bir politika ile egemenlik yaklaşımını devam ettirecektir. Bu yaklaşımın da Batı tarafından öngörülebilir şekilde karşılanması önem arz edecektir (Renz ve Smith, 2016, s. 1).

Renz ve Smith (2016), raporda öneri mahiyetinde aynı zamanda sonuç bağlamında, Rus askerî ve dış politika yaklaşımlarının analitik olarak incelenmesinde de Rusya’nın stratejik karar alma aşamalarını –yörüngesini– değerlendirirken de

“hibrit savaş” kavramının kullanılmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Rapora göre, hibrit-melez savaş başlığı altında Rusya’nın diğerk devletlere karşı yürüttüğü veya yürütebileceğı stratejilerin değerkendirilmesi ve bu doğrultuda adeta hibrit savaş “etiketinin” yaygınlaşması; Rusya’nın lehine katkı sağlayabilir. Askerî olmayan yöntemler ve enformasyon savaşı başta olmak üzere hibrit savaşa dair çeşitli etkin parametreler, kamuoyunda “algı hasarı” oluşturabilir. Bu bağlamda bu savaş kavramına yönelik analizler ve değerkendirmeler; algıları şekillendirebilir, “aktör Rusya’nın faydalanabileceğı” bir durum oluşturabilir ve uluslararası endişeyi artırabilir. Algıları şekillendirebilecek bu durum; daha önceden öngörölmeli ve sonraki süreçleri yönetebilecek “önemli bir risk” unsuru olarak değerkendirilmelidir (Renz ve Smith, 2016, s. 1).

Geçmişe dönük eleştirel bir yaklaşımla Mark Galeotti (2016), ABD askerî yapısı içinde yer alan bazı stratejistlerin “*karma askerî ve politik tehditler*” skalasında belirledikleri unsurlara yönelik tasvirlerde “hibrit” terimini hibrit savaş olgusu ile özdeşleştirdiğini; akabinde Batı’nın karmaşık çatışma ortamlarını analiz etmekte de bu terimi kullandığını belirtmiştir. Galeotti’ye göre; hibrit kavramı analitik yaklaşımlarda “tanımlanması zor olaylara” ilişkin betimlemelerde esas alındığından dolayı, Rusya’nın Ukrayna’da ortaya koyduğı “*askerî ve politik tutumlar ile eylemler*” de “*varsayımsal*” olarak Rus hibrit savaşı şeklinde kabul görmüştür (Galeotti, 2016, s. 286-287).

Genel olarak hibrit savaş yaklaşımı, bilinen aktörleri/kuvvetleri desteklemek ya da örtölü bir şekilde asıl amaçlara ulaşmak için kullanılan yöntem olarak öne çıkmıştır. Bu doğrultuda yaklaşım; “terörizm bağlamında ve kriminal operasyonlar” gibi operatif destekleyici parametrelerle yürütölen çatışmalar kapsamında da değerkendirilmiştir (Thiele, 2015, s. 3-5). Hibrit savaş yöntemini ve stratejik olarak bu savaşın içeriğine yönelik parametreleri kullanan taraflar; genel bir yaklaşımla “zayıf unsurlar” biçiminde, görölmüştür (Thiele, 2015, s. 5; Galeotti, 2016, s. 286-287). Ancak hibrit savaş tanımlaması; Rusya’nın Ukrayna’ya müdahalesi ile alan genişlemesi yaşamıştır. Çünkü hibrit savaş olgusu ve yaklaşımı, hem askerî ve politik tehdit oluşturan –terör– unsurlarının kullandığı asimetrik savaş biçimini öne çıkarmış hem de asimetrik-dolaylı yöntemlerin “etkin güçler” tarafından kullanılabilirliğine yönelik tartışmayı canlandırmıştır. Böylece Rusya’nın Ukrayna’da ortaya koyduğı

eylemsel yaklaşım; kolay bir şekilde hibrit savaş çerçevesinde değerlendirilmiş ve kabul görmüştür. Ancak “Clausewitz’in” savaş teorilerinden Ukrayna’daki Rus eylemlerinin gerçekleştiği döneme kadar, “savaşın politik amaçlara ulaşmakta kullanılan bir araç olacağı” şeklindeki yaklaşımlar da devam etmiştir (Thiele, 2015, s. 3; Galeotti, 2016, s. 287). Çünkü yürütülen savaşlar evrim geçirmiş olsa da savaş olgusu ve eylemi niteliksel bağlamda farklı enstrümanlarla tanımlansa da stratejik olarak savaş, yönlendirmeler doğrultusunda ve amaçlar üzerinden şekillenmiştir.

Bu doğrultuda Galeotti (2016), Batı’nın Rus hibrit savaşına ilişkin varsayımsal tüm kabullerine rağmen, Rusya’nın “daha karmaşık” bir süreç ortaya çıkardığını ve “politik yönlendirme” içinde olduğunu, Batı’nın algıladığı şekilde Rusların Ukrayna’daki eylemlerinin “*hibrit savaş olmadığı*” belirtmiştir. O’na göre, bu eylemler; Batı’nın askerî anlayışına ve stratejik terminolojiye uygunluk açısından askerî-siyasi “*tam kapsamlı savaş*” ya da “*aktör Rusya’nın savaş algısını yansıtan doğrusal olmayan savaş*” şeklinde nitelenebilir (Galeotti, 2016, s. 287).

Sonuç olarak, Rusya’nın Ukrayna’daki ani eylemleri, hibrit savaş kapsamında da doğrusal olmayan savaş yaklaşımı veya şeklinde de değerlendirilmiştir. Ancak her iki değerlendirme şekline istinaden eleştirel yaklaşımlar söz konusu olsa da temelde “doğrusal olmayan savaş stratejisine” ilişkin ayrıntılı bir çözümleme ve netlik sağlanamamıştır. Bu doğrultuda, doğrusal olmayan savaş stratejisine dair kuramsal ve stratejik bir yaklaşım geliştirerek, akabinde savaş stratejilerinin temelde oluşum şeklini doğrusal olmayan bir perspektifle nasıl okumamız gerektiği ve doğrusal olmayan savaş stratejisini kurgulayan devletin nasıl bir model içinde kurgu sürecini gerçekleştirdiği de değerlendirilmelidir.

3.3. DOSS’a İlişkin Kuramsal ve Stratejik Bir Değerlendirme

Hibrit-melez veya karma savaş kavramı; 2014 Rusya-Ukrayna krizine kadar ne tam sınırları çizilmiş bir savaş olgusu ne de direkt olarak literatürde ortak kabul görmüş bir savaş tanımı değildir. Ancak Peter R. Mansoor (2012), hibrit savaşa ilişkin tarihsel izleri, geçmiş savaş stratejilerinde aramıştır. Bu bağlamda Mansoor, Barbar Alman kabilelerin Roma’lılara karşı yürüttüğü mücadeleden Amerikan iç savaşı olarak belirtilen Kuzey-Güney Savaşına, İrlanda’dan Hindistan’a aktör Büyük Britanya’nın isyanlar ve ayaklanmalar karşısında sergilediği stratejilerden Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde ve ekseninde yer alan coğrafyalarda yürütülen

politikalara, Kuzey Çin’de Japonların beklenmedik yaklaşımlarından Vietnam Savaşına kadar taktiksel bağlamda özet mahiyetinde tarihsel bir değerlendirme sunmuştur. Fakat Mansoor, tarihsel sentez ile birlikte El Salvador’daki isyandan 11 Eylül 2001 sonrası yakın tarihli çatışmalara kadar, hibrit taktiklere karşı “ABD Silahlı Kuvvetleri’nin” taktiksel düzeyde rolünü de değerlendirmiştir. Yazar, hibrit savaşı, kısaca antik dönemden günümüze birçok vakada aramış; konvansiyonel üstünlük karşısında yönlendirme-aldatma-ittifak vb. stratejilerle düzenli ve düzensiz unsurların bir arada yer aldığı savaş kombinasyonunun geliştirildiğini vurgulamış; sonuç olarak incelediği savaş veya çatışma durumlarını da taktiksel düzeyde üstünlük sağlama stratejisi şeklinde belirtmiştir (Mansoor, 2012, s. 1-17).

Mansoor’un yaklaşımına istinaden hibrit savaş; Rusya’nın 2014 yılında Ukrayna-Kırım’a müdahalesi sonrasında, taktik ve yöntemler bağlamında literatürde genel bir eğilimle geçmişe dönük askerî ve politik analizlerde daha çok yer edinmiştir. Afganistan’da Sovyetler Birliği’nin ve ABD’nin yaşamış olduğu geçmiş savaş deneyimleri; İsrail-Hizbullah Savaşı, Çeçenistan, Gürcistan, Irak, Libya, Suriye’de görülen taktik ve stratejiler; hatta tematik olarak ABD ve İran arasında askerî düzey ile birlikte jeostratejik-jeopolitik çatışmalar da hibrit savaş stratejisi kapsamında yeniden değerlendirilmiştir (Erol ve Oğuz, 2015; Wither, 2016; Dumlupınar, 2017; Ball, 2019; Gök, 2019).

Ancak “savaşın düzeylerini” üç aşamalı kabul edersek, birinci aşamayı yani “taktiksel” aşamayı, savaşın içinde gerçek savaşla ve sonuçları ile anlamak olasıdır. İkinci aşama olan “operasyonel” aşama, taktik seviyelerden daha büyük hedeflere ulaşmak için yani başarıyı belirleyen unsurlarla önemli bir bileşke şeklinde, değerlendirilmelidir. Üçüncü yani “strateji” aşamasını ise, askerî ve politik yaklaşımların merkezinde olan “savaş nasıl kazanılır” sorusunun yanıtını inşa eden tüm parametrelerin üstünde, kapsamlı anlamak gerekmektedir.

Hibrit savaş stratejisinin izleri; aslında geçmiş savaşların taktiksel ve operasyonel aşamalarında, yani doğrudan stratejik bir değerlendirme ile klasik yaklaşımların gölgesinde de keşfedilebilir. Ancak konvansiyonel savaş tasviri, genel olarak doğrusal bir zemin üzerinde, yani savaş alanında yer alan parametreler ve savaş safhaları ile değerlendirilmektedir. Zamanla savaş olarak kabul edilen eylemlerin genel bir portre içinde –ortak kabul gören– parametrelerle

değerlendirilmesi değişmiştir. Çünkü askerî donanım ve kapasitelerle belirlenen güç-kuvvet algısı farklılaşmış; beraberinde askerî olmayan veya yarı askerî olarak da belirtilmesi mümkün olan dolaylı ve vekil unsurlar da önemli bir güç-kuvvet algısına dönüşmüştür. Bu doğrultuda askerî olan ve olmayan yöntemler gelişmiş; zamanla askerî bakış açılarında bu yöntemler de stratejik misyon üstlenmiştir.

Savaşın doğasına ilişkin yeniden değerlendirmelerde öne çıkan parametreler; devlet dışı aktörler, suç, terörizm, bilgi, siber güç vb. genişletilmesi mümkün olan kavramların eklenmesi ile homojen savaş olgusunu ve algısını da farklı bir boyuta taşımaktadır. Savaş kavramı; cephede görülen muharebelerin öncesinde ve sonrasında yürütülen strateji dışında, hiçbir mukavemet uygulanmadan güç kabul edilen bilgi-istihbarat teknolojisi ile yürütülen operasyonlar gibi çeşitli askerî taktik gerektirmeyen unsurların başarısı ile tanımlanmakta ve evrim yaşamaktadır.

Hibrit-melez savaş ve son olarak “doğrusal olmayan savaş” şeklinde nitelendirilen savaş yaklaşımları; savaşın yapısal homojenliğini değiştirmiştir. Hibrit kavramı; homojen savaş olgusunun yönünü etkilemiş bu bağlamda savaş olgusunun anlam genişliği yaşamasına da neden olmuştur. Öyleyse, hibrit savaş yaklaşımlarının savaş stratejilerini de değiştirmiş olduğunu belirtmek mümkündür. Savaş ve strateji kavramları, yapısal olarak tekrar şekillenmiş; ancak doğrusal bir düzlemde değerlendirilmesi zorlaşan senaryolarla birlikte evrilmişlerdir.

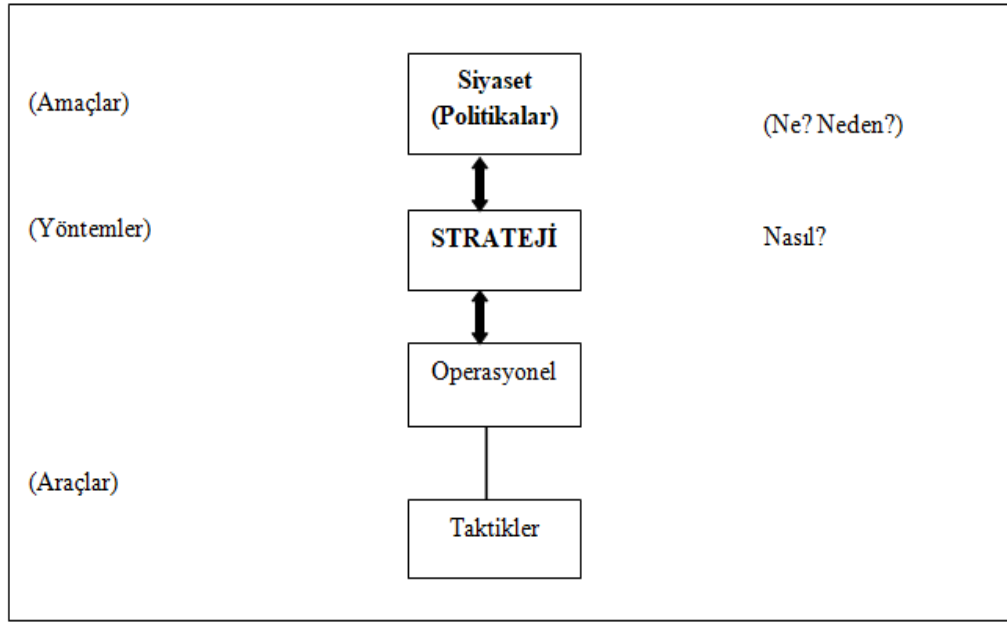
Askerî bağlamda klasik savaş (veya simetrik savaş) stratejisinde aşamalar; önce ve sonra ulaşılmak istenen amaçlar doğrultusunda kademeli ilerleyebilir. Ancak bir savaş stratejisinde askerî ve politik hedefler kombinasyon içinde harekât alanı oluşturursa, savaş araçları değişirse, sahip olunan askerî kapasitelerle birlikte teknolojik yenilikler ve dolaylı savaş enstrümanları da güç olgusuna eklenirse, stratejik oluşumu öngörmek de mümkün olmayabilir. Ayrıca öngörülemeyen askerî ve politik yaklaşımlar, yansımali ve kontrollü bir organizasyon içinde hareket ediyorsa, saldırı ve savunma anlayışlarını da değiştirebilir. Bu varsayımlar, anlamı değişmeyen ancak doğası değişen savaşın aynı zamanda savaş stratejilerinin de çok modlu stratejik bir çerçeve içinde genişlemesine neden olabilir. Öngörüselli ve varsayımsal bu yaklaşım, “ağırlıklı merkezi savaş olgusu” olmakla birlikte çok modlu çerçevenin sürekli hareket edeceğini ve hareketlerin stratejik bağlamda doğrusal olmayacağını, işaret edebilir. Bu bağlamda, belirsizlik içinde asimetrik ve simetrik hareketlerle ilerleyen “doğrusal olmayan savaş stratejisinin” de öngörülemeyen savaş

karakterine ve stratejik oluşum sürecine d6n6őeceeđini belirtmek, –akıl y6r6tme ile– 6topik bir yaklaşım şekli olmayabilir.

Bu noktada, doğrusal olmayan savaş stratejisini anlamak için bir savaş stratejisinin oluşum sürecini veya strateji kurgusunu yeniden değerlendirmek, gerekebilir. 6nk6 asker6 ve siyasi b6t6nl6k içinde amaç ve araç ilişkisini tespit etmek; stratejik analiz için 6nem arz etmektedir. Aynı zamanda doğrusal olmayan savaş stratejisi nitelmesi g6z 6n6nde tutulduğunda, genellikle devlet dışı akt6rlerin savaş aracı olarak tercih ettikleri ancak akt6r Rusya tarafından da tercih edilen dolaylı veya asimetrik y6ntemler de savaş stratejisinin kurgusunu etkilemektedir. Bu yaklaşımları daha iyi kavramak bağlamında, bir savaş stratejinin oluşum sürecini genel bir yaklaşımla değerlendirmek de akabinde hangi aşamalarda doğrusal olmayan eğilimlerin oluşabileceeğini 6ng6rmek de 6nemlidir. Ayrıca 2014-2015 yılları arasında Rusya-Ukrayna krizi şeklinde belirtilen s6rete açık bir çatışma ortamı olmasına rağmen, Rusya’nın doğrusal olmayan savaş stratejisi içinde nasıl bir kurgu ile kendini konumlandırđını tespit etmek de 6nem arz etmektedir.

3.3.1. Savaş Stratejisine ve Stratejik Oluşuma Dair Değerlendirme

Strateji; amaç ve eylemler arasında koordinasyon ile senkronizasyon oluşturacak odak noktası, parametrelerin diğer parametrelerle b6t6nleeğmesini veya parametrelerin doğrudan ve dolaylı etkileşimini sağlayacak k6pr6, planlara ve eylemlere koşullara bağlı y6n verebilen enstr6man, kapsamı alanındaki t6m unsurların asıl amaçlar doğrultusunda yol ve y6ntemlerini tasarlama mekanizması, olası s6releri de lehine y6nlendirebilme sanatıdır. Ancak stratejiyi araçları tanımlamak için değil, amaçların kavranması için t6m parametrelerin 6st6nde araçları değerli kılan ve araçların etkilerini artırmasına neden olan bir çarpan 6zelliği ile de tasvir etmek; ulaşılmak istenen portreyi ya da savaşlardaki asıl amaı inşa eden ana kurucu karakter olarak da g6rmek m6mk6nd6r. 6yleyse strateji; “kurgu ve yaklaşım” biçimi olarak da 6nem arz etmektedir. Bu tanımlar doğrultusunda “stratejik oluşum”; amaçlardan araçlara-araçlardan y6ntemlere kadar, d6ř6nsel ve eylemsel her aşamada bir b6t6nl6k içinde değerlendirilebilir s6retir. Fakat doğrusal olmayan y6ntemler, amaç ve araç ilişkisini sağlasa da temelde savaşa dair stratejik oluşumu ve savaşın karakterini de etkileyebilir, hatta değiştirebilir. Bu yaklaşımın asıl amaı da istenilen sonuca doğrusal olmasa da ulaşmaktır.

Şekil 1. Savaş Stratejisi Diagramı

Kaynak: Çalışkan, M. (2019, s. 43)

Bu bağlamda, yalın bir şekilde strateji tekniği ve metodolojik olarak Şekil 1’de belirtilen stratejiye yön veren soruların incelenmesi, önemlidir. Bu doğrultuda bir değerlendirme, “doğrusal olmayan savaş” stratejisine ilişkin nasıl bir kurgunun (veya yaklaşımın) ortaya çıktığını anlamak açısından da önem arz etmektedir.

Askerî stratejiyi bir formülasyon²⁸ içinde tanımlamak gerekirse; “politikalar amaçları (*ends*), kullanılan yöntem ve yollar (*ways*) stratejiyi, askerî gücün etkinliğini de araçlar (*means*)” belirlemektedir. Bu doğrultuda, askerî strateji; amaç, yöntem ve araçların toplamına eşittir (Çalışkan, 2019, s. 42). Bu formülasyon; “ABD’li Albay Arthur F. Lykke” tarafından 1989 yılında yayınlanan “*Askerî Stratejinin Tanımlanması*” adlı çalışmada belirtilmektedir (Lykke, 1989, s. 2-8).

Şekil 1’de gösterilen “savaş stratejisi diagramında” anahtar sorularla stratejiyi anlamak için seçilebilecek en önemli soru, “nasıl (*how*)” sorusudur. Stratejik

²⁸ Lykke formülü olarak atfedilen “ $S(\text{Strategy}) = E(\text{Ends}) + W(\text{Ways}) + M(\text{Means})$ ” şeklindeki denklem; başta “askerî strateji” olmak üzere “*politik, ekonomik*” vb. stratejilerin oluşturulmasında da kullanılabilecek “*temel*” bir yaklaşım biçimi gibi belirtilmektedir. Ancak denklemin ve onu oluşturan unsurların önemi, daha çok ABD askeri stratejisinin temellendirilmesinde ve ulusal güvenliğin oluşturulmasında, vurgulanmaktadır (Lykke, 1989, s. 2-8). Strateji ve denge doğrultusunda ulusal güvenliğin sağlanmasında amaç-arac ve yöntemlere ilişkin bir perspektif sunan Arthur F. Lykke ve formülüne dair siyasi-askeri güncel tartışmalar, hâlâ devam etmektedir.

oluşumda, öncelikli olarak, askerî güç ve siyasal güç etkilidir; aynı zamanda bu güçlerin oluşturabileceği uyum ve etkileşim de önemlidir. Nasıl sorusunun yanıtları, bütünlük içinde strateji oluşumunda ve stratejik kurgu içinde aranmalıdır. Aslında çok yönlü ve işlevsel stratejik bir kurgu, ana kontrol merkezi rolündedir. Stratejinin başarılı olması bağlamında kurgu, başta politik amaçları gerçekleştirmek için askerî-siyasi konsensusda ve sonra tüm seviyelerde kombine hareket alanına sahip olması gerekmektedir. Siyasal amaçlar için belirlenen politikalar, savaş stratejilerinde esas hedefin “ne (*what*) olduğunu ve neden (*why*)” sorularını karşılayacak nitelikte kurgunun tematik yönünü de ortaya koymaktadır (Çalışkan, 2019, s. 42-43; Eikmeier, 2007, s. 63).

Bir savaş durumu planlamasında dengeyi sağlayan ana unsur, strateji mekanizmasıdır. Amaç, araç ve yöntemler; bu mekanizmanın “*dışları*” gibi mekanizmanın kontrolünde anlam kazanmakta ve şekillenmektedir (Lykke, 1989, s. 2-8; Eikmeier, 2007, s. 62). Aynı zamanda strateji mekanizması; savaş öncesinde ve sonrasında donanımdan koşulların tahlil ve tespit edilmesine kadar süreçlerin kontrolünü tasarlayarak, eylemlerin gerçekleştirilmesini de taktik ve operasyonel araçların koordine edilmesini de sağlamaktadır. Ancak güç planlaması doğrultusunda karşı gücün veya ittifaklarının nasıl bir tehdit oluşturabileceğini analiz edecek ve tedbir geliştirecek olan ana unsur da “stratejik analiz” olmalıdır. Çünkü “dost ve düşman” tanımlaması ile operasyonel ve taktiksel süreci yönetecek stratejik bir oluşum yetersizdir. Stratejik analiz olmadan ve tahminler çerçevesinde sadece planlamalarla sınırlı bir oluşum sergileyen askerî strateji veya genel bir strateji, dengeyi ve kontrolü sağlayamayacaktır (Eikmeier, 2007, s. 62).

Savaş stratejisi analizi, sadece taktik ve operasyonların incelenmesinden ibaret değildir. Savaş analizini savaşa yön veren gelişmelerle sınırlamak; stratejinin “siyasi veya politik amaçların altında” sadece bir aşama olarak değerlendirilmesine de neden olabilir. Şekil 1’de strateji; her ne kadar aşamalardan biri olarak gözüксе de, özellikle klasik ve geleneksel savaşların karakterleri ile modern savaşların karakterleri arasında işlevsellik açısından parametrelere bağlı farklılıklar oluşturabilir.

Bölgesel veya küresel bir savaş sürecini stratejik bağlamda değerlendirmek gerekirse, savaşın niteliğine ve “yansıma özelliği ile etki alanlarına” göre, stratejik oluşuma tekrar “nasıl ve neden” sorularını sormak gerekebilir. Klasik bir yaklaşımla

sadece askerî kuvvet ve ateş güçleri ile savaş senaryolarının incelenme süreci, savaş çalışmalarında bütünün parçalarını incelerken ana temanın yani stratejinin ne olduğu hususunda sapmalar oluşmasına da neden olmaktadır. Bu noktada, stratejiyi amaçlarla birlikte “büyük bir strateji” şeklinde düşünme gerekliliği, ortaya çıkmaktadır. Öyleyse savaş senaryolarına göre, askerî strateji ile amaçların bütünü oluşturduğu büyük stratejiyi ve onu oluşturan yapısal yaklaşımın tahlilini birlikte değerlendirmek; doğru bir yaklaşım şekli olabilir.

Strateji, devletlerin siyasal amaçlarını ve politik yaklaşımlarını tasvir etmek için kullanılabilir. Strateji, aktörlerin askerî ve siyasi yaklaşımlarını topyekün değerlendirmede veya güç bağlamında dönemsel eylemlerini analiz sürecinde de kullanılabilir. Örneğin, bu doğrultuda Dünya Savaşları ile gücün askerî güç olduğu ve savaşlar sonrasında sürecin politikalarla şekillendiği farklı bir dönem analiz edilebilir. Soğuk Savaşın yaşandığı dönemde askerî güç; büyük stratejinin yansıması şeklinde, herhangi bir savaş durumuna hazırlık bağlamında ve caydırıcılık etkisi oluşturması açısından da değerlidir. Ancak bu dönemde, stratejik oluşum sürecinde aktörler, nükleer silahlarla karşılıklı blok oluşturmuş; akabinde çevreleme politikaları ile siyasal, askerî, ekonomik, diplomatik enstrümanlar da kullanmıştır.

Sıcak savaşın olmadığı ancak stratejilerin savaştığı, farklı taktik ve yöntemlerle savaşa dair doğrusal olmayan metotların kullanıldığı Soğuk Savaş süreci; “güvenlik algısı ve hâkimiyet” ekseninde, sahnelenmiştir. Bu süreçte askerî stratejilerin kapasite artırımına yönelik caydırıcı misyonu gelişirken, siyasal amaçların gerçekleştirilmesinin ise; askerî olmayan taktik ve operasyonlarla yürütülmüş olduğunu belirtmek de doğru bir yaklaşım şekli olabilir. Ancak başat aktörlerin algısı; Dünya Savaşları tecrübesi ile her zaman oluşabilecek bir kriz ortamının savaşa dönüşebileceği yönündedir ve bu algı, konvansiyonel savaşa hazırlık sürecini de devam ettirmiştir. Bu bağlamda, konvansiyonel olan ve olmayan savaşın bileşenleri; “taktik, operasyonel, stratejik aşamalar” içinde savaşın daha “büyük” stratejilerle değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda bu değerlendirme; strateji, savaş ve mücadele kavramlarının çok yönlü bir senkronizasyon ile eşdeğer olması gerektiğine dair konseptsel koşulları da oluşturmuştur.

Frank G. Hoffman’ın (2007, 2009a, 2009b) hibrit savaş konsepti; taktiksel ve operasyonel farklılar arz etmesi nedeni ile savaş stratejisi bağlamında başta sadece

taktiksel ve operasyonel aşamalar kapsamında değerlendirilmiştir. Oysaki hibrit-melez savaşın oluşturduğu etkiyi ve geleceğe dönük yeni bir savaş tehdidini anlama süreci, her aşamanın içeriğinin incelenmesi ve bu içeriklerin konseptsel bütünü ya da stratejiyi nasıl şekillendirdiği ile de alakalıdır. Doğrusal hareketlerin toplamı bütünü oluşturabilir. Doğrusal olmayan bir stratejinin bileşenleri olarak taktik ve yöntemler; savaş olgusu ekseninde farklılaşabilir ve bu farklılıklar öngörülemeyen ilerlemelere de neden olabilir. Aynı zamanda önceden hangi eksenleri keseceği öngörülen doğrusal ilerlemeler de, öngörülemeyen hareket değerleri ile birlikte belirsizlik ortamının oluşmasına katkı da sağlayabilir. Bu gibi belirsizlik süreçleri; savaş alanlarını dar kapsamda değerlendirmekten ve özellikle stratejik bağlamda askerî ve siyasi öngörülerin yetersizliğinden kaynaklanabilir.

Hoffman (2011), “*Stratejik Düşünce ve Gelecek Tehditler*” başlıklı makalesi ile tehdit niteliğinde değişen savaş modlarına karşılık eylemleri, bilhassa savaş alanı içinde değerlendirmeye çalıştığını da belirtmiştir. Ancak bu eylemlerin taktik ve operasyonların ötesinde geniş bir portre içinde değerlendirilmesi gerektiğini, “öz eleştiri niteliğinde” vurgulamıştır. Bu bağlamda Hoffman, küresel gelişmelerin ve savaş olgusu ekseninde hibrit tehditlerin dengeli üst düzey bir değerlendirme ile “politik ve stratejik” ekseninde tekrar genişletilmesinin gerekliliği hususunda da çıkarımlara yer vermiştir (Hoffman, 2011, s. 17-21).

Benzer bir tutumla D. G. Cox vd. (2012), hibrit savaşın sadece geleneksel olan ve olmayan parametrik bir bileşke içinde zayıf taktiksel değerlendirmelerle ve kavramsal bir daralma ile ele alınmasını eleştirmişlerdir. Yazarlar, bu durumun, güvenlik açısından geleceğe dair derinlemesine ve bütünlük içinde stratejiler oluşturmaya engel oluşturabileceğini yinelemişlerdir (Cox vd., 2012, s. 25-29). Ancak “R. Johnson”, Hoffman sonrasında literatürde geniş yer verilen hibrit savaş ve tehdit olgusunu, stratejik ve politik değerlendirmelerden yoksun bir çerçevede incelenmeye devam ettiğini belirtmektedir (Johnson, 2018, s. 141). M. Çalışkan ise, “*hibrit savaş stratejik teori*” ekseninde inceleyerek, güvenlik yaklaşımlarında temelde “strateji olgusu ve onu oluşturan unsurların” doğru analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Çalışkan, 2019, s. 40-58). Jonhson’a göre, tehdit niteliğinde belirtilen hibrit savaş kavramının var olan savaş tanımlamalarını değiştirmesi; hibrit kavramının algılarda oluşturduğu dar perspektif; ontolojik bir

eksiklik de ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda “doğrusal olmayan savaş” veya “hibrit savaş” tanımlamalarında eksik olan “*stratejinin varlığıdır*” şeklindeki eleştirel sorgulama biçimi de önemlidir (Johnson, 2018, s. 158).

Çünkü strateji doğrusal olmadığında, alt bileşenlerin veya stratejiyi oluşturan aşamaların da doğrusal bir ivme içinde olmayacağını öngörmek mümkündür. Bu bağlamda, asıl politik amaçları gerçekleştirmeye odaklı stratejinin doğrusal olmayan bir savaşı senkronize ve koordine etme özelliklerinin de karma bir yapı içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Strateji doğrusal olmasa da yapısal özellikler taşımaktadır. Yapısal özellikler, karar mekanizmalarının karakterini yansıtmaktadır. Askerî ve politik karakterlerle sınırlandırılmaması gereken “doğrusal olmayan savaş” yaklaşımı; bir ağ içinde stratejiyi şekillendiren unsurlardan da onu besleyen varlıkların özelliklerinden de bağımsız tasavvur edilmemesi gereken stratejik yaklaşım biçimidir.

“Doğrusal olmayan savaş stratejisi”, devletlerin algısal ve olgusal savaş anlayışı ekseninde veya bu anlayışın dışında farklılaşabilir. Siyasal amaçların gerçekleştirilmesi için kabul edilen veya kabul edilmeyen savaş eylemini de araç olarak kullanıyorsa, değişebilir ve sürdürülebilir karaktere de haiz olabilir. Böyle (büyük) bir stratejinin bukalemun niteliği taşıyabileceğini de düşünmek gerekir. Bu stratejik yaklaşıma haiz aktör devletleri konumlandırmak da doğru bir yaklaşım şekli olabilir. Bu bağlamda, aktörlerin insani-kültürel etkenlerinden siyasi ve askerî güç anlayışına; ekonomik ve teknolojik unsurlarından hakimiyet oluşturduğu veya oluşturmaya çalıştığı hinterlandına; potansiyel ağ ve lojistik güç kapasitesinden psikolojik kurgusuna; diplomatik araçları kullanmasından karşıt güç politikalarına; etki odaklı algılarından nüfuz ve güç merkezli manipülasyon kapasitesine kadar tüm süreç ve yetenekler önemlidir. Aslında sıralamaya çalıştığımız aktörlerin mevcut yapısal özellikleri, duruma göre genişleyebilir veya değişebilir. Ancak stratejik oluşum bağlamında bu durumlar, “Şekil 1’de” gösterilen “neden” sorusu için de önem arz etmektedir.

R. L. Schweller (2021), kutupların olmadığı küresel bir sistemde devletlerin yapısal özelliklerine bağlı olarak, aktörlerin/devletlerin geçmişten taşıdıkları güç algısının değiştiğini belirtmektedir. Bu durum, “*çok kutuplu veya iki kutuplu*” dönemlerden farklı olarak, aktörlerin güç ve kapasitelerinin oluşturduğu etki alanlarını net bir şekilde tasavvur etmeyi zorlaştırmaktadır (Schweller, 2021, s. 690).

Çünkü geçmişe göre etkisiz ya da az etkili “sistemsel sınırlamalar”, aktörlerin artmasına ve aynı zamanda çeşitlenmesine de neden olmaktadır. Sistem, aktörleri kısıtlama kabiliyeti oluşturmadiğından dolayı süreci de değıştirmektedir. Böylece dünya sistemini yönlendiren sonuçlar da kompleks bir şekilde devam etmektedir. Bu bağlamda Schweller’e göre, küçük ölçekli kabul edilen ve önlem geliştirilemeyen karmaşık süreçler ile bu süreçleri oluşturan değışken unsurlar, hâlihazırda ve gelecekte, “dünyanın politik dinamiklerini” değıştirebilir (Schweller, 2021, s. 690-705).

Öyleyse güç olgusunun farklılaşarak çeşitlendiğı bir sistemde aktör skalasının değıştiğini de görmek mümkündür. Devletler, karma veya hibrit sistemin içinde strateji oluştururken kendi sınırlarını ve güçlerini de doğru tahlil etmelidir. Nihayetinde tüm bu çıkarımlara istinaden Schweller, devletlerin uygulamak istedikleri stratejilerin özelliklerine uygun kaynakları da diğ er parametreleri de belirlemesine rağmen karmaşık sistem içinde “*doğrusal bir eğ ilim*” sergilemesinin mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Schweller, 2021, s. 690-705).

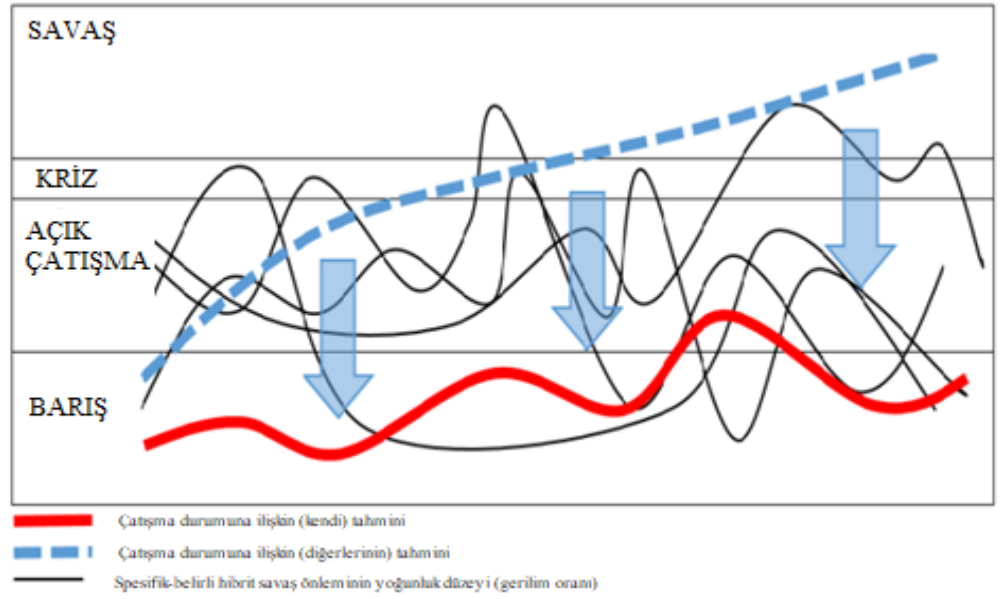
Daha stratejik bir yaklaşımla “Jack Brown” (2018), Rusya’nın 2014 yılında Ukrayna’ya ani müdahalesini ve Kırım’ın ilhak girişimini, “*devlet güdümlü hibrit savaş*” çerçevesinde ve “*alternatif savaş*” perspektifi ile değı erlendirmeye çalışmıştır (Brown, 2018, s. 58). Bu değı erlendirme, hibrit savaş kavramı üzerinden “dolaylı bir şekilde” adeta çalışmamıza konu olan “doğrusal olmayan savaş” stratejisi şeklindeki yaklaşımı da nitellemektedir. Öyleyse bu doğrultuda hibrit savaş, doğrusal olmayan savaş şeklinde belirterek akıl yürütmek de stratejik oluşum bağlamında çalışmamız için bir bakış açısı sağlayabilir.

Çünkü Brown (2018), farklı bir açıdan hibrit savaş kapsamında değı erlendirilen Rusya’nın eylemlerini baz alarak, ulus devletin stratejik yaklaşımlarında hibrit tehdit olarak nitelendirilen unsurları ve bu unsurların etki alanını da yorumlamaktadır. Brown, bu unsurları, adeta doğrusal olmayan özellikleri ile harekâtların yapısından geniş bir çerçevede “*çağdaş çatışma*” şeklinde nitelendirdiğı savaş parametrelerine kadar değı erlendirmektedir (Brown, 2018, s. 63-68). Hatta Clausewitz’e atıfta bulunarak “*bilgi savaş, siber saldırı, dezenformasyon*” gibi parametreleri, “*savaşın sisi*” şeklinde başlıklandırmıştır (Brown, 2018, s. 64). Yine de O’na göre “hibrit (veya doğrusal olmayan) savaş stratejisi”; bilinen aktörlerle yürütö len konvansiyonel

savaşların veya düzensiz savaşlarda kullanılan yöntemlerin yerine geçebilecek nitelikte değildir. Ancak Brown, aktörlerin stratejik kapasitelerine ve yeteneklerine bağlı olarak bölgesel bir değerlendirme içine gireceklerini; akabinde “hibrit (veya doğrusal olmayan) savaş” stratejisinin, ulus devletlerin optimal bir düzlemde varlıklarını devam ettirebilecek aynı zamanda hegemonya anlayışlarını koruyabilecek nitelikte olduğunu da belirtmektedir (Brown, 2018, s. 59). Nitekim Brown, aktörlerin hibrit (veya doğrusal olmayan) savaş stratejisi” ile gerektiğinde gizlice bir tehdit oluşturacakları veya meydan okuyabilecekleri “olağanüstü bir yetenek” avantajı sağlayacaklarını da öngörmektedir (Brown, 2018, s.58-68). Bu bağlamda, strateji kavramını sadece genel savaş olgusu ekseninde değerlendirmenin yetersizliği de ortaya çıkmaktadır. Savaş olgusu ile savaş algısının da “hibrit veya doğrusal olmayan savaş” yaklaşımı ile değişerek, “savaş ve barış” arasında bulanık bir yapı içinde bir strateji görünümüne dönüşmesi sürecinden de bahsetmek mümkün olabilir. Bu doğrultuda stratejiler, aktörlerin güç ve varlıklarını koşullar karşısında koruyacak akabinde mukavemetlerini artıracak önemli bir güdüm sistemine de dönüşebilir. Öyleyse, doğrusal olmayan savaş stratejisini de savaş ve barış olgusu ile aktörlerin mücadele eksenlerinde ağırlık merkezi oluşturacak strateji niteliğinde değerlendirmek mümkündür.

3.3.2. “Aktör Devlet Kurgusu”-Weissmann Senaryo Analizi ile DOSS’a Dair Değerlendirme

Mikael Weissmann (2019), Rusya’nın Kırım’ı ilhak teşebbüsü ile başlayan ve Doğu Ukrayna’da belirginleşen (2014-2015 yılları arasındaki) krize ilişkin sıcak süreçlerden sonra “hibrit savaş ve tehditler” bağlamında önemli bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma; “hibrit-doğrusal olmayan savaşa” ilişkin önemli bir analitik çerçeve içinde bugüne ve geleceğe dair simülasyon niteliği de taşımaktadır. Weissman, Batı’nın gelişmelere hibrit tehdit algısı ile yaklaştığını, Rusya’nın ise gelişmeleri farklı bir perspektif ile değerlendirdiğini, belirtmektedir.

Şekil 2. Senaryo Analizi ile Aktör Devlet DOSS Kurgusu

Kaynak: Weissmann, M. (2019, s. 24)

Weissmann’a (2019) göre, konvansiyonel (düzenli) savaş dışında asimetrik savaş kurgusu; isyancı yapılarda, gerilla savaşında ve teröristlerin saldırı ve savaş algılarında zaten mevcut bir savaş kurgusudur. Düzensiz savaş ise, siyasi bir güç oluşturabilme ekseninde, devlet dışı aktörler tarafından bir güç göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak Rusya’nın devlet yapısı ile bu savaş biçimi içinde aktör olarak yer almasının önemini belirten Weissman; stratejinin ve Rusya’nın savaş kurgusundaki “kombinasyonun karakterine” dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, asimetrik ve düzensiz savaş karakterleri ile hibrit yöntemler de kullanan RF’nin “devlet merkezli” bir savaş yürütmesini ve güçlü bir aktör olmasına rağmen yarattığı kompleks portreyi (Şekil 2’yi) de anlamak gerekmektedir (Weissmann, 2019, s. 19).

“Asimetrik savaş yaklaşımı”; genel olarak devlet dışı aktörlerin veya dolaylı devlet destekli (vekil) unsurların tercih ettiği bir savaş yöntemi olmakla birlikte aynı zamanda güçlü yapılar karşısında yıpratmaya yönelik taktik ve operasyonlarla da yürütülen savaş stratejisidir. RF’nin asimetrik savaşa benzer bir savaş karakteri sergilemesinde ve bir devlet olarak “doğrusal olmayan savaş stratejisi” ile hareket ettiğini varsaydığımızda, asimetrik yaklaşımı tersten okumak; stratejinin asıl amacını anlamak açısından önemli bir unsur olarak görülebilir. Bu doğrultuda, Weissman’ın (2019) yaklaşımına atfen bazı çıkarımlarda bulunmak da mümkündür.

Birincisi; RF, Ukrayna karşısında çok daha güçlü bir devlet-aktör modeli olarak görülmektedir. O halde RF, düzensiz ve asimetrik yöntemleri neden kullanmaktadır? Çünkü RF, Batı tarafından her ne kadar Sovyetler Birliği döneminden kalan bir güç profili içinde değerlendirilse de geçmişe nazaran daha az ciddiye alınmaktadır. RF; hem geçmiş döneme ait güç algısını tekrar oluşturma çabası içinde hem de küresel şekillenme sürecinde örtülü hareket edebileceğini ve doğrusal olmayan yöntemlerle bir savaş yürütülebileceğini gösterme çabası içindedir.

İkincisi; güçlü olan tarafın zayıf tarafa karşı oluşturduğu asimetrik strateji, (2014-2015) Ukrayna krizi sürecinde savaşa bir sis katmaktadır. Güçlü aktör Rusya'nın gerçek savaştan çok çatışmacı bir yaklaşımla hareket ettiğini de belirtmek mümkündür. Öyleyse stratejik amacı, sadece ilhak ve işgal şeklinde görmek; yalın ve masum bir yaklaşım şekli olabilir. Bu bağlamda, savaşın sisi veya “doğrusal olmayan bir savaş” gerçeği ile ne amaçlandığı da tekrar önem arz etmektedir.

Weissman (2019) tarafından geliştirilen analitik yaklaşım; “doğrusal olmayan savaş stratejisine” ilişkin bir karakter ortaya çıkarmaktadır. Bu karaktere ve stratejiye ilişkin senaryo analizi; önemli doneler, sunmaktadır. Senaryo; geleceğe dair aktörler değişse de belirsizlik içinde çatışmaların hatta savaşların inşa edilmesinde olası paradigmalara temel oluşturabilecek kritik bir tablo şeklinde, görülebilir.

Şekil 2'deki etkileşim; aktörel bağlamda “çatışma durumu” olasılıkları eğrisi, karşı güçlerin “çatışma durumlarının tahmini” eğrisi ve “savaşa yönelik önlemlerin yoğunluk düzeyi” eğrisi ile gösterilmiştir. Aynı zamanda Şekil 2; bu tahminler doğrultusundaki eğrilerin ve ortaya çıkan etkileşimin hangi aralıklara doğru baskı oluşturacağına veya istenilen aralıklara doğru nasıl bir eğilim göstereceğine dair senaryo ve model olarak da önem arz etmektedir. Weissman (2019) modeli; bir senaryo çerçevesinde savaş (*war*) ve barış (*peace*) arasında gerçekleşen süreçleri, kriz (*crisis*) ve açık çatışma (*open conflict*) aralıklarında kabul etmektedir. Ayrıca bu senaryoda –tehdit olarak görülen– aktör devletin kabul ettiği veya onayladığı gerçek bir savaş eylemi de yoktur. Ancak senaryoda, genel olarak kabul edilmiş bir savaş durumu veya yasal olarak kabul edilen bir savaşın varlığı da söz konusudur. Bu belirsizlik, “savaş durumuna ilişkin bir tanım sorunu veya paradoks” oluşturmaktadır. Aktörel bağlamda kabul edilmeyen ve –aldatmaya yönelik– inkâr edilen savaş yaklaşımını değerlendirmek karmaşık bir tablo ortaya çıkarmaktadır (Weissman, 2019, s. 23).

Weissmann (2019) modeline göre, aktörün kullanmış olduğu yöntemler ve merkezi ağırlık noktası strateji olduğundan çok yönlü anlamlar ve yorumlar da söz konusu olabilir. Ancak bu doğrultuda, “hibrit veya doğrusal olmayan savaş stratejisi” şeklinde açıklamaya çalıştığımız gelişmelere istinaden, aktörün asıl amacının yani nihai hedefinin farklı araçlarla savaşı kazanmak olduğunu; ayrıca aktörün çatışma algısı ile oluşturduğu tehdit boyutunu genişleterek de dolaylı bir şekilde savaşı yürüttüğünü ve güç sağladığını da ifade etmek mümkündür.

Aktör devletin savaş ve barış arasında sergilediği bulanık bir model ile üstünlüğünü sürdürmesi, hatta gerçek bir savaşın varlığını kabul etmemesi ve savaşın nüanslarını değiştirerek açık ve gizli bir tehdit oluşturma kapasitesini ifşa etmesi de algıları değiştirme yöntemi olarak görülebilir. Doğrudan sergilenen güç ve varlık göstergelerine karşılık “hibrit-doğrusal olmayan savaş stratejisi”; tehdit oluşturma değerlerini farklılaştırabilir ve ‘uluslararası savaş algısını’ da değiştirebilir.

Sonuç olarak, aktör devlet; sistem içinde bu strateji ile gerçek bir savaşı kurgulamamaktadır. Aktör, gerçek bir savaşın nedenlerini ekarte ederek, eylemlerini bu doğrultuda gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Aktör, algılarda savaş etkisi oluşturmada bir savaş inşa etmektedir. Böylece kendi kamuoyuna ve dışarıya karşı da savaşın gerçek sonuçlarını engellemekte ve gizlemektedir. Askerî ve politik yaklaşımların yeniden değerlendirilmesini gerektiren bu süreç; belirsizlik eksenli, geniş yansımali ve farklı açılardan baskı kurabilen bir ‘güç’ oluşturma yöntemi olarak görülebileceği gibi tekrar alan kazanmak isteyen güç profiline savaş veya askerî stratejisi şeklinde de görülebilir.

R. E. Berkebile (2018), askerî strateji ekseninde tüm savaş planlamasının birbirine kapsamlı bir şekilde ilişkilendirilmesini; stratejik, operasyonel ve taktik düzeylerinin özellikle “uyum” içinde olmasını öngörmektedir. Çünkü Berkebile, operasyonel bir durumun ve harekât stratejisinin istenilen son duruma –hedefe– katkı sağladığını vurgulamaktadır. O’na göre, askerî stratejide düzeyler ve katkılar, stratejik olarak hedeflenen son aşamanın gerçekleştirilmesi için de savaşın sonucunda eşitlediği düşünsel-eylemsel süreci açıklamak için de önemlidir (Berkebile, 2018). Bu ilişkilendirme; aslında bir stratejinin oluşum sürecinden uygulanışına kadar etkili olan tüm faktörlerin önemine işaret etmektedir. Stratejik oluşum sürecini de savaş stratejisi diagramı (Şekil 1.) ile Weissman’ın (Şekil 2.)

senaryo analizini de işlevsel hale getiren yaklaşım; öncelikli olarak düşünce sistemi ile bağlantılıdır. Bir savaş stratejisini değerlendirirken teorik bir yaklaşımla neden sorusunun yanıtını aradığımız politik amaçlar aşaması; askerî ve siyasi düşünce sisteminin yani onu şekillendiren doktrinsel yaklaşımların izlerini de taşır. Stratejik kurguyu oluşturan parametreler; öngörüselsel bir bağlanma ile şekillendirilmektedir. Doğrusal olmayan yaklaşımlarda dahi ulaşılacak istenen nihai hedef; belirli bir düşünce sisteminden veya öngörülerden beslenerek strateji kurgusunun içinde yerini almaktadır.

3.4. DOSS-Rus Askerî Bakış Açısı: Teorik ve Doktrinsel Yaklaşımlar

Bir strateji; dinamik ve karmaşık ilişkileri var olan süreç içinde değerlendirmeli, geleceğe dair eğilimleri ve olayları derinlemesine incelemelidir. Stratejistin değişkenler karşısında karmaşık olayları analiz etmesi; ileri seviyede “öngörü (*foresight*)” ufkuna bağlı olarak askerî ve politik yaklaşımları şekillendirmesi ile mümkündür (Martin vd., 2019, s. 9).

Stratejik yaklaşımların doğrudan veya dolaylı bir şekilde bir düşüncenin ürünü olduğunu görmek; yaşanan olayların ve sorunların düşünceleri etkilediğini bilmek; lider statüsünde olan kişilerin de bu sorunlardan kaynaklı vizyonlarının da geleceğe yön verdiğini belirtmek mümkündür (Aron, 1969, s. 1-17; Gray, 2003, s. 1; Pynnöniemi ve Jokela, 2020, s. 828).

Bu bağlamda, “doğrusal olmayan savaş stratejisi”; Rusya’da “26 Şubat 2013” tarihinde “VPK (*Voyenno-Promyshlennyy Kurver*)” adlı bir dergide “Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanı Valery V. Gerasimov’un” (2013) “*Öngörüde Bilimin Değeri: Yeni Zorluklar, Muharebe Operasyonlarını Gerçekleştirme Biçimlerini ve Yöntemlerini Yeniden Düşünmeyi Gerektiriyor*” başlıklı makalesi ile önemli bir boyut kazanmaktadır.

Makale; savaşın değişen doğasına ve Batı’nın hibrit-melez savaş anlayışına istinaden, Rusya’nın reform niteliğinde askerî perspektifini değiştirmesi gerektiğine dair çıkarımlar ve öneriler içermektedir. Literatürde 2013 yılında yer alan makale ve akabinde 2014 yılında Batı tarafından hızla tehdit niteliğinde kabul edilen Rusya’nın Ukrayna’ya müdahalesi; askerî ve siyasi stratejik analizler için de savaş senaryosu çalışmaları için de dönüm noktası niteliğindedir. Bu yayın ile birlikte Rusya’nın

askerî olmayan yöntemleri de içeren doğrusal olmayan bir savaş yürütmesi; ana temadır. Ancak bu temada, savaş portresi öncesinde üst düzey Rus askerî otorite tarafından yapılan açıklamalar; ‘doğrusal olmayan savaş’ anlamak bağlamında, önemlidir. Aynı zamanda bu açıklamalar; değişen savaş olgusuna ve savaş stratejilerine dair doktrin niteliğinde kabul görmekte ve önem arz etmektedir (Galeotti, 2014; Monaghan, 2015; Duncan, 2017).

Doğrusal olmayan savaşa ilişkin Gerasimov doktrini, literatürde daha çok tartışılmasına rağmen, Rus askerî düşünce sisteminde etkili bazı askerlerin ve stratejistlerin görüşlerini de öne çıkarmaktadır. Bu görüşler; savaşın değişen doğasına ve yeni savaş anlayışlarına ilişkin hem eleştirel yaklaşım içermekte hem de Rus askerî yapısını yeniden şekillendirmeye yönelik teori ve doktrin niteliği taşımaktadır.

3.4.1. “Gerasimov Doktrini” ve Yaklaşımı

Rus Askerî Bilimler Akademisi (*Akademiya Voennyh Nauk-AVN*) üyesi General Gerasimov; askerî kimliği ile birlikte temsil ettiği devletin “stratejik kültürünü” taşımaktadır (Galeotti, 2014). Bu bağlamda, “Öngörüle Bilimin Değeri” adlı makalenin doktrinleştirilmesi ve geçmiş Sovyet askerî yaklaşımların etkisinde bir “*retorik*” oluşturması (Galeotti, 2014); Batı-Doğu arasında kontrollü söylevlerin dışında, doğrudan ve aynı zamanda dolaylı bir şekilde manifesto misyonu yüklenmesinden kaynaklanmaktadır.

“*Rus Askerî Bilimler Akademisi-AVN*”; Rusya’nın güvenlik ve tehdit eksenlerinde geleceğe yönelik kararlar alma özelliğinin yanında, askerî yetkililerden, bakanlıklardan ve istihbarat birimlerinden oluşan –sivil-askerî unsurların yer aldığı– karma bir yapı içinde faaliyet yürütmektedir (Rubtsov, 2008). Gerasimov (2013), görüşlerini Rus askerî yeterliliklerinin tekrar gözden geçirilmesi ve acil bir görev olarak kabul edilmesi şeklinde kamuoyu ile paylaşmaktadır. Rus resmi otoritelerini temsilen alınan kararların ve bu doğrultudaki görüşün kamuoyuna bir dergi –VPK– aracılığı ile iletilmesi dikkat çekmektedir. Bu durumu, “ulusal tavrın küresel mesajı” niteliğinde değerlendirmek de mümkün olabilir.

Gerasimov (2013), 21. yüzyıl savaş anlayışının değiştiğini ve en önemlisi “*savaş ve barış*” arasındaki ayrımın bulanıklaşma eğilimi içinde olduğunu

belirtmektedir. Bu bağlamda savaşların ilan edilmeden başladığını ve devam eden savaşların da ilerleme şeklinin bilinen savaş yöntemlerinin dışında olduğunu ifade etmektedir. O'na göre, tablo; “Kuzey Afrika ve Orta Doğu” genelinde yaşanan olaylar da “*sözde Renkli Devrimler*” ekseninde yer alan gelişmeler de dâhil olmak üzere tehlikelidir (Gerasimov, 2013).

Gerasimov, devletlerin dışarıdan destekli müdahalelerle kısa süre içerisinde şiddetli çatışmaların içine çekildiğini, birçok yerde iç savaşların görüldüğünü ve felaketlerin yaşandığını belirtmekte; akabinde dünyada yaşanan kaotik ortamlara da dikkat çekmektedir (Gerasimov, 2013). Yaşanan süreçlerin farklı açılarla tahlil edilmesini de askerî ve politik gelişmelerin değerlendirilmesini de önemsemektedir. Bu doğrultuda gerçek bir savaşın sonuçlarını işaret ederek, dünyanın bazı bölgelerinde meydana gelen çatışmaların ortaya çıkardığı “*sosyal, ekonomik, politik*” sonuçlarla gerçek savaşın sonuçlarını karşılaştırmanın önemini açıklamaya çalışmaktadır. Gerasimov’a göre, savaşın değişen yüzü ile birlikte askerî olmayan metotlar, “*siyasi ve stratejik*” amaçlara ulaşmak için etkin rol üstlenmiştir. Ayrıca O'na göre, yeni yöntemlerin silahların ötesinde bir güç olduğu da açıkça ortaya çıkmıştır (Gerasimov, 2013).

Gerasimov, toplumların isyan niteliğindeki eylemlerinin yönlendirilmesini; siyasi, ekonomik, enformatik araçların kullanılmasını yeni saldırı yöntemleri arasında kabul etmektedir. Bu doğrultuda, askerî olmayan yöntemlerle geliştirilen bu saldırıların önlenmesine ilişkin savunma bağlamında bir yaklaşımın gerekli olduğunu da iddia etmektedir. Ancak Batı tarafından “gizli” ibaresi ile “*bilgi savaşı ve özel operasyonlarla*” yürütülen eylemlerin, sözde barış esaslı kriz ortamlarına Batı'nın müdahale algısını sunduğunu; akabinde Batılı güçlerin farklı bir ekseninde amaçlarına yönelik eylemler inşa ettiğini de ima etmektedir (Gerasimov, 2013).

Gerasimov’a göre, geleneksel askerî yaklaşımların ötesinde bir savaş ortamının şekillendiği aşikârdır. Batı tarafından ileri sürülen modern savaş olgusu ile farklılaşan taktik ve yöntemler; askerî kuvvetlerin stratejik ve operasyonel seviyelerde mücadele yürütme olgusunu da değiştirmiştir. Bu doğrultuda Batı'nın askerî yaklaşımına istinaden, “*stratejik-operasyonel-taktik düzey*” saldırı ve savunma anlayışının değiştiğini, “*yüksek hassasiyetli silahların*” yaygın kullanımını ve ileri teknolojik-robotik sistemlere entegre silahlar gerçeğini de işaret etmektedir (Gerasimov, 2013).

Gerasimov (2013); Batı'yı kast ederek, asimetrik yaklaşımlarla gerçekleşen eylemlere yönelik askerî-siyasi bir değerlendirmede bulunmaktadır. Özellikle bu değerlendirme kapsamında, “*silahlı harp üstünlüğünü etkisizleştiren*” asimetrik eylemlerin –Batı tarafından– yaygın bir şekilde kullanıldığını da vurgulamaktadır. Gerasimov’a göre, Batı; muhalif olarak kabul edilen devletlerin müdahale edilen alanlarında kalıcılığı sağlamak için “*özel harekât kuvvetlerini*” kullanmış; akabinde bilgi harbi –istihbarat operasyonları– çerçevesinde destekleyici ve kalıcı cepheler, oluşturmuştur (Gerasimov, 2013). O’na göre, asimetrik eylemlerle müdahale edilen veya hedef gösterilen bu alanlarda kullanılan enstrümanlar, “*iç dinamikleri şekillendirme ve iç muhalefeti yönlendirme*” bağlamında çok etkili olmuştur (Gerasimov, 2013). Yaşanan tüm bu gelişmelerin bir yansıması olarak asimetrik yaklaşımların ülkelerin askerî anlayışlarına emsal teşkil ettiğini; bu doğrultuda ülkelerin “*doktrinsel*” perspektiflerinde değişim olduğunu; bazı ülkelerin askerî çatışma anlayışlarında bu durumun “*test*” edilebilirliğini gördüğünü de belirtmektedir (Gerasimov, 2013).

Bu doğrultuda Gerasimov, önce ABD tarafından gerçekleştirilen 1991 tarihli Irak “*Çöl Fırtınası Operasyonu*’nu” ve akabinde ABD silahlı kuvvetlerinin “*küresel kapsam ve küresel güç*” kavramları ekseninde şekillenen yaklaşımını eleştirmektedir (Gerasimov, 2013). O’na göre, 1991’deki ilk operasyon da 2003 yılında ABD’nin tekrar Irak’a düzenlediği “*Özgürlük Operasyonu*” da önemlidir. Ancak O’na göre, 2003 tarihli bu operasyona müteakip ABD’nin “*Vizyon 2020*” perspektifi ile (asimetrik) askerî ve siyasi bir oluşum içine girmiş olması daha da önemlidir. Çünkü Gerasimov, asimetrik eğilimleri ve askerî operasyonların niteliksel değişimlerini doğru bir şekilde incelemek gerektiğini belirtmekte; tüm eleştirilerine istinaden –adeta örnek mahiyetinde– geleceğe dair bir RF vizyonu oluşturulabilmesi için askerî bilimin önemini de vurgulamaktadır (Gerasimov, 2013).

Tablo 1. “Gerasimov’un Savaşın Değişen Karakteri Analizi”

“Politik Amaçlara Ulaşmak”

Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması	Silahlı kuvvetlerin kullanımı ile birlikte –kombinasyon oluşturulması– siyasi, diplomatik, ekonomik ve diğer askeri olmayan önlemlerin kullanılması

“Geleneksel Form ve Yöntemler”

-**Stratejik konuşlandırmadan sonra** askeri harekâtın başlatılması

-Temelini kara birliklerinin oluşturduğu **geniş cephe gruplarının–kuvvet ve birliklerin–katıldığı cephe savaşları**

-Düşman kuvvetlerinin ve silahlarının yok edilmesini ve bunun sonucunda toprakların ele geçirilmesini amaçlayan **cephe ve bölgelerin zaptı**

-**Düşmanın** ve onun ekonomik potansiyelinin **yok edilmesi** ve topraklarının ele geçirilmesi

-Kara, deniz ve havada muharebe harekâtlarının yürütülmesi

-Cephe hattındaki grupların (kuvvetlerin), **katı, organize ve hiyerarşik bir komuta ve kontrol kademesi çerçevesinde** komuta ve kontrolü

“Yeni Form ve Yöntemler”

-Barış döneminde cephe birimleri (kuvvetler) tarafından **askerî harekâtların –operasyonların– başlatılması**

-Çeşitli sınıflardan –branşlardan– cephe birimlerinin yürüttüğü **yüksek manevra kabiliyetine sahip ve temassız** savaş harekâtları –operasyonlar–

-Devletin askeri ve sivil altyapısına ait **kritik öneme sahip tesislerinin** kısa bir süre içerisinde **imha edilmesi** ile o devletin askeri-ekonomik potansiyelinin azaltılması

-**Yüksek hassasiyete sahip silahların yaygın kullanımı, özel operasyon kuvvetlerinin** geniş çaplı kullanımı ve bunlara ilaveten **yeni fiziksel ilkelere dayalı robotik sistemlerin ve silahların kullanımı; sivil-askeri unsurların** muharebe harekâtlarına katılması

-Düşman topraklarının tümünde cephe hatları ve düşman tesislerine **eşzamanlı saldırılar**

-**Tüm fiziksel ortamlarda ve bilişim alanında** eşzamanlı savaş

-Asimetrik ve dolaylı harekâtların uygulanması

-Kuvvetlerin ve varlıkların **bütünleşik bir bilişim ortamında** komuta ve kontrolü

Kaynak: Gerasimov, V. V. (2013); Gerasimov, V. V. (2016a, s. 25) çev. Robert Coalson

Tablo 1; Gerasimov’un stratejik bağlamda “savaş manifestosu” niteliğinde sunduğu eleştirilerin ve görüşlerin çıkış noktası niteliğindedir. Çünkü Gerasimov, “askerî bilimin” misyonunu sorguladığı başlığın altında, yeni koşullarda “nasıl savaşıılır” sorusunu sorarak, “savaşın değişen karakterini” de analiz etmektedir (Gerasimov, 2013). Bu doğrultuda, geleneksel veya doğrudan bir savaş stratejisinde operasyonel rol bağlamında “silahlı kuvvetlerin” aynı zamanda kullanılan “form ve yöntemlerin” (bkz. Tablo 1.) nasıl yeni bir şekle dönüştüğünü belirterek, “Rus askerî bilimine ve düşünce sistemine” bir perspektif sunmaktadır (Gerasimov, 2013).

“Geleneksel yöntemlerle” savaşların yürütülmediğini ve “savaşın değişen formuna” ilişkin tespitlerle²⁹ yeni bir savaş anlayışının geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulayan Gerasimov; politik amaçlara ulaşmanın bir aracı olarak, savaş olgusuna ilişkin –Clausewitz’ten– tarihsel bir vurguyu da deklare etmektedir (Gerasimov, 2013). Ancak General Gerasimov’un Rus askerî düşüncesinin gelişimine yönelik yeni savaş yaklaşımlarının gerekliliğini belirtmesi; Batı tarafından gerçekleştirilen operasyonları ve kullanılan yöntemleri analiz etmiş olması; farklı bir şekilde de yorumlanabilir. Bu yorum ise, askerî ve politik bir yaklaşımla ‘yaşanan gelişmeleri takip ediyoruz ve biliyoruz’ şeklinde olabilir. Aynı zamanda bu yorum, Genelkurmay Başkanı statüsünde Rus bir yetkilinin Batı’ya gönderme niteliği taşıyan mesajı şeklinde de algılanabilir.

Gerasimov (2013), silah teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak, farklı bir bakış açısı ile ABD’nin “*misilleme ve savunma*” eksenli küresel etki alanı oluşturma kapasitesini de değerlendirmektedir. Çünkü O’na göre, ABD tarafından geliştirilen “*küresel saldırı (global strike)*” ve “*küresel füze savunma (global missile defense)*” sistemi; dünyanın herhangi bir yerinde tehdit olarak kabul edilen hedefleri belirli bir zaman dilimi içinde yok etme durumuna odaklanmıştır (Gerasimov, 2013). Ancak ABD’nin geliştirdiği “*Konvansiyonel Ani Küresel Vuruş/Saldırı (Conventional Prompt Global Strike-CPGS* ³⁰)” (Bunn ve Manzo, 2011; Oğuz, 2017a) adlı projenin veya sistemin nükleer silahların etkinliğini azaltmak için tasarlanmış olmasına rağmen Gerasimov tarafından ayrıca vurgulanmış olması da önemlidir. Çünkü Rusya’nın güvenlik kaygılarını çok daha önce belirttiği uzun menzilli balistik füzelerdeki gelişime bağlı olarak, “*konvansiyonel silahlar*” (Bunn ve Manzo, 2011, s. 1-2) statüsünde belirtilen bu sistem; nükleer başlıklarla kullanılma riskini,

²⁹ “VPK (Voyenno-Promyshlennyy Kurver)” adlı dergide orijinal şekilde 2013’te Rusça yayınlanan V. Gerasimov’un “*Öngörüle Bilimin Değeri*” başlıklı makale; “Robert Coalson” tarafından “*Military Review*” adlı derginin 2016 yılı Ocak-Şubat sayısında İngilizce yorumlanarak tekrar yayınlanmıştır. Tablo 1 için bu yorumlama tarafımızdan kullanılmış ancak makalenin “26 Şubat 2013” tarihli VPK’da yayınlanan “*orijinal versiyonu*” çalışmamız içindeki tüm bölümlerde atıf için esas alınmıştır.

³⁰ “CPGS” konsepti; ABD’nin “*küresel güvenlik taahhüdü*”, terör örgütleri ve tehdit oluşturabilecek rakiplere karşı geliştirilen “*bir saat*” içinde dünyanın herhangi bir yerinde belirlenen hedefleri vurma kapasitesine sahip aynı zamanda Özel Harekât Kuvvetleri-SOF ile entegre uzun menzilli silah –füze– projesi ve kuvvet yapılanmasıdır. Konvansiyonel silah olarak belirlenen ayrıca nükleer silah olarak da kullanılma kabiliyetine sahip bu saldırı engelleme veya savunma projesi, caydırıcılık oluşturma ve güvenlik esaslı yaklaşımlarda işlevsellik açısından farklı ve önemli bir tartışma konusudur (Bkz. Bunn ve Manzo, 2011, s. 1-25).

taşımaktadır (Oğuz, 2017a, s. 31). Aynı zamanda bu proje veya sistem, çok daha önce tartışılmış ve Rusya tarafından bir güvenlik sorunu olduğu belirtilmiştir (Oğuz, 2017a, s. 43). Fakat Gerasimov, ABD'nin küresel saldırı ve savunma bağlamında uzun menzilli silah çalışmalarını ve askerî yapılandırmaya (kuvvetleri gruplandırmaya) ilişkin kapasite gelişimini, ABD'nin “*küresel entegre operasyon*” yaklaşımı şeklinde tanımlamaktadır (Gerasimov, 2013). O'na göre, ABD'nin bu yaklaşımı, güçlü bir saldırı alanı oluşturma esaslıdır ve bu yaklaşım “*doktrinsel*” bir çerçeve içinde uygulanma aşamasına da geçmiştir. Sonuç olarak, ABD'nin küresel etki alanını genişletmeye çalıştığını ve caydırıcılığını artırma çabası içinde olduğunu belirtmiştir (Gerasimov, 2013).

Küresel etki alanı bağlamında Gerasimov, “askerî yöntemlere” ilişkin bir başka değerlendirmesinde Libya'da yaşanmış bazı olayları da işaret etmektedir. Gerasimov'a göre, 2011 yılında Libya'ya düzenlenen operasyonlarda³¹ “*uçuşa yasak alanlar*” belirlenmiş; “*deniz ablukası*” oluşturulmuş; “*özel askerî yapıların muhalif gruplarla yakın işbirliği*” içinde harekât kabiliyeti geliştirmeleri de sağlanmıştır (Gerasimov, 2013). O'na göre, bu operasyonlar; geleneksel yaklaşımların ötesinde küresel etki alanı oluşturmaya ve doktrinsel uygulamaya örnek teşkil eden operasyonlardır. Ayrıca bu süreçlerin derinlemesine incelenmesi gerektiğini de vurgulamıştır (Gerasimov, 2013).

Gerasimov (2013), içe dönük şekilde, Rusya'nın geçmiş askerî tecrübelerini göz ardı etmeden “*Kuzey Kafkasya ve Afganistan*” sahalarında ortaya koydukları mücadeleyi örnek göstererek, düzensiz unsurlara karşı nasıl etkili savaş profili sergilediklerini de değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, Gerasimov, özellikle Sovyetler'in Afganistan'da (1979-1989) gerçekleştirdiği operasyonların ilerlemeci, kuşatmacı ve “*somut*” yıkım kapasitelerine katkı sağladığını ve askerî kapasitelerini geliştirdiğini belirtmiştir (Gerasimov, 2013). Ancak bu değerlendirmeyi, modern savaş yaklaşımı ve bu yaklaşımın koşullarla birlikte nasıl değişeceğine dair çıkarımları ile desteklemiştir. Örneğin; “*robotik sistemler*” ve Gerasimov'un tek

³¹ Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov'un 2013 yılı içinde yapmış olduğu açıklamalar ve makalenin yayın tarihi itibarı ile ABD tarafından 2011 yılında Libya'ya düzenlenen operasyonları kast ettiğini belirtmek mümkündür.

başına bu sistemlerin savaş kabiliyeti geliştirebileceğine dair yaklaşımı da dikkat çekmektedir (Gerasimov, 2013). O'nun bu yaklaşımı, eksik olanlar ve olması gerekenler öngörüsü içindedir. Ayrıca bu yaklaşım, geleceğe dair RF'nin hızla askeri eğilimlerini yönlendirmesi gerektiği şeklinde de algılanabilir.

Adeta yüzleşme ve tespit niteliğinde dünyanın birçok yerinde meydana gelen saldırı ve olayların özelliklerini de belirten Gerasimov (2013); farklı bir yaklaşımla Libya'nın Bingazi şehrinde 2012 yılında "*ABD Konsolosluğu'na düzenlenen saldırı*"³² akabinde Cezayir'de 2013'te gerçekleşen "*rehine krizini*"³³ ve korsan eylemleri kritize etmektedir. Bu saldırıların örnek gösterilmesinde temel vurgu, tehditlerin çeşitlendiği ve terörist faaliyetler başta olmak üzere tehdit algısının giderek arttığı şeklinde algılanabilir. Aynı zamanda bu vurguyu, 'artan tehditlere karşı nasıl bir savunma anlayışı geliştirmeli' sorusuna istinaden, Batı'ya gönderme şeklinde de algılamak mümkündür. Ancak bu vurgulamada Gerasimov'un asıl amacı, devletlerin sorgulaması gereken sorunlar bağlamında yalnızca hâkim oldukları topraklar üzerinden bir savunma stratejisi anlayışının yetersiz kaldığı yönündedir. Çünkü Gerasimov, güce bağlı olarak geliştirilmesi gereken etkileşimden, çıkarlarını sürdürmek isteyen bir politikadan ve devlet çıkarlarının hâkim olunan ülke dışında da önemli olduğundan bahsetmiştir (Gerasimov, 2013). Etkileşim, politika ve çıkar üzerine şekillenen bu kurgunun amacı ise; revize edilmesi gereken bir savunma (anlayışının) sisteminin değerlendirilmesi zorunludur şeklinde algılanabilir. Öyle ki Gerasimov, güvenlik ve savunma anlayışı üzerine değerlendirmesinde bu algıyı da şekillendirmektedir.

Gerasimov'a (2013) göre, güvenlik ve savunma stratejileri; yalnızca belirli sınırlar dâhilinde yani kısır bir çerçevede ele alınmamalıdır. Bu bağlamda

³² Eylül 2012 tarihinde ABD Konsolosluğu'na düzenlenen saldırı; "*gizli*" bir ziyaret olmasına karşın "*ABD diplomatı Chris Stevens ve beraberinde birçok kişi öldürülmüştür*". Bu durumun tarih itibarı ile "*son otuz yıldır öldürülen ABD'li ilk diplomat*" ve "*Arap Baharı*" ile ilişkilendirilmesi ve "*bazı petrol antlaşmalarına ait belgelerin yok edilmesi*" açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda "*Magrip El-Kaidesi*" olarak atfedilen grubun olayın faileri olarak belirtilmesi, bu yapının Kuzey Afrika ekseninde geniş çaplı terörist faaliyetler yürütmesi, dönem için "*kompleks*" bir durum ortaya çıkarmaktadır (Yaşar, 2012).

³³ Ocak 2013 tarihinde Cezayir'de bir doğalgaz tesisinde "*685 işçi ve 135 yabancıların rehin alınması*" ve sonrasında birçok kişinin ölümü ile sonuçlanan kriz El-Kaide bağlantılı olması ve "*Fransa'nın Mali'de gerçekleştirdiği operasyonlarla*" ilişkilendirilmesi açısından önem arz etmektedir (Spark ve Sterling, 2013).

gerektiğinde “*sınırlar dışında*” müdahale yeteneğinin geliştirilmesi, koşulların oluşturulması, tehditler karşısında kolaylaştırıcı koşulların sağlanmasına yönelik prosedürler de önem arz etmektedir. Ayrıca Gerasimov, sulh ortamının sağlanmasına yönelik çok yönlü tasavvur edilen yaklaşımları da bu yaklaşımlarda bir netlik oluşturulmamasını da eleştirmektedir. Bu eleştiri ile “*güvenlik koridoru, tahliye, kurtarma*” gibi askerî veya sivil eksenli müdahalelerin –operasyonel süreçlerin– bir netliğe kavuşturulmasını işaret etmiştir (Gerasimov, 2013).

Barışı hedefleyen müdahalelere yönelik esaslar ile ayrıca çatışma ortamlarında misyon ve uygulamaya ilişkin usuller hakkında da bazı çıkarımlara yer veren Gerasimov (2013); kendi askerî kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik bir planlama öngörüsü içinde görüşlerini belirtmiştir. Ancak bu görüşlerin içeriğindeki ironik açıklamalar, Batı eksenli askerî ve stratejik oluşumlara tekrar tekrar gönderme niteliğindedir.

Gerasimov doktrini; ABD ve Avrupa ekseninde, bir vizyon oluşturan askerî-siyasi vb. stratejik yaklaşımlarda ve birçok analizde değerlendirilmiştir. 2014 yılı sonrasında ise, savaşa dair olgusal ve algısal bazı yaklaşımlar; Gerasimov’un görüşlerini karşıt tepki oluşturulması yönünde ve tehdit niteliğinde değerlendirerek, yeni Rus savaş stratejisini şekillendiren Gerasimov’un asimetrik savaş portresinin pratiğe geçtiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda bu durum; savaş ve güvenlik algısı ile Batı’nın Gerasimov yaklaşımlarını kavramsallaştırma sürecini hızlandırmış; akabinde Rus askerî güç revizyonunu ve politik amaçlarını anlamlandırma-temellendirme-gerçekleme arayışlarını da beraberinde getirmiştir.

Gerasimov (2013), Rusya Federasyonu’nun var olan askerî ve stratejik yaklaşımının değerlendirilmesi mahiyetinde, aynı zamanda geleceğe yönelik vizyonun nasıl olması gerektiğine dair bir tablo oluşturmaya çalışmaktadır. Tablo doğrultusunda Gerasimov’un ana fikri; geçmiş çatışma ortamlarında yöntemsel farklılıklar söz konusudur ve olası yeni savaşlarda bu farklılıkların artacağı şeklindedir. Ancak bu süreçlerin doğru tespitlerle teşhis edilmesi ve analiz edilmesi, önemlidir. Hatta farklılıkları olası tehditler şeklinde değerlendirerek, önlemek de mümkündür.

Gerasimov’un (2013) savaş olgusunun ve mücadele eksenlerinin değiştiğine yönelik tasviri; örtülü bir şekilde Rus askerî ve siyasi perspektifini hatta stratejik

oluşumlar ihtiva eden kombine bir yaklaşımı işaret edebilir. Ayrıca Gerasimov'un eleştirilerini tersten okuduğumuzda bu eleştirileri gelecek Rus savaş stratejisi inşası şeklinde de görmek mümkün olabilir. Bu bağlamda, Gerasimov'un 2013 tarihli "*Öngöründe Bilimin Değeri*" başlıklı çalışmasına atfen "Andrew J. Duncan" (2017), makalenin güvenlik yaklaşımlarının değişmesine yönelik sadece askerî bir çalışma olarak değerlendirilmesinin bir yanılgı oluşturduğunu ileri sürmektedir. Duncan'a (2017) göre, Batı tarafından doğru bir şekilde analiz edilemeyen Gerasimov yaklaşımı; 2014 yılında gerçekleşen Ukrayna krizi ve Kırım ilhakı sonrasında, farklı bakış açıları ile tartışmalara neden olmuştur. Duncan'a göre, bu tartışmalar; bir taraftan sadece askerî çalışma alanına yönelik değişen yöntemlerin ele alındığı bir Gerasimov yaklaşımı, diğer taraftan makalede "*gizli*" son derece önemli bir doktrinin teorik temellendirme süreci şeklindedir (Duncan, 2017, s. 6).

Aslında Gerasimov; doktrinsel bağlamda kendi yaklaşımına 2013 yılında yayınlanan ilk makalesinden sonra "2014 yılında gerçekleştirdiği bir sunum" ile derinlik kazandırmıştır. Bu doğrultuda, 1960'lardan itibaren faaliyet yürüten, ABD Washington merkezli "*Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi (Center for Strategic and International Studies-CSIS)*" tarafından 2014 yılında yayınlanan "Anthony H. Cordesman'a" ait "*Renk Devrimi*" ekseninde Rus askerî ve siyasi yaklaşımının evrilmesine ilişkin değerlendirme, dikkat çekmektedir (Cordesman, 2014). Bu değerlendirme; Rus askerî-sivil yetkililerin çoğunlukta olduğu aynı zamanda "Beyaz Rusya, Kırgızistan, Çin, İran, Irak, Suriye, Mısır, Sırbistan" gibi farklı ülkelerden katılımcıların yer aldığı, "23 Mayıs 2014" tarihinde gerçekleştirilen "*III. Moskova Uluslararası Güvenlik Konferansı'nda*" yer alan önemli sunumları³⁴ içermektedir (Cordesman, 2014). Bu kapsamda Cordesman, konferansta sunulan Gerasimov'un analizini özetleyerek, ABD ve Batı'da hatta dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkardığı profille adeta "tehdit algısını" yeniden şekillendirdiğini belirtmiştir (Cordesman, 2014).

³⁴ "III. Moskova Uluslararası Güvenlik Konferansı'nda" yer alan katılımcılar, "sunumlara ait içerik" ve konferansa dair görüntülerin bir kısmı "CSIS" tarafından yayınlanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Cordesman, 2014).

Cordesman'a (2014) göre, Gerasimov'un işaret ettiği profil; iç çatışmalara zemin hazırlayan ve bazı toplumsal hareketleri destekleyen güçlerin bu zeminde politik amaçlarını sağlamak için dolaylı araçlar kullandığı şeklindedir. Bu profilin öncelikli amacı ise; Rusya'ya yakın coğrafyalarda ve birlikte hareket kabiliyeti geliştirdikleri ülkelerde "istikrarsızlaştırma" yönünde eylemler yürütmeye odaklıdır. Bir başka ifade ile Gerasimov; sürecin kendileri tarafından bu şekilde algılandığını göstermiştir. Cordesman'a göre Gerasimov; ABD ekseninde yer almayan veya ABD'nin güvenlik anlayışı dışında tehdit olarak algılanan bölgelerde istikrarsız bir ortamın oluşturulmasını işaret etmiş ve akabinde bu alanlarda kullanılan askerî-politik araçların da sadece güç sağlama bağlamında değerlendirilmemesini vurgulamıştır. Aynı zamanda Gerasimov, bu durumun, uluslararası güvenliğe yönelik tehdit oluşturan "kontrollü ve kontrolsüz araçların" genişlemesine olanak sağladığını da belirtmiştir. Bu araçları ise Gerasimov, halk hareketlerinden rejim değişikliklerine, çatışmalardan terörist faaliyetlerin genişletilmesine, özel operasyonlardan sınır ötesi suçlara kadar geniş bir alanda değerlendirmiştir (Cordesman, 2014).

2014 yılında Ukrayna krizi ve Kırım'ın ilhakı, dünya kamuoyunda sıcak gelişmelerin ve tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmaların Soğuk Savaş döneminde keskin bir şekilde görüş ayrılığı yaşayan Doğu ve Batı arasındaki tartışmalara dönüşme eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. Cordesman'ın aktarımına göre, *RF Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov'un III. Moskova Uluslararası Güvenlik Konferansı'ndaki* sunumu, bu varsayımı doğrular niteliktedir (Cordesman, 2014). Çünkü Lavrov, konferanstaki sunum doğrultusunda öncelikli olarak, Batı'nın "demokrasi" ihraç etme çabasını eleştirmiş; –adeta askerî yaklaşımlarda yaşanan değişimlerin nedenselliğini– Gerasimov perspektifi ile tamamlayıcı siyasal bir çerçeve içinde özetlemiş; akabinde ABD ve AB ekseninde geliştirilen güç stratejisinin "dünyada yaşanan –kötü– gelişmelerin ana nedeni" olduğunu belirtmiştir (Cordesman, 2014). Aynı zamanda Lavrov, RF'nin Batı'ya yaklaşma çabalarının bu eksen tarafından engellendiğini vurgulayarak, NATO'nun "(North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)" genişlemesine yönelik politikaların RF'yi engellediğini; ayrıca NATO'nun RF ile ortak bir alanda paydaş olma yönünde ilerleyen ülkelerin politikalarını da sekteye uğrattığını belirtmiştir (Cordesman, 2014). Bu bağlamda Lavrov, Ukrayna krizini ve yaşanan gelişmeleri de

kendi bakış açısı ile değerlendirmiştir. Diğer taraftan Lavrov, konferansta terörizmi adeta destekleyen kaotik yaklaşımları da işaret ederek, Ortadoğu başta olmak üzere dünyada karmaşık bir yapılanmanın ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu kapsamda Lavrov, “güvenlikleştirmeye” yönelik politikaların da eleştirilmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır (Cordesman, 2014).

Bir taraftan 2014-Ukrayna krizi ve Rusya’nın bu krizdeki rolü, diğer taraftan aynı yıl “III. Moskova Güvenlik Konferansı’nda” Rus askerî ve siyasi yetkililerin Batı’yı eleştiren yaklaşımları tezat oluşturmaktadır. Ancak bu süreci, doğrusal olmayan savaşa ilişkin döneme ait tamamlayıcı bir portre şeklinde değerlendirmek de mümkün olabilir. Cordesman’ın (2014) aktardığı şekli ile konferanstaki sunumları tersten okumak gerekirse; doğrusal olmayan savaşa dair temel argümanların nasıl oluşturulduğu ve doktrinsel bakış açısını görmek de mümkün olabilir. Rusya; bu konferansta, Batı tarafından inşa edilen güç ve güvenliğe yönelik hamlelere karşı savunma refleksi ile durum karşısında bir “devlet perspektifi” geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Aynı zamanda konferansta yaşanan süreçlere ilişkin ortaya konulan hibrit savaş yöntemleri ve güvenliğe dair kaygılar da önemlidir (Cordesman, 2014). Süreç; Batı’nın Rusya’yı, Rusya’nın da Batı’yı saldırganlıkla suçladığı bir duruma dönüşmektedir. Bu durum, Rusya’nın Soğuk Savaş sonrası “stratejik yenilenme” sürecini veya Rusya’nın düşünceden eyleme geçtiğini gösteren bir dönem şeklinde de algılanabilir.

Nitekim “Andrew Monaghan” (2015), Rus hibrit savaşına –doğrusal olmayan savaşa– ve Gerasimov’un savaş yaklaşımına yönelik tespitinde, Batı tarafından tekrar fark edilen Rus gücünü ve “*askerî düşünceden güç olgusuna yansıyan*” Rus doktrinini değerlendirmiştir. Monaghan’a göre, Gerasimov’un (2013) makalesi ve stratejik yaklaşımları; önemli bir savaş temasının çerçevesini çizmektedir. Bu çerçevenin merkezinde ise “*hazırlık*” olgusu görülebilir. Monaghan, Rusya’nın savaşma becerilerinin değiştiğini ve stratejik-operasyonel-taktiksel savaş anlayışlarının da değişeceğini ileri sürmektedir. O’na göre, Rusya; gerek dolaylı müdahalelerle gerekse yoğunlaştırılmış konvansiyonel savaş gücü ile “*hibrit-melez savaş sürecinden topyekûn devlet seferberliğine geçiş*” sağlayabilir (Monaghan, 2015, s. 65-73). Monaghan, bu geçiş sürecini, Batılı askerî analistlerin yaklaşımları doğrultusunda “2030’lu yılları işaret eden” ve geleceğe dair bir öngörü niteliğinde değerlendirmiştir (Monaghan, 2015, s. 71-73).

Rus hibrit savaşı çerçevesinde, Gerasimov yaklaşımını “*efsane ve gerçek*” tasviri içinde değerlendiren “Roger McDermott” (2014); Ukrayna ve Kırım’a yönelik operasyonların hemen ertesinde, Gerasimov’un görüşlerinin bir “temellendirme” içinde ele alınmasını yanıltıcı bulmaktadır. O’na göre, bu durum; RF tarafından özellikle medya gücünün desteği ile bulanık bir tablo oluşturma süreci olarak değerlendirilmiştir. McDermott açısından aslında Gerasimov’un yaklaşımı; NATO ekseninde yer alan güçlerin askerî gelişimlerine bağlı olarak, Rus Silahlı Kuvvetleri’nde eksiklikleri belirleme ve askerî gelişim ile modernizasyon vurgusu içinde ileri sürülen görüşler şeklinde kabul edilmelidir (McDermott, 2014). Bu görüşler; geleceğe dair Rus gücünün şekillenmesine yönelik ve askerî yeniliklerin hangi doğrultuda ilerlemesi gerektiğine dair doğrusal olmayan stratejilerin muhteviyatına uygun reformist bir yaklaşımın emareleri şeklinde de kabul edilebilir. Çünkü bu değerlendirmede dikkat çeken durum, askerî yaklaşımda altı çizilen esaslar niteliğindedir. Esaslar, zaman-öngörü ilişkisi içinde ve sorgulamaya dönük bir biçimdedir. McDermott’a göre, bu esaslar veya 2008 yılı itibari ile “*Rus Silahlı Kuvvetler reformu*” şeklinde başlatılan süreç ve bu sürecin “*2020’lerde nasıl şekillendirileceğini*” vurgulayan bir yaklaşım; 2013 yılında Gerasimov tarafından cevap niteliğinde bir portre şeklinde belirtilmiştir (McDermott, 2014).

Monaghan (2015) ve McDermott (2014)’un, Gerasimov doktrinine yönelik yaklaşımları farklılık arz etmesine karşın ilginç bir şekilde geleceğe yönelik çıkarımları ile –zaman aralıkları değişmesine rağmen– benzerlik göstermektedir. Onlar’a göre, RF; Ukrayna krizi ve Kırım ilhakı şeklinde belirtilen süreç veya olaylar sonrasında, Sovyetler Birliği döneminde sergilemiş olduğu askerî ve siyasal gücünü diriltme veya tekrar kazanma olgusuna yönelik birtakım eylemler geliştirme çabası içindedir. Ancak Sovyetler’e karşı ortak bir güvenlik anlayışı geliştiren NATO ve Batı karşısında, Rus askerî yetersizliklerinin öne çıkartılması, “hibrit-doğrusal olmayan savaş” anlayışı ile bir tahlil sürecinin gerçekleştirildiği de dikkat çekmektedir (McDermott, 2014; Monaghan, 2015).

Gerasimov’un 2013 tarihli “Öngörüle Bilimin Değeri” başlıklı ilk makalesi ve 2013-2014 yıllarında Ukrayna ve Kırım’da yaşanan gelişmeler sonrasında, Batılı kaynaklar tarafından genel yaklaşım; askerî ve stratejik bağlamda Gerasimov doktrini üzerinden sunulmaktadır. Bu doğrultuda, Batılı kaynaklar, RF’nin başta

askerî operasyonel bakış açısını değiştirdiğini ve stratejik yaklaşımını ise çok fazla güç kullanmadan hazırlık aşamasından eylemsel aşamalara geçtiğini belirtmişlerdir. Batı, Rus askerî anlayışının konvansiyonel savaş aşamalarından farklı ve asimetrik bir çerçevede “hibrit savaş” yöntemleri ile savaş yürüttüğüne dair önemli perspektifler, geliştirmiştir. Gerasimov doktrini, bu yeni Rus savaş yaklaşımının temel taşı olarak ifade edilmiştir. Yaşanan çatışmalar her ne kadar savaş olarak belirtilmese de 2014 yılında RF tarafından gerçekleştirilen operasyonlar sonrasında yöntemler; doktrin temelinde tersten okunduğunda hibrit savaş için içerik oluşturmuştur. Ancak Gerasimov’un ilk makalesinde “hibrit” kavramı yer almamaktadır (Gerasimov, 2013). Gerasimov’un özellikle vurguladığı tema, ABD’nin ve dolayısı ile Batı’nın askerî faaliyetlerinin değişimi üzerinedir. Bu değişen faaliyetler de Rusya için bir tehdit ve istikrarsızlaştırma çabasıdır. Gerasimov’un (2013) analizi, ilk bakışta, durum tespiti niteliğinde ve olması gerekenler üzerinden eleştirel bir yaklaşım şeklindedir. Ancak 2016 yılında “VPK” tarafından yayınlanan Gerasimov’a ait “Suriye Deneyiminden (Po upytu Sirii)” başlıklı makale; “hibrit” savaş yöntemleri ve geleneksel savaş anlayışının evrilmesi üzerine odaklanmaktadır (Gerasimov, 2016b). Makalede; Suriye savaş sahasında da yer alan Rus askerî gücünün geleneksel yöntemler dışında geliştirilen tehditlere karşı ne yapacağı tartışılmıştır. Bu makalede kast edilen tehdit; Batı’nın yürüttüğü ve dolaylı olarak desteklediği operasyonel eylemler şeklindedir. Suriye’deki savaş sahasına odaklı makale; vekil unsurların operasyonlarını da Batı’nın direkt ve dolaylı müdahaleleri içinde değerlendirmiştir (Gerasimov, 2016b). Bu bağlamda Gerasimov, operasyonel ve taktiksel açıdan gerek direkt gerekse geleneksel olmayan (asimetrik veya dolaylı) tüm katkıların savaş sahası içinde ve dışında nasıl bir etki oluşturduğunu incelemiş; akabinde hibrit savaşa dair önemli çıkarımlar sergilemiştir (Gerasimov, 2016b).

Rusya, “2014’te Ukrayna’da ve 2015’te Suriye’de” aktör olarak, savaş sahasında görülmüştür. Akabinde bu süreçleri takiben Gerasimov, kendi bakış açısı ile hibrit savaş yöntemlerini işaret ederek, adeta 2016 yılında Rus askerî söylemini güncellemiştir. Bu doğrultuda Rus savaş olgusu ve algısı, Batı literatüründe Gerasimov doktrini ekseninde tekrar tartışmalı bir açı kazanmıştır (Fridman, 2019, s. 101-102). Ancak farklı bir bakış açısı ile Ofer Fridman (2019), Gerasimov’un Rus askerî “doğrusal olmayan savaş” stratejisini veya “hibrit savaş” yaklaşımını “Rus dış

politika” emareleri ile ilişkilendirerek, Batı’nın tehdit arz eden stratejik yaklaşımlarının Rusya tarafından aynada yansıtıldığını iddia etmiştir. Hatta bu yansımanın ve sergilenen yöntemlerin Ruslar tarafından geliştirilen bir savaş yaklaşımı gibi sunulmasını da eleştirmiştir. Fridman’a göre, Gerasimov’un öğretisini veya askerî söylemlerini yaşanan süreçlerin öncülleri olarak kabul eden bazı yaklaşımlar, geçmişten bağımsız bir analitik süreç izlemişlerdir. Fridman, Batı’nın kendi kendine bir Rus hibrit savaş olgusu ortaya çıkarttığını, adeta “kimin kimi aldattığının belirsiz bir şekilde ilerlediğini” belirtmiştir (Fridman, 2019, s. 101-103).

Benzer bir şekilde Berzins (2020), Batılı stratejistleri eleştirerek, Gerasimov doktrini ile Rus “hibrit ve doğrusal olmayan savaş stratejisine” ilişkin tartışmalara da katkı sağlamaktadır. Batı ekseninde teorik bir çerçevede hibrit-karma savaş kavramının öncelikli olarak “William S. Lind” tarafından geliştirilmiş olan “dördüncü nesil savaş” kapsamında analiz edildiğini; akabinde doktrinsel bağlamda Gerasimov’un öne çıkarıldığını belirtmiştir (Berzins, 2020, s. 355-358). Oysaki O’na göre, Batı, Rus savaş anlayışını temellendirirken ve kavramsallaştırırken yanlış bir profil geliştirmiştir. İlk yanlış, Kırım ilhakını takiben Rus savaş yaklaşımının dördüncü nesil savaş yönünde analiz edilmesi ile ilgilidir. Çünkü Berzins’e göre, temelde “*kültür savaşı*” olarak atfedilen dördüncü nesil yaklaşımı, direkt devlet dışı aktörlerin etkinliğine dayandırıldığında, Ukrayna’da gerçekleşen Rus eylemlerini açıklamak için dar bir perspektif oluşturmaktadır. (Berzins, 2020, s. 356-357). Diğer yanlış, hibrit savaşın dolaylı eylemlerle “*devlet ve devlet dışı aktörlerin*” etkileşimini işaret etmesi ve akabinde Gerasimov’un askerî yaklaşımının “*popüler*” olması ile ilgilidir (Berzins, 2020, s. 357). Bu durum, Frank G. Hoffman’ın (2007) hibrit savaşa ilişkin araçsal yaklaşımının eksikliğini ortadan kaldıracak stratejik temellendirme ihtiyacının oluşmasından da kaynaklanmaktadır. Çünkü “çok modlu savaş ve çatışma ortamını anlama” gereksinimi ile birlikte “Gerasimov Doktrini” öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Berzins, doktrini şekillendiren makalenin VPK tarafından yayınlanan “*Öngörüde Bilimin Değeri: Yeni Zorluklar, Muharebe Operasyonlarını Gerçekleştirme Biçimlerini ve Yöntemlerini Yeniden Düşünmeyi Gerektiriyor*” başlıklı ilk makale olduğunu belirtmiştir (Berzins, 2020, s. 357). Ancak O’na göre, “Rus Askerî Bilimler Akademisi’nde” güvenlik sorunları ve savaş operasyonlarına ilişkin Gerasimov’un 2013 tarihli konuşma metni veya “*transkripsiyonu*”, Gerasimov’un (ilk) makalesi şeklinde sunulmuştur. Sonuç olarak Berzins, bu

konuşmanın aslında ABD'nin yeni savaş yöntemlerine ilişkin bir “görüş” niteliği taşıdığını belirtmiştir (Berzins, 2020, s. 357-358).

Diğer taraftan “Alexander Giles” (2020); “*Valery Gerasimov Doktrini*” başlıklı makalesinde, doktrinsel yaklaşımlarla gelişen savaş tartışmaları ekseninde, Batı literatüründe Gerasimov'un “*stratejik deha*” portresinin “ironik” bir şekilde doğruluğunu sorgulamaktadır. O'na göre, doktrin, askerî analizlerin birçoğunda gelişmelere bağlı olarak Rus askerî stratejisinin modernizasyonu ve doğrusal olmayan bir savaş yaklaşımının merkezi gibi görülmüştür. Ayrıca Rus hibrit savaşı bağlamında “*Gerasimov Doktrini*”, Batı tarafından asli referans olarak değerlendirilmiştir (Giles, 2020, s. 1-19). Bu bağlamda Giles, Ukrayna'da yürütülen operasyonlara dair askerî-siyasi değerlendirmelerin belirtilen eksenlerde ilerlediğini doğrulamaktadır. Ancak Giles (2020), geleneksel olmayan askerî araçların kullanımına ilişkin değerlendirmeleri nedeni ile Gerasimov doktrini olarak kabul edilen yaklaşımın Batı tarafından kavramsallaştırılmasını, detaylandırılmasını ve büyük bir stratejik yaklaşım şeklinde sunulmasını eleştirmektedir. O'na göre, tehdit olgusu ile Rus askerî düşünce sisteminin algıladığı askerî refleks; Batı tarafından yönetilen operasyonlar karşısında şekillenmiştir. Bu refleks dışında sürecin askerî model olarak algılanması da hatadır. Giles, Batı tarafından hibrit savaş kavramının yüceltilmesinin doğru olmadığını; askerî olan ve olmayan kapasitelerin geliştirilmesine yönelik Rus askerî gücünün nasıl bir strateji ile mücadele yürüttüğünün görülmesi gerektiğini; bu süreçlerin beraberinde getirdiği tehditlerin doğru tahlil edilmesinin de “Gerasimov doktrini ötesinde” önem arz ettiğini belirtmektedir (Giles, 2020, s. 1-19).

Gerasimov'un Batı literatüründe ve askerî analizlerde etkin bir şekilde yer alması; RF tarafından sergilenen eylemsel süreçlere bir orjin oluşturarak, ona bağlı teorik yapılanma ve pratiği sorgulamanın sonucu şeklinde, ilerlemektedir. Ancak merkezde sorgulanan Gerasimov doktrinini popülerleştiren ve Rusya'nın yeni savaş yaklaşımına ilişkin tartışmalarda önemli bir kaynak olarak gösterilen Galeotti (bkz. 2014), bu değerlendirmesinin “*hata*” olduğunu belirtmiştir (Galeotti, 2019, s. 158). Akabinde O'na göre, Batı; Moskova'nın eylemlerini kendi ekseninde tehdit algısı ile anlamlandırarak ve Gerasimov'u işaret ederek doktrinleştirme sürecini, karakterize etmiştir (Galeotti, 2019, s. 158). Ancak Galeotti'ye göre, bu süreç; ABD ve

İngiltere’de siyasi temsilcilerin askerî teori ekseninde yönlendirmeleri ve bazı “asimetrik harp” çalışmalarında bu doktrinin kullanılması ile ortaya çıkmıştır. Hatta O’na göre, Moskova’nın Güney Amerika politikalarına ilişkin değerlendirmelerde dahi bu doktrine yer verilmiştir (Galeotti, 2019, s. 158). Nihayetinde bu süreçler, Batı karşısında marjinalleştirilen Rusya’nın benzersiz bir strateji algısı ile güçlenmesine neden olmuştur. Böylece marjinalleşen ve güçlenen Rusya, savaş zeminine geçmiştir. Soğuk Savaş sonrası nükleer silahlar başta olmak üzere askerî reformlar çerçevesinde de bir güç oluşturan RF; yarı etkili yumuşak güç sergileyen ve bölgesel güç olarak varlığını sürdürmeye çalışan bir profilden büyük bir tehdit olarak lanse edilen portreye, Gerasimov doktrini ile geçiş sağlamıştır (Galeotti, 2019, s. 159-160). Galeotti’ye göre, Batı güvenlik algısı, Rusya ve Gerasimov doktrini ile yeni bir savaş profili oluşturmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Batı, yaşanan gelişmelerde etkin bir güç tasviri ve dolaylı müdahalelerin Rusya tarafından gerçekleştirildiği olgusu ile de tehdit inşası içinde formüller geliştirmektedir (Galeotti, 2019, s. 159-160). Sonuç olarak, –Galeotti’nin hata şeklinde tanımladığı– Batı’nın karşısında Rus gücünü kanallandırmaya çalışan söylev doktrinleşmiştir. Ancak Galeotti, doktrine dair eleştiri ve öz eleştiri niteliğindeki son değerlendirmesini, ironik bir yaklaşımla Gerasimov’un Batı’nın karşısında Doğu’nun “ayna” olmasını sağlayan “gerçek” şeklinde belirtmiştir. Ayrıca O’na göre, Batı’nın argüman arayışına bağlı savaş olgusunu yeniden şekillendirme çabası da yeni Rus savaş stratejisinin etki alanına ait olmayan “*efsanevi bir tehditi*” inşa etmiştir (Galeotti, 2019, s. 158-160).

Rus hibrit savaşına ilişkin kimliklendirme çabası, Batı ekseninde önemli bir tehdit ve aynı zamanda somut olmayan bir gücün kurgulanması şeklinde de görülmektedir. Ancak ortak bir tanımlama getirilemeyen kavramsal yaklaşımların akabinde savaş ve güvenlik algısına yönelik flu veya örtülü gelişmelerin gerek hibrit savaş gerekse sürece dair analizlerde içerik oluşturmaları da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Gerasimov doktrini ve doğrusal olmayan savaş; Doğu ve Batı perspektifinde olgudan çok algısal farklılıklar arz etmektedir. Gerasimov doktrini; hem belirgin bir şekilde Doğu’nun Batı’ya yönelik eleştirileri şeklinde değerlendirilmekte hem de 2014 yılı Ukrayna krizi ile birlikte tamamen Batı tarafından bir hibrit savaş yürütmenin prensipleri ve Rusya’nın savaş yaklaşımının ağırlıklı temeli şeklinde literatürde yer bulmaktadır. Hibrit savaş olgusundan Rus hibrit savaşına ve elbette Gerasimov doktrini ile kimliklendirilen doğrusal olmayan

savaşa yönelik eleştirel yaklaşımlar da önemlidir. Savaşın doktrinsel zeminine ilişkin eleştirel yaklaşımları ise, karşılıklı askerî bakış açıları ve bu bakış açılarının birbirine yansımaları şeklindedir. Bu eleştirileri, savaş anlayışları açısından yön bulma ve eylemleri adlandırma-anlamlandırma sorununa ilişkin bir çözüm yöntemi şeklinde de görmek mümkündür.

3.4.1.1. Gerasimov Doktrinde Rus Düşünsel Birikiminin İzleri

Gerasimov doktrini; kendiliğinden oluşan tepkisel bir söylemin doktrinleşmesi veya askerî-stratejik bir kültürün yansımaları mıdır? Gerasimov, stratejik bir analiz süreci ile şekillenen ve eylemsel kabiliyetlerle adlandırılan bir savaş yönteminin düşünce merkezi midir? Rus askerî kültürünü şekillendiren söylemsel-doktrinsel geçmiş yaklaşımlar; Rus hibrit savaşını anlamlandırma ve tanımlama sürecinde ne kadar etkilidir?

Bu soruları çeşitlendirme süreci ve ilk iki sorunun cevapları, tartışmalı bir şekilde devam etmektedir. Üçüncü sorunun cevabını ise, genel bir yaklaşım içinde Çarlık Rusya'sından Sovyet askerî düşünce sistemine kadar derinlemesine araştırmak, mümkündür. Ancak Rus hibrit savaşı veya doğrusal olmayan bir savaş tanımlaması eksenindeki bazı yaklaşımlarda, Gerasimov'un geleneksel Rus askerî düşünce sistemi içinde önem arz eden “*Georgii Isserson, Mikhail Tukhachevsky ve Vladimir Triandafillov*” gibi bazı isimlere atıfta bulunduğu iddia edilmektedir (Duncan, 2017, s. 9). Bu üç askerî teorisyenin ve stratejistin ortak özelliği ise, “*derin savaş veya derin operasyonlar*” adlı yaklaşımlara ve birbirini tamamlayıcı şekilde geliştirilen Rus askerî anlayışına temel oluşturmalarıdır (Sprang, 2018a). Rus askerî düşünce sistemi, Bolşevik İhtilali sonrasında, tarihsel anlayışın etkisi ve genel olarak askerî-siyasi elitlerin bakış açısı ile “*taktiksel-operasyonel*” ağırlıklı bir güvenlik yaklaşımı, göstermiştir (Aliyev, 2020, s. 468). Bu bağlamdaki teorik ve doktrinsel yaklaşımlar, önceleri Sovyet güvenlik olgusu içinde yer bulamamaktadır. Ancak daha sonra Sovyet kültürünün şekillenmesi karşısında sanayileşme hareketlerinin hızlanması ve beraberinde geleceğe yönelik savaş olgusunun kurgulanma süreci, devrim niteliğinde teorik ve doktrinsel yaklaşımların önemini artırmış, Sovyet askerî düşünürlerin etkisini de öne çıkarmıştır (Aliyev, 2020, s. 468).

3.4.1.1.1. Messner'in “Yıkım Savaşı (Myatezh Voyna-MV)” Konsepti

Rus hibrit savaş yaklaşımı içinde farklı bir açıdan değerlendirilen Evgeny Messner; her ne kadar Sovyetler tarafından yasaklı bir teorisyen olarak belirtilse de Sovyetler ve günümüz RF askerî düşünce sistemini analiz etmek için önem arz etmektedir. Bolşeviklere karşı savaştan ve “yıkım-savaşı (subversion-war/myatezh-voyna)” şeklinde teorik bir savaş modeli ileri süren Messner; geleneksel askerî yöntemler dışında –yeniden– bir konseptle 2014-Ukrayna krizi sonrasında Rus hibrit savaşının kökenine ilişkin değerlendirmelerde de yer bulmuştur (Klus, 2016; Fridman, 2017a, s. 43-44). Ayrıca Messner'in Rus hibrit savaş yaklaşımında yer bulması da Sovyet karşıtı olması da dikkat çekmektedir.

Fridman'ın (2017a) aktarımına göre Messner; savaş-barış arasında net bir ortamın olmadığını ve bu ortamın olamayacağı bir sürecin yaşanacağını, savaşın değişimine ilişkin yeni parametrelerin savaş ve barış kavramları arasında mücadele aracı olarak belirginleşeceğini de belirtmiştir. Yıkım savaşı konseptinde tematik karakter ise; bilinen savaş eylemi dışında güç olgusunun ve algı yürütmenin hangi araçlarla nasıl sağlanacağı şeklindedir. Bu bağlamda halk hareketlerinden psikolojik harp olgusuna kadar düşmana karşı yürütülecek bir dizi faaliyetler de önemlidir. Ancak Fridman, yıkım savaşını farklılaştıran en belirgin unsurun “psikolojik” boyut olduğunu; savaşı yürüten veya yürütebilecek “organizmaların” da yıkımının önemli olduğunu vurgulamıştır. O'na göre, karşı unsurların ve kamuoyunun direnme gücünü yok edecek maddi-manevi varlıklara yönelik bir yıkımın gerçekleştirilmesi; yıkım savaş modelinde veya konseptinde amaçlara ulaşmak için önemli bir strateji hiyerarşisi içinde kurgulanmıştır (Fridman, 2017a, s. 44).

Adam Klus (2016), Ukrayna krizi ve Kırım ilhakı sonrasında Batı ekseninde ortaya çıkan tartışmalarda, Evgeny Messner'in yeteri kadar analiz edilmemesini eleştirmektedir. Klus, savaş sahasında Messner'in “Myatezh Voyna (MV) Konsepti” ile geleneksel askerî yöntemlerin dışında hedef unsurların karşı tarafın lehine faaliyetler yürütebileceğini; terörizmin araç olarak kullanılabilmesini ve “dezenformasyon” sağlanabileceğini belirtmiştir (Klus, 2016). O'na göre, yıkım savaşında ana omurga, stratejik bir bakış açısı ile belirsizlik ortamı oluşturularak öngörülmesi zor ancak sistematik bir şekilde inşa edilmiştir. Konvansiyonel bir savaş için hazırlanan ordular, bu konseptte “marjinal rol” üstlenebilir. Bu konseptte

birbirinden farklı eylemler şeklinde analiz edilen ve bağlantı kurulamayan savaş öncesi faaliyetler de yer almaktadır. Aslında bu durum, stratejik oluşum içinde “*muğlak bir strateji*” oluşturmak için de önemlidir. MV konsepti; bir merkezin yaşanan süreçleri koordine ve kontrol etmesini, akabinde amaçlar için araçların belirli zaman aralıklarına dağılmış bir şekilde kullanılmasını, nihayetinde hedeflere ulaşmak için “*şiddetin az ve kümülatif bir şekilde ölçeklendirilmesini*” sağlamaktadır (Klus, 2016). Bir savaş durumunda MV konsepti; kademeli bir savaş anlayışı içinde ancak temel savaş stratejilerinde yer alan “*aldatma, istihbarat*” gibi savaşın yönünü belirleyen araç şekline dönüşmekte; aynı zamanda en az maliyetle zafer kazanmanın tasarlanmasını da sağlamaktadır. “Savaşın paradigmal değişiminden çok yeni yöntemlerle misyonlarının revize edildiğini” ve “*nihilist*” ilkesel yaklaşımın stratejide temel alındığını, propagandanın önemli bir araç olarak kullanıldığını; “psikolojik ağ merkezli” MV konseptinde görmek mümkündür (Klus, 2016).

MV konsepti, “*sisli bir havada görünmez güneş gibi*” işlevsel olması üzerinden değerlendirilmekte; ayrıca konseptin hibrit-melez savaş yaklaşımlarına istinaden “geçmiş ve gelecek savaşlar aralığı” içinde konumlandırılması da önem arz etmektedir (Raychev, 2019, s. 131). 1945 sonrasında şekillenen yeni dünya düzeni, eksen oluşturma politikaları ve sonrasında 1960’lı yıllarda meydana gelen anti-sömürge hareketleri ile şekillendirilen konseptin döneme ilişkin çalışmalarda yer edinmesi, değişen savaş anlayışına, özellikle de günümüzde “Rus savaş anlayışının kökenlerine” ilişkin atıfta bulunulması bağlamında dikkat çekmektedir (Raychev, 2019, s. 131-132). Örneğin Yavor Raychev’e göre, Messner; “psikolojik harekâtın” yalnızca savaşan unsurlara yönelik değil, hedef ülke veya ülkelerde yer alan tüm nüfusa yönelik olması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda MV konsepti; cephe sınırları içinde bir savaşın yürütülmesinin ötesinde “sınırsız” bir alan içinde, yani “*askerî ve politik*” çerçevede savaş alanı dışında da değerlendirilmelidir. Aynı zamanda “*ekonomik ve toplumsal*” olgular da konsept ile yönlendirilebilir. Nihayetinde MV konsepti; savaş sürecini ve savaştaki eylemlerin niteliğini de etkileyebilir (Raychev, 2019, s. 131-132).

Sonuç olarak, Messner ve MV konseptinin Gerasimov’un yaklaşımı içinde yer aldığının göz ardı edilmemesi; Rus savaş yaklaşımı içinde derinlemesine kullanılan bazı araçların da aslında hibrit savaş portresi içinde daha fazla yer bulması beklenmektedir. Melez bir savaş iddiası da Rus askerî düşünce profili de Messner’in

yaklaşımları eşliğinde netleştirilebilir (Klus, 2016). Batı'nın faaliyetlerine ilişkin çıkarımlarla desteklenen Gerasimov analizi ve sonrasında ortaya çıkan Rus askerî-siyasi yaklaşımlar ile stratejik konumlandırmalar; Batı tarafından spontane bir çerçeve içinde değerlendirilmektedir. Oysaki Hoffman'ın "hibrit savaş" olgusu ile başlayan savaş modlarının bileşkesi; dolaylı bir biçimde Rus düşünce sistemi içinde tartışılmış ve tartışılmaktadır. Fridman'a (2017a) göre, devlet dışında ortaya çıkan –terörizm ekseninde faaliyet yürüten– savaş aktörlerinin varlıkları ile değerlendirilen "Batı'nın hibrit savaş olgusu" ve ortaya çıkan sorunsalının izdüşümü, RF'nin askerî analizlerine de yansımıştır. Ancak Fridman, bu durumun yeni olmadığını; Messner konseptinin etkisinin önceden de RF'nin güvenlik analizlerinde olduğunu; bu bağlamda da melez bir savaş varlığına karşı Gerasimov'un düşünce sistemi içinde konseptin geniş bir yer bulduğunu belirtmektedir (Fridman, 2017a, s. 43).

3.4.1.1.2. "Gelecek Savaş": Gareev ve Slipchenko'nun Askerî Yaklaşımı

Soğuk Savaşın etkisi ile Sovyetler Birliği'nin askerî yapısını; sürekli savaşa hazır, caydırıcılık kapasitesi ile şekillenen ve potansiyel güç olarak varlığını koruma refleksi içinde olan bir yapı gibi tasvir etmek mümkündür. Bu bağlamda, Sovyetler'in mirasçısı konumunda olan Rus askerî düşünce sisteminin geçmişte uygulanan askerî anlayışlardan izler taşıması da muhtemeldir. Ancak Gerasimov doktrini ile özdeşleştirilen ve Batı'nın da Rus hibrit savaşı şeklinde nitelendirdiği; doğrusal olmayan savaş başlığı altında değerlendirmeye çalıştığımız savaş anlayışı; Sovyetler'in son dönemlerinde yaşanan gelişmelere mukabil tartışılan "gelecek savaş" anlayışı ile de anılmaktadır. Gerasimov'un düşünce sisteminde etki oluşturduğu görülen "gelecek savaş" anlayışı veya yaklaşımı; Rusya'da, "Makhmut Gareev ve Vladimir Slipchenko" tarafından temellendirilmiştir. Bu bağlamda her iki askerî ve teorisyenin "gelecek savaş" yaklaşımını değerlendirmek de önem arz etmektedir.

Öncelikle Gareev (1988), askerî doktrinlerin bilimsel ve askerî gelişmelere mukabil nasıl geliştirileceğine ve var olan askerî yapının gelecekte nasıl olması gerektiğine dair çıkarımlar sergilemiştir. Bu doğrultuda Gareev, Sovyet-Rus askerî düşünce sistemi içinde teorik olarak farklılıklar söz konusu olsa da bilimsel bir yaklaşımla Rus askerî anlayışına temel oluşturulması konusunda karşılaştırmaların önemini vurgulamıştır (Gareev, 1988, s. 5).

Dünyada yaşanan gelişmelerin hızlandığı ve askerî-siyasi bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gereken süreçlerin yaşandığı 1980’li yıllar; bilhassa Sovyetler’in 1979 yılında Afganistan’a müdahale etmesi sonrasında, Batı ve Doğu arasındaki rekabeti tekrar canlandırmıştır. Bu süreç, Sovyetler açısından özellikle askerî gücün bir harekât sahnesinde sergilenmesi bağlamında da güç sınavına dönüşmüştür. Bununla birlikte Afganistan işgalinden önce “NATO ve Varşova rekabeti”; Soğuk Savaş sürecinde her iki taraf için de askerî operasyonları derinleştirmeyi aynı zamanda gelecekteki savaşa ilişkin strateji oluşturma sürecini tetiklemiştir. Bu bağlamda her iki taraf; taktiksel, örgütsel vb. askerî reformlara yönelik planlamalara da yoğunlaşmıştır (Palmer, 2014, s. 533-537). 1970-1980’li yıllarda artan güvenlik rekabeti, ilerleyen zamanlarda, ABD’nin ve Sovyetler Birliği’nin “askerî devrim” niteliğinde kararlar almasını sağlamıştır. Örneğin, ABD’nin “*Askerî Alanda Devrim (Revolution in Military Affairs-RMA)*” ve Sovyetler Birliği’nin “*Askerî-Teknik Devrim (Military-Technical Revolution-MTR)*” çalışmaları; geleceğe yönelik çok yönlü ve ölçeksel askerî yapılanmayı aynı zamanda gelecekteki askerî tutumları şekillendirmeyi de amaçlamıştır (Palmer, 2014, s. 537-544).

Bu doğrultuda Gareev, gerek Sovyetler döneminde askerî devrim niteliğindeki çalışmalarda gerekse daha sonraki süreçler bağlamında askerî tecrübesi ve taktiksel askerî kapasiteye ilişkin değerlendirmeleri ile gelecek savaş konseptine yönelik derin operasyonlar tartışmalarında da öne çıkmıştır. Askerî strateji açısından “*Operasyonel Manevra Grubu (Operational Maneuver Group-OMG)*” (bkz. CIA, 1999) ile özdeşleştirilen Gareev; temelde Sovyet askerî yeterliliklerine, akabinde de –doğrusal olmayan bir savaş ekseninde değerlendirebileceğimiz– Soğuk Savaş’ın son düzleminde Rus askerî düşünce sistemine bir açı kazandırmaya çalışmıştır (Kipp, 2007, s. 150).

Gareev’in (1998) “*Savaş Yarın Gelirse? (If War Comes Tomorrow?)*” başlıklı çalışması; Soğuk Savaş sonrası, yeni global çatışma ortamının doğasını değiştirecek parametreleri de sorgulamaktadır. Özellikle bu sorgu, politik-askerî yapıların yeni tehdit algılamaları karşısında nasıl bir oluşum sağlayacaklarına dair öngörüselsel bir perspektif içindedir (Gareev, 1998, s. 19-38). Gareev, stratejik amaçlar ile doğru orantılı değişimleri, yapılandırmaları ve ilerlemeleri tespit etmekte; askerî bağlamda teorik ve teknik ana omurgaları da gelecek savaşın sınırlarına yönelik bir portre ile

tahlil etmektedir. Çalışmada; ulusal Rus refleksini canlandıracak, belirli parametreler üzerinden tehdit algısı oluşturacak ve “*yeni silahlı çatışma ortamının sınırlarını*” da tahlil eden “determinist” başlıklar mevcuttur (Gareev, 1998). Bu bağlamda Teifukova ve Erol (2017), Gareev’in derin savaş enstrümanlarına ve özellikle “*bilgi savaşı*” ile ortaya çıkacak olan gücün gelecekteki misyonuna önem verdiğini vurgulamışlardır. Ayrıca Gareev’in gelecek savaşa yönelik öngörülerini, “Vladimir Slipchenko” ile daha geniş bir alanda teorik ve teknik analizlerle bütünleştirdiğini; bu doğrultuda her ikisinin de Rus askerî düşünce sistemine yön vermiş olduğunu belirtmişlerdir (Teifukova ve Erol, 2017, s. 35-36).

J. W. Kipp’in (2007) aktarımına göre, “*Vladimir Slipchenko ve Makhmut Gareev*”; 1990’lı yıllarda Sovyetler’in olgusal ve algısal devlet kültürünü taşıyan ancak RF’ye aktarılan askerî anlayışları da yeniden değerlendirerek, “*2004-2005*” yılları arasında asker ve teorisyen kimlikleri ile önemli dersler vermişlerdir. Bu dersler ve bazı yorumlar, “*Gelecek Savaş (Future War-Budushchaya Voyna)*” adlı kitabın içeriğini oluşturmaktadır (Kipp, 2007, s. 147). Her iki asker ve teorisyen; gelecek paradigmatik savaş yaklaşımlarının Rus askerî yapısı üzerinde oluşturabileceği etkiler hususunda önemli analizler sunmuşlardır. Öyle ki öngörülerin yer aldığı bu savaş yaklaşımı; “*bilgi çağı*” etkisi altında, 2000’li yıllarda savaşın değişen doğasını anlamının önemini ve değişen savaş araçlarının oluşturacağı “*tehdit*” halinin de çok büyük açmazlara neden olacağını belirtmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşım; üretim ivmesi hızla artan “*ileri teknoloji*” askerî araçların çatışma ortamlarının doğasını değiştireceğini; bu gelişmelerin de güç dengesi içinde hızlı değişimlere neden olacağını işaret etmektedir. Gelecek savaş anlayışında ana kurgu, bir an önce “*gerçeklerin*” tahlil edilmesine ve önlemlerin oluşturulması üzerine yoğunlaşmaktadır (Kipp, 2007, s. 147-148).

Gareev’in savaşçı kimliği, faal olarak operasyonlarda yer alması, Slipchenko’nun geleceğe dair “savaş karakterlerini analiz” etme çabası ve her ikisinin gelecek savaş ile “*altıncı nesil savaş (sixth generation warfare-6GW)*” yaklaşımları; pratikte ve teoride Rus askerî düşünce sistemine vizyoner bir değer katmaktadır (Kipp, 2007, s. 149). Nesil savaşları, daha önce genel olarak silahların gelişimleri üzerinden nitelendirilmiştir. Ancak Slipchenko, “nükleer silahlara endeksli beşinci nesil savaş” kategorisini takip edecek, altıncı nesil savaş sürecinin

ana hatlarını da belirtmiştir. Bu doğrultuda Slipchenko, üstün bilgi teknolojisi ile geliştirilmiş ve “akıllı silahlarla” donatılmış orduların direkt işgal operasyonları yürütmeden düşmanı nasıl yenilgiye uğratabileceğini, kısaca askerî gücün nasıl değişeceğini açıklamış ve gelecekteki yeni savaş olgusunu da tanımlamıştır (FitzGerald, 1994, s. 457-459).

1991 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgal girişimini ve sonrasında ABD tarafından gerçekleştirilen çeşitli operasyonları bir modelleme içinde değerlendiren Slipchenko; geleneksel yaklaşımlar dışında analitik bir biçimde, savaşın sonuçlarını etkileyen önemli parametreleri vurgulamıştır (McDermott ve Bukkvoll, 2018, s. 196; Verma, 2019). Bu model ile Slipchenko’nun yaklaşım biçimi; bilimsel ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda savaşın ana değişkeninin değişeceğine yöneliktir. Savaş türlerini hatta “nesil savaşlarını” belirleyecek ana değişken de organize edilen savaşların nasıl bir savaş olacağına bağlıdır. Kullanılan yöntemlerin savaşların niteliğini belirleyecek olması da muhtemeldir (Slipchenko, 2004, s. 32-34).

Nesil savaşlarını basitçe kategorize eden silah yaklaşımı değişmektedir. Çünkü nükleer silahlardan sonra nükleer silahlar kadar etkili “yıkım gücü yüksek” ve konvansiyonel potansiyeli olan silahların gelişimi de söz konusudur. Yaşanan süreç, “altıncı nesil savaş” tartışmalarını da Rus gelecek savaş yaklaşımını da biribiri ile yakınlaştırmaktadır.

Savaş sahasında “İnsansız Hava Araçları (İHA)” destek mahiyetindeki öncül hava operasyonları yerine, önemli bir güç haline gelmektedir. Elektronik harp (EW) unsurlarında yaşanan değişim ve önemli bir potansiyele sahip “uzun menzilli hassas silahlar”; nükleer silahlar kadar etkili bir yıkım oluşturabilir hatta nükleer gücün yerine kullanılabilir (McDermott ve Bukkvoll, 2018, s. 196). Bu bağlamda nükleer silahların güçler arasında caydırıcılık unsuru olarak kullanılması ve beraberinde konvansiyonel silahların yıkıcı etkilerinin artacağı endişesi, gelecek savaş ve güvenlik anlayışlarında paradokslar oluşturmaktadır. Harp araçlarında yaşanan değişim ve dolaylı amaçların gerçekleştirilmesine yönelik stratejiler; Rus askerî düşünce sisteminde, geleceğe dair “nasıl bir denge” oluşturulacağına ve askerî reflekslere ilişkin soruları da beraberinde getirmektedir. Olası yeniliklerin, savaş halinde belirsizlik oluşturacağı, yeni savaşları doğrusal olmayan bir savaş stratejisine yönlendireceği ve öngörülere de zemin oluşturacağı bir süreç yaşanmaktadır.

Slipchenko'nun savaşın teknolojik karakterini öne çıkartan “*temassız savaş (non contact warfare-NCW)*” yaklaşımını ve eşdeğer “*altıncı nesil savaş (6GW)*” çıkarımlarını, algısal bir bütünlük içinde değerlendirmek de gerekmektedir (Bukkvoll, 2011, s. 692; Verma, 2019). Çünkü 6GW; Rus askerî refleksinin önlemsel bağlamda nasıl olması gerektiğini sorgulamakta ve akabinde bu refleksin gelecek savaş kurgusunu da yansıtmaktadır. 6GW’de en önemli çıkarım olan saldırı gücü; “kara, deniz, hava” sahaları içinde kullanılabilen, uzayda da kullanılması muhtemel uzun menzilli silahlara odaklıdır. Bu silahların eylem ve etki alanları ise “uzaktan yönlendirme” ile belirlenebilmektedir. Temassız savaş şeklinde de algılanan 6GW’nin ağırlık merkezi ise, stratejik bağlamda üç temel amaç üzerine inşa edilmektedir. Birinci amaç; hedef olarak görülen düşmanın muharip kuvvetlerini ve silah gücünü yok etmek hatta düşmanı kendi topraklarında yenilgiye uğratmaktır. İkinci amaç; düşmana potansiyel destek oluşturan ve ekonomik gücünü sağlayan unsurları ortadan kaldırmaktır. Üçüncü amaç ise, düşmanın siyasi-idari mekanizmasını sağlayan “*sistemi çökertmek ya da değiştirmek*” üzerine kurgulanmaktadır (Mattson, 2015, s. 62; Verma, 2019).

Gelecek savaş olgusu bağlamında veya altıncı nesil savaş doğrultusunda geliştirilen perspektifte, her ne kadar temassız bir savaşın yürütülebileceğine dair algısal savaş portresi oluşturulsa da sistemi çökertmeye yönelik stratejik yaklaşım da öne çıkmaktadır. Analitik olarak, bu doğrultuda en önemli amaç; düşmanın direncini kırmak ve karar mekanizmasını bertaraf etmektir. Öyleyse savaşın operasyonel aşaması için de sürecin hazırlanması gerekmektedir. Bu süreç için de koşulların oluşturulması önem arz etmektedir.

P. A. Mattsson (2015), “*Rus askerî düşünce sistemini*” incelemiş; akabinde Rus askerî stratejisinde “doğrudan ve dolaylı” gerçekleştirilecek saldırıların etkili olabilmesi için öngörülen tespit ve yöntemlerin önemini vurgulamıştır. Rus askerî stratejisinde amaçlara ulaşmak için “koordinasyonun ve optimizasyonun” bir bütün halinde değerlendirilmiş olduğunu ve bu doğrultuda operasyonel süreci etkin kılmak için öncül unsurların belirlendiğini; hedef topluma yönelik iç dinamiklerin tespit edildiğini akabinde bu dinamiklerin zayıflatılmasına ve toplumsal izolasyona yönelik eylemlerin de önemsendiğini belirtmiştir (Mattsson, 2015, s. 62). Mattson’a göre, “dezenformasyon” oluşturulması, bilgi savaşının yürütülmesi ve “psikolojik harp”

yöntemlerinin etkin kullanılması; koordineli saldırıların öncesinde güç oluşturmaktadır. Ayrıca hedef alanda gönüllülerin katkısı; paramiliter güçlerin oluşturulması; derinlikte operasyonların yürütülmesi; zaman-mekân koordinasyonu sağlanarak saldırıların gerçekleştirilmesi; siyasi liderlerin, toplumsal-askerî altyapıların vb. anahtar unsurların etkisizleştirilmesi veya yok edilmesi; gelecek –altıncı nesil– savaşa yönelik operasyonel stratejik araçlar arasında belirtilmektedir (Mattson, 2015, s. 62-63).

Berzins, Slipchenko’nun 6GW “*kavramını*” (veya yaklaşımını), gelecek savaşları “*yeni nesil bir savaş*” olgusu içinde değerlendirme çabası olarak görmektedir (Berzins, 2020, s. 364-365). O’na göre, bu yeni nesil savaş olgusu; ABD ve NATO tarafından gerçekleştirilen geçmiş operasyonların ve kullanılan yöntemlerin analiz edilmesi sonrasında, gelecek savaşların bazı bileşenlerle nasıl yürütüleceği hususunda sentezlere dayanmaktadır. Bu bileşenlerden birincisi; etkin bir tehdit kabul edilen ve nükleer gücün yerine ikame olarak da görülen yeni konvansiyonel sistemlerin-silahların flu bir caydırıcılık oluşturacağı şeklindedir. İkinci bileşen; 6GW yaklaşımında yöntemsel ana kurgunun “*temassız savaş*” olacağı ve bu kurgunun da stratejik bir üstünlük oluşturacağıdır. Üçüncü bileşen ise, bu kurgunun yüksek teknolojiye sahip silahlarla gerçekleştirilmesi halinde düşmanın gücünü ve iradesini yok edecek, stratejik amaç-arac ilişkisini sağlayacak önemli bir enstrüman ve güç oluşturacağı şeklindedir (Berzins, 2020, s. 364-365).

Batı’da savaşın değişimine yönelik tartışmalarda, doğal olarak Rus askerî düşünce sisteminde etkili olan teorisyenlerin düşünceleri analiz edilmektedir. Bu süreç içinde, özellikle Rus hibrit savaşa yönelik Batı eksenli teorik ve analitik çalışmalarda, Gareev’in ve Slipchenko’nun geleceğe dair savaş analizleri de yer bulmaktadır. Gerasimov doktrini olarak atfedilen ve Batı’nın Rus hibrit savaş teorisi içinde önemli bir dönüm noktası olarak yer verdiği düşünsel sistemde, Gareev’in ve Slipchenko’nun geleceğe dair çıkarımlarının izlerini ve geliştirilmiş formlarını da görmek mümkündür. Gerasimov (2013), özel olarak “*Arap Baharı*” analizinde ve genel olarak yürütülen operasyonlarda, direkt olarak düşmanla temas etmeden gerçekleştirilen dolaylı yöntemlere dikkat çekmektedir. Savaşın doğası, silahların teknolojik gücü vb. çıkarımlarda, siyasi-askerî stratejilerde, kısaca Gerasimov’un yeni savaş formlarına ilişkin sunduğu portrede; gelecek savaş yaklaşımlarına ilişkin

Gareev ve Slipchenko'nun –aynı zamanda bu perspektifte diğer Rus teorisyenlerin– izlerini tespit etmek mümkündür (Teifukova ve Erol, 2017, s. 35-36).

V. Verma (2019), Slipchenko'nun “*temassız savaş*” vurgusunu ve bağlı olarak askerî olan ve olmayan yöntemlerin etkisini değerlendirmekte; stratejik bir yaklaşımla bu yöntemlerin savaş olgusunu nasıl şekillendirdiğine ilişkin görüşlerini belirtmektedir. Bu doğrultuda, Gareev ve Slipchenko gibi asker ve teorisyen *Alexander Vladimirov*'un asimetrik yöntemlerle silahların daha az kullanıldığı “*oyalama operasyonuna*” değinmekte; Rus askerî düşünce sisteminde gelecek savaş olgusuna dair silahsız yöntemlerin etkinliğini vurgulamaktadır. Verma, “*21. yüzyıl çatışma ortamı*” tasviri ve savaş konseptinin yönetilmesi üzerine kurguladığı çalışmada, Slipchenko'nun “temassız savaş” ile birlikte Gareev'in “temasın” da önemli olduğunu belirten değerlendirmelerine yer vermektedir. Bu bağlamda, Gerasimov'un “*Arap Baharı*” ve “*Renkli Devrimler*” ekseninde kuvvet konumlandırma analizini de –değerlendirmeler doğrultusunda– bütünsel bir perspektifle ilişkilendirmektedir (Verma, 2019).

Mattson (2015), Rus “yeni nesil” savaş algısı bağlamında, geçmiş Rus askerî yaklaşımlarını ve bu algısal yaklaşım ile geliştirilen doktrinlerin içeriğindeki yansımaları analiz etmektedir. Bu nedenle Rus askerî doktrinlerini, ulusal güvenlik algısı ve değişen savaş ortamları ile birlikte yaşanan revizyonizm kapsamında değerlendirmektedir. Bu değerlendirme, yapı sökümlü mahiyetinde askerî doktrinlerin ve Rus güvenlik anlayışının modern savaşlarda görülen stratejik oluşumların etkisi ile özellikle geçmiş savaş veya çatışma ortamlarının analizlerine dayandırılarak ilerlediğini göstermektedir (Mattsson, 2015, s. 63-65). Benzer şekilde “gelecek savaş” ve “altıncı nesil savaş” kurgusunun sebep-sonuç ilişkileri, sonraki dönemlerde Rus askerî doktrinlerini ve stratejik bakış açılarını etkileyebilir. Sonuç olarak, Gerasimov (2013) doktrini; oluşum süreci açısından ve stratejik yaklaşım bağlamında, Rus askerî düşünce sisteminde ele alınan konuların, tartışmaların ve analitik yaklaşımların izlerini taşımaktadır. Kendi dönemine dair Gerasimov, geçmiş Rus askerî yaklaşımlarının etkisi ile özellikle çağdaş askerî yapılanmaya ilişkin temellendirme ve uyum sorunsalı kapsamında “savaşın değişen karakterini” analiz ederek Rus savaş anlayışını yönlendirme ve harekete geçirme çabası içindedir.

3.4.2. Rus “Yeni Nesil Savaş (*New Generation Warfare-NGW*)” Teorisi

Teoride Gerasimov’un 2013 tarihli “*Öngörüde Bilimin Değeri*” başlıklı makalesi ve akabinde ortaya çıkan 2014-Ukrayna krizi; makalenin Batı ekseninde özellikle Soğuk Savaş sonrası yeniden bir güç oluşturan RF’nin tehdit deklarasyonu gibi algılanmasına da neden olmuştur. Ancak ilhak veya işgal girişimi niteliğinde ele alınan Ukrayna süreci ile Batı literatürü, savaşa dair Gerasimov doktrini dışında Rusya’nın geçmiş askerî analitik-teorik perspektiflerini az da olsa incelemiştir.

2014 yılında Ukrayna’daki sıcak gelişmelerden sonra genellikle Rus hibrit savaşı şeklinde değerlendirilen süreç; Batı’da siyasi ve askerî analizlerde, teorik bağlamda çok derinleştirilmemiştir. Çünkü Batı, daha çok bir savaş pratiğini modelleme çabasına girmiştir. Oysaki Rus askerî düşünce sistemi, siyasi ve askerî bağlamda, Ukrayna süreci öncesinde Batı’nın eylemlerini eleştiren ve bu doğrultuda askerî yapılanmanın gerekliliğini tasvir eden yeni savaş yaklaşımlarını olgunlaştırmaya başlamıştır. Bu duruma istinaden, Wither (2016); Doğu Ukrayna ve Kırım’da yaşanan sürecin aslında ABD’nin Rusya’ya karşı yürüttüğü stratejiye karşı ulusal bir refleksin oluşturulması şeklinde ortaya çıktığını ve bu durumun Ruslar tarafından değerlendirildiğini de ifade etmektedir. Wither’a göre, Ruslar, ABD ve ekseninde yer alan uluslararası güç organizasyonlarının faaliyetlerini de 1980’li yıllardan itibaren bu ülke ve yapıların Rusya’ya karşı uyguladıkları “bilgi savaşlarını” veya –siyasi, askerî, ekonomik vb.– saldırı stratejilerini de adeta “hibrit savaş” biçiminde algılamaktadırlar (Wither, 2016, s. 80-81). Hatta Ukrayna vakası sonrasında “Ruslar”; “*Ukrayna’daki operasyonlarını*” da teorik analizlerinde ve pratiğe yönelik çıkarımlarında –Batı’nın eylemlerine– “ABD’nin hibrit savaşına” karşı “*savunma stratejisi*” şeklinde görmektedirler. Bu bağlamda Rus teorisyenler ve analistler; Batılı bir kavram olan “hibrit savaş” yerine, “*yeni nesil savaş-NGW veya doğrusal olmayan savaş-NLW/DOS*” kavramlarını kullanmışlardır (Wither, 2016, s. 80).

Bu doğrultuda, Rus askerî düşünce sistemine ve yaklaşımına önemli katkı sağlayan Rus modern savaş algısı ve “yeni nesil” savaşa dair yaklaşımlar dikkate alınmalıdır. Batılı kaynaklarda atıf mahiyetinde az da olsa yer verilen “S. G. Chekinov” ve “S. A. Bogdanov’un” teorik ve eleştirel bakış açıları da incelenmelidir.

T. Thomas (2016); Rus askerî düşünce sisteminde 2008 yılında “ilk”³⁵ defa “*yeni nesil savaş-NGW*” kavramının kullanıldığını iddia etmektedir. Thomas’ın aktarımına göre, bu kavram; “*M. R. Gizitdinova ve S. M. Cherkasov*” tarafından yazılan askerî bir makalede, bazı ülkeler tarafından geliştirilen sistemlere, bilimsel ilerlemelere ve silahlarda yaşanan değişimlere istinaden, “*Rus donanmasına*” yönelik bir çerçevede ele alınmıştır (Thomas, 2016, s. 560). Bu kapsamda Gizitdinova ve Cherkasov’un (2008) makalesinde, bölgesel hâkimiyetin sağlanması ve küresel bilgi ağı oluşturularak yeni savaş formlarının kullanılması ana tema niteliğindedir. Makale; deniz ve hava güçlerine entegre olan aynı zamanda bilgi ağını kullanabilen hassas saldırı silahlarının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca makalede, spesifik bir şekilde bu saldırı gücünü kullanabilen mobil ve robotik sistemlere yönelik değerlendirmeler de öne çıkmaktadır (Gizitdinova ve Cherkasov, 2008, s. 16-21).

Chekinov ve Bogdanov (2010); gelecek odaklı yeni savaşlara hazırlanmanın önemini belirtirken nasıl bir strateji izlenmesi gerektiğine dair de asimetrik bir yaklaşım içindedirler. Stratejik yaklaşıma istinaden asimetri olgusu, iki açıdan değerlendirilebilir. Birinci açı; “*Rus askerî güvenliğini tehdit eden asimetrik eylemler*” karşısında önlemler alınmasına yöneliktir. İkinci açı ise, karşı saldırı niteliğinde asimetrik eylemlerin planlanmasına yönelik algılanabilir. Çünkü Chekinov ve Bogdanov, “askerî bağlamda bir formül” arayışı içindedir (Chekinov ve Bogdanov, 2010, s. 13-22).

Bu formül, geleneksel olan ve olmayan savaş yöntemlerini inceleyen Rus askerî düşünce sisteminin kümülatif yapısını da göstermektedir. Aynı zamanda bu formül, Batı’da ağırlıklı olarak 2014 sonrası ortaya çıkan Rus savaş karakterini analiz eden çalışmaları yanıltabilir. Çünkü Batı’nın asimetrik yaklaşımlarını çok daha önce değerlendiren Rus “askerî güvenlik” yapılanması, hangi parametrelerle gelecek –yeni nesil– savaşların kurgulanması gerektiğini çalışmıştır. Bu bağlamda en önemli parametrenin, “asimetrik faaliyetler” olduğunu da tespit etmiştir.

³⁵ “*Yeni nesil savaş*” kavramının Rus askeri yaklaşımı içinde “ilk” defa kullanıldığı iddia edilen makale, “*Mobile Underwater Robots: Their Part in Navy Missions*” başlığı ile yayınlanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Gizitdinova ve Cherkasov, 2008; Thomas, 2016).

Asimetrik bir savaş olgusu ile yeni stratejilerin geliştirilmesi, bir başka ifade ile stratejik spesifik kurgu; düşmana geri dönülemez hasarlar verilmesi üzerine odaklanmaktadır. Chekinov ve Bogdanov (2010), hedef ülkede, hükümet kontrolündeki yaşam kaynağı olarak kabul edilen alanların ve askerî faaliyet yürütülen stratejik alanların dolaylı kontrol edilmesinden veya kullanılamaz hale getirilmesinden bahsetmektedir. Bu yaklaşıma göre, Rusya'nın ulusal güvenliğini tehdit eden unsurlara yönelik operasyonlarda “doğrudan yöntemlerle birlikte ‘asimetrik operasyonların’ kombine bir şekilde” uygulanması önemlidir. Kurgulanan operasyonlarla düşmanın potansiyel gücünü etkileyen aynı zamanda doğrudan silahlı bir çatışma ortamı sağlayan unsurlar da kaynaklar da engellenmiş olacaktır. Chekinov ve Bogdanov'un operasyonel yaklaşımı, Rus askerî tedbir ve güvenlik anlayışı bağlamında da değerlendirilebilir. Bu sürecin genel stratejik çerçeve içinde öncül kurgu niteliğinde de değerlendirilmesi mümkündür. Ancak bu güvenlik kurgusu, istenilen sonuçların hazırlanmasında asimetrik eylemlere ilişkin farklı donelere de yer vermektedir (Chekinov ve Bogdanov, 2010, s. 21-22).

Örneğin, Chekinov ve Bogdanov'a göre, Batı'nın kendi alanını genişletme çabası ve bu kapsamda demokratikleştirme kurgusu; yeni bir çatışma ortamına zemin oluşturmaktadır. Aslında Onlar'a göre, “*demokratikleştirme kurgusu*”; Batı'nın demokrasi olmayan ülkeleri “*koruma*” ve doğal olarak dünyayı koruma misyonu oluşturma paranoyası içindedir. Chekinov ve Bogdanov; kurguyu, dolaylı hâkimiyetin koşullarını sağlama ve çatışmalarını haklı bir savaş ekseninde yürütme manipülasyonu şeklinde görmektedirler (Chekinov ve Bogdanov, 2010, s. 14). Onlar'a göre, asimetrik stratejiler; gerçek savaş alanları dışında ve yeniden belirlenen alanlarda, yürütülmektedir. Güç olgusu ile yürütülen ve gerçek savaş eylemleri dışında da cereyan eden savaşın karakteri; bilgi savaşını kullanan ve bu bağlamda yanlış yönlendirmelerin sağlandığı, korkunun hâkim olduğu ve istenilen başarıların başka araçlarla sağlandığı bir ortamda şekillenmektedir (Chekinov ve Bogdanov, 2010, s. 20).

Chekinov ve Bogdanov (2011); “dolaylı yaklaşımların” savaşları nasıl değiştirdiğine ve yeni savaş karakterinin nasıl bir tehdit olarak algılanması gerektiğine dair çıkarımlar da sergilemektedirler. Öncelikle bilgi teknolojisinin dar bir alanda değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Rus teorisyenler,

devletlerin “siyasi, iktisadi ve askerî rekabet” içinde olduğunu; bu bağlamda da kendi bilgi güvenliklerini sağlayamayan devletlerin risk altında olacaklarını ve bağımsızlıklarının tehdit altında olacağını belirtmektedirler. Onlar’a göre, devletler; bölgesel veya küresel rollerinin devamı için herşeyden önce “ulusal bilgi” güvenliklerini sağlamalıdır. Çünkü stratejik bir araç olarak bilgi; belirlenen ortamlarda kamuoyu oluşturmaktan protestolara ve manipülasyonlarla psikolojik bir savaş ortamına kadar, çeşitli istikrarsızlaştırma süreçlerini sağlayabilir (Chekinov ve Bogdanov, 2011, s. 6-10). Bu doğrultuda, Chekinov ve Bogdanov’un bir iddiası ise önemlidir. Batı ve özellikle ABD tarafından yürütülen bazı bilgi operasyonları, bireylerden kurumlara yayılan bir şekilde manipülasyon oluşturmaya yöneliktir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan bazı manipülasyon araçlarına atfen “HAARP”³⁶ adlı sistemin özelliklerine ilişkin görüş de belirtmişlerdir (Chekinov ve Bogdanov, 2011, s. 11). Chekinov ve Bogdanov’a göre, bu sistem; yüksek frekanslarla yer altında ve yer üstünde doğal olmayan felaketleri sağlayabilecek düzeydedir. Onlar’a göre “HAARP”, yeryüzünde meydana gelen doğal olayları kontrol altına alabileceği gibi elektronik sistemlerden silahlara hatta insanlara kadar etki alanı oluşturacak manyetik ortamı da sağlayabilir (Chekinov ve Bogdanov, 2011, s. 11-12)

Chekinov ve Bogdanov (2012a), Rus ulusal güvenliğini tehdit edecek olası bir saldırının engellenme sürecinin, kombine araçlarla sağlanacağını da belirtmişlerdir. Bu saldırıların engellenme süreci, öncelikli olarak, “caydırma” politikalarının koordineli ve etkin kullanılması ile mümkün olacaktır. Caydırma, Rusya’ya karşı herhangi bir “saldırı veya misilleme” hazırlığında olan bir devlete karşı, askerî eylemler öncesinde onu ikna edecek ve bu eylemlerin sonuçlarını etkisizleştirecektir. Bu ortamın oluşturulması için de bütünsel bir yapı sergilenmelidir. Saldırgan güç, Rusya’nın sergilediği “siyasi, ekonomik, askerî önlemler” karşısında saldırı sürecinden vazgeçmelidir (Chekinov ve Bogdanov, 2012a, s. 12-17).

³⁶ “HAARP (High Frequency Active Auroral Research Program - Yüksek Frekanslı Aktif Atmosferik Olayları Araştırma Programı)”; gök cisimlerini incelemek ve atmosferde iyonosfer katmanında elektronlara yönelik bilimsel araştırmalar için geliştirilen program şeklinde, belirtilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Gregersen, 2018).

Chekinov ve Bogdanov'a göre (2012a), Rusya'nın stratejik bağlamda caydırıcılığı, gerek askerî gerekse askerî olmayan yöntemleri kullanma kapasitesi ve kararlılık bağlamında da şekillenmelidir. Onlar'a göre Rusya, öncelikli olarak ve mutlaka askerî açıdan konvansiyonel olmayan teknolojik silah kapasitesini de geliştirmelidir. Rusya için simetrik ve asimetrik operasyonları gerçekleştirme gücü, caydırıcılığı sağlayan önemli bir olgudur. Fakat ulusal güvenlik açısından nükleer silahların caydırıcılık esaslı önemli bir araç olmasını, savaş ve barış ekseninde farklı bir şekilde değerlendirmektedirler. Her iki askerin bakış açısına göre, nükleer silahlar, Rusya'ya karşı bir eylem hazırlığı içinde olan güçleri engellemesi bağlamında önemlidir. Ancak nükleer silahlar, olası savaş durumunda, karşı tarafın nükleer silahı olsa dahi Rusya'nın kararlılığı karşısında saldırıları engelleyecek etkin bir tehdit unsuru ve stratejik bir araç olarak çok daha önemlidir (Chekinov ve Bogdanov, 2012a, s. 12-17).

Chekinov ve Bogdanov (2012b); savaş olgusunu bir hazırlık süreci ile inşa etmek gerektiğini ve bu süreçte üstünlüğün ise koşulların oluşturulması ile mümkün olacağını belirtmektedirler. Enformasyonun etkin bir silah olarak kullanılmasını; bu silahın savaş öncesinde toplumun sürece hazırlanmasında ve ayrıca karşı unsurların eylemlerini etkisizleştirmede de etkili olacağını vurgulayarak, geniş bir perspektifle değerlendirmektedirler. Onlar'a göre, düşmanın Rusya'nın savaşa hazır olmadığı yönünde etkilenmesi; manipülatif planlamaların gerçekleştirilmesi ve bu yönde bilgilendirmelerin kontrollü bir şekilde sağlanması; savaş öncesinde Rusya'nın karşısında yer alan güçlerin saldırı eğilimlerini de yönlendirecektir. Aynı zamanda yanlış yönlendirmeler sayesinde olası saldırıların etkisi de azaltılacaktır (Chekinov ve Bogdanov, 2012b, s. 26).

Düşman faaliyetlerini yönlendirmede etkin bir araç olarak kullanılan bilgi savaşı, ayrıca savaş sürecine hazırlığın sağlanması için de önemli stratejik bir parametredir. Ulusal motivasyonu artırma yönünde de “bilgilendirme” etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Chekinov ve Bogdanov (2012b), çift yönlü “spesifik bilgilendirme” sürecine ilişkin bazı örnekler vermektedirler. Öncelikli olarak, Rus toplumunun “ekonomi” başta olmak üzere her şekilde savaşa hazır olduğuna dair bir bilgi kampanyasının etkin kullanılması gerekmektedir. Bu yargıyı sağlamak için kitle iletişim kanalları dâhil olmak üzere çok yönlü yoğun bir bilgilendirmenin

gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Sonraki süreçte ise, toplumun ve başta silah altına alınacak nüfusun “seferber” edilmesi; savaş pozisyonuna geçen kuvvetlerle birlikte donanımların hızlı bir şekilde alan değiştirerek konumlandırılması; özellikle düşmanı yönlendirecek “keşif esaslı” önceden planlanmış eylemlerin gerçekleştirilmesi çok önemlidir. Çünkü yoğun bilgilendirme ile ortam, “eş zamanlı bir savaş” için de düşmanın yıkıcı faaliyetlerine yönelik süreç için de inşa edilecektir (Chekinov ve Bogdanov, 2012b, s. 26).

Chekinov ve Bogdanov’a (2013) ait “*Yeni Nesil Savaşın İçeriği ve Doğası*” (*The Nature and Content of a New-Generation War*)” başlıklı makale, “Rus NGW” analizine, “hibrit savaş olgusuna” ve “doğrusal olmayan savaş yaklaşımına” önemli bir referans niteliğindedir. Genellikle, ulusal güvenlik esaslı Rus askerî düşünce sistemi; savaşın değişen doğasına ve Batı’nın sergilemiş olduğu dolaylı eylemlere karşı, eleştirel aynı zamanda “önlemsel” analitik bir portföyün içeriğini belirlemektedir. Ayrıca Chekinov ve Bogdanov (2013), savaşın değişen doğasına ilişkin görüşleri ile birlikte Rusya’nın “NGW” stratejisinin nasıl olması gerektiğine dair “doktrinsel” bir yaklaşım da sergilemişlerdir.

Chekinov ve Bogdanov (2013), önceki yıllarda yayınlanmış olan bazı askerî analiz ve yaklaşımlarını tekrar niteliğinde belirtmiş olmalarına rağmen “yeni nesil” savaşa ilişkin “durum tespitleri” de sunmuşlardır. Durum tespiti, sebep-sonuç ilişkisi içinde şu şekilde özetlenebilir:

Bilgi teknolojisi değişmiş; operasyonel koordinasyon için “zaman-mekân ve bilgi sağlama sorunu” azalmıştır. “*Keşif ve bilgi entegrasyonu*” değişmiş; “*mobil –hareketli– ortak kuvvetlerin misyonu*” da artmıştır. Kontrol sistemleri değişmiş; “robotik sistemli silahlar” geliştirilmiştir. Artık yoğun bir şekilde, kontrolleri ve “fiziksel-ilkesel” koşulları değişen silahlar kullanılmaktadır. Askerî “ağ merkezi”, operasyonların kombine bir şekilde yürütülmesini sağlamakta; taktiksel düzeyde kuvvetlerin harekât kabiliyetleri ise “önceden tespit” edilmektedir. Stratejik harekâtların gerçekleşmesi ve operasyonların başarısı, karşı unsurların bilgi sağlama araçları sayesinde tehlikeye girmektedir. Taraflar arasında üstünlük, karşı unsurların eylemlerini önceden tespit etme kapasitesine sahip olanın lehine değişecektir (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 12-13).

Chekinov ve Bogdanov'a (2013) göre, Rus askerî analistler; "*Arap Baharı*" süreci ile "*Kuzey Afrika*" ve "*Orta Doğu*" merkezli çatışmaları değerlendirmişler, vakalar doğrultusunda güvenliği tehdit eden "yeni nesil savaşın" delillerini de tespit etmişlerdir (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 13-14). Vakalar, tüm insanlık için –savaşın doğasına dair– "yeni bir dönemin başlangıcı" gibi görülmüştür. Bu bağlamda Chekinov ve Bogdanov'a göre, elektronik harp (EW) ve bilgi harbi (IW), "*elektromanyetik ve psikotronik silahlarla*"³⁷ "*kızılötesi enstrümanlar ve uydu sistemleri*" gibi yeni unsurlarla yoğun bir şekilde kapasitesini artırmıştır (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 14). Chekinov ve Bogdanov, hedeflerin yok edilmesi veya kullanılmaz hale getirilmesi için geliştirilen donanımsal unsurların değişmesi ile "geleneksel olmayan araçlarla yeni savaşların gerçekleşeceğini" öngörmüşlerdir. Bu doğrultuda "*ekonomik-sosyopsikolojik-ekolojik*" dengeleri sarsacak ortamların silahlı mücadelenin doğasını değiştiren araçlar sayesinde oluşacağını da belirtmişlerdir (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 14). 1990-Körfez Savaşına tekrar tekrar atıfta bulunan Chekinov ve Bogdanov (2013); "teknolojiyi etkin kullanan" ve "uzun menzilli kitlesel ölçeğe sahip silahlarla" saldıran ABD ve koalisyon güçlerinin başarısını değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmede, geleneksel bir yaklaşımla operasyonel boşluklar vb. stratejik hatalar olduğunu vurgulamışlardır. Ancak "*üstün teknolojik savaş araçları*", bu süreçte, taraflar arasında olağanüstü bir güç farklılığı olmamasına rağmen savaşı da farklılaştırmıştır. Bu "kilit unsurlar", askerî ve sivil mekanizmayı felç etmiştir. Nitekim direnme gücü yok edilerek, "teslimiyet" de sağlanmıştır (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 15-16).

³⁷ "*Elektromanyetik silahlar*"; her türlü enerjiyi, dalga boyunu, frekans vb. kaynakları kullanabilen, bu kaynakları takip ve kontrol edebilen formatta, tanımlanabilir. Aynı zamanda elektromanyetik sistemler; ateş gücü yüksek ağır silahların, tetikleme veya hedef belirleme mekanizmalarında da kullanılmaktadır. "*Psikotronik silahlar*" ise genel olarak elektromanyetik dalgaları kullanarak zihin ve beden kontrolü sağlamayı amaçlayan silahlardır. Psikotronik silahlar; bilgi sağlama bağlamında istihbarat amaçlı ve savaş durumunda dezenformasyon-manipülasyon vb. amaçlar için de kullanılabilir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Aşçı, 2013, s. 51-55).

Tablo 2. Chekinov ve Bogdanov’un “Yeni Nesil Savaş (NGW) Stratejisi”

Birinci Aşama	Savaşa hazırlık ve önlemler nitelikli “<i>Asimetrik Savaş (Asymmetric Warfare-AW)</i>” : Siyasi-askerî-ekonomik koşulların ayarlanmasına yönelik “<i>askerî olmayan</i>” araçların da kullanılması ile başlayan süreç Bu koşulların sağlanmasında “<i>enformasyon</i>” – her türlü bilgi sağlama ve bilgilendirme araçları–/ “<i>diplomasi</i>”/ “<i>ideolojik çalışmalar</i>” – propaganda dâhil siyasi etkileşim araçları–/ “<i>psikolojik yöntemler</i>” –moral değerleri çökertme veya yönlendirme–/ “<i>ekonomik önlemler</i>” kullanılabilir
İkinci Aşama	“<i>Dezenformasyon</i>” oluşturmaya yönelik “<i>Eş Gündümlü Özel Operasyonlar</i>”
Üçüncü Aşama	“<i>Hükümet</i>” yetkililerine, “<i>askerî</i>” yetkililere “<i>görev bırakma</i>” operasyonları... “<i>Rüşvet/aldatma/gözdağı/baskı</i>” uygulamaları...
Dördüncü Aşama	“<i>Propaganda ve İstikrarsızlaştırma</i>”
Beşinci Aşama	-“<i>Uçuşa yasak bölgeler</i>” ve “<i>abluka</i>” oluşturma -“<i>Muhalif-silahlı-paramiliter gruplar</i>” ve “<i>özel askerî yapılar</i>” arasında işbirliği sağlama
Altıncı Aşama	“<i>Askerî Harekâtın Başlaması</i>”
Yedinci Aşama	“<i>Yüksek hassasiyetli</i>” ve “<i>uzun menzilli</i>” ileri düzey teknolojik silahların kullanılması “<i>elektronik harp/ hedef-bilgi/ hava operasyonları</i>” kombinasyonu
Sekizinci Aşama	“<i>Temizlik Operasyonları</i>”

Kaynak: Chekinov, S.G., Bogdanov, S.A. (2013, s. 15-22); Berzins, J. (2014, s. 6); Banasik, M. (2016, s. 174-176).

Geleneksel olmayan –dolaylı– savaş yöntemlerinin etkin bir şekilde kullanılacağına dair çıkarımların yer aldığı “NGW stratejisi” (bkz. Tablo 2.); hazırlık, eylemsel kabiliyet ve sonuçlandırma aşamalarında “özel operasyonların” kilit bir rol üstleneceğine ilişkin bir portre sergilemektedir. Stratejiye dair “Miroslaw Banasik” (2016), çatışma sürecinin gerçek bir savaş eylemine dönüşmesi evrelerinin, “*minimum bir ay hatta yıllarca*” sürebileceğini, belirtmektedir (Banasik, 2016, s. 174). Bu bağlamda ilk dört aşama; savaşa hazırlık süreci olarak değerlendirilmesi mümkün olan yöntemleri de ihtiva etmektedir. Askerî operasyonlara hazırlık bağlamında birinci aşama; her türlü ortamın önceden etki altına alınmasını ve “*askerî olmayan asimetrik*” bir savaşın yürütülmesini amaçlamaktadır. Bu amaç için de “diplomatik, psikolojik, enformatik, ekonomik” her türlü araç ve önlem kullanılabilir. İkinci aşama; siyasi-askerî erklerle ilişkin manipülasyonun, düşmanın kendi bilgi ağları ekseninde –koordineli tüm kanallar kullanılarak– sağlanması üzerine ve dezenformasyon merkezli “*siber saldırılar*” dahil özel operasyonlarla bilgi sızdırılması ve “gerçek operasyonlara dair aldatma sağlanması” üzerine tasarlanmıştır (Berzins, 2014, s. 6; Banasik, 2016, s. 174). Bu operasyonlarla “kaotik” bir ortam oluşturularak, düşmanın kontrolünü kaybetmesi ve erklerin bu ortam içinde düzeni sağlayamaması da hedeflenmektedir. Propagandanın etkin kullanılması ile “halk-ordu-hükümet” koordinasyonu ortadan kalkmış, –hatta sivil-asker bloğunu devletle karşı karşıya getiren– mukavemeti kırılmış sosyal bir ortam da hazırlanmaktadır. İkinci aşamada, Banasik (2016); kaosa yönelik bu süreçte, “*genetiği değiştirilmiş biyolojik silahların*” da kullanılabileceğini belirtmektedir (Banasik, 2016, s. 175). Üçüncü aşama; önemli yetkilere sahip sivil ve askerlerin baskı altına alınmasını içermektedir. Çünkü askerî-sivil yürütmenin engellendiği ve baskı aracı olarak her türlü illegal yöntemin kullanıldığı süreç; düşman makamlarının aldıkları kararlardan vazgeçmesini veya “karar almamalarını” da sağlayacaktır. Gelişmeler doğrultusunda “manipüle edilmiş toplum”; güvensizlik ortamı içinde eylemsel eğilimler kazanacaktır. Böylece “*tecrit*” edilmiş toplumsal kesim de organize edilmeye çalışılacaktır (Banasik, 2016, s. 175). Dördüncü aşama, askerî harekât başlamadan önce sosyal insanın sağlanması açısından önemli bir evre niteliği, taşımaktadır. Çünkü gizli servislerin etkin olduğu bu aşama; istihbarat çalışmalarının, propagandanın, fon vb. finansal yardımların kullanıldığı süreçtir. Bu aşamada amaç; devlete karşı güvensizliğin ve itaatsizliğin eyleme dönüşmesine,

akabinde silah desteğinin sağlanmasına da yöneliktir. Nitekim yıkım ve isyan sürecinin başlaması ile toplumsal kargaşa ortamı oluşturulacak; kuvvet ve otoritelerin karşısında, silahlı paramiliter grupların eylem alanı da hazırlanacaktır (Berzins, 2014, s. 6; Banasik, 2016, s. 175).

Doğrudan bir saldırının gerçekleşmesi için son süreç, beşinci aşama; askerî stratejinin başarısı için önem arz etmektedir. Beşinci aşama; “uçuş yasağı olan alanların belirlenmesi” ve “karadan-denizden bir çevreleme sağlanması” ile başlamaktadır. Saldırı hazırlığındaki ülkeye bağlı “özel askerî şirketler” de bu noktada devreye girmektedir. Özel askerî şirketlerin oluşturduğu kuvvetler, ilk olarak, hedef ülkedeki “muhalif silahlı gruplarla” irtibata geçmeyi amaçlamaktadır. İrtibat sonrasında, kuvvetler ve muhalif gruplar arasında koordinasyon sağlanmış olacaktır. Nitekim koordinasyonun oluşturulması ile birlikte “askerî harekât” başlatılır. Altıncı aşama; askerî keşif kapsamında özel birliklerin de yer aldığı, istihbarat ağı içinde –teknolojik, elektronik, sinyal, teknik vb.– her türlü istihbarat yönteminin kullanıldığı, operasyonel süreç şeklinde belirlenmiştir (Banasik, 2016, s. 175-176). Bu aşamada amaç; operasyonel başarı için bilginin çok yönlü ve doğru bir şekilde sağlanmasıdır. Bilgi akışı ile birlikte saldırı stratejisinin eylemsel bağlamda olgunlaşması da gerekmektedir. Yedinci aşama; düşmanın askerî kapasitesini işlevsiz hale getirecek mühimmat-donanım ve destek unsurlarını yok etmeye, yöneliktir. Yedinci aşama, öncelikli olarak, kombine hava ve füze saldırılarının gerçekleştirilmesi ile başlatılacaktır. Ayrıca bu saldırı ile kilit lojistik alanların kontrolü de hedeflenmektedir. Askerî sanayiye yönelik alanlar ve endüstriyel alanlar başta olmak üzere “su, gıda, enerji” vb. yaşam desteği niteliğindeki kaynaklar; kullanılamaz hale getirilecek veya yok edilmesi sağlanacaktır. Hava ve kara kuvvetlerinin “ağ merkezli” füze saldırıları, savaş sahasında, düşman kuvvetlerinin harekât kabiliyetini de iletişim yeteneğini de ortadan kaldıracaktır. Yeni nesil savaşta keşif kabiliyeti, baskı yöntemi açısından değer kazanmaktadır. Bu nedenle üstün teknolojiye sahip silahların kullanılması ve “robotların” özel operasyonlarda kullanılması da önem arz etmektedir. “*Keşif, bilgi-koordinasyon, savunma hattı, imha, dekontaminasyon (etkisizleştirme, güvenli hale getirme)*” gibi operasyonel safhalarda, “*yeni nesil savaş robotlarının kullanılacağı*” da öngörülmektedir (Banasik, 2016, s. 176). Yedinci aşama, düşmanın tamamen savaşma direncini yok ederken aynı zamanda düşmanın “*teslim olma*” koşullarını da sağlamaktadır. Bu

aşamada Berzins (2014); elektronik harp unsurları, bilgi operasyonları ve uydu teknolojileri ile belirlenen hedeflerin imhasının gerçekleşeceğini; ayrıca “*elektromanyetik ve biyolojik silahların*” da kullanılabileceğini belirtmektedir. Ancak bu silahların “öldürücü olmayan nitelikte silahlar” olacağını da vurgulamaktadır (Berzins, 2014, s. 6). Sekizinci aşama; askerî olmayan yöntemlerin yoğunlaştığı hazırlık süreci ile akabinde gerçekleşen eş güdümlü saldırılar sonucunda ortaya çıkan durum analizi niteliğindedir. Çünkü sekizinci aşama, öncelikli olarak, hedeflenen sonuca ulaşabilmek için gerek insani gücün gerekse fiziki kapasitelerin ne durumda olduğunu tespit etmeye, yöneliktir. Bu doğrultuda sekizinci aşama, teknoloji ile desteklenmiş kara operasyonlarını etkin bir şekilde kullanarak, direniş gösterebilecek tüm unsurların ortadan kaldırılmasını, amaçlamaktadır. Böylece “temizlik operasyonu” da tamamlanacak ve istenilen sonuca –zafere– ulaşılacaktır (Banasik, 2016, s. 176).

Sonuç olarak Chekinov ve Bogdanov (2013); döneme ilişkin yürütülen çatışma ortamlarını analiz ettiklerini, bu doğrultuda da yeni nesil savaşın önemli periyodlarını özetlediklerini, belirtmişlerdir. Hedeflere her açıdan kombine gerçekleştirecek olan şiddetli saldırıların etkili olması durumunda, düşmanın siyasi-askerî kontrolünü kaybedeceğini ve akabinde savunma yeteneğini kullanamayacak hale gelen ülkenin sistemik olarak çökeceğini de ifade etmişlerdir (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 21). Böylece savunma yeteneği çökmüş ülkenin askerî-siyasi karar alma mekanizmaları, savaşın devamlılığını sağlayacak faktörleri, kullanamayacaktır. Bu durumda karar alıcılar, moral değerlerini yitirmiş nüfusun kontrolünü de kaybetmiş olacaktır. Aslında bu noktada saldırgan güç; belirlenen “politik ve askerî amaçları” sağlayacak önemli bir profil oluşturacaktır (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 22).

Ancak Rusya’nın askerî geleceğini ve savaşa dair stratejik inşasını kurgulayan Chekinov ve Bogdanov’a (2013) göre bir ülke; savaş tercihini kullanmadan önce uluslararası ilişkiler bağlamında kullanabileceği tüm araçlarını da kullanmalıdır. Bu doğrultuda, devletlerarasında ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmektedir. Deforme olmuş ilişkiler söz konusu ise, bu durumu düzeltmek için “siyasi, iktisadi, insani vb.” genel başlıklar altında, “askerî olmayan” araçların kullanılması da önemlidir. Fakat inşa edilmeye çalışılan bu süreç; tedbir tasarımı şeklinde kurgulanmalı, ulusal güvenliği esas alan anlaşmalarla ve çeşitli inisiyatiflerle tehdit oluşturabilecek

unsurlara yönelik olmalıdır. Tasarım modeli ise, saldırgan gücün kendi hedeflerini ortaya çıkaracak agresif tutumlar içermemelidir. Bu model; aynı zamanda karşı güçlerin Rusya'ya yönelik bir saldırı veya savaş hazırlığı içinde olmaları durumunda, Rusya'nın nasıl bir güç olduğuna dair caydırıcılık özelliği de taşımalıdır. Chekinov ve Bogdanov'a (2013) göre, Rusya'ya saldıracak olan bir güç, bu saldırıya ilişkin öncelikli olarak *“maliyetin ve sonuçların çok ağır olacağını”* bilmelidir. Rusya'ya olası bir saldırı sonrasında ise, Rusya'nın savunma gücünü sınırlandırabilecek bir engel olmayacağını da görmelidir. Her durumda Rus ulusal güvenlik anlayışı, her tehdide karşı gücünü göstermelidir. Bu bağlamda herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda, Rus ulusal güvenlik mekanizması; anında *“nükleer silahlarla misilleme”* yapacağını ve *“ileri düzey teknolojik silahlarını sınırsız bir şekilde kullanacağını”* gösteren kararlı –uyarıcı– bir portre de sergilemelidir (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 22).

Banasik (2016); Chekinov ve Bogdanov'un (2013) yeni nesil savaş tasvirlerini, güçlü olanın önceden belirlediği kurallara göre şekillendirdiği bir strateji çerçevesinde, değerlendirmektedir. Ancak Banasik; Rusya'nın, olası bir savaş durumunda, düşman olarak belirlediği hedef bölgede askerî faaliyetlerden beklenen sonuçları elde edemediği takdirde, *“nükleer silahlarını kullanacağına”* dair de bir öngöründe bulunmaktadır (Banasik, 2016, s. 177). Rus savaş stratejisi bağlamında bu öngörü; olan, olması gereken ve olası stratejik yaklaşımlar açısından da tartışılabilir düzeydedir.

Chekinov ve Bogdanov (2013); uluslararası sistemin yeniden inşa edildiğini ve kurulan düzenin olası etkilerine karşı öncelikli olarak RF adına askerî revizyonun gerçekleşmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Rus askerî yapısının karşısında yer alan başat güçlerin operasyonel güçlerini ve askerî kapasitelerini geliştirmeye yönelik çabalarını da değerlendirmişlerdir. Ayrıca Rus Silahlı Kuvvetleri'nin gelişimine yönelik harcamaların kısa vadede politik amaçlara ulaşmak için önem arz ettiğini dolaylı bir şekilde ima etmişlerdir. Değişen savaş yöntemleri ve dolaylı unsurların nasıl bir güç oluşturduğunu; dolayısıyla RF'nin gelecek savaş stratejisinin de değişime hazırlıklı olması gerektiğini vurgulamışlardır. Başta *“bilgi üstünlüğüne bağlı savaş”* kabiliyetinin akabinde *“ilk ve etkili ani yoğun saldırının”* yeni nesil savaş için belirgin farklılıklar arz ettiğini belirtmiş olan

Chekinov ve Bogdanov; “*tarihi bir hata*” olmaması için “olması gereken bir savaş teorisi”, doktrin veya doktrinsel bir yaklaşım sunmuşlardır (Chekinov ve Bogdanov, 2013, s. 22-23).

3.4.3. Rus “Yeni Tip Savaş (*New Type Warfare-NTW*)” Modeli

A.V. Kartapolov’un (2015), “*Askerî Çatışmalardan Dersler; Araçların Geliştirilmesi, Beklentiler ve Yönetim Metotları: Modern Uluslararası Çatışmalarda Doğrudan ve Dolaylı Eylemler*” başlıklı makalesi; gelecek savaşlara ve “asimetrik” yöntemlere ilişkin içeriği ve aynı zamanda analitik yaklaşımı ile önem arz etmektedir (Kartapolov, 2015, s. 26-36). Kartapolov’un dönem itibari ile Rus Genelkurmay Başkan Yardımcısı olması, ulusal güvenlik yapılanmasına ilişkin ilkesel ve stratejik bir perspektif içinde öneriler oluşturmaları, “Rus Yeni Tip Savaş (NTW) Modeli” ekseninde tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Kartapolov’un (2015) “yeni tip savaşa ilişkin tahlilleri ve öngörülleri” tersten okunduğunda, 2014-Ukrayna krizi sonrasında özellikle Rusya’nın nasıl bir savaş stratejisi yürüttüğüne, stratejik adlandırma sorunsalına ve Batı eksenli savaş olgusuna da yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Çünkü Kartapolov’un NTW modeli; Chekinov ve Bogdanov’un NGW stratejisi gibi 2014-Ukrayna kriz sürecini tahlil eden Batı’lı kaynaklarca kullanılmıştır (Thornton, 2017; Thomas, 2017; Sprang, 2018b). Ancak Kartapolov; temelde Batı’nın askerî eylemlerini eleştirmiş olmasına rağmen Rusya’ya yönelik yeni tip bir savaşın modelini de inşa etmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan model; 2014 ve sonrasında Ukrayna krizinde Rusya’nın eylemlerini de doğrusal olmayan savaş-NLW şeklinde açıklamaya çalıştığımız süreci de daha iyi görebilmek açısından önem arz etmektedir.

Kartapolov (2015); ABD tarafından yürütülen çatışma senaryolarının ve operasyonel kapasitesini temellendirdiği “*doğrudan ve dolaylı*” eylemlerin nasıl inşa edildiğini, eleştirel yaklaşımla tahlil etmektedir. Askerî çatışma senaryosu; öncelikli olarak “*hedef-mağdur devlet*” belirlenerek seçilmesi ve kamuoyu oluşması için hedefin nasıl bir tehdit olduğuna dair “*kanıtların sağlanması süreci*” ile devam etmektedir. Bu süreçte, özellikle “*kuvvet kullanmanın meşruluğu*” ve başka bir yöntemle tehdidin bertaraf edilemeyeceği için yoğun bilgilendirmenin de gerçekleşmesi gerekmektedir. Çeşitli “*yaptırımlarla baskı kurulması*”, tehdide

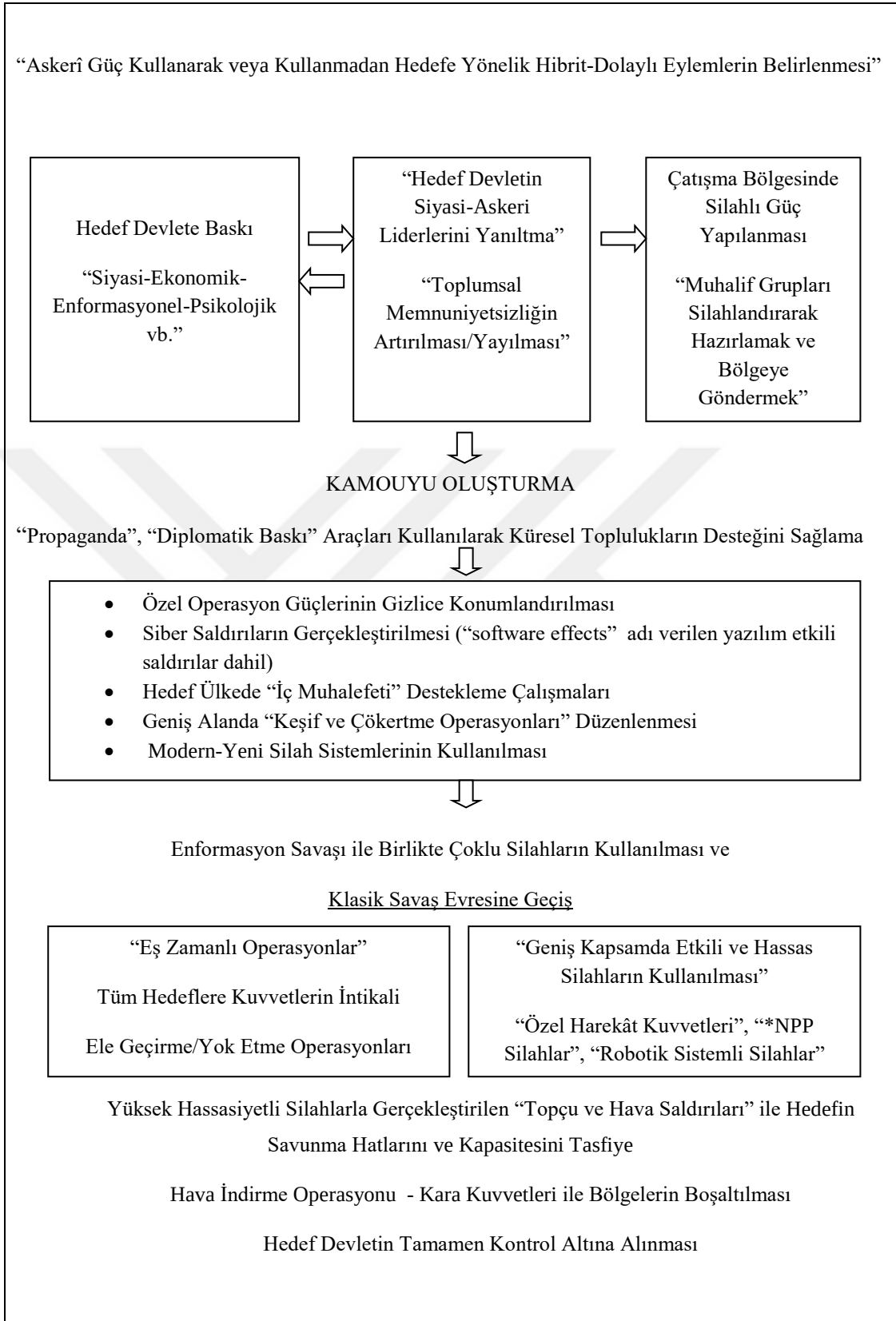
yönelik taraftar sağlanması, bir başka ifade ile “*koalisyonların oluşturulması*”; askerî müdahalenin gerçekleşmesi için önemli adımlar olarak görülmektedir. Bu aşamada, ABD’nin yürüttüğü dolaylı politikalara karşı duran aktörlerin engellenmesine yönelik “*siyasi baskılar*” oluşturulmaktadır. Siyasi baskıya hedefe yönelik güç kullanılmasının meşruluğunu sağlayan, “*Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi izni*” de dâhildir. Nitekim askerî operasyonun gerçekleştirilmesine yönelik kurgu da bir nevi tamamlanmıştır (Kartapolov, 2015, s. 26).

ABD’nin operasyonlarına nasıl zemin oluşturduğunu açıklamaya çalışan Kartapolov (2015); ABD ve Rusya arasında var olan hakimiyet mücadelesini ve global güç algısını da değerlendirmektedir. O’na göre ABD; dolaylı bir şekilde, Rusya’nın ulusal güvenliğini etkilemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda, “bilgi savaşı enstrümanları”, Rusya’nın hinterlandında yer alan bölgelerde ve ülkelerde, çatışma ortamı oluşturulması için etkin bir şekilde kullanılmıştır. Kartapolov’a göre, “dezenformasyon” veya yanlış bilgilendirme; “*üçüncü güç*” şeklinde belirtilen unsurların –siyasi veya kamuoyu oluşturma gücü olan çeşitli oluşumların– baskı ortamı oluşturmada, internet aracılığı ile karşı etkileşim sağlanarak doğrudan kışkırtmaya yönelik sosyal ağlarının organize olmasında, etnik ve kökensele çatışma ortamlarının oluşturulmasında önemlidir. Kartapolov açısından, Rusya’ya karşı “silah kadar etkili” olan “bilginin” kullanıldığı operasyonel kurgular; tamamen çatışma ortamı oluşturma ve Rusya’nın güç algısını yok etmeye yönelik faaliyetlerdir (Kartapolov, 2015, s. 28-30).

Kartapolov (2015), ironik bir şekilde “uluslararası sistemin ana mimarları” olarak nitelendirdiği ABD’nin ve ekseninde yer alan “Batılı ülkelerin” belirledikleri hedef alanlarda hâkimiyet oluşturma çabalarını eleştirmektedir. Ayrıca sürecin oluşumuna yönelik senaryonun, nasıl bir strateji ile yürütüldüğüne dair çıkarımlar da sergilemektedir. Yeni taktiksel yöntemlerin yer aldığı bu senaryo analizi, özellikle “*sistematik bir çevrelemenin*” 2014-Ukrayna krizi öncesinde başladığını işaret etmektedir (Kartapolov, 2015, s. 28). O’na göre jeopolitik-jeostratejik yeni güç oluşumlarını engellemeye yönelik bir çerçevede de yürütülen bu süreç; ABD ulusal güvenlik anlayışını direkt yansıtan bir modeldir. Kartapolov; uluslararası hukukun, bu bağlamda sürecin mimarları tarafından manipüle edildiğini ve kural olarak askerî güç kullanımına ilişkin çelişkilerin olduğunu; Batı’nın, bölgesel ve yerel silahlı

Çatışmalara dönüştürülen operasyonları organize ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca O'na göre, Batı tarafından Soğuk Savaş dönemlerinde yürütülen ve bu süreçte de devam eden ötekileştirme hatta “şeytanlaştırma” çabaları da bitmemiştir (Kartapolov, 2015, s. 28). Bu kapsamda, tüm bağların koparılmasına ilişkin faaliyetleri ve “ideolojik koalişyon kurma” yöntemlerini de gördüklerini belirten Kartapolov (2015); kendi sınırlarında “Rusya'ya karşı silahlanmanın” artırılmasına ve altyapı oluşturulmasına yönelik ABD-NATO tarafından gerçekleştirilen aktivasyonu da yeni tip savaş bağlamında değerlendirmektedir. O'na göre, modern savaş kapsamında belirlenen hedeflerin “olağanşt tehdit” olarak gösterilmesi temel prensiptir. Ancak farklı teknolojilerin ve yöntemlerin silah olarak kullanılması ile o devletin veya ülkenin fiziki yıkımı da amaçlanmamıştır. Asıl amaç; hedef alanlarda veya ülkelerde, karşı unsurlar ve seçkinler tarafından amaçların kabullenilmesine, hibrit veya dolaylı eylemlere olanak sağlayan bir senaryonun olgunlaşmasına zemin oluşturmaktır (Kartapolov, 2015, s. 28).

Tablo 3. Kartapolov'un “Yeni Tip Savaş (NTW) Stratejisi”

*“NPP (New Pyhysical Principles) Silahlar”: Yeni Fiziksel İlkelere Dayalı Silahlar

Kaynak: Kartapolov, A. V. (2015, s. 28); Thomas, T. (2017, s. 40) çev. Harold Orenstein

“Rusya Askerî Bilimler Akademisi-AVN’de” yayınlanan ve Kartapolov (2015) tarafından geliştirilen yaklaşım (bkz. Tablo 3.); dönem itibari ile modern savaşlara ilişkin kombine bir savaş stratejisi şeklinde değerlendirilebilir. Bu savaş stratejisi; dolaylı-hibrit eylemlerle birlikte başta askerî g¼¼ç olmadan ancak sonraki aşamalarda gerek askerî araçları gerekse askerî olmayan y¼¼ntemleri de ihtiva eden değişken karakterde bir stratejidir. Rus askerî d¼¼ř¼nce yapısını da temsil eden Kartapolov NTW’nin, işaret ettiği g¼¼çler tarafından –hibrit eylemlerle– y¼¼r¼¼t¼¼len bir savaş stratejisi olduğunu ima etmekte; stratejiyi “yeni tip savaş-NTW” (bkz. Tablo 3.) içinde “*doğrudan ve dolaylı eylemler k¼¼mesi*” şeklinde tanımlamaktadır (Kartapolov, 2015, s. 28).

Kartapolov (2015); gerek askerî operasyonlarla gerekse askerî g¼¼ç kullanmadan –dolaylı bir şekilde– hedeflere ilişkin stratejileri tesis eden akt¼¼rlerin etnik gruplara y¼¼nelik operasyonlarla “n¼¼fus hareketliliği-yer değiştirme” gibi tetikleyici y¼¼ntemler kullandıklarını belirtmektedir. Ayrıca bu durumun da “i savaşları hazırlayan” bir s¼¼reci oluşturduğunu nitelemektedir. O’na g¼¼re, dolaylı operasyonlar ve y¼¼ntemlerle hedeflenen amaç; belirlenen ¼¼lke veya b¼¼lgede ulusal-b¼¼lgesel d¼¼zeyde etnik-dini nitelikli veya herhangi bir anlaşmazlık ortamı ile b¼¼y¼¼k ¼¼lekli iç savaş koşullarının oluşturulmasını sağlamaktır. Kartapolov’un bakış açısı ile çatışma y¼¼netimi; barış ortamını sağlamaya y¼¼nelik g¼¼r¼¼len ancak dışarıdan m¼¼dahale koşullarını da oluşturan bir biçimde şekillendirilmektedir. ¼¼nk¼¼ çatışma y¼¼netimi; etnik yapılarla –dolaylı y¼¼nlendirmelerle– bir anlaşma platformu inşa edilmesi ve akabinde yaşam unsurlarına y¼¼nelik kaynakların kullanılamaz hale getirilmesi ile birlikte “*siyasi karışıklık*” ve “*ekonomik bir ¼¼k¼ř¼n sağlanması*” şeklinde ilerlemektedir (Kartapolov, 2015, s. 33). O’na g¼¼re, s¼¼zde barışı sağlama y¼¼ntemleri, geçici ve aynı zamanda çatışma ortamlarını bir s¼¼re sonra artıran y¼¼ntemlerdir. ¼¼zellikle “*Libya ve Afganistan*” ¼¼rneklerinde bu durumları g¼¼rmenin m¼¼mk¼¼n olduğunu belirtmektedir. Bu girişimleri; başta hedef ¼¼lkenin/alanın akabinde hedefin çevresinde yer alan devletlerin ve b¼¼lgesel oluşumların etkilendiği formatta, ayrıca belirtilen akt¼¼rlerin “¼¼ng¼¼r¼¼lemeyen sorunlarla” karışılaşmalarına zemin oluşturan “*trajik sonuçlar*” biçiminde nitelemektedir (Kartapolov, 2015, s. 33).

Yeni tip savaş-“NTW” tanımı ve kurgusu içinde askerî g¼¼ç kullanmadan “askerî sonuç” oluşturan koşullar da ¼¼nemlidir. Bu s¼¼recin dolaylı eylemlerle nasıl

yürütüldüğüne veya yürütülebileceğine dair bir tablo oluşturan Kartapolov (2015); “nota ve barış” aralığında gelişen ancak klasik savaş anlayışından farklı bir süreci de işaret etmektedir. “Üçüncü ülkelerde” bu sürecin savaş olgusunu canlandırıldığını; savaşa müdahil olma güdüsünü artırdığını; yeni bir misyon oluşturduğunu belirtmektedir. Ayrıca O’na göre, hedef alan içinde olan iktidar veya muhalif “siyasi elitler” yanılsama içindedirler. Hedef alanın çevresinde yer alan aktörlerin kendilerinden bağımsız bir olayın gerçekleştiğini varsaymaları da, sonuçları öngörmemeleri de daha büyük bir yanılsamadır. Çünkü O’na göre, uluslararası ilişkiler ekseninde aktörler; bu süreç içinde çatışma ortamına ve taraflardan birine destek niteliği taşımaktadır (Kartapolov, 2015, s. 33).

Kartapolov, “yirminci yüzyıl klasik savaş” profilinin genel olarak “%80 şiddet” ve “%20 propaganda” üzerinden şekillendiğini belirtmektedir (Kartapolov, 2015, s. 33). Ancak O’na göre, “yeni tip savaşlar—NTW” ise, “%80-90 propaganda” ve “%10-20 şiddet” üzerinden şekillenmiştir (Kartapolov, 2015, s. 33). Öyleyse potansiyel durumlar görülmeli, fakat klasik savaş eylemlerinin gücü de göz önünde tutulmalıdır. Bu açıklamalara istinaden “doğrudan eylemsel bir kapasitenin” ve çatışma unsurlarını yönetecek askerî bir kabiliyetin önemini de vurgulamaktadır (Kartapolov, 2015, s. 33). Farklı bir bakış açısı ile saldırı veya savunma pozisyonunda silahlı bir mücadele yürütmenin önemine değinirken, modern savaşın fiziki yapısını, savaş aktivitelerinin modernizasyonunu ve tarafların gücünü de kontrol kapasitelerinin ne derece etkin ve nitelikli olduğu ile ilişkilendirmektedir (Kartapolov, 2015, s. 33).

Kartapolov’a göre, silahların üstün teknoloji ile donatılması, yeni teknolojilerle geliştirilen bu silahların operasyonlarda “test edilmesi” ve “füze savunma sistemleri”; nükleer silahlar açısından varolan “güç dengesini” tahrip etme ve “küresel düzeni istikrarsızlaştırma” eğilimi şeklinde algılanması gerekmektedir. “ABD ve NATO’nun” yürüttüğü bazı operasyonlarda bu sürecin taraflarınca görüldüğünü de ifade etmektedir (Kartapolov, 2015, s. 35). Stratejik düzeyde yürütülen bu operasyonların aslında bir “tehdit” oluşturduğunu işaret eden Kartapolov; gelişmeler karşısında “askerî güvenlik” açısından Rusya Federasyonu’nun kararlarının önemini vurgulamaktadır. O’na göre, bu kararlar doğrultusunda her koşulda “Rus Silahlı Kuvvetleri’nin harekâta hazır olması” gerekmektedir (Kartapolov, 2015, s. 35).

Standart yaklaşımların dışında Rus Silahlı Kuvvetleri'nin, düşmanın “*üstün teknolojisini etkisizleştirmeye*” yönelik savaşma kapasitesini artırması ve “*asimetrik yöntemlerle yüzleşmesi*” vurgusu ile Kartapolov; asimetrik savaş yöntemlerinin ve yeni tip savaş olgusunun önemine dikkat çekmektedir (Kartapolov, 2015, s. 35-36). Ancak bir çatışma söz konusu olduğunda, diplomatik, ekonomik vb. her alanda asimetrik faaliyetlerin görüldüğünü; askerî operasyonlarda ise karşı tarafın niteliklerine bağlı tespitlerin yapılması gerektiğini işaret etmektedir. Ayrıca “minumum kaynaklarla maksimum etkiyi” oluşturacak taktiksel düzeyde asimetrik savaş stratejisinin etkinliğini de belirtmektedir. Her alanda ve her koşulda aynı asimetrik stratejilerin uygulanmasının mümkün olmadığını; hatta bu durumun doğası gereği geçici kabul edilmesi gerektiğini; aynı yöntemlerle asimetrik eylemlerin devam ettirilmesi durumunda, düşmanı daha da güçlendirecek koşulların ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Kartapolov, yeni tip savaşa ilişkin analizinin sonuç kısmında ise, asimetrik bir savaş stratejisi tasarımı için teorik ve pratik donanımına sahip çok yönlü askerî-siyasi-bilimsel yaklaşım mekanizmalarının koordine olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tasarım süreci içinde moderniteye bağlı çatışma ortamının olacağını da öngörmektedir. Analize göre, Rus Silahlı Kuvvetleri'nin telafisi mümkün olmayan gelişmelere karşı geç kalmadan yeni öngörüler doğrultusunda revizyon sağlaması da gerekmektedir (Kartapolov, 2015, s. 35-36).

Kartapolov (2015), “modern uluslararası çatışma ortamını” ve bu ortamda kullanılan yöntemleri değerlendirmekte; akabinde Rusya ekseninde bu ortamdan askerî bağlamda alınması gereken derslerin önemini de vurgulamaktadır. Bu doğrultuda çatışma terimi; Kartapolov tarafından genellikle savaş ortamı şeklinde değerlendirilmiştir. Savaşların askerî olan/olmayan yöntemlerle stratejik düzeyde gelişimi ve tasvir edilme süreci; Rusya karşısında güç olarak görülen Batı ve Batı'nın yürüttüğü eylemler-operasyonlar çerçevesinde ele alınmıştır. Kartapolov'un Batı'ya yönelik eleştirel ve içe dönük didaktik yaklaşımı; geleneksel askerî yöntemlerle birlikte özellikle “dolaylı-asimetrik” yöntemleri de içine alan yeni tip savaş-NTW tasviri; söylem analizi bağlamında çok önemlidir. Ancak bu analiz, Batı literatüründe “Rus askerî düşünce sisteminin ve ulusal güvenlik yaklaşımının yansıması” şeklinde de değerlendirilebilir.

Örneğin Rod Thornton (2017), Rus askerî ve siyasi yapısının yeni yaklaşımlarla –Kartapolov'a atıfta bulunarak dolaylı bir şekilde NTW ile– “*akran*

devletlere karşı” yürüttüğü “çatışma modelini” geliştirdiğini; özellikle “asimetrik” araçların kullanıldığı ulusal savaş stratejisini yeniden şekillendirildiğini ileri sürmektedir (Thornton, 2017, s. 18-28). Bu bağlamda Thornton, asimetrik savaş sadece güçlü düşmana karşı zayıf tarafın geliştirdiği bir savaş türü olarak belirtmenin veya düzensiz savaş yöntemi şeklinde tanımlamanın da yetersiz olacağını belirtmektedir. Rus asimetrik savaşına ilişkin ana temanın “farklılık” oluşturduğunu, kullanılan asimetrik yöntemlerin kombine olabileceğini ve “manipülasyon merkezli” bir yaklaşım şeklinde algılanması gerektiğini vurgulamaktadır. Thornton, askerî olmayan araçları etkin kullanan ve rakip tarafından kullanılamayacak nitelikte bir eylemsellik ihtiva eden –karşılıksız eylem stratejisi– şeklinde asimetrik bir kurgunun anlaşılmasının zor olduğunu; bu kurgunun da tersten ve aynı zamanda doğru okunması gereken “büyük bir tehdit” olduğunu ifade etmektedir (Thornton, 2017, s. 18-28).

T. Thomas (2017), “*Rus Silahlı Kuvvetleri’nin*” yeni tip savaş-NTW’ye yönelik “hazırlık-yürütme-uygulama” aşamalarına ilişkin bir sürecin olduğunu; bu doğrultuda “*asimetrik yöntemlerin*” geliştirildiğini ve “Andrey V. Kartapolov” tarafından da bu yöntemlerin “*Rus Askerî Bilimler Akademisi’nde*” bir konuşmasında belirtildiğini iddia etmektedir (Thomas, 2017, s. 39). O’na göre, “Kırım’ın ilhak süreci ve Ukrayna modeli” baz alındığında, Kartapolov’un savaş yaklaşımında bu yöntemler; iç savaşları hazırlayan koşulların oluşturulmasına yönelik tespitlerinde ve özellikle yürütülen “bilgi savaşı” analizinde görülebilir. Thomas’a göre Kartapolov, NTW’nin Batı ve ABD tarafından kullanıldığını belirtmesine rağmen Rusya’nın NTW stratejisini beyan etmiştir. Thomas, bu stratejik analizle Kartapolov’un “Rus odaklı asimetrik/dolaylı eylemleri” ve “ABD odaklı hibrit eylemleri” “*eşitlediğini*” iddia etmektedir (Thomas, 2017, s. 41). İlk bakışta Kartapolov (2015); çatışmaların değişen doğasına dair gelişmeleri, askerî mücadelenin bu gelişmeler doğrultusunda yenilenmesini ve geniş yöntemlerin Rus askerî anlayışının mücadele içeriğine eklemlenme sürecini analiz etmiştir. Thomas, bu analizi, aslında Rus askerî yapılanmasının “*başka savaş biçimlerini de ortaya çıkarabileceği*” bağlamında ve mesaj niteliğinde kabul etmiştir (Thomas, 2017, s. 41).

R. W. Sprang (2018b); “*Rus Harekât-(Operasyon) Sanatı-(Tasarımı), Yeni Tip Savaş...*” ilişkisi üzerine yapmış olduğu değerlendirmede, operasyonel tasarımın bir

köprü niteliğinde olduğunu ve bu tasarımın taktiksel faaliyetler ile –ana hedeflere doğru– stratejik amaçlar arasında bir işlevi olduğunu belirtmektedir. Sprang, yıpratmaya ve düşmanın direniş kabiliyetini yok etmeye yönelik stratejilerin Sovyetler döneminden günümüze derinlik kazandığını, bu stratejilerin de doğrudan aşamalarla inşa edilmediğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, savaşların değişimi ile birlikte Rus askerî yaklaşımlarının şekillendirildiğini, mevcut stratejilerin de “teknolojik üstünlüğe karşı asimetrik üstünlük” sağlama çabası içinde olduğunu ve “*yeni tip savaşın*” tasarlandığını iddia etmektedir. Sprang, Kartapolov’un bu çerçevede geliştirdiği NTW stratejisi ile “*teorik ve temel parametreleri*” ifade ettiğini; ancak daha önce özellikle “*derin harp*” olgusu ile farklı alanlarda fayda sağlamaya yönelik “*hibrit yöntemler*” kullanıldığını; akabinde Rus operasyonlarının bu tasarım içinde geliştirildiğini de belirtmektedir (Sprang, 2018b).

K. Pynnöniemi ve M. Jokela (2020); Rusya ekseninde “hibrit-karma savaş olgusunun” analitik yaklaşımlarda bir tehdit algısı içinde değerlendirildiğini belirtmektedirler. Rusya’nın tehdit olarak değerlendirdiği bu yaklaşıma karşı geliştirilen askerî yaklaşımların –genel olarak– “*ABD ve NATO*” ekseninde yürütülen stratejik eylemleri eleştirdiğini, akabinde bu eleştirilerin de Rusya’nın ulusal güvenliğine yansıyan “yeni stratejilerin” içeriğini oluşturduğunu iddia etmektedirler. Onlar’a göre, Batı’nın aktif bir şekilde Rusya’ya karşı “jeopolitik, kültürel, siyasal vb.” savaşlar yürüttüğünü iddia eden Rus askerî söylemi, Kartapolov tarafından da şekillendirilmektedir (Pynnöniemi ve Jokela, 2020, s. 836). Ancak Sovyet döneminden bu döneme Rus askerî analistler; “*denge*” sağlanmasına yönelik “*dezenformasyon ve propaganda*” nitelikli doktriner görüşler sunmuştur. Şekillendirici ve manipülatif odaklı olsun veya olmasın, güvenlik esaslı stratejik yaklaşımların mutlak bir şekilde dikkate alınması gerekmektedir (Pynnöniemi ve Jokela, 2020, s. 838-839). Bu bağlamda “yeni tip savaşa” dair askerî yaklaşımları ve söylemleri ile Kartapolov (2015); Rus askerî düşünce sistemine profil oluşturabilecek niteliktedir. Ayrıca stratejik yaklaşım modeli ile “Rusya’yı ve değişimi” yansıtmaktadır.

“*Kartapolov’un*” hibrit savaş ile birlikte “*NTW’yi karakterize*” ettiğini belirten Tom Wilhelm (2020); NTW’yi, “*Rus askerî sanatının (biliminin) özel bir terminolojisi*” şeklinde değerlendirmektedir (Wilhelm, 2020, s. 36). Bu modelin

“askerî ve siyasal amaçlara yönelik” bir yaklaşım olduğunu da iddia etmektedir. O’na göre, kritik amaçlar şeklinde tanımlanan bu yaklaşım; öncelikli olarak, Rus Genelkurmay profilini yansıtmaktadır. Ancak bu yaklaşım, “Batı’nın Soğuk Savaş’tan sonra Rusya’ya saldırı stratejisi şeklinde algılara sunulmaktadır. Saldırı stratejisi şeklinde algılanan bu model; *“tarihsel analizlerle”* oluşturulmuştur. Model, Rus Genelkurmayı’nın “doktrinel ve merkezi yaklaşımları” yönlendirmesi için anahtar niteliğindedir. Aynı zamanda model; varolan “modern çatışma” ortamı için de Rus perspektifinin klavuzudur. Yine de Kartapolov ve NTW stratejisi; etkinlik açısından “mutlak sonuçlar” oluşturamayabilir. Wilhelm’e göre bu strateji, baskı ve yönlendirmeye dayalı askerî ve siyasal ilişkiler çerçevesinde aynı zamanda “rekabet ortamı içinde de varlık oluşturma çabası” şeklindedir (Wilhelm, 2020, s. 36-37).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ STRATEJİSİ VAKA ANALİZİ: UKRAYNA'DA DOĞRUSAL OLMAYAN SAVAŞ RETROSPEKTİFİ

4.1. Ukrayna ve Rusya Arasında Temel Sorunlara İlişkin Durum Analizi : “Doğrusal Olmayan” İlişkiler

Ukrayna-Rusya arasındaki tarihsel ilişki; Ruslar'ın tarihsel başlangıç olarak gördükleri “*dokuzuncu yüzyılda*” kurulan “*Kiev Knezliği*” şeklinde belirtilen devlet oluşumuna dayanmaktadır (Yapıcı, 2007, s. 1476). “*Rus milliyetçiliği*” bağlamında tarihsel ve merkezi bir önemi olan Kiev Knezliği ile Ukrayna toprakları, Rusya için vazgeçilmez bir yurt olarak görülmektedir (Tüysüzoğlu, 2011, s. 63). Ayrıca 1654 yılında kabul edilen “*Pereyaslav (Pereyaslavska) Antlaşması*”, Ukrayna ve Rusya için anlaşmazlıkların başlangıcı mahiyetinde değerlendirilmektedir (Vialtseva, 2019, s. 3-6). Çünkü bu antlaşma, Rusya için “*iki Slav toplumun birleşmesi*” anlamına gelirken; Ukrayna tarafı için “*geçmişte Moskova'nın korumasının geçici kabulü*” şeklinde yorumlanmaktadır (Vialtseva, 2019, s. 6-9). Ukrayna, yıllarca Polonya'nın (dönem itibarı ile Lehistan'ın) işgal tehdidi altında kalmış ve toprak kaybetmiştir. Akabinde 1793 yılında Polonya'nın bölünmesine bağlı olarak Ukrayna'nın büyük bir bölümü “*Rus İmparatorluğu'na dâhil*” olmuş ve böylece Ukrayna halkının artık “*gerçek Rus*” olduğu da söylemleştirilmiştir (Onion, Sullivan, Mullen ve Zapata, 2009; Vialtseva, 2019, s. 17-18).

Ukrayna, Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) “Doğu Cephesi” için önemli bir çatışma alanına dönüşmüştür. Ancak Ukrayna, 1917'de Bolşeviklerin Rus Çarı'nı devirmesi ile birlikte bir yıl içinde “*(geçici) Rada Hükümeti'nin*” (federe bir anlayışla) inşa etmeye çalıştığı “*Ukrayna*” ve “*Batı Ukrayna*” şeklinde iki ayrı devlet haline gelmiştir (Onion vd., 2009). 1919 yılında bu iki devlet birleşmiş; fakat Polonya ve Rusya arasında bir çekişmenin içinde kalmıştır. Nihayetinde Ukrayna, 1922 yılında “Sovyetler Birliği'ne” kurucu devlet statüsünde dahil olarak, önemli bir rol üstlenmiştir (Onion vd., 2009). Karadeniz'e olan hâkim konumu ve Batı-Doğu Avrupa arasındaki stratejik konumu ile Ukrayna, Sovyetler Birliği döneminde Moskova için daha da önemli hale gelmiştir.

İşte bu noktada; çalışmamıza konu olan sorunsal etkileşim, farklı bir boyuta ulaşmaktadır. Çünkü Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan temel anlaşmazlık konuları; gerek Sovyetler Birliği döneminde yaşanmış gelişmelerle gerekse Sovyetler sonrası Ukrayna'nın bağımsızlığı ile ortaya çıkan gelişmelerle ilintilidir. Ancak bazı sorunlar, Sovyetler'in birlik yapısına bağlı olarak, geçmişte olağanüstü bir gündem oluşturmamış; Sovyetler'in yıkılmasına mukabil Ukrayna'nın bağımsızlığı ile canlanmaktadır. Nitekim Ukrayna tarafında anlaşmazlığa konu olan temel sorunlar, Rusya'ya karşı tepki oluşturma bağlamında kullanılmakta; Rusya tarafında Ukrayna ile yaşanan sorunlar ise, tehdit ve güvenlik bağlamında öne çıkmaktadır.

- **“1932-1933” yılları arasında yaşanan “Holodomor³⁸-Kıtlık Vakası”** : Bu vaka; Ukrayna için farklılık ve kimlik bağlamında önemli bir sorun niteliğinde algılanabilir. Çünkü Ukrayna tarafında, açlık ve ölümlerin yaşandığı bu vaka ile Sovyet lideri Joseph Stalin'in etkili olduğu, sosyo-politik bir sürecin inşa edildiği ve akabinde bazı politikalarla Ukrayna halkına yönelik bir soykırımın gerçekleştirildiği de iddia edilmektedir (Stark, 2010; Andriewsky, 2015). Bu süreç; her ne kadar Sovyetler Birliği döneminde bazı zamanlarda canlandırılmış olsa da, özellikle 1990'lı yıllarda Sovyetler'in dağılma sürecine girdiği dönemlerde, Ukrayna'da önemli bir siyasi malzeme niteliği taşımaktadır. Çünkü Ukrayna'nın siyasi bir temellendirme ve kendi kimliğini oluşturma çabası şeklindeki tanımlamalara rağmen “rehabilitasyon ve gerçekler” şeklinde farklı tartışmalara da zemin oluşturan kıtlık vakası; Ukrayna ekseninde ulusal bir serzenişin ve canlanmanın izdüşümü aynı zamanda Sovyetler'in mitleştirdiği siyasi ve kültürel tarihselliğe karşı Ukrayna milliyetçiliğinin yükselişi şeklinde de görülebilir (Kas'ianov, 2010, s. 25-47).

³⁸ Holodomor; “1931-1934 yılları arasında Sovyet Kıtlığı” olarak bilinen, “Kazakistan ve Sovyet Rusya içinde tahıl yetiştirilen bölgelerde” yaşanan ancak “*Rus İç Savaşı (1918-1922)*” izdüşümü ile “*Stalin/Kremlin*” tarafından uygulanan, 1932-1933 yıllarında “*Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti’ni*” doğal olmayan bir şekilde “*siyasi kararlar ve kararnamelerle*” kıtlığa sürükleyen dönem olarak tanımlanmıştır. Holodomor; “Ukrayna dilinde ‘açlık (holod) ve imha/ölüm (mor)’ sözcüklerinden türetilen” bir kavram olarak belirtilmiştir (Applebaum, 2022). Ukrayna tarafından 2018 yılının Holodomor’a atfedilmesi sonrasında “*RF İstanbul Başkonsolosluğu*”; bu (1931-1934) kıtlık trajedisinin tüm Sovyetler’i etkilediğini, “*Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nde (USSR)* 3-3,5 milyon kişinin, Kazakistan başta olmak üzere diğer bölgelerde de ‘eş zamanlı’ 7-8 milyon kişinin kıtlık sebebi ile öldüğünü” bildirmektedir. Bu trajedinin “*Kiev ve ABD*” tarafından “*spekülasyon ve propaganda*” aracı olarak kullanıldığı da iddia edilmektedir (Sputnik, 2018).

Bu bağlamda Holodomor siyaseti; Ukrayna'nın “ulus inşası” ve “güç mücadelesi” çerçevesinde, 2004'te Ukrayna'daki olaylı başkanlık seçimlerinde ve iktidar olduğu dönemlerde de “ideolojik” bir yaklaşımla “Viktor Andriyovych Yushchenko” tarafından söylemleştirilmiştir (Kas'ianov, 2010, s. 25-30). Ukrayna'da söylemlere bağlı olarak şekillenen siyasi hareketler ve eğilimler; başkanlık seçimlerinde, gelişen toplumsal olaylarda ve 2014-Ukrayna krizi ile sonrasındaki evreler için de önem arz etmektedir. Ancak genel olarak Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkiler; söylemler dışında Ukrayna'nın Rusya merkezli siyasi eğilim göstermesi ile veya Rusya'nın onayı dışında gelişen Ukrayna'daki siyasi olayların ve gelişmelerin etkisi ile de hareket kazanmaktadır.

• **“Kırım Sorunu”** : Kırım; tarihte birçok uygarlık için Karadeniz havzasında Kırım'ın stratejik konumundan kaynaklanan bir sorunken, Sovyetler döneminden itibaren hâlihazır Rusya'nın hafızasına yerleşen ve Rusya için “donmuş bir çatışma ortamı”³⁹ şeklinde de belirtilen bölgedir. Yarımada şeklindeki Kırım'ın hem kendi sorunları hem de ileride çatışma konusuna dönüşen özelliği, aslında Kırım'ın 1922 yılında Sovyetler Birliği'ne dâhil olması ile başlamıştır. Akabinde 1954 yılında “Sovyet devlet adamı Nikita Krushev” tarafından Kırım'ın “Sovyet Ukraynası'na” bağlanmasına yönelik jest de kabul görmüştür. Ancak bu devir süreci, Rusya tarafından, “SSCB koşullarında dahi ‘yasal olmayan-gayrimeşru’ statü” şeklinde değerlendirilmektedir (Bebler, 2014, s. 63-65; Biersack ve O'Lear, 2014, s. 252). İşte bu devir süreci; Ukrayna ve Rusya arasında Kırım'ın sorun olma özelliğini şekillendiren ve daha sonra Rusya'nın Kırım'a dair statü sorununu yeniden yorumlamasına olanak sağlayan sürecin de başlangıcı mahiyetindedir.

Öyle ki Ukrayna'nın 1990 yılında bağımsızlığını ilan etmesi ile Kırım sorunu da tekrar canlanmıştır. Yeni dönemde Rusya, “ilk kez” Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılacağını öngörmüştür. Bu duruma istinaden, Rusya'nın Ukrayna'da bulunan Rus

³⁹ “Donmuş çatışma”; etnik, dinsel, kültürel vb. açılardan “farklı toplumların” bağlı oldukları, yaşadıkları, siyasal varlık oluşturmaya çalıştıkları devlet içinde ortaya çıkan ve genellikle bu toplumların “bağımsızlık” esaslı talepleri ile şekillenen siyasi sorunlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda SSCB içinde ve hâlâ çeşitli dönemlerde RF'nin aktör olarak yer aldığı bu çatışma ortamının devam ettiğini belirtmek mümkündür (Tüysüzoğlu, 2017, s. 187). Uluslararası ilişkiler perspektifinde donmuş çatışma ortamı şeklinde belirtilen durum; RF ekseninde Kırım, “Abhazya, Karabağ, Güney Osetya, Transdinyester” gibi ‘Rusya’ya yakın’ coğrafyalarda da görülmüştür (Bebler, 2014, s. 63).

nüfusuna müdahale etmesi gerekliliği düşüncesi de “ilk kez” öne çıkmıştır (Marples ve Duke, 1995, s. 272). Bağımsızlık sonrası Ukrayna; yaşanan gerilim süreci ile birlikte Kırım’da aleyhine ve lehine gelişmelere şahit olmuştur. “Kırım Özerk Cumhuriyeti’nde” 1991 yılında yapılan iki referandumda, ilginç bir tablo oluşmuştur. “12 Şubat 1991” tarihli referandumda Kırım halkının çoğunluğu, bir nevi “*restorasyon*” niteliğinde değerlendirilen Rusya’ya bağlılığı seçmiştir. Ancak “1 Aralık 1991” tarihli referandumda ise çoğunluk, bağımsız Ukrayna ve Ukrayna’ya bağlı özerkliği tercih etmiştir (Marples ve Duke, 1995, s. 272-273).

• “*Rus Karadeniz Filosu sorunu*” kapsamında “*nükleer silahların*” ve “*Sivastopol Limanı’nın akıbeti*” : Sovyetler’in Karadeniz’deki en önemli askerî filosu, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında Ukrayna ve Rusya arasında önemli bir kriz konusu olmuştur. Çünkü öncelikle Kırım-Sivastopol’un⁴⁰ özerklik sonrası Ukrayna’ya bağlı bir bölge olması ve etkin bir kapasiteye sahip “Rus donanmasının” Karadeniz hinterlandına hâkim bu alanda konuşlandırılması nedeni ile “yetki ve paylaşım anlaşmazlıkları” ortaya çıkmıştır. Yani 1991 yılında Kırım’ın statü sorunu ile şekillenen gerilim, Karadeniz Filosu sorununa evrilerek artmıştır. Filo sorunu, 1991-1997 yılları arasında Ukrayna’daki nükleer silahları ve Rusya’nın Kırım’daki Sivastopol Limanı’na yönelik hamlelerini kapsayacak şekilde, iki aktör için siyasi-askerî gerilimi artıran konu olmuştur (Bilener, 2007; Akman, 2014).

Bu bağlamda 1992 yılı itibari ile önce Kırım’da Rusya yanlısı “ayrılıkçı hareketlerin” görülmesi, Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kravchuk’un “*silahlı kuvvetlerin oluşturulmasına*” ve “*bölgede deniz üssünün kurulmasına*” yönelik kararnamesi ile filonun Ukrayna’ya ait olduğunu bildirmesi; önemlidir (Akman, 2014, s. 13). Sonrasında dönemin “Rus Devlet Başkanı Boris Yeltsin” tarafından “*Karadeniz Filosu’nun yetkileri altında olduğunu*” beyan etmesi de Ukrayna-Rusya arasında anlaşmazlık tablosunu genişletmiştir (Akman, 2014, s. 13). Daha sonra Rusya ekseninde, Kırım’ın Sovyet Ukraynası’na (1954 tarihli) devrinin

⁴⁰ Sivastopol; Ukrayna-Kırım Yarımadası’na bağlı bir (kara parçası) ve federal (özel) şehir statüsüne haiz bir bölgedir. Sivastopol, aynı zamanda Karadeniz’e hâkim büyük bir limana sahiptir. Şehir ve liman; büyük bir askerî üs olan “Kırım Askerî Üssü’nü” ve çoğunluğu “Ruslar’dan oluşan Karadeniz’deki filoyu” kontrol etme bağlamında Ukrayna ile Rusya için çok önemli bir alan olarak görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Akman, 2014).

“gayrimeşru” olduğu düşüncesinin belirginleşmesi dikkat çekmektedir. Bununla birlikte “Sivastopol’un Rus Federal Statüsü’ne” dair “9 Temmuz 1993 tarihli Rus Parlamento Kararı’nın” öne çıkmış olması; akabinde Kiev’in bu durumu “uluslararası hukuka aykırı” ve “ülkenin bütünlüğüne karşı bir eylem” olarak nitelmesi; iki ülke arasında tepkisel sürecin devam etmesini sağlamıştır (Akman, 2014, s. 12-14). Ancak SSCB’nin dağılması ile Ukrayna’nın “nükleer silahlar” bakımından “dünyanın üçüncü aktörü” olması da önem arz etmektedir (Budjeryn, 2015, s. 203). Çünkü bu durum; Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan krizlerde, Ukrayna tarafından “pazarlık” unsuru olarak, kullanılmıştır. (1968 tarihli) “Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons-NPT)” ve özellikle ABD tarafından Ukrayna’yı bu antlaşmaya yeni dönem için taraf etme çabası; Karadeniz Filosu ve Kırım Üssü sorunlarının ortaya çıktığı döneme denk gelmektedir (Bilener, 2007, s. 120). Bu dönemde, RF’nin SSCB’nin devamı niteliğinde bir rol üstlenmesi ve nükleer silahlara sahip ülkelerin –kamuoyu bağlamında– bu durumu benimsemesi de önem arz etmektedir. Böylece Ukrayna’da bulunan nükleer silahların tasfiyesi ve bu silahların Rusya’ya devredilmesi hususunda bir nevi konsorsiyum ortamı da sağlanmıştır (Bilener, 2007, s. 120). Ancak Ukrayna; nükleer silahların devri ve silahsızlanma sürecini ABD, İngiltere ve Rusya’nın garantör oldukları 1994 yılında gerçekleşen “Budapeşte Memorandumu” ile sonuçlandırmış ve “NPT” sürecine dâhil olmuştur (Yost, 2015, s. 508). Ukrayna’nın güvenlik endişesi ve Rusya’yı bir tehdit olarak görmesi; Rusya’nın her ne kadar “Budapeşte Memorandumu” çerçevesinde Ukrayna’nın “bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve sınırlarını” tanımış olsa da süreç içinde canlılığını korumuştur (Einhorn, 2015, s. 49).

1997 yılında, Ukrayna ve Rusya; Sivastopol Limanı’nın “yirmi yıl” için Rusya tarafından kiralanmasına ve Ukrayna’nın birikmiş “enerji borcuna” karşılık kira bedelinin düşürülmesine yönelik bir antlaşma sağlamışlardır. Antlaşma doğrultusunda “Karadeniz Filosu’nun” taraflar arasında paylaşılması ve “yeni gemilerin” Rusya tarafında kalması kararlaştırılmıştır. “Dostluk ve İşbirliği Antlaşması” çerçevesinde “on yıllık” bir süre için tasarlanan süreç belirlenmiş; ancak Karadeniz Filosuna yönelik mutabakat “yirmi yıl için geçerli” olacak şekilde ve Sivastopol’un kiralanma süresi ile ilişkilendirilmiştir (Akman, 2014, s. 15-17; Özdal, 2016, s. 96-98). 2017 yılına kadar Rus Filosunun Sivastopol’da kalması

kararı; “Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukovych’in seçilmesi” ve Ukrayna’nın “NATO’ya üyelik sürecinden vazgeçmesi” sonrasında “21 Nisan 2010” tarihli “Kharkiv Pakı” çerçevesinde yenilenmiştir. Son antlaşmaya göre, sürenin biteceğı 2017 yılına ilave “yirmi beş yıl” eklenmiş; ancak “2042-2047” dönemi için “beş yıllık opsiyonun öngörölmesi” de kararlaştırılmıştır. Bu antlaşmaya karşılık Rusya, yaklaşık olarak üçte bir oranında Ukrayna’ya doğal gaz satış fiyatını indirmiştir (Akman, 2014, s. 15-17; Özda, 2016, s. 96-98).

Sonuç olarak, Rus Karadeniz Filosu Sorunu, Rusya ve Ukrayna arasında yıllarca süren görüşmeler sonrasında tartışmalı bir şekilde –dönem için– çözümlenmiştir. Rusya, Karadeniz’de varlığını sürdürmeye yönelik önemli bir başarı –askerî ve siyasal etkileşim– ortamı da sağlamıştır. Ukrayna ise enerji açısından Rusya’ya bağımlı bir modeli kabul etmiştir. Fakat bu gelişmeler doğrultusunda, “Ukrayna’nın en azından ‘2042’ye kadar’ NATO’ya üye olmayacağı” yönündeki öngörü de dikkat çekmektedir (Akman, 2014, s. 17).

Kırım ve Sivastopol; tehdit ve güvenlik sorunsalı açısından, Rusya için önem arz etmektedir. Çünkü Kırım, her ne kadar –1997-2014 yılları arasında– Ukrayna’ya resmen bağılı özerk bir yapıda olsa da RF’nin Karadeniz’de oluşturmaya çalıştığı bölgesel güç ve stratejik odaklanma alanı olması nedeni ile vazgeçilmez bir konumdadır. RF’nin bu stratejik yaklaşımını, 2014-Kırım’ın ilhakı ve sonrasında ortaya çıkacak gelişmelerde de görmek mümkündür. Kırım’ın ve Kırım’a bağılı Sivastopol’un Rus Filosu ile birlikte bir güç alanı oluşturduğunu; Ukrayna ve Rusya arasında yıllar içinde yaşanan gelişmelerin yumuşak geçişlerle çözümlenmeye çalışılırken NATO gibi aktörlerin Ukrayna’da yürütölen siyaseti etkilediğini; bu doğrultularda Rusya’nın zaman içinde Ukrayna’nın yönünü Batı’ya çevirdiğinde süreci “net bir tehdit” olarak gördüğünü de belirtmek mümkündür.

• **“Ukrayna-NATO yakınlaşması”** : NATO için Ukrayna ile olan yakınlaşma; hem güvenlik hem de genişleme bağlamında Ukrayna’nın SSCB’den sonra RF ile Avrupa arasındaki stratejik konumu ve geçiş bölgesi olması nedeni ile önemlidir. Ancak Rusya için Ukrayna; daha önce Sovyetler ekseninde olan ve sonra NATO’ya üye olan ölkelerin arasında kalması açısından adeta son istinat çizgisidir. Bu durum, 2014 yılında ortaya çıkan Ukrayna-Rusya krizi öncesi durum değerlendirmesinde ve sonraki süreçlerde de önem arz etmektedir. Ukrayna’nın güvenlik anlayışı,

bağımsızlık öncesi Doğu Bloku ekseninde Varşova Paktı ile oluşturulmuştur. Akabinde 1990'lar sonrasında bu anlayış, NATO'nun işlevselliği ile yön değiştirmiştir. Çünkü ilerleyen zamanlarda Ukrayna'da ortaya çıkan politik değişimler, NATO temaslarını, Batı'ya yakınlaşma çabaları ile birlikte “savunma örgütü misyonu” dışında da değerlendirmektedir. Ancak Ukrayna'nın politik yaklaşımında askerî, siyasi, ekonomik, toplumsal ve sistemsal beklentiler söz konusu olmakla birlikte, ulusal güvenlik bağlamında iç ve dış tehdit algısı da görülmektedir (Yapıcı, 2007, s. 1482-1483).

Ukrayna, 1991 yılında “Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne (The North Atlantic Cooperation Council – NACC)” katılmış ve 1994-Brüksel Zirvesi ile ortaya çıkan “Barış İçin Ortaklık (Partnership for Peace-PfP)” programında yer almıştır (Yapıcı, 2007, s. 1475). 1994 yılında “Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)” üyesi olan Ukrayna; bu topluluktan “programa katılan ilk devlet” olması itibari ile de dikkat çekmektedir (Yapıcı, 2007, s. 1483).

1997 yılında NATO ve Ukrayna arasında “Belirgin Ortaklık Şartı Sözleşmesi”⁴¹ imzalanmıştır (North Atlantic Treaty Organization [NATO], 1997). Sözleşme ile Ukrayna, bu dönemde önemli bir ayrıcalık kazanmıştır. Böylece Ukrayna'ya, adeta bölgede istikrarın sağlanması açısından NATO tarafından önemli bir misyon yüklenmiştir. Ortaklığa yönelik bu gelişme ile birlikte Ukrayna; askerî ve siyasi güvenliğinde belirsizlikleri ortadan kaldırmaya çabalamış ve Rusya'nın baskılarına rağmen NATO'ya tam üye olma eğilimi de sergilemiştir (Greene, 2017). NATO ve Ukrayna, bu sözleşme çerçevesinde “ilişkilerin inşası ve gelişimine yönelik ilkeleri” belirlemiştir. Akabinde taraflar, karşılıklı görüşmelerle işbirliğinin artırılmasını ve bu kapsamda “pratik eylemlerin” geliştirilmesini de resmen kararlaştırmışlardır. Hatta sözleşmede, NATO ve müttefikleri tarafından desteklenen Ukrayna'nın “Orta ve Doğu Avrupa için temel dinamik olması” ve bağımsızlığının önemi de vurgulanmıştır (NATO, 1997). Bu doğrultuda NATO tarafından “Avrupa'nın güvenliği” için sınırları başta olmak üzere Ukrayna'nın bölünmezliği,

⁴¹ “Belirgin Ortaklık Şartı Sözleşmesi; 9 Temmuz 1997 tarihinde İspanya-Madrid NATO zirvesinde imzalanmış” ve bu sözleşme aynı zamanda “Ayrıcalıklı Ortaklık Şartı Sözleşmesi” şeklinde de belirtilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. NATO, 1997).

demokratikleştirilmesi ve statüsünün korunması da deklare edilmiştir (NATO, 1997). Doğu ve Batı arasında adeta “sınırların belirlenmesi”, “dinamiklerin şekillendirilmesi” gibi algı oluşturan bu yaklaşım; önem arz etmektedir. Çünkü “J. D. P. Moroney” (2001); “Ortaklık Sözleşmesi” ile aynı zamanda Avrupa Birliği’nin (AB) genişlemesi ve entegrasyonun sağlanması açısından Ukrayna’nın belirgin bir şekilde destekleneceğini de değerlendirmektedir. Bu süreç; “NATO-Kiev-AB” üçgeninde çok yönlü adaptasyonun sağlanması açısından kısa ve uzun vadeli gelişmelerin organize edildiği sürecin ve stratejik bir ortaklığın başlangıcı olarak da görülmektedir (Moroney, 2001, s. 20-21).

• **“2000’li yıllarda Rusya-NATO gerilimi”** : NATO-Rusya gerilimi, NATO’nun güvenlik ve genişleme konsepti ile hareket etmesinden ve akabinde Rusya’nın da bu süreci onaylamamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, 1999 yılında başta “Polonya” olmak üzere “Çek Cumhuriyeti” ve “Macaristan’ın NATO’ya üye olmaları”; stratejik açıdan gerilimin başlangıcı veya ilk aşaması şeklinde tartışmaya açık bir süreçtir (Oğuzlu, 2019, s. 4). Çünkü bu ülkeler, Varşova Paktı’nın eski üyeleri olmaları sebebi ile önemlidir. Bu bağlamda Rusya; her ne kadar –Ukrayna gibi– “1994-Barış İçin Ortaklık Programı’na” katılmış ve akabinde 1997 yılında “NATO-Rusya Kurucu Eylemi (NATO-Russia Founding Act)” ile “NATO+1” şeklinde bir statü kazanmış olsa da üç ülkenin NATO’ya katılımından rahatsız olmuştur (Oğuzlu, 2019, s. 3-4). 1999’da NATO’nun “Sırbistan ve Kosova Operasyonları” da NATO ve Rusya arasındaki gerilimi artıran tamamlayıcı diğer önemli bir gelişmedir (Oğuzlu, 2019, s. 4). “ABD ve Renkli Devrimler ilişkisinin” NATO tarafından desteklenmesi, hatta bu sürecin olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesi; aslında 2000’li yıllarda NATO ile Rusya’nın ikili profiline ve krizlere de yeni bir boyut kazandırmıştır (Oğuzlu, 2019, s. 4-5). Çünkü Rusya; başlangıçta “(2000-Yugoslavya) Bulldozer Devrimi’ni, (2003-Gürcistan) Gül Devrimi’ni, (2004-Ukrayna) Turuncu Devrimi ve (2005-Kırgızistan) Lale Devrimi’ni” (Darabadi, 2013) kendi ekseninde baz alarak tepki vermiştir (Bozkurt, 2006, s. 151-162). Sonraki süreçlerde Rusya, Ortadoğu’da meydana gelen olaylarla “Renkli Devrimler” olgusunu da değerlendirmiştir. Böylece ABD ve NATO’nun karşısında Rusya; “Soğuk Savaş sonrası kırılma” refleksi ile 2000’li yıllardan itibaren belirginleştirilmiş stratejik bir duruş sergilemekte ve yol haritasını şekillendirmektedir.

Tarık Oğuzlu'ya göre, NATO ve Rusya ilişkileri; 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında pozitif bir eğilim içinde olmasına rağmen NATO'nun 2004 yılında *“Baltık Ülkeleri, Merkezi ve Orta Avrupa”* içinde genişleme sürecine geçmesi ile birlikte değişmiştir (Oğuzlu, 2019, s. 4). Özellikle *“Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliği gündemi”*; NATO ve Rusya arasında önemli bir gerilim noktası oluşturmuştur (Oğuzlu, 2019, s. 4). Ayrıca bu gelişmeler doğrultusunda Batı; Soğuk Savaşın sona ermesi ile Rusya'yı *“bölgesel güç”* olarak nitelemiştir. Ancak *“Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in”* bir ifadesinde SSCB'nin dağılmasının *“jeopolitik hata”* olduğunu belirtmesi de NATO yerine kapsamlı Avrupa güvenliği tasarımını vurgulaması da önemlidir (Oğuzlu, 2019, s. 5). Bu söylem ile Rusya, bölgesel güç olarak nitelenmesine karşın küresel bir güç olduğunu tekrar deklare etmektedir.

Kamuoyunda Ukrayna-Rusya krizi şeklinde nitelenen ve genel olarak 2014'te Kırım'ın ilhakı ile şekillendirilen süreç; geçmişten gelen ve süreci besleyen doğrusal olmayan ilişkilerden bağımsız tasavvur edildiğinde eksik bir portre oluşturabilir. Bu doğrultuda Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan temel anlaşmazlık konuları, sadece yukarıda ele almaya çalıştığımız sorunlardan ibaret değildir. Birçok başlık altında ve bakış açıları ile yaşanan krizi tetikleyen siyasal, toplumsal, askerî, ekonomik vb. sorun oluşturan unsurlar eklenebilir. Ancak belirgin bir şekilde Ukrayna-Rusya arasında çatışma konusu olarak öne çıkan ve doğrudan yaşanan süreçleri etkileyen konular; *1991 ve 2004 yıllarını kapsayan* tarihsel bir akış içinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Ukrayna ve Rusya arasında önemli bir çatışma konusu olan *“2004-Turuncu Devrim”* öncesinde genel profili değerlendirmek gerekirse; Ukrayna, Sovyetler Birliği döneminin sona ermesi ile birlikte *“Holodomor Vakası”* gibi geçmişten taşıdığı sorunla hesaplaşmakta ve ulus inşası bağlamında Rusya bağımlılığından kurtulma eğilimi sergilemektedir. Holodomor, Ukrayna'da milliyetçi söylemlerle siyasal-ideolojik yaklaşımları da etkilemiştir. Bu durum, Rusya ile Ukrayna arasında siyasal bir gerilimin temelini de oluşturmuştur. Ukrayna'nın bağımsızlığı sonrasında ikinci önemli çatışma konusu, *“Kırım'ın statü sorunu”* olmuştur. Kırım, Ukrayna topraklarında kalmış ancak Rusya zaman içinde Kırım'ın kendi bünyesinde olması gerektiğine dair yaklaşımlar sergilemiştir. Ukrayna'ya bağlı bir özerkliği içeren Kırım'ın statüsü, Rusya tarafından her ne kadar kabul edilse de gayrimeşru görülmüştür. Aynı zamanda Kırım; Karadeniz'deki Rus gücünden liman

sorunlarına kadar, Rusya ve Ukrayna arasında var olan temel anlaşmazlıklar için kesişim noktasıdır. Ukrayna ve Rusya arasında üçüncü önemli sorun; “Karadeniz Filosu’nun geleceği ve paylaşım sorunu” olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem için iki ülkenin kritik bir tasvirini yapmamız gerekirse, “askerî yapılanmasını sağlayamayan Ukrayna ve karşısında yer alan ancak Sovyet mirasını da taşıyan Rusya” vurgusu; durumu özetlemektedir. Bu portre içinde ve jeostratejik-jeopolitik güç bağlamında, önemli unsurlar olarak değerlendirilmesi mümkün olan “filo sorunu” ile “nükleer silahlar sorunu” aynı dönemlere denk gelmiştir. Ancak bu silahların Rusya’ya devredilmesine karşın nükleer silahlar sorununu (yani nükleer başlıkların devredilme sürecini) dönem için dördüncü önemli sorun şeklinde de görmek mümkündür. Ayrıca bu dönemi, gerilimin arttığı ve Ukrayna’nın “güvenlik endişeleri” ile Rusya’yı tehdit olarak algıladığı önemli bir dönem olarak değerlendirmek de doğru bir yaklaşım şekli olabilir. Aynı şekilde Karadeniz’deki filo sorunu kapsamında dönemselsel olarak ortaya çıkan “Sivastopol Limanı’nın akıbeti” de Kırım sorunu ile birlikte değerlendirilmesi gereken beşinci sorun mahiyetindedir. Çünkü Sivastopol Limanı; başta Karadeniz’e akabinde Ukrayna’nın ve Rusya’nın hinterlandına hâkim konumu ile önem arz etmektedir. Bu bağlamda Kırım topraklarında yer alan Sivastopol Limanı, Kırım sorununu tekrar canlandıran önemli bir süreç olarak da etkilidir. Ukrayna ve Rusya arasındaki ilişkileri keskin bir şekilde değiştiren altıncı sorun; Ukrayna’nın NATO’ya üye olma girişimleri sorunudur. Her ne kadar çalışmamızda “kronolojik gelişmeler doğrultusunda” (1991-2004 yılları arasında) bu sorun; altıncı sorun olarak tespit edilmiş olsa da, Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan temel anlaşmazlık konuları arasında Rusya’nın güç ve güvenlik olgusu için en önemli sorun mahiyetindedir. Çünkü Ukrayna’nın Batılı bir Avrupa ülkesi olma eğilimi içinde olduğu süreçler ve NATO ile geliştirdiği ortaklık antlaşmaları; Rusya için tehdit oluşturmaktadır. Ukrayna’nın ulusal güvenlik endişelerinin arttığı ancak enerji sorununu çözemediği süreç de Rusya’nın Ukrayna’yı “enerji sorunu” ile NATO üyeliğinden uzaklaştırabildiği önemli bir kriz sürecidir. Ayrıca Rusya ve NATO arasında yaşanan gelişmeler; üçüncü bir aktör olarak Ukrayna’yı direkt ve dolaylı bir şekilde etkilediğinden, bölgede iki ülke arasında krizlerin iskeletini de oluşturmaktadır. Bu kapsamda yedinci önemli sorun, NATO-Rusya ilişkileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya; NATO ve ABD’nin rol aldığı eylemleri, siyasi ve askerî bağlamda Soğuk Savaş temelinden veya üzerinden

değerlendirmektedir. Renkli Devrimlerin etkisini gören Rusya, NATO'ya yeniden yapılandırmaları teklif ederek, güvenlik sorununu ve güç profilini de şekillendirmek istemektedir.

Sonuç olarak, Ukrayna; Soğuk Savaşın bitmesi ile bağımsız bir ülke olma yolunda ancak bağımlılık ekseninde bir varlık mücadelesi yürütmüştür. Coğrafi konumu ile kaçınılmaz şekilde Batı ve Rusya arasında kalan Ukrayna, bir paradoksla yüz yüzedir. Ukrayna'nın Batı'ya yaklaşma çabaları, sadece güvenlik kaygılarından kaynaklanmamaktadır. Rusya'nın yürüttüğü politikalar ve Batı'nın siyaseti, Ukrayna'nın iç ve dış politik çizgisini etkileri altına almıştır. Bu tespiti doğrular nitelikte, Kiev'li bir araştırmacı olan Igor Torbakov (2001), döneme ilişkin analizi ile Ukrayna'da yaşanan siyasi profili eleştirmektedir. Torbakov (2001), bu analizde; geçmişte radikal Sovyet politikalarını savunan Kiev'deki bürokratların ve Sovyet Rusya'nın vazgeçilmez ilkelerinin sanki birden yok olduğunu belirtmiştir. Ancak diğer taraftan Torbakov'a göre, aynı bürokratlar, bağımsız Ukrayna'nın aşırı milliyetçilerini temsil eden liderler olarak, değişen dönemde Ukrayna'da politik arenada rol almaktadırlar. O'na göre, bu durum, ironik ve çelişkilidir. Nitekim Ukrayna'nın siyasal etkileşimi ve ulus inşası aşamaları; Batı ve Rusya arasında bir döngü içinde değerlendirilmektedir (Torbakov, 2001, s. 307). Gerçekten bu döngü süreçleri; ilerleyen dönemlerde Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan çatışma alanını tetikleyen ve Ukrayna'yı hedef haline getiren önemli gelişmeleri ihtiva etmekte, nihayetinde doğrudan ve dolaylı yöntemlerle Rusya'nın da rol aldığı belirsizlik ve kaos içinde olan Ukrayna'yı da etkilemektedir. Bu kapsamda, 2004'te Ukrayna devlet başkanlığı seçimlerinde yaşananlar ile "Turuncu Devrim" süreci ve akabinde "Euromaidan Olayları"; 2014 yılında Rusya-Ukrayna arasında yaşanacak olan kriz ve çatışma ortamının anlaşılmasını sağlayan dönemler olarak önem arz etmektedir.

4.2. Stratejik Oluşuma Zemin Oluşturan "Doğrusal Olmayan" Gelişmeler : "Rusya'nın Rolü"

4.2.1. Ukrayna'da "Kaos-I" : Turuncu Devrim ve Analizi

Leonid Kuchma, 1994 ve 2004 yılları arasında Ukrayna'nın iki dönem devlet başkanlığını yürütmüştür. Kuchma'nın görev süresinin dolması ve yapılacak olan seçimlerde aday Viktor Yuschenko'ya karşı aday Viktor Yanukovych'i desteklemesi;

Ukrayna’da Turuncu Devrim şeklinde isimlendirilen toplumsal hareketlenme ve siyasal karmaşa ortamının oluşmasını tetikleyen bir yaklaşım şeklinde değerlendirilebilir.

Ancak Turuncu Devrim öncesi Kuchma döneminde, her ne kadar Batı ve Rusya arasında ilişkiler geliştirilmeye çalışılsa da Ukrayna siyasetinde “*oligarşik bir yapının etkinliği ve yükselişi*” söz konusudur (Puglisi, 2003, s. 99). Bu yapı ile yürütmenin birlikte bir blok şeklinde kararlar alması, yolsuzluklar, baskı ve skandallar; ulusal demokrat, sol, merkezi muhafazakâr vb. siyasi yapıların zaman içinde ittifak oluşturmaya, siyasi skalanın değişimine –kamplaşmalara– neden olmuştur (Kuzio, 2007, s. 30-42). Ukrayna medyası siyasi malzemeleri etkin şekilde kullanmış; akabinde Ukrayna parlamentosunda Kuchma ile Rusya lehine önemli değişiklikler yaşanmıştır. Ukrayna siyaseti, Başkan Kuchma’nın bir nevi tüm yetkileri elinde tutması, çeşitli fraksiyonların sürece tepki göstermesi, gelişmeleri manipüle eden medya ve Kasım 2000’de ortaya çıkan “*Kuchmagate*” şeklinde nitelendirilen “*tape skandalı*” ile derinden etkilenmiştir. Fakat bu skandal, “*Turuncu Devrim’e giden süreci temellendirmiştir*” (Kuzio, 2007, s.42-44).

“*Kuchmagate skandalı*”; “*Ukrayna Gerçeği (Ukrains’ka Pravda)*” adlı haber sitesini yöneten “*Georgiy Gongadze*” adlı Ukraynalı muhalif gazetecinin Kiev yakınlarında öldürülmesi ve bu doğrultuda Leonid Kuchma’nın bazı görüşmelerinin kamuoyuna yansıtılması şeklindedir (Kudelia, 2007, s. 80). Bu olay; Ukrayna’da kamuoyunun kurumsal güveninin kaybolmasına ve toplumsal refleksin hareketlenmesi ile protestoların başlamasına neden olan önemli bir gelişmedir. Aynı zamanda bu olay; Ukrayna’da Turuncu Devrim öncesi “*protesto siyaseti*” şeklinde görülen gelişmelerin ve kamuoyunda siyasi meşruiyetin sorgulanmasının başlangıcı –devlet ile toplum arasında güven sorununun ortaya çıkışı– şeklinde de tanımlanmaktadır. Ukrayna’da “*kutuplaşma*” süreci; ilk defa otoriteye ve rejime karşı sağ ve sol partilerin birleşerek karar almaları ile gerçekleşmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda “*siyasi güç*”; Ukrayna siyaseti tarafından sorgulanmaktadır (Kudelia, 2007, s. 80-84).

Ukrayna’da bir dizi “*yasadışı faaliyetlerin*” gerçekleştiğine dair kanıt niteliğinde ileri sürülen Kuchmagate skandalı; seçim dönemlerinde ve referandumlarda “*hile*” yapıldığını, medya mensuplarına ve siyasetçilere nasıl baskı-

şiddet uygulandığını içermektedir. Ancak yasadışı faaliyetler yalnızca seçim dönemlerinden ibaret değildir. Aynı zamanda skandal ile “*Ukrayna dışında silah satışları*”, “*ABD’de kara para operasyonları*” ve “*manpülasyonların*” nasıl gerçekleştirildiği de ortaya çıkmıştır (Kuzio, 2007, s. 42). Kuchmagate skandalının yaşandığı süreç; Ukrayna’da yetkilerin ve kamu kaynaklarının kötüye kullanıldığını gösteren ve “*üst düzey yolsuzlukların*” ortaya çıkarıldığı bir dönem şeklinde de değerlendirilmektedir (Kuzio, 2007, s. 42).

“Kerch Boğazı, Tuzla Adası ve Azak Denizi (Azov Sea)”; Ukrayna ve Rusya arasında sınır anlaşmazlığına neden olan kombine bir sorundur. Bu sorun üzerinden Kuchma döneminde Rusya ile gerçekleşen temaslar, önemlidir. Kerch Boğazı ve Tuzla Adası; Kırım’a ve dolayısı ile Ukrayna’ya geçiş sağlayan noktalardır. Aynı zamanda bu noktalar; Azak Denizi’ne giriş-çıkış bağlamında da stratejik öneme haizdirler. 2003 yılında Kuchma ve Putin arasında görüşmelerle şekillendirilen ancak onaylanmamış “*Devlet Sınırı Antlaşması*”; çözüm önerileri ve daha sonra yaşanacaklar açısından dikkat çekmektedir (Zhurzhenko, 2004, s. 212). Ruslar tarafından set inşa edilen Tuzla Adası ve bu adanın Rus toprağı olduğuna dair yaklaşımlar; iki ülke arasında gerilimi artırmıştır. Ayrıca bu durum, bağlantılı bir şekilde Kerch Boğazı-Azak Denizi üzerinden bölgesel yetki krizi de oluşturmuştur. Ancak yaşanan sınır sorunu, Ukrayna’da “*sembolik*” bir sorunmuş gibi lanse edilmiştir. Diğer taraftan sınır antlaşması ile Ukrayna’nın taviz verdiği ve sınırını geriye çektiği görülmektedir. Rusya ile yaşanan gerilime rağmen süreci yönlendirmeye ve güç sağlamaya çalışan Kuchma’nın, Ukrayna’da –hatta BDT’de– cereyan eden siyasi gelişmeleri de kendi lehine çevirmeye çalıştığı belirtilmektedir. Hatta Kuchma ve Rusya arasındaki temaslar işaret edilerek, sorunlar-gelişmeler üzerinden Rusya ile gizli ve açık bir şekilde anlaşmalar sağlandığı; akabinde Rusya’nın –Kuchma aracılığı ile– Ukrayna üzerinde “*siyasi bir ağ*” veya “*dayanışma*” oluşturduğu da ima edilmektedir (Zhurzhenko, 2004, s. 208-213).

Bu dayanışma sürecine istinaden, Rusya ve Kuchma’nın desteklediği yeni başkan adayı Viktor Yanukovych arasında oluşan dayanışma ise; 2004 yılında gerçekleşen Ukrayna başkanlık seçim sürecinde ortaya çıkmaktadır. Yanukovych’in seçim harcamalarının, Batı yanlısı Viktor Yuschenko’ya yönelik “*anti-propagandanın*” ve Yanukovych’e yönelik imaj oluşturma sürecinin, bizzat “*Kremlin*

tarafından organize” edilmiş olduğu belirtilmektedir (Karatnycky, 2005, s. 49). Seçim döneminde, Putin tarafından birçok toplantıda Yanukovych’i destekleyen açıklamaların tekrar edilmesi ve Rus gözlemcilerin ilk turda Yanukovych’in kazanacağına dair “algı oluşturma” da önemlidir. Bu söylemler ve algı süreci; Rusya’nın Ukrayna’daki ‘siyasi güç’ ve aynı zamanda “uluslararası itibar” savaşının önemini gösteren eylemlerdir (Karatnycky, 2005, s. 49). Doğu Ukrayna’da Rus asıllı seçmenlerin çokluğu ve bu bölgenin Yanukovych’in en güçlü olduğu bölge olarak lanse edilmesi; seçim sürecinde oy kullanan seçmenlerin sayısına ilişkin manipülatif rakamların kamuoyuna bildirilmesi; ulusal kanallarda Batı yanlısı olduğu vurgulanan diğer aday Yuschenko’ya yönelik algı savaşlarının sistematik bir şekilde yürütülmesi dikkat çekmektedir. Ancak bu gelişmeler; direkt Rusya’nın operasyonları şeklinde belirtilmese de dolaylı olarak Rusya ile dayanışma içinde olan Ukrayna hükümetinin seçime ilişkin eylemleri gibi değerlendirilmektedir (Karatnycky, 2005, s. 36-37).

Ukrayna 2004 Cumhurbaşkanlığı seçimleri⁴²; Viktor Yanukovych ve Viktor Yuschenko arasında iki tur seçimle gerçekleşmiştir. Birinci turda yüzde elli oy oranını aşamayan adaylar, ikinci tur seçiminde tekrar karşı karşıya gelmişlerdir. Seçim anketlerinde Yuschenko önde gözükmesine karşın Yanukovych ikinci turda resmen galip ilan edilmiştir. Ancak bu sonucu kabul etmeyen Viktor Yuschenko, “Ukrayna Halkı’nı protestoya davet” etmiştir. Milyonlarca Ukraynalı’nın yer aldığı –Turuncu Devrim– protesto gösterileri; seçimlere “*hile*” karıştırıldığı için iptal edilmesi talebiyle gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, “*Ukrayna Anayasa Mahkemesi*”, 26 Aralık 2004’te Yanukovych’in seçim galibiyetini iptal ederek, Viktor Yuschenko’yu galip ilan etmiştir (Kubicek, 2009, s. 327).

Ukrayna’da yaşanan kaosa ve seçim sürecine ilişkin Rusya’yı işaret eden bazı kriminal iddialar da vardır. Örneğin; 2004 seçimlerinde Rusya’nın müdahale ettiği ve Ukrayna’da süreci değiştirmeye çalıştığı yönündeki tartışmaların arasında, “siyasi suikast vakası” dikkat çekmektedir. Seçim sonuçlarının değiştirilmesi talebi ile

⁴² 2004 Ukrayna Cumhurbaşkanlığı seçimleri; “31 Ekim ve 21 Kasım 2004” tarihleri arasında iki tur akabinde “26 Aralık 2004’te” ikinci turun yenilenmesi ile sonuçlandırılmıştır. 2004 Ukrayna Cumhurbaşkanlığı seçimleri; “*arka plan, seçim yöntemleri, tur süreçlerinde yaşananlar ve seçim etki alanı*” bağlamında çok karmaşık bir atmosferde gerçekleşen vaka niteliğindedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Hesli, 2006, s. 168-177).

meydanlarda başlayan gösteriler; Turuncu Devrim'in sözcüsü niteliğinde olan başkan adayı Yuschenko'yu hedef haline getirmiştir. İkinci tur seçim sonucu ve protestolar devam ederken, 13 Aralık 2004 tarihinde, Yuschenko'nun seçim çalışmalarını yürüten Oleg Rbaschuk; Yuschenko'nun "dioxin" ile zehirlendiğini ve eylemin/operasyonun "KGB⁴³ (SSCB-Gizli/İstihbarat Servisi)" tarafından gerçekleştirildiğine dair şüphe duyduklarını belirtmiştir (RBC, 2004). Viktor Yuschenko ise, daha sonra verdiği bir demeçte, Ukrayna'nın Batı'ya entegre olmasını ve ülkenin yön kazanmasını engellemek isteyen "Moskova'nın" suikast girişiminde bulunduğunu; ancak başaramadıklarını da ifade etmiştir (Ramsay, 2018). Ukrayna'da gerçekleşen siyasi nitelikli –2004 seçim dönemi ve Kuchmagate ile ilişkilendirilen– suikast ve eylemler, Yuschenko vakası ile sınırlı değildir. "Gongadze davası" ile "Yuschenko suikastini" araştıran "Ukrayna Başsavcılık mensubu Roman Shubin'in" (Rossiyskaya Gazetta, 2012) ve Kuchma dönemi "Ukrayna İçişleri Bakanı Yuri Kravchenko'nun" (Parfitt, 2005) ölümleri; kriminal suç ve siyasi tartışmalar açısından gizemini korumaktadır.

Turuncu Devrim'in "Batı ve ABD tarafından finanse" edildiği ve 2004 seçimlerinin manipüle edildiği yönünde farklı iddialar da mevcuttur. Özellikle Ukrayna'da seçim öncesi ve sonrası yaşanan gelişmelerin, Batı-ABD tarafından desteklenen "Sivil Toplum Kuruluşları-STK'lar (Non-Governmental Organizations-NGO)" aracılığıyla gerçekleştirildiği iddialarına istinaden A. Wilson (2006), kamuoyu tarafından bilinen Batı eksenli vakıf-kuruluş vb. oluşumların mali destekte bulunduklarını ve Ukrayna diasporasının bu süreçte etkili olduğunu belirtmekte, akabinde konuya ilişkin deliller de sunmaktadır (Wilson, 2006, s. 21-32). Ayrıca Wilson, "demokratikleştirme" olgusu içinde Batı'nın bazı temaslarını ve STK'ların yanlış tutumlarını da değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, otokratik Ukrayna ve

⁴³ "KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti)-Devlet Güvenlik Komitesi (veya Kurulu)"; 1991 sonrasında yapısal bir değişime uğramış ve 1999 yılında ise tamamen fesh edilmiştir. KGB yerine Rusya Federasyonu, "FSB (Federalnaya Slujba Bezopasnosti)-Federal (İç) Güvenlik Birimi" ve "SVR (Slujba Vneshney Razvedki)-Dış İstihbarat Servisi" tarafından istihbarat faaliyetleri yürütmektedir. "GRU (Glavnoye Razvedyvatelnoye Upravleniye)-Askeri İstihbarat Servisi"; Sovyetler döneminde KGB'ye bağlı birimken hâlâ RF'de faaliyetlerine devam etmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Atay, 2002). Ancak KGB, adı geçen iç-dış istihbarat ve askeri istihbarat/karşı istihbarat birimlerini, daha önce kendi yapısı altında şekillendirmiştir. Rus istihbarat faaliyetleri tasvir edilirken, Sovyetler sonrası bağımsız devletlerde güncel istihbarat birimlerinin yerine ve genel olarak literatürde de hâlâ KGB şeklinde belirtilmektedir.

Rusya baskısına karşı sivil toplum örgütlerinin desteklenmesini farklı bir açıdan inceleyen Wilson; Ukrayna’da “planlanmış seçim projeksiyonuna” ilişkin erken yaklaşımları da eleştirmektedir. Sonuç olarak, Wilson; Ukrayna’daki STK’ların spontane bir protesto gerçekleştirmediklerini, hatta doğrudan ve dolaylı bir şekilde Batılı kuruluşlardan destek aldıklarını iddia etmektedir (Wilson, 2006, s. 21-32). Wilson’un iddialarına karşı Turuncu Devrim inşasında STK’ların ve fonlamaların tek başına yeterli olamayacağını belirten G. P. Herd (2005) ise; koordineli bir şekilde devletle işbirliği olmadan bu organizasyonların alan oluşturmalarının mümkün olamayacağını ifade etmektedir. Herd, Ukrayna’da seçim sonrasında gerçekleşen eylemlerde “*gizli servislerin eli*” olduğu şeklindeki bir yaklaşımın ve bu sürecin karakterize edilme çabalarının yanlış olduğunu; dışarıdan yürütülen kontrollü bir ayaklanma iddialarının da doğru olmadığını belirtmektedir (Herd, 2005, s. 23). Wilson ve Herd’in iddiaları ve bakış açıları; Turuncu Devrim’in dublörlerine ve sonraki süreçlerde Ukrayna’da ortaya çıkan rollere ilişkin de farklı ve kaotik bir boyut oluşturmaktadır.

“Anton Shekhovtsov” (2013); Turuncu Devrim’i önemli bir “*sivil ayaklanma*” şeklinde değerlendirmektedir. *Sivil-cumhuriyetçi* bir siyasal insanın gereksinimlerini oluşturan parametrelerin eksikliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda bölgesel yaklaşımların farklılığını önemsemekte ve etnik-kültürel kodların doğru analiz edilmediği yönünde süreci tahlil etmektedir (Shekhovtsov, 2013, s. 730-743). 2004 yılında Ukrayna seçim süreci ve toplumsal reaksiyonun ortaya çıkışı, bölgesel sınırları belirginleştiren bir atmosferin oluşmasına hatta keskinleşmesine de olanak sağlamıştır. Bu görüşü destekler nitelikte “Peter Rodgers” (2006); Rus nüfusun çoğunlukta olduğu Doğu Ukrayna’da “*bölgeselleşme*” ve “*kimlik siyasetinin*” etkinliğine dikkat çekmektedir. Rodgers, 2004 seçimlerini ve öteki Ukrayna algısı ile ortaya çıkan gelişmeleri değerlendirmekte; adeta “*Batı ve Doğu Ukrayna*” şeklinde iki bölgenin ayrışma sürecini de işaret etmektedir. Rodgers, yapmış olduğu araştırmada, bu bölgelerde yaşayanların siyasal tercihlerini, hangi kimlikle kendilerini ifade ettiklerini, Batı ve Rusya arasında nasıl motive –aynı zamanda karakterize– olduklarını incelemiştir. Ancak bu araştırmanın sonucunda ulus kimliği açısından Doğu ve Batı Ukrayna’da “*etnik kompozisyonundan-beklentilere*” önemli farklılıklar görülmüştür (Rodgers, 2006, s. 157-164). Bu durum; Turuncu Devrim sonrasında zaman içinde Rusya’nın desteklediği Doğu Ukrayna-Donbass’ta ayrılıkçı

Rusya yanlısı hareketlere zemin oluşturmakta ve etnik siyasal çatışma ortamını da yapılandırmaktadır.

Turuncu Devrim; sadece 2004 seçim sonuçlarını kabul etmeyen Yushenko'nun seçim çalışmalarında kullandığı “renk” ve “*göstericilerin bu rengi benimseyerek*” (Mazyar, 2005) gerçekleştirdiği protestolardan ibaret değildir. Çünkü Turuncu Devrim; 2013-2014 yıllarında tekrar nüksedecek krizlerin de habercisidir. 2004'te yaşanan süreç, Ukrayna'da siyasal şekillenme için bir zorunluluk göstergesidir. Bu bağlamda Turuncu Devrim, Ukrayna'da yaşanan ve yaşanacak olan siyasi kaos için devlet başkanlığı sisteminde “*dönüşümün kanıtı*” ve dönüşümün gerekliliği şeklinde de değerlendirilmektedir (Moskaliuk, 2018, s. 112).

Turuncu Devrim'den hemen sonra ilginç bir şekilde “Paul D’Anieri” (2005); Ukrayna'da yaşananların köklü bir değişime yol açması için kurumsal bir değişimin gerekliliğini belirtmiştir. Çünkü başkanlık sisteminin yetki alanının geniş olduğu ve –Kuchma’dan sonra da– bu gücün Turuncu Devrim’in ortaya çıkardığı yenilik olgusunu zayıflatacağı iddia edilmiştir. Dönüşüm ve entegrasyon kapasitesi açısından Ukrayna'nın bir başlangıç sergilemiş olduğu, AB ve NATO üyeliği hedeflerinin bu aşamada gerçekleştirilebilmesi için “*hiper başkanlık*” sisteminin değişmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Anayasal değişim ve reformist siyaset ile parlamentonun etki altında kalmadığı bir ortam oluşturulmazsa; hükümet ve başkanlık sisteminin tehlike oluşturacağı ve Turuncu Devrim’in yetersizliğinin de ortaya çıkacağı açıkça belirtilmiştir (D’Anieri, 2005, s. 90-91). Başkanlık ve yetki alanı sorunu; Ukrayna'da iç politik dengenin sağlanmasında, Batı ve Ukrayna arasında yaşanan yakınlaşmalarda, Rusya-Ukrayna kriz profillerinde de aktifleşmiş idi. Ancak bu sorun; özellikle Turuncu Devrim'den sonra ve 2013-2014 yıllarında yaşanacak olan “Euromaidan Olayları” öncesinde, Ukrayna-AB arasında imzalanacak olan antlaşmanın başkan tarafından iptal edilmesi sürecinde ve yeni bir kaos ortamının ortaya çıkmasında da önemli bir faktör olarak karşımıza çıkacaktır.

Ukrayna; 2004 sonrasında özellikle 2010 başkanlık seçimlerine kadar geçen süre içinde, Turuncu Devrim'in gölgesinde kaotik profilini korumuştur. Bu profil içinde Rusya; siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı Ukrayna'da eleştirilmiş ancak istediği siyasi ortamı sağlayamasa da dolaylı etkinliğini azaltmamıştır. Rusya; farklı bir açıdan gücünü kullanarak, stratejik bağlamda rol tazelemeye çalışmıştır. Bu

doğrultuda, 1990’larda başlayan 2005-2006 yıllarında Ukrayna ve Rusya arasında devam eden kronik “doğal gaz sorunu” tekrar gündeme gelmiştir (Stern, 2006, s. 34-44). Doğalgaz sorununa istinaden, AB başta olmak üzere “enerji güvenliğine” yönelik sorgulamalar da gündem oluşturmuştur. Gündem kapsamında, Rusya’nın Avrupa’ya giden gazın tedarikçisi rolü öne çıkmış; konuya ilişkin konsorsiyum oluşturulmasına rağmen Ukrayna’nın stratejik konumu ve geçiş bölgesi niteliğine dikkat çekilmiştir (Stern, 2006, s. 32-53). Aslında yaşanan süreç; sadece doğal gaz için değil, petrol ve alternatif enerji kaynakları için de Rusya’nın kritik rolünü ortaya koymaktadır. Rusya; Ukrayna-Avrupa yakınlaşmasına karşın Batı’nın enerji güvenliğini sağlaması açısından, gerek Batı gerekse Ukrayna için tekrar önemli bir güç olduğunu göstermiştir.

Enerji güvenliğine ilişkin sorunların yaşandığı bu süreçte, Ukrayna siyasetinde yeniden yapılanma çabaları da devam etmiştir. Ukrayna’da, 2005 yılında devlet başkanı Yuschenko liderliğinde yeni bir dönem başlamış ancak istikrarsızlık devam etmiştir. Turuncu Devrim’in liderlerinden *Yuliya Tymoshenko* (2007), Rusya’yı emperyalist bir devlet olmakla suçlamış; tekrar bir “Soğuk Savaş” yaşamak istemiyorlarsa, ABD ve Avrupa’nın Rusya’yı kontrol altında tutması gerektiğini ifade etmiştir (Tymoshenko, 2007, s. 69-82). Yuschenko’nun Turuncu Devrim öncesi rakibi olmasına rağmen Yuliya Tymoshenko, başkanlık seçimi sonrasında başbakan olarak, hükümetin başında görev almıştır. 2005 yılında Ukrayna Başbakanı olan Tymoshenko; görevini 2006 yılında Viktor Yanukovych’e devretmiş ve akabinde 2007 yılında tekrar başbakan olarak hükümete yön vermiştir (Yiğit, 2011, s. 84). Ancak 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Tymoshenko karşısında Rus yanlısı Yanukovych, kazanmıştır. Daha önce Ukrayna’daki başkanlık seçimlerinde yaşanan kaosa rağmen, “*Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security and Co-Operation in Europe-OSCE)*” tarafından, bu seçimlerde sonuçları etkileyecek herhangi bir durumun olmadığı yönünde görüş belirtilmesi de önem arz etmektedir (Harding, 2010). Ayrıca 2010 seçim sürecine ilişkin “*Avrupa Konseyi’ni (Council of Europe)*” temsilen yapılan bir açıklamada; Turuncu Devrim’in başarısız olmadığı, Ukrayna’da oluşan atmosferin ve demokratik seçimlerin önemli olduğu, “*Ukrayna’nın AB’ye üyelik ihtimalinin yüksek derecede arttığı*” da ifade edilmiştir (Harding, 2010).

AB'ye katılımın Ukrayna siyasetinde gündem oluşturmaması ve gündeme rağmen Rusya yanlısı Viktor Yanukovych'in Cumhurbaşkanı seçilmesi, tezatlık içinde bir Ukrayna profili ortaya çıkarmıştır. Seçim sonrasında dönemin “Rusya Devlet Başkanı Dmitry Medvedev”, Eski Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yushenko'yu “NATO'ya üyelik ve Sovyet geçmişini ortadan kaldırma agresifliği” ile itham etmiştir (Balmforth, 2010). Bu itham ile Rusya, bir taraftan 2004'teki seçimden sonra kontrolü dışında yaşanan siyasi gelişmeleri ve sürecin sorumlularını işaret etmekte; diğer taraftan AB ile yakınlaşmaya çalışan Ukrayna siyasetine de mesaj göndermektedir. Ancak 2011 yılında Ukrayna'da iç siyasi çekişmenin devam ettiğini ve bu suçlamaların Ukrayna'da siyasi dinamikleri etkilediğini de görmek mümkündür. Örneğin; Ukrayna'da başbakanlık yapmış ve akabinde cumhurbaşkanı adayı olan Yuliya Tymoshenko, “Rusya-Gazprom” antlaşmasında aldığı “kararlar ve suistimaller” kapsamında yargılanmıştır (Tkachenko, 2011). Tymoshenko, ülkeyi zarara uğratma, mahkeme işleyişini manipüle etme vb. iddialardan, “yolsuzluk ve görevi kötüye kullanma” suçlamaları ile mahkûm olmuştur (Tkachenko, 2011).

2010 Ukrayna Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında, Turuncu Devrim'e atfen paylaşılan açıklamaların aksine Ukrayna'da yaşananlar; hızlı hükümet değişiklikleri, başkanlık yetkileri tartışmaları, başbakanlık faaliyetleri ve siyasi istikrarsızlıklardır. Bu yaşanan gelişmeler, kaos sürecini sonlandırmamış, aksine kaosu beslenmesine olanak sağlamıştır. Batı ile Rusya arasında kalan Ukrayna; bu süreçte, iç siyasette yaşanan düzensizlikle doğrudan ve dolaylı bir şekilde etkilenmiştir. Ukrayna'da kaosu birinci bölümünde rol alan değişkenler incelendiğinde, çeşitli iddiaların, aydınlatılamamış olayların, siyasi istikrarsızlıkların ve en önemlisi Rusya'nın gölge siyasetinin süreci şekillendirmiş olduğunu belirtmek mümkündür. Ancak Turuncu Devrim süreci kapsamında Ukrayna'da yaşanan istikrarsızlıklar; Batı ile Rusya arasında ikilem içinde kalan ülkenin dış politika eğilimlerini de etkileyecek niteliktedir. Daha sonra yaşanan gelişmeler göz önünde tutulduğunda, bu süreç; Ukrayna'da daha şiddetli kaosa ve yeni süreçlere zemin oluşturacak senaryonun fragmanı şeklinde de kabul edilebilir.

4.2.2. Ukrayna'da “Kaos-II” : “Euromaidan” Olayları ve Analizi

Ukrayna Turuncu Devrim sonrasında, Batı perspektifinde siyasi geçiş sağlamış ülke görünümü vermeye çalışmaktadır. Aslında birçok alanda dönüştürülmüş “eski

Sovyet yeni Avrupa” ülke prototipi oluşturabilmesi açısından bu görünüm; Ukrayna’dan çok Batı için daha da önemlidir. Çünkü AB’nin doğruya doğru genişleme çabaları ve Ukrayna özelinde “*Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy- ENP)*” çerçevesinde ortaya çıkan olası belirsizlikler gerek Turuncu Devrim sürecinde gerekse sonrasında gündem oluşturmaktadır (Akgül, 2021, s. 18-24). Bu gelişmeler doğrultusunda güvenlik sorunlarına dair birçok konu da Ukrayna, antlaşmaların odağında yer almaktadır. Bu sorunlara rağmen, genel AB konsepti ve Ukrayna’ya yönelik eylem planları, Turuncu Devrim ile hız kazanmakta ve ülke için klavuz niteliği taşımaktadır. AB’nin stratejik ortaklık yaklaşımı, Ukrayna için tam üyelik anlamına gelmemektedir. Ancak bu yaklaşımın, ülkenin siyasi perspektifini etkilemiş olduğunu da belirtmek mümkündür. Ukrayna-AB teması ve Turuncu Devrim sonrasında reformist eğilimler; Ukrayna’nın belirgin bir şekilde Sovyet sonrası bağımsız ülkeler için model olarak görülmesini sağlamış ve daha ayrıcalıklı bir pozisyon oluşturmada etkili olmuştur (Akgül, 2021, s. 23-24).

Aslında Turuncu Devrim sürecinde AB ve Ukrayna arasında yaşanan yakınlaşma; 2010 yılından itibaren Euromaidan Olayları’nın fitilini ateşleyen 2013 yılındaki Ortaklık Antlaşması’na kadar, Rusya’nın lehine alınan kararlarla farklı bir sürece dönüşmektedir. Yanukovych’in başkan seçilmesi ile Ukrayna’da demokratik bir seçim ile yeni başlangıçlar oluşturulduğuna dair Batı’nın iddialarına karşın, Ukrayna siyasetinde alınan kararlar, Batı ve Rusya arasında yaşanan çekişmeyi Rusya lehine değiştirmektedir. Ancak aktörel bağlamda, gerek Ukrayna Devlet Başkanı Yanukovych’in almış olduğu kararlar gerekse Rusya’nın Ukrayna’ya karşı yaptığı bazı önemli hamleler; 2010-2013 yılları arasında Ukrayna’da yaşanan bu gelişmelere yön vermektedir. Ukrayna cephesinde alınan kararları ve Rusya’nın baskı oluşturan stratejik yaklaşımlarını, bu tarihsel akış içinde değerlendirmek, Ukrayna’da yaşanan ikinci kaos sürecinin anlaşılması açısından, önem arz etmektedir.

Rusya yanlısı olarak atfedilen Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukovych’in 2010 seçimlerinde başkan seçilmesi sonrasında ilk dikkat çeken icraatı, Sivastopol-Rus Karadeniz Filosu sorununu Rusya ile yaptığı Kharkiv Paketi ile çözmeye çalışmasıdır. Bu pakt ile Kırım’daki askerî üssün ve limanın Ruslar tarafından kullanımına yönelik zaman aralığı “2042-2047” yıllarına kadar genişletilmiştir (Kuzio, 2012a, s. 405).

Ayrıca Ukrayna’da yeni bir kaos ortamının habercisi niteliğindeki diğer gelişme, 2004 yılında başkanlık yetkilerini sınırlandıran Ukrayna Anayasası’nda yapılan değişiklikler olmuştur. Yanukovych, bu değişiklikleri iptal etmiş ve başkanlık yetkilerinin güçlendirilmesi yönünde adımlar atmıştır. Yanukovych’in dikkat çeken –literatürde çok fazla yer verilmeyen– bir diğer önemli kararı ise, “*azınlıklar ve (resmi) dil statüsü*” hakkında bir yasanın Ağustos 2012’de kabul edilmiş olmasıdır. Böylece parlamentonun şekillenmesini değiştiren bir süreç başlatılmış, akabinde Ekim 2012’deki “*seçim yasası*” ile de Ukrayna’da karma bir yöntem kabul edilmiştir. Bu yöntem ile birlikte Ruslar’ın çoğunlukta olduğu *Donetsk* temsilcisi *Başbakan Mykola Azarov* dönemi; Ukrayna’da kaotik atmosferi daha da sertleştirmiştir (Kuzio, 2012a, s. 406-409). Son olarak, Kiev’de Bağımsızlık Meydanı’nda “Euromaidan Olayları” şeklinde tanımlamaya çalışacağımız ve Ukrayna’nın tarihini değiştirecek gelişmelerin başlangıcı ortaya çıkmaktadır. Çünkü Ukrayna ve AB’yi yakınlaştıracak Kasım 2013’te Litvanya’da “*Vilnius Zirvesi*”⁴⁴ çerçevesinde düzenlenen “AB Ortaklık Antlaşması”; Ukrayna’daki beklentilerin aksine Yanukovych tarafından –askıya alınmış– imzalanmamıştır (Thomson, 2019, s. 98).

Irina Pavlova (2013); Ukrayna Hükümeti’nin ve Yanukovych’in AB Ortaklık Antlaşması’nı askıya alma sürecini Rusya’nın tehdidine dayandırmaktadır. Ukrayna’nın AB’ye üyeliği için hazırlık mahiyetindeki önemli bir antlaşmanın askıya alınmasının arkasında, Rusya’nın ithalat politikalarını değiştirme tehdidi söz konusu olmuştur. Bu tehdit karşısında, ekonomik baskılara mukavemet gösteremeyecek olan Ukrayna’daki karar alıcıların da böyle bir tutum sergilediklerini belirtmiştir. Ancak zirve öncesi karar kamuoyu ile paylaşılmadan önce, “*Litvanya Devlet Başkanı Dalia Grybauskaitė*” ve Yanukovych arasında gerçekleşen bir telefon görüşmesinde bu kararının ifade edildiği yönünde iddia da dikkat çekmektedir (Pavlova, 2013). Ukrayna’daki karar alıcıların antlaşmanın

⁴⁴ Vilnius Zirvesi veya Avrupa Birliği “*Doğu Ortaklığı Zirvesi (Eastern Partnership (EaP) Summit)*”; eski Sovyet ülkeleri ve AB arasında temas kurulması, siyasi-ekonomik vb. konularda işbirliği-destek sağlanması üzerine organize olmuştur. 2009-Prag, 2011-Varşova’da gerçekleştirilen zirveler sonrasında “28-29 Kasım 2013’te Litvanya-Vilnius’ta düzenlenecek olan zirveye “*Azerbaycan, Ukrayna, Moldova, Ermenistan, Gürcistan, Belarus Başkanları ve AB üyelerinin*” katılması ve bir “*deklarasyon*” imzalanması planlanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Council of the European Union, 2013).

imzalanmayacağını kamuoyundan gizleme çabasının; Ukrayna’da ortaya çıkacak olası tepkilerden kaynaklandığını değerlendirmek mümkündür. Ancak daha önce AB ile yapılan görüşmelerde, Ukrayna’lı yetkililerin AB’den Ukrayna’da yaşanacak olan “ekonomik krizi” tolere edecek yardımların gerçekleştirilmesi yönünde talepleri olmuş; akabinde bu taleplerin karşılanmadığı da belirtilmiştir (Taylor, 2013). Ayrıca Yanukovych’in AB ile görüşmeyi askıya alacağının aslında önceden öngörüldüğü ve bu karar ile Yanukovych’in Rusya’nın zorlayıcı baskılarına karşı bir baskı aracı oluşturduğu değerlendirilmektedir (Kravchenko vd., 2013). Ukrayna, her ne kadar stratejik ortak olarak, AB ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini deklare etse de aslında Rusya ile olan “*direkt ve dolaylı bağların*” etkisini ve gücünü görmektedir. Yanukovych’in 2015 seçimlerinde tekrar seçilebilmek için Rusya’nın baskıları ve desteği arasında bir nevi siyasi tercih ortaya koymuş olduğu da belirtilmektedir (Kravchenko vd., 2013).

AB Ortaklık Antlaşması’nın askıya alınma sürecine ilişkin Yanukovych’in dış politika tutumunu değerlendirmek gerekirse; Yanukovych, bu süreci Rusya ve AB arasında bir pazarlık aracı olarak kullanmıştır. Çünkü bir taraftan imza aşamasına gelen AB ile yaşanan yakınlaşma ve diğer taraftan Rusya’nın baskısı ile Rusya lehine bir karar; stratejik bağlamda vektörel bir ilişkiye kanıt niteliğindedir. Rusya ve AB arasında uygulanmaya çalışılan çok yönlü –vektörel– ilişki; AB Vilnius Zirvesi (2013) gerçekleşene kadar bir siyaset stratejisi şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca bu strateji; Rusya’nın Ukrayna’ya baskı uygulayarak, Ukrayna’nın AB Ortaklık Antlaşması’ndan çekileceğini ifade etmesini de sağlamıştır. Bu durum, Rusya-AB rekabetinde Rusya’nın aktörel konumunu güçlendirmiştir. AB-Vilnius Zirvesi öncesi Ukrayna cephesinde yaşanan bu süreç, Rusya’nın hinterlandını zayıflatan AB genişleme politikalarına karşı da çok önemlidir. Herşeye rağmen AB karşısında Rusya, Ukrayna-AB yakınlaşma sürecinde oyunun içinde olduğunu göstermiştir. Ukrayna tarafında ise kararlar baskı altında alınmakta ve ülke içinde yaşanan kaos ortamı da artarak devam etmektedir.

D. M. Herszenhorn’a (2013) göre, Rusya; Ermenistan’a da “*baskı*” uygulayarak, Eylül 2013’te Ermenistan’ın AB ile gerçekleştireceği müzakerelerden çekilmesini sağlamıştır. Ancak Ukrayna ve AB arasındaki “Ortaklık Antlaşması”; Rusya için farklı bir açıdan daha da önemlidir. Rusya, Ukrayna’nın AB ekseninde bir

ülke haline getirilme sürecini, Ukrayna'nın dolaylı bir şekilde NATO'ya dâhil edilme süreci olarak algılamaktadır. Ayrıca Rusya, AB'yi, sınırlarında “askerî güç” oluşturmak isteyen NATO'nun “*ekonomik tabanı*” (Herszenhorn, 2013) şeklinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda, Rusya için “*tehdit*” oluşturan AB-Ukrayna görüşmelerinin dondurulması, *Kremlin ve Vladimir Putin'in zaferi* gibi algılanmıştır (Herszenhorn, 2013). Oysaki Rusya ve Putin için Ukrayna, Batı ile yürütülen rekabet ortamında “*sıfır toplamı oyun*” gibidir. Oyunun bu bölümünde AB'nin kaybetmiş olması ise Batı'nın karşısında Kremlin için etkinlik ve cesaret ortamı oluşturmuştur (Traynor ve Grytsenko, 2013).

21 Kasım 2013'te Yanukovych'in –antlaşmaya müdahil olmama– red kararı, Ukrayna'da büyük infial yaratmıştır. Akabinde Ukrayna'da sosyal medya aracılığı ile bu karara yönelik protesto çağrıları yanıt bulmuştur. Kiev 'deki “*Bağımsızlık Meydanı (Maidan Nezalezhnosti)*”, önce küçük grupların sonraki günlerde ise yüzbinlerce göstercinin eylemlerine sahne olmuştur. Ukrayna'da Turuncu Devrim'den “dokuz yıl sonra” başlayan eylemler, önce hükümetin almış olduğu kararları protesto çerçevesinde ilerlemiş; ancak sonra şiddetli çatışmalarla farklı bir yön kazanmıştır. 30 Kasım 2013'te “*Berkut*” adlı Ukrayna “Özel (Polis) Güvenlik Birimi”, göstericilere kontrolsüz bir şekilde müdahale etmiştir (Burgsdorff, 2015, s. 1). Yüzbinlerce kişi, bu müdahalelere ve gösterilerin Ukrayna Hükümeti tarafından yasaklanmasına rağmen protestoya devam etmiştir. Bazı göstericiler, hükümet binalarını işgal ederek, istila ve işgal eylemleri de gerçekleştirmiştir (Burgsdorff, 2015, s. 1). Bu işgal girişimlerinin bazı muhalif siyasi parti mensupları tarafından gerçekleştirilmesi de önemlidir. Çünkü Ukrayna'da muhalif kabul edilen bazı siyasetçiler işaret edilerek, gösterilerin şiddete dönüşmesinden ve radikalleşmesinden sorumlu tutulmuşlardır (Gorchinskaya ve Grytsenko, 2013). Artan şiddet eylemleri doğrultusunda, Ukrayna hükümeti, kitlesel hareketin kontrol dışına çıktığını belirtmiştir. “*Siyasi güçlerin*” protestoları yönlendirdiğinin belirtilmesi ve Başbakan Azarov'un kitlesel eylemleri “*darbe*” şeklinde değerlendirmesi, Ukrayna Hükümeti'nin kaos ortamına ilişkin muhalefeti ve iç-dış güçleri nasıl işaret ettiğini göstermektedir. Ancak muhalif bazı siyasetçiler ise; 30 Kasım protestolarında, gazeteciler dâhil olmak üzere yüzlerce kişinin yaralandığı çatışmayı “barışçıl” kitlelerin değil, “*hükümet taraftarı*” grupların başlattığını iddia etmişlerdir (Gorchinskaya ve Grytsenko, 2013). Karşılıklı söylemler; eylemlerin kimler

tarafından ve nasıl planlandığını, gösterilerin şiddetlenerek büyümesinde ve Ukrayna’da kaotik bir sürecin ortaya çıkmasında asıl amacın ne olduğunu ve soru işaretlerini de daha karmaşık hale getirmektedir.

1 Aralık 2013’te beşyüz bin civarında gösterici, Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukovych’in görevden alınması talebi ile büyük bir protesto gerçekleştirmiştir (Chornokondratenko ve Orlova, 2013). Eylemler hızla devam ederken muhalif siyasilerin bazı “provokatörlerin” de planlı bir şekilde eylemlerde yer aldıklarını belirtmiş olmaları, süreci anlaşılmaz hale getirmektedir. Muhalifler, bazı sosyal medya uygulamalarının etkileşim sağlamak için kullanıldığını, örgütlenmenin de bu şekilde hızla gerçekleştiğini, belirtmişlerdir. Ayrıca muhalifler, protestolara destek mahiyetindeki hükümet –Yanukovych– yanlısı bazı oligarklara ait tv kanallarının Turuncu Devrim sürecinde muhalif yaklaşımları desteklemediklerini, ancak Euromaidan sürecinde canlı yayınlar gerçekleştirdiklerini iddia etmişlerdir (Chornokondratenko ve Orlova, 2013). Gösterilerin yönlendirilmesinde sosyal medya ise, popüler uygulamalarla ve çevrimiçi yayınlarla klavuz misyonu üstlenmiş; hatta göstericilere “barınma-iletişim-haritalandırma” vb. konularda da destek olmuştur (Chornokondratenko ve Orlova, 2013). Öncelikli olarak, protestolara katılımın artması ve akabinde provokatörlerin protestolara dâhil olması, gösterilerin çok daha şiddetli çatışmaya dönüşmesi riskini artırmıştır. Ukrayna’da hızla büyüyen protestoların “enformasyon-koordinasyon ağı” ve bu ağın nasıl etkili kullanıldığına ilişkin gelişmeler de ilginçtir. Bu gelişmelere istinaden yaşanan süreç; doğrudan ya da dolaylı şekilde desteklenen planlı protestoların kaotik yapısına ve bu desteğin kimler tarafından gerçekleştirildiğine dair de kanıt mahiyetindedir.

Aralık 2013’te Ukrayna-AB Ortaklık Antlaşması’nı canlandırma eyleminin başarısızlıkla sonuçlanmış olması; bu doğrultuda Moskova’nın antlaşma sürecine müdahale ettiği ve Yanukovych ile birlikte hareket eden Vladimir Oleynik’in Moskova’yı işaret eden *şantaj* iddiası; Ukrayna’da gündem oluşturmuştur (Traynor, 2013). Ayrıca bu doğrultuda, karşılıklı pazarlık konusu haline getirilen spekülasyon parasal destek miktarlarının süreci manipüle ettiği ve kamuoyunun yanlış yönlendirildiği yönünde bazı AB bürokratlarının beyanları da basında yer almıştır (Traynor, 2013). Tüm bu iddia ve beyanların gölgesinde, Rusya ile Yanukovych arasında 2013 yılı Aralık ayında bazı görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu görüşmelere

istinaden, Rusya Devlet Başkanı Putin'in Ukrayna'nın devlet tahvillerini satın alma sözü ve ülkenin borçlarına ilişkin “15 milyar dolarlık mali destek sağlama ve doğal gaz fiyatlarını düşürme” taahhüdü de kamuoyuna yansımıştır (Walker, 2013; Dyomkin, 2013). Bu söz ve taahhüt; bir taraftan Ukrayna'da gösterilerin durdurulması yönünde bir hamle olarak lanse edilmiş ancak diğer taraftan “Kremlin'in stratejik kararı” şeklinde değerlendirilmiştir. Alınan bu stratejik karar, Moskova yönünde eski Sovyet Cumhuriyetleri ile yakınlaşma ve Rusya'nın birlik süreci inşası olarak da görülmüştür. Ancak Aralık 2013'te AB'ye karşı Rusya'nın Ukrayna'ya destek hamlesi, protestoların şiddetini azaltmamış aksine Kiev'deki eylemleri ve tecrit sürecini devam ettirmiştir (Walker, 2013; Dyomkin, 2013).

Ocak 2014'te “güvenlik esaslı” alınan kararlar doğrultusunda; Ukrayna'da var olan ve sonraki dönemlerde olması muhtemel *gösterilerin engellenmesine* yönelik ve *yargıçların statülerine* ilişkin yasanın⁴⁵ usulsüz bir şekilde “Ukrayna Parlamentosu-Verkhovna Rada” tarafından kabul edilmesi, tepkilere neden olmuştur (Ukrains'ka Pravda, 2014). Parlamento'nun almış olduğu kararlarla, belirsizlik içinde “kitlesel bir baskı ortamı” oluşturulmaya çalışıldığı; dokunulmazlıkların kısıtlandığı; suçlamaların ve idari-cezai yetkilerinin genişletildiği; bağımsız haber ve habere ulaşmanın engellendiği; çeşitli yasaklarla anti-demokratik bir kaos ortamının şekillendirildiği de görülmektedir (Ukrains'ka Pravda, 2014; Sindelar, 2014). Putin ise, bu kararların mimarı olarak gösterilmiştir. Putin'in Ukrayna'da sivil topluma yönelik bir baskı ortamı oluşturmaya çalıştığı ve demokratik hakları engellediği; özellikle yabancı kuruluşları itibarsızlaştırdığı da belirtilmiştir. Ayrıca Putin'in ülkede “tam kontrol” sağlamak için Ukrayna Parlamentosu'nda özellikle bu kararları aldırıldığı tartışılmıştır (Ukrains'ka Pravda, 2014). Parlamento kararına istinaden “16 Ocak 2014” tarihi; Ukrayna'da demokrasi serüveninin sonu ve “Kara Perşembe (Black Thursday)” olarak lanse edilmiştir (Sindelar, 2014). Ağır cezaların öngörüldüğü bu kararların, Moskova'nın gölgesini açıkça bir selamlama niteliğinde

⁴⁵ “16 Ocak 2014” tarihinde Ukrayna Parlamentosu'nda görüşülen “3879 sayılı yasa tasarısı ve diğer düzenlemeler”; genel-spesifik bağlantılı toplantı-gösteri vb. durumlar için cezai durumların ve yasakların ağırlaştırılmasını teklif etmektedir. Ukrayna'da Euromaidan eylemleri sürecinde önemli tartışma konusu olarak görülen tasarılar ve düzenlemeler; Ukrayna Parlamentosu'nda oylanmış ve kabul edilmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Verkhovna Rada of Ukraine, Information Department of the Verkhovna Rada of Ukraine Secretariat, 2014).

olduğu kabul edilmiştir. Nitekim bu aşamada, “polis devlet” vurgusu ile Ukrayna için “Küçük Rusya” nitelemesinin daha uygun olacağı da iddia edilmiştir (Sindelar, 2014).

Protestoların ve muhalif tüm hareketlerin “*fiilen*” suç sayılmasını onayan kararlar sonrasında 19-22 Ocak 2014 tarihleri arasındaki gösteriler, şiddetli çatışmalara dönüşmüş ve radikalleşmiştir. Muhalefeti temsil eden ve Euromaidan’da rol alan liderler, protestocuların tepkileri ile karşılaşmaktadır. 26 Ocak 2014’te uzlaşma ve siyasi krizin sonlandırılması çabaları; gösteri yasalarının ve alınan kararların iptal edilmemesi sebebi ile muhalif partiler tarafından red edilmiştir. Ancak muhalefetin “*anlaşmanın olmayacağı ve liderleri halkın seçeceği*” şeklindeki mesajı anlaşılmıştır (Burgsdorff, 2015, s. 2). Muhalefetin mesajı ile kontrolü sağlayamayacağını anlayan Yanukovych; ivedi bir şekilde Başbakan Azarov’u görevden almış ve 28 Ocak 2014’te toplantı-gösteri yasaklarını ihtiva eden yasaları da iptal etmiştir (Burgsdorff, 2015, s. 2). Ukrayna’da yaşanan bu gelişmelere hızla refleks gösteren Rusya; “mali destek paketini dondurmuş” ve *yüksek risk* içerdiğinden dolayı Ukrayna mallarına ilişkin “gümrük kısıtlamaları” getirmiştir (Gorchinskaya, 2014). Ukrayna’ya yaptırım niteliğindeki bu kararların gerekçesi olarak Rusya; kendisi için çok daha önemli bir sorun olan Ukrayna’da yaşanan “*siyasi belirsizliği*” göstermiştir (Gorchinskaya, 2014). Rusya yanlısı olarak atfedilen Başbakan Azarov’un görevine son verilmesi –veya istifa etmesi– ve Yanukovych’in geri adım atması ile Ukrayna’da iktidar-muhalefet arasında yaşanan uzlaşma ortamı; Rusya’nın ekonomik baskı ve kısıtlama kararı ile karşılık bulmuştur. Rusya’nın Ukrayna’da yaşanan sürece dolaylı bir şekilde müdahil olması da siyasi belirsizliği özellikle vurgulaması da önemlidir. Çünkü Rusya, Ukrayna’da kontrolü dışında yaşanan gelişmeleri tehdit olarak algılamış; açık bir tepki göstermiş ve dolaylı yaptırımlarla yeniden kontrolü sağlamaya çalışmıştır.

Ukrayna’da hükümetin gösteri yasalarına ilişkin geri adım atması da protestoları sonlandıramamıştır. Ancak protestolardan çok protestocuların niteliği ve kimliği, gündem oluşturmaya başlamıştır. Çünkü 2014 yılı Ocak ayının son günlerinde, Euromaidan’ın liderlerine –özellikle eylemlerin Ukrayna’nın diğer bölgelerinde de yayılmasını sağlayan– gezici protestocular olarak tanımlanan “*Automaidan Hareketi’ne*” yönelik kaçırılma ve işkence iddiaları, kayıp

protestoculara ilişkin ölüm haberleri de kamuoyunda tartışılmıştır (Marson, 2014; Liston ve Gibson, 2014). Ayrıca 2014-Ocak ayı içinde aşırı sağ yapıların gösterilerde “*öncü rol*” üstlenmesi Ukrayna’da farklı algılara neden olmuştur. “*Kan ve toprak*” gibi radikal milliyetçi söylemler kullanan bu gruplar; Ukrayna’nın doğusunda ve güneyinde tepki görmelerine rağmen Ukrayna’nın batı bölgelerinde kahramanlaştırılmıştır (McLaughlin, 2014). Ancak öncü rol üstlenen, protestoları kışkırtan ve protestolara yön veren radikal gruplar ile bu grupların liderleri, Ukrayna’yı siyasal ve toplumsal bağlamda daha da farklılaştırmıştır. Çünkü Rusya karşıtı bu grupların bölgesel bağlamda düşmanlığı artırdığı, radikal söylemlerin Ukrayna’da “*ana akım siyasetine*” dönüşebileceği ve hatta bu grupların “*ülkenin bölünmesine*” sebep olabileceği de iddia edilmiştir (McLaughlin, 2014). “Vladimir Putin’in” aşırı milliyetçi grupların mitinglerini “*pogrom (şiddet ve katliam yanlısı)*”⁴⁶ kavramı ile nitelenmesi; kutuplaşan Ukrayna’da bu protestoların eleştirilmesine ve hedef haline getirilmesine neden olarak gösterilmiştir (McLaughlin, 2014).

6 Şubat 2014’te, Ukrayna’daki aşırı sağ ve radikal milliyetçi siyasi grupların birleştiği “*Sağ Sektör (Pravyi Sector)*”⁴⁷ adlı yapılanmanın üyelerine yönelik “*bombalı saldırı*”; Euromaidan’a ve Ukrayna’da yaşanan kaosa farklı bir boyut kazandırmaktadır (Rudenko ve Zinevych, 2014). Kendi içinde güvenlik birimi oluşturan Euromaidan temsilcileri, “Sağ Sektör’e” düzenlenen bombalı eylemin infial yarattığını ve protestoları tehdit ettiğini belirtmişlerdir. Bu görüşün tam aksine Ukrayna Hükümeti’nin resmi yaklaşımı ise, bu eylemin “aşırı sağcı ideolojik yapılanma” tarafından oluşturulan “*suç örgütü*” aracılığı ile gerçekleştirildiği yönündedir (Rudenko ve Zinevych, 2014).

⁴⁶ “*Pogrom*”; Rusça kökene sahip bir terim olmakla birlikte Ukrayna ve Rus tarihinde şiddet yanlısı grupların başta Yahudi kökenli nüfusları göç etmeye zorlamaları ile belirtilmektedir. İlk pogrom hareketinin “*1113 yılında Ukrayna Kiev’de*” meydana gelmesi ve Rus Çarı II. Alexander’ın “*suikast sonucu öldürülmesi*” sonrasında tüm Rus İmparatorluğu’na yayılması önem arz etmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, 2019, s. 78-96)

⁴⁷ “Doğru Sektör” şeklinde de çevrilmesi mümkün olan “*Sağ Sektör (Pravyi Sector-Right Sector)*”; Euromaidan’da aktif ve militarize eylemleri nedeni ile dikkat çeken siyasi yapı olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda Rusya tarafından Neo- Nazist bir yapı olarak atfedilen Sağ Sektör ve “*Svoboda*” adlı radikal sağ milliyetçi parti de Euromaidan sürecinde “*paramiliter*” faaliyetler yürütmüş, oluşturulan komuta-kontrol kademesi içinde ve çatışmalarda yer almışlardır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Shynkarenko, 2014).

Maidan Olayları, şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Yaşanan güvenlik sorunu ile birlikte göstericilerin tutumları, “devlet ve güvenlik ikilemi” şeklinde bir portreyi de ortaya çıkarmaktadır. Gösteriler üç ay devam etmiş ve Kiev’de göstericiler, kendilerine ait bir nevi komuta kontrol merkezi oluşturmuşlardır (Shuster, 2014). Bu doğrultuda hareket eden göstericiler, silahlı güç oluşturmuş, kendi güvenliklerini sağlamış, ihtiyaçlara yönelik kamusal alanlar belirlemişlerdir (Shuster, 2014). Maidan ve gösteriler ile geline nokta; Ukrayna’nın başkenti Kiev’in kendi içinde bölündüğünü ve protestocuların bir nevi yönetim kademesi oluşturduğunu göstermektedir.

Ukrayna’da iç güvenliğin sağlanamaması ve Euromaidan sürecinin marjinal yapıların hakareket kabiliyetini artıran bir ortama dönüşmesi, beraberinde kontrolsüzlüğü de getirmektedir. Protestolar; niteliksel olarak demokratik söylemlerin dışına çıkarak şiddet eylemlerine dönüşmüştür. Bu durum da çatışma ortamı içinde terörize eylemlere olanak sağlamıştır. Bombalı eylem gibi bazı eylemlerin kimler tarafından gerçekleştirildiğine dair farklı açıklamaların beyan edilmesi; kutuplaşma içinde olan Ukrayna’nın çatışma profilini de genişletmiştir. Ukrayna’daki belirsizlik ve kaos ortamı; karşılıklı suçlamaları ihtiva eden, faillerinin kim veya kimler olduğu bilinmeyen eylemlerle ve aydınlatılamayan olaylarla devam etmiştir.

18 Şubat 2014’te, Ukrayna Parlamentosu’na doğru ilerleyen protestocular, başkanlığın yetkilerini sınırlandırma talebi ile barışçıl bir protesto gerçekleştirileceklerini açıklamışlardır (Burlakova, 2014). Ancak protesto, açıklamaların aksine şiddetli bir çatışmaya dönüşmüştür. Ukrayna’da Kiev merkezli çatışmaların dışında Lviv-Ternopil gibi çeşitli yerleşim yerlerinde, güvenlik güçlerine yönelik saldırılar gerçekleştirilmiştir (Burlakova, 2014). Bu süreç içinde bazı sivillerin Berkut’u –Özel Güvenlik Birimi’ni– engelleme girişimleri de söz konusu olmuştur. Berkut’a ve saldırgan “*Titushky*”⁴⁸ adlı Euromaidan karşıtı gruba karşı söz konusu sivillerin ve bazı göstericilerin oluşturduğu ittifaklar da söz

⁴⁸ “*Titushky (Tituşka)*”; Euromaidan karşıtı ve hükümet tarafından finanse edilen şiddet yanlısı sivil gruplar olduğu iddia edilmektedir. 2013’te Kiev’de “*Avrupa Günü*” etkinliklerinde göstericilere saldıran grup “*ilk defa*” kamuoyunda yer almıştır. Bu kişilerin “*ajan provokatör*” oldukları, protestolarda karşı saldırı gerçekleştirdikleri belirtilmiştir (Bkz. Kwiatkowska, 2014).

konusudur (Burlakova, 2014; Kwiatkowska, 2014). Bu doğrultuda ortaya çıkan çatışmalar sonrasında, onlarca göstericinin öldüğü ve yüz kişinin kayıp olduğu belirtilmiştir. Nihayetinde Ukrayna Hükümeti yetkilileri, kamuoyuna şiddetli çatışmalara istinaden “*terörle mücadele*” operasyonlarının başlatılacağını duyurmuştur (Burlakova, 2014).

20 Şubat 2014; Euromaidan Olayları ve Ukrayna için kaotik –faili meçhul– bir gün olarak tarihe geçmektedir. The Guardian’ın haberine göre; 20 Şubat 2014 tarihli protestoda, Berkut ve silahlı meçhul kişiler tarafından “göstericilere” ateş açılmıştır (Traynor, 2014). Silahsız protestocuların hedef seçilerek, *keskin nişancılar (snipers)* tarafından eylemin gerçekleştirildiği; saldırı ile birlikte yüzlerce göstericinin öldüğü ve beş yüz kişiden fazla yaralı olduğu idda edilmiştir. Ayrıca The Guardian, saldırı günü öncesi göstericiler ve güvenlik güçleri arasında şiddetli çatışmaların yaşandığını, bu çatışmalarda bazı hükümet binalarının tekrar göstericiler tarafından işgal edildiğini de bildirmiştir. Haberde; yaşanan şiddetin artış göstermesi sonrasında ABD ve Ukrayna Devlet Başkanı Yanukovych arasında bir görüşmenin gerçekleştiği iddia edilmiş ve görüşmeye istinaden ABD’nin şiddetten dolayı Ukrayna hükümet yetkililerine yönelik “*yaptırım kararları*” alacağı da ifade edilmiştir (Traynor, 2014). Ancak Euromaidan Olayları çerçevesinde hâlâ aydınlatılamamış kriminal ve provokatif vakalar olmasına rağmen Ukraynalı siyaset bilimci Ivan Katchanovski (2015a); *keskin nişancılar (snipers)*⁴⁹ eylemini, Ukrayna için “*siyasi dönüm*” ve sonuçları açısından *Ukrayna üzerinden uluslararası bir çatışma* ortamının hazırlanması kapsamında değerlendirmiştir (Katchanovski, 2015a, s. 2). Ukrayna’da 20 Şubat 2014’te yaşanan “keskin nişancı eylemini” akademik olarak “*ilk defa*” değerlendiren Katchanovski (2015a); Euromaidan’daki muhalif politikacılar ve aynı

⁴⁹ Ukrayna’nın “en kanlı günü” olarak belirtilen ve kimler tarafından organize edildiğine dair çeşitli görüşlerin ortaya atıldığı “*keskin nişancılar (snipers)*” eylemi; Euromaidan Olayları içinde kompleks bir görünüm ihtiva etmektedir. Eylem, Batı basınında geniş yer bulmuş akabinde bazı yazışmalar ve görüntüler servis edilmiştir. Ancak olay öncesi çatışmaların olması, ölü ve yaralı sayıları başta olmak üzere olaya ilişkin resmi-gayriresmi “farklı açıklamaların” kamuoyuna sunulmasına sebep olmuştur. Protestocuların ölümüne ve faillerinin güvenlik mensubu olduğu şeklinde verilen haberlerde –görüntülerde– (bkz. Traynor, 2014; Weaver ve McCarthy, 2014) güvenlik güçlerinin “keskin nişancılar (snipers)” tarafından öldürülmesi ile ilgili bir bilgilendirme mevcut değildir. Katchanovski (2015); olaya ilişkin analizinde, Batı ve Euromaidan yanlısı medyayı eleştirmiş, çok sayıda görüntü ve haberi kaynak göstererek karşılaştırmış, failler hususunda hukuki süreci değerlendirerek olasılıkları belirtmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Katchanovski, 2015a, s. 1-79).

zamanda Batı basını tarafından eylemin tek yönde değerlendirildiğini belirtmiştir. Katchanovski; “*Ukrayna Ulusal Güvenlik Servisi (Slujba Bezpeki Ukrayini-SBU) Alfa (Alpha) Birimi*” ve “*Berkut (Özel Güvenlik Birimi)*” ekseninde eylemin gerçekleştirildiğine dair iki yönlü açıklamaların olduğunu, ancak Ukrayna İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülen tahkikatlarda yeterli kanıt olmadığını ve belirsizliklerin var olduğunu iddia etmiştir (Katchanovski, 2015a, s. 5-6). Akabinde SBU’nun Sovyet-KGB ekseninde⁵⁰ bir güvenlik servisi geçmişi olmasına ve özellikle eylemden bir yıl sonra Putin’in yardımcısı –danışman statüsünde– *Vladislav Surkov*’un “keskin nişancılar (snipers) eylemini” koordine ettiği yönündeki iddialara değinmiştir (Katchanovski, 2015a, s. 6). Ancak suçlamalara istinaden, 2015’te Ukrayna Başkanı *Petro Poroshenko*’nun ve *Ulusal Güvenlik-Savunma Konseyi Başkanı Oleksandr Turchynov*’un keskin nişancı eylemine ilişkin ileri sürdükleri iddia ve belgelerin olayla ilgisi olmadığını da belirtmiştir (Katchanovski, 2015a, s. 6). Ukrayna hükümetini düşürmeye yönelik bir eylem-sonuç analizi ortaya koyan Katchanovski (2015a); keskin nişancı vakasını, “*sahte bayrak operasyonu*”⁵¹ şeklinde değerlendirmiştir. Bu doğrultuda vaka ile algıları etkileyen bir sürecin tasarlandığına da işaret etmektedir. *Silahsız protestocuların* özellikle *yabancı gazetecilerin* aynı zamanda *güvenlik güçlerinin* de hedef olduğu ve öldürüldüğü vakanın aydınlatılamadığını, bu eylemin sorumlularına ilişkin açıklamaların da güvenilir kanıtlara dayandırılmadığını belirtmiştir (Katchanovski, 2015a, s. 63-64).

⁵⁰ 1991 yılında Ukrayna bağımsız bir yapıya dönüşse de Ukrayna’nın güvenlik ve istihbarat faaliyetleri KGB (SSCB-İstihbarat Servisi) ekseninde belirtilmektedir. Ukrayna “Ulusal Güvenlik Servisi-SBU”; KGB’nin “*halefi*” şeklinde tasvir edilmekte ve Sovyet mirasını taşıyan bir yapıda organize olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca KGB sonrası yeniden kurulan SBU içinde, KGB tarafından eğitim ve koordinasyonu sağlanan yaklaşık yüzde otuz beş Rus personelin olduğu, belirtilmektedir. SBU’nun Ukrayna Parlamentosu’na ve Başkan’a bağlanması, “*özel yetkiler*” verilmesi; sözde yeni ancak format olarak KGB şubesi şeklinde tasvir edilmektedir. Yanukovych Başkanlığı döneminde SBU’nun, KGB’nin “*kılıcı ve kalkanı*” şeklinde değerlendirildiği ayrıca anti-demokratik bir yapıda “*oligarşi ve militokrasi*” içinde etkinlik sağladığı iddiaları da dikkat çekmektedir (Anderson ve Albini, 1999, s. 282-283; Kuzio, 2012b, s. 562).

⁵¹ “Sahte Bayrak Operasyonu”; yapılan eylemleri, aslında istenilen sürece dönüştürme tasarımı veya bir nevi kaos ortamı sağlanarak, yapılacak faaliyetlere ve müdahalelere haklı bir nosyon kazandırma çabası şeklinde de tanımlanabilir. Asıl faillerin ve yürütücülerin –direkt veya dolaylı– organize olduğu, istenilen sonuçları sağlamada öncül eylemler tasarlanarak ana eylemlerin yürütülmesine olanak sağlanması da hedeflenmektedir. Katchanovski (2015); birçok araştırmacı ve gazeteci tarafından eylemin “sahte bayrak operasyonu” şeklinde işaret edildiğini, farklı yaklaşımların ise bu eylemi ve benzer eylemleri araştırmaya gerek duymadan hedef gösterilen açılarla değerlendirdiğini, ifade etmektedir. Aslında Katchanovski (2015), “keskin nişancı (snipers)” eyleminde kanıt niteliğinde materyallerin ve çelişkilerin değerlendirilmeden kamuoyu tarafından hazır bir sonuca ulaşılma çabası şeklinde, eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Katchanovski, 2015, s. 1-79).

Geçmiş dönemlerde bazı ülkelerde rejim değişikliklerine ilişkin ABD'nin faaliyetlerini ima eden Katchanovski (2015a); keskin nişancı eyleminin failleri bağlamında, Euromaidan eylemlerini organize eden muhalif grupları ve Ukrayna'da öne çıkan aşırı sağ yapılanmaları işaret etmiştir. Gelişmeler doğrultusunda, bu etkin grupların içinden marjinal küçük bir grubun planlı bir şekilde “keskin nişancı (snipers)” eylemini gerçekleştirmiş olabileceğini de vurgulamıştır. Ancak Katchanovski; Yanukovych ile beraberinde yer alan bürokratların eylemden sonra ülkeyi terk ettiklerini, dolayısıyla hükümeti devirmeye yönelik (eylemin) vakanın da başarılı olduğunu değerlendirmiştir. Çok sayıda protestocunun ve güvenlik mensubunun öldürüldüğü bu eylem sonrasında, asıl önemli sonuç ise; Katchanovski'nin “uluslararası çatışma ortamı” değerlendirmesi içindedir. Nitekim 20 Şubat 2014'te gerçekleşen keskin nişancı vakası ile Ukrayna'da hükümet düşmüştür. Bu vaka ile ülkenin siyasi profili, demokratik olmayan bir değişikliğe sahne olmuştur. Değişen Ukrayna Hükümeti, sonraki süreçlerde Ukrayna'da yaşanan gerilimi ve kaosu engelleyememiştir (Katchanovski, 2015a, s. 63-64). Ancak Rusya, “*filen*” bölünmeye başlayan Ukrayna'daki “*ayrılıkçı hareketlere*” ve şiddetlenecek “*iç savaş*” portresine müdahil olmuş; bu doğrultuda Batı ile –Ukrayna üzerinden– çatışma içine girmiştir

Kuzio ve D'Anieri (2018), Ukrayna'da 20 Şubat 2014'te yaşanan “keskin nişancı eyleminin” farklı yansıtıldığını; Batı'nın “fail” olduğu yönünde bir dezenformasyon oluşturulmaya çalışıldığını ve bu bağlamda eylemin kanıtları niteliğinde *kaynakların* –görüntülerin– *seçici* bir şekilde ayırt edilerek, Katchanovski tarafından analiz edildiğini ima etmişlerdir. Ayrıca Kuzio ve D'Anieri (2018); Katchanovski (2015a) –ve atıfta bulunduğu araştırmacılar– tarafından yapılan sahte bayrak operasyonu şeklindeki değerlendirmenin “*komplo teorisi*” olduğunu, eylemin bilhassa Rus hükümeti tarafından dezenformasyon aracı olarak kullanıldığını da belirtmişlerdir. Yazarlar; bilhassa görgü tanıklarının beyanları doğrultusunda bu eylemin Yanukovych'e bağlı güvenlik birimleri tarafından gerçekleştirildiğini ve protestocuların hedef alındığını ifade etmişlerdir. Kuzio ve D'Anieri; Ukrayna'da Euromaidan Olayları için her yıl düzenlenen anma etkinliklerinde, bu eylem doğrultusunda Rusya tarafından “*dezenformasyon*” sağlandığını; *belge* ve *suçlamalarla* farklı yönlendirmeler gerçekleştirilerek *bilgi savaşı* yürütüldüğünü iddia etmişlerdir (Kuzio ve D'Anieri, 2018, s. 7-8).

20 Şubat 2014'teki yüzlerce kişinin öldüğü gösterilerden sonra “*Ukrayna Bağımsızlık Meydanı (Maidan Nezalezhnosti)*”, 21 Şubat 2014'te önemli bir çağrıya sahne olmuştur. Bir protestocu; Ukrayna Devlet Başkanı Yanukovych'in istifa etmesini, aksi halde *silahlı bir darbenin gerçekleşeceğini* kamuoyuna duyurmuştur (Burgsdorff, 2015, s. 3). Bu çağrı, aslında o gün Ukrayna Parlamentosu'nda yapılan bir anlaşmaya tepki niteliğinde değerlendirilmiştir (Solomko, 2014). İddialara göre, muhalefet liderleri ve Yanukovych, arabulucu niteliğinde *Almanya, Fransa ve Polonya Dışişleri Bakanları* ile Rusya'yı temsilen *Ukrayna Büyükelçisi ve İnsan Hakları Komiseri* nezdinde toplanarak anlaşmıştır (Shestakov, 2014; Solomko, 2014). Bu toplantıda, uzlaşma niteliğinde *Rusya'nın onaylamadığı* bazı kararlar da alınmıştır. Toplantı doğrultusunda, Yanukovych'in Ukrayna Devlet Başkanlığı'na belirli bir süre devam etmesi; Ukrayna Parlamentosu tarafından gösterilere-göstericilere yönelik af ve *muafiyet yasası* şeklinde belirtilen eş zamanlı kararların alınması da kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Ukrayna'da muhalefet ve iktidar arasında sözde anlaşma sağlanmıştır (Shestakov, 2014).

Ancak 21 Şubat 2014 tarihi; Euromaidan'ın ve Ukrayna Halkı tarafından “*Onur Devrimi (Revolyutsiya Hidnosti)*” olarak isimlendirilen sürecin son aşaması veya *mantıksal sonu* olarak da kabul edilebilebilir bir gündür. (Shveda ve Park, 2016, s. 88). Çünkü muhalefet ile devlet başkanı arasında gerçekleşen anlaşma göstericiler tarafından kabul edilmemiş ve Ukrayna Devlet Başkanı Yanukovych Kiev'i terk etmiştir. Parlamento kararı ile devlet başkanının görevi, 22 Şubat 2014'te sonlandırılmıştır (Shveda ve Park, 2016, s. 88). Turuncu Devrim'in liderlerinden ve tutuklu eski başbakan Tymoshenko; serbest bırakılmış ancak ilginç bir şekilde Kiev'de protestoların devam etmesini ve sorumluların cezalandırılmasını talep etmiştir (Walker ve Salem, 2014a). Tüm bu gelişmelere istinaden Yanukovych, yaşananların bir “*darbe*” olduğunu belirtmiştir. Son ve belki de en önemli değerlendirme, Rusya cephesinden gelmiştir. Rusya; Ukrayna'daki “*silahlı aşırı radikal grupların*” Ukrayna halkı için tehdit oluşturmaya devam ettiğini açıklamıştır (Urquhart ve Neild, 2014).

Euromaidan ve sonrasına ilişkin bir değerlendirmede Serhiy Kudelia (2014); Başkan Yanukovych'in bir nevi dış güçlerce desteklenen ve meşru görülen devrilme sürecinin, Rusya tarafından meşru görülmemesinin bazı sonuçlar ortaya çıkardığını belirtmiştir. Kudelia'ya (2014) göre, Rusya; Ukrayna'da yaşanan kaos ile birlikte

Kırım’da kontrol alanı kurma ve ayrıca ülkenin doğusunda ve güneyinde desteklediği ayrılıkçı hareketlerle Ukrayna’nın bağımsızlığına müdahale olanağı sağlamıştır. Bu doğrultuda Kudelia, en nihayetinde Ukrayna’nın devlet olmak için temel sorunlarla ve “meydan okumalarla” yüzleşmek zorunda olduğunu da ifade etmiştir (Kudelia, 2014, s. 19).

Euromaidan sürecine istinaden Ukrayna’da yaşanan kaos; 26 Şubat 2014’te, Kırım’da özellikle Simferopol’da Rusya yanlısı ve Euromaidan destekçileri arasında yaşanan gerilim sonrasında farklı bir aşamaya dönüşmüştür. Çünkü 23 Şubat 2014’ten itibaren Kırım’da devam eden Kiev ile Euromaidan aleyhine gösteriler ve yoğun baskı, yaşanacakların adeta zeminini oluşturmuştur. Akabinde Rusya, kendi batı sınırında 26 Şubat 2014 tarihi için *askerî tatbikat* kararı almış; aynı zamanda bölgede bulunan askerî güçlerine “*yüksek alarm seviyesine geçiş emri*” vermiştir (Salem, Walker ve Grytsenko, 2014). Ancak kararın ve emrin niteliğine ilişkin Rusya Savunma Bakanı “*Sergei Shoigu*”; Rus Silahlı Kuvvetleri’nin *savaş hazırlıklarını kontrol* maksadı ile rutin bir askerî tatbikatın gerçekleştirileceğini açıklamıştır (Black ve Pleitgen, 2014). Açıklamaya istinaden, ABD tarafından gösterilen tepki gecikmemiştir. Washington, tatbikatın bir müdahale amacı ile yapılması durumunda Rusya için *ağır bir hata olacağı* yönündeki açıklamayı kamuoyu ile paylaşmıştır (Salem vd., 2014). Fakat daha sonra, Washington’un Ukrayna’nın egemenliğine yönelik “*gerilim*” oluşturacak bir eylem nitelemesine karşın askerî ittifak vurgusunu öne çıkaran “*NATO*” yetkilileri, Rusya’nın Kırım’a askerî bir girişimi olursa “*planlarının olmadığını*”, NATO’nun müdahale edemeyeceğini belirtmişlerdir (Siddique, McCarthy ve Yuhas, 2014). Ayrıca Moskova, Ukrayna sınırı yakınlarında bulunan “*askerî bölgelerde*” yaşanan alarm durumunun Ukrayna’da yaşanan siyasi gelişmelerle özellikle Yanukovych süreci ile ilişkili olmadığını belirtmiştir. Ancak bu açıklama ile Moskova; Ukrayna’da yaşayan *etnik Ruslar’a* ilişkin “*hak ihlallerinin gerçekleşeceğine dair kaygıları*” olduğunu da vurgulamıştır (Salem vd., 2014). Rusya’nın tatbikat kararı sonrasında ABD istihbaratı ise; Rusya’nın askerî bir harekâta –kara harekâtına– ilişkin emareler göstermediğini ancak Sivastopol’daki Rus donanmasında herhangi bir “*tehdit*” durumunda “*yeniden konumlandırma*” hazırlığının görüldüğünü belirtmiştir (Black ve Pleitgen, 2014). Saldırı mahiyetinde emarelere ilişkin öngörülere istinaden Rus Savunma Bakanı, ilginç bir şekilde, Ukrayna sınırında tatbikatın bir aşaması olarak, “*bazı bilinmeyen deneme alanlarını*

(testing grounds) bombalamak için hazırlık yapılması” (Salem vd., 2014) gerektiğine dair bir açıklamada bulunmuştur

Ukrayna’da kaostun ikinci bölümü; Euromaidan Olayları ile Kiev merkezli Batı yanlısı ve Rusya karşıtı genel bir portre oluşturmuştur. Ancak yaşanan portreye rağmen son aşama, nüfusunun çoğunluğu Rus kökenli olan Ukrayna’ya bağlı Kırım’dan ve Sivastopol’dan yükselen tepkilerden dolayı farklıdır. Çünkü Euromaidan’ın mantıksal sonu ile birlikte, bu bölgelerde Ukrayna’daki yeni –siyasi oluşumun– hükümetin baskı oluşturucağına dair görüşler de bildirilmiştir (Black ve Pleitgen, 2014). Ancak Rusların çoğunlukta olduğu bu bölgelerde gerilimin artması ve ayrılıkçı söylemler üzerine Kırım Parlamentosu (Yüksek Konsey) Başkanı Volodomir Konstantinov; “*bölünme ve ayrılma*” hususunda radikal kararlara yönelik herhangi bir gündemlerinin olmadığını belirtmiştir (Black ve Pleitgen, 2014).

27 Şubat 2014’te, “doksan günden fazla yaşanan kaostun” en önemli izdüşümü hatta olağanüstü gelişmelerin başlangıcı olarak ifade edilebilecek dönem başlamıştır. Çünkü “kimlikleri meçhul” ve gelişmiş teçhizatlarla donatılmış askerî gruplar, Kırım Yarımadası genelinde askerî ve idari binaları hedef seçerek adeta kuşatma gerçekleştirmiştir (Biersack ve O’Lear, 2014, s. 249). Akabinde gizemli askerî gruplar, öncelikli olarak Kırım Parlamento binasını basmıştır (Westerlund ve Norberg, 2016, s. 590). Baskından hemen sonra, 27 Şubat 2014’te sabah saatlerinde “CNN International”; “*Ukrayna-Kırım’da silahlı gruplar hükümet binalarını işgal etti ve Rus bayrağını çekti...*” (Gumuchian, Spark ve Formanek, 2014) şeklindeki haberi dünya kamuoyuna duyurmuştur.

4.3. DOSS Eylem Profili (2014-2015) : Rusya’nın Stratejik Amaçları Doğrultusunda Eylemleri

4.3.1. 2014-Kırım’ın İlhakı / “Rusya’nın Operasyonel” Analizi

Şubat 2014 itibari ile Özerk Cumhuriyet statüsü ile Ukrayna’ya bağlı siyasi bir yapısı olan Kırım; Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte bölgesel idari şekillenme sürecinde, 1990’lardan itibaren Ukrayna ve Rusya arasında çekişme konusu olmuştur. Ancak Kırım, 1992’de “*bağımsızlık*” ilan etmesine karşın “*anayasal değişikliklerle*” tekrar Ukrayna’ya bağlanmış; akabinde “1996 Ukrayna Anayasası” ile temsili düzeyde “*meclisi, hükümeti ve bayrağı olan bölgesel bir*

yönetim” profili sergilemiştir (Gürseler, 2014, s. 91). 2000’li yıllarda Kırım, toplamda iki milyondan fazla bir nüfusa⁵² sahiptir. Bu nüfusun, etnik açıdan yarıdan fazlasının “Rus” olduğu; üçte birinin “Ukraynalı” ve geri kalan kesimin de ağırlıklı olarak kendilerini “Kırım (Türkleri) Tatarları⁵³” şeklinde tanımladığı belirtilmiştir (Biersack ve O’Lear, 2014, s. 250). İlhaktan iki yıl önce, “Kırım Özerk Cumhuriyeti”; Rus anlatıları ekseninde şekillenen “politik-kültürel” yapısı ve “etnik Rus çoğunluğun” yanında, kimliklerin bölgesel ve ulusal bağlamda çekiştiği bir alan olarak tanımlanmıştır (Charron, 2012).

2014-Kırım ilhakı sürecinde, siyasi gelişmelerden önce askerî olmayan yöntemlerin etkin kullanıldığı Rusya’nın “Kırım operasyonunda” öne çıkan önemli unsurlardan bir tanesi de “etnik Rus kökenli” demografik yapıdır. Bu yapı; Rusya’nın Kırım üzerinde oluşturduğu Rus nüfusuna ilişkin iddialarda araç olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda bu yapı, operasyonel süreçte askerî bağlamda da etkili olmuştur. Aslında Moskova’nın söylemlerinde, Rusya dışında Rusça konuşan nüfuslara karşı tehditleri bertaraf etme hususunda harekete geçeceklerini belirtmeleri, operasyonun –destek niteliğinde– etnik kodlarını da önceden bildirmektedir (Özdal, 2015, s. 92). Ayrıca ilhak süreci ile birlikte operasyon aşamalarında, Rus güçlerinin ve yerel milislerin etkin rol almaları ve milislerin “müdaafa-öz savunma birlikleri” şeklinde kabul görmeleri; siyasal anlamda Ukrayna-Kiev’de ortaya çıkan yeni iradenin çoğunlukla kabul edilmediğini de göstermektedir.

Ukrayna’da yaşanan siyasi değişimler ve yeniden Batı’ya doğru yönelim kararlarının aksine, 27 Şubat 2014’te Ukrayna’ya bağlı Kırım; farklı bir sürecin içine girmektedir. 23-26 Şubat 2014 zaman aralığında, Ukrayna ve Rusya arasında

⁵² 2001 yılında Ukrayna tarafından gerçekleştirilen son resmi nüfus sayımına göre, Kırım nüfusunun “%58.5’inin Rus, %24.4’nün Ukraynalı, %12.1’nin Kırım Tatarı” olduğu belirtilmektedir (Biersack ve O’Lear, 2014, s. 250)

⁵³ 1944 yılında “Sovyetler Birliği lideri Joseph Stalin” tarafından “sürgün” edilen “Kırım (Türkleri) Tatarları”; vatan olarak kabul ettikleri Kırım topraklarına (bir kısmı) geri dönmüş ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ile siyasi yapı içinde varlık göstermişlerdir. Euromaidan olayları ve sonrasında Kırım’da gerçekleşen toplumsal hareketlenmeler içinde genel olarak “Ukrayna toprak bütünlüğünü” savunan “Kırım (Türkleri) Tatarları”; “16 Mart 2014” tarihinde Rusya’ya bağlanma yönünde Kırım’da düzenlenen “referandumu” yüksek oranda “boykot” etmiş ve (referandumda açık bir şekilde belirtilmeyen ve seçenek olarak sunulan) “Ukrayna-1992 Anayasası’na” dönüşmesini desteklemiştir. İlhak sürecinde “Kırım (Türkleri) Tatarları’nı temsilen” bazı sivil toplum kuruluşlarına mensup kişilerin ve “aktivistlerin” kaçırıldığı ve tutuklandığı belirtilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, 2018, s. 137-176).

Euromaidan gölgesinde yaşanan gelişmeler; adeta Kırım'ın ilhakı için hazırlanan planlamalara hız kazandırmaktadır. Ukrayna Parlamentosu'nda alınan kararlar, darbe niteliğinde değerlendirilmiştir. Çünkü Rusya; bu gelişmeler doğrultusunda Ukrayna'da yaşananları “*tehlikeli*” bir durum olarak belirtmiş ve “*Rus Büyükelçisi’ni Ukrayna’dan geri çağırmıştır*” (Traynor ve Walker, 2014). Ukrayna'da yeni yönetim, hızla AB ile bütünleşmek için “*hedef belirlemiş*” (Gander, 2014) ve bu gelişme de Rusya'nın bir sonraki hamlesi için çarpan etkisi oluşturmuştur. Çünkü Rusya Başbakanı Dmitry Medvedev'in Ukrayna'da siyasi değişimin “silahla gerçekleştirildiği” iddiası ve Rusya için bu durumun “tehdit” oluşturduğuna dair söylemi sonrasında ise Moskova, adeta misilleme niteliğinde “*askerî tatbikat*” kararı, almıştır (Gutterman, 2014; Gander, 2014). Ancak Howard Amos (2014), 23 Şubat 2014 tarihinde Kırım-Sivastopol'da düzenlenen protesto gösterilerini, “Ukrayna aleyhine ve Rusya yanlısı” toplumsal bir hareket olarak nitelmiştir. Amos'a göre, Kiev'de yaşanan siyasi gelişmelerin yerel düzeyde yansımalarını bekleyen Kırım, Kiev'e “*karşı bir müdafâ*” anlayışı geliştirileceğini belirtmiş; gerekirse “*Rusya'nın bir bölgesi*” olacaklarını içeren açıklamalarla da durumunu tasvir etmiştir (Amos, 2014). Özellikle Rusya'ya bağlılık açısından güçlü bir bölge olarak anılan Kırım ve burada yaşanan sivil tepki; Ukrayna yönetimine karşı gösterilmiştir. Kırım'da yaşanan gelişmeleri gözlemleyen Amos (2014); direkt olarak Rusya tarafından kabul edilmese de dolaylı olarak Rusya yanlısı sivil bir direnişin örgütlendiğini ve bu doğrultuda ayrılıkçı grupların desteklendiğini kamuoyuna aktarmıştır. Ayrıca Amos (2014), yaşanan protestoların ve Ukrayna'ya karşı geliştirilen tepkilerin, Ukrayna'dan ayrılma bağlamında Kırım için “*bir referandum ve özel statü*” süreci oluşturacağını da öngörmüştür. Aslında bu öngörü; Ukrayna genelinde yaşanan süreçlere istinaden Kırım'daki gözlemlere dayandırılmış ve doğal bir sonuç olarak belirtilmiştir (Amos, 2014).

27 Şubat 2014 'te Kırım, beklentiler doğrultusunda Rusya tarafından bir operasyonun gerçekleştirileceği alan olarak görülmektedir. Bu durumu hazırlayan koşullar için başta Kiev'de yaşananlar etkili olmakla birlikte geçmişten gelen stratejik Sovyet kültürünün de etkili olduğu göz ardı edilmemelidir. Michael Weiss (2014); Rusya'nın Kiev'e yönelik “*histerik darbe propagandasının*” etkili olduğunu, ayrıca bu durum ile birlikte Kırım'da “*istihbarat konsorsiyumu*” şeklinde belirtilen darbe planlamasının da ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu bağlamda birkaç gün

öncesinde alınan “tatbikat kararı”, askerî bir hareketlenmenin yaşanacağını ve bir müdahalenin olacağını işaret etmiştir. Ancak bu noktada *RF Savunma Bakanı Sergei Shoigu’nun ve Bakan Yardımcısı Anatoly Antonov’un* askerî tatbikatın “*eğitim amaçlı ve önceden planlı*” olduğuna dair demeçleri önemlidir (Gutterman, 2014). Ayrıca Rus yetkililerin Ukrayna’da yaşanan gelişmelerle tatbikatın ilişkilendirilmemesi gerektiği vurgusu da yaklaşık “150.000 asker” katılacağı belirtilmesi de çelişkilidir (Gutterman, 2014). Kırım’a müdahale öncesinde yapılan açıklamalar; bir taraftan uluslararası kamuoyunda oluşacak tepkimeyi geciktirme bir taraftan da Ukrayna’nın karşı saldırılarını önlemeye yönelik emareler içermektedir. Stratejik bağlamda açıklamaları değerlendirmek gerekirse; “çift yönlü baskılamalardatma” ile operasyonel başarı için “manipülasyon-dezenformasyon” oluşturulduğunu da belirtmek mümkündür. Amaç-araç ilişkisi içinde, öncelikli olarak Ukrayna’nın askerî bağlamda operasyona yönelik bir saldırı hazırlığına girişmesi engellenmiş; akabinde Rusya’nın operasyonel stratejik-taktiksel başarısı için yönlendirme de sağlanmıştır. Farklı bir bakış açısı ile Reisenger ve Golts (2014); eğitim ve “teftiş” mahiyetinde gerçekleştirilmeye çalışılan tatbikatları, “Rus askerî yaklaşımlarının” bir parçası olarak değerlendirmişlerdir. Bu tatbikatlarda *birlik ve teçhizat* açısından ortaya çıkan askerî profilin ise; gösterinin bir parçası olduğunu, aslında bu sürecin “*güç ve saldırı hazırlığı*” niteliğinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Reisenger ve Golts, 2014, s. 3).

ABD istihbaratı, tatbikat hazırlığı içinde olan Rus Silahlı Kuvvetleri’ni özellikle Ukrayna’da yaşananlara müteakip Sivastopol’daki donanma hareketliliği üzerinden, değerlendirmiştir. Bu doğrultuda sahayı gözlemleyen ABD istihbarat kaynakları, süreci, ilk önce “Rus donanmasının rutin yer değiştirme faaliyeti” gibi algılamıştır (Black ve Pleitgen, 2014). Ancak daha sonra 2014-Kırım operasyonunu analiz etmeye çalışan “*ABD Ordusu Eğitim ve Doktrin Komutanlığı İstihbarat (TRADOC G-2)⁵⁴ Destek Faaliyet (US TRISA)⁵⁵*” (2014) raporunda süreç; ayrıntılı bir

⁵⁴ “*US ‘TRADOC G-2’ (United States Army Training Doctrine and Command G-2 ‘Intelligence’)*”; gerçekleşmiş ve olası gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkabilecek tehditlere karşı önlem bağlamında, veriler ve senaryolarla ABD Silahlı Kuvvetleri’ni eğitmek ve savaşa hazırlamak mahiyetinde, muhtelif kuvvet ve komutanlıkları kapsayan koordineli askeri operasyonel-istihbarat-analiz birimidir (Bkz. US TRADOC G-2, 2015).

şekilde incelenmiş ve gelişmenin tehdit arz ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca ilgili rapor; bazı faaliyetleri, açık kaynaklarda yer alan “tasnif edilmemiş” bilgiler doğrultusunda analiz ettiğini de belirtmiştir.

Şekil 3. 2014-Kırım Operasyonu Aşamaları⁵⁶

Kaynak: US TRISA, (2014, s. 15)

“27 Şubat 2014” : Başkent Simferopol’de “*parlamento binası*” ve “*bakanlıklara ait binalar*”, donanımlı silahlı birlikler⁵⁷ tarafından ele geçirilmiş; bu binalara “*Rus bayrağı*” çekilmiştir (Bkz. Şekil 3., 1 Nolu Eylem). Ukrayna’da bağımsızlık sonrasında birçok defa “protestolara sahne” olan kamu binalarının kontrolüne karşın, Rus güçleri tarafından hükümete ait binaların ele geçirilmesi; bir “güç gösterisi” niteliği taşımaktadır. Sembolik olarak bu alanların kontrolü ile

⁵⁵ “US TRISA (TRADOC G-2 Intelligence Support Activity)”; Ekim 2014’te, Kırım’da yürütülen Rusya’nın operasyonuna ilişkin “*Crimea Crisis: February-March 2014*” başlıklı raporu, yayınlamıştır (Bkz. US TRISA, 2014).

⁵⁶ Kırım Yarımadası’nda “27 Şubat 2014 ve 24 Mart 2014” tarihleri arasında gerçekleşen “*eylemler*”; Şekil 3’te “*numaralandırılarak*” belirtilmiş (US TRISA, 2014, s. 15) ve tarafımızca kaynak rapor doğrultusunda operasyonel faaliyetler de analiz edilmiştir.

⁵⁷ “120 askeri personelin olduğu ve personellerin ‘*makinelî tüfek ve el bombaları*’ ile donanmış olduğu”, belirtilmektedir (Bkz. US TRISA, 2014, s. 14).

verilmek istenen mesaj; Kırım'da "karşı saldırı veya savunma gücünün" olmadığı, şeklindedir. "Kamusal alanların öncelikli olarak kontrol altına alınması"; Kırım'da askerî-idari hâkimiyetin Rus güçleri tarafından sağlandığını (veya sağlanacağını) da göstermiştir (US TRISA, 2014, s. 14). Aynı gün gece ise "*Simferopol sivil havalanı*" ve "*Sivastopol askerî havaalanı*", kontrol altına alınmıştır (Bkz. Şekil 3., 2 ve 3 Nolu Eylemler). İki tabura yakın Rus Hava Kuvvetleri'ne mensup askerin ve bazı "*Rus Özel Operasyon Gücü-Spetsnaz*" kuvvetlerinin, Rusya tarafından Kırım'a yollandığı da belirtilmiştir. Bu askerî hareketlenmenin nedeni ise, Kırım'da "*Rusça konuşan nüfusun korunması*" için intikalin gerçekleştirildiği şeklinde açıklanmıştır (US TRISA, 2014, s. 14-15).

"28 Şubat 2014" : Silahlı gruplar tarafından, "*Kırım Devlet Televizyonu ve (Ukrayna-Kırım İletişim Şirketi) Ukrtelecom'a*" ait bölgede "*iletişim ağını sağlayan tesisler*"; kontrol altına alınmıştır. Bu şekilde, internet servis sağlayıcısı başta olmak üzere özellikle telefon-mesaj yoluyla Kırım'da iletişimin sağlanması da engellenmiştir (US TRISA, 2014, s. 15). Ancak başta bilgi akışını kesen bu eylem (bkz. Şekil 3., 4 Nolu Eylem); daha sonrasında stratejik ve operasyonel bağlamda, "dezenformasyon" ve "algının şekillendirilmesi" açısından da önem arz etmektedir.

"1 Mart 2014" : Rusya Devlet Başkanı "Vladimir Putin", Ukrayna'da bulunan "*etnik Rusları korumak*" için Rus Parlamentosu'ndan izin istemiştir. Bu izin öncesinde alınan tatbikat kararlarına istinaden, bölgeye intikal etmiş olan Rus kuvvetleri ile birlikte "maskeli silahlı gruplar", kilit noktaları abluka altına almışlardır (Bartles ve Mc Dermott, 2014, s. 55). "Doğu Ukrayna'da Rusya yanlısı (Ukrayna aleyhine) mitingler" sonrasında Rus Parlamentosu, Putin'e onay vermiştir (US TRISA, 2014, s. 25). Onay doğrultusunda Rusya'da alınan kararların "*Soğuk Savaş retoriği*" şiddetinde alındığı; bu kararların üst meclis tarafından desteklendiği de belirtilmiştir (Walker ve Salem, 2014b). Rus Parlamentosu'nun almış olduğu kararın sadece Kırım ile sınırlandırılmadığı ve "*Ukrayna topraklarının tamamının*" kast edildiği işaret edilmiştir. Ayrıca bu karar ile Rus ordusunun Ukrayna'ya müdahale edebileceği de vurgulanmıştır (Walker ve Salem, 2014b). Diğer taraftan dönemin ABD Başkanı Barack Obama'nın "*Rus toplumuna*" hakaret mahiyetindeki söylemlerine Rusya'dan tepki gecikmemiştir. ABD Büyükelçisi'nin Rusya'dan gönderileceği kamuoyuna bildirilmiştir. Gelişmeler doğrultusunda Kırım için gizli

planlamanın “kararlı” bir hale geldiği ve bu doğrultuda Putin’in Ukrayna’da “sosyopolitik durum normale dönüşünceye kadar” asker gönderilmesinin gerekli olduğunu ifade ettiği de belirtilmiştir (Walker ve Salem, 2014b).

“6 Mart 2014” : Rus Parlamentosu’nun “onayı” ile Rusya’nın çıkarları doğrultusunda “kuvvet-güç kullanma” hakkının deklare edilmesi sonrasında Rusların korunması için harekete geçilmiş olması, operasyonlara destek oluşturmuştur. Bu gelişme ile Kırım’da yerel gruplara mensupmuş gibi hareket eden Rus Donanması personelinin “meşru müdaafa güçleri” gibi görünme çabasının son bulduğu iddia edilmiştir (US TRISA, 2014, s. 15). Akabinde Sivastopol’de bulunan Rus donanmasının ve operasyonun güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Operasyonun güvenliği bağlamında, “Novoozerne” limanında bulunan Ukrayna’ya ait filonun çıkışını engellemek –donanmanın açık denize çıkışını imkânsız hale getirmek– ve “Donuzlav Gölü” ağzını kapatmak gerekmektedir (Bkz. Şekil 3., 5 Nolu Eylem). Bunun için Rusya, Donuzlav’da “‘Ochakov’ adlı denizaltı imha gemisini” batırmıştır (US TRISA, 2014, s. 15-16; DHA, 2014). ABD askerî istihbarat raporunda, 6 Mart 2014’te, Rusya’nın kombine bir “bilgi savaşını (IW)” yürütmeye çalıştığı da belirtilmiştir (US TRISA, 2014, s. 16). “Simferopol”; Kırım’ın başkenti ve Ukrayna’ya ait tüm “medya organlarının” bulunduğu merkez olması sebebi ile önem arz etmektedir. Rapora göre; Kırım’da “silahlı gruplar” tarafından bu alanda tam kontrolün sağlanması (bkz. Şekil 3., 6 Nolu Eylem) ile birlikte televizyon kanalları “Rus-Rossiya 24” kanalına yönlendirilerek, operasyona dair “yeni yönetim” algısı verilmiş ve düzenli bir şekilde “propaganda-dezenformasyon” sağlanmıştır (US TRISA, 2014, s. 16). Ayrıca rapor, “Kerch Boğazı” geçiş güzergâhında Rus (füze bataryalarının da yer aldığı çeşitli saldırı ve savunma kabiliyeti olan) askerî birliklerinin konumlandığını ve Ukrayna’nın doğusunda yapılan yığınakla “tehdit ve oyalama” mahiyetinde stratejik bir hareketlenme sergilendiğini de belirtmiştir (US TRISA, 2014, s. 16). Böylece Kırım’ın “ana kara ‘Ukrayna’ bağlantısı kesilerek”, askerî üslerle “iletişimin engellenmesi”, amaçlanmıştır (Kofman, Migacheva, Nichiporuk, Radin, Tkacheva ve Oberholtzer, 2017, s. 9-10). Kofman vd. (2017); Ukrayna’nın Kırım’da Rusya’nın başlattığı operasyon karşısında yaklaşık bir hafta içinde kontrol sağlayamadığını belirtmişlerdir. Ayrıca “ABD Askerî İstihbarat” raporunda belirtildiği şekilde, Rus istihbaratının eski “Berkut” teşkilatı mensuplarını kullanarak, “yerel milisleri ve öz savunma birimlerini” örgütlediğini iddia

etmişlerdir (Kofman vd., 2017, s. 9). Diğer taraftan Kırım’da “*Rus Hava İndirme Birlikleri’nin (Vozdushno Desantnye Voiska-VDV)*” toplumsal düzeni sağlamak iddiası ile “*yerel güvenlik gücü-polis üniformalarını*” giyerek hareket ettiklerini de belirtmişlerdir (Kofman vd., 2017, s. 10). Çok yönlü yürütülen operasyonda bu durum, baskılama yöntemi ve psikolojik harekâtın bir parçası olarak önemlidir. Çünkü VDV’nin iç güvenlik rolü üstlenmesi ile birlikte bir taraftan asayiş sağlanmakta ve diğer taraftan savunma pozisyonu oluşturabilecek iç unsurların kontrolü de kolaylaşmaktadır. Aynı zamanda bu durum; Kırım’da operasyonel bağlamda Rus kuvvetlerinin direkt müdahale kabiliyetini artırmak ve psikolojik bağlamda hâkim güç algısını oluşturmak için de önemli bir eylemdir.

“8 Mart 2014” : Uluslararası gözlemcilerin Kırım’a girişleri (bkz. Şekil 3., 7 Nolu Eylem) engellenmiştir. Bu şekilde, operasyona dair bir bilgi akışının önü kesilmiş ve böylece uluslararası kamuoyunda oluşacak olan cezai yaklaşımların delillendirilmesi de engellenmiştir. Birkaç defa Kırım sınırlarına girmeye çalışan “*Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı-AGİT*” temsilcileri; Rus olduğu iddia edilen “*üniformalı silahlı personeller*” tarafından uyarı ateşi ile geri çevrilmiştir (US TRISA, 2014, s. 16). ABD askerî istihbarat raporunda bu çaba; Rus kuvvetleri ve beraberinde hareket eden “*Kırım Öz Savunma Birlikleri*” olarak anılan silahlı grupların korunması ve ilerde ortaya çıkabilecek olan “*cezai durumun*” önüne geçilmesi bağlamında değerlendirilmiştir. Ayrıca rapor; operasyon sürecinde dış kamuoyunu “bilgilendirmeme” ve “minumum gözlem” sağlama faaliyeti şeklinde “engelleme taktiklerinin” kullanılmış olduğunu da belirtmiştir (US TRISA, 2014, s. 16).

“10 Mart 2014” : Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nde meydana gelen “hareketlilik” engellenmeye çalışılmıştır. Genel olarak Rus güçleri tarafından Kırım’daki “*askerî üslerin kontrolleri*” sağlanmasına karşın, daha “*küçük hedeflerin*” belirlenmesi ile “tedbir” niteliğinde eylemlerle operasyon kontrol altına alınmıştır. Bu bağlamda “*Simferopol askerî hastanesinin işgali*” (bkz. Şekil 3., 8 Nolu Eylem) önem arz etmektedir. Çünkü Ukrayna ordusu, tıbbi anlamda destek sağlama olanağını kaybetmiştir. Ancak hastane işgali ile Ukrayna ordusuna karşı harekete geçen ve operasyon içinde olan güçlerin tıbbi destek alması sağlanmıştır (US TRISA, 2014, s. 16). “10 Mart 2014” tarihli Ukrayna “Kyiv Post”gazetesi, askerî hastane işgalini, el koyma eylemi şeklinde değerlendirmiştir (Grytsenko,

2014). Kyiv Post, “Kırım-Bahçesaray’da (Bakhchisaray)” Simferopol ve Sivastopol arasında stratejik öneme haiz bulunan “askerî nakliye üssünün” ele geçirildiğini; burada konumlanan Ukrayna’ya ait motorlu taburun direniş göstermediğini belirtmiştir. Kyiv Post, Bahçesaray’da bulunan askerî üste “Ukrayna bayrağının kalmasına izin verilmiş” olduğunu; “maskeli silahlı grupların” kontrolünde sorgulamaların gerçekleştiğini ancak herhangi bir çatışmanın olmadığını da vurgulamıştır (Grytsenko, 2014). Ayrıca Kyiv Post, “müdafaa milislerinin” (veya öz savunma birliklerinin) endişeye gerek olmadığı hususunda bir bilgilendirme sağladığını belirtmiş; beraberinde Rus kuvvetleri tarafından Sivastopol limanında yer alan Ukrayna güçlerinin “tehdit” edildiğini ve bu doğrultuda “silahsızlandırmanın” gerçekleştirildiğini de bildirmiştir (Grytsenko, 2014).

“13 Mart 2014” : ABD askerî istihbarat raporuna göre, Ruslar ve Ukraynalılar’ın yoğun bir şekilde kullandığı ancak “Putin karşıtı” başta “Vkontakte adlı (beşyüz bin üyesi olduğu belirtilen) site” olmak üzere yaklaşık “on üç site” bloke edilmiştir (US TRISA, 2014, s. 16). Hızlı bir şekilde sosyal medya iletişimi kesilerek, Rusya aleyhine yürütülen kampanyalar engellenmiştir. Kırım’da yürütülen operasyona dair “internet kontrolü de sağlanmıştır” (Bkz. Şekil 3., 9 Nolu Eylem). Rapor, bu eylemleri, “operasyonel faaliyetlere” ilişkin haberleri kontrol altına alma, bilgilendirmeyi sınırlandırma ve/veya “engelleme girişi” şeklinde değerlendirmiştir (US TRISA, 2014, s. 16).

“15 Mart 2014” : “Doğal gaz boru hattı kontrolü”; Kırım’a sağlanan enerji açısından önem arz etmektedir. Ukrayna üzerinden Kırım’a aktarılan hattın kontrolünün sağlanması; altyapı açısından operasyon için “stratejik kilit (tikanma) noktası” niteliği taşımaktadır. Hat, Ukrayna tarafından korunamamıştır. Rus kuvvetleri, “Strilkove (Ukrayna ana karası ile Kırım Yarımadası arasında küçük bir bölge)” civarında yer alan “doğal gaz dağıtım merkezini” ele geçirmiştir. Akabinde Ukrayna, Kırım’a elektrik enerjisi sağlayan ağı kontrolünü de kaybetmiştir. Bu stratejik eylem sonrasında Ukrayna, “Kırım sınırında savunma mevzileri”, hazırlamıştır (Bkz. Şekil 3., 10 Nolu Eylem) (US TRISA, 2014, s. 17).

“18 Mart 2014” : “Simferopol’de” askerî üste yaşanan küçük ölçekli çatışmalar sonrasında Ukrayna Silahlı Kuvvetleri kayıplar vermiştir (Bkz. Şekil 3., 11 Nolu Eylem) (US TRISA, 2014, s. 17). Kayıpların verildiği bu süreç, Kırım’daki

operasyonun kırılma noktalarından biri olmuştur. Öncelikli olarak Rusya'nın yürüttüğü operasyona askerî düzeyde temkinli yaklaşan “Ukrayna Savunma Bakanlığı”; bu çatışma sonrasında Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne koruma ve güç kullanmaları yönünde yetkilendirme sağladığını belirtmiştir. Ancak birgün sonra ilginç bir şekilde Ukrayna'daki askerî otoriteler; “25.000 personeli geri çekme kararı”, vermiştir (US TRISA, 2014, s. 17). Bu rakam; “ABD İstihbarat-Destek Faaliyet Raporu-US TRISA'ya (2014)” göre, Kırım'da o an için hazır bulunan Ukrayna'nın tüm askerî personeli anlamına da gelmektedir. Ayrıca rapor, geri çekilen personelin Ukrayna'da bulunan askerî üslere yerleştirileceği kararına da dikkat çekmektedir (US TRISA, 2014, s. 17). Sonuç olarak, askerî düzeyde donanımlı ve güçlü bir ordu profili sergileyen Rus ordusuna karşı Ukrayna kuvvetlerinin “savunma anlayışını kaybettiği” ve Kırım'daki üslerini teslim etmeye ikna oldukları da ortaya çıkmıştır. Aslında 25.000 Ukrayna'lı askerî personelin geri çekilme kararı ile birlikte en başta süreci yöneten Ukrayna'daki askerî otoriteler, Rusya'nın “askerî üstünlüğünü”, kabul etmişlerdir.

“19 Mart 2014” : “Sivastopol'da ana askerî üs” ve “iki deniz karakolu”nun savunma milisleri desteğinde Rus güçleri tarafından ele geçirildiği (bkz. Şekil 3., 12 Nolu Eylem) belirtilmiştir. Ancak özellikle “yerel milislerin” bu eylemleri gerçekleştirdiğine dair bir tablonun oluşturulduğu da iddia edilmiştir (US TRISA, 2014, s. 17). Ukrayna “donanma komutanının kaçırıldığını” ve daha sonra serbest bırakıldığını belirten ABD istihbarat raporu; yerel milislerin ele geçirilen üslerde Rus bayraklarını çektiklerini ve bazı yerleşim yerlerinde Kırımlılar tarafından “bağımsızlık” yönünde toplumsal hareketlenmenin seslendirildiğini vurgulamıştır. Ayrıca rapor, Rus yanlısı grupların kitlesel gösterilerde RF'ye bağlılıklarını bildiren bir tutum içinde olduklarını ve bu doğrultuda yarımada'nın “Rusya'nın bir bölgesi” gibi kabul edildiği görüntünün kararlı bir şekilde devam ettiğini açıklamıştır (US TRISA, 2014, s. 17). Sonuç olarak, askerî üs ve deniz karakolu gibi noktalarının ele geçirilmesi; operasyonel bağlamda kontrollü alanları artırma ve bir direnişi engelleme anlamına gelmektedir. Yerel milisleri öne çıkaran tablo ise, “aldatmaya ve yönlendirmeye” yönelik bir taktik gibi algılanabilir. Özellikle “üst düzey bir komutanın kaçırılması”, tehdit ve “gözdağı” niteliği taşımaktadır. Ayrıca kitlesel gösteriler ise, askerî ve siyasi bağlamda daha sonraki aşamalar için zemin oluşturan nitelikte değerlendirilebilir gelişmelerdir.

“21 Mart 2014” : Rusya’nın koordine ettiği “milisler ve Rus kuvvetleri”; “Sivastopol-Fiolent’te 174. Hava Savunma Alayı’nı” ve beraberinde “S-300’leri” ele geçirmişlerdir (Bkz. Şekil.3., 13 Nolu Eylem) (US TRISA, 2014, s. 17-18). Bu aşama; öncelikli olarak operasyonda “stratejik silah gücünün ele geçirilmesi” ve daha sonra “teslimiyet zemininin oluşturulması” açısından önemlidir. Ayrıca askerî ve stratejik bağlamda eylemsel kabiliyetin sergilendiği bir durumu da göstermektedir. Çünkü önemli bir avantaj sağlayabilecek “karadan-havaya füze sistemi S-300’ler”; Rus güçlerine karşı operasyonun genişlemesi bağlamında veya havadan-karadan olası Rus güçlerinin intikali için de tehdit oluşturmaktadır. Ancak ABD askerî istihbarat raporu “US TRISA” (2014) ; “Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’ne mensup personellerin” bu kontrolü sağlanan alanlarda “teslim” olduklarını ve/veya Rus güçlerinin direktifleri ile “görevlerine devam” ettiklerini belirtmiştir. Ukrayna’da ele geçirilen askerî üslerin çoğunda “Rus asıllı personellerin” olduğunu, “etnik bağlılığın” operasyonda önem arz ettiğini ve S-300’lerin güvenlik kontrolleri sağlandıktan sonra “Rus silah envanterine” kısa süre içinde dâhil edileceğini de iddia etmiştir (US TRISA, 2014, s. 17-18). Aynı zamanda rapor, 21 Mart 2014 tarihinde Ukrayna donanmasının hareket kabiliyetini engellemek için kapatılan Donuzlav Gölü’nden “Cherkasy adlı Natya sınıfı mayın tarama gemisinin” kaçtığını belirtmiştir (Bkz. Şekil 3., 14 Nolu Eylem) (US TRISA, 2014, s. 18). Rapora göre, Ukrayna donanmasına ait diğer gemiler ise geçiş alanı oluşturulması için “yardım” etmemişlerdir. Tekrar savunma pozisyonuna dönen “Cherkasy” ve mürettebatı, diğer Ukrayna donanma komutanları ile personellerinin aksine teslim olmamıştır. Rapor, bu gelişme öncesinde Kırım’da bulunan Ukrayna deniz kuvvetlerine ait gemilerin koordinasyon oluşturamadıklarını ve harekât kabiliyetlerinin sonlandırılmış olduğunu da belirtmiştir. Ancak tek bir geminin Rus Filosu’na karşı etkili olamayacağı açıkça anlaşılmış olmasına rağmen Cherkasy, sembolik bağlamda Rus deniz gücü tarafından teslim olması hususunda zorlanmıştır (US TRISA, 2014, s. 18). Operasyona karşı askerî bir direniş sergilenmiş ancak duruma istinaden Rusya, bir şekilde koşulsuz teslimiyetin sağlanması açısından bu durumu “sınırlandırarak” da örnek oluşturmıştır.

“22 Mart 2014” : Bir kısmı Ukrayna kuvvetleri tarafından kontrol edilen “Belbek Hava Üssü’nde” (bkz. Şekil 3., 15 Nolu Eylem) çatışmalar yaşanmıştır. Ancak ABD askerî istihbarat raporuna göre, bölgede savunma pozisyonundaki

Ukrayna kuvvetleri, öncelikli olarak “*Rus ‘BTR-80/APC’lere (zırhlı personel taşıyıcılara)’ karşı dirençlerini kaybetmiş*” ve akabinde birçok yerde Rus asıllı Ukrayna’lı askerî personelin sergilediği yaklaşım gibi Belbek Hava Üssü’nde de benzeri bir durum ortaya çıkmıştır. Sürece istinaden Rus asıllı Ukrayna’lı askerî personellerde ve özellikle emir komuta kademesindeki yetkin askerlerde “*teslim olma eğilimi*” görülmüştür (US TRISA, 2014, s. 18-19). Rapor, Kırım operasyonunu aşamalandırarak süreci, “*stratejik olmayan ancak zor hedeflerin sona bırakılarak çözümlenmesi*” şeklinde değerlendirmiştir. Aynı zamanda rapora göre bu süreç; “*yetersizlikler ve eksiklikler*” dâhilinde Ukraynalı askerlerin ve subayların, ordu içinde yer alan “*etnik Rus personeller (silah arkadaşları) için çatışmaları sorguladıkları*” bir duruma dönüşmüştür. Hatta bu süreç ile birlikte, Kırım’da bulunan Ukrayna kuvvetleri arasında yaşanacak ölümlerin ne için olacağı hususunda bir yargının olgunlaşma eğilimi gösterdiği de belirtilmiştir (US TRISA, 2014, s. 18-19). Diğer taraftan Kırım’da “22 Mart 2014” tarihinde “*U-510 (Ukrayna Donanması Komuta Gemisi) Slavutych’un*” ele geçirilme süreci; Rusya’nın operasyonel yaklaşımına psikolojik harekât açısından ve taktiksel bağlamda model oluşturmuştur (US TRISA, 2014, s. 20-22). İlk aşamada Rusya’ya ait römorkörün Sivastopol limanı ve çevresinde yer alan Ukrayna’ya ait gemileri kıyıda tutma/engelleme girişimleri başarılı olmuş; akabinde “*Ternopil*” adlı (Ukrayna Donanması’na ait) korvete donanımlı (kimliği belirsiz) silahlı güçler tarafından el konulmuştur (US TRISA, 2014, s. 20). Ancak liman ve çevresinde yaşanan bu gelişmelere rağmen “*Slavutych-Komuta Gemisi*”, silahsız direniş göstermiş ve çeşitli yöntemlerle gemiyi ele geçirmek isteyen silahlı güçleri uzaklaştırmıştır. Sonraki aşamada “*Rus savaş gemileri*”, Ukrayna donanmasına karşı konumlanarak engelleme görevini de devir almıştır. Akabinde Slavutych, Ukrayna donanmasına ait diğer gemilere yapılan “*teslim olun veya Rus güçlerine katılın*” çağrısına karşılık vermemiştir. Ancak gemide yer alan askerî personele “*psikolojik baskı*” uygulanarak aileleri tarafından aranmaları sağlanmış ve personelin bir kısmı gemiden ayrılmıştır. Daha sonra Slavutych’ta kalan askerler, kaçak durumuna düşecekleri ve hapis cezası alacaklarına dair duyumların (söylentilerin) etkisi altında kalmıştır. Nihayetinde Slavutych’ta “*etnik Rus veya Kırım’da ailesi bulunan askerî personeller*” de Rus ordusuna katılmıştır (US TRISA, 2014, s. 20-22). US TRISA (2014) askerî istihbarat raporuna göre, 22 Mart 2014’te “*Rus özel harekât ve yerel milis güçler*” tarafından

Slavutych'e düzenlenen operasyonun son aşaması; limanda yer alan halkın izlediği bir “gösteriye” dönüşerek ve gemiye “Rus bayrağı” çekilerek tamamlanmıştır. Ayrıca rapor; “karşı kuvvet taktikleri” açısından operasyonu değerlendirerek, operasyonun “ele geçirmeye ve donanımların kontrolüne” ilişkin mükemmel bir örnek teşkil ettiğini de vurgulamıştır (US TRISA, 2014, s. 22).

“24 Mart 2014” : Askerî kapasite açısından Ukrayna ordusu içinde güçlü bir yapı olarak belirtilen “Feodosiya'daki I. Deniz Taburu”; yürütülen operasyonel eylemlere –konumlandığı alan açısından– uzak olmasına karşın savaşmayı red etmiş ve teslim olmuştur (Bkz. Şekil 3., 16 Nolu Eylem). Bu red ve teslim sürecinde öncelikli olarak, milisler ve Rus güçleri, taburu “abluka” altına almıştır. Daha sonra “müzakere” oluşturulmuştur. Akabinde taburun “üssünü terk etmesi” hususunda taraflar arasında anlaşma ortamı sağlanmıştır. Sonuç olarak, anlaşma uygulanmamış ve “Feodosiya'daki I. Deniz Taburu'nda” savaşmayı red eden piyadeler teslim alınmıştır. Ancak bu durum, Ukrayna geçici Devlet Başkanı Oleksandr V. Turchynov tarafından alınan karar doğrultusunda, “Kırım'da konumlanan tüm askerî güçlerin Kırım'ı ‘terk etmeleri’ emrine” müteakip gerçekleşmiştir (US TRISA, 2014, s. 18-19). Feodosiya'da yaşanan bu süreç, anlaşma ortamı oluşturulmasına ve siyasi iradenin yönlendirmesine rağmen stratejik bağlamda “koşulsuz teslimiyete” dair kararlılığı da göstermiştir.

ABD askerî istihbarat raporu “US TRISA” (2014), Kırım'da Ruslar tarafından yürütülen “27 Şubat-24 Mart 2014” tarihleri arasında gerçekleşen operasyon sonunda “189 askerî tesisin” artık “Ukrayna-Kiev” tarafından kontrol edilmediğini ve bu alanların “yerel yönetimin kontrolü” altında olduğunu belirtmiştir (US TRISA, 2014, s. 26). Kırım operasyonu; 24 Mart 2014'te askerî strateji açısından “on altı eylem (bkz. Şekil 3.)” ile belirli bir aşamaya ulaşmıştır.

Ancak gerek operasyonun başlarında gerekse operasyonun ilerleyen seviyelerinde stratejik operasyonel başarı için gerçekleştirilen dolaylı eylemler, yukarıda tasvir etmeye çalıştığımız çerçeve ile sınırlı değildir. Çünkü Kırım ilhak sürecinde donanımsal ve psikolojik üstünlüğünü sağlayan ve aynı zamanda stratejik bağlamda sonraki süreçleri etkilemiş olan kontrollü dolaylı eylemler veya asimetrik taktikler de öne çıkmıştır. Bu bağlamda ilk başta Ukrayna Ordusu'nda üst düzey komutanlarla kurulan temaslar ve yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Ayrıca Sovyet

kökenli ordu anlayışının baskınlığı ve Ukrayna’da yaşanan siyasi istikrarsızlığın askerî anlayışa yansımaları da Kırım’ın ilhakında operasyonel gelişim açısından etkili olmuştur.

Örneğin; askerî personellerin “*tehdit*” altında olduğu ve “ailelerine yönelik” kasıtlı tehditlerin artarak devam ettiği gerekçesi ile Kırım’dan tüm personellerin çekildiği iddiasının karşısında, “*Rus ordusunda görev almak isteyen*” Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nde görev yapmış personellerle “*Rus Savunma Bakanı*” düzeyinde görüşmelerin gerçekleştiğine dair döneme ait haberler dikkat çekmektedir. Bu bağlamda “*Rus Haber Ajansı/ITAR-TASS*”; dünya kamuoyuna, Ukrayna Donanma Komutanı “*Tuğamiral ‘Denis Berezovsky’nin’ Rus Karadeniz Filo Komutan Yardımcısı*” olarak göreve atandığını bildirmiştir (Gumuchian ve Butenko, 2014).

Ancak Ukrayna ordusundan ayrılmadan önce üst düzey bir komutan olan Berezovsky; komutası altındaki personellerine yaptığı bir konuşmada, Rus operasyonu ile birlikte “*Ukrayna-Kiev’de ‘siyasi-iktidarın’ ele geçirilme sürecinin*” dışarıdan planlandığını ve Rusya tarafından desteklenen “*Viktor Yanukovych’in ‘meşru başkan’ olduğunu*” savunmuştur (Walker ve Stack, 2014). Bu bağlamda Berezovsky, operasyon sürecinde Ukrayna’yı temsil eden askerî bir otorite olarak, Rusya yanlısı siyasi bir söylemde bulunmuştur. Kırım’a düzenlenen operasyonun “ilk” günlerinde Berezovsky’nin “*astlarına silah bırakmaları*” ve direniş gösterilmemesi hususunda emir verdiği de ortaya çıkmıştır (Voronov, 2015, s. 9). Akabinde Ukraynalı yetkililer tarafından hemen dava açılarak “*ihnet*” ile suçlanmasına karşın Berezovsky, “*Kırım Halkına bağlılık yemini*” etmiştir (Voronov, 2015, s. 9). Benzer bir şekilde Rus kökenli “*Ukrayna Filo Komutan Yardımcısı Sergei Yeliseyev*”, ilhak sırasında hiçbir direniş göstermeden istifa etmiş; ancak istifanın hemen sonrasında Moskova tarafından “*Rusya Baltık Filosu Komutan Yardımcısı*” olarak görevlendirilmiştir (Polityuk ve Zverev, 2017).

Kırım operasyon alanında her iki tarafı inceleyen Todor Tagarev (2018); Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin “*sınırlı hazırlık ve lojistik*” sorunları olmasına karşın bilhassa Ukrayna donanmasının “*silah gücü ve personel*” açısından Rus güçlerine göre daha üstün olduğunu belirtmiştir. Ancak Tagarev, fiili anlamda Kırım’da “savunma ve mücadele” anlayışının olmaması ile birlikte Kremlin’in yönlendirdiği (askerî ve yerel milis) güçlerde sürekli bir artış olduğunu ve sonuç itibarı ile stratejik-

operasyonel bir başarı sağlandığını vurgulamıştır (Tagarev, 2018, s. 294). Bu bağlamda hem baskı ve çeşitli yöntemlerle ikna edilen hem de savunma ve mücadele anlayışını kaybeden Ukrayna ordusundaki üst düzey askerler, “teslim” olmuş veya “*taraf*” değiştirmiştir. Ayrıca bazı askerler, Rusya’ya *iltica* da etmişlerdir (Polityuk ve Zverev, 2017). Ukrayna Ordusu’nda yaşanan teslimiyet ve taraf değiştirme süreçlerinin aksine, Rusya tarafından “askerî olmayan yöntemlerin” uygulandığı Kırım operasyonunda, farklı durumlar da görülmüştür. Bu doğrultuda, “Ukrayna Donanma Komutanı” Berezovsky’nin yerine atanan “*Serhiy Haiduk*”, Ukrayna ordusunda yaşanan sürece ilişkin Rusya aleyhine söylemleri ile öne çıkmıştır (Osborn, 2014). Çünkü Haiduk, Rus yanlısı güçlere ve Rus ordusuna “katılımları” eleştirmiş; bu doğrultuda “Ukrayna’ya ihaneti” de söylemleştirmiştir. Ancak ihanet söylemine istinaden operasyonel ve taktiksel tepki de gecikmemiştir. Çünkü Haiduk’un karargâhı, “*silahlı Rus güçleri ve iki yüz gösterici*” tarafından hızlı bir şekilde “*ablukaya*” alınmıştır (Osborn, 2014). Daha sonra karargâhı çevreleyen göstericiler, “*ordunun Kırım halkını desteklemesi*” ve Ukrayna’da ortaya çıkan “*yeni yönetime karşı birlikte durulması*” yönünde çağrılar yapmışlardır (Osborn, 2014). Eylemciler, Ukrayna ordusunun bir provakasyona gelmemesi ve mukavemet göstermemesi için gösteri düzenlediklerini açıklamışlardır. Ayrıca eylemciler, abluka ve gösteri esnasında “*Sovyet*” dönemi simgeleri ile “*Rus bayraklarını*” da taşımışlardır (Osborn, 2014).

Kırım’da Rus güçlerinin direktifleri ve baskıları, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’ne mensup üst-ast personellerin görevlerini hızla terk etmelerine ve Ukrayna ordusunun direniş gücünü kaybetmesine de olanak sağlamıştır. Rusya’ya karşı belki de Ukrayna’nın tek müzakere gücü olan “*Ukrayna Donanması*”, Kırım’ın ilhak sürecinde, özellikle Ukrayna ordusunun prestij kaybetmesine neden olmuştur (Voronov, 2015, s. 10). Tuğamiral Haiduk, bu duruma dolaylı da olsa direniş göstermiştir. Ancak silahlı bir direnişin olmadığı sürecin sonunda donanmanın (yeni) komutanı Haiduk; “*Rus FSB Ajanları*” tarafından düzenlenen operasyonla (baskınlı) kaçırılmış ve akabinde tutuklanmıştır (Vasovic ve Baczynska, 2014; Voronov, 2015, s. 10). Her ne kadar “Ukrayna Donanma Komutanı Haiduk” daha sonra serbest bırakılsa da “Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’ne” yönelik bu süreç; “*itibarsızlaştırma*” çabası olarak değerlendirilmiştir. Hatta bu süreç, “*Moskova tarafından silahlı muhaliflere karşı*” yumuşak –barışçıl– bir şekilde yürütülen “stratejinin”

gerektiğinde sert müdahaleye dönüşeceğini göstermiş; ayrıca Kırım operasyonunda istenilen sonuca direkt ve dolaylı bir şekilde ulaşılacağına dair de önemli bir örnek oluşturmuştur (Vasovic ve Baczynska, 2014; Voronov, 2015, s. 9-10).

Kırım operasyonunun başladığı ilk günlerde, Charles Recknagel (2014), “Rusya ve Ukrayna” arasında olası bir savaş durumunda nasıl bir karşılaştırmının yapılması gerektiğini tartışmıştır. Bu doğrultuda Recknagel (2014), öncelikli olarak “*dengeşizliği*” vurgulamış ve “savunma harcamalarından” kuvvetlerin “tüm kapasitelerine” kadar Rusya’nın daha üstün bir profil sergilediğini belirtmiştir. Rusya’nın Ukrayna ile olası bir “sıcak savaş” durumunda farklı bölgelerde konumlandığı güçlerini toplayarak, baskın bir savaş yürütebileceğini de değerlendirmiştir (Recknagel, 2014). Kırım’da yine operasyonun ilk aşamalarında Johan Norberg (2014); özellikle “*Spetsnaz/GRU (Özel Kuvvetler/Rus Askerî İstihbarat Keşif Birimleri)*” ve “*Rus VDV (Hava İndirme Birlikleri)*” gibi profesyonel askerlerin özel operatif alanlarda görüldüğünü ve Rusya’nın operasyonu taktiksel açıdan güçlendirmesi gerekirse düzenli unsurları da sahaya gönderilebileceğini belirtmiştir (Norberg, 2014). “Sovyet mirası” olarak kalan “donanım ve ekipmanların” Ukrayna ordusu tarafından hâlâ kullanıldığını belirten Recknagel (2014) ise; operasyonel “güç ve tecrübe” açısından Rus ordusunda yer alan Spetsnaz ve VDV gibi kuvvetlerin “modernize” olduğunu ancak Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin bu eğilimi sergileyemediğini vurgulamıştır. Her iki ülke arasında olası bir savaş durumunda Recknagel (2014), Ukrayna’da “*askerî kapasitenin*” azaltılması ve “*zorunlu askerlik*” uygulaması gibi bazı faktörlerin etkili olacağını da belirtmiştir. Ancak öne çıkan bir vurgu (öngörü) ile Recknagel (2014); Kırım’a düzenlenen operasyonda “Ukrayna ve Rusya Silahlı Kuvvetleri’ni” kast ederek, “*Sovyet ordusunda birlikte görev almış askerlerin*” nasıl bir tutum izleyeceğini ve bu faktörün nasıl etkili olacağını yorumlamıştır. Herhangi bir Rus işgali durumunda “etnik bağların” etkisi ile “*bölgesel çekim*” oluşabileceğini ancak hazırlıksız Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin altyapısının tamamen “Batı’dan” gelebilecek saldırılara karşı “Sovyet-Moskova endeksli” yapılandırıldığını ve bu yapılanma doğrultusunda “görev anlayışının” oluşturulduğunu da değerlendirmiştir (Recknagel, 2014).

Bu bağlamda, Kırım’a düzenlenen operasyonda yeteri kadar askerî bir direnişin olmamasını yorumlamak mümkündür. Farklı etnik kökenlere sahip olmalarına

rağmen SSCB döneminden itibaren belirli bir disiplin içinde yer alan Ukrayna ve Rusya'nın ordu yapıları, doğal olarak Sovyet askerî kültürü üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca Moskova merkezli bir komuta yapısı düşünüldüğünde Ukrayna kuvvetleri, geçmiş emir-komuta etkisi altında kalmış olabilir. Bağımsızlık sonrasında yapılandırılmayan Ukrayna Ordusu'nun ve hazır hale getirilemeyen kuvvetlerin savaş kabiliyetlerini, hâlâ bu kültürün etkisi altında düşünmek de mümkündür. Ancak Ukrayna'da yaşanan siyasi krizlerin ve istikrarsız yönetimlerin güven ortamı oluşturmaması ile birlikte Rusya, daha önce Ukrayna'da genel anlamda hissedilebilir gücünü fiili olarak göstermiştir. Nihayetinde donanım ve kapasite açısından bir savaş gücü olmakla birlikte, silah gücü ve kullanma yeterlilikleri bağlamında Ukrayna Silahlı Kuvvetleri geçmişe bağımlı bir model içinde tasavvur edilirse; Ukrayna Ordusu'nun mental olarak operasyon sürecinde Rusya'nın gölgesinde askerî bir güç olduğunu yorumlamak da olanaklı hale gelebilir.

Kırım operasyonunda askerî direnişin olmamasını bir başka açıdan değerlendiren “Stephan J. Cimbala” (2014); Rusya'nın “*askerî ikna (military persuasion) yöntemini*” kullandığını ve bu yöntemin “askerî-siyasi” bileşenlerle birlikte kombine bir güç oluşturduğunu belirtmiştir. O'na göre, operasyon öncesinde Ukrayna'da yaşanan olaylar; sürece zemin oluşturmuş, “*siyasi dezenformasyon ve stratejik aldatma*” ile Kırım'ın operasyonel altyapısını hazırlamıştır. Adeta bölge, operasyondan önce bir nevi ele geçirilmiştir (Cimbala, 2014, s. 359-360). Rusya'nın ayrılmaz bir bölgesi” olarak kabul edilen Kırım'ın ilhak süreci ve bu süreçteki stratejik yaklaşımda ortaya çıkan taktiklerden “*askerî ikna etme pratiği*”; derinlemesine bir şekilde ve geniş boyutta bir ilişki içindedir. Çünkü bu pratik; istenilen siyasi ve askerî amaçlara ulaşmak için “*silahlı kuvvetlere ve hedef topluma*” zarar vermeden hatta “*devlet ve devlet dışı aktörlerin*” alacakları kararları da etki altına almaya çalışan “*psikolojik bir strateji*” şeklinde tasarlanmıştır (Cimbala, 2014, s. 360-361). Bu psikolojik strateji ise; “*zamanında ve doğru istihbarat*” ile sağlanmış ve konvansiyonel bir savaşta zaferi sağlayan “*ateş gücü ve manevralar*” kadar etkili olmuştur (Cimbala, 2014, s. 360). Ayrıca Cimbala'ya göre, hedef unsurların ikna edilme süreci; rakip kuvvetlerin (düşmanın) “*amaç-kapasite-yetenek*” çerçevesinde durumları değerlendirilerek ve “*ideolojik-toplumsal*” yaklaşımları da “doğru tahlil” edilerek gerçekleşmiştir (Cimbala, 2014, s. 360). Sonuç olarak, askerî bağlamda Rusya'nın Kırım operasyonu kapsamında “direnişin olmaması” vb. durumlar için

Ukrayna askeri ikna edilmiş; aynı zamanda dolaylı yöntemler ve çeşitli taktiklerle “algı savaşı” da etkin bir şekilde yürütülmüştür. Bu doğrultuda “Sun Tzu ve Liddle Hart” gibi düşünörlere atfen geçmiş savaş stratejilerinde de benzer taktiklerin kullanıldığını belirten Cimbala (2014), küçük ölçekli kuvvetlerin kullanıldığı Kırım operasyonunun başarılı olmasında “*kazanmak için koşulların manipöle*” edildiğini; “*caydırıcılık ve diplomasi*” dâhil olmak üzere –iç ve dış tepkimelerin oluşması bağlamında– süreçte “*iradelerin ve zihinlerin*” kontrol altına alındığını farklı bir yaklaşımla tasvir etmiştir (Cimbala, 2014, s. 359-364).

Aslında ilhak süreci; Kırım’da Rusya tarafından yürütölen “askerî operasyon” ile Kırım-Rusya ekseninde alınan politik kararlara istinaden “siyasi operasyon” birlikte ilerlemiştir. Askerî müdahale ile siyasi amaçlar sağlanmaya çalışılmış; siyasi manevralarla askerî stratejik amaçlar da meşrulaştırılmıştır. Diğer taraftan “algı operasyonları ile askerî ve siyasi operasyonların karşılıklı etkileşimi” de zamanlama açısından önemlidir. Bu doğrultuda Kırım ilhak sürecinde “*siyasi operasyon*”; “referandum tartışmaları, davetle müdahale, bağımsızlık kararı ve Rusya’ya bağlanma” hususundaki gelişmelerle birlikte şekillenmiştir. Kırım’daki “siyasi operasyona” ilişkin önemli gelişmeleri tespit etmek; öncelikle ilhak sürecinin anlaşılması ve akabinde Rusya’nın sergilediğı doğrusal olmayan savaş stratejisinin anlaşılması bağlamında önem arz etmektedir.

“Kırım Yüksek Konseyi”, Kırım operasyonunun başlarında “6 Mart 2014’te”, “16 Mart 2014’te yapılmak üzere bir referandum kararı” almıştır (Traynor, Lewis, Willsher ve Wintour, 2014). Bu kararın aslında “Rusya Federasyonu’na” bağlanma kararı olduğı da belirtilmiştir. Ancak Kırım’daki bazı yetkililer, bu karar sonrasında “onay” için halka gidileceğini açıklamış ve Rusya’dan bu süreçte “yardım” talebinde bulunulduğunu da belirtmişlerdir (Traynor vd., 2014). Referanduma dair bu gelişmeler doğrultusunda “Kırım Yüksek Konseyi” karar değıştirerek, ilk önce “25 Mayıs 2014” tarihi için “*bağımsızlık referandumu*” kararı almış; daha sonra referandumun “30 Mart 2014” tarihinde olacağını ve akabinde referandumun “16 Mart 2014’te” yapılacağını, açıklamıştır (Kofman vd., 2017, s. 10). Referandum tarihine dair kararsızlık durumu, yerel temsilciler ile Moskova arasında bir koordinasyon sorunu olabileceğı veya Ukrayna kuvvetleri tarafından gerçekleştirilecek bir saldırıya karşı “operasyon-ilhak sürecinin hızlandırılmasına

ilişkin” bir karar olabileceği yönünde değerlendirilmiştir. Ayrıca kararsızlık için konseyin sonradan değiştirdiği ilk referandum tarihi ile çakışan Ukrayna’da kurulan yeni (geçici) hükümetin 25 Mayıs 2014 tarihli seçim kararının da etkili olduğu belirtilmiştir (Kofman vd., 2017, s. 10). Bu doğrultuda referandum tarihine ilişkin belirsizlik, operasyonun genişlemesine ve ilhak girişimine, bağlanabilir. Ukrayna’daki yeni (geçici) hükümet, bu süreçte, Kırım’ın Ukrayna’ya bağlı kalmasını sağlayacak kararlar alabilir veya iyileştirmeler sunabilir. Bu olasılıklar, hem Kırım’da hem de uluslararası kamuoyu nezdinde operasyonun ve ilhakin akıbetini zorlaştırabilir. Operasyonun ilk günlerinde Kırım’da referandum tarihinde yaşanan aciliyetin bu bağlamda öngörülen senaryolara karşı tedbir niteliğinde alınmış kararlar olduğu da olasıdır. Aslında bu aciliyet süreci; siyasi operasyonun bir parçası olarak hazırlıksız dahi olsa Rusya’nın spontane ve refleksif-politik manevralarını birlikte algılamayı daha olanaklı hale getirmektedir.

Kırım, 27 Şubat 2014 ‘teki parlamento baskınından hemen sonra, Rusya’ya katılım hususunda önemli bir gelişme yaşamıştır. Daha önce Kırım’da “*ayrılıkçı lider*” olarak görülen “*Rusya Birlik Partisi Başkanı Sergei Aksynov*”, baskına mukabil hızlıca “(yeni) Kırım Başbakanı” seçilmiştir (Katchanovski, 2015b, s. 81). Kırım Konseyi’ni temsilen Başbakan Aksynov ve (federal şehir statüsünde) Sivastopol Konseyi, “*tek taraflı bağımsızlık*” ilan ederek, Ukrayna’dan ayrıldıklarını, bildirmişlerdir (Katchanovski, 2015b, s. 81).

Operasyon tamamlanmadan ve referandum kararının birçok kez değiştirilmesine rağmen operasyon başlangıcında deklarasyon niteliğinde bir bağımsızlık kararı alınması ve siyasi liderlerin açıklama yapması; Rusya’nın operasyonunu da güçlendirmiştir. Bu açıklamalar; operasyonu baskılamaya çalışan olası etkili unsurlar için ve başlangıcından itibaren operasyonu meşrulaştırma süreci için önemlidir. Aynı zamanda açıklamalar; Rusya’nın stratejik ve operasyonel bağlamda destek niteliğinde siyasi enstrümanları nasıl etkili kullandığına dair de örnek olabilir.

Rusya’nın Kırım’daki askerî ve siyasi operasyonunu destekleyen ve güçlendiren bir diğer gelişme ise, Birleşmiş Milletler (BM)’de düzenlenen bir toplantıda yaşanmıştır. “BM Güvenlik Konseyi’nde” dönemin “*Rusya daimi temsilcisi Vitaly Churkin*”, “01 Mart 2014’te”, Yanukovych tarafından yazılan bir

“mektubu” konseye sunmuştur (Zadarnoi, 2015, s. 144). Çünkü bu mektup; Kırım sürecinde “davetle müdahale veya güç kullanılmasına” ilişkin talepler doğrultusunda, Moskova tarafından “delil” olarak görülmüştür (Zadarnoi, 2015, s. 144). Mektup, “*yasal ve seçilmiş Cumhurbaşkanı*” ibaresi ile yazılmıştır (United Nations Security Council [UNSC], 2014). Adeta bu ibare ile Yanukovich, Ukrayna’da tartışmalı karar yetkinliğini de Rusya lehine BM’ye işaret etmiştir. Aynı şekilde Rusya, operasyon sürecinde birçok defa Euromaidan sonrası ülkeyi terk eden ve Ukrayna Parlamentosu tarafından görevden alınan Yanukovich’i meşru başkan olarak belirtmiştir (Zadarnoi, 2015, s. 144). Yanukovich, mektubun içeriğinde, Ukrayna’da “*yasal dışı bir iktidarın kaos ve anarşi ortamı*” ile birlikte karar mekanizması oluşturduğunu; “Kırım’ın” ve özellikle “*Ukrayna’nın güneydoğusundaki halkın*” zor durumda olduğunu; yasadışı iktidarın faaliyetleri karşısında güneydoğudaki bu halkın “*insan hakları ve can güvenliği*” açısından “*tehdit*” altında olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yanukovich, Ukrayna’nın güneydoğusunda “*etnik köken ve kullanılan dil*” kaynaklı sebeplerle siyasi sorunların olduğunu, bu doğrultuda “*terör ve şiddet*” olaylarının yaşandığını da vurgulamıştır (UNSC, 2014). Operasyona ve ilhak sürecine dayanak teşkil eden asıl cümle, mektubun son kısmında yer almıştır. Yanukovich, son kısımda, ülkesinde “*kanunların, düzenin, barışın ve istikrarın yeniden sağlanması*” için “*RF Silahlı Kuvvetleri’nin*” müdahale etmesini, “*RF Devlet Başkanı V. Putin’e*” resmen bildirmiştir (UNSC, 2014).

BM’de adeta Kırım’ın ilhakını destekleyen mektup vakası sonrasında Kırım referandumu; “*esaslar, uygulama ve kriterler açısından*” tartışmalı bir referandum olmuştur. Ancak “*uluslararası gözlemcilerin*” de dâhil olduğu referandum, önemli gelişmelere de sahne olmuştur (Podolian, 2015). Çünkü “16 Mart 2014’te” gerçekleştirilen referandumda seçmene, “*Rusya Federasyonu’na katılma*” veya “*Ukrayna’ya bağlı*” kalarak “*statünün ve anayasanın restore*” edilmesi alternatifleri sunulmuştur (Biersack ve O’Lear, 2014, s. 251; Smith ve Harari, 2014, s. 6-7). Referandumda böyle bir tercihin olması (veya sunulması); uluslararası normlar açısından ve siyasi operasyonun bir parçası olarak da önemlidir. Bu durumu destekleyecek nitelikte bir diğer gelişme ise, “*Putin*”, referandumun “*yasal ve uluslararası hukuka*” uygun olduğuna ilişkin önemli liderlerle bazı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ancak “*ABD Başkanı ve AB’nin önemli temsilcileri*”, referandumun meşru olmadığını belirtmişlerdir (Harding ve Walker, 2014; Chandler

ve Morrison, 2014). Oysaki uluslararası gözlemcilerin katılımı, referandumdaki sorular ve akabinde görüşmeler; referandumun meşrulaştırılmasına ve sonuçların kabul edilmesine yöneliktir. Ayrıca referandumun içeriği, niteliği ve sonucu; Rusya'nın bu süreci “diplomatik araç” olarak kullanmasına olanak sağlamaktadır.

Gayrimeşru olarak belirtilmesine rağmen referandum, Kırım'a “*kendi kaderini tayin hakkı*” da vermiştir (O'Loughlin ve Toal, 2019, s. 6-7). Çünkü “17 Mart 2014'te” açıklanan referandum sonuçlarına göre “*Kırım Halkı ve Kırım Yarımadası*”, ezici bir çoğunlukla “*Ukrayna'dan ayrılarak, Rusya Federasyonu'na katılımı*” tercih etmiştir. Böylece Kırım'da önemli bir fikir birliği portresi de ortaya çıkmıştır. Sonuçların⁵⁸ açıklanması ile birlikte “Kırım Konseyi”, bağımsızlık ilan ederek, resmen Ukrayna'ya bağlı özerk bir yapı olmadıklarını ve “*bağımsız bir devlet*” olduklarını ilan etmiştir (Petrov, 2016, s. 97). Aynı gün “RF Başkanı Vladimir Putin”, Kırım Cumhuriyeti'nin “*egemen ve bağımsız*” bir devlet olduğuna dair kararnameyi imzalayarak, “resmen” başkanlık düzeyinde Kırım'ı tanımış olduklarını göstermiştir. Kırım, “*cumhuriyet statüsü*” ile Rusya Federasyonu'na dâhil olmak için “*yeni bir (federal) özne olarak*”, başvuruda bulunmuştur. “18 Mart 2014'te” hazırlanan taslak ve prosedürler doğrultusunda “hükümetlerarası anlaşma⁵⁹” da imzalanmıştır. Akabinde RF “federal anayasasında” yapılan düzenlemeler ve onaylar sonrasında, “21 Mart 2014'te” resmen “*RF'ye bağlı Kırım Federal Bölgesi*” kurulmuştur (Petrov, 2016, s. 97-98).

21 Mart 2014 tarihi itibari ile Kırım, “*resmen Rusya tarafından ilhak*” edilmiş olmasına rağmen “24 Mart 2014” tarihine kadar askerî operasyonlara sahne olmaya, devam etmiştir (Bartles ve McDermott, 2014, s. 55). Bu durum, Kırım'da istenilen sonuca henüz ulaşılmadığını göstermektedir. Referandum sonuçları 17 Mart 2014'te açıklanmış ve Rusya lehine bir karar çıkmış olmasına rağmen, 18 Mart 2014'te

⁵⁸ “Kırım genelinde toplam seçmenlerin %83.1'inin oy kullanmış olduğu ve %96.8 oranında ‘Rusya'ya katılımın kabul’ edildiği” belirtilmiştir. Ayrıca “(federal statülü şehir) Sivastopol'deki seçmenlerin %89.5'inin” referandum için sandıklara gittiği ve bölgede “RF'ye katılmak isteyenlerin oranı ise %95.6” olarak açıklanmıştır. “Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde %2.5, Sivastopol'de ise %3.4” oranında “1992 Anayasası (statü) ve restorasyon” seçeneği doğrultusunda oy kullanıldığı da iddia edilmiştir (Bkz. Petrov, 2016, s. 97).

⁵⁹ “17 Mart 2014” tarihinde “hükümetlerarası anlaşmanın” RF'ye katılım hususunda Kırım Parlamentosu tarafından “hızlandırılmış taslak” şeklinde hazırlandığı; ancak özellikle “*operasyonun istikrarı*” açısından “enerji güvenliğinin” sağlanmasına yönelik Ukrayna menşeli bazı petrol, gaz, liman ve nakil şirketlerinin kamulaştırılmış olduğu, belirtilmiştir (Bkz. Petrov, 2016, s. 97).

(Rusya'ya bağı) nişansız ve rütbesiz “*maskeli silahlı gruplar*”; Kırım'da bulunan “Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne” ait üsleri çeşitli operasyonlarla ele geçirmeye ve “güvenli alan” oluşturmaya çalışmıştır. Bu operasyonlar, 21 Mart 2014'te resmen ilhak süreci tamamlandığında da devam etmiştir. Kiev ise, 24 Mart 2014 tarihinde daha fazla mukavemet gösterememiş ve Kırım'daki askerî güçlerini tahliye kararı almıştır. Aralıksız bir şekilde Rusya, 24 Mart 2014 tarihinde Kiev'in bu “tahliye” kararını alıncaya kadar da askerî üslere müdahalesini devam ettirmiştir (Bartles ve McDermott, 2014, s. 55). Bu bağlamda “US TRISA” askerî istihbarat raporu da süreci doğrulamaktadır (US TRISA, 2014, s. 17-19). İstenilen siyasi bir sonuç ortaya çıkmasına ve “anlaşma ortamı” oluşmasına rağmen Rusya, stratejik bağlamda Kırım'daki operasyonun-ilhakin tamamlanması açısından ele geçirilen üslerde tamamen teslimiyet sürecini kurgulamıştır. Bir başka ifade ile Rusya; referandum sonucundan Kiev'in askerî tahliye kararına kadar, Kırım'da özellikle “algısal, askerî ve siyasi bağlamda” tam anlamı ile bir “teslimiyet” sürecini beklemiştir. Rusya, askerî ve siyasi operasyonlarını koordineli bir şekilde yürütmüş; hatta eş zamanlı operasyonlarla da süreci başarılı bir şekilde sonuçlandırmıştır.

Sonuç olarak, operasyonel altyapı veya zemin; Amos'un (2014) Kırım'daki protestolar akabinde Rusya yanlısı sivil direniş ve “referanduma” ilişkin öngörüsü yanında Cimbala'nın (2014) işaret ettiği gibi siyasal algı ile ilhak karşısında kamuoyunda oluşacak tepkimelere karşı süreç (ilhak sürecinden) çok önce oluşturulmuştur (Amos, 2014; Cimbala, 2014, 359-364). Bu bağlamda operasyonlar; “siyasi dezenformasyon, stratejik aldatma, psikolojik harekât, manipülasyon, diplomasi” gibi yöntemler ve araçlar ile etkili olmuştur. Bu durum, taktiksel bağlamda algıları şekillendiren ve daha sonra tahlil edilebilen süreçleri de beraberinde getirmiştir. Ancak Rusya, doğrudan veya dolaylı bir şekilde askerî ve siyasi bağlamda amaçlanan esaslar doğrultusunda önemli bir strateji şekillendirmiştir. İradelerin kontrolü veya silahların gölgesinde Rus ilhakı algısı ortaya çıksa da Kırım'daki operasyonel süreç tamamlanmıştır. Rusya'nın bu süreci meşrulaştırma çabasına karşın uluslararası kamuoyu, bu ilhakı tanımadığını⁶⁰

⁶⁰ “BM Güvenlik Konseyi'nin” –ülkelere çağrı niteliğinde– Kırım'da düzenlenen “*referandum sonuçlarını tanımama*” hususunda “*karar tasarısı*”, daimi üye Rusya tarafından veto edilmiştir.

belirtmiş ve çeşitli yaptırımlarla⁶¹ Rusya'yı bir nevi dolaylı cezalandırma yolunu seçmiştir. Tüm bu tepkilere rağmen aktör Rusya, –Batı'nın hibrit şeklinde algıladığı– operasyonel-stratejik bağlamda beklenmeyen taktiklerini, devam ettirmiştir. “26 Mart 2014” tarihinde “Rus Silahlı Kuvvetleri”, “30.000 asker” ile *Ukrayna sınırında tatbikat* başlatmıştır (US TRISA, 2014, s. 26). Bu tatbikat ile birlikte Rusya; stratejik amaçlar doğrultusunda ve askerî bağlamda kullanılan yöntemler dâhilinde doğrusal olmayan savaş stratejisine yeniden bir boyut oluşturan “Doğu Ukrayna-Donbass⁶²” müdahalesini işaret etmiştir.

4.3.2. Rusya'nın Doğu Ukrayna (Donbass) Savaş Stratejisinin Analizi (2014-2015)

Kırım'da kamu binalarının işgali ile başlayan ve askerî üsler ile stratejik noktaların ele geçirilmesi ile devam eden askerî-siyasi operasyonlar; “27 Şubat-24 Mart 2014” tarih aralığında, sert ve konvansiyonel olmayan stratejik bir amacın aşamaları şeklinde gelişmiştir. Ancak şekillenen bu stratejik amacı, Ukrayna-Kiev bağlamında yaşanan kaotik ortamlar ve akabinde Rusya tarafından kabul edilmeyen kararlar ile politikalar da beslemiştir. Yaşanan bu süreçler; Kırım'ın sosyo-politik portresinde Rusya lehine stratejik-operasyonel bir ortam da oluşturmuştur. Bu bağlamda Kırım'ın ilhakı öncesinde ve esnasında yaşanan gelişmeler; Rusya'nın Kırım dışında da kademeli bir ilerleyiş sergileyeceğine dair işaret niteliğindedir.

Gerginliği tırmandırma derecesi açısından tatbikatlar; askerî yaklaşımlar çerçevesinde ve karşı güçlere eylemsel kabiliyetlerin gösterilmesi bağlamında, ilk

Ancak “BM Genel Kurulu”, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunan bir oylama gerçekleştirmiştir. Kırım'ın ilhak edilmesine sebebiyet veren “referandum ve sonuçlarının geçerli olmadığı” aynı zamanda var olan sorunun “barışçıl” bir şekilde çözüme kavuşturulmasını beyan etmiştir. “193 üyeden” oluşan BM Meclisi'nde yapılan oylamada, “devletlere ve ilgili uluslararası kuruluşlara” çağrı esaslı bir sonuç ortaya çıkmıştır. “16 Mart 2014'te” düzenlenen referandum kapsamında “Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrinin” statülerine ilişkin “herhangi bir değişikliğin tanınmaması” içerikli oylamada; “100 lehte, 58 çekimser ve 11 karşı oy” kullanıldığı belirtilmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. United Nations News, 2014).

⁶¹ “20-21 Mart 2014” tarihlerinde Brüksel'de “AB liderleri ile Avrupa Konseyi'nde” gerçekleşen görüşmeler sonrası sonuç bildirgesinde, “Rusya-Ukrayna-Kırım” arasında yaşanan gelişmeler doğrultusunda, sürece ilişkin çeşitli alanlarda Rusya'ya bir dizi yaptırımların uygulanması bildirilmiştir (Bkz. European Council, 2014).

⁶² Donbass; Ukrayna'nın doğusunda yer alan “Donestk ve Luhansk” adlı (merkezi) şehirlerle birlikte farklı şehirleri de kapsayan bir alandır. Bu alan Donestk ve Luhansk adlı merkezi birimlerin kontrolü altında olduğundan dolayı her iki birim birleştirilerek “Donbass Bölgesi” şeklinde de adlandırılmıştır (Bkz. Şekil 4).

aşamada “zımni bir ultimatom” vermektedir. Rusya; bu bağlamda daha önce incelemeye çalıştığımız taktiklerde saldırgan askerî bir strateji ile bazı müdahaleler gerçekleştirebileceğini veya tehdit olarak gördüğü temalara karşı silahlı kuvvetlerini “baskılayıcı-zorlayıcı” bir araç olarak kullanabileceğini de göstermiştir. Bir stratejinin kurgusu ve olası sonuçlara hazırlığı, “amaç ve araç” arasında nasıl ilişki kurulduğuna bağlı olarak değişebilir. Bu doğrultuda direkt kullanılan yöntemler veya araçlar, stratejinin kurgusunu ve bir sonraki aşamada amaçlanan sonucu da gösterebilir. Ancak stratejik bağlamda Rusya’nın direkt eylemlerinden çok dolaylı müdahalelerle etkili sonuçlar ortaya çıkarmış olması; Ukrayna-Rusya arasında 2014’te ortaya çıkan sıcak krizin nasıl devam edeceği hususunda öngörüselle doneler de sunmaktadır. Daha önce Rusya Parlamentosu tarafından Ukrayna’da askerî güç kullanımına ilişkin desteğin ortaya çıkması ve Kırım’da gerçekleştirilen çok yönlü bir operasyonun önemli aşamalarının tamamlanması ile birlikte Ukrayna sınırında tekrar bir tatbikatın başlaması; Rusya’nın olası bir saldırıya hazırlandığı biçiminde görülebilir bir durumdur. Bu olasılığı destekler nitelikte öngörüselle değerlendirmeleri de görmek mümkündür.

Örneğin, Avrupa’dan ve ABD’den bazı askerî yetkililer; basına verdikleri bilgilendirme esnasında, Ukrayna’nın doğusunda güçlü ve hazır Rus ordusunun “*tehdit*” oluşturabileceğini belirtmişlerdir (Gumuchian ve Butenko, 2014). Ancak askerî yetkililerin aksine uluslararası politik iradeler, sürece ilişkin ikili görüşmelerini basına aktarırken, Rusya’nın amacına ilişkin “*net bir görüşlerinin*” olmadığını ve sadece bu doğrultuda endişelerinin olduğunu ifade etmişlerdir (Gumuchian ve Butenko, 2014). Kırım sonrası karşılıklı yaptırımlarla bir “*diplomasi savaşı*” yürütülürken, “ABD istihbarat yetkilileri”; basına Rus güçlerinin “*Luhansk, Donetsk ve Kharkiv Oblastları’na*⁶³” yönelik bir hareketlenme sergileyeceğini aktarmışlardır. Bu istihbari yaklaşım ile birlikte yapılan değerlendirme de önemlidir. Çünkü yetkililer, aniden gelişecek bu durum karşısında hiçbir şey yapılamayacağını ve sadece sürecin izlenebileceğini belirtmişlerdir (Gumuchian ve Butenko, 2014).

⁶³ Oblast; bölge-eyalet merkezi, yönetim birimi şeklinde de tanımlanabilir ve kullanılan bir kavramdır. Ukrayna, SSCB döneminde çeşitli “oblastlara” ayrılarak coğrafi-idari kapsamda şekillendirilmiş ve hâlâ Donetsk, Luhansk ve Kharkiv gibi (şehir merkezlerini de içine alan) bölgeler “oblast” şeklinde belirtilmektedir. Kharkiv Oblastı, Kharkiv şehrini ve çevresindeki bazı yerleşim yerlerini de içine alan coğrafi konumda olmakla birlikte, Ukrayna’nın kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Tehdit, endişe ve istihbarat doğrultusunda askerî-politik bakış açılarına ilişkin çelişkili tahliller; bilinen ancak kabul edilemeyen bir sonraki aşamanın şekillendiğini de göstermektedir.

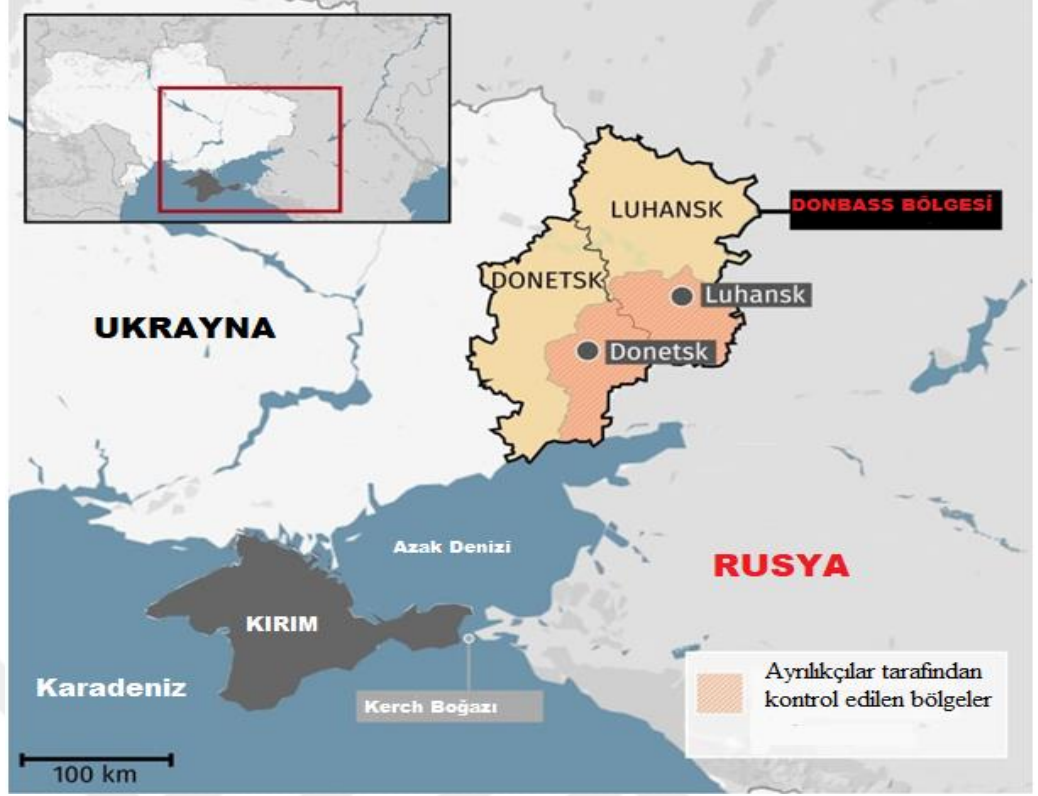
Oysaki Norberg (2014); 27 Şubat 2014'te başlayan Kırım operasyonunu, basit bir kamuoyu algısı ile yorumlamıştır. Kamuoyu, Şubat 2014'te Rusya tarafından düzenlenen –Sovyet dönemi sonrası ilk kez düzenlenmesi ve prestij açısından önemli olması sebebi ile– “Soçi Kış Olimpiyatları” tamamlandıktan hemen sonra başlayan operasyona dair bir algı oluşturmuştur. Durumun aksine Norberg, bu algının yanlış olduğunu; aslında operasyonun “*çok daha önce tasarlanmış uzun vadeli bir planlama*” çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Norberg, 2014). Ayrıca Rus kuvvetleri, ciddi bir direniş ile karşılaşmamış; “askerî-siyasi koordinasyon ve stratejik üstünlük” sağlayan etkileyici bir operasyon sergilemiştir. Norberg'e göre, stratejik ve taktiksel açıdan Rusya'nın operasyonel başarısı; Kiev'deki krizi beslemiş ve bir sonraki adımı işaret etmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın bu güç gösterisi, sonraki süreçlere ilişkin adımların Batı ekseninde de tahmin edilmesine olanak sağlamıştır (Norberg, 2014).

Norberg'e göre, Kırım operasyonu öncesi “*26 Şubat 2014'te düzenlenen Rus askerî tatbikatı*”; Ukrayna'ya müdahale etmek isteyen herhangi bir güce karşılık gözdağı niteliğinde ve siyasi bağlamda bir manevra şeklinde tasarlanmıştır (Norberg, 2014). Üçüncü bir aktörü vazgeçirme üzerine planlanmış tatbikat, Ukrayna sınırında, gerçekleşmiştir. Aynı zamanda tatbikat, Ukrayna'nın hedef olarak görülmesine de neden olmuştur. Böylece tatbikata dair öngörüsül yaklaşım, Kırım'ın hedef olarak algılanmasını ertelemiştir (Norberg, 2014). Sonuç olarak, Rusya, Kırım'a operasyon düzenlemiştir. Norberg'e göre, Rus açık istihbarat kaynakları, algıları şekillendiren bu süreçte, Kırım'ın yanında Doğu Ukrayna'ya bir operasyonun olma ihtimalini de manipüle etmiştir. Ancak Kırım operasyonunun ortasında, 13 Mart 2014 tarihli analizinde Norberg, Kırım operasyonu öncesi (26 Şubat 2014'te başlayan) tatbikatta yüksek düzeyde hazır kuvvetlerin olduğunu; Kırım ile birlikte “Doğu Ukrayna'ya” da bir operasyon düzenlenebileceğini ve bu tatbikat ile Ukrayna'nın doğusu için de “hazırlık alanı” oluşturulduğunu belirtmiştir (Norberg, 2014).

18 Mart 2014'te ülkesinin faaliyetlerine ilişkin değerlendirmesinde Rus lider Vladimir Putin (2014a); Rus İmparatorluğu ve Sovyetler dönemine atıfta bulunarak,

Kırım ve beraberinde Doğu Ukrayna’da yer alan “*Donetsk*” ile (Ukrayna’nın kuzeydoğusundaki) “*Kharkiv*” gibi şehirlerden yaşanan olayları “önlemek” için Rusya’dan nasıl yardım istendiğini açıklamıştır. Bu doğrultuda Putin, net bir şekilde, Ruslar’ın haklarını ve yaşamlarını korumak gerektiğini ifade etmiştir. Ancak değerlendirme esnasında özellikle Rus Silahlı Kuvvetleri’nin müdahalesine yönelik “halk iradesinin” olduğunu da ima etmiştir. Ayrıca Putin, –Kırım operasyonu devam ederken– Batı karşısında “stratejik bölgelerin” öneminden bahsetmiştir (Putin, 2014a). Söylemsel bağlamda Putin, başta Kırım’ı ve akabinde Doğu Ukrayna’yı geçmişin mirası olarak görmektedir. Önlem ve yardım vurgusu ile Putin, öncelikle devam eden Kırım operasyonunu haklılaştırmakta; ancak sonraki hedefi de işaret etmektedir. Halk iradesi iması ise; tarih itibari ile Kırım’ın ilhak sürecinin nasıl sonuçlanacağını adeta belirtmektedir (Putin, 2014a). Bu ima, daha sonraki süreçlerde benzer durumların yaşanacağına dair ipucu da vermektedir. Yaşanan sürece istinaden haklı sebepler sunulması, stratejik bağlamda bölgelerin öneminden bahsedilmesi ve özellikle bir misyonun belirtilmesi; Rusya’nın Kırım operasyonu ile bitmeyecek olan savaş stratejisini önceden kurgulamamıza da olanak sağlamaktadır.

Tüm öngörülere ve aslında Kırım operasyonu sonrasında olası bir saldırının gerçekleşeceğine dair belirtiler de olmasına rağmen net bir durumun tasvir edilememesi; Rusya’nın askerî olan ve olmayan yöntemleri hangi derecede kullanacağını o dönem için tahlil edilememesinden, belirsiz bir savaş stratejisi içinde gizli-örtülü yürütülen operasyonlardan kaynaklandığını da belirtmek mümkündür. Sonuç itibari ile Kırım operasyonu gölgesinde kalan ve Rusya ile Ukrayna arasında sınır oluşturan Donbass (Donetsk ve Luhansk Oblastları) Bölgesi; Rusya’nın stratejik bağlamda etkin rol üstlendiği ve yönlendirdiği önemli gelişmelere sahne olmuştur.

Şekil 4. “Doğu Ukrayna-Donbass” Çatışma Alanı⁶⁴

Kaynak: Boisvert, N. (2022).

“26 Mart 2014” tarihli Rus askerî tatbikatı, 26 Şubat 2014 tarihli tatbikattan sonra ilginç bir şekilde konvansiyonel savaş hazırlığı olarak görülmüştür (US TRISA, 2014, s. 26). Ancak bu tatbikat; analiz etmeye çalıştığımız “doğrusal olmayan savaş stratejisinin” yeni bir kademesi niteliğinde kurgulayabileceğimiz bir gelişmedir. Çünkü bu tatbikat kararı (veya taktiği) ile başlayan süreç sonrasında, “Doğu Ukrayna-Donbass’ta” köklü değişimler yaşanmıştır. Değişim sürecinde yaşananlar, doğrudan ve dolaylı müdahaleler; daha sonraki süreçlerde gündem oluşturacak önemli bir “çatışma bölgesi inşası” olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶⁴ Doğu Ukrayna’da yer alan Donetsk ile Luhansk Oblastları ve merkezi şehirleri, aynı adı taşımaktadır. Şekil 4’te her iki oblast “Donbass Bölgesi” şeklinde adlandırılmaktadır. 2014-2015’te Donbass’ta ayrılıkçılar (DNR ve LNR paramiliter silahlı güçler) ile Ukrayna Silahlı Kuvvetleri arasında şiddeti değişen çatışmalar olmasına rağmen Şekil 4’te (haritada) belirtilen alan; 2022 yılında hâlâ ayrılıkçılar tarafından kontrol edilmektedir (Bkz. Boisvert, 2022). Ayrıca 2014-2015 yılları arasındaki gelişmeler doğrultusunda analiz etmeye çalıştığımız “Doğu Ukrayna-Donbass Savaş Stratejisi”; Şekil 4’te Donbass Bölgesi’nde kuzeyde yer alan Sloviansk ve Kramatorsk, güneyde Mairupol, doğuda İlovaisk ve Debalt’sse gibi (şehir ve yerleşim bölgelerindeki) çatışma alanlarını da kapsamaktadır.

“06 Nisan 2014” tarihinde, Donetsk’te “Rus yanlısı” olduğu iddia edilen binlerce göstericinin katıldığı protesto sonrası, “Donetsk Bölgesel Hükümet Binası”; bu göstericiler tarafından kontrol altına alınmıştır (US TRADOC G-2, 2015, s. 37). Eylemciler, “statü ve yetki” bağlamında, Kırım referandumuna benzer bir şekilde olağanüstü toplantı ile referandum düzenlenmesini talep etmişlerdir. Referandum taleplerinin aksine bir durum söz konusu olursa, “bölgesel yetkililerin, meclis üyelerinin ve parlamento temsilcilerinin” acilen görevden alınmalarını; akabinde “*halkın yönetimi devralacağını*” belirtmişlerdir (US TRADOC G-2, 2015, s. 37). Ancak protestocuları temsilen eylemcilerin bu çağrısı karşılık bulmamıştır. Donetsk hükümet binasını işgal eden eylemciler; düzenledikleri bir konsey ile “Donetsk Halk Cumhuriyeti’ni (*Donetskaya Narodnaya Respublika*-DNR⁶⁵)”, kamuoyuna deklare etmişlerdir (US TRADOC G-2, 2015, s. 37). Bu gelişme doğrultusunda, Donetsk’te “Rusya Federasyonu’na katılım yönünde ayrılıkçı bir devlet” oluşumunun ortaya çıktığı ve “Ukrayna’ya karşı” bir planın hayata geçirildiği görülmektedir. Ayrıca bu deklarasyonun “*işgalin bir aşaması*” olduğu da aşikârdır (Withnall, 2014). Deklarasyonun akabinde “11 Mayıs 2014” tarihinde yapılacak bir referandum kararı da açıklanmıştır. Bu karar; Kiev’den bağımsız olduklarını belirten siyasi açıklamaların yanında, “bölge konseyinde” DNR’nin “egemenliğine ilişkin yasanın” kabul edilmiş olduğunu da göstermektedir (Withnall, 2014).

“6-7 Nisan 2014” tarihleri arasında Ukrayna’da yaşanan olaylar; sadece Donetsk ile sınırlı kalmamıştır. “Kharkiv ve Luhansk’ta” benzer protestolara sahne olmuş ve bu bölgelerde gerilim hızla artmıştır. Rusya yanlısı olduğu iddia edilen protestocu gruplar; Kharkiv’de “bölgesel yönetim” binasını işgal ederek, “Kharkiv Halk Cumhuriyeti’ni (*Kharkovskaya Narodnaya Respublika*)” kurduklarını ilan etmişlerdir (Balaban, Volyanyuk, Dobrovolska, B. Balaban ve Maiorov, 2017, s.33-34). Bazı gruplar, Luhansk’ta “*Ukrayna Ulusal Güvenlik Servisi-SBU’nun*” bölgesel binasını ve silah depolarını ele geçirmiştir (Balaban vd., 2017, s. 34). Protestocu ve miltan grupların yer aldığı bu tarz eylemlerde Balaban vd. (2017); özellikle Donetsk Oblastı’nda kuzeyde yer alan “*Sloviansk*” adlı şehirde, “*Kırım’ın işgal sürecinde*”

⁶⁵ Bu bölümden itibaren “Donetsk Halk Cumhuriyeti” yerine (*Donetskaya Narodnaya Respublika-Ruşça*) DNR kısaltması kullanılarak devam edilecektir.

yer alan bazı silahlı yapıların faaliyet yürüttüklerini belirtmişlerdir. Donetsk ve diğer yerleşim yerlerindeki bu yapıların Moskova'nın kararları doğrultusunda hareket ettikleri ve “*beklenti içinde*” oldukları da iddia edilmiştir (Balaban vd., 2017, s. 34-35).

Rusya sınırına yakın şehirlerde ortaya çıkan gösterileri ve akabinde işgal girişimlerini, eş zamanlı organize bir hareket olarak görmek mümkündür. Hızlı ve benzer bir şekilde gelişen olaylarda, Rusya'nın Ukrayna sınırına yakın gerçekleştirdiği tatbikatın etkili olduğunu da belirtmek mümkündür. Donbass Bölgesi içinde yer alan Donetsk ve Luhansk şehirleri başta olmak üzere Ukrayna hükümetine karşı hareketlenmenin tetiklendiği de görülmektedir. Bölgedeki duruma ilişkin Kushch ve Grove (2014), Rus bayraklarını taşıyan maskeli militan gruplar tarafından gerçekleştirilen işgal girişimlerinin başarılı olduğunu; AB ve NATO karşıtı söylemlerle birlikte “*protestocu liderlerin*” de referandum taleplerini sıkça dile getirdiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda referandum sürecine ilişkin protestocu liderler, Kırım'ı referans göstermişlerdir (Kushch ve Grove, 2014). Yaşanan olaylar ve işgallere istinaden Kiev, Ukrayna'nın doğusunda “*ayrılıkçı kargaşa*” oluşturulduğunu; eski Ukrayna lideri Yanukovych'in “*siyasi tabanı*” olarak görülen bu bölgelerde Putin ile birlikte bir “*komplonun*” gerçekleştirildiğini ileri sürmüştür (Kushch ve Grove, 2014).

Donetsk ve Luhansk'taki eylemleri ve işgal girişimlerini engelleyemeyen Ukrayna Hükümeti'ne bağlı güvenlik güçleri; Kharkiv'de Halk Cumhuriyeti ilan eden liderleri ve Rus yanlısı ayrılıkçı grup mensuplarını tutuklamıştır. Ancak bu yapılara dahil birçok kişi, Rusya'ya veya yakın bölgelere kaçmıştır (Balaban vd., 2017, s. 35).

Diğer taraftan Donetsk ve Luhansk'ta gerek protesto gerekse işgal sürecinde yer alan silahlı paramiliter gruplar ise, amaçlarına ve misyonlarına ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır. Örneğin Donetsk'teki silahlı gruplar; “*bağımsızlık, federalleşme ve Rusya'ya bağlanma*” taleplerini, açıkça kamuoyuna sunmuşlardır. Ancak çelişkili ifadelerin de yer aldığı bu açıklamalarda, paramiliter grupların önemli liderleri; Moskova ekseninde, “*Kırım senaryosuna*” benzer bir süreç için beklediklerini vurgulamışlardır. Aynı zamanda Donetsk'teki bu gruplar, “*silahlı öz savunma birlikleri*” oluşturduklarını da duyurmuşlardır. Bu süreci takiben

Luhansk'taki silahlı paramiliter güçler de “*Güneydoğu Ordusu Ortak Kurmay Başkanlığı*” sıfatı ile Ukrayna Hükümeti'ne açıkça “*ultimatom*” vermiştir (Balaban vd., 2017, s. 34-35).

“9 Nisan 2014'te” “US TRADOC G-2” (2015) istihbarat raporuna göre; Luhansk'ta Ukrayna İstihbarat Birimi-SBU'ya ait alanları ele geçiren ayrılıkçı Rus yanlısı güçler, “*gölge hükümet*” kurmaya çalışmıştır. Donetsk'teki bağımsızlık hareketleri sonrasında, Donbass'ta yer alan birçok bölgede “*ayrılıkçı liderler ve milisler*” göstericileri işgallere yönlendirmiştir. Bu bölgelerdeki işgal edilen idari binalarda görevli Ukrayna güvenlik birimleri, olaylara müdahale etmemiştir. Aynı zamanda istihbarat raporunda, ele geçirilen mühimmat depolarından göstericilere “*silahların dağıtıldığı*” da iddia edilmiştir (US TRADOC G-2, 2015, s. 37). Rapora göre; Donbass'ta birçok yerde, işgal edilen idari yapılara yakın “*barikatlar ve mevziler*” oluşturulmuş; özellikle bir taraftan da “*sistemli bir yönetim devri*”, başlatılmıştır (US TRADOC G-2, 2015, s. 37).

“12 Nisan 2014'te” “Igor Girkin (Strelkov)”⁶⁶ liderliğindeki silahlı gruplar, “Sloviansk” şehrinde işgal faaliyetleri, yürütmüşlerdir (Balaban vd., 2017, s. 35). D. R. Marples (2016) tarafından, Rus İstihbaratı “FSB ve GRU”⁶⁷ geçmişi olduğu iddia edilen Igor Girkin-Strelkov'un daha önce “Bosna ve Transdinyester” gibi çatışma alanlarında görev aldığı, “*Novorossiya (Yeni Rusya)*” idealini savunan bu liderin özellikle Kırım sürecine de aktif olarak katıldığı belirtilmiştir (Marples, 2016, s. 435). Sloviansk'ta hükümet ve güvenlik birimlerine ait binaları kontrol altına alan Strelkov liderliğindeki silahlı gruplar; Donetsk'teki birçok yerleşim merkezinde, çatışma süreçleri için zemin sağlamışlardır. Çatışmalar sonrasında bu yerleşim alanları da silahlı gruplar tarafından ele geçirilmiştir (Balaban vd., 2017, s. 35). Igor Girkin; daha sonra DNR'nin “ilk savunma bakanı” olarak, Doğu Ukrayna-Donbass çatışmalarında süreci yönlendiren önemli karakterler arasında yer almıştır

⁶⁶ “Igor Girkin (Strelkov)”; gerçekte “Ivan Vsevolodovich Girkin” adlı Moskova doğumlu ve Rus vatandaşı (eski bir asker) olduğu iddia edilmekte, “Ivan Ivanovich Strelkov” takma adı kullandığı belirtilmektedir. Donbass Savaşı ve Ukrayna'da cereyan eden çatışmalarda önemli ayrılıkçı Rus bir lider olarak görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Marples, 2014).

⁶⁷ Rus İstihbaratı'na bağlı “FSB (Federalnaya Slujba Bezopasnosti)” ve “GRU (Glavnoye Razvedyvatelnoye Upravleniye)”; sırası ile “Rus Federal (İç) Güvenlik Birimi” ve “Rus Askeri İstihbarat Servisi” şeklinde belirtilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Atay, 2002).

(O'Loughlin, Toal ve Kolosov, 2016, s. 128). Çoğunluğu Kırım'dan intikal ettiği belirtilen Donetsk'teki silahlı paramiliter gruplara, yerel destekçiler ve “*yabancı gönüllüler de*” katılmıştır (US TRADOC G-2, 2015, s. 38). Gelişmelere istinaden bu noktada, DNR'nin “*devlet*” oluşumunu göstermeye çalışması; akabinde gerçekleştirdiği “*yerel atamaları*” kamuoyuna çeşitli medya araçları ile duyurması da önemlidir. Çünkü ele geçirilen yerleşim bölgelerinde hâkimiyet ve güvenlik bağlamında bir “*algı savaşı*” da söz konusudur. Böylece kontrolsüzlük algısına yönelik mesaj verilmiştir. Yaşanan süreçte, paramiliter gruplar ve Igor Girkin-Strelkov gibi liderler; Ukrayna hükümetine karşı bölgede kontrol sağladıklarını göstermeye çalışmışlardır. Bir başka ifade ile Rusya yanlısı güçlerin bölgede hâkimiyet sağladığına dair bir portre sergilenmiştir (US TRADOC G-2, 2015, s. 38).

“14 Nisan 2014” tarihinde, “Ukrayna Ulusal Güvenlik Konseyi'nin” almış olduğu karar doğrultusunda bir kararname ile Ukrayna (geçici hükümet) Başkanı “Oleksandr Turchynov”; “*Anti-Terör Operasyonu-ATO*” başlatmış ve “bölgesel acil önlemlerin” alınmasına yönelik bir operasyon programı sunmuştur (Muradov, 2019, s. 152). Ukrayna'ya bağlı “askerî güçlerin ve özel güvenlik birimlerinin” katılacağı bu operasyon; “*Doğu Ukrayna'da*” karşı unsurlar tarafından ele geçirilen idari ve güvenlik alanlarının tekrar kontrol altına alınmasına, Rusya yanlısı olduğu belirtilen “*ayrılıkçı güçlerin*” bertaraf edilmesine yönelik başlatılmıştır (Kofman vd., 2017, s. 91). “Ukrayna Savunma Bakanlığı”; başlatılan ATO'nun sınıflandırılarak, çeşitli bölgelere ayrılmasını da kararlaştırmıştır. Böylece karar doğrultusundaki program; “*Donetsk ve Luhansk Oblastları'nın kuzey kısımları, Donetsk'in batısı ve güneyinde Mariupol civarı ile Rusya sınırına yakın*” bölgelerle sınırlandırılmıştır (Muradov, 2019, s. 152).

“17 Nisan 2014'te”, Doğu Ukrayna'da yaşanan şiddet ortamını ve artan gerilimi azaltmak maksadı ile “*Rusya, Ukrayna, ABD ve AB*” temsilcileri; İsviçre'de bir araya gelerek, “*Cenevre Görüşmeleri'ni*” gerçekleştirmiştir (Pizzi, 2014). Kiev Hükümeti ve Batılı destekçiler; bu görüşmelerde, Rusya'nın direkt olarak, Yanukovych sonrasında Doğu Ukrayna'da meydana gelen olayları teşvik ettiğine ve yönettiğine dair iddialarda da bulunmuşlardır. Ancak bu iddialar; “*Moskova*” kanadında asılsız olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir (Pizzi, 2014). Moskova; Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna sınırına intikal eden askerî birliklerinin

durumunu tehditkâr bir biçimde niteleyerek, Ukrayna'daki krizin artması durumunda ve akabinde “*Rusça konuşan nüfusun*” tehlike altında olduğu düşümlürse, taraflarınca müdahale haklarının saklı tutulduğunu iddia etmiştir (Pizzi, 2014). Cenevre'deki görüşmelerde Ukrayna'nın bir “*iç savaşa*” sürüklendiğinin belirtilmesi ve bu süreçten ülkenin çıkarılması için bazı önlemlerin ve geri adımların şart koşulması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ismi saklı tutulan bir yetkilinin basına aktardığı şekilde, dönemin “*ABD Dışışleri Bakanı John Kerry*” ve “*Rusya Dışışleri Bakanı Sergei Lavrov*” arasında yaşanan diyalog; dikkat çekmektedir (Mohammed ve Miles, 2014). Diyalog sonrasında, bir müzakere ortamı oluşmuştur. Öncelikli olarak, Kerry; müzakerede, Rus yanlısı paramiliter grupların Doğu Ukrayna'da işgal edilen ve ele geçirilen bölgelerden geri çekilmesini şart koşturmuştur. Bu gündeme gelen şarta istinaden Lavrov; “*anayasa reformu*” ile Ukrayna'da yaşayan ve “*Rusça konuşan*” toplumların “*koruma altına*” alınması şartını belirtmiştir (Mohammed ve Miles, 2014). Aynı zamanda görüşmelere katılan Kiev temsilcisi “*Dışışleri Bakan Vekili Andriy Deshchytsia*” ise, görüşmelere ilişkin bir açıklamasında, Rusya'nın Rusça konuşan toplumlara yönelik “anayasa” vurgularını ve sürece dair perspektiflerini “dikkate aldıklarını” vurgulamıştır. İleri sürülen şartlar ve yapılan yorumlar; görüşmelerin “kırılgan bir platformda” gerçekleştiğine dair emareler içermektedir (Mohammed ve Miles, 2014).

Cenevre görüşmeleri; Rus yanlısı gruplar tarafından (Donetsk'in güneyinde) Mariupol'de askerî bir üsse yönelik saldırı gerçekleştirildiği ve Lavrov'un müzakerelerden çekileceğine dair iddialar gölgesinde tamamlanmıştır. Görüşmeler esnasında bazı toplantılar da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılar ise, Ukrayna'da – özellikle Doğu Ukrayna'da– yaşanan gerilimin düşürülmesi ve “tüm Ukrayna vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması” esaslı bir çerçevede sonuçlanmıştır. Toplantılar sonrasında bazı tematik tedbirler ve kararlar kamuoyuna duyurulmuştur (Borger ve Luhn, 2014). Toplantıya katılan temsilcilerin anlaştığı tedbirselsel kararlar ise şu şekildedir:

“*Anti-semitist, ırkçı ve aşırılık*” yanlısı şiddet içeren yaklaşımlardan uzaklaşılması, “*dinsel hoşgörünün*” gösterilmesi;

Ukrayna'da yasadışı olarak belirtilen silahlı grupların “*silahsızlandırılması*”; bu grupların işgal ettiği ve/veya ele geçirdiği yerleri “*iade*” etmesi aynı zamanda “halka açık alanları” boşaltması;

İdam hükmü olanlar hariç protestocular dâhil olmak üzere silahlarını teslim edenlere ve belirtilen alanlardan ayrılanlara “*af çıkarılması*”;

AGİT yetkililerinin alınan kararların uygulanmasında “*öncü-aktif rol*” alması ve “*görülebilir, kapsayıcı ve hesap verilebilir reformist anayasanın*” hazırlanması kararlaştırılmıştır (Borger ve Luhn, 2014; Pizzi, 2014).

Tüm bu gelişmelere rağmen Rusya yanlısı olduğu belirtilen paramiliter gruplar ile Ukrayna Silahlı Kuvvetleri arasında süregelen çatışmalar; Cenevre görüşmeleri esnasında ve sonrasında yani “2014-Nisan” ayı boyunca devam etmiştir. Protestolar ve işgal girişimleri ile başlayan sürece istinaden Ukrayna’nın terörle mücadele kapsamında yürütmeye çalıştığı operasyonlar, çok başarılı olmamıştır (Balaban vd., 2017, s. 35). Ukrayna “25. Hava İndirme Tugayı” ve ordunun çeşitli kademelerindeki takviye güçler ile “Ulusal Muhafız Birlikleri”; ayrılıkçı Igor Girkin-Strelkov yönetiminde yer alan silahlı güçlere karşı, 13-24 Nisan 2014 tarihleri arasında, Sloviansk şehrine iki kez saldırı düzenlemiştir (Balaban vd., 2017, s. 35). Ayrıca bu süreç içinde Balaban vd. (2017); Donetsk’in kuzeyindeki çatışmalarda, ayrılıkçı paramiliter güçler tarafından “*canlı kalkanların*” kullanıldığını da iddia etmişlerdir (Balaban vd., 2017, s. 35). DNR ile birlikte çatışmalara katılan tüm ayrılıkçı-paramiliter silahlı güçler, “*Donbass Halk Milisleri*” adı altında birleşmiş; akabinde “*kendini bu oluşumun komutanı ilan eden*” Igor Girkin-Strelkov yönetiminde çatışmalara devam etmiştir. Ancak diğer taraftan Kiev; –ilginç bir şekilde– Sloviansk şehrine düzenlenen operasyonların sonuçlandırılmadığı bu süreçte, “*Donetsk ve Luhansk’taki*” ayrılıkçı güçlerle müzakereler gerçekleştirmiştir (Balaban vd., 2017, s. 35)

24 Nisan 2014’te Rusya, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen operasyonlara, “askerî tatbikat” kararı ile yanıt vermiştir (Nechepurenko, 2014). Bu tatbikat kararı, Kırım ve Doğu Ukrayana’daki süreç göz önüne alındığında, Rusya’nın üçüncü önemli tatbikat kararıdır. Rusya Savunma Bakanı Sergei Shoigu” basına yaptığı açıklamada, Kiev’in “*sivillere-kendi vatandaşlarına yönelik*” saldırılara izin vermesini eleştirmiş; ayrıca askerî saldırıların sona ermemesi durumunda, ağır kayıpların yaşanacağını ifade etmiştir (Nechepurenko, 2014). Shoigui, Rus askerî tatbikatının sadece yaşanan saldırılara istinaden başlatılmayacağını; aynı zamanda NATO’nun “*Polonya ve Baltık Ülkeleri’ni*”

kapsayan “*planlı tatbikatın*” gerçekleştirmesine istinaden de başlatılacağını vurgulamıştır (Guttermann ve Lowe, 2014). Tatbikat doğrultusunda, Shoigui; “BTG⁶⁸ (*Batal'onnaya Takticheskaya Gruppa*)” adı verilen “*çatışma alanlarında muharebe gücü yüksek ve donanımlı*” (Fiore, 2017, s. 9) Rus “Tabur Taktik Grupları” ile hava araçlarının da Ukrayna sınırına yönlendirileceğini açıklamıştır (Guttermann ve Lowe, 2014).

28 Nisan 2014 tarihinde, düzensiz ancak “örgütlü” oldukları belirtilen Luhansk’taki paramiliter güçler; “Luhansk Halk Cumhuriyeti’ni (*Luganskaya Narodnaya Respublika*- LNR⁶⁹) ilan etmiştir (Sukhov, 2014). Daha önce Ukrayna İstihbaratı-SBU bölgesel teşkilatını ele geçiren gruplar; önceki süreçlere istinaden daha rahat bir şekilde Luhansk’ta varlık göstermeye başlamış ve Ukrayna Hükümetine ait tüm idari binaları da ele geçirmişlerdir (Sukhov, 2014). Bu noktada bazı “*askerî analistler ve siyasi gözlemciler*”; LNR’deki askerî ve siyasi yapılanmayı yorumlayarak basına aktarmışlardır. Bu aktarıma göre, DNR’deki yapının aksine Luhansk’ta ilan edilen cumhuriyetin “*askerî demokrasi*”⁷⁰ biçiminde olduğu; aynı zamanda Luhansk’ta “Güneydoğu Ordusu” olarak belirtilen silahlı paramiliter güçlerin “*yerel Ukraynalılar tarafından kontrol edildiği*” ve önemli miktarda “*Rus gönüllülerden*” oluştuğu belirtilmiştir. Ayrıca Donetsk ve Luhansk’ta yaşananlar kast edilerek, bu süreçte Rusya’ya “fiziki” yakınlığın çok etkili olduğu da vurgulanmıştır (Sukhov, 2014).

2 Mayıs 2014’te Ukrayna’daki toplumsal gerilim, Doğu Ukrayna’da ve öncesinde Kırım’da yaşananlara bağlı olarak artmıştır. Bu gerilim; “Euroaidan ve Anti-Maidan” kutuplaşması şeklinde beliren ancak siyasi-saldırgan bir zemini de

⁶⁸ Rus “Tabur Taktik Grupları yani BTG’lerin (*Rusça-Batal'onnaya Takticheskaya Gruppa*)”, Rusya tarafından özellikle Donbass Bölgesi’nde yaşanan çatışma süreçlerinde caydırıcılık bağlamında etkin askeri bir güç olarak kullanıldığı ve geleceğe dönük geliştirildiği; belirtilmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Fiore, 2017, s. 9-17).

⁶⁹ Bu bölümden itibaren “Luhansk Halk Cumhuriyeti” yerine (*Luganskaya Narodnaya Respublika-Rusça*) LNR kısaltması kullanılmıştır.

⁷⁰ “*Askerî demokrasi*”; silahlı savaşçıların veya askerlerin, antik-geçmiş toplumlarda ilk devletleşme sürecinde, yönetimi veya örgütlenme şeklini oluşturma bağlamında kullanılan bir kavram olarak, literatürde görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Morgan ve White, 1964). Sukhov (2014) tarafından Luhansk’ta kurulan cumhuriyetin bu kavramla belirtilmesi; bölgede yer alan silahlı (askerî) güçlerin oluşturmaya çalıştıkları yönetim anlayışını nitelemek veya ironik bir yaklaşımla süreci açıklamak için kullanılmış olabilir.

olan “Odessa’da” çatışmaya dönüşmüştür (Amos ve Salem, 2014). Ukrayna Birliği’ni savunan radikal göstericiler ve Rusya yanlısı eylemciler arasında yaşanan bu çatışma; onlarca ölüm ve yüzlerce yaralanma vakası ile sonuçlanmıştır. Ancak Odessa’daki çatışmalarda Rusya yanlısı bir sendikaya ait bina yakılmış ve bu binada birçok kişi ölmüştür. Bu olay; Ukrayna’daki Maidan sempatanları arasında da “Rusya ve Rus kimliği” lehine bir eğilim oluşturmuştur (Richardson, 2014). Yaşanan süreci değerlendiren Anna Matveeva (2018), bu olayın “kimlik bağı” çerçevesinde Rusça konuşan ve Ortodoks inanca mensup kişilerin gönüllü bir şekilde “*Rus Dünyası ve Rus Halkını*” koruma refleksini tetiklediğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu olay, Donbass’ta devam eden çatışmalara katılımı artıran bir unsur olarak görülmüştür (Matveeva, 2018, s. 100-101). Bu olaya istinaden, farklı bir bakış açısı ile Balaban vd. (2017); “*Rusya yanlısı aktivistlerin*” ölümleri ile birlikte Ukrayna’nın güneyinde ve doğusunda, ayrılıkçı hareketlerin de faaliyetlerin de azaldığını belirtmişlerdir. Fakat bu “*trajik olayların*” Donbass’ta devam eden silahlı çatışmalara katılımı artırmak maksadı ile “*Rus propaganda aracı*” olarak kullanıldığı da iddia edilmiştir (Balaban vd., 2017, s. 36). Aynı zamana denk gelen “Sloviansk” ve yakınlarında cereyan eden çatışmalar; Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin ayrılıkçı güçlere karşı “*hava araçlarını*” kullanması ve akabinde bazı kontrol noktalarını etkisiz hale getirmesi sebebi ile Doğu Ukrayna’da en ağır saldırılardan bir tanesi olarak belirtilmiştir (Salem, 2014). Ayrılıkçı paramiliter güçlere karşı başlatılan bu saldırı; yeniden kaotik bir ortamın oluşmasına hız kazandıran ve “*ülkenin tamamen çatışma ortamına dönüşmesine yaklaşılan*” süreç şeklinde değerlendirilmiştir (Salem, 2014). Paramiliter güçlerin ise, bu saldırılara karşı “*MANPADS (Man-Portable Air Defence Systems)*” adı verilen “*karadan havaya taşınabilir hava savunma sistemi*” kullandığı iddia edilmiştir (McCarthy, Yuhas, Weaver ve Tran, 2014). Strelkov yönetimindeki paramiliter grupların füze ve uçaksavarlarla karşılık verdiği çatışmada, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’ne ait iki adet “*Mi-24*” saldırı helikopterinin düşürüldüğü ve bir adet “*Mi-8*” nakliye uçağının vurulduğu da belirtilmiştir (McCarthy, Yuhas, Weaver ve Tran, 2014). Bu çatışmalar; süreç ve önem açısından bir sonraki aşamayı ve gerilimi, tetiklemiştir. Sonraki aşamaya geçmeden önce, iki önemli durum, öne çıkmıştır. Bu durumlar; Cenevre’de sağlanan anlaşmaya rağmen Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin ani ve ağır bir saldırı gerçekleştirmiş olması ve akabinde Rusya yanlısı olduğu belirtilen

düzensiz silahlı paramiliter yapının kullanmış olduğu silahların profesyonel ve askerî bir kabiliyet olmadan kullanılamayacak düzeyde olması şeklindedir. Ancak Sloviansk çatışmasının karakterinden çok yaşanan saldırı sonrasında, “Moskova” tarafından, “BM Güvenlik Konseyi’nden” toplantı talep edilmesi; daha da önemlidir. Çünkü “Rusya Devlet Başkanı Putin’in” basın sözcüsü “Dmitry Peskov”; kamuoyuna yaptığı açıklamada, Ukrayna Hava Kuvvetleri’nin sözde “misilleme saldırısı” gerçekleştirmesinden –yani hava araçlarını kullanmasından– dolayı Kiev’in Cenevre’de alınan tedbirlere (kararlara) yönelik “fizibilitenin” sonlandırılmasını sağlayan bir süreç inşa ettiğini belirtmiştir (Amos ve Salem, 2014). Böylece “Ukrayna’nın Askerî Harekâtı” sonrasında, “Cenevre Anlaşması’nın” geçerliliğini kaybetmiş olduğunu açıklamıştır. Bu açıklama ile birlikte hava harekâtı öncesinde Vladimir Putin’in “Ukrayna’nın olası operasyonlarını suç eylemi” şeklinde nitelendirdiği de vurgulanmıştır (Luhn, 2014a). Sonuç olarak, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin geri çekilmemesi durumunda “onbinlerce Rus askerinin” müdahalede bulunacağı ve “Rusça konuşan halklarını” korumak için Moskova’nın harekete geçebileceği endişesi; Kiev genelinde, devam etmiştir (Luhn, 2014a). Ayrıca yaşanan gelişmelerin gölgesinde, daha önce “yedi uluslararası AGİT gözlemcisinin” Sloviansk’ta paramiliterler tarafından alıkonulduğu ve Rusya’nın gözlemcilerin bırakılmalarına yönelik müzakereleri başlattığı; kamuoyuna bildirilmiştir (Luhn, 2014a).

“11 Mayıs 2014’te”, Donbass Bölgesi’nde bir yol haritası oluşturmaya çalışan ayrılıkçı güçler, bağımsızlık referandumu düzenlemiştir. Referandum süreci, Doğu Ukrayna-Donbass’ta yaşanan çatışmalar sonrasında adeta askerî ve siyasi bağlamda Rusya’yı davet eden bir taktik gibi görülmüştür. Çünkü bu noktada, referandum sonuçlarını anlamlandırma süreci öne çıkmıştır. Reuters Haber Ajansı, düzenlenen referandumda⁷¹, Doğu Ukrayna’da “Moskova yanlısı” ayrılıkçılar için bir zaferin ortaya çıktığını; bir taraftan bağımsızlık diğer taraftan kontrolsüz bir çatışma ortamının artması ile birlikte “Rusya ile birlik” oluşturmak için önemli ve anlamlı bir

⁷¹ “11 Mayıs 2014” tarihli referandumda seçmenlerin “Donetsk’te %89 ve Luhansk’ta yaklaşık %96” oranında “bağımsızlık” için oy kullandığı; ancak Mariupol’de ise yaşanan “güvensiz ortamın” etkisi ile “katılımın çok düşük olduğu” ve “%28” oranında seçmenin oy kullandığı; belirtilmektedir (Matveeva, 2018, s. 112).

fırsat kazanıldığını vurgulamıştır (Robinson ve Prentice, 2014). Ancak diğer taraftan referandumun “yasal” bir dayanak olmadan gerçekleştirildiği; ayrıca referandumda ortaya çıkan sonucun “inandırıcı olmadığı” da iddia edilmiştir (Kofman vd., 2017, s. 43). Referandumda ilginç bir ayrıntı da tartışma konusu olmuştur. Seçmenlere, Rusça “*samostoyatel'nost'*” terimi ile tercihleri sorulmuştur. Fakat bu terim; “*özerklik veya bağımsızlık*” anlamına da gelmektedir (Matveeva, 2018, s. 112). Ancak genel olarak seçmenlerin yüzde yetmiş katılım sağladığı referandum sonuçlarına göre; Donbass Bölgesi’nde ayrılık ekseninde “ezici bir üstünlük” sağlanmıştır (Matveeva, 2018, s. 112). Referandumu anlamlandırma tartışmalarına rağmen “*Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri*” “halk onayı ile bağımsızlıklarını” adeta resmileştirmiştir (Matveeva, 2018, s. 112).

Yeni bir dönüm noktası olarak atfedilen bağımsızlık referandumuna ilişkin ayrılıkçılar; kamuoyuna resmi sonuçların açıklanması ile birlikte bölgelerinde varolan “*Ukrayna askerî birliklerinin işgalci*” olarak görüleceğini ve müdahale edileceğini, belirtmişlerdir. Ayrıca “askerî ve siyasi kurumsallaşmanın” bir an önce başlatılması gerektiğine dair de görüş bildirilmişlerdir (Walker, Grytsenko ve Amos, 2014). Rusya yanlısı olduğu bilinen ayrılıkçı güçlerin bu yaklaşımı; Rusya’nın Doğu Ukrayna-Donbass işgalini/ilhakını kolaylaştırma ve zemin oluşturma çabası olarak, nitelenebilir. Ancak Rusya; bu süreçte, ilhak alanını genişletmeye yönelik açık bir hamle sergilememiştir. Diğer taraftan bölgede seçmenlerin çoğunluğu; bağımsızlığa ilişkin tercihlerini adeta Rusya’nın harekete geçmesini işaret eden “evet” yönünde kullanmıştır (Walker, Grytsenko ve Amos, 2014). Referandum sonrasında Rusya’nın askerî ve siyasi bağlamda doğrudan harekete geçmemesi dikkat çekmektedir. Bu durum; Donbass’taki bazı ayrılıkçı liderlerin görüş ayrılığına düşmesinden ve referandum sonrası bölgede konsensus oluşmamasından kaynaklanmış olabilir. Oysaki “donmuş çatışma” bölgeleri haline getirilmeye çalışılan bu bölgelerde “*Moskova’nın*” yaşanan şiddet ortamını fırsat kabul edeceği ve “*sınırı geçerek müdahalede bulunacağı*” iddia edilmiştir (Sindelar, 2014). Doğu Ukrayna-Donbass’ta yaşanan işgal girişimleri, gerilimin artması ve akabinde referandum süreci; Rusya’nın Kırım’daki senaryosuna benzemektedir. Ancak Doğu Ukrayna’da koşulların hazır olmasına rağmen Rusya’nın stratejik bağlamda bekleyiş içinde olması; Kırım’dan farklı bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Doğu Ukrayna'daki gelişmeleri farklı bir açıdan değerlendiren Richard Sakwa (2015); Donbass'ta yaşanan eylemlerin ve çatışmaların, sürecin başında Ukrayna'dan ayrılma ekseninde planlanmadığını; aksine bu ayrılıkçı faaliyetlerin “çoğulcu bir devlet” anlayışını sağlamak amacı ile gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Ancak O'na göre, ayrılıkçı paramiliter güçler; bölgede yaşanan çatışma ve kriz ortamının hızla artması sonrasında asimetrik-dolaylı bir stratejinin içinde önemli bir rol almıştır. Her ne kadar dolaylı bir Rus desteği söz konusu olsa da bu noktada Sakwa (2015), “referandum” ile birlikte “ayrılıkçılardan” bağımsız bir sürecin inşa edilemeyeceğini de vurgulamıştır. Çünkü farklı bir bakış açısı ile krizlerin son seviyesinde kırılmalar yaşanacağını; sonuç olarak “iyileştirme sağlayacak ‘birileri’ varsa iyileşme sürecinin gerçekleşeceğini” işaret etmiştir (Sakwa, 2015, s. 256). Bu yaklaşıma göre, Doğu Ukrayna-Donbass'ta yaşanan çatışma ortamı, farklı bir amaç doğrultusunda, kurgulanmıştır. Ancak ayrılıkçı güçlerin süreç içinde belirleyici olması ile birlikte stratejik kurgu da tekrar şekillendirilmiştir. Sakwa'nın “iyileştirme sağlayacak birileri” vurgusu ise, Rusya'nın askerî ve siyasi bağlamda sürece resmen dâhil olması için davet mahiyetinde algılanabilir niteliktedir.

24 Mayıs 2014'te, 11 Mayıs 2014 tarihindeki referandumdan sonra halk oylaması ile resmen bağımsızlıklarını ilan eden DNR ve LNR; “Novorossiya ⁷²(Yeni Rusya)” adı altında bir “konfederasyon” oluşturduklarını ilan etmişlerdir (Reisinger ve Golts, 2014, s. 7). “Novorossiya Konfederasyonu” ilanının 25 Mayıs 2014 tarihinde gerçekleştirilecek olan “Ukrayna Cumhurbaşkanlığı” seçimlerinden “bir gün önce” gerçekleşmesi; çok önemli bir gelişmedir (Reisinger ve Golts, 2014, s. 7). Çünkü daha önce “Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin”; Kırım'ın ilhak sürecinde, Ukrayna'nın belirli bölgelerini içine alan ve Rusya'dan beklentilerin yer aldığı “18 Mart 2014” tarihli konuşmasında, “Novorossiya'yı” vurgulamıştır (Putin, 2014a). Daha sonra 17 Nisan 2014 tarihli ülkesinin faaliyetlerine ilişkin değerlendirmesinde Putin; tarihsel bir yaklaşımla Rus İmparatorluğu döneminde önem arz eden

⁷² Novorossiya bir “proje” olarak vurgulanmış ancak “Kharkiv, Dnepropetrovsk, Odessa, Luhansk, Nikolaev, Kherson, Zaporijya (Zaporozhye)” gibi birçok bölgeden katılan delegenin “parlamento” ve “Novorossiya Halk Meclisi'ni” oluşturmaya çalıştıkları, bildirilmiştir. Ayrıca bu delegelerin içinde “aktivistler, askerler ve milletvekilleri” olduğu; hatta daha önce “Ukrayna Meclisi'nde” milletvekili olan “Oleg Tsarev'in” ayrılıkçı yapıya dâhil olarak, “Novorossiya'nın sözcüsü” olduğu da belirtilmiştir (Dergachev ve Kirillov, 2015).

Novorossiya adlı bölgeye atıfta bulunmuş; akabinde özellikle “*Kiev, Donetsk, Luhansk, Kharkiv, Nikolaev, Kherson ve Odessa*” gibi Ukrayna’nın önemli bölgelerinden bahsetmiştir (Putin, 2014b). Rus lider V. Putin’in Novorossiya söylemi; gerek Kırım operasyonu sürecinde gerekse Doğu Ukrayna’daki çatışmaların gölgesinde dikkat çekmektedir. Ayrıca son söyleminde V. Putin’in “*öncesinde ve sonrasında tarihsel olarak Ukrayna’ya ait olmayan Novorossiya*” bölgesi tanımlaması ile Rus kültürünü barındıran bu topraklarda “*Rusya’nın rolüne*” ilişkin sorgulama şekli de son derece önemlidir (Putin, 2014b). Bu söylemler; Kırım ve Doğu Ukrayna’da yaşananlara yönelik bir değerlendirme veya yaşanacaklara yönelik bir öngörü olarak da görülebilir. Ancak özellikle “Rusya Devlet Başkanı V. Putin’in” tarihsel bir sahiplenme ile –belirlemiş olduğu çerçeveyi– bu bölgeleri, “*Novorossiya (Yeni Rusya)*” (Persson ve Pallin, 2014, s. 29) kapsamında betimlemesi; tartışmaya açık olmakla birlikte daha sonraki gelişmeler açısından da önem arz etmektedir.

“Novorossiya” adı altında Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri’nin konfederal bir yapı ekseninde birleşme kararı, farklı yaklaşımları da ortaya çıkarmıştır. Euromaidan karşıtlığı, şiddetli protestolar ve nihayetinde çatışma ortamı ile canlandırılan süreç, Doğu Ukrayna’da DNR ve LNR’nin birlik kararı ile vücut bulmuştur.

John O’Loughlin vd. (2016) göre, bu durum; “*etnik Ruslar’ın ve Rusça konuşan Ukraynalılar’ın*” doğrudan ayrılıkçı hareketlerle beslenen “efsanevi devlet” olgusunun aynı zamanda “*jeopolitik hayalin*” ilan edilmesi şeklinde görülmektedir. Yazarlara göre, DNR ile LNR’nin yani ayrılıkçı hareketlerin başarısı, bir proje şeklinde tasarlanmıştır. Bu bağlamda Kırım’ın “kendi kaderini tayin etme planına” mukabil bu proje ile “Rusya’ya katılma” yönünde bir “*siyasi coğrafya*” oluşturulmaya çalışılmıştır (O’Loughlin, Toal ve Kolosov, 2016, s. 124-125).

Marlene Laruelle (2015); “Novorossiya konsepti” ile ideolojik bir paradigmanın, “Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass” üzerinden Batı’ya karşı kullanılmaya çalışıldığını; bu durumun da bir “güç” gösterisi olarak şekillendirildiğini belirtmiştir. Ayrıca Laruelle bu süreci; Rusya’nın “*Post-Sovyet, Ortodoks ve aşırı milliyetçi*” oluşumlarla (ayrılıkçı gruplarla) var olan rejimleri tehdit edecek “savaş alanlarını” ortaya çıkarma girişimi şeklinde de tanımlamıştır (Laruelle, 2015, s. 55-56).

Donbass Bölgesi'nde ayrılıkçıların lideri konumunda olan Igor Strelkov-Girkin; Doğu Ukrayna'da herkesin *vatanları için savaştıklarını* belirtmiştir. Akabinde “gayrimeşru Ukrayna Hükümeti'ne” karşı birleşme kararı verilmiştir (Muradov, 2019, s. 156). Bu durum; hâkim olunan alanları artıracak ve Doğu Ukrayna-Donbass krizini genişletecek hamle şeklinde, hatta devletleşme sorunsalını ortaya çıkaracak bir taktik veya yaklaşım olarak da görülebilir. DNR ve LNR'nin “Novorossiya (Yeni Rusya)” çatısı altında birleşme kararı; kriz dönemine dair oluşturduğu etki açısından ve stratejik bağlamda çok yönlü bir tartışma konusudur. Ancak bu karar, stratejik yaklaşımları değiştirmiş olsa da bölgesel çatışmanın seyrini net bir şekilde değiştirmemiştir. Novorossiya adlı konfederal yapının ömrü, bir yıl sürmüştür. Henüz yapı sona ermeden, Novorossiya sürecine ilişkin Donbass Bölgesi'nin ayrılıkçı lideri Girkin; aslında her şeyin “Rusya için” oluşturulduğunu da belirtmiştir. Girkin; ayrıca kendi hâkimiyetleri altında olan bu bölgesel bileşenlerin de Rusya'ya dâhil olmak istediğini vurgulamıştır. Ancak ilginç bir şekilde Moskova; tüm bu gelişmelere rağmen “Kiev ile ayrılıkçıları kast ederek”, karşılıklı “*diyalog*” çağrısında bulunmuştur (Dolgov, 2014).

“26-27 Mayıs 2014'te” Donetsk Havaalanı'na Ukrayna Birlikleri tarafından gerçekleştirilen saldırı; birçok açıdan önemlidir. Öncelikle bu saldırı, “25 Mayıs 2014'teki Ukrayna Cumhurbaşkanlığı” seçimlerinden hemen sonra başlamıştır. Ayrılıkçılar tarafından daha önce ele geçirilen bölgelerin yeniden kazanılmasına yönelik planlanan bu saldırı; bölgedeki çatışmaların şiddetlenmesine neden olmuştur. Güç gösterisi bağlamında her iki taraf için bu saldırı; “*geçiş süreci*” olarak da görülebilir (Kofman vd., 2017, s. 43). Ayrıca bu saldırı sonrasında, savaş sahasına katılımların ve çatışmaların niteliği de değişmiş; hatta askerî bağlamda aktör Rusya'nın doğrudan rolü de irdelenmiştir. Stratejik öneme haiz Donetsk Havalimanı; önce ayrılıkçılar tarafından işgal edilmiş ve bir gün sonra Ukrayna Kuvvetleri'nin operasyonu (*I. Donetsk Havaalanı Muharebesi*⁷³) sonrasında tekrar el değiştirmiştir (Fox, 2017a, s. 36). Ancak bu noktada, Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı ve

⁷³ Donbass'ta çatışma alanı, Mayıs-2014'ten sonra şiddetini artırmıştır. Bu bağlamda “H. Reisinger ve A. Golts (2014), A. C. Fox (2017), M. Balaban vd. (2017)” gibi araştırmacılar; bazı çatışmaları, “muharebe (savaş veya harp) alanı olarak belirtmektedirler. Çalışmamızda ilerleyen kısımlarda, belirgin bir şekilde öne çıkan “Donetsk Havaalanı, Ilovaisk, Debal'tseve” vb. çatışma alanları; “I. Donetsk Muharebesi'nde” olduğu gibi “muharebe” şeklinde, belirtilmiştir.

ayrılıkçı gruplar içinde önemli bir güce sahip olan Vostok Taburu öne çıkmıştır. Çünkü havalimanındaki muharebede konuşlanan “Vostok Taburu’nun”, önemli oranda “Çeçen savaşçılardan” oluşturulduğu belirtilmiştir (Fox, 2017a, s. 36). Bu durum; Doğu Ukrayna’daki çatışmalarda Rusya’nın rolünü, Rusya’nın “gönüllü ve paralı askerlerle” destek sağladığına ve koordine ettiğine yönelik iddiaları da güçlendirmiştir (Luhn, 2014b). Taburun içinde “takma adların” kullanılması, taburda “gizli bir hiyerarşi” içinde “komuta-kontrol sağlanması” ve taburda paramiliterin yanında özellikle profesyonel askerlerin de yer alması dikkat çekmektedir. Rusya’nın, Doğu Ukrayna’da dolaylı bir kontrol alanı oluşturmaya çalıştığı; resmen askerî bağlamda olmasa da Vostok Taburu gibi kendi himayesinde önemli “enstrümanlarla” sahada yer aldığı belirtilmiştir (Luhn, 2014b). Rusya’ya bağlılığı bilinen Çeçen savaşçıların sahada olması ve profesyonel askerlerin çatışmaları yönlendirmesi süreç açısından çok önemlidir. Oysaki daha önce Rusya; Doğu Ukrayna-Donbass’taki çatışmalarda sahada yer almadığını ima etmiştir (Reisinger ve Golts, 2014, s. 6). Rus resmi anlatısına göre, Doğu Ukrayna’da Rus askerlerinin bulundurulmadığına dair süreç; bu aşamada, farklı bir açı kazanmıştır. Çünkü Reisinger ve Golts (2014) tarafından, “Donetsk’in güneyinde Mariupol’de” ele geçirilen “Rus (hava indirme) askerleri”, öncelikli kanıt olarak gösterilmiştir. Daha sonra Reisinger ve Golts; Rusya tarafından “kayıp sınır devriyeleri” olduğu iddia edilen bu askerlerin ve akabinde “Donetsk Muharebesi” olarak isimlendirilen çatışmalardan sonra ölen askerlerin, Rusya kaynaklı raporlarda “zaiyat” olarak belirlendiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca Rus makamları; askerlerinin “izinli olduklarını” ve bu bölgede “gönüllü” olarak savaştıklarını belirtmiştir (Reisinger ve Golts, 2014, s. 6).

“Haziran-2014’te”; Sloviansk’ta çatışmalar devam etmiş, Ukrayna güçleri Mariupol’de tekrar hâkimiyet sağlamış ve (Donetsk’in kuzeyinde) Kramatorsk’ta ayrılıkçılara karşı bir operasyon gerçekleştirmiştir (Fox, 2017a, s. 68). Bu ay içinde gerçekleşen çatışmalarda, DNR paramiliter güçleri ve Ukrayna Silahlı Kuvvetleri; karşılıklı olarak “askerî yığınak” oluşturmaya çalışmışlardır. Ayrıca her iki taraf, stratejik olarak bazı bölgeleri “abluka” altına almayı sürdürmüştür. Anti-terör operasyonu kapsamında Ukrayna; hava kuvvetlerini kullanmasına rağmen kayıplar vermeye devam etmiştir. Ukrayna’nın “An-30B keşif uçağı ile IL-76 nakliye uçağı”; paramiliterler tarafından düşürülmüştür (Balaban vd., 2017, s. 38). Luhansk

Havaalanı yakınlarındaki IL-76 “askerî nakliye” uçağının düşürülmesinde, ağır silahların kullanıldığı iddia edilmiştir. Ukrayna’lı yetkililer; doğu sınırından birkaç adet tankın Rus tarafından giriş yaptığını ve bazı yerleşim bölgelerindeki çatışmalarda kullanılan silahların, Rusya tarafından sağlandığını bildirmişlerdir (Morello ve Birnbaum, 2014). “NATO ve ABD” yetkilileri ise Rusya’nın çatışmalara “*tank, roketatar vb.*” teçhizatlar yolladığını ve sınırdan sağlanan bu desteğe dair de “*kanıtlar*” olduğunu belirtmişlerdir (Morello ve Birnbaum, 2014). Doğu Ukrayna-Donbass’ta Mayıs-2014 başlarında yaşanan çatışmalarda görülen ve Ukrayna hava araçlarına yönelik tecrübe gerektiren imha girişimi bir kez daha gerçekleşmiştir. Ayrıca bu süreçte paramiliter güçlerin, askerî teçhizat ve mühimmat sağlayarak konvansiyonel bir savaş kabiliyeti içinde olması da dikkat çekmektedir. Bu vakalar, bölgede Rusya’nın varlığına hatta doğrudan katkılarına yönelik iddiaları da güçlendirmektedir.

“Temmuz-2014’te” Donetsk’te paramiliter güçlerin, bazı bölgelerde “şehir merkezlerine” yakın konumlandığı ve “*Rusya sınırına*” yakın alanların kontrolünü de sağlamaya çalıştıkları vurgulanmıştır (Balaban vd., 2017, s. 39-40). Sınır ötesinden, Rusya topraklarından bölgeye, roketatarlı saldırıların gerçekleştiği; aynı zamanda DNR paramiliter güçlerinin saldırıları sırasında, “*Rus topçu ateşi*” ile destek sağlandığı ve Ukrayna Hava Kuvvetleri’ne ait “*dört adet askerî uçağın*” da düşürüldüğü belirtilmiştir. Özellikle Rus topraklarından gerçekleştirilen “*füze*” saldırısı ile bu uçaklardan ikisinin vurulduğu; iddia edilmiştir (Balaban vd., 2017, s. 39-40).

A. C. Fox’a (2017a) göre, “Rus keşif-saldırı modeli” ile bazı saldırıların gerçekleştiği “*Zelonopillia Savaşı*” şeklinde anılan çatışmalarda, Ukrayna ordusunun ilerleyişini engellemek için “*hibrit operasyonlar*” etkinleştirilmiştir. Hatta Ukrayna birlikleri durdurulmuş ve akabinde operasyonlar başarı ile sonuçlandırılmıştır (Fox, 2017a, s. 37). Bu saldırı modelinde, “*Rus Spetsnaz ve GRU*” birimlerinin sahada önemli rol aldığı; “*Rus Siber Kuvvetleri’nin düzenlediği elektronik saldırıların*” etkili olduğu; Ukrayna askerlerinin iletişim araçlarının kontrol altına alındığı; drone vb. unsurların da kullanıldığı çatışmalarda (her türlü enerji, dalga boyu, frekans vb. kaynakların takip edildiği) “elektromanyetik” alanın sağlandığı da iddia edilmiştir (Fox, 2017a, s. 37-39). Ayrıca Rus BTG’lerle birlikte paramiliter güçlerin, roket

saldırılarında “DPICM ve termobarik”⁷⁴ füzeler kullanıldığına dair iddia dikkat çekmektedir. Kullanılan silahlar ve iddialar doğrultusunda çatışmaların şiddeti ve niteliği; belirgin bir şekilde değişmektedir. Bu süreçteki saldırılar; operasyonel-taktiksel bağlamda *sınırlandırılmış konvansiyonel* niteliktedir. Ukrayna kuvvetlerini durdurmayı ve karşı saldırı için “itici güç” oluşturmayı amaçlamış olan bu saldırıların, yürütülen operasyon açısından önemli olduğu; aynı zamanda stratejik olarak bir diğer aşamaya geçmek için tasarlanmış olduğu da açıktır (Fox, 2017a, s. 37-39).

“17 Temmuz 2014’te”, Donetsk bölgesinde “Malezya Havayolları’na” ait “MH17 sefer sayılı Boeing 777⁷⁵” tipi yolcu uçağının, paramiliter güçlerin kontrolü altındaki alan içinde düşmesi; uluslararası kamuoyunda, gündem oluşturmuştur (Shoichet ve Fantz, 2014). Uçağın, karadan havaya “Rus yapımı BUK” adlı (hava savunma) füze sistemi ile vurulduğu iddia edilmiştir (Shoichet ve Fantz, 2014; Koshiw, 2015). “Amsterdam’dan Kuala Lumpur’a” giden uçağın, yüksek irtifada olduğu ve uçaktaki “298 yolcunun”, hayatını kaybettiği belirtilmiştir (Shoichet ve Fantz, 2014). Rus Devlet Başkanı; olayın “trajedi” olduğunu ve bölgede *barışı tesis edemeyen ve askerî operasyonlarını yenileyen* Ukrayna Hükümeti’nin, dolaylı olarak sorumlu olduğunu ifade etmiştir (Shoichet ve Fantz, 2014). Farklı ülkelerden birçok kişinin hayatını kaybettiği MH17 vakası ile Doğu Ukrayna-Donbass’ta yaşanan çatışmaların karakteri de akabinde Rusya’nın doğrudan ve dolaylı aktör olarak bu vaka içindeki rolü de uluslararası kamuoyunda önemli bir gündem oluşturmuştur. Bu bağlamda MH17 vakasını ve süreci değerlendiren Mölder ve Sazonov (2019);

⁷⁴ “DPICM (Dual-Purpose Improved Conventional Munitions) - Çift Amaçlı Konvansiyonel Mühimmatın” (Fox, 2017a, s. v) ve “BM-21 Grad ile 9A52-4” gibi tahrip gücü yüksek roket sistemlerinin, 2014 yılında Donbass’taki çatışmalarda kullanıldığı; belirtilmektedir (Fox, 2017a, s. 38). “Termobarik (thermobaric)” silahlar ise, ısı ve hava ile geniş etki alanı oluşturan “aerosol veya vakum bombası” olarak da bilinmekte, çok etkili nükleer olmayan (ancak nükleer başlığa uygun) silahlar sınıfında yer almaktadır. Ruslar’ın daha önce bu tür silahları “Afganistan ve Çeçenistan’da” kullandıkları ve termobarik silahların geliştirildiği, vurgulanmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Wildegger-Gaissmaier, 2004).

⁷⁵ Ukrayna’da Hrabove adlı kasaba yakınlarına düşen “MH17 sefer sayılı” yolcu uçağının ayrıntılı analizini gerçekleştiren J. V. Koshiw (2015); “MH17-The Story of the Shooting Down of the Malaysian Airliner” adlı kitabında, olaya dair teknik ve genel anlamda çeşitli görüşlere yer vermektedir. Yazar; “BUK (БVK)” adlı hava savunma sisteminden uçağın kimler tarafından düşürüldüğüne kadar, kim-nasıl-neden vb. sorgulamalarla çeşitli başlıklar altında olayı incelemektedir. Aynı zamanda Koshiw, olayla birlikte yaşanan çatışmaları savaş suçu kapsamında değerlendirmekte ve eleştirmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Koshiw, 2015, 1-93).

Rusya'nın “*statü çatışması*” içinde “*komplo teorileri*” ürettiğini ileri sürmüşlerdir (Mölder ve Sazonov, 2019, s. 96). Yazarlara göre Rusya; “MH17” vakasını, “*Batı'nın provakosyonu*” şeklinde, değerlendirmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın bu vakayı bir “*bilgi savaşı ve dezenformasyon*” aracı olarak kullanmış olduğunu da iddia etmişlerdir. Döneme ait Rus medya organlarında vakaya dair sistematik bir şekilde yürütülen dezenformasyon; kanıt olarak gösterilmiştir. Yazarlara göre, Rusya; bu dezenformasyon ile aslında “Batı ve Ukrayna” profili için “*güvensizlik algısı*”, oluşturmuştur. Böylece etki altına alınan kitlelerin kazanılması amaçlanmıştır (Mölder ve Sazonov, 2019, s. 96-109).

“Ağustos-2014'te” DNR ve LNR adına savaşan paramiliter güçler, Doğu Ukrayna-Donbass genelinde geçiş yollarını kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Paramiliterlerin kontrol çabalarına karşın Ukrayna Kuvvetleri; daha önce belirlenen terör operasyonu kapsamında, “geniş kuşatma” stratejisini değiştirmiş; merkezi saldırılar düzenleyerek, farklı bölgelerdeki kendi kuvvetleri ile bağlantı kurma girişimlerinde bulunmuşlardır. Ancak Donetsk ve Luhansk'taki bağlantı yolları ile stratejik ulaşım noktaları, paramiliter güçlerin kontrolü altına girmiş ve çatışmalar da bu şekilde devam etmiştir. Bu dönemdeki çatışmalarda Ukrayna'nın, “altı askerî hava aracını” kaybettiği ancak bölgeye Rusya'dan, önemli düzeyde “takviye” sağlandığı da belirtilmiştir (Balaban, vd., 2017, s. 41-42). Ağustos ayı içinde “Ukrayna gönüllü milisleri”; Donetsk merkezin doğusunda bulunan “Ilovaisk” şehrini, ayrılıkçı güçlerden geri alma girişiminde bulunmuştur. Ancak bu girişim, önemli bir “muharebe alanı”, ortaya çıkarmıştır. Donetsk bölgesinde önemli bir arter olarak belirtilen Ilovaisk; DNR ve Rusya arasında “kritik iletişim hattı” şeklinde tanımlanmaktadır (Fox, 2017a, s. 42). “*Rus kuşatma savaşı*” örneği olarak gösterilen Ilovaisk çatışmaları; Ukrayna Hükümeti'nin terör operasyonundan “*tam kapasite konvansiyonel savaş*” stratejisine geçiş sergilediği önemli bir savaş sahası olarak da gösterilmiştir (Fox, 2017a, s. 42). DNR-LNR paramiliter güçlerin sahada oluşturmaya çalıştıkları hatlar; askerî strateji açısından Donetsk ve Luhansk bölgeleri arasında önem arz etmekte ve Ukrayna Kuvvetleri'nin yoğun saldırısı ile karşı karşıya kalmıştır. Hatta her iki bölgenin koordinasyonunu sağlayan bu hatlar, çatışmaların geleceği açısından da risk altındadır. Bu noktada durumu tehdit olarak algılayan Rusya'nın da savaş sahasına direkt müdahalede bulunduğu iddia edilmiştir (Kofman vd., 2017, s. 44). Ilovaisk çatışmalarını değerlendiren Kofman vd. (2017);

Moskova'nın "hava savunma" veya sınırdan tank vb. ateş gücü desteğini bir tarafa bırakarak, "*direkt olarak Rus askerî birliklerini*" Ilovaisk'e gönderdiğini belirtmişlerdir. Böylece dolaylı yöntemlerle desteklenen paramiliter güçler; Rusya'nın "*geleneksel bir operasyon*" başlatması ile güçlendirilmiş ve "*konvansiyonel bir savaşı*" yürütebilecek aşamaya geçmiştir. Nihayetinde, Rusya'nın direkt müdahalesi ile sahada donanımlı kuvvetlerin ortaya çıktığı önemli bir süreç başlamıştır (Kofman vd., 2017, s. 44). Ayrıca Ilovaisk'te ağır kayıplar veren Ukrayna Birlikleri'nin 24 Ağustos 2014'te aniden kuşatılması ve bugünün "*Ukrayna'nın Bağımsızlık*" günü olması da önem arz etmektedir (Shramovych, 2019). 1991 yılında Sovyetler'den ayrılan Ukrayna'nın 24 Ağustos bağımsızlık günü; 2014 yılında anlamlı ve tartışmalı bir portreye dönüşmüştür. Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketlerin saldırıları; Ilovaisk'te Rus kuvvetleri ile birlikte Ukrayna'ya karşı bir kuşatma savaşına evrilmiştir. Ağustos-2014'te Ukrayna Birlikleri'nin paramiliter güçleri durdurma kabiliyetinin artması ile birlikte, bu kuşatma sürecinin "sembolik" olarak, Ukrayna'ya karşı "*güç gösterisi*" şeklinde tasarlanmış olduğu da iddia edilmiştir (Kim, 2014). Çünkü Mayıs-2014'te yeni seçilen "Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko"; bağımsızlık günü açıklamasında, "*Rusya'ya karşı vekâlet savaşı*" içinde olduklarını, "Doğu Ukrayna'nın Kırım" gibi olmayacağını ve "zaferin" yakın olduğunu, vurgulamıştır (Kim, 2014). Bu söyleme istinaden, 24 Ağustos 2014'te Ilovaisk'teki "Rus Kuvvetleri'nin" ansızın harekât düzenlemesinin "tesadüf" olmadığını ve bu harekâtın "ironik bir anlam" içerdiğini de belirtmek mümkündür (Kim, 2014). Rus Kuvvetleri; "27 Ağustos 2014'te", zırhlı araçlar ve ağır silahlarla "senkronize bir operasyon" düzenlemiştir. Bu saldırı operasyonunu takiben dağılma profili sergileyen "Ukrayna Kuvvetleri'nin" durumu karşısında Kiev; Ilovaisk'te bulunan kuvvetlerinin "*geri çekilmesini*", aynı zamanda ateşkes bağlamında Moskova ile temasa geçilmesini istemiştir (Fox, 2017a, s. 43). Rus ve Ukrayna'lı askerî yetkililer, çatışma olmadan "barışçıl" bir şekilde, Ukrayna Birlikleri'nin geri çekilmesi hususunda anlaşmıştır. Ancak silahlarını bırakmayan Ukrayna askerleri ve gönüllüleri, Ruslar tarafından ateş altına alınmış; akabinde Ukrayna, Ilovaisk'te büyük kayıplar vermiştir. Ruslar, Ukrayna Birlikleri'nden silahlarını bırakarak çekilmelerini istemiştir. Ancak bu süreçte Ukrayna Birlikleri'nin; açılan –insani-güvenlik koridoru şeklinde de belirtilen– koridordan geçerken, silahlarını bırakmadıkları ve ateş açtıkları yönünde

iddialarla birlikte “açık hedef” haline geldiklerine dair anlatılar da dikkat çekmektedir. Rusya ve Ukrayna için Doğu Ukrayna-Donbass’taki savaşın dönüm noktası olarak belirtilen Ilovaisk Muharebesi; Ukrayna için ağır bir yenilgi ile sonuçlanmıştır (Muradov, 2019, s. 165-166).

Doğu Ukrayna-Donbass’ta “Sloviansk, Mariupol, Kramatorsk, Debalt’sseve ve Ilovaisk” gibi şehirlerde, şiddet aralığı değişen çeşitli çatışmalar gerçekleşmiştir. Bu çatışmalarda ayrılıkçıların kontrolü altında olan bazı bölgeler, Ukrayna Kuvvetleri tarafından tekrar alınmıştır. Ancak Rus birlikleri ve paramiliter güçler tarafından “kuşatma altına” alınan bu yerleşim yerleri, tekrar ayrılıkçıların kontrolüne girmiştir. Rus yanlısı paramiliter güçler; Rusya’nın “doğrudan ve dolaylı” destekleri ile zaman zaman stratejik, ölçeği değişen ve şiddetlenen çatışmalarla adeta “istenilen sonuçları ortaya çıkarmıştır. Bu istenilen sonuçlar, Rusya’nın stratejik bağlamda bölgedeki gücünü belirginleştirmiştir. Ilovaisk’ta Ukrayna Birlikleri’nin konvansiyonel bir saldırı gerçekleştirmesi ve bu duruma istinaden Rusya ile bağlantılarını kaybetmek üzere olan paramiliter güçlerin de direkt Rus askerleri ile karşı saldırı gerçekleştirmesi; Doğu Ukrayna’daki doğrusal olmayan süreçte kırılmaları ve çıkışları beraberinde getirmektedir. Gelişmeler doğrultusunda, sürece ve sonuçlara etki eden stratejik-operatif hamleler; Doğu Ukrayna-Donbass çatışmalarını, dolaylı unsurların bir başka ifade ile vekil güçlerin savaşı olmaktan çıkartarak, farklı bir boyuta taşımaktadır. Belki de çok daha önce her iki devletin ve paramiliter güçlerin rol aldığı şiddetli çatışma ortamı; “muharebe (savaş veya harp) alanı” şeklinde tanımlanabilir ortama dönüşmüştür.

“Eylül-2014 ve Şubat-2015” tarihleri arasında Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı içindeki bazı muharebeler; süreç-sonuç ilişkisi ve stratejik açıdan önemlidir. Bu bağlamda “*Ilovaisk, Donetsk Havaalanı ve Debal’tseve Muharebeleri*”; öne çıkmaktadır. Çünkü Ağustos-2014’te şiddetlenen “Ilovaisk Muharebesi” sonucunda “5 Eylül 2014’teki Minsk-I” süreci, ortaya çıkmıştır. Akabinde Ocak-2015’te başlayan “Debal’tseve Muharebesi”; “12 Şubat 2015’teki Minsk-II (Anlaşması)” için zemin oluşturmaya rağmen bu anlaşmadan sonra da bir süre devam etmiştir (Balaban vd., 2017, s. 42-43). Donetsk Havaalanı’nda cereyan eden çatışmalar ise; Mayıs-2014’te “(I. Donetsk Havaalanı Muharebesi)” düşük yoğunlukta başlamış ve ilerleyen aşamalarda şiddetlenmiştir. Doğu Ukrayna’da iki tarafın adeta prestij

mücadelesine dönüşen Donetsk Havaalanı; Eylül-2014'te ve Ocak-2015'in sonlarına kadar “*üç defa el değiştirerek*”, şiddetli muharebe platformu şeklindeki canlılığını korumuştur (Fox, 2017a, s. 68; Arslan, 2021, s. 79).

“Minsk-I (5 Eylül 2014)” süreci; yaşanan krizin sonlandırılması için “Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroshenko'nun” (Haziran-2014'teki) “*barış sürecine ve diplomatik çözümlere ilişkin yaklaşımı*” ile başlamıştır (Koçak, 2015, s. 19). Minsk-I görüşmelerinde, öncelikle “*Ukrayna, DNR, LNR ve AGİT temsilcilerinden*” bir “*koordinasyon grubu*” oluşturulmuş; akabinde Rusya'dan da bir temsilcinin katıldığı toplantılar sonrasında, çatışmaların sonlandırılmasına yönelik kararlar alınmıştır (Koçak, 2015, s. 19-20). Haziran-2014'teki Minsk-I görüşmelerinde, bölgedeki ayrılıkçı güçler kastedilerek bu güçlerin çekilmeleri karşılığında “*af*” getirileceği; “*Rusça konuşan nüfuslara*” yönelik “*hak ve iyileştirmelerin*” sağlanacağı gibi durumlar da belirtilmiştir. Ancak bu süreçte “Rusya Devlet Başkanı” Putin'in “*baskı*” uygulaması; “*DNR ve LNR*” temsilcilerinin de görüşmelere katılımını şart koşması; dikkat çekmektedir. Yaklaşık olarak üç ay süren Minsk-I görüşmeleri doğrultusunda, öncelikle krizin sonlandırılması için “ateşkes sağlanması” hususunda, akabinde çatışma alanı içinde yer alan bölgelerde “*seçim yapılması ve yetkilerin artırılması*” gibi konularda kararlar alınmıştır. “5 Eylül 2014'te” resmen imzalanan “*Minsk-I (protokol) anlaşmasına*” ve ateşkes kararına rağmen çatışmalar devam etmiştir. Bu duruma istinaden ayrıca “*ağır silahların kaldırılması*”, “*yabancı askerlerin bölgeden ayrılması*” ve “*askerî uçakların bölgede harekât düzenlememesi*” gibi hususlar da “ateşkes kararına” daha sonra eklenmiştir (Koçak, 2015, s. 19-20).

“28 Eylül 2014'te” Donetsk Havaalanı'na “*Spetsnaz/GRU (Rus Askerî İşithbarat Kuvvetleri)*” konumlandırılmış ve “BTG” desteği ile önemli bir harekât, düzenlenmiştir. Daha öncede çatışmaların yaşandığı Donetsk Havaalanı'nı kuşatan Rus güçlerinin ateşkesi ihlal ettiği ve Minsk-I sürecini fırsata çevirdiği iddia edilmiştir (Fox, 2017a, s. 44). Bu çatışmalar (II. Donetsk Havaalanı Muharebesi) sırasında, Ukrayna Birlikleri'ne karşı “ *radyo-frekanslı drone*” gibi “*elektronik harp*” unsurları, kullanılmıştır. Bu unsurlarla bilgi toplanarak, kombine saldırılar gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda ağır silahların yer aldığı bu saldırılarda, çeşitli savaş başlıklı füzeler ve çoklu roket sistemleri ile birlikte yoğun tank-topçu ateşinin

de sahada kullanıldığı belirtilmiştir. Bu saldırılarda, “Rus ve Çeçen Birlikleri’nin” yanında paramiliter güçler de yer almıştır. Bir süre sonra Donetsk Havaalanı ve çevresini de kapsayan çatışma ortamı; “*şehir savaşlarına*” benzer bir şekilde yoğun çatışmalara, sahne olmuştur (Fox, 2017a, s. 44-46). Havaalanı çevresinde “*kentsel alana*” konumlanan paramiliter güçlere ve ağır ateşe karşılık veren Ukrayna Birlikleri; “*sivil kayıplara*” neden olmuştur. Donetsk’te sivil alanlarda maddi hasar ve ölümlerin meydana gelmesi; ayrıca bu alanlarda yaşayan nüfusun çatışmalara istinaden yerleşim yerlerini terk etmesi önemlidir. Çünkü bu gelişmelerin, “*bilgi savaşı*” bağlamında “Rus ve DNR” medya organları tarafından, “*propaganda*” aracı olarak kullanıldığı; hatta çatışmaya istinaden de önemli bir “*dezenformasyon kampanyası*” yürütüldüğü belirtilmiştir (US TRADOC G-2, 2015, s. 40-41).

Donetsk Havalimanı; uluslararası bir havaalanı olmasının yanında stratejik açıdan, Donbass (Donetsk ve Luhansk) genelindeki çatışma alanları bağlamında da dışarıdan sağlanacak “silah-teçhizat vb. askerî tüm sevkiyatlar” için de önemli bir merkezdir. Sergii Sundukov (2019); Rusya’nın daha önce benzer bir şekilde Kırım’ın ilhakı sürecinde olası bir dış müdahaleyi engellemek açısından uyguladığı stratejinin, bölgede kilit konumunda bulunan Donetsk Havaalanı için de geçerli olduğunu, belirtmiştir (Sundukov, 2019, s. 56). “II. Donetsk Havaalanı Muharebesi’nde”, Donbass’ta bölgesel düzeyde –Ukrayna’ya karşı– oluşturulmuş “*Vostok, Somali, Sparta Taburları*” gibi paramiliter güçlerin yanında, “taktiksel kuşatma” ile birlikte daha donanımlı-eğitilmiş “*profesyonel (paralı) askerlerin*” varlığı da önem arz etmektedir. Bu muharebede, Rus merkezli “*Wagner Group, Slavonic Corps*” adlı “özel askerî şirketlerin”, sahada yer aldığı; “*yıpratma savaşı*” sergilenerek, direkt saldırı için koşulların aşama aşama gerçekleştirildiği vurgulanmıştır (Sundukov, 2019, s. 55-57). Diğer taraftan destek amacı ile “kuşatma” altında olan Ukrayna Birlikleri’ne “*Sağ Sektör*” adlı Ukrayna yanlısı “*paramiliter/milis*” gruplar da dâhil olmuştur. Kasım-2014’te Donetsk Muharebesi’nde bir müzakere ortamı oluşturulmaya çalışılırken, farklı grupların sahadaki varlığı; çatışma ortamını çıkmaza sürüklemiştir (US TRADOC G-2, 2015, s. 41). Bu süreçte Kiev, “*Spetsnazlar*” başta olmak üzere Rusya’nın muhtelif kuvvetleri ile “savaşa resmen katıldığına” dair suçlamalarda bulunmuştur. Ayrıca Kiev, DNR paramiliter güçleri ile Rus askerleri arasındaki “*telsiz konuşmalarını ve kullanılan Rusça lehçeyi*”, delil olarak kabul etmiştir. Ancak Moskova, “resmi söylemlerle” bu durumu, reddetmiştir

(US TRADOC G-2, 2015, s. 41). Doğu Ukrayna-Donbass'taki süreci değerlendiren "US TRADOC G-2" (2015) istihbarat raporu, Aralık-2014'e kadar Ruslar'ın "*stratejik belirsizlik*" içinde bir cephe oluşturduğunu; "kriz ve gerilimi" yöneterek, "gizli bir operasyon" modunda bölgede varlığını sürdürmeye çalıştığını açıklamıştır. Aynı raporda Aralık-2014 itibari ile sözde iki taraf arasındaki müzakere sürecinde Rusya'nın sahada olmadığına dair tutumunun da son bulduğu değerlendirilmiştir. Çünkü Doğu Ukrayna'daki sürece dâhil olmadıklarını beyan etmelerine rağmen Rusya; Donetsk Havaalanı'ndaki çatışmalara istinaden, ateşkes görüşmeleri için "*Rus General Aleksander Lentsov'u*" göndermiştir (US TRADOC G-2, 2015, s. 41). Bu durumun da Rusya'nın "resmen" sürecin içinde olduğuna dair kanıt olduğu ima edilmiştir. Ayrıca "US TRADOC G-2" (2015) istihbarat raporu, Rusya'nın müzakere ortamının sağlanmasına yönelik destek göstermesini, "bilgi savaşı" kapsamında değerlendirmiştir. Rapora göre, Rus bilgi savaşı; "*kriz oluşturma, müdahale sürecini reddetme, gizli destek ve mağduriyet*" üzerine inşa edilmiştir (US TRADOC G-2, 2015, s. 41). Bu yaklaşım; doğrusal olmayan savaş stratejisi bağlamında özellikle "stratejik olarak sonuçları şekillendirme" mahiyetinde değerlidir. Çünkü II. Donetsk Muharebesi; çatışma ortamı, saldırılarda kullanılan yöntemler ve tarafların nitelikleri gibi birçok açıdan değerlendirilebilir bir vaka niteliğindedir. Ancak Rusya'nın doğrudan ve dolaylı varlığına ilişkin bu muharebe süreci; stratejik-operasyonel bağlamda ve özellikle askerî açıdan önemli bir tartışma alanıdır. Tüm tartışmaların ve iddiaların gölgesinde Rus kuvvetleri ile DNR paramiliter güçleri, 21 Ocak 2015'te, "Donetsk Havaalanı'nı" resmen kontrol altına almıştır. Böylece yaklaşık "*242 gün*" süren Donetsk Havaalanı ve çevresindeki şiddetli çatışmalar son bulmuştur (Sundukov, 2019, s. 56).

Ocak-2015'te, "*Debal'tseve şehri*"; DNR-LNR arasında önemli bir "bağlantı noktası" olması açısından ve adeta her iki ayrılıkçı yapının yürüttüğü çatışma alanı içinde hareket olanağı sağlaması açısından bir başka stratejik bölge konumuna gelmiştir. Fox (2017b), şehrin daha önce "hibrit operasyonlarla" ele geçirildiğini, belirtmiştir. Ancak şehir, Ukrayna Birlikleri tarafından tekrar alınmış ve Ocak-2015'e kadar kontrol altında tutulmuştur (Fox, 2017b, s. 47). Siyasi bağlamda Debal'tseve şehri; "*Novorossiya*" ideali açısından ve bu bölgede DNR-LNR vasıtası ile şekillenen hedef devlet olgusunu tamamlayacak "*son toprak parçası*" olması açısından da önemlidir (Fox, 2017a, s. 48). Debal'tseve Muharebesi; 2014-2015

yılları arasında Doğu Ukrayna’da yaşanan çatışmalar içinde stratejik amaç için “zirvede yer alan en son zorlu savaş” biçiminde tanımlanmıştır (Fox, 2017b, s. 45). Her iki taraf için büyük öneme sahip Debal’tseve, gerek koordinasyon gerekse kullanılan savaş araçları ve silahlar bağlamında yoğunluğu değişen saldırılara sahne olmuştur. Matveeva (2018), DNR ve LNR paramiliter güçlerinin Debal’tseve’ye daha önce birlikte saldırı düzenlediğini; operasyonel-taktiksel hatalar sonrasında şehre “Rusya’dan askerî danışmanların” gönderildiğini belirtmiştir. Bazı “Rus subayların” özellikle “istifa ederek”, bu muharebe içinde yer aldığını da iddia etmiştir. Ayrıca Matveeva’ya göre, Rus askerleri ve “kibar insanlar” şeklinde belirtilen “Rus Spetsnaz Kuvvetleri”; Debal’tseve çatışmalarında, DNR paramiliter güçleri içinde “farklı birimler” arasında yer almıştır. Çatışmaların seyrini değiştiren Debal’tseve’nin kontrol altına alınmasını sağlayan koordineli saldırılar da bu gelişmelerden sonra ortaya çıkmıştır (Matveeva, 2018, s. 171-173). Savaş stratejisi bağlamında Debal’tseve Muharebesi’ni değerlendiren Randy Noorman (2020); “Spetsnaz/GRU” özel kuvvetlerinin katılımı ile Rus subayları tarafından “taktiksel-operatif dolaylı bir kontrol” sağlandığını; “sınır ötesi” desteğin olduğunu; özel profesyonel tecrübe isteyen “ileri ve karmaşık silah sistemlerinin” kullanıldığını belirtmiştir. O’na göre, “SNAR-10M1 ve Zoopark-1” gibi gözetleme, radar ve tespit cihazları ile birlikte “Forpost, Granat I-II ve Orlan-10” vb. İHA’ların yer aldığı savaş sahası çok önemlidir (Noorman, 2020). Noorman, Rusya tarafından adeta Ukrayna Birlikleri’nin her adımını kontrol altına alan “elektromanyetik spektrum (çeşitlilik)” (dalga boyu, frekans, ses, ısı, ışık vb. her türlü enerji kaynağı) takip edilerek, operasyonların koordine edildiğini ve “elektronik harp (EW)” sistemleri ile teknolojik bağlamda da bir kuşatmanın gerçekleşmiş olduğunu, analiz etmiştir (Noorman, 2020). Fox (2017a) da şehir savaşı yerine kuşatmanın tercih edilmiş olmasını, Debal’tseve’de kullanılan savaş araçlarından kaynaklanmış olduğunu belirtmiştir. Öncelikle elektornik harp bağlamında modern savaş araçları; Rus askerlerine ve paramiliter güçlere, Ukrayna Birlikleri’nin savaş pozisyonları vb. durumları hakkında tam bilgilendirme sağlamıştır. Akabinde ağır silahlar devreye girmiş; topçu ve roket saldırıları ile “mevziler imha edilmiş”; şehrin altyapısı çökmüştür. Nihayetinde “mayınlarla” çevrilen, kötü hava koşulları ve yoğun ateşle desteklenen Debal’tseve; giriş ve çıkışların imkansız olduğu tam bir “izolasyon şehri” haline gelmiştir. Ayrıca Fox’a (2017a) göre bu kuşatma süreci; Kiev’in

çaresizliğini göstermek ve saldırılar karşısında halkını koruyamadığı algısını artırmak için Rus istihbaratı tarafından stratejik olarak şekillendirilmiştir. Debal'tseve şehrinde mevzilenmeye çalışan Ukrayna Birlikleri'nin şehir halkından destek görmemesi için kuşatmanın bir taktik olarak kullanıldığı da değerlendirilmiştir (Fox, 2017a, s. 48). Kuşatma sürecine istinaden, "Debal'tseve'de" bulunan "RF ve Ukrayna" subaylarından oluşan "*Kontrol ve Koordinasyon Ortak Merkezi (Joint Center for Control and Coordination-JCCC)*"⁷⁶; birtakım görüşmeler sonrasında 28 Ocak 2015'te, şehirde bulunan sivililerin "*Artemivsk şehrine*" tahliyeleri konusunda anlaşmıştır (Spaulding, 2015, s. 5). Kuşatma ve tahliye süreci ile birlikte toplam nüfusunun yarısı, Debal'tseve şehrini terk etmiştir. Stratejik bağlamda ağır kuşatma süreci; amaç-arac ilişkisi açısından istenilen bir sonucu da ortaya çıkarmıştır. Sivil ölümlerin de yaşandığı Debal'tseve; Ocak-2015'in sonlarına doğru enkaz haline gelmiş ve "*Minsk-II*" süreci için de bir neden oluşturmuştur (Fox, 2017a, s. 49).

"*Minsk-II (12 Şubat 2015)*"; Doğu Ukrayna'da şiddetli çatışmaları sonlandırmak ve çözüm için planlanan başarısız Minsk-I sürecinden sonra sahada uygulanamayan ancak mükerrer bir anlaşma gibi de görünen bir süreçtir. Öncelikle AGİT, yaşanan çatışmaların sonlandırılması ve yeniden taraflar arasında ateşkes sağlanması için önemli bir süreç başlatmıştır. Bu kez önceki süreçten farklı olarak "*Rusya, Ukrayna, Almanya ve Fransa'dan*" yetkililerin oluşturduğu "*Normandiya Dörtlüsü (Normandy Quartet)*" şeklinde anılan aktörler Belarus-Minsk'te görüşmelere başlamıştır (Koçak, 2015, s. 21). İvedi bir şekilde "*ateşkes*" sağlanması, "*güvenli bölge*" oluşturulması, "*AGİT garantörlüğü*" ile Donetsk ve Luhansk'a "özerklik" hususunda başlıklar tekrar gündem oluşturmuştur (Koçak, 2015, s. 21). Ancak bu gelişmelerin aksine, askerî ve siyasi çözüm üretmek için planlanan Minsk-II sürecinin ve öncelikli olarak alınan "ateşkes kararının" sahada uygulanamayacağına ilişkin şüpheler de açığa çıkmıştır. Çünkü Minsk-II görüşmelerine katılan liderler daha sonra AB zirvesi için Brüksel'de toplanmış ve bu

⁷⁶ "*Kontrol ve Koordinasyon Ortak Merkezi (Joint Center for Control and Coordination-JCCC)*"; Minsk-I süreci (Eylül-2014) içinde "Rusya ve Ukrayna Genelkurmay Başkanlığı" nezdinde "ateşkesin sağlanması, uygulanması, sürdürülebilirliği, AGİT gözlemcileri ile işbirliği" vb. konularda temas grubu tarafından görevlendirilmiş subaylardan oluşmaktadır. "Görev ve görev tanımlamaları net olmayan" bu merkezin "savaş sahası" içindeki aktörler arasında olduğu, belirtilmektedir (Haug, 2016, s. 349-350).

zirve sırasında Minsk-II görüşmeleri hakkında şüpheli yaklaşımlar da kamuoyu ile paylaşılmıştır (Traynor, 2015). Bu doğrultuda “*RF Devlet Başkanı Vladimir Putin’in, anlaşmayı erteleme hususunda*” çaba gösterdiği; “*Debal’tseve’de paramiliter güçler*” tarafından kuşatılan yaklaşık “sekiz bin” (asker ve gönüllülerden oluşan) Ukrayna silahlı gücünün, “*teslim*” olması için “*on gün*” ateşkesi erteleme gayreti içinde olduğu da iddia edilmiştir (Traynor, 2015). Aslında bu iddiayı destekler nitelikte, Noorman’a (2020) göre bazı gelişmeler de olmuştur. Örneğin Minsk-II Anlaşması “12 Şubat 2015’te” imzalanmış olmasına rağmen çatışmalar; yoğun ateş altında devam etmiştir. Çünkü anlaşmaya göre, taraflar arasında resmi ateşkes; “15 Şubat 2015’te başlayacaktır. Böylece ateşkes tarihine kadar Rus ve paramiliter güçlerin, Debal’tseve’yi tamamen kontrol altına alacağı; amaçlanmıştır. Aynı zamanda Noorman; bu süre içinde, “Rus operatör ve vericilerden” kuşatma altında olan Debal’tsevedeki Ukrayna Birlikleri’ne, “*teslim olmaları yönünde mesaj*” gönderildiğini de belirtmiştir (Noorman, 2020). Hatta DNR ve LNR liderleri; “Debal’tseve’nin düşmesi” ile birlikte “*ölü doğan ateşkes*” sürecinin uygulanacağını, bu bölge dışında yaşanan çatışmaların da durdurulacağını, ima etmişlerdir (Luhn ve Grytsenko, 2015). Nihayetinde DNR ve LNR arasında “*ulaşım kavşağı*” olarak belirtilen, siyasi-askerî gelişmelerin gölgesinde taktiksel-operasyonel bir savaşın sahnelendiği Debal’tseve şehri; “18 Şubat 2015” tarihinde, tamamen Ukrayna Birlikleri’nin “*geri çekilmesi*” ile birlikte Rus ve paramiliter güçler tarafından ele geçirilmiştir (Luhn ve Grytsenko, 2015). Böylece “*stratejik zaferin*” özellikle “*Rusya’ya ait olduğu*” vurgulanmıştır (Tisdall, 2015). Liderlere, arabuluculara ve Minsk-II görüşmelerinde ateşkes kararına rağmen devam eden Debal’tseve çatışmaları sona ermiş, Doğu Ukrayna’da Şubat-2015 süreci de tamamlanmıştır.

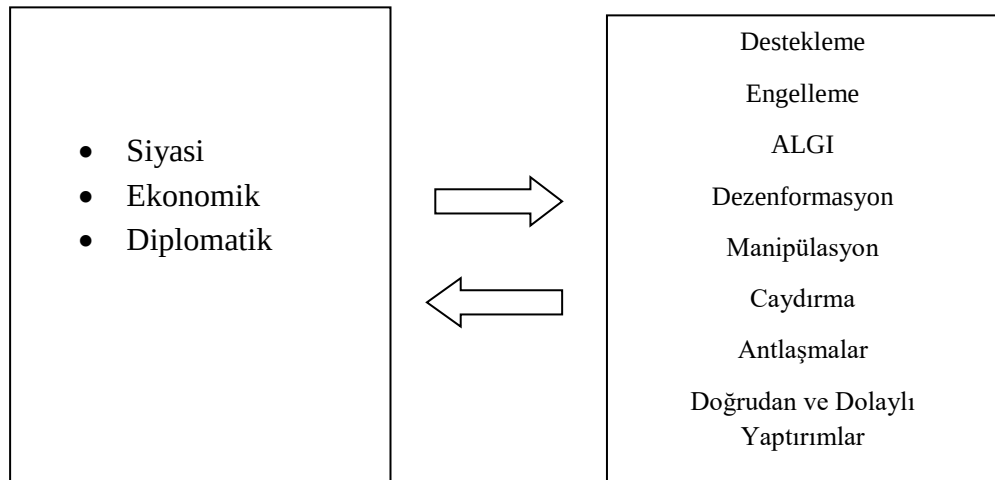
Çalışmamızda Doğu Ukrayna-Donbass çatışma süreci veya savaşı; “26 Mart 2014-18 Şubat 2015” tarihleri arasında kronolojik sıralama ile askerî ve siyasi bağlamda önem arz eden tüm gelişmelerle aşama aşama analiz edilmiştir. Sonuç olarak, sınırlandırdığımız tarihler arasında Donbass’taki süreçte; çatışma veya savaş profili içinde stratejik-operasyonel ve taktiksel birçok aracın kullanıldığı, özellikle Rusya’nın doğrudan-dolaylı operasyonlarının belirginleştiği de görülmüştür. Bu bağlamda çatışma ortamı ve savaş karakteri açısından nasıl bir “doğrusal olmayan savaş stratejisi” yürütüldüğüne dair doneler de ortaya çıkmıştır. Ancak görünen o ki Doğu Ukrayna’daki çatışma ortamı; netliğe kavuşturulmadığından dolayı daha

sonraki süreçler için DOSS kapsamında tekrar canlandırılabilir, etki alanını artırabilir ve tamamen sona ermemiş bir vaka olma niteliği de taşımaktadır.

4.4. Bulgular ve Yorumlar

Rusya'nın 2014 yılı itibari ile Kırım ve Doğu Ukrayna'da gerçekleştirdiği (operasyonel) eylemler veya operasyonlar; savaş olgusuna ve savaşın doğasına ilişkin öngörülemeyen bir tehdit profili içinde değerlendirilmektedir. Batı perspektifi; genel olarak “hibrit savaş veya doğrusal olmayan savaş stratejisine” ilişkin yaklaşımlarda, Rusya'nın (2014-2015 yılları arasında) Ukrayna vakasını referans göstererek, bir zemin oluşturmaktadır. Rusya'nın askerî doktriner tutumunda veya Rus askerî bakış açısı ile savaşa ilişkin değişen tanımlamalarda, Batı'nın eylemleri (operasyonları) baz alınarak stratejik bir değerlendirme gerçekleştirildiğini de görmek mümkündür. Rus “hibrit savaş” stratejisini açıklama ve bu strateji kapsamındaki eylemleri formülize etme çabaları; Batı literatüründe genellikle 2014 yılında Kırım'ın ilhak süreci ile başlamaktadır. Ancak 2014-2015'teki Ukrayna vakasında kriz ve savaş evrelerinin ana aktörünün Rusya olduğu düşünüldüğünde; “doğrusal olmayan savaş stratejisine” ilişkin teorik-doktrinsel yaklaşımlar kapsamında –Kırım ilhakı öncesi için de– geçmişe dönük genel bir yaklaşım sunmamıza, yani “*Ukrayna'da 'kaos-I (2004-2010) ve kaos-II (2010-2014)' süreçlerini de DOSS olgusu-algısı içinde*” değerlendirmemize olanak sağlayan doneler olduğunu da belirtmek mümkündür.

Tablo 4. Kaos-I ve Kaos-II Analizleri Çerçevesinde “Doğrusal Olmayan Savaş Stratejisine” Dair Yöntemler: Stratejik Amaç-Araç İlişkileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4; öncelikle “Kaos-I: Turuncu Devrim ve Kaos-II: Euromaidan Olayları” başlıkları altında analiz etmeye çalıştığımız Ukrayna’daki dönemsel gelişmelerle sınırlıdır. Daha sonra bu gelişmeler doğrultusunda Tablo 4; aktör olarak yer aldığı veya işaret edildiği süreçlere ilişkin Rusya’nın “stratejik-yöntemsel” rolünü göstermek için kurgulanmıştır. Bu kurgu bağlamında tablo; olayları ve süreçleri etkilemek için hangi yöntemlerin kullanılmış olduğuna, stratejik “amaç-araç ilişkisi” içinde nasıl sonuçların şekillendirildiğine veya hangi sonuçların ortaya çıktığına ilişkin formatta analiz yapmamıza da olanak sağlamaktadır. Her iki kaos sürecinde baskı ortamı; doğrusal olmayan savaş stratejisi bağlamında önemlidir. Bu doğrultuda siyasi, ekonomik ve diplomatik “baskı araçlarını” aynı zamanda üç ana başlıkta amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılan yöntemler şeklinde de belirtmek mümkündür. Bir başka ifade ile amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlar; istenilen sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Tablo 4; çift yönlü etkileşim halinde, amaç-araç ilişkisi içinde ve ortaya çıkan sonuçlar bağlamında alt-üst başlıklar şeklinde de işlevseldir. Yani siyasi amaçlar için siyasi baskı araçları kullanılmış ve caydırma gerçekleşmiş veya tersten okunduğunda caydırma yöntemi ile istenilen siyasi amaçlar ortaya çıkmıştır. Tablo 4’te “destekleme, engelleme, algı, yaptırımlar” gibi çoğaltılabilir başlıklar; “askerî yöntemlerin etkisini artıran veya askerî yöntemler için geçerli araçlar” gibi düşünülebilir başlıklardır. Rusya’nın “savaş stratejisine” dair askerî yöntemler; belirgin bir şekilde Ukrayna’daki “kaos dönemleri” içinde veya bir başka ifade ile Kırım’ın ilhak sürecine (operasyonların başlamasına) kadar görülmemiştir. Ancak bu başlıklar, Ukrayna’daki kaos süreçlerinde, hem istenilen süreci hem de istenilen sonuçları sağlayan ve aynı zamanda amaç-araç ilişkisi içinde olan yöntemlerdir.

Genel bir bakış açısı ile kaos-I ve kaos-II (Turuncu Devrim ve Euromaidan) dönemleri; Ukrayna’da “sosyal, ekonomik ve politik” sonuçlar da ortaya çıkarmıştır. Ancak bu sonuçların ortaya çıkmasında Rusya’nın rolü nedir? Bu dönemlerde Rusya; “stratejik amaçlarını” gerçekleştirmek için hangi unsurları (araçları) kullanmıştır? Dönemlere ilişkin gelişmeler ve iddialar doğrultusunda her iki soru değerlendirildiğinde, askerî olmayan yöntemlerin öne çıktığı da görülebilir. Bu dönemlerde Rusya; “siyasi-ekonomik-diplomatik baskı araçlarını” doğrudan ve dolaylı bir şekilde kullanma eğilimi göstermiştir. Öncelikle her iki dönemde de Moskova yanlısı olmayan siyasilere karşı Rusya’nın “muhalif liderleri”

desteklemesi; siyasi baskı durumuna örnek gösterilebilir. Rusya; başkanlık seçim süreçleri ile adaylar ve Rusya ekseninde alınan kararlarda, Ukrayna’da adeta “bağımlı-gölge siyaseti” şeklinde bir tanım yapabileceğimiz profilin ortaya çıkmasında da etkilidir. Bu profil; Ukrayna’nın iç siyasetinde yaşanan istikrarsızlıklarda dolaylı bir Rusya etkisinin olması ve seçim süreçlerindeki “hile-şantaj-manipülasyon” iddialarının merkezinde Rusya yanlısı siyasetçilerin yer alması gibi durum analizleri ile güçlenmektedir. Aynı zamanda bu durumlar; Rusya’nın gölge siyasetine ve “politik baskı” araçlarını etkili kullanmasına ilişkin delil niteliğindedir. Rusya’nın Ukrayna’ya sağladığı enerji kaynakları ve bu kaynakların maliyetleri; ekonomik baskı ortamı oluşturmuştur. Hatta süreç içinde bu baskı ortamı, Ukrayna’daki siyasi istikrarsızlıklarda Rusya lehine sonuçları şekillendirmek bağlamında, pazarlık aracı olarak da kullanılmıştır. Ayrıca Rusya’nın, Karadeniz’de askerî gücünü koruma ve Kırım-Sivastopol limanı sorunun da olduğu gibi Ukrayna’nın enerji sorunu üzerinden gerilimi azaltıldığını da tespit etmek mümkündür.

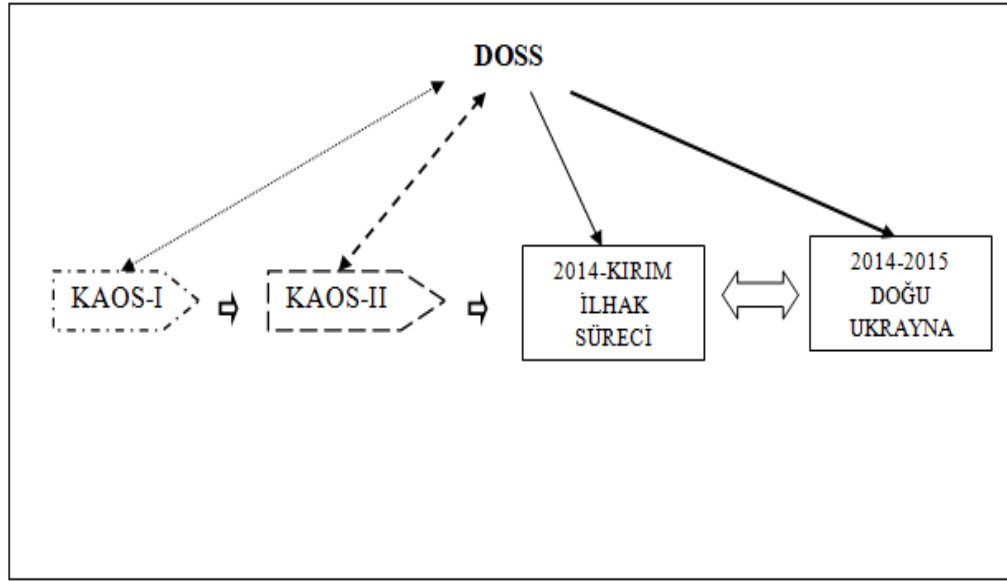
Rusya; Ukrayna’da meydana gelen kaos-I ve kaos-II süreçlerinde, özellikle “*Ukrayna’nın AB ve NATO’ya yakınlaşmasını*”, engellemeye çalışmıştır. Stratejik bağlamda Rusya’nın caydırma politikaları ve enstrümanları” ile Ukrayna’yı bu birlikteliklerden uzaklaştırma eğilimi içinde olduğunu görmek veya tahlil etmek; belki de asıl sorunu işaret etmektedir. Her iki kaos döneminde Rusya’nın stratejik yaklaşımı, askerî kapasite üzerinden görülmemiştir. Ancak “politik ve diplomatik” baskı araçları kullanılarak, Ukrayna’daki liderler vasıtası ile caydırmanın şekillendirildiğini görmek; akabinde antlaşma-müzakere süreçleri ile Rusya’nın Ukrayna’da stratejik amaçlarını gerçekleştirdiğini belirtmek de mümkündür.

Ukrayna’da iç siyasetin istikrarsızlığı, sürecin müdahalelere açık olması ve beraberinde toplumsal tepkilerin oluşması; kombine bir şekilde ve “etkileşimli bir ağ” içinde düşünülmelidir. Çünkü “infial yaratan skandalların, siyasi suikastlerin ve kriminal vakaların” bu kaos dönemlerinde cereyan etmesi; aynı zamanda “manipülasyona-dezenformasyona” yönelik “algı süreçlerinin” yine bu dönemlerde yaşanması da dikkat çekmektedir. Özellikle toplumsal tepkinin arttığı Euromaidan olayları kapsamında yaşanan şiddet olaylarında, “Sovyet-KGB kökenli SBU’nun (Ukrayna Ulusal Güvenlik Servisi)” ve “Berkut’un (Özel Güvenlik Birimi)” etkili

olduğuna dair iddialar da önem arz etmektedir. “Titushky” şeklinde anılan Rusya yanlısı silahsız grupların, olayların içinde yer alması; “keskin nişancı (snipers) eylemi” gibi bir olayın aydınlatılmaması; tüm bu portre içinde iddiaları, Rusya’nın rolüne ilişkin şüpheleri ve emareleri de güçlendirmektedir.

Ukrayna’da sağ radikal grupların Euromaidan sürecinde ne çıkması; Rusya için “söylemsel ve eylemsel” bir alan oluşturmaktadır. Ayırılıkı hareketler, darbe söylemleri ve bölücü yaklaşımlar; Ukrayna’da gerilimi artırmıştır. Ukrayna’da kaosun ve siyasi profilin değişme süreci; Rusya tarafından “tehdit” olarak görülmüştür. Bu değişim sürecinde Rusça konuşan Ukrayna nüfusuna dair endişelerin belirtilmiş olması; Moskova’nın sonraki süreçlerde “etnik-dil” sorunu üzerinden bir “eylem alanı” oluşturmasına olanak sağlamıştır. Moskova, bu nüfusun haklarını korumak için geliştirdiği söylemsel yaklaşımını da Ukrayna-Rusya krizi (Kırım’ın ilhakı ve Doğu Ukrayna atışmaları) içinde belirginleştirmiştir.

Özetle Rusya; Ukrayna’da yaşanan kaos ortamlarında, doğrudan ve dolaylı bir aktör olarak işaret edilmiş ve iddiaların içinde rol almıştır. Çalışmamızın nc bölümünde, DOSS’a ilişkin teorik ve doktrinsel yaklaşımları açıklama sürecinde, özellikle Rus askerî teorisyenler Chekinov ve Bogdanov’un (2013) “yeni nesil savaş-NGW” perspektifi; bu analitik süreçte tekrar değerlendirilmelidir. Yeni nesil savaş tanımlayan operasyonel-taktiksel stratejik savaş aşamalarında, *“nlemsel-askerî olmayan araçların”* nasıl kullanılacağına dair vurgular; geline bu noktada önem arz etmektedir. Ayrıca yeni nesil savaşa atfen Banasik’in (2016) stratejik oluşuma ve “atışma ortamına” ilişkin açıklaması da Ukrayna’da yaşanan kaos süreçleri için sentez niteliğindedir. Banasik’in sentezinde en önemli vurgu ise, *“oluşturulan çatışma ortamının gerçek bir savaşa dönüşmesi; aylarca hatta yıllarca sürebilir...”* şeklinde (Banasik, 2016, s. 174). Bu bağlamda kaos-I ve kaos-II dönemleri, Ukrayna’da yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, Rusya’nın DOSS kapsamında stratejik kurgusuna zemin oluşturan ve “stratejik bağlamda” olası bir “savaşa hazırlık aşaması” gibi değerlendirmemize olanak sağlayan kaotik dönemlerdir.

Şekil 5. DOSS Karakterinin Ukrayna Profili İçinde Evrilme Süreci

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Batı literatüründe “Rus hibrit savaşı”; askerî operasyonlar üzerinden şekillendirilen ancak askerî olmayan dolaylı yöntemler bağlamında ve savaşın karakterine ilişkin çatışma ekseninde tartışılmaktadır. Ukrayna’da bağımsızlık sonrası ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlarda Rusya’nın rolü, tekrar değerlendirildiğinde; etki alanı oluşturmak için kullanılan araçların sıcak bir çatışma olmadan siyasi-askerî amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılmış olduğu da görülebilir. Bu bağlamda 2014-2015’te Ukrayna’ya ait Kırım ve Doğu Ukrayna’da yaşanan savaş portresi ile sınırlandırılan süreç; en azından kullanılan yöntemler bağlamında tamamen yeni değildir.

Ancak Rusya’nın “doğrusal olmayan savaş stratejisini” şekillendiren stratejik oluşum sürecinin kaos-I ve kaos-II dönemlerinden beslenerek ilerlemiş olduğunu görmek ve ileri sürmek; doğru bir yaklaşım şekli olacaktır. Çünkü Ukrayna’da kaos-I ve kaos-II süreçlerinde Rusya’yı işaret eden gelişmeler, Rus savaş anlayışında ve stratejilerinde içerik oluşturan doneleri de barındırmaktadır. Ukrayna’da yaşanan kaosların gerilim oluşturma ve bu gerilimin kontrolsüz bir şekilde ilerlemesi; sonraki süreçlerin veya vakaların sebepleri olarak da görülebilir. Yaşanan gerilimlerde kullanılan baskı yöntemleri; araç-amaç ilişkisi içinde, kaos-I sürecinden kaos-II sürecine DOSS’u geriden beslemiştir. Kaos-I ve kaos-II’den stratejik amaç-araç zemininden aktarılan yöntemler (bkz. Tablo 4.); DOSS’un savaş veya çatışma

karakterini geliştiren, etkileşimli bir şekilde ilerleyen 2014-Kırım ilhakı ve Doğu Ukrayna vakalarında algısal-siyasal-askerî operasyonel bileşkeler için kaynak niteliğindedir. Bu bağlamda Şekil 5; DOSS karakteri ve Ukrayna profili içinde bu karakterin gelişerek evrilmesinde önem arz etmektedir.

Ukrayna ile sınırlandırarak analiz etmeye çalıştığımız “doğrusal olmayan savaş stratejisi”; istenilen sonuçlar ortaya çıkmadığında, stratejik amaçları gerçekteştirmek için silahlı unsurların da dâhil edildiği operasyonel anlayışa evrilmiştir. Tehdit oluşturan Ukrayna profili, Rusya’nın asimetrik saldırı kurgusu ile Kırım ilhakında ve Doğu Ukrayna çatışmalarında bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu süreçlerle birlikte Rusya, Ukrayna için bir tehdit haline dönüşmüştür. Rusya, tehdit olarak algıladığı gelişmelere karşı dolaylı saldırgan profilini ve tehdit oluşturma olgusunu, “doğrusal olmayan savaş stratejisi” kapsamında, çatışma alanlarında ve operasyonel aşamalarda çift yönlü baskı aracı olarak kullanmış; bu doğrultuda Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass süreçlerini değerlendirmemize olanak sağlayan alanı da oluşturmuştur.

Kırım’ın ilhak sürecinde ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı içinde Rusya; “doğrusal olmayan savaş stratejisi” bağlamında “tehdit ve algı” ilişkilendirmesi içinde “*ortak bir yaklaşım*” sergilemiştir. Bu yaklaşım ile birlikte Rusya’nın aynı ilişki içinde stratejik amaç ve araçlarını da şekillendirildiğini hatta geliştirildiğini de belirtmek mümkündür. Tehdit sorununu DOSS içinde iki yönlü sorguladığımızda; Rusya, hem Ukrayna’yı hem de kendini bu sorun üzerinden stratejik bağlamda kullanmıştır. Bir başka ifade ile Rusya, Ukrayna’nın eylemlerini tehdit olarak görmüş ve bu sorunu lanse ederek araç olarak kullanmış aynı zamanda amaçlarını da şekillendirmiştir. Ayrıca diğer taraftan Rusya, kendi eylemlerini de tehdit olarak algılanmasını sağlayarak, aynı şekilde tehdit sorunu üzerinden amaç-araç ilişkisini sağlamıştır. Önlemsel ve engelleyici taktiklerle değerlendirdiği, tehdit olarak algıladığı veya tehdit olarak algılanmasını istediği gelişmeler karşısında Rusya; “stratejik oluşumunu” yani DOSS’un omurgasını, kapsamlı bir şekilde kurgulamıştır. Sahada aktör olarak veya dolaylı bir şekilde temelde ulaşmak istediği amaçları gerçekteştirmek için Rusya; Kırım ve Doğu Ukrayna’da “*tehdit algısı ile çatışma alanını da şekillendirmiş*” ve bu bağlamda süreci yönlendirmiştir. Çünkü 2013’te başlayan Ukrayna’nın siyasi profilindeki değişim ve akabinde yeni Ukrayna

Hükümeti'nin kararları; öncelikli olarak Rusya için bir tehdit oluşturmaktadır. Daha sonra Rusya için tehdit oluşturan “*yeni Ukrayna Hükümeti*” ve bu hükümetin Batı yanlısı olduğunu gösteren siyasi profil; Kırım ve Doğu Ukrayna’da yaşayan toplumlar için de adeta bir tehdit oluşturmıştır. Rusya; bu tehdit durumunun da algılanmasını sağlamıştır.

Kırım ve Doğu Ukrayna’da yaşayan “*Rus nüfusunun tehdit altında olduğu*” olgusu; geliştirilen “siyasi ve askerî operasyonların direnç noktası” olarak, önem arz etmektedir. Ancak Rusya; “*etnik kodları*” sadece bir direnç olarak değil, Kırım’da askerî olmayan yöntemlerin yoğun bir şekilde kullanıldığı stratejik zaferde de kullanmıştır. Siyasi ve askerî operasyonlarda öne çıkan etnik kodlar; Doğu Ukrayna’da çatışmaların seyrini değiştiren “*protestolardan-Novorossiia idealine*” birçok aşamada da görülmüştür.

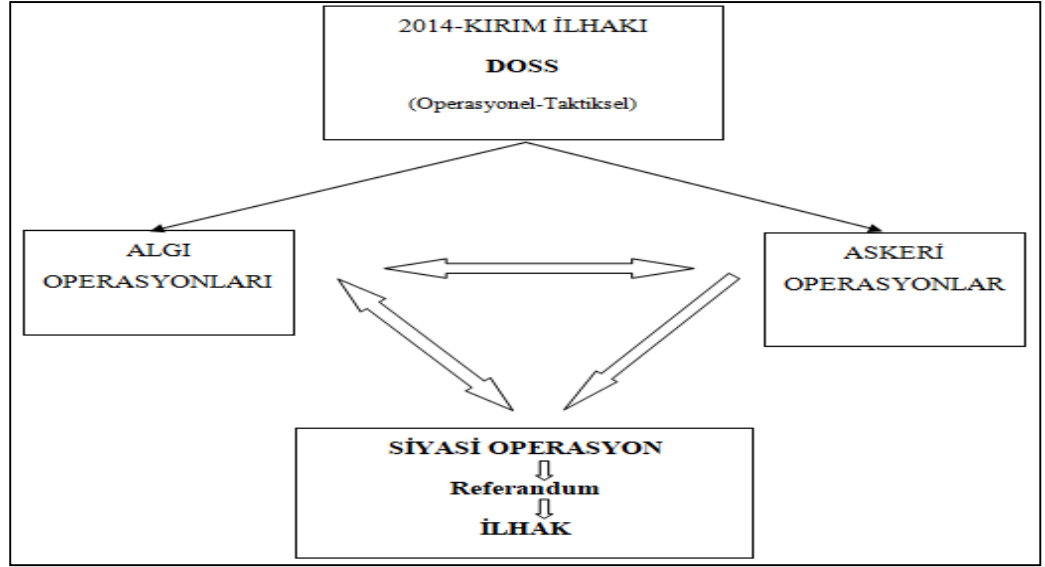
Bir başka açıdan DOSS aşamalarında Rusya, askerî yöntemlerle “tehdit” olgusunu amaç-aracılık ilişkisi içinde de kullanmıştır. Hatta Rusya, Kırım ve Doğu Ukrayna’da “*askerî tatbikatlarla*” işaret ettiği tehdit (oluşturma) olgusunu ortak bir şekilde kullanmıştır. Tatbikatlar; caydırıcılık bağlamında Ukrayna Hükümeti’ne ve Ukrayna’nın askerî gücüne karşı, “stratejik-operasyonel-taktiksel” bir araç olarak kullanılmış ve etkili olmuştur. “Askerî tatbikatlar”; bölgesel düzlemde bu sonucu ortaya çıkarmış olmasına rağmen aynı zamanda Doğu-Batı ekseninde Rusya’nın yeniden önemli bir güç olduğuna dair tehdit aracı olarak da kullanılmıştır. Böylece savaşa hazır bir ülke profili sunulmuştur. Tatbikat süreçleri; hem Ukrayna ile Batı arasında askerî bir ittifak olasılığına karşı önemli bir mesaj aracı olarak kullanılmış; hem de olası gerçek, sıcak ve büyük bir savaştan kaçınılmayacağını da göstermiştir. Rusya, DOSS bağlamında askerî tatbikatları, Kırım ve Doğu Ukrayna’da belirsizlik içinde organize ettiği çatışmalarda, askerî-siyasi ve toplumsal etki alanı oluşturmak için aynı zamanda gerektiğinde çatışmaları yönlendirmek için “manipülasyon ve dezenformasyon” aracı olarak da kullanmıştır.

DOSS bağlamında Rusya, koşullar karşısında politik amaçlarını gerçekleştirmek için askerî olan ve olmayan yöntemleri etkin kullanmış; ancak operasyonel-taktiksel araçların farklılaştığı ya da kombine bir güç oluşturmak için bu yöntemleri birlikte kullandığı alanlar da olmuştur. Bu doğrultuda Kırım ilhak süreci ve Doğu Ukrayna çatışmalarında “*tehdit, algı, etnik kodlar, protestolar, tatbikatlar*

ve referandumlar”; “doğrusal olmayan savaş stratejisi” içinde araç bağlamında ve asıl stratejik başarının –politik amaçların– sağlanmasında, “*ortak anahtar rol üstlenen parametreler*” olarak karşımıza çıkmaktadır.

DOSS açısından, Kırım ve Doğu Ukrayna’da yaşayan Rus kökenli veya Rusça konuşan toplumların haklarına ve korunmasına ilişkin geliştirilen “ortak stratejik amaç” zemini de önem arz etmektedir. Analitik bir bakış açısı ile bu tema; askerî-siyasi eylem alanı içinde, aktör Rusya’nın doğrudan müdahalelerine ve dolaylı yöntemlerle yaşanan süreçlerin içinde olmasına olanak sağlamış ve kolaylaştırmıştır. Askerî-siyasi operasyonel aşamalarda Rus nüfusu; ağırlık merkezi olarak stratejinin içinde amaç ve araç biçiminde, ortak bir şekilde kullanılmıştır. Etnik kodlar ve bu kodlara bağlı olarak sosyo-politik zemin; Kırım ve Doğu Ukrayna’daki siyasi operasyonlarda, Rusya’nın politik amaçlarını gerekçelendirdiği ve gerçekleştirdiği ortak etkin ana parametre olarak da karşımıza çıkmaktadır. Protestolar ve işgal girişimleri; her iki çatışma alanı içinde ortak kolaylaştırıcı bir diğer yöntem olarak dikkat çekmektedir. Hedef bölgelerde sivillerin ve paramiliter güçlerin bu işgal ve protesto süreçlerinde kullanılması; ayrıca bu eylemlerle hedef bölgelerde önemli bir algı oluşturulması önemlidir. Stratejik bağlamda bu aşamalar; Rusya’nın askerî ve siyasi operasyonları için bölgelerin hazır hale gelmesini sağlamış ve en önemlisi iç karışıklıkla birlikte “istikrarsızlaştırılan alanların” da kontrolünü kolaylaştırmıştır.

Referandumlar; DOSS kapsamında Rusya’nın Kırım ve Doğu Ukrayna’da politik –asıl– amaçlarını gerçekleştirmesinde, ortak amaç-arac etkileşimini sağlamasında köprü olmuştur. Aynı zamanda referandumlar; DOSS için anahtar statüde güç oluşturmuştur. Rusya, her iki bölgedeki referandumlar için dolaylı yöntemlerle zemin oluşturmuştur. Sonuç olarak, bölgelerdeki halkın iradesine başvurulmuş; akabinde meşrulaştırılan süreçlere yeni bir formla mukavemet kazandırılmıştır. Rusya’ya bağlanma veya özel statü bağlamında ortaya çıkan bu süreçler; aslında algı savaşı ile birlikte yürütülen askerî ve siyasi operasyonların bir aşaması şeklinde de görülebilir durumdadır. Çünkü referandumlar, her iki bölge için iç-dış kamuoyunda kullanılmış ve çatışma ortamını şekillendiren diplomatik-siyasi baskı aracı olmuş; Donbass’taki askerî operasyonlarda ise bağımsız devlet profili sergileyen DNR-LNR paramiliter güçleri ve aktör Rusya için güç oluşturmuş; hatta halk iradesi bağlamında bölgelerdeki savaşa dair Rusya için de amaç olmuştur.

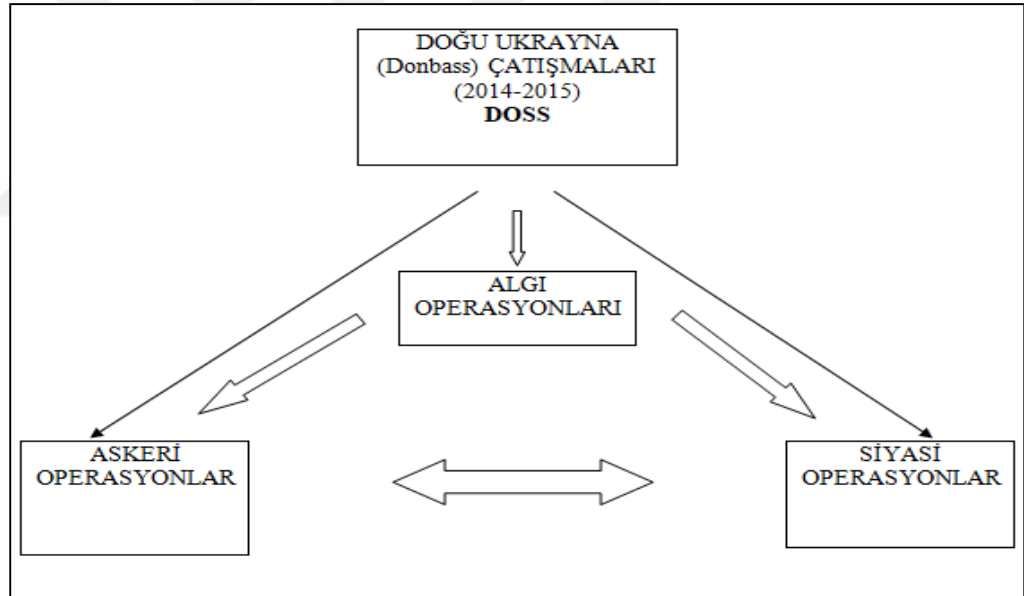
Şekil 6. 2014-Kırım İlhakı Operasyonel-Taktiksel Stratejik Değerlendirme

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

“Doğrusal olmayan savaş stratejisi”; Kırım’ın ilhak sürecinde ve Doğu Ukrayna’daki çatışmalar bağlamında, Rusya’nın sergilediği *yöntemler* açısından belirli başlıklar altında veya daha da geniş bir çerçevede değerlendirilebilir. Genel olarak Rusya; doğrudan ve dolaylı unsurları bu sahalarda en etkili şekilde kullanmış ve sonuca ulaşmaya odaklanmıştır. Çalışmamızda, tespit niteliğinde ilgili bölümlerde her iki sürece ve bu yöntemlere ilişkin ayrıntılı analizler mevcuttur. “2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesini sağlayan süreçte, öne çıkan operasyonel-taktiksel enstrümanlar ve amaç-araç ilişkisi” göz önünde tutulduğunda “Şekil 6”; bulgular doğrultusunda, stratejik bir değerlendirme niteliğindedir. Stratejik bağlamda “Şekil 6”; çatışmanın karakteri ve Rusya’nın operasyonel yaklaşımı (etkileşimi) hakkında bilgi veren, Kırım’daki sürecin nasıl şekillendirildiğini gösteren, özet mahiyetindedir. Rusya’nın Kırım’ın ilhakında sergilediği DOSS; özellikle “algısal ve askerî operasyonların” üzerine inşa edilmiştir. Rusya’nın stratejik oluşumunda, bu operasyonların belirgin bir şekilde rol aldığı da görülmüştür. Ancak Kırım ilhakında askerî operasyon süreçlerinde dahi, “askerî olan-olmayan unsurların ve yöntemlerin” vaka içinde yer aldığını (kullanıldığını) da belirtmemiz gerekmektedir. Algı operasyonları ile birlikte yürütülen Kırım’daki askerî operasyonların “siyasi operasyonlar” için gerçekleştirildiğini; DOSS içinde ana –politik-siyasi– amaç olarak belirlenen hedefe ulaşıldığını; bu bağlamda stratejik oluşum sürecinin tamamlandığını da görmek mümkündür.

“Yerel (müdafaa veya milis) gruplar, Berkut teşkilatı mensupları, Rus Spetsnaz/GRU özel operasyon birimleri ve Rus Hava İndirme Birlikleri- VDV” gibi unsurlar; 2014 yılındaki Kırım’ın ilhak sürecinde, algısal ve askerî operasyonlarda yer almışlardır. Kırım’daki gelişmelerde bu (aktörel) unsurlar; baskın, kuşatma ve ele geçirme aşamalarında, işgal girişimlerinde ve önemli stratejik noktaların kontrolünde, sahada görülmüştür. Ancak sürece ilişkin değerlendirmeler doğrultusunda yerel (müdafaa veya milis) grupların Rus askeri veya Rusya’nın askerî istihbarat ağı tarafından örgütlendiği ve yönlendirildiği şeklinde de bir profil ortaya çıkmıştır. Çünkü Kırım’da önemli düzeyde silahlı bir çatışma ortamı; Ukrayna Hükümeti’ni temsil eden idari yapıların ilk aşamada ele geçirilmesinden iletişim ve enerji ağlarının kontrolüne, iç asayişin sağlanmasından askerî üslerin kontrol altına alınma süreçlerine kadar görülmemiştir. Belirtilen süreçlerde, Rusya’nın sıcak çatışmalardan olabildiğince kaçınmış olması ve “dolaylı yöntemlere” başvurması önem arz etmektedir. Bu noktada Rusya’nın Kırım’da gizli ve örtülü bir operasyon atmosferi oluşturmaya çalışmış olduğunu, hatta psikolojik harekât olarak değerlendirilmesine olanak sağlayan bu süreçte “askerî-siyasi dezenformasyon ve operasyonların” başarılı bir biçimde yürütüldüğünü de belirtmek mümkündür. Rusya’nın operasyonel ve taktiksel bağlamda kullandığı mesaj, propaganda vb. algı araçları; doğrudan ve dolaylı yöntemlerle gerek askerî güçlerin teslim olmasında gerekse gerginliği artıracak çatışmaların oluşmamasında önemli araçlar haline gelmiştir. Askerî operasyon bağlamında küçük yoğunlukta gerçekleşen sıcak temaslar ise; yaşanan çatışmaların bir sonuca ulaşamayacağına dair psikolojik harp aracı haline getirilmiştir. Bu sıcak temaslar; koşulsuz bir teslimiyet sürecinin olması gerektiğine dair (olası çatışma alanlarına örnek teşkil edecek) algı ve baskı aracı olarak kullanılmıştır. “Tehdit, ikna ve baskı yöntemleri”; Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin teslimiyet sürecini hızlandırmıştır. Ayrıca bu yöntemler; önemli üst düzey komutanların “taraf değiştirmesine” ve Rus Ordusu’na katılmasına olanak sağlamıştır. Hatta Ukrayna Ordusu’nda üst düzey komuta yetkisine sahip bu askerlerin söylemleri; Kırım’daki operasyonel sahada büyük çatışmaların yaşanmamasına olanak sağlamıştır. Böylece Rusya; bölgede silahsızlandırma aşamasını gerçekleştirmiş ve askerî alanları da kontrol altına almıştır. Bu gelişmelere istinaden Rusya, adeta önemli bir çatışma yaşanmadan Kırım’ı ele geçirmiştir.

Algı operasyonlarında ve askerî operasyonlarda kullanılan yöntemler; her iki operasyon alanını etkileyen sonuçlar, ortaya çıkarmıştır. “Algı operasyonları ve askerî operasyonlar; Kırım’da ilhak sürecinin başından itibaren, ‘siyasi operasyonun’ başarılı olmasını ve hedeflenen sonuçlar için koşulların oluşmasını sağlamıştır”. Siyasi operasyon; uluslararası gözlemcilerle birlikte referandumun tasarlanması ve referandum sonuçlarının kamuoyunda kabul edilmesi gibi süreçlerle de strateji içinde bir başka araç olarak gösterebileceğimiz diplomatik yaklaşımla da sağlamlaştırılmıştır. Kırım’da referandum sonrasında ortaya çıkan halk iradesi ve statünün değişmesi; Rusya’nın yasal ve meşru bir süreçle “doğrusal olmayan savaş stratejisini” tamamlamasına olanak sağlamıştır. Kırım’ın Rusya’ya bağlanmasına yönelik kararlar birlikte DOSS bağlamında “algısal ve askerî operasyonlarla” kombine etkileşimli yürütülen “siyasi operasyon” da tamamlanmış ve sonuç olarak Rusya; tamamen teslimiyet süreci içinde olan Kırım’ı resmen ilhak etmiştir.

Şekil 7. “2014-2015 Doğu Ukrayna ‘Donbass’ Çatışmaları DOSS Perspektifi”

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı karakteri; Kırım’da yaşanan algısal ve siyasal gelişmelerin izdüşümü ile başlayan ancak “askerî ve siyasi operasyonlarla” beraber yürütülen, akabinde konvansiyonel savaş eğilimi göstermekle beraber istenilen sonuçlar için “algı” ile desteklenen, stratejik bir perspektif sunmaktadır. Bu doğrultuda “Şekil 7”; Rusya’nın üçayaklı operasyonel yaklaşımla yürüttüğü

etkileşimi ve ilişkiyi göstermekte aynı zamanda “doğrusal olmayan savaş stratejisini” özetlemektedir. Bulgular doğrultusunda Doğu Ukrayna’daki süreci yorumlarken öncelikle Rusya’nın savaş stratejisinde ve politik amacını gerçekleştirmesinde en etkili kullanılan yöntemin “kontrollü bir gerilim” olduğunu; ayrıca bu bağlamda operasyonların gerçekleştirildiğini de belirtmek mümkündür. Doğu Ukrayna’daki sürecin başında Rusya; parlamentosunun ve dolaylı olarak kamuoyunun desteğini almış olduğundan, askerî müdahale bağlamında operasyonlarının ölçeğini büyütürken, konvansiyonel bir saldırı gerçekleştirebileceğini de göstermiş; oluşan tehdit atmosferi ile birlikte savaş stratejisini de şekillendirmiştir. Bu atmosfere ve çatışma bölgesinde savaşın karakterine dair ipuçları; hızla paramiliter güçlerin örgütlenmesinden Donetsk ve Luhansk bölgesinde çatışmaya hazır bir yapının oluşturulmasına, yeni Ukrayna Hükümeti’ne ultimatom verilmesinden Rus Devlet Başkanı Putin’in söylemlerine kadar görülebilir. Stratejik bağlamda, “hedef bölgenin ve siyasal amaçların şekillenmesi” ile birlikte Doğu Ukrayna-Donbass çatışmaları; DNR ve LNR’nin bağımsızlıklarını ilan etmesi sonrasında, konvansiyonel büyük ölçekli bir savaşın olabileceğine dair tekrar algı ortamı oluşturmuştur. Ancak bu algı; siyasi operasyonlarda ve paramiliter güçlerin devlet oluşumu sergilemesinden bölgenin meşrulaştırılmasına kadar önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Vaka analizinde yer alan bulgular doğrultusunda Rusya; Doğu Ukrayna’daki askerî operasyonlarda, çoğu zaman net bir şekilde sahada kullanılmış olan silahlardan askerî gücüne kadar, savaş sahasında ne kadar etkili olduğunu göstermeye de çalışmıştır. Hatta paramiliter güçlerin komuta kademesine kadar da varlığını hissettirmiştir. Rusya, askerî bağlamda varlığını hissettirmekle kalmamış aynı zamanda algı savaşı ile doğrudan ve dolaylı gücünü de sağlamlaştırmıştır. Çünkü askerî operasyonlarda paramiliter güçlerin Kiev’le görüşmesi; bu güçlerin savaş sahasında meşruluk sağlaması açısından başlangıç düzeyinde bir gelişme olarak kabul edilebilir. Siyasi operasyonlarda ise, DNR ve LNR yetkilileri; örneğin Cenevre’de ve daha sonra Minsk görüşmelerinde, gerek Ukrayna Hükümeti’ne gerekse uluslararası kamuoyuna karşı algı savaşı ile meşrulaştırılmıştır. Paramiliter güçlerin Kiev tarafından kabul görmesi de DNR ile LNR yetkililerinin resmi görüşmelerde yer alması da Rusya’nın stratejik bağlamda gücünü artıran gelişmelerdir. Yükselen gerilimin kontrolünü sağlamaya çalışan Rusya; savaş stratejisini her an genişletebilecek ve savaşın yönünü değiştirebilecek güce sahip

olduğunu da gösterme fırsatına sahip olmuştur. Önlemsel araç olarak tasvir edebileceğimiz tatbikatlar; DOSS kapsamında tehdit bağlamında önem arz etmiş ve sonraki aşamalara yönelik öngörü de oluşturmuştur. Örneğin, çatışmaların devam ettiği Doğu Ukrayna’da, NATO’nun planladığı tatbikata karşı adeta rest niteliğinde olan Rusya’nın tatbikat kararı; kararlılık ve caydırıcılık bağlamında Rusya lehine süreci şekillendirmiştir. Kimlik ve etnik kodlardan Ukrayna’nın sahada kullanmış olduğu kuvvetlere kadar birçok parametre; söylemlerin etkili olduğu algı operasyonlarında propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Siyasi operasyonun en önemli evresi; DNR ve LNR’nin düzenlemiş olduğu referandum ile Rusya’nın söylemlerini adeta eyleme geçiren “Novorrosiya Konfederasyonu” sürecidir. Rusya yanlısı konfederasyon girişimi, savaş sahasında Rusya’ya olan askerî ve siyasi organik bağlılığın adeta somut gösterimidir.

Doğu Ukrayna-Donbass’ta doğrudan ve dolaylı bir şekilde Rusya, çatışma alanında yer alan paramiliter güçlerden Rus Hava İndirme Birliklerine-VDV, Çeçen savaşçılardan Spetsnaz/GRU birimlerine ve paralı-profesyonel askerlere kadar bir askerî gücü yönetmiştir. Ancak kendine bağlı asil ve vekil unsurlarla bir savaş stratejisi yürüttüğü görülse de Rusya; 2014 yılı Haziran ve Ağustos ayları arasında savaşın karakterini etkileyen bir portre de sergilemiştir. Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin konvansiyonel bir savaş düzenine geçmesi ile birlikte Rus Ordusu; sınır ötesi ateş gücünden füze saldırılarına, BTG’lerin yer aldığı operasyonlardan elektronik harp unsurlarına kadar sahada varlığını göstermiştir. Bu dönemin, dolaylı yöntemlerle etkinlik sağlayan “*Rus savaş stratejisinin kontrollü bir şekilde konvansiyonel evreye*” geçebileceğine dair somut bir örnek teşkil ettiğini de belirtmek mümkündür.

İddialar doğrultusunda Rusya, “MH17 sefer sayılı” yolcu uçağının düşürülmesini, –her iki taraf da bu durumu kullanmış olmasına rağmen– algı operasyonu kapsamında dezenformasyon oluşturmak için kullanmıştır. Öncelikli olarak bu vaka ile Rusya, kamuoyuna bir mesaj vermiştir. Rusya’ya göre Batı etkisine giren yeni Ukrayna güvensizlik vaad etmektedir ve MH-17 vakası da bu duruma bir örnektir. Aynı zamanda bu vaka; Rus medya organları tarafından, toplumsal algıyı şekillendirmek için Batı’nın komplolarını işaret eden askerî ve siyasi bağlamda sorun olarak da sunulmuştur. MH-17 vakası ile birlikte güvensizlik algısının, o dönem için çatışma ortamında Ukrayna ekseninde yer alan ancak

atışmaların sonucunu sorgulayan kitleler için önem arz ettiğini; bu algının Rusya'nın Ukrayna'daki psikolojik harekâtının önemli bir aşaması şeklinde yorumlanması gerektiğini de belirtmek mümkündür. Ayrıca şehir savaşlarının yaşandığı Doğu Ukrayna'daki bazı çatışma alanlarında, sivil kayıpların yaşanması ve bu durumun da Ukrayna ateş gücü ile gerçekleşmiş olması; bir başka güvensizlik algısını ortaya çıkarmıştır.

Algı operasyonları ile devam eden –Rusya'nın dolaylı desteklediği– Doğu Ukrayna'daki askerî operasyonların doğrudan saldırı modeline geçmiş olması; akabinde kuşatma savaşlarının şiddetlenmesi ile birlikte vekil unsurların dışında Rus Silahlı Kuvvetleri'nde aktif rol üstlenen askerlerin sahada destek oluşturması; DOSS bağlamında Doğu Ukrayna'daki çatışmalar için “kırılma noktası” olarak görülebilir. Minsk-I görüşmeleri ile sağlanmaya çalışılan ateşkes sürecinin başarısız olması sonrasında, kuşatılan alanlarda ve izole edilen şehirlerde çatışmanın “yıkım savaşına” dönüşmesi de siyasi ve askerî operasyonların kombine etki alanı oluşturmak için nasıl kullanıldığına dair örnek mahiyetindedir. Minsk-II görüşmeleri evresinde ise askerî operasyonların devam etmiş olması, ateşkesi erteleme sürecinin yaşanması ve siyasi operasyonla birlikte tamamen teslimiyet koşullarının beklenilmiş olması; DOSS bağlamında Rusya'nın algı operasyonu kapsamında, çeşitli açılardan değerlendirilebilir durumlardır. Kırım'ın ilhak sürecinde önemli bir çatışma olmadan kazanılan stratejik zafer; Minsk-II evresinde Doğu Ukrayna'daki çatışmalar için de tasarlanmış olabilir. Ancak Doğu Ukrayna'daki çatışmalar, Kırım'dan farklı bir şekilde adeta cephe savaşı niteliğindedir. Minsk-II evresinde bu durumu Rusya, ateşkes görüşmelerine rağmen Doğu Ukrayna'da taktiksel strateji şeklinde kullanmış olabilir. Bu noktada Rusya'nın Doğu Ukrayna'daki süreçten beklentisi; askerî bağlamda dolaylı ve doğrudan resmen kazanılmış bir zaferin netleşmesi şeklinde de algılanabilir. Sürece ilişkin Rusya'nın çatışmaları sonlandırmaması veya beklenti içinde olması; stratejik bağlamda tartışmaya açık bir durum ihtiva etmektedir. Ayrıca Rusya, Kırım'dan farklı bir şekilde Doğu Ukrayna'da “doğerusal olmayan savaş stratejisini” ve çatışma karakterini geliştirmiştir. Çünkü Rusya, Doğu Ukrayna'da geleneksel olmayan yöntemleri ve sonuçlara yön verecek enstrümanları, sahada yer alan askerî gücü ile ve etkili bir şekilde askerî stratejisinde de kullanmıştir. Bu bağlamda, Rusya'nın kümülatif bir şekilde ve değerşen koşullar karşısında stratejisini şekillendirdiği sonucuna ulaşmak da doğer bir yaklaşım şekli olacaktır.

Bulgular doğrultusunda geline nokta, dolaylı yöntemlerle Rus askerî yaklaşımların etkisini değerlendirmek veya süreçleri “teorik ve doktrinsel” açıdan yorumlamak da önem arz etmektedir. Kırım ve Doğu Ukrayna çatışma alanlarında Rusya’nın dolaylı yöntemlerle stratejik bir başarı sağlamaya çalışması; “nasıl bir savaşın kurgulandığına” dair soru sormamızı da gerektirmektedir. Genel olarak asimetrik bir modun kurgulandığını ve belirsizlik içinde yürütülen operasyonların stratejik aşamalarda etkileşim içinde olduğunu belirtmek mümkündür. Üçüncü bölümde açıklamaya çalıştığımız “doğrusal olmayan savaş stratejisine” ilişkin “teorik ve doktrinsel yaklaşımlar” çerçevesinde, “Valery V. Gerasimov” başta olmak üzere Rus askerî stratejistlerin veya teorisyenlerin düşünsel ağırlığını her iki süreçte de görmek mümkündür. Rus askerî teorisyenlerin “modern savaşa dair” yaklaşımları; Kırım ve Doğu Ukrayna’da meydana gelen çatışma süreçleri ve stratejik aşamalarla benzerlikler taşımaktadır. Geçmiş Rus savaş anlayışlarından beslenen ancak olası “gelecek savaş anlayışlarına” yönelik öngörüler şeklinde sunulan bu yaklaşımlardan “Andrey V. Kartapolov’un” (2015) “Yeni Tip Savaş(New Type Warfare-NTW)” modeli; her iki çatışma sürecine dair portreler içermekte ve dikkat çekmektedir. Kartapolov, bu modeli, tarih itibari ile her iki savaş sahasında yaşanan olayların bitmesi veya azalması ile birlikte sunmuştur. Bu bağlamda da önem arz eden model, yaklaşım içeriği ve tanımlamalar da dikkate alındığında, hem dolaylı-asimetrik yöntemler hem de askerî operasyonlar açısından adeta Doğu Ukrayna ve Kırım süreçlerinde yaşananların bir tasviri şeklindedir. Ancak özellikle Gerasimov ile “S. A. Chekinov ve S. A. Bogdanov’un (2013)” savaşa dair etkileşimli bir tanımlama portresi oluşturduklarını da belirtmek gerekmektedir. Çünkü Chekinov ve Bogdanov’un “yeni nesil savaş (New Generation Warfare-NGW)” tanımlamaları ve Gerasimov’un geleneksel savaş yöntemleri ile yeni formlara ilişkin savaş analizleri; belirgin bir şekilde süreçlere ilişkin öngörüler ve deliller sunmaktadır. Sovyetler döneminden itibaren Rus askerî düşünce sisteminde “güç ve algı” olguları üzerinden geliştirilmiş “Evgeny Messner’e” atfen “yıkım savaşı konsepti”; Kırım’daki algı operasyonlarından savunma anlayışının çökmesine, Doğu Ukrayna’daki psikolojik harp süreçlerinden sıcak çatışmaların şiddetlendiği kuşatma süreçlerine kadar, her iki bölgede de uygulanan belirsiz ve gizli seyreden stratejik formatta, görülmektedir. Sovyetler’in dağılmasından sonra Sovyet askerî kültürünün izlerini taşıyan Rus askerî kültürü, bu gizlilik ve belirsizlik içinde revize anlayışı da

göstermiştir. Bu anlayışın sorgulandığı dönemde Rus teorisyenler “*Vladimir Slipchenko ve Makhmut Gareev*”; savaş açılımları ile “*gelecek savaş yaklaşımını*” Rus askerî stratejisinin yıkım konseptine adeta eklemlemişlerdir. Çünkü Rus Ordusu’nun “gelecek savaş” anlayışının revize edilmesine ve potansiyel gelişimine dair yöntemlerin izleri, Kırım ve Doğu Ukrayna süreçlerinde de görülmektedir. Bu bağlamda her iki vakada yaşanan bazı gelişmeler; gelecek savaş yaklaşımında da yer alan ve çatışmalara derinlik ile açı oluşturan teknolojik harp unsurlarından Gerasimov’un askerî operasyonların gücünü artıracak öngörü ve tahlillerine kadar, geçmiş Rus askerî revizyon perspektiflerini de içermektedir. Hatta her iki vaka; bu askerî revizyon arayışlarının izlerini ve akabinde Rus askerî potansiyel gelişimini görmemize de olanak sağlamaktadır. Temelde Batı’nın eylemlerini ve hibrit operasyonlarını eleştiren Gerasimov (2013); “*doğrusal olmayan savaş stratejisi*” bağlamında tüm bu geçmiş Sovyet ve Rus askerî yaklaşımların birikimini taşıyan formatta, “savaşın değişen karakterine (bkz. Tablo 1.)” ilişkin önemli stratejik bir yaklaşım sergilemektedir. Doğrusal olmayan savaşa ilişkin bu stratejik yaklaşım da Batı tarafından Gerasimov üzerinden kabul görmektedir. Hatta Batı savaş ve güvenlik literatürü; Kırım ve Doğu Ukrayna süreçlerinde Rusya’nın savaş stratejisini, genel olarak Gerasimov doktrinine odaklamaktadır. Oysaki her iki vakada, Batı’nın genel tavrının aksine sadece Gerasimov değil, aslında çok daha önce Rus askerî perspektifinde gelecek savaş anlayışını da şekillendiren doğrusal olmayan stratejik yaklaşımların izleri de görülmektedir. Bu doğrultuda Gerasimov’un doktrinsel ve stratejik oluşum bağlamında daha önceki Rus askerî teorisyenlerden beslendiğini; bilhassa Chekinov ve Bogdanov’dan NGW ekseninde aktarımlarda bulunduğunu ve bu teorisyenlerle karşılıklı etkileşim içinde olduğunu da belirtmek mümkündür. Aynı zamanda tarihsel açıdan Kartapolov’un da NTW ile tüm bu birikimleri ve süreçleri sentezlediğini de yorumlamak olanaklıdır.

Doğrusal olmayan savaş stratejisi başlığına ilham kaynağı olan ve incelediğimiz dönemlerle özdeşleşen Rus askerî teorisyenlerin savaş tanımlamaları ve yaklaşımları; “*stratejik, operasyonel ve taktiksel benzerlikler*” içermektedir. Kırım’ın ilhakında ve Doğu Ukrayna çatışmalarında gördüğümüz bu benzerlikler; teorisyenlerin vurguladığı aşamalar ve savaşın karakteristik tipolojisi hakkında da tespitler sunmamıza olanak sağlamaktadır. Bu durumu destekler nitelikte “yeni nesil savaş (NGW)” aşamalarında (bkz. Tablo 2.) ilk dört aşama içinde belirtilen

yöntemleri ve operasyon içeriklerini, Kırım ve Doğu Ukrayna süreçlerinde de görmemiz mümkündür. NGW'nin ilk dört aşaması; operasyonel-taktiksel kronolojik vaka değerlendirmemizde, ayrıca askerî-siyasi ve algı operasyonlarında araç-amaç ilişkisi içinde bulguları yorumlamamıza olanak sağlayan değerlendirmemizde de belirginleşmektedir. Bu bağlamda *“moral değerlerin çökertilmesinden asimetrik bir kurgu ile devam eden istikrarsızlaştırma çabalarına kadar”*, NGW'ye dair bu ilk dört aşamanın her iki vaka içinde şekillenmiş olduğunu iddia etmek; doğru bir yaklaşım şekli olabilir. Hatta NGW stratejisi içinde ilk dört aşama ile belirtmeye çalıştığımız tablo, yani askerî harekât bağlamında savaşın koşullarının hazırlanmasından savaş evresine geçiş süresi şeklinde değerlendirebileceğimiz diğer aşamaların içeriklerine kadar olan kısım; vaka analizimizde Ukrayna'daki kaos süreçlerinden itibaren tartışılabilir formatta şekillenmekte ve Kırım ile Doğu Ukrayna'yı da kapsayan Rusya'nın Ukrayna ile olan genel çatışma profilinde görülmektedir. Ayrıca *“muhalif-paramiliter yapıların”* örgütlenmesinden operasyonlarda kullanılan *“harp unsurlarının”* etkinleşmesine ve NGW'nin son aşaması olarak belirtilen *“temizlik operasyonlarına”* kadar olan aşamalar; Doğu Ukrayna çatışma sahası içinde belirginleşmektedir. NGW bağlamında *“temizlik operasyonları”* tam olarak gerçekleşmese de Doğu Ukrayna'da bazı şehirlerde ve alanlarda görülen kuşatma operasyonları, bu aşamayı da vurgulamamıza olanak sağlamaktadır. Doğu Ukrayna'da saldırılar sonrasında koşulsuz teslimiyetin oluşturulmasına yönelik eylemleri de bu aşamaya dâhil etmek mümkündür. Ayrıca bu noktada, Rus askerî teorisyenler Chekinov ve Bogdanov'un (2013) *“yeni nesil savaş (NGW)”* kapsamında vurguladıkları *“askerî-siyasi kontrolünü ve savunma anlayışını kaybetmiş bir ülkenin işgali”* sentezi de önemlidir. Ancak NGW'ye göre, bu aşamadan itibaren ortaya çıkan *“saldırgan güç”* profili ve tam anlamı ile stratejik başarı için *“politik ve askerî amaçları”* gerçekleştirmenin esas olduğu da açıkça görülmektedir.

Kırım'ın ilhakını ve Doğu Ukrayna'da önemli çatışmaların yaşandığı süreci Kartapolov'un (2015) daha sonra analiz ettiğini varsayacak olursak; Rus askerî düşünce sisteminin nasıl kümülatif-birikimli bir perspektifle ilerlediğini de tekrar görmek mümkündür. Kartapolov'un (2015) *“yeni tip savaş (NTW) stratejisinde”* askerî güç ve yöntemlerin kullanıldığı veya kullanılmadığı aşamalar (bkz. Tablo 3.); Kırım'ın ilhakında ve Doğu Ukrayna süreçlerinde operasyonel-taktiksel stratejik

bağlamda da mevcuttur. Hedef devlete yönelik baskı ortamının oluşturulmasından silahlı güçlerin yapılandırılmasına kadar birçok dolaylı eylem, bu süreçlerde, kullanılmıştır. Askerî bağlamda kullanılan araç ve yöntemlerden beslenen ancak askerî olmayan asimetrik bir çatışma ortamını da oluşturan “yeni tip savaş (NTW) yaklaşımı; maksimum etki yaratacak koşulların sağlanmasına olanak oluşturacak düzeyde stratejik oluşum sergilemektedir. Bu oluşumu, “kamuoyunu etkileme” bağlamında ve her iki sahada var olan gelişmeler doğrultusunda değerlendirdiğimizde; kısmi oranda referandum süreçlerine dâhil edilen gözlemciler hamlesinde ve ateşkes süreçlerinde ayrılıkçı grupların meşrulaştırılmasına yönelik çabalarda dahi görebiliriz. Ancak “yeni tip savaş (NTW)” stratejisi içinde en dikkat çeken yaklaşımın, klasik savaş evresi şeklinde tanımlanmaya çalışılan stratejik şekillendirme olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Kırım’ın ilhakı sürecinde örtülü yürütülen askerî operasyonlarda, Kırım’daki operasyonların algı operasyonları ve dolaylı yöntemlerle gerçekleştirildiğini temel aldığımızda da klasik bir savaş evresinin yaşandığı görülmemiştir. Ancak Doğu Ukrayna çatışmalarında ise bazı aşamalarda özellikle yarı konvansiyonel savaş portresinin sergilenmiş olması; Rus Silahlı Kuvvetleri’nin tatbikatlarla –kaldıraç misyonu üstlendiği– saldırı şeklini alması ve çeşitli harp unsurlarını kullanması; klasik-konvansiyonel bir savaş evresine geçiş için önemli süreçlerdir.

Sonuç olarak, Rus savaş stratejilerini şekillendiren teorik ve doktrinsel yaklaşımlar; birbirini tamamlayan nitelikte ve vurguları değişmekle birlikte ortak bir yaklaşım içindedir. Bu doğrultuda Rusya’nın katkısı, Kırım’ın ilhakında ve Doğu Ukrayna çatışma süreçlerinde, Rus savaş anlayışını ve stratejisini ortak bir yaklaşım içinde belirtmemize olanak sağlayan “dolaylı yöntemlerin ağırlık merkezine alındığı doğrusal olmayan bir portre” içinde görülmektedir. Dolaylı yöntemlerle yüksek ölçekli savaş gerçekleştirilmeden başarı sağlanması temeli ile inşa edilen bu stratejik oluşum ve “doğrusal olmayan savaş” stratejisine dair eylem süreçleri; askerî-siyasi vb. birçok açıdan değerlendirilebilir genişliktedir. Rus askerî düşünce sistemi; Batı’yı işaret ederek, değişimin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Sahadaki eylemler ve bu eylemleri işaret eden Rus askerî yaklaşımı ise; gerek Kırım’da gerekse Doğu Ukrayna’da analiz etmeye çalıştığımız zaman aralığında, yeni savaş formatlarına, gelecekte savaş anlayışının nasıl şekilleneceğine ve gerektiğinde savaş formatının konvansiyonel bir savaşa dönüşeceğinin ipuçlarını da vermektedir. Ancak bu savaş

stratejisi ve tehdit olgusunun, Batı literatüründe dar kapsamlı muhtemel “bölgesel çatışma” ortamlarının nasıl şekilleneceğine ilişkin genel bir değerlendirme içinde ele alınmış olduğunu da belirtmek mümkündür. Oysaki sadece Kırım’ın ilhakı ve Doğu Ukrayna çatışmalarını baz alan yaklaşımların veya geçmişte bu yöntemlerin kullanıldığı operasyonel yaklaşımların değerlendirildiği analizler; tehdit boyutunun farklı parametrelerle değişebileceğini de öngörmüşlerdir. Bu doğrultuda genel olarak her iki süreçte yaşananlar; savaş literatüründe tartışılacak bir savaş stratejisini ve kullanılan yöntemler bağlamında güvenlik anlayışlarını sarsacak tehditleri işaret etmektedir.

Yeniden kendini tekrar eden ancak güç savaşında farklı boyutların oluşmasını sağlayan bir strateji, doğrusal olmayan özellikler barındırabilir ve sonuçları şekillendiren bu stratejinin etki alanını görmek de önem arz etmektedir. Nitekim savaş sahası içinde sadece aktörlerin ve kuvvetlerin etkili olmadığı, askerî yöntemlerin tek başına sonuçları şekillendirmediği bir savaş sürecinin sonuçları; tartışılması gereken tehdit niteliğindeki stratejik yaklaşımları da sorun ve sonuçları da belirginleştirmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DOSS BAĞLAMINDA ORTAYA ÇIKAN SORUN(LAR)

Rusya, Ukrayna'ya bağlı Kırım ile Doğu Ukrayna-Donbass bölgesinde 2014-2015 yılları arasında askerî ve siyasi operasyonlar yürütmüş; operasyonların başlangıcı ile birlikte gündem oluşturmuş ve tartışılması gereken önemli bir stratejik kurgu ortaya çıkarmıştır sağlamıştır. Ancak bu stratejik kurgu, Kırım'da önemli bir silahlı çatışma olmadan sağlanmasına rağmen Doğu Ukrayna-Donbass bölgesinde şiddeti ve yoğunluğu değişen silahlı çatışmalarla sağlanmıştır. Çünkü Rusya, askerî strateji bağlamında anlaşılması zor ve beraberinde belirsizlikler ihtiva eden hamleler sergilemiştir. Rusya, askerî-siyasi bağlamda doğrudan ve dolaylı bir aktör olarak her iki sahada varlık göstermiş; “doğrusal olmayan savaş stratejisi” ile önemli sonuçların-soru(n)ların tartışılmasına da olanak sağlamıştır.

Bir önceki bölümde, vaka analizinde bulgular ve yorumlar doğrultusunda algı operasyonları ile yürütülen askerî-siyasi operasyonların nasıl bir etkileşim halinde olduğuna ilişkin sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Ancak algı, DOSS bağlamında (2014-2015'teki) Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışmaları öncesinde amaç-araç ilişkisi içinde yöntemsel-anahtar parametre olarak gösterilmiştir (bkz. Tablo 4). Çünkü kaos-I ve kaos-II dönemlerinde “siyasi-ekonomik-diplomatik” stratejik amaç-araç ilişkisi; istenilen süreçler/sonuçlar doğrultusunda “destekleme, engelleme, dezenformasyon, manipülasyon, caydırma vb.” yöntemsel-etkileşim alanı oluşturularak şekillenmiştir. Algı, (2014-2015) Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma sürecinde, askerî bağlamda çok daha etkili bir şekilde kullanılmıştır.

Algı ile birlikte asimetri; her iki savaş sahasında doğrusal olmayan savaş karakterini öne çıkaran, “savaş tehdidi” portresini şekillendiren, stratejik yaklaşım biçimini belirsizleştiren ortak anahtar kavramlar olarak kabul edilebilir. Çünkü asimetri, Batı karşısında Rusya'nın sahadaki savaş tarzını ortaya çıkaran kavram ve yaklaşım bağlamında da önemlidir (Berzins, 2020).

Öyle ki asimetri kavramı, Rus askerî düşünce ekseninde sıkça kullanılan bir kavram olma özelliği de taşımaktadır. Ancak Batı'daki durum ise çok farklı değildir. Örneğin, Hoffman (2007) dışında Fleming (2011), asimetrik savaş formatında 2014'teki Ukrayna krizinden daha önce “sınırsız operasyonel” alan sağlayan, ABD

askeri planlamasına dair ve “hibrit tehditlere” karşı yapılması gerekenlere ilişkin önemli bir çalışma sunmuştur. Asimetri, aktör devletin başka bir ülkede yürüttüğü konvansiyonel olmayan-gayri nizami harp bağlamında operasyonel-taktiksel askeri yaklaşımını da gösterebilir (Şahin, 2003). Çünkü asimetri, silahlı-silahsız çatışma moduna ilişkin geçmişte de kullanılan bir yaklaşım olma özelliğini hâlâ korumaktadır.

Batı ekseninde daha çok “hibrit savaş-hibrit tehdit(ler)” kapsamında değerlendirilen 2014-2015 Ukrayna krizi, aslında askeri-siyasi çatışma ve savaş stratejisinin yanında aktör devletin asimetrik tutumunu da yansıtan önemli bir yaklaşım şeklindedir. Çünkü Rusya, 2014 öncesi her ne kadar Çeçenistan (1994-1996 ve 1999-2009) ve Gürcistan’da (2008) aktör olarak askeri-siyasi bir perspektif geliştirmiş olmasına rağmen 2014 sonrasında Batı literatüründe daha çok tartışılmıştır. Ancak Rusya, tehdit olarak algılanan, savaş ve güvenlik çalışmalarında ağırlık verilen bir stratejinin öznesidir.

Sonuç olarak; ulusal güvenlik bağlamında DOSS, Rusya’nın Batı ile arasında son kale olarak görülen Ukrayna’nın askeri-siyasi profilini etkilemiştir. Ancak DOSS, (2014-2015’te) Kırım’ın ilhakını sağlamış ve Doğu Ukrayna-Donbass’ta istenilen amaçlar doğrultusunda mutlak sonucu olmayan/muğlâk savaş ortamını da inşa etmiştir. DOSS bağlamında ortaya çıkan sorunlar, iç içe değerlendirilmesi gereken DOSS tehdidinin anlaşılması için farklı bir açıdan DOSS’u yeniden okumamızı gerekli kılmaktadır. Çünkü DOSS, klasik-geleneksel savaş anlayışı dışında önemli bir etki alanı ortaya çıkarmıştır. Bu stratejik kurgu ve etki alanı, 2014-Ukrayna krizi olarak belirtilen ve 2014-2015’te savaş sahasında kullanılan operasyonel-taktiksel farklılıkların/tehditlerin (küçük resmin) alışlagelmiş yöntemler dışında olmasından değil, stratejik oluşum bağlamında DOSS’un (büyük resmin) uluslararası sisteme (büyük resme) karşı gözdağı niteliğinde çok yönlü “asimetrik ve vektörel” görünümünden kaynaklıdır.

Ancak askeri-siyasi perspektiften bakıldığında, Batı ekseninde tehdit olarak algılanan süreçler, aslında stratejik başarı şeklinde yorumlanabilir. Çünkü bu stratejik başarı, algı ve asimetri ile bir yaklaşım şekillendiren Rusya’nın 2014 sonrasında Batı karşısında yeniden aktör olarak tartışılmasını da sağlamaktadır.

5.1. Rusya'nın 2014-2015 Eylemleri Sonrasında Batı Perspektifinde Ortaya Çıkan Sonuçlar Üzerinden Sorunlar

5.1.1. Savaşı Adlandırma/Tehdit Algısı Sorunu: Küçük Resim

Batı perspektifinde Rusya'nın Kırım operasyonları (2014) ve Doğu Ukrayna-Donbass (2014-2015) savaş stratejisi; “askerî bağlamda” aniden başka bir ülkeye müdahale süreci gibi değerlendirilmektedir. Rusya, doğrudan ve dolaylı bir şekilde “saldırgan” bir tutum sergilemiştir. Ancak askerî bağlamda 2014-2015'teki ani müdahalenin “yıldırım harekâtı” gibi değerlendirilmesi ve Batı'nın Rusya'nın saldırganlığı karşısında süreci olağanüstü bir hibrit savaş modeli gibi betimlemesi, Rusya'nın her iki sahada kullandığı savaş parametreleri ile stratejik kurgu bağlamında sorunlu bir tahlili ortaya çıkarmaktadır. Hatta “Ukrayna Ulusal Güvenlik Savunma Konseyi (*National Security and Defence Council of Ukraine-NSDCU*)”, resmi sitesinde “yıldırım harekâtı-*blitzkrieg*” kavramını kullanarak, 2014-2015 Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass'ta yaşanan sürece ilişkin Rusya'nın “başarısız” olduğunu belirtmiştir (NSDCU, 2016). Yıldırım harekâtı, askerî bağlamda savunmaya fırsat vermeden, –harekât öncesi hazırlık süreci dışında– saldırgan tarafın tank-uçak vb. donanımlarını da kullandığı, yüksek yoğunlukta doğrudan silahlı saldırı şeklindedir (Körpe, 2022, s. 106-107).

Oysaki aktör Rusya, 2014-2015 döneminde, Kırım'da (rütbesiz-nişansız Rus askerlerinin gölgesinde) önemli bir silahlı çatışma yaşanmadan, Doğu Ukrayna-Donbass'ta ise vekil-paramiliter unsurlarla (belirli aşamalarda açık ve gizli bir şekilde) Rus askerlerinin aktif rol aldığı aynı zamanda yoğunluğu değişen silahlı çatışmalarla bir savaş stratejisi yürütmüştür.

Operasyonel-taktiksel bağlamda “*küçük yeşil adamlar*” şeklinde tanımlanan (rütbesiz-nişansız) Rus özel askerî kuvvetlerinin Kırım'da ortaya çıkması ve operasyonel başarı sağlanması, yıldırım harekâtı kapsamında değerlendirilen “anilik” yaklaşımı açısından önemlidir (Galeotti, 2015, s. 149-156; Sellhorst, 2016, s. 164). Ancak Kırım'da belirgin bir silahlı çatışma yaşanmamıştır. Diğer taraftan Donbass'ta saldırı ve savunma bağlamında yıldırım harekâtının aksine “ani olmayan” silahlı çatışmalar söz konusudur (Zarembo ve Solodkyy, 2021). Askerî tehdit açısından Rusya'nın hem silahsız hem de silahlı bir operasyon ağı geliştirmesi, geleneksel-klasik savaş anlayışı dışında Batı'da tedirginlik oluşturan hatta yeni bir

savaş gibi algılanan durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu algıya sebep olan savaş parametreleri, operasyonel-taktiksel bağlamda kullanılan yöntemler olmasına rağmen “tehdit” olarak betimlenirken, “hibrit savaş ve hibrit tehdit” kapsamında genişletilebilir önemli sonuçlar da ortaya çıkarmıştır.

Bu doğrultuda Rusya'nın 2014-2015'teki eylemleri ortaya çıktıktan sonra sürece dair “hibrit savaş ve tehdit” teması da hızla genişlemeye başlamıştır. Örneğin “51. Münih Güvenlik Konferansı'nda” T. Bunde ve A. Oroz (2015), hibrit savaşı tematik bir şekilde tanımlarken “*düzenli-düzensiz kuvvetler, bilgi savaşları ve propaganda, ayaklanma-isyan hareketleri, siber saldırılar, ekonomik savaşlar, özel kuvvetler, diplomasinin de*” içinde yer aldığı bir savaş modeli gibi belirtmişlerdir. 2014 öncesi “hibrit savaş”, sadece savaş sahasında silahlı çatışmanın doğasına ilişkin askerî uzman ve stratejistlerin yorumladığı bir konu iken 2014 sonrası tehdit ve güvenlik algısını sorgulayan savaş teması haline gelmiştir (Bunde ve Oroz, 2015, s. 35).

Hibrit savaş, Hoffman'ın (2007) tanımı ve modeli esas alındığında ağırlık merkezi, düzenli-düzensiz kuvvetlerin yapısına göre şekillenmektedir. Kullanılan askeri olmayan yöntemler de hibrit savaş tanımını karmaşık hale getirmektedir. Örneğin düzenli-düzensiz (silahlı) kuvvetlerin savaş sahasındaki organize yapıları, özel operasyonlar, paramiliter veya terörist unsurların savaş sahasındaki faaliyetleri, kuvvet bağlamında savaşın bileşik veya hibrit savaş kapsamında değerlendirilmesini sağlayabilir. Ancak ekonomik, diplomatik, tartışmalı da olsa siber vb. askeri olmayan araçlar; savaş sahasına baskı oluşturabilir veya yönlendirebilir. Ayrıca gerek savaş sahasında kullanılan gerekse savaş sahası dışında kullanılan istihbarat faaliyetleri, propaganda, aldatma, etkileme, yönlendirme faaliyetleri de bu doğrultuda avantaj sağlayan yöntemlerdir. Bu araçlar veya parametreler, savaş türü gibi belirtildiğinde hibrit savaş kavramının genişlemesine neden olmaktadır. Aslında bu durum, Hoffman'ın (2007) “hibrit savaş/hibrit harp/hibrit tehdit” tanımlarını eşdeğer kullanmasından kaynaklanmaktadır (Rusnakova, 2017; Çalışkan ve Liegeois, 2021).

Savaş, harp kapsamı dışına çıkarak, sadece yöntemler üzerinden bir tehdit tanımı genişlemesi yaşamaktadır. Hibrit tehditler ise, askeri-siyasi-ekonomik-sosyal tüm alanları etkileyebilen kullanılabilir araçlar haline gelmektedir. Örneğin, medyayı kontrol altında tutmak; bilgi sağlayan alt yapıyı şekillendirebileceği gibi sosyal-

siyasal vb. tutumları etkileyerek birçok açıdan toplumsal atmosferi de şekillendirebilir. Ancak istihbarat faaliyetleri ile özel operasyonlar ise, öncelikle askeri bağlamda tehdit ve etki alanı oluşturabilir akabinde güvenlik açısından bu operasyonların yansımaları farklı alanlarda da görülebilir (Giannopoulos, Smith ve Theocharidou, 2020, s. 33-35).

Bir savaş sahasında stratejik-operasyonel ve taktiksel bağlamda istenilen hedeflerin sağlanması için kullanılan kuvvetler-kapasite-araç veya parametreler, savaş bileşenleri açısından önemlidir (Dvorak, 2016, s. 13). Aslında Soğuk Savaş sonrası direkt karşı karşıya gelemeyen aktörler, savaş bileşenlerini de farklı yöntemlerle savaş algısını da şekillendirmişlerdir (Kaldor, 2013).

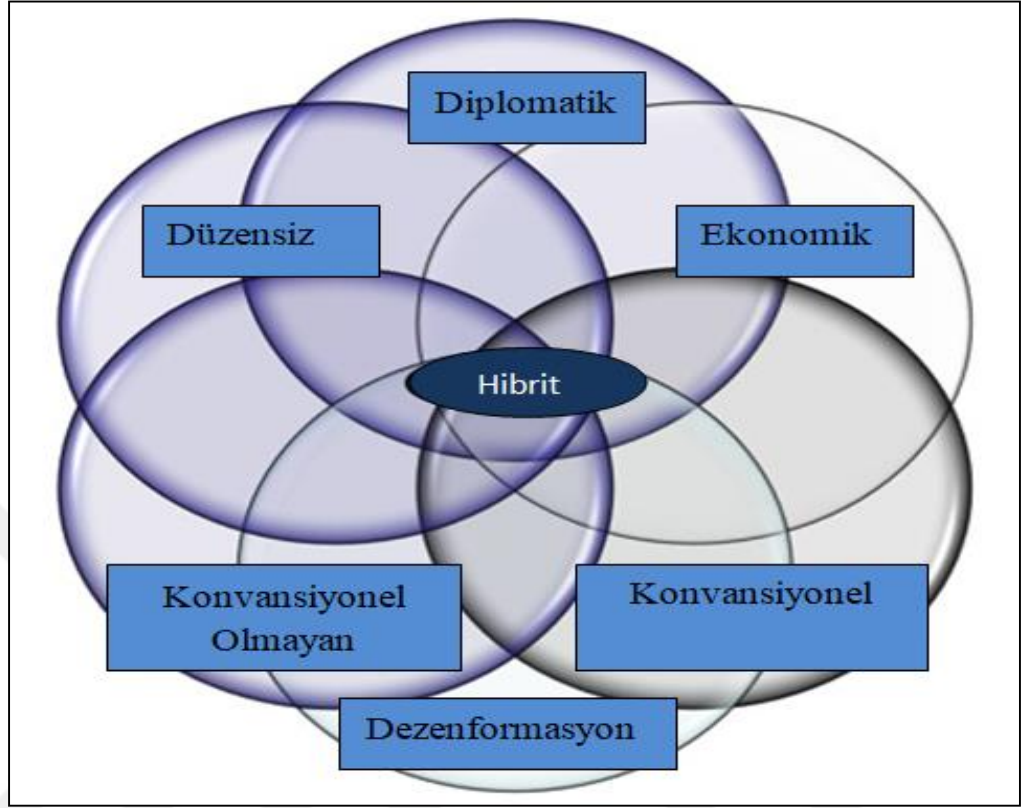
Soğuk Savaş sonrası savaş literatürü; yeni, sınırsız, bileşik savaş gibi tanımlamalar ve nihayetinde hibrit savaş tanımı gibi genişletilmeye müsait bir tanım ile ivme kazanmıştır.

Şafak Oğuz (2017b), Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan savaş tanımlarına istinaden, Rusya'nın doğrudan ve dolaylı bir şekilde sergilediği eylemlerin ve askerî faaliyetlerin, "hibrit savaş" tanımı ile hatta yeni bir savaş algısı ile değerlendirilmesinin doğru olmadığını belirtmektedir (Oğuz, 2017b, s. 525-540). Hatta Sandor Fabian (2019) daha sert bir şekilde 2014-2015'te yaşanan süreçlerin hibrit savaş-hibrit tehdit formatında değerlendirilmesinin yanlış olduğunu ve geleneksel savaş formatını destekleyen savaş araçlarının da Batı ekseninde efsane haline getirildiğini belirtmektedir (Fabian, 2019, s. 308-325).

Hibrit savaş algısı ve beraberinde ortaya çıkan hibrit tehditler, çoğaltılabilir. Ancak hibrit tehditlere karşı mücadele bağlamında öncelikle askerî eğitim ve akabinde farklı alanlarda tedbir bağlamında politikaların da geliştirilmesi gereklidir (Şahin ve Mercimek, 2022, s. 139).

Aslında askeri bağlamda hibrit savaş olgusuna ve hibrit tehditlere dair en doğru yaklaşım, Rusya'nın 2014'teki operasyonlarından önce ABD resmi askerî perspektifinde mevcuttur. Örneğin, 2010 yılında "ABD Eğitim ve Doktrin Komutanlığı", hibrit savaş olgusuna ve hibrit tehditlere karşı ne yapılacağına dair TC 7-100 nolu eğitim genelgesinde açıklık getirmiştir (US TRADOC, 2010). Bu bağlamda askeri genelge; konvansiyonel olmayan savaş sahasında düzensiz yapıdaki silahlı gruplar, terörizme ve bölgesel çatışmalara karşı mücadele için stratejik-

operasyonel-taktiksel askeri eğitimin geliştirilmesi üzerine odaklanmıştır (US TRADOC, 2010).

Şekil 8. Hibrit Harp Modeli ve Simülasyonu (MSG⁷⁷-ET-043)

Kaynak: NATO (2016).

NATO ise, 2016 yılında “hibrit savaş modelleme ve simulasyon” başlığı altında bir grafik yayınlamıştır (NATO, 2016). Bu simulasyonun amacı; “konvansiyonel, düzensiz, siber savaş” yöntemlerini birlikte kurgulayarak “dezenformasyon” ortamı sağlamak ve stratejiye dönüştürmektir. Bu doğrultuda mevcut olan savaş yeteneklerini test ederek, “hibrit savaş simülasyonu” ile “askerî eğitim, tatbikat ve savaş planlamaları” için savunma bağlamında analitik yaklaşımın nasıl olması gerektiğini amaçlamaktadır. Ayrıca modelleme simülasyonu; hibrit savaş, tehdit(ler) kapsamında bir savaş türü olarak betimlemiştir (NATO, 2016).

⁷⁷ MSG (Modelling and Simulation Group/Modelleme ve Simulasyon Grubu) (Bkz. NATO, 2016).

Ancak NATO savaş ortamını, Şekil 8'deki başlıklara tamamen yer vermeyerek “*geleneksel saldırı, düzensiz saldırı, felaket olarak değerlendiren terörizm ve yıkıcı (disruptive) terörizm*” adı altında (net olmayan) tehditlerle açıklamaya çalışmıştır (NATO, 2016). Kategorik tehdit olarak değerlendirilen bu tehditler, dezenformasyon sağlayan bilgi savaşına, siberetik savaşa ve asimetrik (terör odaklı) savaşın kullandığı yöntemlere konumlandırılmıştır. Modele dair açıklama kısmında, ayrı ayrı hibrit savaş alanlarının oluşabileceği ihtimali vurgulanmış akabinde çatışmaların yaşandığı ortamlarda “*savaşan tarafların kullandığı ve kullanabileceği*” parametrelerin de askerî ittifakın güvenliğini tehdit ettiği belirtilmiştir (NATO, 2016).

Simülasyon, ortak operasyonel mukavemet sağlamak ve çeşitli başlıklar altında saldırganlığı bertaraf etmek için ulusal-uluslararası güvenlik-tehdit ağlarını (ortamını) revize etmeyi amaçlamıştır. Ancak NATO, bu modelleme ve simülasyon faaliyetini, “askerî bağlamda Rusya’nın 2014’te başlayan” operasyonlarından iki yıl sonra ve “*ortaya çıkan sorun*” şeklinde organize etmiştir (NATO, 2016).

Savaş ortamında kullanılan parametreleri-yöntemleri tehdit olarak gören bu tematik yaklaşım biçimi; hibrit savaş algısını genişletmiş ve operasyonel-taktiksel tutumun çok ötesinde bir savaş tanımı karmaşası da ortaya çıkarmıştır. Çünkü tek tek ele alınan bu vb. parametreler; hem tehdit hem de ayrı ayrı savaş tanımları gibi değerlendirilmektedir. Örneğin; hibrit savaşta –tehdit olgusu ile özdeşleştirilen– “hiçbir şeyin yeni olmadığını” belirten Merle Maigre (2015), 2014-Ukrayna krizi öncesinde 2007 yılında Estonya’ya düzenlenen siber saldırının faili olarak gösterilen Rusya’nın, bazı tehdit parametrelerini ve bu parametreleri nasıl etkin kullandığını da belirtmektedir. Hatta bu doğrultuda Paganini (2014), 2008’de benzer bir şekilde Gürcistan’daki enformasyon savaşını, 2014’te Kırım’daki operasyonların alt yapısını hazırlayan saldırılar ve askeri strateji şeklinde belirtmektedir. Yine benzer bakış açısı ile Perry (2015), Rusya’nın savaş sahasında “bilgi operasyonlarını” nasıl şekillendirdiğini belirterek, Rusya’nın Ukrayna’daki askerî-sivil istihbarat gücünü nasıl kullandığını ise “hibrit savaş” tanımı ile ilişkilendirmektedir. Bu doğrultuda, Rus hibrit savaş kapsamında hangi bileşen veya parametre öne çıkartılacaksa o açıdan analitik bir yaklaşım sergilendiğini belirtmek olanaklıdır. Oysaki savaşın nedenselliği ve savaşta kullanan askerî strateji başta olmak üzere aktörlerin stratejik

kurguları, taktik ve yöntemlerin dışında daha üst düzey bir ilişki içinde aranmalıdır. Bu bağlamda savaş olgusuna dair gerçeği aramak ve amacın sorgulanması da önemlidir. Stratejik başarının sağlanmasında operasyonel-taktiksel tutum ve savaş sahasında kullanılan araçlar, amaç-arac etkileşimi içinde istenilen sonuca ya da sonuçlara entegre bir şekilde kurgulanmalıdır (Çalışkan, 2019, s. 42-44).

Ukrayna'da 2014-2015 yılları arasında yaşanan krizi analiz eden yaklaşımlar, doğrusal olmayan savaşın karakterini “strateji olgusu” ile birlikte değil, ayrı düşünmektedirler. Hatta doğrusal olmayan savaş, dolaylı yöntemler ile doğrudan askerî-silahlı paramiliter yapılar esas alınarak, bir hibrit savaş örneği gibi gösterilmekte veya hibrit savaşın alt stratejisi olabileceği de değerlendirilmektedir (Ball, 2019).

Soğuk Savaş sonrası savaş literatürü-disiplini, yeni savaş, bileşik savaş, sınırsız savaş gibi tanımlarla olgunlaşmakta; savaşın değişen doğası hakkında devlet dışı aktörler başta olmak üzere, teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişen savaş perspektifini de tanımlarını da çoğaltmaktadır. Ancak Batı savaş literatüründe Hoffman'ın (2007) devlet dışı aktörlerle şekillendirdiği savaşın ağırlık merkezi, hızla genişletilerek farklılaştırılmıştır. Böylece hibrit savaş-hibrit tehdit tanımı da Rusya'nın operasyonları ile tehdit olarak görülen dolaylı savaş yöntemlerine odaklanmıştır. Bu doğrultuda savaş analizlerinin ağırlık merkezi, operasyonel-taktiksel yöntemler üzerine odaklandığından dolayı savaşan aktörün (devletin) “nasıl bir stratejik kurgu” içerisinde olduğunu da göz ardı etmiştir. Çünkü sadece dolaylı yöntemlere odaklanan bir savaş analizi, savaş tanımlarını genişletme, yeni savaş tanımlamalarına kaynak oluşturma çabası içindedir. Bu yaklaşım içinde olan savaş analizleri, amaçtan çok araç olarak kullanılan yöntemleri-tehdit parametrelerini betimlemektedir.

Operasyonel-taktiksel başarının sağlanabilmesi için kullanılan kuvvetler, yöntemler veya tehdit olarak algılan parametreler/hibrit savaş-hibrit tehdit tanım(lar)ı; aslında “doğrusal olmayan savaş stratejisinin amaç-arac etkileşimini sağlayan” bileşkeler ve içeriğinde yer alan “araçsal” savaş parametreleridir. Bu görüşü destekler nitelikte Mattson (2015), hibrit tehditler kapsamında değerlendirilen parametreleri, operasyonlar öncesinde operasyonel başarı için “*güç oluşturan unsurlar*” olarak görmektedir (Matsson, 2015, s. 62-63).

Mason Clark (2020), algıları şekillendiren ve Rusya'nın lehine kamuoyu oluşturan –hibrit tehditlerin– taktiklerin Rus stratejistler tarafından çoğunlukla önemsendiğini belirtmektedir. Clark'a (2020) göre Rus stratejistler; enformasyon-dezenformasyon bağlamında bazı taktiklerin, “bağımsız” bir savaş alanının oluşmasına katkı sağladığını ve kinetik eylemleri kolaylaştırarak “askerî operasyonların başarılı olması” için çok önemli bir etki alanı oluşturduğunu da bilmektedir. Ayrıca bütün kinetik veya silahlı askerî operasyonların enformasyon-dezenformasyon sağlayan bilgi kampanyaları ile yürütülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu operasyonların istenilen sonuçlar doğrultusunda yeteri kadar başarılı olma şansı da yoktur (Clark, 2020, s. 21-22).

Çalışmamızda aşama aşama incelemeye çalıştığımız (2014-2015) Kırım operasyonu ve Doğu Ukrayna–Donbass savaş stratejisi analizinde, hibrit tehdit olarak kabul edilen süreci şekillendiren bu araçlar, dezenformasyon –manipülasyon alanı oluşturan, baskılayan, tahribata yol açan taktiksel aşamalar ile engellemeye ve zorlamaya yönelik stratejik kurgu içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Savaşa sahası analiz edilerek bulgular-yorumlar doğrultusunda, amaç-arac etkileşimi içerisinde bu parametrelerden bazılarının işlevselliğine de yer verilmiştir. Ayrıca birçok başlık altında genişletilebilir niteliğe sahip bu tehdit parametrelerini, “algı operasyonları kapsamında kullanılan enstrümanlar” şeklinde belirtmek olanaklıdır. Öyle ki psiko-harp kapsamında da değerlendirilebilir bu enstrümanlar, stratejik-operasyonel ve taktiksel harekâta aşamalara göre kullanılabilme özelliğine de haizdir (Şahin, 2003).

5.1.2. Algı Sorunu

A. Huhtinen ve J. Rantapelkonen (2003), algı operasyonlarının doğrudan ve dolaylı bir şekilde savaş sanatının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir. Geçmişte propaganda araçları farklı olsa da modern savaş teknikleri, hedef toplumdaki hedef askeri güç ile karar alıcılara kadar algıları şekillendirmeye çalışmaktadır. Ancak bu yöntemler, çatışma halinde olan veya “savaştan tarafların” askeri-siyasi kültürel geçmişlerinin izlerini de taşımaktadır. Şekillenen algı, başta askeri enformasyonu akabinde kriz esnasında askeri ve siyasi bağlamda hızlıca karar mekanizmalarını da etkilemektedir (Huhtinen ve Rantapelkonen, 2003, s. 50).

Aynı zamanda algıları şekillendiren savaş portreleri, sistematik bir şekilde amaçlar doğrultusunda önemli bir mesaj vermenin yolu olarak da görülebilir. Çünkü

mutlak bir şekilde operasyonel başarı veya zafer söz konusu olmasa da güç bağlamında mesaj veren bu yaklaşım biçimi, kurguların ötesinde oluşturduğu etki alanını genişletebilir (Huhtinen ve Rantapelkonen, 2003, s. 50).

M. D. Vertuli (2018), 2014-2015 Kırım ile Doğu Ukrayna-Donbas operasyonları öncesinde ve sonrasında “bilgi savaşı” kapsamında Rusya'nın entegre operasyonlar gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Çünkü O'na göre başarılı bir dezenformasyon sağlayan Rusya, “uluslararası toplumun” aldığı bilgilere “güvenmemesini” sağlamıştır. Ayrıca Rusya, psikolojik operasyonlarla Ukrayna'nın askerî-siyasi-oplumsal tepkisini felce uğratmıştır. Bu doğrultuda Rusya'nın etkili algı operasyonları, savaş sahasını şekillendirirken aynı zamanda Batı ekseninde “karar mekanizmalarını” da felç etmiştir. Çünkü Batı, Rusya'nın operasyonlarını algılamaya çalışırken geç kalmıştır. Böylece Rusya, istenilen amaçlar doğrultusunda stratejik ve siyasi hedeflerine ulaşmıştır (Vertuli, 2018).

“İsveç Ulusal Savunma Koleji Operasyonel Çalışmalar Bölümü'nden” Henrik Friman'a (1999) göre, algıları şekillendiren süreç; “komutan veya lider” yani askeri-siyasi bağlamda karar vericilerin kendi zihninde başlamaktadır. Bu noktada aktör, amaçladığı ve değer verdiği herşey için “belirsizlik oluşturma” eğilimindedir. Aktörün kendi zihninde tasavvur ettiği bu süreç, stratejik bağlamda kilit unsurdur (Friman, 1999, s. 7-8). Çünkü saldırgan taraf, aslında kurguladığı savaş atmosferinin ve güç oluşturan/güç şeklinde algılanan yöntemlerin de parametrelerin de nasıl etkili olabileceğini bilmektedir. Bu yaklaşıma göre, komutan veya lider; savaş sahasında ve savaş sahası dışında, belirsizlik ortamınının karşı tarafta nasıl algılanacağını da önceden tasavvur etmektedir (Friman, 1999, s. 7-8).

Bu bağlamda bilgi savaşı, bilgi operasyonları veya psikolojik operasyonlar kapsamında etki alanı oluşturan, algıları kontrol eden yöntemlerin etkili olduğunu belirtmek olanaklıdır. İstihbarat çalışmalarını, propaganda ortamı sağlayacak araçları, geleneksel görsel-işitsel medyayı, internet ağ kontrolü sağlayan araçları, sosyal medya araçlarını vb. dezenformasyon-manipülasyon oluşturacak birçok enstrümanı, bu kapsamda genişletmek mümkündür. Ancak savaşı yönlendiren komuta merkezi, ağ kontrollü bir şekilde hareket ederek, aldığı kararlarla da karşı tarafın istenilen doğrultuda hareket etmesini sağlayan asimetrik bir tutum da gösterebilir. Ayrıca komuta merkezi, bu durumu kamuoyunu yönlendirerek de gerçekleştirebilir.

Gustav Gressel (2015), Rusya'nın Batı karşısında askeri bir avantaj elde ederek, 2014-2015 yılları arasında stratejik bağlamda önemli operasyonlar gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır. Ancak O'na göre, Batı'yı şaşırtan bu askeri operasyonlar, hibrit savaş tartışmaları etrafında şekillendirilirken Rusya; Batı'nın stratejik bağlamda askerî yaklaşımlarını da tutumlarını da alt üst etmiştir (Gressel, 2015, s. 1). Çünkü Rusya, Kırım ve sonrasında Doğu Ukrayna-Donbass (2014-2015) stratejisinde, silahlı çatışmaların yönünü Kiev'e çevirmemiştir. Öncelikle operasyonlar karşısında Ukrayna Hükümeti, potansiyel askerî gücünü ve Rusya ile karşı karşıya geldiğinde ortaya çıkacak senaryonun sonuçlarını tasavvur ederek, gerçek bir savaşı göze alamamıştır. Akabinde refleksif bir tutumla Ukrayna Hükümeti, Ukrayna'nın batısında Kiev etrafında askerî savunma hattı oluşturmaya çalışmış; böylece Ukrayna'nın doğusundaki silahlı çatışmalar da Rusya'nın istediği bir şekilde ilerlemiştir (Gressel, 2021).

Rusya, 2014-2015 operasyonlarında veya sonrasında Kiev'i ele geçirmiş olsaydı ne olurdu? İşte bu sorunun cevabını “küçük ve büyük resim” üzerinden okumak mümkündür. Çünkü Rusya, aslında operasyonlar öncesinde Kiev'i hedef göstererek, doğrudan-dolaylı bir şekilde (söylemsel-eylemsel) tutumu ile Doğu Ukrayna-Donbass'taki Ukrayna Ordusu'nun karşı saldırı ve savunma hattının güçsüzleştirilmesini de sağlamıştır (Gressel, 2021).

Ancak diğer taraftan çok daha önemli bir güvenlik/tehdit algısı sorununu test etmiştir. Çünkü Rusya, 2014-2015'te Kırım'da Batı'nın anlamakta geç kaldığı ve Doğu Ukrayna-Donbass operasyonlarında ise “*topyekûn askerî saldırı*” formatına dönüşebilecek bir atmosfer oluşturarak, Batı'nın (ve kendisinin tehdit olarak algıladığı tüm aktörlerin/devletlerin) davranışlarını da “test” etmiştir (Gressel, 2021).

Gressel'e göre, Rusya'nın Ukrayna karşısında savaş gücü göz önünde tutulduğunda, –topyekûn bir askerî harekât söz konusu olsa– Kiev'in işgali ile birlikte Ukrayna Hükümeti belki de Ukrayna Devleti tamamen ortadan kalkmış olacaktı (Gressel, 2021). Ancak Rusya, beklenen durumun aksine stratejik öngörü içinde çok daha büyük kontrollü etki alanı oluşturmaya çalışmıştır. Çünkü 2014-2015'te ortaya çıkan operasyonlar da askerî-siyasi bağlamda Rusya için nihai hedef de kolayca işgal edilmiş Kiev veya tamamen sona ermiş bir savaş-çatışma portresi kapsamında kurgulanmamıştır.

5.1.3. Stratejik Kurgunun Anlaşılması Sorunu: Büyük ve Küçük Resim

2014 yılında uluslararası kamuoyunda gündem oluşturan Ukrayna krizi, Soğuk Savaş sonrası Batı ve Rusya arasında farklı başlıklarla değerlendirilebilir; tekrar edilen bir çatışma ortamı olarak da görülebilir. Ayrıca Rusya'nın belirsiz bir savaş modu ile amaçlarını gerçekleştirdiği kriz sürecinin siyasi, askerî, ekonomik, psikolojik vb. sonuçlarını da tartışmak mümkündür. Ancak Batı literatüründe genel olarak Rusya'nın hibrit savaşı veya çalışmamızda “doğrusal olmayan savaş” şeklinde tasvir etmeye çalıştığımız stratejik oluşum; sonuçları açısından geniş bir hinterlanda sahiptir. Çünkü 1990'lı yıllardan itibaren Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan gerilimlerde siyasi anlaşmazlıklar öne çıksa da Ukrayna'da 2014 yılına kadar Rusya'ya bağımlı bir siyasetin şekillendiğini görmek mümkündür. Bu şekillendirmede Ukrayna'nın siyasi yapısı kadar ekonomik ve toplumsal yapısının da etki altında kaldığını; yaşanan gelişmeler doğrultusunda değerlendirmek olasıdır. Dördüncü bölümde DOSS vaka analizimizde; özellikle 2003-2015 yılları arasında Ukrayna'da ortaya çıkan gelişmeleri, askerî-siyasi bağlamda bu gelişmeleri Rusya'nın nasıl bir strateji ile yönettiği ve istenilen amaçlar doğrultusunda hangi enstrümanları etkili kullandığı da görülmüştür.

Ancak Rusya, özellikle (2014-2015) Doğu Ukrayna-Donbass çatışma bölgesinde sadece kinetik olmayan savaş araçlarını kullanmamıştır. Bu duruma rağmen Batı literatürü, genel olarak Rusya'nın 2014-Ukrayna krizi sürecinde (Kırım ilhakını esas alarak), DOSS bağlamında kinetik unsurlardan çok kinetik olmayan parametreleri öne çıkarmaktadır. Kinetik unsurlardan kast edilen ise, somut bir şekilde sahada kullanılan silahlar ve kriz sürecinde nasıl bir saldırganlık sergilendiğine dair somutlaştırılabilen savaş araçları şeklindedir.

Oysaki Rusya'nın 2014-2015'te Kırım ve Doğu Ukrayna'daki askerî ve siyasi operasyonlarda başarılı olmasını sağlayan en önemli faktör, koşulların hazırlanmasıdır. Koşulların hazırlanmasında kullanılan en önemli parametre ise algıdır. Bu doğrultuda algı, askerî ve siyasi bağlamda taktiksel-operasyonel başarı için üst bir strateji rolü de üstlenmiştir. Dolaylı yöntemlerle desteklenmiş operasyonel ve taktiksel bir savaşın başarılı olması da algı operasyonları ile şekillendirilen bir stratejinin savaş sahası dışındaki yansıması da önemlidir.

Diğer taraftan 2014'teki Kırım operasyonlarına ilişkin literatürde askerî operasyonu geri plana atan izlenimler görülebilir (Snegovaya, 2015; Darcewska, 2014). Oysaki 2014'te Kırım'da resmi binaların işgali ve sonrasında herhangi bir çatışma olmadan sürecin yönetilmesinde kullanılan yöntemler, gizli yürütülen askerî bir operasyon görünümündedir. Daha önceden planlanmamış, kendiliğinden ortaya çıkan, başta askerî daha sonrasında siyasi operasyonel süreçlerden bahsetmek mümkün görünmemektedir. 2014'teki Kırım'ın ilhakına zemin oluşturan gelişmeler de ilhak süreci de askerî perspektifle desteklenmeden mümkün olabilecek bir durum değildir. Çünkü siyasi operasyonun başarılı olması, askerî bir yaklaşımla hazırlanmış operasyonel-taktiksel-stratejik sürecin aşama aşama yürütülmesi ile ilişkilidir.

Ayrıca DOSS ile Rusya, (2014-2015) Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı içinde askerî ve siyasi operasyonlar yürütmüş olmasına rağmen stratejinin işleyişi bağlamında farklı tutumlar da göstermiştir. Hatta Rusya'nın aktör olarak yer alabileceği ve Doğu Ukrayna'da açıkça bir konvansiyonel savaş sürecine geçebileceği çatışmalar da söz konusu olmuştur (Luhn ve Grytsenko, 2015). Bu doğrultuda zaman zaman Rusya, askerî ve siyasi bağlamda çatışmanın dolaylı tarafı olarak güç oluşturmuş ve savaşın yönünü de değiştirmeye çalışmıştır. Nihayetinde Rusya, hem Batı'da hem de Ukrayna'da gerek askerî gerekse siyasi atmosferi kombine bir şekilde etkilemeyi başarmıştır.

Öyleyse 2014-2015 Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı, askerî bir perspektiften beslenerek, hem askerî alanda hem de siyasi atmosferde birçok açıdan tartışılabilir niteliktedir.

Tüm iddialara rağmen Rusya, 2014'te "Ukrayna krizinde" askerî bağlamda resmen kabul etmediği "*inkâr edilebilir bir müdahale*" süreci yürütmüştür (Allison, 2014). Bu süreci ilginç kılan savaşıma yöntemi ve savaş araçlarıdır. 2014'te Kırım'da, Rus askerleri hazır bulunmasına rağmen ciddi bir çatışma ortamı oluşmadan, dolaylı yöntemlerle başarı sağlanmıştır. 2014-2015'te Doğu Ukrayna-Donbass'da paramiliter silahlı güçler aracılığı ile Rusya; Batı'yı endişelendiren, Ukrayna'nın ulusal güvenliğini tehdit eden ayrılıkçı bir çatışma bölgesi ve kontrol altında tutabileceği/yönetebileceği bağımlı bir bölge de ortaya çıkarmıştır. Rusya, askerî olan ve olmayan yöntemleri amaç-arac ilişkisi içinde kullanmış, ilan etmediği bir savaşı da amaçları doğrultusunda yönetmiştir.

Galeotti'ye (2015) göre, 2014-2015'te Kırım ve Doğu Ukrayna'daki gerçek; “*doğrusal olmayan araçların ve savaşın*” güç gösterisidir. Bu gerçek doğrultusunda, sınırlı kaynakların kullanıldığı ve adeta “*jeopolitik vur-kaç taktiği*” içinde bir savaş konsepti sergilenmiştir. Öyle ki bu konseptin maksimum düzeyde etkili olabilmesi için “muhaliflerden-medyaya” her türlü kullanılabilir araç, amaçlar doğrultusunda Rus savaş stratejisi içinde harmanlanmıştır. Bu sürece Batı müdahale edememiş ve bir başka ifade ile Rusya tarafından Batı'nın gücü de etkisizleştirilmiştir. Düşmanın zayıf yönlerini iyi tespit eden ve savaşma kabiliyetini çökertebilen Rusya'nın savaştan kazandığı da belirtilmiştir (Galeotti, 2015, s. 149-155). Herşeye rağmen Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın 2014-2015'te Ukrayna'ya müdahalede bulunması, Batı ile olası gerçek bir savaş riskini oluşturmuştur. Ancak Rusya, askerî gücünü tam kapasite kullanmadan, 2014-2015 yılları arasında güvenlik algısı bağlamında etki alanını olağanüstü genişletmiş, doğrudan-dolaylı yöntemlerle bölgesel-sınırlı bir savaş stratejisi de sergilemiştir.

Ancak Rusya'nın askerî-siyasi operasyonlarında öne çıkan algı yönetimi, 2014'te Kırım'da sıcak bir çatışma ortamı olmadan başarılı olmuştur. 2014-2015'te Doğu Ukrayna'da çatışmalar devam etmesine karşın Rusya'nın algı operasyonları; askerî ve siyasi operasyonlarda amaçları şekillendirmiştir. Tehdit olarak algılanan yani savaşın istenilen yönde ilerlemesini sağlayan her yöntem ve bu doğrultuda Rusya'nın geleneksel savaş anlayışı dışında sergilediği asimetrik yaklaşım; güvenlik bağlamında hazırlıksız yakalanan Batı'nın askerî-siyasi analizlerinde geniş yer bulmuştur. Bu kapsamda DOSS, ulusal ve uluslararası güvenlik bağlamında (dolaylı yöntemler açısından) tehdit olarak algılanması gereken sorun(lar)a dönüşmüştür. Ya da DOSS'un daha çok asimetrik bir soruna dönüştüğü de belirtilebilir.

Çünkü Batı literatüründe Rusya'nın operasyonları veya Rusya'nın hibrit savaşı; Hoffman'ın (2007) hibrit (karma) savaş ve hibrit tehdit(ler) şeklinde değerlendirdiği savaş sahasındaki operasyonel-taktiksel yaklaşım üzerinden genişletilerek temellendirilmiştir. Oysaki Hoffman (2007), öncelikle düzenli-düzensiz kuvvetler bağlamında terör unsurlarının ve suç teşkil eden yapıların savaş sahasındaki kombinasyonunu öne çıkarmaktadır. Batı literatüründeki tehdit/güvenlik algısı, 2014-2015'te yaşanan kriz ortamını sadece askerî bağlamda değil, birçok açıdan farklı savaş başlıkları ile tehdit oluşturabilecek formatta görmektedir.

2014-Ukrayna krizi sonrasında Batı'yı eleştiren bir değerlendirmede büyük resim; Batı'nın "yanlış tehdit/güvenlik algısı" ve "gücün nasıl kullanıldığına ilişkin yanlış yorumların ortaya çıkardığı sonuçlar" üzerinden şekillenmektedir (Ng ve Rumer, 2019). Çünkü Batı, Rus hibrit savaşı şeklinde sunulan bir tehdit/güvenlik olgusuna odaklandığı için sadece operasyonel-taktiksel kurgu üzerinden güvenlik kaygısı içindedir. 2014-2015 Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı; vekil unsurlarla yürütülen bir savaş ortamını ve akabinde dünya genelinde yaşanan dezenformasyon ile Batı ekseninde güvenlik bağlamında Rusya'nın "risk ve tehdit" oluşturma potansiyelini yükseltmiştir. Ancak güvenlik bağlamında tehdit olarak algılanan dolaylı taktikler, "*Batı'nın büyük resmi kaçırmaya*" da neden olmaktadır (Ng ve Rumer, 2019).

Çünkü Batı, askerî olan ve olmayan yaklaşımlar ile bir savaş/güvenlik tehdidini değerlendirmektedir. Oysaki Rusya'nın veya geçmişte Sovyetler'in dış politika tutumu, askerî-siyasi bağlamda ortaya çıkan güvenlik ve tehdit olgusundan ayrı düşünülmemelidir. Yani Rusya'nın ulusal güvenlik anlayışını yansıtan askerî doktrinler ve Rusya'nın dış politika eğilimi de birlikte düşünülmelidir (Ng ve Rumer, 2019). Kaldı ki Rusya'nın (2014-2015'te) Kırım ile Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanındaki operasyonel-taktiksel savaşını veya stratejik yaklaşım biçimini, dar kapsamda düşünmenin yanlış olduğu da açıktır. Benzer bir şekilde Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın nükleer silahlarla sağlamaya çalıştığı "güç yaklaşımı" ve bu yaklaşımın Batı'yı engellemek/caydırmak üzerine tasarlandığı da önemlidir. Bu doğrultuda Rusya'nın, (2014-2015'te) sürecin nasıl şekilleneceğini öngördüğü ve ulusal güvenlik bağlamında "risk" alamayacağı sonucu da ortaya çıkmaktadır (Ng ve Rumer, 2019).

Anlaşıyor ki Rusya'nın 2014'te başlattığı operasyonlar ve bu operasyonlara karşı şekillenen güvenlik sorunu (algısı), Batı literatüründe farklı açılardan değerlendirilmektedir. Ancak Rusya'nın DOSS'u neden tercih ettiğine dair askerî-siyasi bağlamda bir tehdit-güvenlik olgusu da canlı tutulmalıdır. Bu noktada Rusya'nın DOSS ile stratejik oluşum bağlamında nasıl bir süreci inşa etmeye çalıştığı sorusu, büyük ve küçük resmin (tehditin) nasıl algılanması gerektiği sorusunu da beraberinde getirmektedir.

DOSS; askerî ve siyasi operasyonlar bağlamında hem askerî tehdit olarak algılanması gereken hem de bir ülkenin ulusal güvenliğine müdahale olanağı sağlayan karakterde önemli sonuçlar ihtiva etmektedir. Batı literatürü ve güvenlik analizleri; 2014 sonrasında ortaya çıkan kaosu-belirsizliği ve bu doğrultuda Rusya'nın dolaylı operasyonlarını değerlendirme eğilimindedir. Daha önce Rusya ve Ukrayna arasında çatışma konusu olan sorunlara ilişkin büyük ve küçük resimler değerlendirilmemektedir. 1990 sonrasında Batı'nın içinde yer aldığı atmosfer ve iki ülke arasındaki sorunlar da analizlerde geniş yer bulmamaktadır. Sonuç olarak Rusya'nın, daha öncesinde Ukrayna'nın güvenlik açıklarını ve zayıflıklarını öngörmeden hareket etmeyeceği akabinde kamuoyunda yankı uyandıran böyle bir stratejik başarı sağlayamayacağı da aşîkârdır.

Aslında DOSS'a sorulacak ilk soru; bir ülkenin yani "Ukrayna'nın ulusal güvenliğini dolaylı bir şekilde alt üst eden nedir?" sorusudur. Ayrıca 2014-Ukrayna kriz süreci ile ilgili olarak (geçmiş) tüm faktörleri bir tarafa bırakırsak, "Rusya neden böyle bir yöntemi tercih etmiştir?" sorusuna cevaplar da doğrusal olmayan bir görünüm kazanabilir ve iç içe geçmiş birçok soruyu da beraberinde getirebilir.

Kaldı ki Rusya'nın saldırganlığı ve eylemleri; ofansif veya defansif bağlamda bir savaş stratejisi şeklinde de düşünülebilir. Çünkü tüm bu çıkarımlar, aslında doğrusal olmayan savaş stratejisini niteleyen "doğrusal olmamayı" yani asimetrik yaklaşım biçimini de içine alacak şekilde düşünmemize olanak sağlamaktadır. Belki de DOSS'un tehdit olarak algılanması; DOSS'un bir güç aracı haline gelebileceği ya da tedbirsiz bir araç konumuna dönüşebileceği yönünde de tartışılmalıdır. Ancak bu tartışma; Batı'nın Rusya'nın eylemlerini daha çok askerî olmayan yöntemler üzerinden algıladığından ve doğrusal olmayan savaşın asimetri kavramı ile stratejik bağlamda daha kuşkucu bir yaklaşımla incelenmesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır.

Rusya, 2014-2015'te Ukrayna'ya karşı bir savaş yürütmüş olsa da aslında Batı'ya bir meydan okuma gerçekleştirmiş ve Batı'ya karşı Ukrayna özelinde bir savaş (savaş stratejisi) yürütmüş olduğu da söylenebilir. Çünkü Rusya, 2014 öncesinde ve sonrasında Ukrayna'yı Batı'nın tehdit profiline karşı bir güvenlik sorunu şeklinde görmektedir. Öyle ki Koffman ve Rojansky (2015), Rusya'nın 2014-Ukrayna krizi üzerinden geleceğe dair Batı'ya karşı nasıl bir süreci inşa ettiğini de

sorgulamaktadır. Hatta bu doğrultuda, büyük ve küçük resimler üzerinden ortaya çıkabilecek olan (Batı'daki) korku atmosferini/tehdit algısını da tehlikeli bulmaktadırlar (Kofman ve Rojansky, 2015, s.6-7). Çünkü DOSS; Batı'nın tehdit/güvenlik algısına karşı ulaşılmak istenilen sonuçlar için algoritmik bir şekilde tasarlanmıştır. Anlaşılması zor bir strateji/güvenlik sorunu gibi genişletilebilir tartışma alanları da ortaya çıkarabilir.

5.1.4. Etki Alanı Sorunu

Bir hedef seçildiği takdirde hedeflenen alan; askeri operasyon öncesi istihbarat faaliyetleri, propaganda, elektronik-sibernetik faaliyetler, sabotaj vb. taktiklerle hazır hale getirilebilir (Berzins, 2020). Askerî operasyon esnasında bu faaliyetler, stratejik aşamalar içerisinde hedefler doğrultusunda da kullanılmaktadır. Bu faaliyetlerin kullanımı, operasyonun niteliğine, operasyonel-taktiksel sürece ve çatışmanın yoğunluğuna göre de değişmektedir. İmkân ve kabiliyetler doğrultusunda kullanılabilecek tüm faaliyetler, savaş öncesinde, esnasında ve sonrasında savaş sahasında istenilen sonuçları sağlamak içindir. Aynı zamanda bu faaliyetler, hibrit tehditler başlığını genişletmek için de kullanılabilir. Ayrıca hibrit savaş kapsamında tehdit parametreleri olarak belirtilen bu faaliyetler, savaş stratejisi bağlamında stratejik kurgu için her aşamada kullanılabilir araçlardır.

Çalışmamızda aşama aşama incelemeye çalıştığımız 2014-2015 Kırım operasyonu ve Doğu Ukrayna–Donbass savaş stratejisi analizinde, hibrit tehdit olarak kabul edilen süreci şekillendiren bu araçlar, dezenformasyon sağlayan-manipülasyon oluşturan, baskılayan, tahribata yol açan taktiksel aşamalar, engelleyici-zorlayıcı vb. yöntemler şeklinde belirtilmiş ve stratejik kurgu içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Savaş sahası analiz edilerek bulgular-yorumlar doğrultusunda, amaç-arac etkileşimi içerisinde bu faaliyetlerden-parametrelerden bazılarının işlevselliğine de yer verilmiştir. Birçok başlık altında genişletilebilir niteliğe sahip bu tehdit parametrelerini, “algı operasyonları kapsamında kullanılan enstrümanlar” şeklinde belirtmek olanaklıdır.

Bu doğrultuda savaş ortamının belirsizliğini öne çıkaran tehdit parametreleri, çoğaltılabilir. Ancak silahlı-silahsız çatışma ortamının karakterini de etkileyen bu tehdit parametreleri, amaç-arac etkileşimi ile stratejik bağlamda taktiksel düzeyde değerlendirilmelidir (Çalışkan, 2019, s. 49). Çünkü algı operasyonları ile

şekillendirilmiş askerî ve siyasi operasyonlar, kullanılan savaş parametreleri ile birlikte “doğrusal olmayan savaş stratejisi” kapsamında savaş literatürü için önemli bir örnek mahiyetindedir. Ancak Rusya'nın doğrudan ve dolaylı müdahaleleri ile 2014-2015 yılları arasında ortaya çıkan savaş senaryosu, Ukrayna üzerinden nasıl bir tutum ve stratejik kurgu ile savaş yürütüleceğine dair algısal açıdan çok başarılı bir test sahasıdır (Berzins, 2020). Bu test sahası ve algıları şekillendiren tehdit parametreleri, küçük resim üzerinden büyük resme ulaşılan etki alanını anlamamıza da olanak sağlamaktadır.

Çünkü ortaya çıkan savaş senaryosunda tüm aşamalar, moderatör Rusya tarafından yönetilmekte ve bazı aşamalarda bölgesel-küresel tepki de test edilmektedir. 2014-Kırım'ın ilhakı ile Batı'ya mesaj veren Rusya, yarı konvansiyonel ve konvansiyonel savaş evreleri de görülen 2014-2015'te Doğu Ukrayna-Donbass çatışma bölgesinde, askerî bağlamda bazı aşamalarda çatışmanın yoğunluğundan hedeflerin ele geçirilmesine kadar algı operasyonları ile askerî süreci şekillendirmeye çalışmıştır. Hatta Rusya, savaş sahasında yaşanan askerî gelişmeleri, siyasi ve diplomatik bağlamda da kullanmıştır. Bu askerî gelişmeler, algı operasyonları kapsamında “2014-Nisan Cenevre, 2014-Eylül Minsk-I ile 2015-Şubat Minsk-II” görüşmeleri esnasında ve sonrasında da etkili bir şekilde kullanılmıştır (Traynor, 2015; Noorman, 2020).

Algı şekillendirme süreci veya algı operasyonları, sadece savaş sahasında Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik bir süreç değildir. Farklı bir bakış açısı ile “*Kiev Politeknik Enstitüsü'nden*” Lydia Smola (2016); askerî-politik bir çatışma halinin değişikliğe uğradığını, iletişim kanallarında özellikle 21. yüzyılda bilgi teknolojisinde yaşanan değişimlerin sadece bilgi paylaşımları için kullanılmadığını, bilgi edinme ile bilgi ağının psikolojik bağlamda nasıl bir etki alanı oluşturduğunu vurgulamaktadır. 2014-2015 Rusya'nın Ukrayna'da gerçekleştirdiği operasyonları “*Rusya-Ukrayna Savaşı*” şeklinde betimlemekte ve askerî stratejistler için “hibrit savaş” kavramının da sadece zafere ulaşmak için kullanılan yeni formüllerden hatta birçok savaş kavramından biri olabileceğini belirtmektedir (Smola, 2016, s. 68). Bilgi-enformasyon savaşı çerçevesinde Ukrayna'da baskın ve çatışmacı bir ortamın oluşturulduğunu ancak kutuplaşma ortamı ile propagandanın adeta “Doğu-Batı” kimliği üzerinden Ukrayna'da zihinleri yoğun oranda etkilediğini belirtmektedir (Smola, 2016, s. 71). Aslında bu örnek, Ukrayna'da 2014-2015 yılları arasında

yaşanan sürecin toplumsal açıdan nasıl algılandığına dair done mahiyetindedir. Bu algı, sadece savaş sahası olarak görülen Ukrayna'da şekillenmemektedir. Çünkü Rusya, Batı'nın da bu şekilde algılamasını istemektedir.

Rusya'nın saldırganlığı ve DOSS, Ukrayna'nın ulusal güvenliğine yönelik sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ancak bu sonuçlar, yakın çevresinde yer alan ve Batı profili ile temas halinde olan devletler için de tehdit mahiyetindedir. Özellikle Baltık ülkeleri, Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri olası senaryolarla bu tehdidi yakından hissetmektedir (Kofman ve Rojansky, 2015; Lanoszka, 2016, Rusnakova, 2017).

Bu doğrultuda DOSS, ortaya çıkardığı sonuçlar ve oluşturduğu “etki alanı” bağlamında “yansımali bir savaş stratejisi” şeklinde de kabul edilebilir. Çünkü temas halinde olan ve NATO-AB üyelik profiline uygun olan tüm bu devletler, operasyonların etkisi altına girmiş hatta yaşanan çatışmaların ve doğrudan-dolaylı müdahalelerin kendi topraklarına/coğrafyalarına sıçrayacağını da tasavvur etmişlerdir (Pabriks ve Kudors, 2015).

Ancak bu sorun, hibrit tehditler üzerinden genişletilerek kurgulanmış ve sorun karşısında nasıl önlemler geliştirilmesi gerektiği hususunda askerî-siyasi perspektiften uzaklaşmıştır. Böylece hibrit tehdit olgusunun yarattığı etki alanı ve yansıma sorunu, farklı bir genişleme içine girmiştir. Rusya'nın saldırganlığı ve müdahale yöntemleri, 2014-2015 yılları arasında gerçekleştirilen askerî-siyasi operasyonlar sonrasında, Batı eksenine yakın olan tüm alanlarda geniş bir çerçeveden tehdit ve güvenlik algısının yeniden sorgulanmasına neden olmuştur (Pabriks ve Kudors, 2015).

Bu bağlamda Rusya, Soğuk savaş sonrasında “doğrusal olmayan savaş stratejisi” ile yeniden aktör olarak askeri-siyasi güç olduğunu ve bölgesel-küresel oyuncu olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda Rusya, “uluslararası sistem-büyük resim” içinde statükosunu konsolide eden süreci de inşa etmiştir. Böylece Rusya'nın 2014-2015'te Ukrayna üzerinden oluşturduğu tehdit veya Batı'da algılanan savaş profili, Rusya'nın uluslararası sisteme yöneltebileceği hatta birleştirebileceği konsolidasyonda ve stratejik yaklaşımında da görülebilir hale gelmiştir (Koçak, 2015, s. 28).

5.2. 2014 Öncesi Tehdit Algısını/Olgusunu Yeniden Anlamak

DOSS; 2014-Kırım'ın ilhakı ve akabinde 2014-2015 Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanı içinde stratejik, operasyonel, taktiksel bağlamda askerî-siyasi vb. birçok açıdan yorumlanabilir niteliktedir. Ancak genel olarak Rusya'nın bu operasyonları ve ortaya çıkan sonuçların Batı perspektifinde başta askerî-siyasi analizlerde ve istihbarat raporlarında “*tehdit(ler) (threat(s))*” başlığı altında incelendiği görülmüştür. (Tenenbaum, 2015; US TRADOC G-2, 2015; Galeotti, 2019; Weissmann, 2019).

Bu doğrultuda öncelikli olarak “*tehdit nedir*” sorusunu sorarak, akabinde aksiyomlarla ve yeni başlıklarla “*DOSS karşısında nasıl bir tehdit algısı ortaya çıkmıştır*” sorusuna da cevap aramak; DOSS tehdidini ölçeklendirme açısından önem arz etmektedir. Çünkü tehdit var ise bir güvenlik sorununun varlığından söz etmek mümkündür. Bu bağlamda güvenlik, herhangi bir tehdit durumuna karşı önlenabilir/engellenebilir durumlar söz konusu olduğunda anlam kazanmaktadır.

Tehdit kavramı, olgusal ve algısal bağlamda güvenlik anlayışı ile iç içedir. Bu bağlamda tehdit karşısında güvenlik olgusunu ve güvenlik sorunu şeklinde görülen tehdit algısını da tekrar değerlendirmek gerekebilir. Çünkü olgu, bilinen veya yaşanmış bir gerçeklik üzerinden ortaya çıkan sonuçların kavranması şeklinde düşünüldüğünde gerçektir. Algı ise; yaşanmış olayların-eylemlerin somut veya soyut bir biçimde anlamlandırma süreci içinde değer kazanabilir. Öyleyse stratejik bir yaklaşımla tehdit olgusu ve algısı, güvenlik olgusuna ve algısına yönelik cevaplar doğrultusunda hem gerçekler hem de muhtemel sorunlara dair bir bakış açısı içinde yorumlanabilir. Muhtemel sorunlardan kast edilen ise risk kavramı ile açıklanabilir.

Ahmet Küçükşahin (2006), “tehdit ve risk” kavramlarını güvenlik kavramı ile ilişkilendirme sürecinde her iki kavramın çok yönlü ve bilimsel bir perspektifle ele alınmasının gerekliliğini belirtmektedir. Çünkü O'na göre, “Soğuk Savaş” sonrası farklılaşan tehdit algılamaları ve beraberinde tehdit kavramının risk ile eşdeğer bir biçimde ele alınması, tehdit ve risk karşısında nasıl bir tedbir/güvenlik anlayışı geliştirilmesi gerektiği hususunda aktörün (veya aktörlerin) tek başına karar almasını zorlaştırmaktadır (Küçükşahin, 2006, s. 33-34).

Öyleyse tehdit ve risk olgusu, var olan veya olası durumlara istinaden karşı tarafın algısı ile tanımlanabilir/açıklanabilir karmaşık bir yetersizliği de ihtiva

etmektedir. Bu karmaşıklığın karşısında güvenlik kavramı; şartlara, koşullara, var olan ve muhtemel durumlara göre de uyarlanabilir genişliktedir. Güvenlik söz konusu olduğunda tehdit ve risk kavramları, eşdeğer bir biçimde ve algılanan ölçüde tedbir veya önlem anlayışını da karşılayabilir. Çünkü etkileşim halinde olan bu kavramlara yönelik algılar, realist bir perspektifte gerek askerî bakış açılarını gerekse bir devletin güvenlik yaklaşımına dair stratejik tutumunu hatta savunma reflekslerini de şekillendirebilir. Bu algı(lar); ulusal güvenlik bağlamında bir aktörün (ve diğer aktörlerin) de uluslararası güvenlik bağlamında askerî-siyasi bir örgütün/kurumun da tedbir/önlem anlayışlarını şekillendiren tetikleyici bir mekanizma gibidir (Küçükşahin ve Akkan, 2007, s. 44-45).

Fikret Birdişli (2017), güvenlik algısına ilişkin tehdit ve risk kavramlarının arasına “tehlike” aralığını da ekleyerek güvenlik olgusunu politik bir yaklaşımla değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. O’na göre bir (güvenlik) sorun(u), siyasi arenada çözülemediğinde sorunun etki alanı, dereceli olarak belirtilebilir. Bu doğrultuda sorun, niteliksel olarak sırası ile “risk, tehlike ve tehdit” gibi aşamalar arasında derecelendirilebilir.

Öyleyse güvenlik politikalarını veya anlayışlarını şekillendirirken bir (güvenlik) sorun(u), “riskli veya tehlikeli” bir boyutta olsa dahi siyasi bağlamda yönetilebilir bir sorun gibi algılanabilir ve çözülme olasılığı içindedir. Ancak bir sorun, “tehdit şeklinde algılandığında” veya tanımlandığında risk ve tehlikenin de ötesinde en üst derecede “güvenlik sorunu” şeklinde değerlendirilmektedir (Birdişli, 2017, s. 27).

Aslında aktörlerin güvenlik veya tehdit algıları, ulusal güvenlik konseptlerine uygun, askeri doktrin ve dış politika anlayışları ile bir bütünlük içinde olduğu da göz ardı edilmemelidir (Jane, 2022, s. 417). Örneğin ulusal güvenlik strateji belgeleri, aktörlerin tehdit algılarına ilişkin kılavuz mahiyetinde değerlendirilebilir resmi belgelerdir. Çünkü bu resmi belgelerde, aktörlerin/devletlerin tutumlarını yönlendiren, güvenlik yaklaşımlarında motivasyonlarını gösteren tehdit ve tedbir ilişkisini de görmek mümkündür. Aynı zamanda (zaman aralıkları değişmekle birlikte) genellikle dört yılda bir yayınlanan ulusal güvenlik strateji belgeleri, tehdit ve tehditlere karşı öngörü de oluşturmaktadır. Bu öngörü, ulusal ve uluslararası gelişmelere bağlı olarak tehdit/güvenlik algısını da değiştirmektedir. Hatta bu

doğrultuda birçok aktörün (Batı ekseninin) ABD merkezli tehdit ve güvenlik algısıyla hareket ettiği de söylenebilir (Yalçın, 2018, s. 10-13).

ABD'nin "1999-2010" yılları arasında "ulusal güvenlik strateji belgeleri" karşılaştırıldığında tehdit olarak belirtilen ana-ortak başlıklar şu şekildedir:

- *"Bölgesel veya devlet merkezli tehditler"*
- *"Terörizm ve kitle imha silahları"*
- *"Başarısız ve haydut-saldırgan devletler"*

şeklinde bir yaklaşımla tehdit algısını tanımladığı ve hareket ettiği de görülebilir (Özsert, 2023, s. 108).

Ancak ABD'nin 2001 yılına dair savunma planlaması, "tehdidin ve düşmanın" nasıl savaşılabileceğine dair bir model üzerine inşa edilmiştir (United States-Department of Defense, 2001). Çünkü tehdit ve düşman kavramı, 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında ABD'nin savunma planlamasında açıkça görülmektedir. Aynı zamanda Rusya ile ilgili bir tehdit tanımlaması yoktur. Avrupa ve Rusya arasında bir bağ kurulması ve bu durumun NATO için konvansiyonel bağlamda "askeri tehdit oluşturmayaacağı" yönünde bir güvenlik algısı da görülebilir (United States-Department of Defense, 2001).

Ancak 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında ABD'nin ulusal güvenlik strateji belgeleri, tehdit algısı/olgusu bağlamında *"küresel terörizm ve teröristlerin elde etmiş olduğu silahların imhasına"* yönelik başlıklara yer vermektedir (Özsert, 2023, s. 108). Aynı zamanda tehdit algısına ilişkin (ulusal güvenlik açısından alınması gereken önlemlere ve tehdit başlıklarına yönelik) yaklaşımlar, ulusal güvenlik-savunma belgelerinde de yer almaktadır.

Bu doğrultuda ABD'nin 2006 tarihli askeri savunma planlaması, *"caydırıcılık ve askeri tehdit"* anlayışının dışına çıkarak, daha yumuşak bir güç olabilmenin yollarının araştırılması üzerine odaklanmaktadır (United States-Department of Defense, 2006). Ancak ABD Savunma Bakanlığı, 2006 ve 2010 tarihlerinde görüş belirttikleri raporlarında "hibrit tehdit" kavramını ise, Rusya'ya karşı değil operasyonel-taktiksel bağlamda terör unsurlarına ve bölgesel çatışmalarda tehdit arz eden gelişmelere karşı (nasıl bir önlem alınması gerektiği hususunda) kullanmışlardır (Bajarunas ve Kersanskas, 2018, s. 128).

2014'te başlayan Rusya'nın operasyonları sonrasında ABD, 2015 yılında yayınlanan “ulusal güvenlik strateji” belgesinde Rusya'nın Ukrayna'daki saldırganlığına ilişkin özel olarak yer vermiştir (The White House-Washington, 2015). Başat aktör bağlamında değerlendirilen Rusya'nın yükselişinden bahsedilmekte ve akabinde enerji güvenliğine kadar bazı açıklamalar da dikkat çekmektedir. Aynı doğrultuda Rusya'nın aktif şekilde saldırganlığına ilişkin bakış açısını ve Batı eksenine dair farklı bir yaklaşımı da görmek mümkündür. Hatta NATO ile AB'nin daha konsolide bir ilişki içinde olması da belirtilmektedir (The White House-Washington, 2015). ABD'nin 2015 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesi, askeri bağlamda ileri düzey bir konuşlanmanın gerekliliğini ve farklı coğrafyalarda var olan askeri üslere yönelik daha kuvvetli bir askerî yapının geliştirilmesi gerektiğini de içermektedir (The White House-Washington, 2015). Ayrıca 2015-ABD ulusal güvenlik strateji belgesinde, Suriye başta olmak üzere “bazı bölgelerde yerel grupların silahlandırılması ve önleyici çatışma” şeklinde bir konseptin olması da dikkat çekmektedir (The White House-Washington, 2015).

ABD'nin ulusal güvenlik belgelerinde tehdit algısı/olgusu, 2001 sonrasında özellikle terörizm ve farklı bölgelerde yaşanan çatışmalarda dolaylı bir şekilde aktör olarak kontrol sağlamaya ilişkin bir çerçevede değerlendirilebilir niteliktedir. Ancak ABD, resmi ulusal güvenlik stratejisinde, 2015 yılına kadar Rusya'yı tehdit olarak algıladığını açıkça belirtmemiştir.

5.3. 2014-2015 Rus Operasyonları ile Birlikte Batı'da Ortaya Çıkan Savaş Atmosferi

Rusya'nın 2014'te Ukrayna'daki operasyonları algılanmaya başladığında Catrinel Popescu (2014); “*alışılmışın dışında bir savaşa tanıklık ediyoruz...*” cümlesi ile geleneksel olmayan bir savaş stratejisi ile nasıl bir ortamın yaşandığını özetlemektedir. Kırım'da yaşananları kast ederek, “*Ukrayna'nın askerî sanatta usta olan isimsiz bir düşman*” ile savaştığını; Kremlin'in askerî-siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için her türlü aracı kullandığını; belki de en önemlisi güvenlik bağlamında askerî-siyasi paradigmaları değiştirecek önemli bir başlangıcın yaşandığını da iddia etmektedir (Popescu, 2014, s.118)

Pomerantsev (2014), yaşanan süreçlere daha siyasi bir yaklaşımla tepki göstererek ve “Putin'in savaşı yeniden icat ettiğini” belirterek, dönemin ABD

Başkanı Barack Obama'nın sürece dair görüşlerini de aktarmaktadır. Obama, Kremlin'in "*Soğuk Savaş'taki yöntemlerle*" bir süreç inşa etmeye çalıştığını; hatta bu süreci çok daha eski saplantılı yöntemsel süreçlerle ilişkilendirmenin mümkün olduğunu da belirtmektedir (Pomerantsev, 2014). Bu yaklaşım biçimi, Soğuk Savaş döneminde politik-siyasi savaş bağlamında değerlendirilen belirsiz ancak etkili yöntemleri de yeniden bir Soğuk Savaş sürecinin kurgulandığına dair bakış açısını da işaret etmektedir. Öyle ki daha sonraları bu bakış açısına ilişkin Sovyetler dönemi işaret edilerek Rusya'nın geçmişte sosyal ve kültürel bağlar geliştirdiği ülkelere yönelik yeniden "siyasi hedefler" belirlediği vurgulanmakta ayrıca bu doğrultuda Rusya'nın bir savaş stratejisi uyguladığı da iddia edilmektedir (Chivvis, 2017, s. 316-321).

Ancak Pomerantsev (2014), ABD Başkanı ile aynı görüşte değildir. Çünkü O'na göre; "Rusya değil, Batı eski yöntemler üzerinden yaşanan süreçleri" okumaktadır. Hatta Pomerantsev, Rusya'nın yaşanan gelişmeler doğrultusunda yeniden şekillenen ve küreselleşme algısı ile şekillendirilen dünya düzeninde, jeopolitik bağlamda "*avangard*" rolünü üstlenebilir mi" sorusunu sormaktadır (Pomerantsev, 2014). Bu bağlamda DOSS'un "yenilikçi-öncü" bir savaş algısı ile değerlendirildiğini de belirtmek mümkündür.

Rusya'nın 2014-2015'te Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma bölgesinde sergilemiş olduğu eylemler; Batı literatüründe öncelikle kriz sürecinin nasıl algılanacağı ve adlandırılacağı hususunda önemli bir tartışmayı da şekillendirmektedir. Bu durum, Rusya'nın belirsizlik ihtiva eden eylemlerini hangi savaş tanımı ile açıklanması gerektiğine dair spontane yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın 2014-2015'teki operasyonları, öncelikle askerî bağlamda düzenli silahlı kuvvetlerin sahada yer almamasından ve dolayısı ile gerçek-cephe savaşı dışında algılanmaktadır. Operasyonlara ilişkin yeni veya yeniden tanımlanan savaş tasvirleri de 2014-2015'te Ukrayna'da yaşanan savaş portresine dair ortak bir tanımın gelişmemesine neden olmaktadır.

Bu doğrultuda Rusya'nın operasyonlarını belirsiz savaş formatında değerlendiren "M. E. Connel ve R. Evans" (2015), coğrafi bir değerlendirme ile Rusya'nın kaynak ihtiyacı yaşadığını ve bu doğrultuda operasyonel süreci başlattığını belirtmektedirler. Onlar'a göre, Ukrayna'nın etnik yapısı ve özellikle

Ülkede bulunan Rus nüfusu; bu süreçte Rusya’nın başarılı olmasında etkilidir. Ancak Rusya’nın saldırganlığını tepki çekmeyecek bir zemin ile inşa etmek istediğini de ima etmektedirler. Geçmişte Sovyetler’in de bu tutum içerisinde olduğunu akabinde Rusya’nın da belirsiz bir savaş yürüterek operasyonel başarı sağlamaya çalıştığını vurgulamaktadırlar. Çünkü Onlar’a göre, Rusya; geçmişte (Soğuk Savaş döneminde) olduğu gibi NATO’nun müdahale ihtimalini göz önünde bulundurarak, Ukrayna savaş sahasında gerçek bir cephe savaşının yaşanmasını istememektedir. Bu bağlamda Rusya, askerî-siyasi operasyonlarını belirsiz bir savaş formatında inşa ederek, zayıflığından ve zayıflıklardan hatta geçmişteki stratejik kültüründen faydalanmaktadır (Connel ve Evans, 2015, s. 12-13).

Connel ve Evans’a (2015) göre, Rusya’nın belirsizlik içinde 2014-2015’te konvansiyonel olmayan bir savaş kurgusu ile (saldırganlık sergilemesi veya) hareket etmesi, NATO ile karşı karşıya gelmek istememesinden kaynaklıdır. Ancak bu durum, Batı’da algılanan süreci de değiştirebilir. Çünkü Onlar’a göre, görünenin ötesinde Rusya’nın temel amacı; “Batı hâkimiyetindeki dünya düzenini” (büyük resmi) değiştirmektir. Bu doğrultuda Rusya, kendi belirlediği Rus nüfuz alanlarını şekillendirerek, yeniden bir g ve hâkimiyet alanı sağlamaya çalışmaktadır. Hatta Onlar’a göre, Rusya; ilerleyen zamanlarda Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass atışma alanı ile yetinmeyecek bir eğilim içinde de olacaktır (Connel ve Evans, 2015, s. 13).

2014-2015’te Ukrayna’da yaşananlara nlemsel bağlamda farklı bir açıdan bakan Banasik (2016b), her ne kadar Ukrayna’nın NATO yesi olmamasına rağmen askerî bağlamda yaşanan süreçlere karşı bir tepki verilmesini; hatta operasyonel-taktiksel bağlamda ortaya çıkan tehdit parametrelerine karşı NATO tarafından ivedilikle karar alınmasının gerekliliğini de vurgulamaktadır. Ancak konvansiyonel-geleneksel olmayan bir savaşın yaşandığını ve NATO’nun bu savaş karşısında yetersiz kaldığını da belirtmektedir (Banasik, 2016b, s. 39-40).

Rusya’nın eylemlerini daha çok hibrit savaş bağlamında değerlendiren Banasik, “*NATO’nun Rusya ile karşı karşıya gelmek istemediğini*” ve NATO’nun değişen güvenlik paradigmaları çerçevesinde “terör tehdidine-organize suçlara” karşı kanalize olacak bir süreci şekillendirdiğini ve bu doğrultuda “karşı tedbirler” hususunda eksiklikleri de ifade etmektedir (Banasik, 2016b, s. 39-40).

Ancak Rusya'nın operasyonları ve ortaya çıkan savaş stratejisi karşısında Batı, tam anlamı ile yaşanan savaşı tanımlayamadığı için “düşmanı da tehdit(ler)i” de netleştirememektedir. Bu doğrultuda Batı; “*hibrit savaş, hibrit tehdit, hibrit düşman*” vb. kavramlarla karmaşık bir savaş atmosferini ve kavramsal olarak anlaşılması zor olan bir tehdit algısı ile süreci anlamaya çalışmaktadır (Schnauffer, 2017, s. 17).

Hatta Schnauffer'e (2017) göre, Rusya; 2014-2015 'teki Ukrayna krizi öncesinde, asimetrik-dolaylı yöntemleri test ederek “NATO ve ABD'nin” tepkisel bağlamda nasıl bir tutum takınacağını ve adeta Batı'nın güvenlik paradigmasını zorlayan bu asimetrik yaklaşımla nasıl bir tehdit algısına gireceğini de sorgulamaktadır (Schnauffer, 2017, s. 20).

5.4. Stratejik Operasyonel Taktiksel Kurgu Bağlamında DOSS Tehdidi

5.4.1. Soğuk Savaş (Siyasi-Politik Savaş) Kurgusu

N. Dumlupınar'a (2021) göre, Batı; Rusya'yı sadece Soğuk Savaş sürecinde bir tehdit olarak tasvir etmemiştir. Rusya'ya karşı Batı'da şekillenen tehdit algısı, yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası 2000'li yıllarda Batı'nın Rusya üzerinde oluşturduğu güvensizlik algısı da Rusya'nın “saldırgan” bir devlet profili ile hareket etmesine neden olmaktadır (Dumlupınar, 2021, s. 15). Öyleyse 2014-2015 yıllarında Ukrayna'da yaşanan çatışma ortamı; Rusya'nın saldırganlığını simgeleyen, büyük bir resmin içinde aranması gereken ve geçmişe dönük yeniden dirilmek için tasarlanan bir savaş kurgusu niteliği mi taşımaktadır? İşte bu soru, Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın Batı ekseninde en azından askerî bağlamda yeniden bir tehdit olarak algılanmasında DOSS'un ne kadar önemli olduğunu da işaret etmektedir.

Ancak Ukrayna'da 2014-2015 yılları arasında yaşananlara istinaden Batı ekseninde tehdit algısı, spontane tepkisel yaklaşımlarla ve öncelikle olarak Rusya'nın hibrit savaşını çok modlu bir şekilde incelemeye odaklanmaktadır. Çünkü Batı; daha çok Rusya'nın ani gelişen ve özellikle Kırım sürecinde askerî olmayan yöntemlerini öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda tehdit, alışlagelen askerî taktik ve yöntemlerin dışında bir süreci inşa eden stratejik başarı biçiminde algılanabilir. Oysaki Batı, Rusya'nın DOSS bağlamında sergilemiş olduğu stratejiyi amaç-araç ilişkisi içinde değerlendirmesi gerekirken, “hibrit savaş ve hibrit tehdit” algısı içinde DOSS'a dair

öne çıkan araçların (parametrelerin) nasıl tehdit oluşturduğuna ilişkin analitik bir tutum içindedir.

Aslında DOSS'a dair askerî doktrinler veya konseptsel yaklaşımlar doğrultusunda Rus askerî bakış açısı, Ukrayna'da yaşanan krizden önce ve sonra ne yakın çevresini ne de hedef olarak gösterdiği bir ülkeyi direkt olarak lanse etmemiş; akabinde yürütülecek operasyonlardan da bahsetmemiştir. Dolaylı şekilde Batı'nın eylemleri üzerinden geliştirdiği stratejik kurgu ile Rus "savaş stratejisine" dair taraflar nezdinde bir savaş sahası kurgulamıştır. Her ne kadar düşman net olarak belirtilmemişse de savaş sahasına ilişkin stratejik kurgu açıkça ortadadır. Çünkü Rusya, 2014-2015 Ukrayna savaş sahasında (Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass bölgesinde) algı operasyonları ile şekillendirdiği askerî-siyasi operasyonlarla bir savaşın içinde doğrudan ve dolaylı biçimde aktör olarak yer almıştır.

Ancak Moskova, döneme dair söylemlerinde savaş sahasının diğer asıl aktörü olan Ukrayna'yı daha çok temsili hükümet ve eylemleri çerçevesinde değerlendirerek, (Ukrayna'nın bütünlüğünü) direkt bir düşman tasviri içinde belirtmemiştir. Çünkü Rusya, büyük resme bakarak aslında –Ukrayna savaş sahasında taraf olarak yer alması gereken– Ukrayna ile değil, çok daha güçlü ve tehdit arz eden bir düşman ile mücadele etmektedir.

Bu yaklaşımı destekler nitelikte “*BBC'nin diplomasi muhabirlerinden*” Bridget Kendall (2014); Kırım'daki Rus operasyonları sonrasında 2014 yılının sonlarına doğru devam eden Doğu Ukrayna-Donbass çatışmaları esnasında, karşılıklı tehdit algısı içinde olan ve “*inkâr edilebilir bir savaşın*” aktörlerini de taraflarını da açıkça belirtmektedir (Kendall, 2014). Ukrayna savaş sahası üzerinden, ortaya çıkan savaşın adını hibrit savaş şeklinde belirtmesine rağmen, tarafları çok daha büyük bir resim üzerinden okumaktadır. Öyle ki bu savaşta aktörleri (yani tarafları), “Doğu ve Batı” şeklinde tanımlamaktadır (Kendall, 2014).

Çünkü karşılıklı tehdit algısı içinde olan taraflar, Ukrayna üzerinden hesaplaşmanın nasıl olacağına dair belirsiz bir savaşın nasıl ilerleyeceğini, etki alanını ve geleceğe dair sonuçlarını da önemsemektedirler.

Fridman (2017b), Rusya'nın askerî olmayan araçlarla 2014-Ukrayna krizinde sergilemiş olduğu eylemlerin, Batı ekseninde “savaş ve tehdit olgusu” çerçevesinde karmaşık hale getirilmesini eleştirmekte; aynı zamanda bu karmaşanın “siyasi tehdit”

bağlamında bir kombinasyonla gündem oluşturmalarını çok tehlikeli bulmaktadır (Fridman, 2017b, s. 14). Çünkü Batı’da 2014 sonrasında hızla yükselen tehdit algısının “hibrit” kavramı ile açıklanmaya çalışılmasını da bir savaş inşasının (kurgusunun) “silahlı çatışma içermeyen” aşamalardan esinlenerek değerlendirilmesini de daha çok yanılgılara neden olacağını işaret etmektedir. Aynı zamanda O’na göre bu güvenlik algısı, tehdit olarak kabul edilen parametrelerin iki kutuplu süreçte yaşananlarla özdeşleştirilmesidir.

Nihayetinde Fridman (2017b), Birdişli’nin (2017) güvenlik algısına ilişkin “risk ve tehlike” arz eden sorunların siyasi yaklaşımlarla çözümlenebileceğine ilişkin yaklaşımını adeta tersten okurcasına, Batı’nın hibrit tehdit algısını (ve olgusunu da) “Soğuk Savaş’ı yeniden icat etme girişimi” biçiminde değerlendirmektedir (Fridman, 2017b, s. 14-15). Çünkü “realitenin algılanmasını ve realitenin (yani gerçeğin ve olgunun)” ince bir ayrım içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda “tehlike arz eden” bu durumun da (realiteye ilişkin) ayrımı sağlayan mekanizmanın da daha çok “siyasi oyuncular” tarafından tetiklendiğini belirtmektedir (Fridman, 2017b, s. 15).

Aslında daha öncesinde C. J. Fettweis (2015), Fridman’ın (2017b) siyasi oyuncularla yeniden bir çatışma ortamının doğuşuna ilişkin yaklaşımını ve aktörlerin tutumlarını, marjinal bir açıdan yorumlamaktadır. Çünkü Fettweis (2015), “*Düşmanı Yanlış Okumak (Misreading the Enemy)*” başlıklı makalesinde başat aktörlerin Soğuk Savaş ile şekillenen ve devam eden algı sürecini, “*patolojik*” bir durum gibi değerlendirmektedir. Bu doğrultuda algı ile kast edilen, daha çok liderlerin ihtiyati eğilimleri ve bu eğilimleri yönlendirmede katkı sağlayan varsayımsal yaklaşımların nasıl bir etki alanı oluşturduğu ile ilişkilidir. Geçmişte yaşanan senaryolar üzerinden uluslararası politikanın hâlâ bir “sarmal” içerisinde hareket ettiğini; akabinde Batı’nın karşısında yer alan aktörlerin gerçekçi bir yaklaşımla hareket etmediklerine dair yanlış bir algının da –Batı tarafında– şekillendirildiğini; vurgulamaktadır (Fettweis, 2015, s. 149-153).

Ayrıca Fettweis (2015), Soğuk Savaş döneminde düşman olgusunun ve düşmana dair algının da caydırıcılık ekseninde ilerlediğini vurgulamaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrası Batı’daki yanlış tehdit algısının –İran gibi– “saldırgan devlet” anlayışı içinde olan –öngörülemeyen taktiklerle hareket eden– aktörlerin rasyonel

davranışlar sergilemeye eğilimli olmamasından kaynaklandığını belirtmektedir. Hatta nükleer silah ve güç bağlamında tehdit arz eden bu devlet anlayışının, daha çok ulusal ve kültürel yapısına bağlı olarak bir saldırganlık içerisinde olduğunu/olacağını ima etmektedir (Fettweis, 2015, s. 152-153). Bu durum, Batı perspektifinde düşmanın da realist yaklaşımlar dışına çıkabileceğine dair bir algının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Oysaki aktörler, uluslararası politikada var olmanın ilk kuralını da realist bir çerçevede ilerlemek gerektiğini de bilmektedirler. Soğuk Savaş esnasında “R. K. Herrmann” (1985), Sovyetler’in askerî potansiyelini değerlendirmesine rağmen Sovyetlerin ABD ile herhangi bir savaşı göze alamayacağını iddia etmiştir. Her ne kadar büyük bir güç olarak belirtilse de aslında Sovyetler’in Batı karşısında iç ve dış dinamikler açısından zayıf olduğunu, Sovyetler’in özellikle caydırıcılık bağlamında kullanılan araçlar sayesinde Batı karşısında varlığını devam ettirdiğini, işaret etmiştir. Bu bağlamda Hermann, Sovyetler’in liderlik algısının zayıfladığını, hatta reel politik bir yaklaşımla Sovyetler’in Batı karşısında “*risk*” alamayacağını ve “*oportünist (fırsatçı)*” yaklaşımlarla hareket edeceğini de belirtmiştir (Herrmann, 1985, s. 378-379).

Bu tahlile veya yoruma istinaden, düşman algısını canlı tutan Batı’nın Soğuk Savaş’ın son yıllarında farklı bir algı sürecine girdiği de söylenebilir. Ayrıca Hermann’ın (1985) Batı ekseninde ABD’yi temsilen bir düşman veya rakip profili ile süreci yorumladığını da belirtmek gerekir. Ancak farklı bir bakış açısı ile Johnson (2017), 2014-2015 yıllarında Rusya’nın Ukrayna’da sergilemiş olduğu savaş stratejisine istinaden, Soğuk Savaş döneminde ABD’de önemli bir stratejist olan “George Kennan’ın” 1948 yılında Sovyetler’e ilişkin tahlilini değerlendirmektedir. Johnson’ın (2017) aktarımına göre, Kennan; Rus hibrit savaşı şeklinde değerlendirilen güncel süreci, çok öncesinde “*siyasi (veya politik) savaş (political warfare)*” şeklinde değerlendirmiştir. Bu bakış açısına göre, Hermann’ın 1985’te Sovyetler’e dair tahlilinin aksine Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında “hibrit savaş ile siyasi savaş” adeta aynı çerçevededir (Johnson, 2017, s. 151).

Çünkü Kennan, öncelikle –siyasi savaşa dair– bu yaklaşım biçimini Clausewitz’in savaş ve barış dönemine ilişkin tahliline –aktörel bağlamda doğrusal olmayan eğilimlere– dayandırmış; beraberinde karşı tarafın “açık ve gizli” (çelişki

oluşturan bir şekilde) operasyonel tutum içinde olacağını da belirtmiştir. Bu doğrultuda askerî ve siyasi eylemlerin olabileceğini ve sürecin bazı yaptırımlarla şekillendirileceğini de işaret etmiştir. Ayrıca Kennan, Sovyetler'in "*bilgi operasyonları ve psikolojik harp*" gibi çeşitlendirilebilir yöntemleri kullanarak, çok yönlü operasyonel bir kabiliyet sergileyebileceğini de vurgulamıştır (Johnson, 2017, s. 151).

Kennan'ın Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki bu yaklaşımından çok sonra C. S. Chivvis (2017), Batı'da daha çok tercih edilen "hibrit savaş" şeklindeki adlandırma ile Rusya'nın güncel mücadele yöntemini (2014-2015'te yaşanan süreci) ve akabinde ortaya çıkan gelişmeleri de "*Rusya'nın çağdaş (modern) siyasi savaşı*" şeklinde değerlendirmektedir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde "uluslararası çatışma" sürecinin nasıl karakterize edildiğini ve öne çıkan özelliklerini belirterek, Rusya'nın geçmişten bugüne Batı ile mücadelesinde nasıl bir yol tercih ettiğini açıklamaktadır (Chivvis, 2017, s. 316-317).

Ancak Chivvis (2017), Herrmann'ın (1985) aksine bir bakış açısı ile "Soğuk Savaş döneminin son on yılında" Sovyetler'in ABD ile Avrupa başta olmak üzere küresel bağlamda yoğun bir rekabet yaşadığını ve bu rekabet sürecinde Sovyetler'in siyasi savaşa dair operasyonel kabiliyetinin karşısında Batı'nın yetersiz kaldığını da vurgulamaktadır (Chivvis, 2017, s. 316).

Çünkü Chivvis'e (2017) göre, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte iki blok arasında Avrupa'da yaşanan rekabet göz ardı edilmiştir. Bu gelişme ile birlikte ABD'nin Avrupa'ya yönelik stratejik yaklaşım biçimi de değişmiştir. Öyle ki ABD, Berlin Duvarı'nın ortadan kalkmasından on yıl sonra yön değiştirerek ve eskiden Sovyetler'e karşı göstermiş olduğu merkezi stratejik tutumun dışına çıkarak, Irak ve Afganistan operasyonlarına yoğunlaşmıştır. Ancak bu operasyonlar, ABD'nin daha önce "tehdit" olarak algıladığı eski Sovyetler yeni Rusya'ya karşı "siyasi savaş" bağlamında büyük ölçekli tedbir algısını da azaltmasına neden olmuştur. Nihayetinde ABD, Rusya'ya karşı rekabetini (tehdit algısını) canlı tutması gerekirken yeni bir savaş sahasında "*psikolojik*" operasyonel çapını da küçülterek, "*taktiksel*" bir tutum ile hareket etmeye odaklanmıştır (Chivvis, 2017, s. 316).

Bu doğrultuda Chivvis (2017); yakın geçmişte Sovyetler'in özellikle ABD'ye karşı bir algı oluşturmaya çalıştığını, takip eden yıllarda Ruslar'ın Batı'da "nüfuz-

etki alanı” oluşturması ile birlikte yöntemlerini olgunlaştırarak, algı operasyonlarına ve “siyasi savaşa” devam ettiğini de iddia etmektedir. O’na göre, Moskova’nın daha önceleri belirli bir “ideoloji” çerçevesinde etki alanı oluşturma süreci değişmiş; akabinde Moskova, “*Soğuk Savaş’tan çeyrek yüzyıl sonra*” çok daha etkili araç ve taktiklerle Batı’ya yönelik bir strateji de geliştirmiştir (Chivvis, 2017, s. 316-317).

Bu noktada Rusya’nın 2014’te fark edilen Ukrayna’daki eylemlerine istinaden Batı’da tehdit biçiminde algılanan Rus savaş anlayışının –doğrusal olmayan savaşın– ve beraberindeki savaş enstrümanlarının önemine de dikkat çekilmektedir. Öyle ki Rusya’nın Batı’daki toplumsal ve siyasal atmosferi etkileme çabası; “bilgi savaşı, siber savaş, psikolojik savaş” vb. bağlamlarda değerlendirilen operasyonlar da “siyasi savaş tasviri” içinde belirtilmektedir.

Çünkü Chivvis’e (2017) göre, 2000’li yıllarda Rusya; doğrudan ve dolaylı bir şekilde Soğuk Savaş’tan gelen tecrübesiyle beraber fırsatları da değerlendirerek, Batı’da –kendi çevresinde de– bir etki alanı yaratmayı ve siyasi operasyonel sahasını genişletmeyi de başarmıştır. Hatta O’na göre Kremlin, 2016’da “*ABD Başkanlık seçimlerini*” manipüle etmiş; 2017’de ABD eksenine yakın ancak kendi aleyhine olan “*Avrupa’daki liderlere*” yönelik kötü bir algı da oluşturmuştur (Chivvis, 2017, s. 317-319). Rusya, Batı’daki seçimlere müdahale ederek ve bu liderlerin karşısında yer alan siyasi muhalifleri destekleyerek, Avrupa’da (özellikle AB ülkelerinde) toplumsal-siyasi yapıyı şekillendirmeye de çalışmıştır (Chivvis, 2017, s. 317-319).

Chivvis, Rusya’nın daha çok askerî olmayan yöntemlerle bu etki alanını geliştirdiğini ve geçmişte Sovyetler döneminden kalan bağları da kullanarak eksen dışına çıkan diğer Avrupa ülkelerinin de “*risk*” altında olduğunu belirtmektedir (Chivvis, 2017, s. 319). Ancak bu risk tanımını yaparken Rusya’nın eylemlerine ilişkin değerlendirmesinde daha çok dolaylı müdahalelere olanak sağlayan araçlara veya enstrümanlara odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Rusya’nın etki alanı sağladığı müdahale araçlarını ise; propaganda alanı açan, manipölasyon sağlayan ve dezenformasyonu kolaylaştıran nitelikte araçlar gibi görmektedir. Bu bağlamda siberetik araçlar, istihbarat çalışmaları gibi istenilen algı ortamını sağlayan araçları da eski Soğuk Savaş (yeni DOSS) parametreleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Bir başka ifade ile risk olarak belirtilen de Rusya’nın eylemlerine ilişkin geçmişe dönük ve olası ihtimaller dâhilindeki tahlil ile öngörü de öncelikli olarak, kinetik

olmayan unsurlarla yürütülen operasyonel (operatif-taktiksel) kabiliyetleri işaret etmektedir (Chivvis, 2017, s. 317-320).

Soğuk Savaş'ın en önemli özelliklerinden biri, gerçek bir savaş ihtimaline karşı “güç ve caydırıcılık” eksenli aktörel bir tutumun öne çıkmasıdır. Bu bağlamda askerî güç ve silah gücü, rekabet sürecinde gücün tehdit olarak algılanmasını sağlamış; hatta ‘karşı tarafın’ olası savaş ihtimaline karşı riski, tehlikeyi ve tehdidi de doğru analiz etmesini zorunlu kılan bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda Chivvis (2017), stratejik bağlamda Sovyetler’in ve Rusya’nın askerî olan-olmayan yöntemlerini de açık ya da gizli operasyonlarda tercih ettiği araçları da sürecin anlaşılması için önemli görmektedir. Hatta O’na göre, Rusya’nın “kinetik eylemleri” de araçsal öneme haizdir (Chivvis, 2017, s. 317).

Çünkü Rusya; Batı’da kamuoyunu büyük oranda etkileyen ve korkutan askerî tatbikatlarla zaman zaman yeniden gündem oluşturmaktadır. Rusya, bu tatbikatları, psikolojik operasyonların ve siyasi savaşın bir aracı (parçası) olarak kullanmaktadır. Aslında Batı ve NATO kimliğine karşı Rusya’nın sınırlarda gerçekleştirdiği tatbikatlar, caydırıcılık bağlamında gözdağı niteliğindedir. Ayrıca Rusya bu tatbikatlarla süregelen siyasi savaşta nükleer bir güç olduğunu da statüsünü de “yeniden” hatırlatma çabası içindedir

Soğuk Savaş, daha önce deneyimlenmiş bir savaş tecrübesi formatındadır. Hatta Soğuk Savaş, siyasi savaş veya politik savaş bağlamında tehdit arz eden tüm savaş parametrelerini de tanımış; bu parametrelerin “algıdan olguya” dönüştürme sürecini de tamamlamıştır.

Ancak 2014-2015 yıllarında Ukrayna’da yaşanan kriz süreci; Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi yeniden bir tehdit algısını yani “savaş tehdidini” ortaya çıkarmaktadır. Akabinde tehdit bağlamında algılanan süreç, siyasi-politik savaş biçiminde tanımlanan argüman üzerinden okunduğunda aynı sonuca ulaşmamızı sağlayan nedensellik ilişkisi içindedir. Çünkü algı operasyonları ile şekillenen askerî-siyasi operasyonlar, stratejik bağlamda Soğuk Savaş sürecinde aktörlerin tutumları ile ilişkilendirilebilir niteliktedir. Gerçek bir savaş riskine karşı (yani koşullar gereği) aktörler, Soğuk Savaş sürecini belirsiz-örtülü-sisli bir savaş şeklinde kabul ederek, askerî-siyasi vb. kapsamlarda güç savaşı içine girmişlerdir.

Yöntemsel bağlamda Soğuk Savaş sürecinde öne çıkan operasyonel-taktiksel tutum ile politik-siyasi savaş şeklinde adlandırılan ve zorunlu yürütülen mücadele biçimi de “savaşın politik amaçlar için araç haline getirilme” yaklaşımı da Clausewitz’in savaşa dair tasvir etmeye çalıştığı format ile ilişkilendirilmektedir (Hermann, 1985; Johnson, 2017). Clausewitz’in (çev. 2015) yaklaşımında ve 2014-2015’te Rusya’nın Ukrayna’daki eylemlerine ilişkin politik-siyasi savaş benzetmesinde öne çıkan vurgu; asıl olarak stratejik bağlamda politik amaçlar için güç sağlamaya çalışan aktörün savaş algısını işaret etmektedir.

Chivvis (2017), Sovyetler’in Soğuk Savaş dönemindeki operasyonel-taktiksel kabiliyetlerinin aktör Rusya ile gelişerek devam ettiğini; akabinde Rusya’nın etki alanını artıran süreçlerin yaşandığını ve yaşanacağını da işaret ederek, politik-siyasi savaş çerçevesinde kullanılan yöntemlerin de önemli bir “risk” oluşturduğunu/oluşturacağını vurgulamaktadır.

Bu doğrultuda Fridman (2017b) ise, öncelikle Rusya’nın 2014-Ukrayna krizi sürecinde sergilediği operasyonel-taktiksel tutumun ve stratejinin sürekli gündem oluşturan “hibrit savaş/tehdit” şeklinde ele alınmasını sorunlu görmekte; akabinde Batı’nın bu durumu Soğuk Savaş çerçevesinde değerlendirmesini de eski-yeni veya devam eden bir çatışma biçiminde tanımlamasını da “tehlikeli” bulmaktadır. Bu yaklaşım biçimlerini, Batı karşısında Rusya’yı artan bir eğilimle uzaklaştırmaya yönelik yaklaşımlara da neden olacağını belirtmektedir (Fridman, 2017b).

Farklı bir yaklaşımla Fettweis (2015), Batı ile Batı dışında kabul edilen atmosferi ve Rusya’nın Batı ile karşı karşıya getirilmesini, hatta 2014-Ukrayna krizinin liderler-varsayımlar üzerinden özellikle de düşman imajı ile geçmişten gelen stratejik tutumlar üzerinden değerlendirilmesini de eleştirmektedir. Soğuk Savaş sonrası başarısız devletlerde yaşanan olayları ve kırılmalıkları belirterek, Batı’nın “tehdit” şeklinde algıladığı süreçlerle yeni bir savaş kurgusu içine girmesini de kronik ve patolojik bir durum şeklinde değerlendirmektedir (Fettweis, 2015, s. 149-172). Ancak Batı’daki bu algı biçiminin yeni olmadığını da vurgulamaktadır. O’na göre, Soğuk Savaş döneminde Batı’da bazı siyasetçiler ve süreci yöneten bazı analistler; Sovyetler’in Batı gibi düşünmediğini, savaş tehdidine hatta nükleer savaş riskine karşı sürecin her an yeni bir savaş ortamına dönüşebileceğini de vurgulamışlardır. Fettweiss’e (2015) göre, Batı ekseninde kriz sürecini yöneten

önemli bazı figürler; savaş istemeyen NATO ve Batı karşısında, Sovyetler'in her fırsatta savaşıma arzusu içinde olduğuna dair Batı ekseninde bir savaş tehdidi/güvensizlik algısı/olgusu oluşmasına neden olmuştur. Hatta bu askerî ve siyasi aktörler, Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık bağlamında olası bir savaşın Kremlin için önemli olmadığını, akabinde düşmanın “aynaya” bakmadığını da ima etmişlerdir (Fettweis, 2015, s. 152).

5.4.2. Operasyonel-Taktiksel Tehdit: Asimetri

Batı literatürü, Rusya'nın (2014-2015) Kırım'da ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma bölgesinde sergilemiş olduğu operasyonlar sonrasında analitik bir yaklaşım sergilemiş; beraberinde operasyonel-taktiksel eylemlere ilişkin öne çıkan tehditleri de güncel bir şekilde tartışmaya başlamıştır.

Ancak bu doğrultuda 2014'te yaşanan kriz ve operasyonlar, genel olarak daha önce Hoffman (2007, 2009a, 2009b, 2011) tarafından geliştirilen “hibrit savaş” anlayışı ile özdeşleştirilmiş; özellikle Batı eksenli savaş ve güvenlik çalışmalarında Rus hibrit savaşı biçiminde hızla kabul görmeye başlamıştır. Batı'nın geleneksel savaş anlayışı dışında niteliksel farklılıklara odaklanan bu kabul süreci, Rusya'nın kullandığı yöntemleri de operasyonel-taktiksel araçları da daha çok hibrit savaş biçiminde tasvir etmeye çalışmıştır. Her ne kadar daha sonraları Rus hibrit savaşına ilişkin eleştirel yaklaşımlar ile tehdidin doğru algılanması gerektiğine dair süreç analizleri var olsa da savaş tehdidi ve tehditler de özdeş bir biçime dönüşmüştür. Çünkü 2014-Ukrayna krizini değerlendiren Batı'daki tehdit algısı, öncelikle doğrudan askerî olmayan veya aktörel bağlamda dolaylı yöntemlerle öne çıkan bir düşman perspektifinin “nasıl bu kadar etkili” operasyonel süreç yürüttüğüne odaklanmıştır.

Oysaki Hoffman (2007), öncelikle savaş sahasında düzenli-düzensiz yaklaşım sergileyen İsrail-Hizbullah çatışma biçimini incelemiş; akabinde daha çok asimetrik saldırı anlayışını öne çıkaran bir savaş (kurgusunu) tehdidini işaret etmiştir. Bu tehdidi, başta ABD'nin güvenliğini esas alarak ve “ulusal güvenlik” bağlamında değerlendirerek, düzensiz yapıların (terör unsurlarının) ne kadar etkili olacağına dair bir model ile şekillendirmiştir (Hoffman, 2007, s. 17-59).

Daha sonra Hoffman (2009a, 2009b), hibrit savaş kapsamında savaş tehdidinin (algısının) nasıl şekillendiğine ilişkin değişkenleri inceleyerek, düzenli-düzensiz savaş üzerinden adeta hibrit savaş ile bileşik savaşı karşılaştırmış; akabinde askerî bağlamda taktiksel-operasyonel tehdidi (düzensiz yapılara dair konvansiyonel değişimi ve asimetrik anlayışı da) tasvir etmiştir.

Nihayetinde Hoffman (2011), askerî perspektifle yükselen tehdit olgusunu ve geleceğe dair bu tehdit olgusuna karşı ne yapılması gerektiğini de –düşmanın yeteneklerine karşı muharebede “fiziksel-psikolojik” üstünlük sağlaması gereken– muharip (askerî) birimlerin (donanımsal) yapılanmasına odaklanmıştır. Ayrıca bu doğrultuda saldırı-savunma (hatta istikrar operasyonları) bağlamında ABD’deki askerî ve siyasi stratejik tutumların revize edilmesi gerektiğini de belirtmiştir. Çünkü “ABD’de gerçekleşen 11 Eylül (9/11) terör saldırıları ile ABD’nin Irak ve Afganistan operasyonlarını” örnek göstererek, gerek geleneksel savaş gerekse düzensiz-asimetrik savaş anlayışına hazır olunması gerektiğini vurgulamış; akabinde ABD’nin “*optimal*” savaşa hazırlık anlayışını “*risk*” bağlamında eleştirerek, değişen savaş sahasını da değişen silahlı çatışma ortamını da “*tehdit*” olarak görmüştür (Hoffman, 2011, s. 17-24).

Ancak Hoffman (2014), Ukrayna’da 2014’te yaşanan süreci, sadece Ukrayna-Rusya ekseninde ve vekil unsurların da dâhil olduğu bir “iç savaş” formatında değerlendirerek, “siyasi savaş veya politik savaş” ile tasvir etmenin tam bir karşılık bulamadığını belirtmektedir. O’na göre savaş kavramı, daha önceki savaş yaklaşımlarının dışına çıkartılarak, flu ve belirsiz çatışma süreçleri de bu tasvire endekslenmektedir. Öyle ki Hoffman (2014), Soğuk Savaş dönemine atfen aktörler arasındaki açık ve gizli eylemlerin savaş kapsamında değerlendirilemeyeceğini de iddia etmektedir.

Çünkü Soğuk Savaş döneminde taraflar, üstünlük sağlamaya ve ittifak oluşturmaya odaklanmış; aynı zamanda karşı tarafın gücünü azaltma bağlamında dolaylı faaliyetler de yürütmüşlerdir. Örneğin bazı faaliyetler, açıkça ve destek mahiyetinde ekonomik temelli tasarlanmış; ancak kimi zaman “psikolojik savaş” mahiyetinde (Sovyetler tarafından) ABD’de gizli bir yapılanmanın oluşmasına katkı sağlayarak da şekillendirilmiştir (Hoffman, 2014). Bu bağlamda O’na göre, şiddet-ölüm içermediğinden dolayı düşman devletlerin açık veya gizli faaliyetlerini, gerçek

savaş kapsamında değerlendirmek; tezatlık oluşturmaktadır Ayrıca Soğuk Savaş'ın aksine düşman aktörler/devletler arasında gerçek bir savaş yaşansa dahi askeri olmayan faaliyetlerin de dolaylı eylemlerin de sona ermeyeceğini belirtmektedir (Hoffman, 2014).

Hoffman'ın (2014) bu yaklaşımı, 2014-Ukrayna krizini ve Rusya'nın eylemlerini Soğuk Savaş dönemindeki siyasi-politik savaş süreci ile yeniden değerlendiren Chivvis (2017) gibi stratejistlerin tutumlarını değiştirmede de söylenebilir. Ancak ilginç bir şekilde Hoffman⁷⁸ (2014), savaş ve tehdit kavramlarını, Rusya'nın Kırım'dan sonra Doğu Ukrayna-Donbass çatışma bölgesinde operasyonel-taktiksel bağlamda adeta sınırlandırılmış konvansiyonel bir savaş evresini şekillendirdiği bir dönemde, yeniden değerlendirmektedir. Ancak bu değerlendirmede Hoffman'ın (2014) asıl tespiti, ABD'nin ulusal güvenliğini yeniden ele alması gerektiğine dair süreci takip etmediğine ilişkindir. Çünkü O'na göre ABD, *“Ortadoğu’da otuz yıldır gelişmeye devam eden terör faaliyetlerini, 2006 yılında İsrail-Hizbullah Hibrit Savaşı’nı ve akabinde 2008 yılında Rusya’nın Gürcistan müdahalesini”* de doğru analiz edememiştir (Hoffman, 2014).

İşaret edilen senaryolarda tehdit, terör odaklı-asimetrik saldırı yöntemlerini kullanan ve düzensiz yapılarla birlikte savaş sahasında konvansiyonel yeteneklere de haiz militarist yapılanmalardır. Ayrıca Hoffman, hibrit tehdit(ler)i ve savaşı tanımlarken şiddet içermeyen “dolaylı eylemleri” tam olarak yansıtamadığını; hatta operasyonel bağlamda etki alanı oluşturan ve dezenformasyon sağlayan bazı savaş araçlarını da savaş tanımına dahil etmek gerektiğini belirtmektedir (Hoffman, 2014).

Nihayetinde Hoffman, Rusya'nın 2014'teki operasyonlarını, Soğuk Savaş'ı temsilen “siyasi-politik savaş” veya “yeni bir savaş” kapsamında değerlendirmedeğini vurgulamakta; 2014-Ukrayna krizi ile birlikte Rusya'nın aktörel

⁷⁸ F. G. Hoffman, Rus hibrit savaşı veya DOS kapsamında temellendirilen hibrit savaş yaklaşımına ilişkin Batı literatüründe yüksek oranda ana kaynak olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda daha önceki çalışmalarında konvansiyonel olan-olmayan savaş yaklaşımını tasvir ederken hibrit tehditleri vurgulamaya çalıştığını belirtmiştir (Bkz. Hoffman, 2007, 2009a, 2009b). Ancak “28 Temmuz 2014’te” yayınlanan *“Pek Yeni Olmayan Savaş Üzerine: Politik Savaş ve Hibrit Tehditler”* adlı makalesi, Ukrayna’da yaşanan süreci “Soğuk Savaş” çerçevesinde analiz etmeye çalışan tutumlara ilişkin eleştirel bir yaklaşım içermektedir (Bkz. Hoffman, 2014).

bağlamda yeniden rol aldığı savaş modundan çok ABD'nin ulusal güvenlik anlayışını nasıl inşa etmesi gerektiğine dair bir bakış açısı sergilemektedir (Hoffman, 2014).

Aslında G. Veljovski vd.'nin (2017), 2014'te belirginleşen (ya da fark edilen) Rusya'nın Ukrayna'daki operasyonel eylemlerini, gerek Soğuk Savaş'ın devamı gibi görülen durum üzerinden gerekse Hoffman'ın (2014) –şiddet-ölüm içermediğinden dolayı– Soğuk Savaş (veya siyasi-politik savaş) dönemi ile özdeşleştirmedeği savaş-tehdit ilişkisi üzerinden kritize ettikleri söylenebilir. Yazarlar, öncelikle bu durumu; Batı ekseninde tehdit bağlamında “*sofistike bir düşman*” tasvirinin ortaya çıkardığı sonuçlar ile açıklamaya çalışmaktadır. Çünkü Batı, “terör/küresel terör” ve “asimetrik tehditlere” karşı mücadele bağlamında başarısız olmuştur. Asimetrik tehditlere karşı ne kadar başarısız olduğunu gören Batı, başarısızlığını açıklamak ve yeni bir yol belirleyebilmek için de (yeni bir) savaş tanımı arayışındadır (Veljovski, Taneski ve Dojchinovski, 2017, s. 292-293). Hemen sonrasında Rusya; asimetrik-dolaylı yöntemlerle tasvir edilen 2014-Ukrayna krizi süreci ile Batı için çok daha tedirgin edici bir aktör haline gelmiştir. Böylece çok daha güçlü bir aktör (devlet) ile karmaşık bir savaş portresi, Batı algısında tehdit olarak yeniden şekillenmiştir.

Ancak Veljovski vd. (2017), 2014'te ortaya çıkan senaryo ile yöntemleri, hem Soğuk Savaş'a hem de Soğuk Savaş döneminde yaşanan iç savaşlara veya “vekalet savaşlarına” yakın görmektedirler. Bu görüşü; daha çok (2014-2015) Doğu Ukrayna-Donbass çatışma bölgesindeki Rusya yanlısı (vekil) ayrılıkçı paramiliter güçlerin Ukrayna hükümetine karşı silahlı eylemleri ile Rusya'nın dolaylı bir şekilde yürüttüğü operasyonlar ve kullanılan araçlarla ilişkilendirmektedirler (Veljovski vd., 2017, s. 295-297).

Ayrıca Veljovski vd.'nin (2017) de kullandığı “sofistike” nitelemesi, daha önce Wither (2016) tarafından kullanılan bir kavram olmakla birlikte terör odaklı grupların asimetrik eylemlerini ve organizasyonel yapılarını da nitelemek için kullanılmıştır. Bu yaklaşım biçimi, Rusya'nın tercih etmiş olduğu savaş yöntemine bir gönderme (eleştiri) şeklinde de kabul edilebilir. Aynı zamanda bu kavram, ironik bir yaklaşımla ve aktörel güç bağlamında (küçümsenerek) Rusya'nın Batı'ya meydan okuma biçimini tasvir etmek için de kullanılmış olabilir.

Görünen o ki Batı, Rusya'nın 2014'te kamuoyunu etkileyen operasyonel-taktiksel eylemlerini, Hoffman'ın (2007) savaş yaklaşımına entegre etmeye çalışmış; ancak hibrit savaş kapsamında tehdit(ler)i tanımlamaya çalışırken entegre bir yaklaşım sergileyememiştir. Daha çok değişkenler ve bileşke-karma modlu savaş anlayışı ile Rusya'nın operasyonel-taktiksel tutumunu değerlendiren Batı perspektifi, hibrit tanımına uygun bir savaş portresini yorumlamaya çalışsa da büyük ve küçük resim(ler) arasında çelişkili bir savaş tartışması alanı da oluşturmuştur.

Ancak küçük resim(ler), adeta bir misyon üstlenerek büyük resme (tersten) ulaşabilmek için önem arz etmektedir. Çünkü Batı'daki DOSS algısı, onu farklılaştıran ve tehdit olgusuna dönüştüren parametrelerle (araçlarla) bağlantılıdır. Aynı zamanda bu araçlar, Batı perspektifinde daha çok asimetrik tehdit(ler) şeklinde tanımlanmaya çalışıldığı için Sovyet savaş kültüründe öne çıkan (siyasi savaşı-politik savaşı tasvir etmeye olanak sağlayan) dolaylı kontrol araçları ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Öyle ki Sovyet çatışma ve savaş kültürü; Soğuk Savaş sürecinde askerî-siyasi vb. bağlamlarda “refleksif” bir tutum içinde kontrol alanları oluşturarak, olasılıklara karşı “tedbir” geliştirerek ve “derin operasyonlarla” süreci yöneterek aktörel gücünü de korumuştur (Duncan, 2017, s. 6-16).

5.4.3. Asimetrik Yaklaşım ve Sinerji ile Ortaya Çıkan Kurgusal Tehdit : Asimetrik Sinerji

Sinerji, çalışmamızda daha önce açıklamaya çalıştığımız “sınırsız savaş doktrini ve konseptinde” çok boyutlu koordinasyondan-senkronizasyon gücüne ve asimetrik saldırı yaklaşımına kadar önem arz etmektedir. Hatta sınırsız savaşta sinerjiyi, her alanı savaş sahası gibi değerlendiren bir yaklaşımla koordinasyonun ve eş zamanlı savaş kurgusunun önemli dinamiği şeklinde görmek; akabinde “söylemden-gerçeğe” tüm faktörleri bu doğrultuda değerlendirmek de mümkündür (Liang ve Xiangsui, 1999, s. 213-214; Vicente, 2009, s. 15-17).

Savaş stratejisi veya savaşın karakteri bağlamında sinerji; Batı ekseninde geleneksel (konvansiyonel) savaş anlayışı dışında kalan –bileşik savaş konseptinde ve hibrit savaş modelinde olduğu gibi– savaş sahasında düzenli ve düzensiz kuvvetler üzerinden ortaya çıkan operasyonel-taktiksel farklılığın yarattığı etki gibi de görülmektedir. Yani daha çok askerî bağlamda savaş sahasında (cephede) silahlı kuvvetlerin saldırı formuna ilişkin bir değerlendirme söz konusudur (Huber, 2002; Hoffman, 2009b).

Bir savaşın veya savaş stratejisinin adeta doğrusal olmama özelliğini niteleyen siyasi bir yaklaşımla sinerji, güç sağlayan “*sinerjik etki (synergistic effects)*” bağlamında değerlendirilmektedir. Sinerji, toplumsal algı da dâhil olmak üzere “birçok aracın-parametrenin” senkronizasyonu ile karşı tarafın “*zayıf taraflarını hedefleyerek birden fazla güç sağlayacak etki alanını*” oluşturmaktır (Cullen ve Reichborn-Kjennerud, 2017, s. 3). Doğrusal olmayan “etki alanı” güç sağlayan silah ve araç haline de gelebilir. Hatta bu etki alanı, “öngörülemeyen” sonuçlara da sebep olabilir. Stratejiyi bir bütün olarak değerlendirdiğimizde sinerji sağlayan parametreler, (stratejiyi asimetrik olarak tasarlayan veya algılayan taraf için de) farklı sonuçların (tehditlerin) algılanmasını sağlayan araç haline de dönüşebilir ve bu doğrultuda yanılığlara da sebebiyet verebilir (Cullen ve Reichborn-Kjennerud, 2017, s. 32).

Öyleyse doğrusal olmayan savaş stratejisi bağlamında sinerji, çok yönlü düşünülmesi gereken önemli bir algı aracı ve olgusal bir durum gibi değerlendirilmelidir. Çünkü sinerji, savaş esnasında istenilen sonuca/sonuçlara ulaşmak için araç mahiyetinde öne çıkan parametrelerden oluşan ve eş zamanlı kurgulanan operasyonel-taktiksel başarı için de önemli rol üstlenen savaş kombinasyonudur.

Bu doğrultuda sinerji, savaş algısına ve doğrusal olmayan savaş yaklaşımına yön veren savaş parametreleri şeklinde de düşünülebilir. Çünkü sinerji, her ne kadar savaş sahasında asimetrik savaş taktiğini besleyen bir durum gibi gözükse de DOSS bağlamında askerî-siyasi operasyonlara yön veren algı operasyonlarının başarılı olmasında etkilidir. Bu doğrultuda algı operasyonları ile beslenen askerî-siyasi operasyonlar da etkileşimli bir şekilde başarılı olmaktadır. Öyleyse sinerji, savaş kombinasyonu içinde savaşın karakterini etkileyen tehdit(ler) biçiminde de algılanabilir.

Ancak bu kombinasyon, aynı zamanda savaş sahası dışında oluşturulmak istenen atmosferi de şekillendirebilir. Çünkü DOSS, operasyonel-taktiksel açıdan daha çok askerî bağlamda değerlendirilen bir stratejik yaklaşım gibi gözükmesine rağmen stratejik oluşum bağlamında çok daha büyük amaçları şekillendirmeye çalışan tehditsel araç veya strateji şeklinde de yorumlanmaya müsait “asimetrik stratejik sinerji” şeklinde de tanımlanabilir. Ya da sinerji ile oluşturulmaya çalışılan ve “büyük resim” üzerinden değerlendirilmesi gereken DOSS ile asimetrik strateji;

Rusya'nın nükleer silahların (savaşın) yanında (veya alternatif olarak) yeni "savunma-tedbir paradigması" şeklinde de algılanabilir (Blank, 2019, s. 251).

Yapısal olarak DOSS, algı operasyonları ile şekillenen asimetrik-dolaylı karakteri itibari ile başlı başına bir sinerjiyi ihtiva etmektedir. Bu sinerji, daha çok askerî-siyasi bağlamda sınırlandırmaya çalıştığımız 2014-2015 yılları arasındaki Rusya'nın operasyonel kabiliyetinde (ve genel olarak doğrusal olmayan savaşa dair retrospektif vaka analizinde) de görülebilir.

Ancak sinerjik tehdit olgusu, asimetrik savaş sahası ve savaş sahası dışındaki askerî-siyasi atmosferi etkileyen enstrümanlarla (hatta stratejik aşamalarla) bir bütünlük içinde değerlendirilmelidir. Çünkü bu atmosfer, savaş öncesi ile savaş esnası ve savaş sonrasında da asimetrik bir yaklaşımla yönlendirilebilir. Ayrıca algı operasyonları ile şekillendirilen doğrusal olmayan (bir) savaş stratejisi, savaş sahasını da savaşın dışında amaçlanan hedefleri de dolaylı bir şekilde etkileme gücüne haiz olabilir (Çalışkan, 2019, s. 40-42).

Öyleyse doğrusal olmayan savaş stratejisi bağlamında sinerji, her türlü yöntemin gerek savaş sahasında gerekse savaş sahası dışında istenilen amaçlar doğrultusunda kullanılmasını, savaş türü ile savaş enstrümanları şeklinde düşünülmesini de öne çıkarmaktadır. Çünkü bu enstrümanlar, hem savaşın doğasını hem de savaş sahası dışında "silahsız çatışma ortamını" tasvir etmek için kullanılmakta ve bu doğrultuda tasvir edilen "savaş modlarını (türlerini)" açıklamaya da olanak sağlamaktadır.

Bu bağlamda sinerji; çok modlu bir savaş ortamında yürütülen her türlü faaliyetlerle açıklanabilir. Ancak askerî bağlamda sinerji; düzenli-düzensiz silahlı güçlerin tehdit bağlamında düzenli savaş sahasında (cephede) ortaya çıkardığı güç ve "operasyonel-fiziksel-psikolojik" etki alanı ile açıklanmaktadır (Huber, 2002; Hoffman, 2009b; Sliva, Veebel ve Lebrun, 2018, s. 89).

Çünkü bu etki alanı, silahlı çatışma ortamını zorlaştırmakta ve savaş sahasında yer alan düzenli silahlı kuvvetlerin mukavemetini de tepki verme kabiliyetini de azaltmaktadır. Bu doğrultuda sinerjik tehdit, asimetrik savaş anlayışı içinde olan tarafa üstünlük sağlamaktadır. Ulusal güvenlik bağlamında bu durum, düzenli veya geleneksel savaş anlayışını esas alan silahlı kuvvetlerde de önemli bir sorun oluşturmaktadır (Vukovic, Matika ve Baric, 2016, s. 119).

Ancak askerî bağlamda değerlendirilmeyen atak (faaliyet) ve saldırıların da askerî-siyasi operasyonlara yön verdiği de göz önünde tutulmalıdır. Çünkü savaşın yönünü değiştiren ve özellikle Batı ekseninde tehdit olarak algılanan asimetriyi de sinerjiyi de bu doğrultuda ele almak önemlidir. Öyleyse sinerji bağlamında tehdit(ler); operasyon öncesi-sonrası aldatmaya ve baskılamaya yönelik taktiksel faaliyetler (araçlar), manipülasyon-dezenformasyon ortamı sağlayan ve bilgi akışını istenilen yönde değiştirilebilen medya araçları ile siberetik saldırılar gibi çoğaltılabilir dolaylı yöntemleri de “stratejik etkileşimi” de kapsamaktadır (Vukovic, Matika ve Baric, 2016, s. 123).

Algı operasyonları ile asimetrik sinerji sağlayan taktiksel faaliyetler; amaç-araç ilişkisi içinde savaş öncesi aktörlerin (askerî-siyasi-psikolojik vb.) atmosferini şekillendirmede kullanılabilir faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, hem hedef alanda hem de küresel bağlamda saldırıyı yumuşak bir atmosfer içinde şekillendirerek, haklı bir savaş ortamı da hazırlayabilir (Darczewska, 2014; Snegovaya, 2015).

Bu bağlamda asimetrik sinerji veya sinerjik tehdit(ler); bilgi operasyonları, istihbarat faaliyetleri, savaş sahasında/dışında askerî-siyasi ve toplumsal etki alanı oluşturan (aynı zamanda algıları şekillendiren) psiko-harp faaliyetleri, siberetik faaliyetler, gayri nizami harp vb. doğrultuda değerlendirilebilir ve genişletilebilir senkronize faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, kinetik olan/olmayan diğer tüm savaş parametreleri ile etkileşim halinde olmasından ve (kurgulanan) savaş kombinasyonunda güç oluşturmamasından dolayı sadece ulusal güvenlik bağlamında değil, uluslararası güvenlik bağlamında da tehdit/güvenlik algısını şekillendirebilir.

Öyleyse asimetrik sinerji, doğrusal olmayan bir savaş stratejisinin nasıl savaş sahasını belirsizleştirdiğine ve akıl oyunları ile şekillendirdiğine ilişkin bir kavram olarak algılanabilir/kullanılabilir rol üstlenmektedir. Çünkü nihayetinde doğrusal olmayan savaş stratejisi, asimetrik-dolaylı yöntemlerle, algı operasyonları ile harekât alanı sağlamaktadır. Ancak bu harekât (veya hareket) alanı, sadece savaş sahasında askerî bağlamda düşünüldüğünde; savaş sahası dışında veya barış zamanında kullanılabilir operasyonel-taktiksel yöntemlerin, hatta yumuşak güç enstrümanı olarak kullanılabilecek taktiksel araçların ne kadar önemli olduğunu da göz ardı etmemize neden olabilir (Grigas, 2016).

Nihayetinde DOSS, askerî ve siyasi yaklaşımla bir aktörün başka bir ülkede koşulları değerlendirerek nasıl bir tehdit haline dönüşebileceğini göstermiştir. DOSS, karşı tarafın direniş gücünü kırarak “askerî-siyasi darbe gerçekleştirebileceğini” nasıl ilhak-işgal edilebileceğini de göstermiştir. Aktör devlet, DOSS ile özellikle (2014-2015) Doğu Ukrayna-Donbass’ta sonuçlandırmadığı bir çatışma alanı inşa ederek, bölgesel güç bağlamında nasıl aktör olunabileceğini de göstermiştir.

Bu bağlamda Johnson (2017), öncelikle ABD başta olmak üzere uluslararası sistemin güvenliğini sağlama çabası içinde olan aktörlerin geleneksel savaş anlayışı ile besledikleri stratejik tutumlarını eleştirmektedir. Akabinde asimetrik (ve sinerjik) yaklaşım karşısında, 2014-2015 sonrasında sadece Rusya’nın yakın çevresinde olan ve dolaylı bir şekilde yönetebildiği ülkelerin değil, NATO üyesi ülkelerin de risk ve tehdit altında olduğunu belirtmektedir. Bu durumu da şekillendirdiği “tehditler ve önlemler” yaklaşımında işaret etmektedir (Johnson, 2017, s. 156). Bu bağlamda 2014-2015 öncesinde NATO; asimetriyi, asimetrik sinerjiyi ve tehdit(ler)i de yeteri kadar tahlil edememiş; hatta öngörememiştir.

Çünkü DOSS, savaş sahasında fiziksel-psikolojik baskı ortamı oluşturmakta; operasyonel-taktiksel sürecin şekillenmesini sağlamakta; ancak askerî ve siyasi bağlamda karşı tarafın doğrudan ve dolaylı bir şekilde tedbir geliştirilmesini sağlayacak araçları da kilitleyerek yönlendirmektedir. Bu stratejik tutum, gerek askerî gerekse siyasi bağlamda saldırı stratejisinin yanında “tedbirsiz” bağlamda bir “savunma stratejisi” gibi de değerlendirilebilir niteliktedir.

DOSS, manipülasyon ve dezenformasyonu etkin kullandığından dolayı savaş sahasında bulanıklık oluşturan, karşı tarafın savunma stratejisi geliştirmesini engelleyen ve aynı zamanda savaş sahası dışındaki olası “tepkileri” de “etkileri” de bastıracak olan bir “araç” haline dönüşmektedir. Bu doğrultuda asimetri ve asimetrik sinerji bağlamında bu mekanizmayı işlevsel hale getiren en önemli soruyu sormak gerekmektedir. DOSS, karşı tarafın “tehdit algısını canlı tutarak” asimetrik bir yaklaşımla savaş ve savunma anlayışını da istenilen doğrultuda “nasıl” şekillendirebilmektedir?

Thornton (2016), adeta bu soruyu farklı bir yaklaşımla açıklamaya çalışmaktadır. Çünkü Rusya’nın 2014 sonrasında sergilediği eylemleri de sinerji ile ortaya çıkan tehdit(ler)i de asimetriye karşı asimetri ile okumaktadır. O’na göre,

öncelikle Rus askerî düşünce sistemi; Batı'nın Rusya'ya karşı asimetrik bir yaklaşımla savaş halinde olduğunu ima etmektedir (Thornton, 2016).

Ancak Thornton'a (2016) göre; Chekinov ve Bogdanov (2013) "yeni nesil savaş-NGW" kurgusunda bu asimetriyi baz alarak, Batı'nın savaşına karşı Rusya'nın nasıl "asimetrik tepki(ler)" vereceğini de işaret etmektedir. Askerî bağlamda NGW'deki ana tema, "varsayımsal olarak" daha zayıf olan Rusya'nın daha güçlü olan (NATO-ABD'ye) aktör(ler)e karşı nasıl bir strateji geliştirmesi gerektiği üzerine kurgulanmaktadır (Thornton, 2016, s. 53-54). Bu doğrultuda Rus askerî düşünce sisteminin, Soğuk Savaş'taki dengenin aksine 2000'li yıllarda adeta NATO-ABD karşısında askerî bağlamda bir "eşitsizlik" varsayımı üzerinden hareket ettiği de söylenebilir.

Ancak Soğuk Savaş kurgusunda taraflar arasında silahlanma-güç olgusu üzerinden bir "eşitlik varsayımı" olduğundan tehdit ve güvenlik algısı da bu duruma bağlı olarak şekillenmektedir. Çünkü Soğuk Savaş döneminde her ne kadar asimetrik yaklaşımlar ve sinerji bağlamında aktörel tutumlar sergilense de her iki tarafında bir eşitlik algısı ile hareket ettiği varsayılmaktadır.

Dmitry Adamsky (2015) ise; asimetrik yaklaşımın (düşüncenin), askerî marifetlerin (*voennaiia khitrost*), geçmişten bugüne Rus askerî yaklaşımında-silahlı kuvvetlerin genel yapısında var olduğunu; ayrıca bu durumu da koruduğunu vurgulamaktadır. Adamsky, operasyonel bağlamda asimetrinin (dolayısıyla asimetrik tehdit ve sinerjinin) "*stratejik sonuçlara (amaçlara) ulaşmak için*" gücün yanında tamamlayıcı veya ikame bağlamında önemli olduğunu belirtmektedir (Adamsky, 2015, s. 25)

Thornton'a (2016) göre asimetrik yaklaşımda esas amaç; güçlü olan tarafın (askerî) gücünü-kapasitesini ekarte etmek, eylemler-yöntemler geliştirmek ve "*güçlü olan tarafın gücünü zayıflığa*" dönüştürmektir (Thornton, 2016, s. 52).

Bu doğrultuda güçlü taraf, asimetrik yöntemlerden çok düzenli bir savaş kabiliyeti geliştirdiğinden dolayı tedbirsiz-savunma mekanizmasını da asimetrik formata dönüştürememektedir. "A planı" ile hareket eden güçlü bir aktör, asimetrik tutum sergileyen bir aktörün karşısında tehdit(ler)e ve sinerjiye karşı "B planına" kolaylıkla geçememektedir. Bu durum, zayıf tarafın güçlü karşısında gücünü artırmasına ve güçlü tarafın zayıf bir tutum sergilemesine neden olmaktadır (Thornton, 2016, s. 52).

Çünkü zayıf taraf, güçlü tarafın zayıflıklarını öngörmekte; kendi kullandığı yöntemleri de güçlü tarafın kullanamayacağını da bilmektedir. Böylece asimetrik yaklaşım, asimetrik tehdit(ler) ile sinerjinin ortaya çıkardığı yaklaşımdan öte düşünülmesi gereken bir duruma dönüşmektedir. Çünkü zayıf tarafın asimetrik yaklaşımı, daha çok karşı (güçlü) tarafın önceden nasıl bir savunma anlayışı içinde olacağını da tahlil etmeye odaklanmaktadır (Thornton, 2016, s. 52).

Bu yaklaşım, Rusya'nın 2014-2015 yıllarında Ukrayna'da yaşanan süreç karşısında NATO ve ABD'nin "asimetrik savaş taktiğine-dolaylı yöntemlere" karşı yetersiz kalacağını öngörerek hareket ettiğini de varsaymamıza olanak sağlamaktadır. Hatta Thornton'a (2016) göre; Gerasimov (2013) doktrini ve yaklaşım biçimi, Chekinov ve Bogdanov'un (2013) şekillendirdiği NGW'deki asimetriyi doğrulamakta hatta askerî bağlamda NATO'nun Rus savaş stratejine karşı "nasıl" yetersiz kalacağını ve Rusya'nın –gizli– asimetrik (dolaylı) faaliyetlerle yeni ilhak-işgal süreçlerini "nasıl" şekillendireceğini de tasvir etmektedir (Thornton, 2016, s. 55-56).

5.5. DOSS Tehdidi: Stratejik Bağlamda Tehdit Algısını ve Kurgusunu Yeniden Anlamak

5.5.1. Rusyanın Tehdit Algısı

Rusya'nın 1990-2000 yılları arasında yayınlanan Rus (resmi) askerî doktrinlerini inceleyen Marcel de Haas'ın (2007), askerî-siyasi yaklaşımların zamanla nasıl evrildiğini ve "konvansiyonel olmayan-gayri nizami harp" bağlamında Rus askerî anlayışının –2000'li yıllarda– zamanla nasıl şekilleneceğine dair öngörüsü önemlidir. Özellikle 1992-1993 Rus askerî doktrinlerinde, "askerî tehlike ve tehdit" arasında bir ayrım yapılmış olduğunu vurgulamaktadır. Rus (resmi) askerî doktrin anlayışına göre, "askerî tehlike"; bir savaş olasılığı durumunda yani potansiyel savaş hali şeklinde değerlendirilmektedir. "Askerî tehdit" ise, savaşın başlaması durumunda "*acil bir tehlike*" olarak görülmektedir (Haas, 2007, s. 1-6).

Rus askerî doktrinlerinde askerî tehlike ve askerî tehdit tanımları; anlam kargaşasına neden olsa da "tehlike", tehdit kavramının bir alt derecesi olarak algılanmamalıdır. Çünkü Rus askerî yapısı, her koşulda var olan bir tehlikeyi "potansiyel ve acil" –savaş hali– formatında değerlendirmektedir. Çünkü Rusya,

askerî doktrinlerinde tehdidi, Birdişli'nin (2017) tehdit tanımı ile eşdeğer ancak her koşulda savaş seviyesi bağlamında değerlendirmektedir (Chekinov ve Bogdanov, 2010; Gerasimov, 2013; Kartapolov, 2015).

2004-2007 yılları arasında başta Baltık Ülkeleri “Letonya Litvanya ve Estonya'nın” NATO'ya üye olmaları ve akabinde AB'nin hızla genişleme sürecine girerek, eski Doğu Bloku ülkelerini de bünyesine katması; askerî-siyasi-ekonomik bağlamda Moskova'nın bir bakıma çevrelenmesi anlamına gelmektedir (Sapmaz, 2016, s. 192). Bu doğrultuda Rusya, ABD'nin 2007'de İran'a karşı konumlandırığını iddia ettiği “füze savunma sistemlerini” Polonya ile Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirmek istemesini de açıkça “tehdit (acil tehlike)” olarak algılamıştır (Sapmaz, 2016, s. 192).

2009 yılında yayınlanan ancak 2020'ye kadar Rusya'nın savunma bağlamında “ulusal güvenlik” anlayışını özetleyen strateji belgesi; öncelikle ayrılıkçı hareketleri, terörizmin canlandırılmasını, ulusal ve uluslararası eksende yaşanan radikal tüm çatışma ortamlarını da tehdit olarak işaret etmiştir. Bölgesel çatışmaların ve bu çatışmaların ortaya çıkaracağı sonuçların önemine ve sınır çatışmalarının yaratacağı etkiye odaklanmıştır. Alınacak tedbirler bağlamında merkezi yaklaşımı benimseyen Rusya, caydırıcılığa önem verilmesini ve silahlı güçlerin daha etkin kapasiteye ulaştırılmasını belirtmiştir (President of Russia, 2009). Ancak 2009 yılında daha yumuşak başlıklarla ulusal güvenlik bağlamında alınacak önlemlere ilişkin bir tablo sergileyen Rusya, NATO ile ilişkilerin nasıl bir gerilime dönüştüğünü, 2010'daki askerî doktrininde açıkça ifade etmektedir.

2010 Rus askerî doktrininde NATO, “askerî tehlike” şeklinde vurgulanmaktadır. Ancak doktrinde, silahlı çatışma ve askerî çatışma/anlaşmazlık (tehlike-tehdit seviyesi) arasında bir ayrım yapılarak, askerî-politik bir tutum da sergilenmiştir. 2010 Rus askerî doktrini, Rusya ve yakınında yer alan bölgelere konumlandırılan NATO kuvvetlerini, füze ve nükleer olmayan silah sistemlerini vb. askerî donanımları da “tehlike” ibaresi ile nitelemiştir (Giles, 2010, s. 1). Hatta 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan ile yaşadığı kriz sonrasında, ABD'nin NATO'da “Avrupa Müttefik Yüksek Komutanlığı” aracılığı ile “gizli” bir planlama gerçekleştirmesi, 2010 Rus askerî doktrinine de yansımıştır. Çünkü NATO'da Rus tehdidine karşı Baltık ülkeleri “Estonya, Letonya ve Litvanya” için bir savunma

planlaması ile Doğu Avrupa’da savunma sistemlerinin artırılmasına yönelik gizli planlama da açığa çıkmıştır (Traynor, 2010).

Bu gelişmeler doğrultusunda 2010 Rus askerî doktrini, NATO’nun uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kapasitesini artırmaya çalışmasını, Rusya’nın sınırlarına kadar bir genişleme eğilimi göstermesini de işaret ederek, güvenlik bağlamında doktriner resmi genişletmektedir (Giles, 2010, s. 1). Ancak yaşanan gelişmeler doğrultusunda 2010 Rus askerî doktrininde yer alan tehlike kavramı, Haas’ın (2007) yaklaşımına göre acil tehlike/askerî tehdit şeklinde de algılanabilir niteliktedir.

Ayrıca 2010 Rus askerî doktrini, “*Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü-KGAÖ*”⁷⁹ (*Collective Security Treaty Organization-CSTO*) ile ilgili önemli bir ayrıntıya da yer vermektedir. Çünkü 2010 Rus askerî doktrini, NATO’nun üye ülkelerine yönelik saldırı girişimleri halinde müdahale olanağı sağlayan 5. maddesine benzer bir “bağlayıcılık ve savunma” anlayışının, KGAÖ kapsamında geliştirilmesini de içermektedir (Giles, 2010, s. 1).

Bu noktada, NATO-KGAÖ karşılaştırması üzerinden Rusya’nın tehdit algısını yeniden değerlendirmek önemlidir. Çünkü Ukrayna’da Turuncu Devrim’in ve Euromaidan olaylarının çıkış noktası, Ukrayna’nın AB ve NATO ile yakınlaşan temasları sonrasında ortaya çıkan hatta üyelik girişimlerine yönelik gelişmelerdir. Bu bağlamda, aktör Rusya cephesinden Ukrayna’nın AB ile NATO etkileşimini de anlamak önemlidir. Çünkü 1991 yılında Sovyetlerin dağılma aşamasında, “Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)” SSCB içinde yer alan devletlerin daha sonrasında etkileşim içinde olmalarını sağlamak için kurulmuştur. Akabinde topluluğun ortak güvenliğini sağlamak için girişimler olmasına rağmen devletlerin “*sınır güvenlikleri*” de Rusya tarafından sağlanmıştır. Hatta 1993 yılında Rusya; yakın

⁷⁹ “KGAÖ”; örgüt misyonu kazanmadan önce 1992 yılında “Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Ermenistan” arasında “kolektif güvenliğin sağlanması” esaslı bir antlaşma sağlanmış, “*Kolektif Güvenlik Antlaşması-KGA*” şeklinde literatürde yer almıştır. Eski Sovyet ülkelerinin bir kısmı Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkeler daha sonra antlaşma ekseninde yer alırken süreç içinde ayrılmışlardır. 2002 yılında “KGA’dan KGAÖ’ye” yönelik bir çerçeve geliştirilmiştir. 1992 yılında antlaşmada yer alan ülkelerden Özbekistan hariç diğer ülkeler ve 1993 yılında antlaşmaya dahil olan “Beyaz Rusya” ile birlikte KGAÖ; 2003 yılında hukuki statü kazanmıştır (Kydyralieva ve Abdibatova, 2018, s. 95-99).

çerçevesinde Sovyetlerden sonra ortaya çıkan devletlerin “güvenlik ve ekonomi” portrelerinde varlık göstereceğini adeta deklare etmiştir (Tellal, 2010, s. 206).

KGAÖ, dönem itibari ile Rusya’nın önderliğinde askeri-siyasi işbirliği mahiyetinde bir örgüttür (Yesevi, 2013, s. 1-3). Ancak örgüt; tehditler karşısında BDT devletleri başta olmak üzere güvenlik bağlamında beraber hareket kabiliyeti sağlama ve “*dayanışma mekanizması*” oluşturma misyonunu da öne çıkarmaktadır. Çünkü örgütün geleceğe dair değerlendirmelerinde, “ekonomik entegrasyon” misyonu ile bütünleşmeye çalışması ve bu doğrultuda “*Avrasya Ekonomik Topluluğu*”⁸⁰ (*Eurasian Economic Community-EurAsEC*)” oluşum süreci de önem arz etmektedir (Yesevi, 2013, s. 1-10).

Öyleyse Rusya’nın tehdit algısını ve stratejik amaçlarını, her ne kadar ölçeksel farklılıklar olmasına rağmen “AB-Avrasya Ekonomik Topluluğu ve NATO-KGAÖ” çekişmeleri gölgesinde değerlendirmek de olanaklıdır. Bu doğrultuda 2014-Ukrayna krizi süreci, Rusya’nın güç/tehdit olgusuna ve doğrusal olmayan stratejisine de stratejik derinlik katmaktadır. Çünkü RF’nin iç ve dış politikalarının doğrudan-dolaylı izdüşümleri, RF ekseninde olan veya olmayan bağımsız devletlerde kontrol ile gücün sağlanmasına ilişkin süreçlerde, dahi geniş bir şekilde değerlendirilmesi gereken doneler haline gelmektedir. Ancak Avrupa Birliği oluşum sürecine alternatif olarak Sovyetler sonrası bağımsız devletleri bir arada tutabilmek için –başta ekonomik bir birlik gibi gözükse de aslında güvenlik olgusu çerçevesinde– “Avrasya Ekonomik Birliği” ve “KGAÖ”; Rusya’nın Batı’ya karşı kendi güvenliğini sağlama –veya bir nevi koruma-izolasyon politikası gerçekleştirme– stratejisi şeklinde de değerlendirilebilir oluşumlardır.

⁸⁰ “Avrasya Ekonomik Topluluğu (Euroasian Economic Union-EurAsEC)”; 1991 sonrasında “Post-Sovyet bütünleşme” süreci ile başlatılmış, 2000’li yıllarda “*Avrasya odaklı*” ekonomi tabanlı ortaklıklar çeşitlendirilmiş ve “*Gümrük Birliği, Ortak Ekonomik Alan, Avrasya Ekonomik Komisyonu*” gibi platformlar oluşturulmuştur. 2014-2015 yıllarında “Astana-Minsk” görüşmeleri, birliğe yönelik antlaşmanın hazırlanması ve yürürlüğe girmesi ile “*Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC), Avrasya Ekonomik Birliği’ne (EAEU veya EEU)*” dönüşmüştür (Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamzaoglu, 2020, s. 463-473). Birlik her ne kadar ilk başta ekonomi tabanlı bir oluşum olarak görülse de Rusya önderliğinde Sovyet hinterlandı içinde yer alan devletlerle işbirliği oluşturulma sürecinin “siyasi-askeri” kolektif karar alma ve farklı alanlarda dayanışma ekseninde bir bağımlılık ve koordinasyon oluşturacağını –en azından yansımali-aktif bir kontrolün gelişiğini– belirtmek mümkündür.

AB'nin Ukrayna'ya önce “ayrıcalıklı ortaklık” sağlama ve akabinde Rusya ekseninde güvenlik duvarı olarak görülen Ukrayana'yı birliğe katma anlayışı; Rusya'nın moderatör olduğu “Avrasya Ekonomik Birliği” sürecinin işlevselliğini yitirmesine hatta RF'nin bu durumu “güç olgusunu” tehdit eden bir faaliyet olarak algılamasına da neden olduğu şeklinde açıklanabilir mahiyettedir. Hatta bu doğrultuda, Batı'nın risk ve tehdit aralığında değerlendirdiği ancak Rusya'nın bölgesel-küresel çıkarlar bağlamında Çin ile yakınlaşmasını da anlamak mümkün olabilir. Çünkü Rusya'nın aktör olarak yer almadığı her birlikteliği “tehdit” olarak kabul etmiş olduğunu da ileri sürmek mümkün hale gelmektedir. Hatta bu tehdit algısı, özellikle Rus askerî düşünce ekseninde, dış politika yaklaşımından daha sert bir şekilde etkilidir.

Daha önce DOSS kapsamında Rus askerî bakış açılarını açıklamaya çalıştığımız teorik ve doktrinsel yaklaşımlarda; Gerasimov'un (2013), Chekinov ve Bogdanov'un (2010, 2011, 2012a, 2012b, 2013) özellikle “Batı'yı” tehdit olgusu/algısı içinde değerlendirdikleri görülmüştür. Hatta (2014-2015'te) Kırım'da sonuçlanmış bir ilhak ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanında göreceli bir üstünlük sağlanmasına rağmen Kartapolov'un (2015) Batı'yı işaret ederek, öncelikli olarak bir tehdit algısı içinde olduğu da aşîkârdır. Çünkü Soğuk Savaş sonrası ve 2014-Ukrayna krizi öncesinde Batı eylemleri ile Rusya için bir tehdittir. Ulusal güvenlik bağlamında Rusya'nın askerî bakış açısı da bu durumu tasvir etmektedir. Rus askerî bakış açısı, Kırım ve Doğu Ukrayna süreçlerinden önce Batı'nın eylemlerini ve eylemlerinde kullandığı yöntemleri eleştirmiştir. Ancak bu eleştiriler, risk algısından çok Rusya'nın tehdit algısı çerçevesinde değerlendirilmeye açıktır. Çünkü Rus askerî bakış açısı, Batı'nın güvenlik anlayışını da küresel barış ekseninde demokratikleştirme yaklaşımını da asimetrik tehditlerle tanımlamaktadır (Chekinov ve Bogdanov, 2010, s. 14).

Rus askerî teorisyenler; “asimetrik tehditleri” kendi yakın çevrelerinde ve kendilerine uzak alanlarda yaşanan olayları eleştirirken, durum tespitleri ile riskin ve tehlikenin de ötesinde değerlendirmektedirler. Yani olgusal ve algısal bir yaklaşımla tehdit, başta ABD'nin 1990 sonrasında dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirdiği operasyonlar üzerinden belirtilmekte; akabinde NATO ve AB'nin de içinde yer aldığı askerî-siyasi gelişmelerin içinde de işaret edilmektedir (Bozkurt, 2006, s. 151-

162; Oğuzlu, 2019, s. 4-5). Batı; daha çok savaşın değişen karakteri ile açıklanmaya çalışılan Rus askerî doktriner tehdit tasvirinde, (uçayaklı) ağırlık merkezi değişen “ABD-NATO-AB” hiyerarşik tehdit skalası ile gösterilmekte ve adeta düşman tasviri içinde belirtilmektedir.

Şekil 9. V.Gerasimov-III. Moskova Güvenlik Konferansı⁸¹

Kaynak: Cordesman (2014).

Gerasimov, 23 Mayıs 2014’te düzenlenen III. Moskova Uluslararası Güvenlik Konferansı’nda NATO ile işbirliğine dair bölgesel-küresel tüm eylemlerin askıya alınmasını belirtmektedir. NATO’nun operasyonel-muharebe gücünü artırmaya çalışmasını da Baltık Ülkeleri ile Polonya ve Romanya’da NATO’nun güç konumlandırmasını da eleştirmektedir. Ayrıca çevrelemeye ilişkin NATO’nun Baltık, Akdeniz ve Karadeniz’de artırmaya çalıştığı askerî varlığına ilişkin “tehdit” algısını da açıkça ifade etmektedir (Cordesman, 2014).

⁸¹ Rus Genelkurmay Başkanı V. Gerasimov’un III. Moskova Güvenlik Konferansı’ndaki sunumundan “11 Nolu Slayt” (Bkz. Cordesman, 2014).

Ayrıca sadece Rus askerî bakış açısı değil, konferansta askerî bakış açılarını destekleyen siyasi yaklaşımlarda da Batı'ya dair tehlikenin ötesinde algılanan ve tehdit olgusu ile kurulan bağı da görmek mümkündür. Örneğin Cordesman'ın (2014) aktarımına göre, “*Rusya'nın Dışişleri Bakanı Lavrov*”; ABD, NATO ve AB'yi de aktörel bağlamda yaşanan askerî-siyasi sorunların odağında göstermektedir. Bu doğrultuda Lavrov, Batı'nın saldırganlığını tasvir ederken bu aktörlerin stratejik yaklaşımlarını da tehdit olarak algılamakta ve açıkça belirtmektedir (Cordesman, 2014). Oysaki bu konferanstan birkaç gün önce Cenevre'de Lavrov ile Rus yetkililer, Ukrayna'daki sürece dair Batı'yı temsilen ABD'li yetkililer ve AB temsilcileri ile görüşmüştür (Pizzi, 2014). Ancak Ukrayna'daki krize ilişkin bazı kararlar alınmış olmasına rağmen Lavrov, sert söylemini, Moskova'daki güvenlik konferansında da değiştirmemiştir (Cordesman, 2014).

Bu konferansı ilginç kılan en önemli ayrıntılardan bir tanesi, konferansın düzenlendiği tarihtir. Çünkü 23 Mayıs 2014'te düzenlenen güvenlik konferansından yaklaşık iki ay önce Kırım'ın ilhakına ilişkin süreç tamamlanmıştır. Ayrıca Doğu Ukrayna'da Rusya'nın dolaylı bir şekilde yönettiği operasyonlar da devam etmektedir. Hatta ayrılıkçı gruplar, bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmiş ve konferansın tamamlanacağı gün yani “*24 Mayıs 2014'te Novorossiya Konfederasyonu'nu*” da ilan etmeye hazırlanmaktadır (Reisinger ve Golts, 2014, s. 7).

Diğer önemli ayrıntı ise, konferans tamamlandıktan hemen sonraki günde Ukrayna'da Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılacaktır. Böyle bir atmosferde gerçekleştirilen güvenlik konferansı da Rusya'nın Batı'ya yönelik tehdit tasviri de önemlidir. Çünkü konferans, “*küresel güvenlik sorunu ve arkasında yer alan güçler*” odaklı bir formata dönüşmüştür (Cordesman, 2014). Aslında konferansta Lavrov ve Gerasimov'un bazı Rus askerî kurmaylarla birlikte Batı'ya yönelik tehdit tasviri içinde sunumlar gerçekleştirmesi anlaşılabilir. Ancak daha sonra raporlaştırılan sunumlar, “*ABD ve Batı Tarafından İstikrarsızlaştırılan Bir Dünyada Rus Askerî Görüşü*” şeklinde bir başlıkla güncellenmiştir (Cordesman, 2014).

Bu başlığı doğrular nitelikte aynı konferansta dönemin “*Belarus Cumhuriyeti Savunma Bakanı Korgeneral Yury Zhadobin*” de etkili bir sunum gerçekleştirmiştir (Cordesman, 2014). Zhadobin, ABD ve dolayısı ile Batı'yı işaret ederek, “Renkli

Devrimler” ve “Ortadoğu’da yaşananlar” üzerinden Rus askerî bakış açısından farkı olmayan bir tutum sergilemiştir (Cordesman, 2014). 2014-Ukrayna krizi döneminde dahi Rusya’nın ve ittifak halinde olduğu Belarus’un hem yakın çevrelerinde hem de Ortadoğu’da Rusya’nın konumuna ilişkin bir tehdit/güvenlik algısı içinde olmaları önemli bir yaklaşım şeklidir. Çünkü bu durum, Rusya’nın Batı’ya yönelik tehdit algısında yalnız olmadığına ilişkin destek niteliğinde bir algı için de önemlidir. Ayrıca Batı’ya karşı Rusya ile aynı eğilimi sergileyen Belarus’un Ukrayna’yı kuzeyden kuşatmaya müsait coğrafi konumu da stratejik bağlamda önem arz etmektedir.

Diğer taraftan RF Devlet Başkanı Putin (2014b); 2014-Ukrayna krizi sürecinde, ağırlık merkezi değişen bir biçimde Batı’yı ve Batı’nın Rusya’yı tehdit eden tavrını, her ne kadar direkt bir düşman gibi tanımlamasa da siyasi bir üslupla ve dolaylı bir şekilde eleştirmektedir. Öyle ki Putin, askerî bağlamda NATO ve ABD’nin Avrupa’da oluşturmaya çalıştıkları savunma sistemlerini, hatta Soğuk Savaş’ı da dâhil ederek öncesi ve sonrası ile süreçlerin (büyük resmin) nasıl şekillendirildiğini de vurgulamaktadır (Putin, 2014b). Bu doğrultuda siyasi ve ironik bir yaklaşımla küresel aktör ABD’nin tek kutuplu hâkimiyet algısını da AB’nin Ukrayna üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı Avrupa kurgusunu da net bir şekilde anladıklarını ve gördüklerini belirtmektedir (Putin, 2014b).

Bu bağlamda Rusya’nın askerî-siyasi yaklaşımı, Kırım ve Doğu Ukrayna’daki operasyonel süreçlere ilişkin zemin oluşturan askerî bakış açısı ve Kremlin’in uluslararası şekillenmeye (büyük resme) dair yorumları ile birlikte düşünülmelidir. Çünkü her iki yaklaşım şekli, doğrudan ve dolaylı bir biçimde Rusya’nın tehdit algısında ana eksenlerin anlaşılmasına da olanak sağlamaktadır.

Ayrıca Rusya’nın bu tehdit/güvenlik algısı, sadece askerî-siyasi söylemlerle değil savunma harcamalarına ayırdığı paylarla ve askerî kapasitenin artırılması için yoğun bir çaba sarf etmesi ile desteklenmektedir. Çünkü askerî harcamalarına ağırlık veren ve ordusunun kapasitesini geliştiren Rusya, 2014’te başlayan Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışmalarından önce yoğun bir silahlanma programı ile savunma anlayışı içine de girmiştir (Oxenstierna, 2016).

5.5.2. DOSS'un Oluşturduğu Etki Alanı

“Finlandiya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü’nden” Andreas Racz (2015); Rusya’nın 2014-2015’te Kırım ve Doğu-Ukrayna Donbass çatışma alanındaki saldırganlığını, dolaylı politikaların yansımaları şeklinde belirtmektedir. Çünkü Racz, sürecin “hazırlık, saldırı ve stabilizasyon” şeklindeki aşamalarla ilerlediğini vurgulamaktadır. Ancak O’na göre, saldırıların hazırlık aşaması; “stratejik, siyasi ve operasyonel hazırlık” şeklindedir (Racz, 2015, s. 59).

Stratejik hazırlık süreci; hedef olarak görülen ülkenin devlet idaresinden ekonomisine ve silahlı kuvvetlerindeki zayıf noktalara kadar etüd edilmesi ile başlamaktadır. Bu süreçte önemli olan vurgu ise, hedef ülkenin kendi topraklarında sivil toplum kuruluşlarından medya organlarına hatta uluslararası kamuoyunu ve diplomasiyi de etki altına alacak kadar bilgi ağının oluşturulmasıdır (Racz, 2015, s. 59).

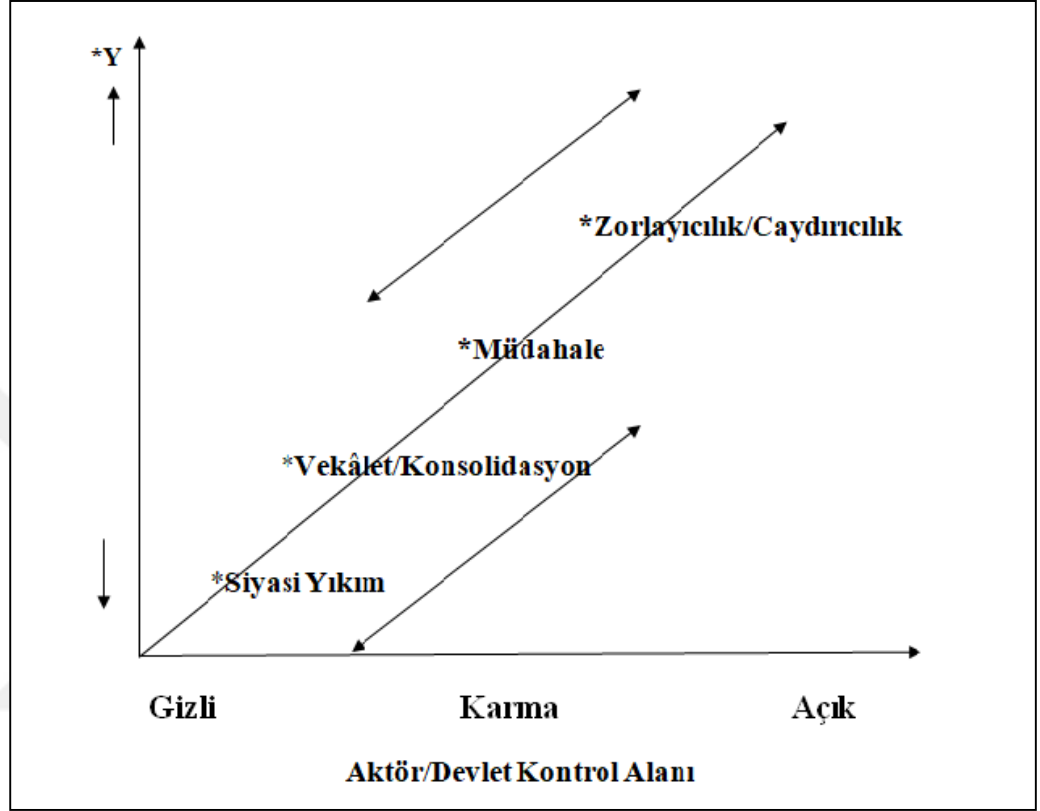
Siyasi hazırlık süreci; hedef ülkenin merkezi otoritesine karşı memnuniyetsizliği artıracak faaliyetler gerçekleştirmek ve ayrılıkçı hareketleri güçlendirmekle başlamaktadır. Bu süreç; etnik-dini ve toplumsal yapı içindeki kırılma eğilimi artırmak, gerek hükümet yetkililerini gerekse kolluk kuvvetlerini aktif olarak kullanabilmek için bağımlı hale getirmek, organize suç ya da örgütlerle temas halinde olmak vb. eylemler şeklinde devam etmektedir (Racz, 2015, s. 59)

Operasyonel hazırlık süreci; eş zamanlı ve koordineli siyasi baskı ortamının oluşturulması için yoğun dezenformasyonla başlatılmaktadır. Akabinde suç gruplarının harekete geçirilmesi ve saldırgan tarafın silahlı kuvvetlerinin askeri hazırlık-tatbikat sürecine girmesi ile şekillenmektedir (Racz, 2015, s. 59).

Aynı zamanda Racz’ın (2015) süreç yaklaşımı, Chekinov ve Bogdanov’un (2013) NGW stratejisinde savaşa hazırlık bağlamında öne çıkan asimetrik yaklaşımlarını işaret etmektedir. Racz’ın (2015), NGW stratejisinde –birinci-beşinci aşama arasında– askerî harekât öncesi operasyonel evreleri özetlediğini de belirtmemiz mümkündür.

Bu bağlamda DOSS’un sadece 2014-2015’te ortaya çıkan çatışma ortamı üzerinden değil, DOSS’un çok daha geriden beslemeye çalıştığı doğrusal olmayan gelişmelerle ve askerî doktrinlerle bağlantılı olduğu savı da önem

kazanmaktadır. Çünkü kaos süreçleri şeklinde değerlendirdiğimiz gelişmeler, DOSS'un saldırgan taraf açısından (kümülatif bağlamda) yaşanan gelişmeleri değerlendirerek, bir sonraki aşamalar için kullanılabilir parametreler haline getirmektedir.

*Y: Yoğunluk

Şekil 10. Etki Alanını Şekillendirme

Kaynak: Karber, P. (2015a)'daki sunumdan esinlenerek geliştirilmiştir.

Şekil 10, aktör devletin askerî siyasi vb. gizli-karma-açık müdahalelerle stratejik kurgu içerisinde olduğu zamanlarda, gerilimin yoğunluğunu ayarlayarak nasıl bir kontrol alanı sağlamaya çalıştığına ilişkin örnek olabilir. Şekil 10, daha çok dolaylı bir şekilde güç oluşturacak unsurları kullanarak, askerî-siyasi-toplumsal vb. baskı alanı oluşturmakta ve bu doğrultuda önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçlar da hedef ülkedeki ve diğer potansiyel ülkelerdeki algıları şekillendirmeye olanak sağlamaktadır.

Bu noktada Şekil 10; DOSS'un nasıl bir işleyiş içinde hareket ettiğini ve tehdit olarak algılanan yöntemlerin-parametrelerin nasıl işlerlik kazandığını, farklı bir bakış

açısı ile yorumlamamıza da olanak sağlamaktadır. Çünkü Rusya, 2014'te Kırım'da dolaylı bir şekilde askerî güç kullanmadan, 2014-2015'te Doğu Ukrayna-Donbass çatışma alanında ise doğrudan ve dolaylı bir şekilde koşulları konsolide ederek, kontrol alanı sağlamıştır. Ancak Ukrayna'daki siyasi yıkım süreci, sadece 2014-2015'te ortaya çıkan gelişmelerle sınırlandırılmamalıdır. Çünkü Rusya, 2014 öncesi Ukrayna siyasetinde etkilidir. 2003'ten itibaren gerilim yoğunluğu değişen Ukrayna'da Rusya yanlısı politikacılardan başlayan vekâlet konsolidasyonu, 2014'te açıkça ayrılıkçı yerel gruplar ve paramiliter yapılarla her iki bölgede Ukrayna açısından siyasi yıkıma dönüşmüştür. Bu süreçlerde, vekâlet anlayışı yalnızca silahlı gruplarla değerlendirilmemeli ve siyasi vekâletin etkinliği de öne çıkarılmalıdır. Çünkü açık-gizli veya karma bir şekilde müdahale şartlarının oluşmasını sağlayan gelişmeler, bu çerçeveden etkili bir alan oluşturmaktadır. Gölge siyasetine-örtülü operasyonel yaklaşıma aynı zamanda aldatmaya yönelik tüm askerî-siyasi faaliyetleri destekleyen koşullar, 2014'teki krizden çok daha öncesinde Ukrayna'da şekillendirilmiştir.

Bu doğrultuda, 2014 öncesi doğrusal olmayan gelişmeler ve Ukrayna'da siyasi-ekonomik-toplumsal gerilim; zamanla doğrudan ve dolaylı bir şekilde askeri müdahaleye olanak sağlamıştır. Ancak gerilimin yoğunluğu, Ukrayna ekseninde alınan kararlar ve bu kararların istenilen doğrultuda evrilmesine göre de değişmiştir. Aynı zamanda bu gerilim, yansımali bir şekilde 2014 öncesi-sonrasında Batı'nın müdahale etmeye çalıştığı zamanlarda ve tepkilere göre de yön kazanmıştır.

Rusya, gerek 2014 öncesi gerek 2014-2015 operasyonları esnasında gerilim düzeyini ayarlayarak, sadece Ukrayna'da kontrol alanı sağlamaya çalışmamıştır. Hem savaş sahasında hem de savaş sahası dışında istediği sonuçlara da yön vermiştir (Hauter, 2021).

ABD Eğitim Doktrin Komutanlığı için hazırlanan bir çalıştayda, Philip Karber'a (2015b) göre Batı; 2014 öncesinde Avrupa'nın yakınlarında bir devletin diğer bir devlete saldırı düzenleyeceğini ve Doğu ile Batı arasında ciddi bir kriz yaşanacağını öngörememiştir. Çünkü Rusya, 2014-2015'te Ukrayna'da sürprizlerle dolu operasyonlar gerçekleştirmiştir. Hatta bu süreçte Rusya'nın saldırıları olmasa, Rus askerî düşünce ekeninde yer alan doktriner yaklaşımlar bile dikat çekmeyecektir (Karber, 2015b, s. 1-2). Bu doğrultuda Karber (2015b), Batı'da ortaya çıkan

ilgisizliği de savaş analizlerini de eleştirmektedir. Hatta Batı'nın siyasi çözümlerle yaklaşmasının ve askerî bağlamda stratejik okumaların doğru olmadığını da düşünmektedir. Çünkü Rusya'nın 2014-2015'teki Ukrayna operasyonları, çatışmanın askerî karakterinde var olan asimetrik yaklaşımı da göstermektedir. Nihayetinde bu durum, Batı'ya da mesaj mahiyetindedir (Karber, 2015b, s. 1-3).

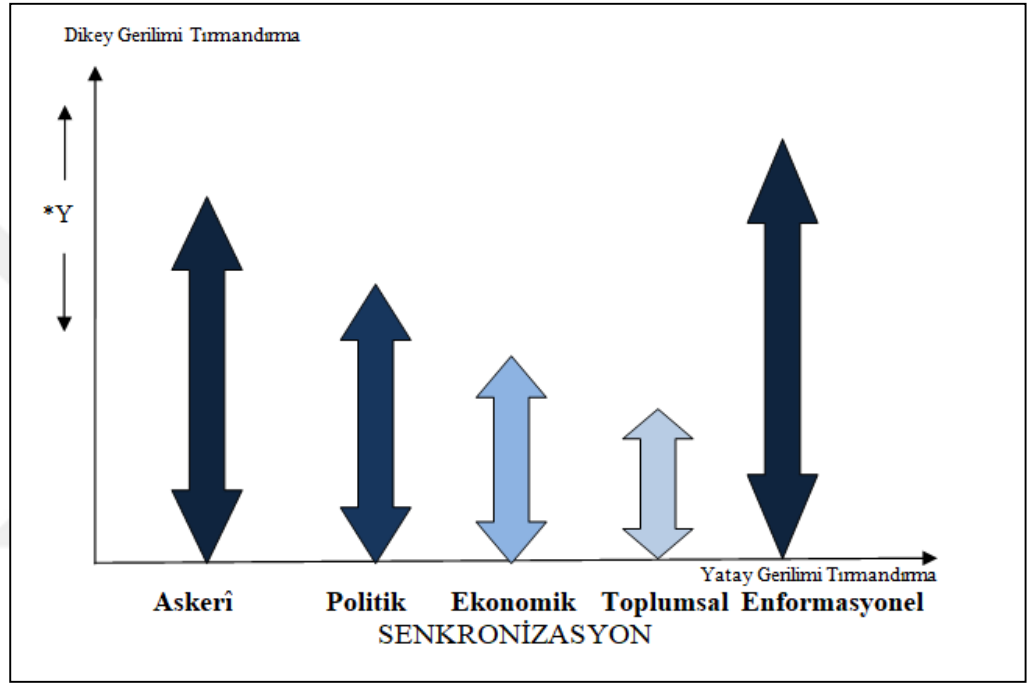
2014-2015'te Doğu Ukrayna-Donbass'ta doğrudan bir işgal süreci başlatmayan Rusya, paramiliter yapıdaki vekil unsurlarla uzun süre savaş sahasını şekillendirmekte ve yönlendirmektedir. Ancak bu durum, savaş sahasında ve dışında askerî-siyasi gerilim düzeylerinde kullanılan dolaylı bir yöntem/araç-parametre haline de dönüşmektedir.

Bu bağlamda gerilim süreçlerini analiz eden Alexander Lanoszka (2016), öncelikle 2014-2015'te Rusya'nın inkâr edilebilir bir savaş senaryosu ile önemli bir yaklaşım sergilediğini ve Ukrayna'da siyasi amaçlarını yerine getirebilmek için vekil unsurlarla-dolaylı yöntemleri tercih ettiğini belirtmektedir. Hatta bazı aşamalarda, silahlı gruplara ağır silahlar sağlandığını, lojistik destek verildiğini ve bu grupların diplomatik koruma altına alındığını da vurgulamaktadır. Ancak O'na göre, bu operasyonlarda öne çıkan önemli nokta, Rusya'nın uzun süre askerî varlığını inkâr ederek kendisi ile sınır oluşturan diğer ülkelerde “korku alanı” inşa ettiğine dairdir. Çünkü başta Baltık Ülkeleri Estonya, Letonya, Litvanya olmak üzere yaşanan gelişmelere ve gerilime korkuyla yaklaşmaktadır (Lanoszka, 2016, s 175-176).

Öyle ki Lanoszka (2016), 2015 yılı itibari ile Estonya'nın “2800”, Letonya'nın “1250” ve Litvanya'nın “7350” civarında olan asker sayısının ne kadar yetersiz olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı yıl 250.000 civarında kara kuvvetlerinde asker sayısına sahip olan Rusya'nın, askerî güç bağlamında nasıl bir tehdit oluşturduğu da açıktır. Ancak adı geçen ülkelerin NATO üyesi olmasına rağmen NATO'nun sadece anganjman sağlayabileceği silah gücü dışında bir güç takviyesi sağlamadığını da eleştirmektedir (Lanoszka, 2016, s. 176).

Bu doğrultuda, NATO üyesi olan bu ülkelere Rusya'nın direkt bir saldırı girişiminde bulunmaması muhtemeldir. Ancak Lanoszka'ya (2016) göre, 2014-2015'te Kırım ve Doğu Ukrayna örneğinde görölen Rusya'nın operasyonel yaklaşımı ve her iki bölgede kullandığı vekil unsurlar ile algı operasyonlarına yönelik faaliyetleri; Baltık ülkelerinde rahatlıkla uygulanabilecek bir potansiyel

oluşturmaktadır. Çünkü bu ülkelerin belirli oranlarda Rusya ile etnik-dilsel ve kültürel bağları mevcuttur. Dönem itibari ile bu ülkelerde güçlü bir siyasi-toplumsal yapı olmamasından dolayı ayrışmaların olacağını ve özellikle Ukrayna’da olduğu gibi kaos ortamlarının da yaşanabileceğini öngörmektedir (Lanoszka, 2016, s.176). Bu öngörü, 2014-2015 Ukrayna vakası üzerinden Rusya’nın yakın çevresinde/etkili olmaya çalıştığı alanlarda, zorlayıcılık/caydırıcılık bağlamında Rusya’nın DOSS ile oluşturduğu etki alanının genişlemesini anlamak için de kullanılabilir niteliktedir.

*Y: Yoğunluk

Şekil 11. Etki Alanını Genişletme-Gerilimi Tımandırma

Kaynak: Cullen, P. J. ve Reichborn-Kjennerud, E.(2017, s. 9).

DOSS, olası etki ve tehdit alanını genişletebilecek bir görünüm içinde algılanmaktadır. Bu bağlamda Rusya’nın sergilemiş olduğu strateji, Avrupa’da sadece askerî bağlamda değil, siyasi-ekonomik-toplumsal vb. bir çatışma halinde de sonuçları açısından Ukrayna üzerinden genişletilebilir güvensizlik algısının oluşmasına veya Avrupa’da çok yönlü “güvenlik düzeninin yeniden sorgulanmasına” neden olmuştur (Raik, 2017, s. 1-20).

ABD başta olmak üzere birçok ülke tarafından desteklenen “Çok Uluslu Kapasite Geliştirme (Multinational Capability Development Campaign-MCDC)”

programı, Rusya'nın Ukrayna'daki rolüne ilişkin 2017 yılında çok önemli bir rapor sunmaktadır (Cullen ve Reichborn-Kjennerud, 2017, s. 3). Raporda, Ukrayna'da yaşanan kriz sürecinin nasıl yönetildiğine dair “uluslararası fikir birliği (*international consensus*)” oluşturulması açısından tehdit(ler)in doğru anlaşılması amaçlanmaktadır (Cullen ve Reichborn-Kjennerud, 2017, s. 3-4).

Bu bağlamda MCDC raporu; sürece daha kapsamlı tehdit arz eden başlıklarla yaklaşarak, Rusya'nın “askerî, siyasi, ekonomik” unsurların yanında “sivil unsurları” ve (enformasyon/dezenformasyon bağlamında) “bilgi sağlayan araçları” kullandığını analiz etmekte; yatay-dikey vektörel bir ilişki içerisinde bu araçların “gerilim” bağlamında etkileşimini de açıklamaya çalışmaktadır (Cullen ve Reichborn-Kjennerud, 2017, s. 9).

Bu doğrultuda Şekil 11, Rusya'nın Ukrayna örneğinde olduğu gibi nüfuz edebileceği ülkelerde, doğrudan-dolaylı bir şekilde etki alanı oluşturmaya dair model niteliğindedir. Gerilim oluşturduğu alanlar üzerinden yönetebileceği modelde, enformasyonel yaklaşımın dolaylı yöntemler-parametreler bağlamında öne çıktığını görmek mümkündür.

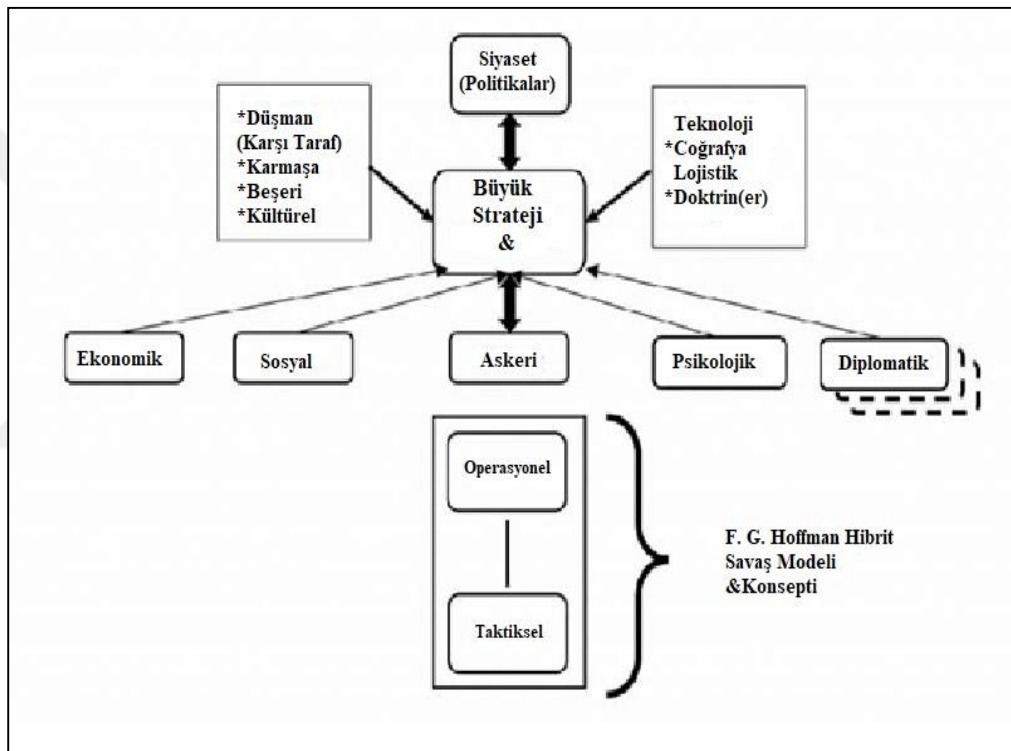
Ancak bu araçlar, aktörün “güç” bağlamında kullandığı araçlar şeklinde belirtilmektedir. Güç ise, aktörün bölgesel ve uluslararası sistem içindeki konumunu esas alarak, askerî-siyasi vb. açılardan “etki alanı” gibi tasavvur edilmektedir. Aktör, belirtilen güç araçlarını aşağı yukarı hareket edecek şekilde ve bu araçların yoğunluğunu da ayarlayarak süreci yönetmektedir. Bu bağlamda aktör, eş zamanlı bir şekilde “kendi kapasitesine ve yeteneklerine bağlı olarak” tüm araçları belirli yoğunlukta kullanmakta ve nihayetinde “hedef seçtiği alanda senkronize saldırı paketleri” de hazırlamaktadır (Cullen ve Reichborn-Kjennerud, 2017, s. 9). Saldırı ise, sadece savaş sahasında (gerçek bir savaşta veya cephe) tasavvur edilen bir anlamda değildir. Çünkü saldırı, daha çok “politik-siyasi hedefler” doğrultusunda istenilen amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılan doğrudan-dolaylı yöntemleri kapsayan kavram niteliğindedir.

Bu doğrultuda MCDC raporu; Ukrayna'da yaşananları askerî açıdan değerlendirmemektedir. Güç bağlamında etki alanına yönelik yansımaları, geleneksel tehdit olgusunun ötesinde büyük bir güvenlik/tehdit sorununa (algısına) dönüştüğünü işaret etmektedir. Rapor; etki alanını oluşturan tehdit(ler)i adeta askerî tehdidin

ötesinde görmekte, DOSS tehdidinin etki alanını da genişletmektedir (Cullen ve Reichborn-Kjennerud, 2017).

5.5.3. DOSS ile Ortaya Çıkan Kurgusal Tehdit

Rusya, 2014-2015'te Batı ile rekabet etmek isteyen ve meydan okuyan bir strateji geliştirmiştir. Çünkü DOSS, karşı bir strateji oluşturmak için dayanıklılığı zorlayan ve tedbir alınmasını zorlaştıran strateji şeklinde algılanmaktadır. Rusya'nın Batı karşısında konvansiyonel bir savaşı göze alamadığı ancak gerileyen bir güç olarak algılanmaması gerektiği de belirtilmektedir (Hartmann, 2017, s. 2).

Şekil 12. Aktör Devlet Büyük Strateji Kurgusu

Kaynak: Çalışkan, M. (2019).

J. L. Gaddis, büyük bir strateji oluşturmak için tüm araçların önceden kurgulanarak hesaplanması gerektiğini vurgulayarak, stratejik amaçlar için ortaya çıkacak olan sonuçlarla araçlar arasında kurulan bağın ve öngörünün de öneminden bahsetmiştir (Akt. Eslen, 2021, s. 36). Her ne kadar büyük strateji, teorik bağlamda askerî-siyasi-toplumsal vb. topyekün bir savaş hazırlığı şeklinde belirtilse de DOSS'un ortaya çıkardığı etki alanını anlamak açısından önemlidir. Çünkü DOSS, Rusya'nın ulusal-uluslararası aktörel konumunu güçlendiren ve Rusya'nın tehdit

olarak algılanmasını sağlayan bir savaş stratejisi hatta tedbir bağlamında bir denge mekanizması haline de gelmiştir.

Bu doğrultuda Rusya'nın 2014-2015'te sergilemiş olduğu strateji, savaş eylemini anlamak açısından karmaşık bir tablo da ortaya çıkarmış olabilir (Thiele, 2015). Ancak bu tabloda, aktör devletin nasıl bir kurgu ile hareket ettiğini anlamak önemlidir. İşte bu noktada Batı literatürü, moda bir kavram haline getirdiği "hibrit savaş" kavramını, teorik çerçeve dışına taşıyarak sadece askerî pratikte kullanılan yöntemler üzerinden genişletmiştir (Çalışkan ve Cramers, 2018). Batı, 2014 sonrasında adeta Rusya'nın savaş sahasını askerî ve stratejik bağlamda nasıl yönettiğine odaklanmadan, hızlı bir şekilde Hoffman'ın (2007) hibrit-karma savaş tanımını üzerinden Rusya'nın etki alanını artıran bir tablo ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda Şekil 12'yi Rusya'nın DOSS sonrasında oluşturduğu etki alanları üzerinden tersten okumak, mümkün olabilir. Çünkü büyük strateji, genelde savaş kararı alan bir aktörün "askerî-siyasi-ekonomik-toplumsal vb." genel kaynakların yanında alt parametrelerle desteklediği bir savaş teşebbüsüdür. Kaldı ki karşı tarafın bulunduğu coğrafyadan lojistik gücüne kadar nasıl bir mukavemet göstereceği de önceden hesaplanmalıdır. Her koşulun dikkate alınması gerektiği bu savaş kararında stratejik kurgu ise, aktörün tüm kültürel kodları ile birlikte zafere odaklanması ile şekillenmektedir (Gray, 1999c).

Bu doğrultuda Rusya, DOSS ile ortaya çıkan etki alanı üzerinden önemli bir stratejik başarı sağlamıştır. DOSS'un strateji ve askeri strateji boyutu, Batı ekseninde aktörün savaş sahasındaki yöntemsel kurgusu ile bütünleşmiştir. Yapısal olarak tehdit mahiyetinde değerlendirilen bu kurgunun stratejik etki alanı, Hoffman'ın (2007) hibrit savaş kapsamında operasyonel-taktiksel yaklaşımını genişleten Batı sayesinde kazanılmıştır. İşte bu durum, her savaşın doğasında var olan ve kullanılan yöntemlerin hibrit-karma savaş algısı ile birlikte farklılaşmasına da neden olmuştur.

Geçmişte yaşanan her savaşta kullanılan yöntemler-parametreler bağlamında bir hibritlik-melezlik olması mümkündür. Hart (2015); bu durumu, geçmişteki savaşları inceleyerek, strateji ve dolaylı tutumlar üzerinden zaten değerlendirmiştir. Ancak DOSS'u farklılaştıran ve tehlikeli-tehdit olarak algılanmasını sağlayan en önemli nokta, Batı ekseninde ortaya çıkardığı etki alanı üzerinden büyük bir strateji-topyekün bir savaş girişimi şeklinde algılanılmasıdır (Çalışkan, 2019).

Hiçbir kötü savaş stratejisi, sadece operasyonel-taktiksel başarı ile iyi ve başarılı bir strateji haline getirilemez (Hartman, 2017, s. 2). Ancak Rusya, DOSS ile Batı'nın savunma anlayışını ve alınması gereken önlemler bağlamında süreci silahlı çatışmanın ötesine taşıyarak, her alanda korku oluşturan stratejik bağlamda “kurgusal tehdit” ile başarı sağlamıştır.

Ancak bu noktada, Rusya'nın DOSS sonrasında dolaylı yöntemler üzerinden yeniden güç olarak algılanmasını sağlayan ve Soğuk Savaş dönemi ile özdeşleştirilen savaş kurgusuna, üç soru ile cevap aramak mümkün olabilir. Bu sorular, Rusya'nın tehdit/güvenlik algısını ve ortaya çıkan etki alanı ile birlikte kurgusal tehdidin boyutlarını daha iyi anlamamıza da olanak sağlayabilir.

Birinci soru: “DOSS bir ayna (paradoksu) olabilir mi?”

Cevap: Soğuk Savaş döneminde, “Batı'nın Doğu'yu Doğu'nun da Batı'yı” caydırıcılık bağlamında “ayna” şeklinde değerlendirdiği, söylenebilir. Bu durum, aktörlerin nükleer silahlar ile savaş tehdidine karşı aynı algı/olgu ile hareket etmelerini sağlamıştır. Yani “ayna”, aktörel bağlamda her iki tarafa da kontrollü hareket etmelerini ve aynı stratejik tutum içerisinde olmalarını göstermiştir.

Soğuk Savaşı bir “trajedi” şeklinde değerlendiren J. L. Gaddis (1993); Soğuk Savaş sonrası ayna ironisini, ABD'yi –dolayısıyla Batı'yı da– kast ederek, farklı bir yaklaşım ile değerlendirmiştir. O'na göre, eleştirel bağlamda “ayna” nesnel bir şekilde aktörün hem kendini görmesini hem de görmek istediğini (yani görmek istediği ortamı da) sağlayan önemli bir benzetmedir (Gaddis, 1993, s. 2). Bu bağlamda Soğuk Savaş sürecinde ayna, her iki tarafın tehdit algılarını yansıtan ve bu doğrultuda sürecin dengede kalmasını sağlayan caydırıcı araç haline dönüşmektedir. Ya da ayna-denge ironisi; karşı tarafın tehdit arz eden eylemlerine karşı sistem içinde varolabilmek ve dengeyi sağlayabilmek için kullanılmakta, aktöre etki-tepki bağlamında aynı tutumu göstererek tehdit/güç olanağı da sağlayabilmektedir.

Ancak bu durum, güvenlik ikileminden çok paradoksal bir güvenlik algısını da beraberinde getirmektedir. Çünkü caydırıcılık bağlamında bir savaş tehdidi veya savaş kadar etkili geleneksel olmayan taktiklerle inşa edilen bir savaş stratejisi; hem kışkırtıcı (*provocative*) hem de kısıtlayıcı (*restraining*) sarmala dönüşerek, güç ve denge aracı haline de gelebilir (Lebow ve Stein, 1995, s. 161-162).

Öyle ki caydırıcılığını kaybeden ve savunma bağlamında karşı tarafın eylemlerini tehdit olarak algılayan taraf; genel olarak kabul edilen caydırıcı araçlar dışında (ve savunma bağlamında) kendini korumak, belki de yeniden caydırıcı bir güç olabilmek için yeni bir stratejik yaklaşım tasarlamak zorundadır (Lebow ve Stein, 1995, s. 161-162). Değişen koşullar karşısında bu durumun (algının/olgunun) sadece Soğuk Savaş'ın karakterine özgü bir durum olmadığını da söylemek mümkün olabilir.

Öyleyse bu noktada, Batı'da tehdit ve güvensizlik ortamını yeniden şekillendiren Rusya'nın 2014-2015'teki hibrit savaşını veya doğrusal olmayan savaş stratejisini, caydırıcılık bağlamında bir "güç (silah)-denge stratejisi" şeklinde değerlendirmek de doğru bir yaklaşım şekli olabilir. Bu doğrultuda DOSS, Batı'daki tehdit/güvensizlik algısını tersten okuduğumuzda, Rusya'nın tehdit/güvenlik yaklaşımına da beka-güvenlik algısına da cevap olabilecek bir açı kazandırabilir.

Çalışmamızın ilk bölümünde, savaş ve strateji olgusuna dair tarihsel bir perspektif içinde öne çıkan öğretilerde belirgin bir şekilde tehdit algısı/olgusu ile ilişkilendirilen (kurgusal) yaklaşımları görmek mümkündür. Örneğin Machiavelli (çev. 2009), tehdit olarak işaret edilen aktörlere ve eylemlere karşı nasıl bir beka-güvenlik yaklaşımının söz konusu olabileceğini işaret etmiştir. Bu bağlamda devlet ve lider sarmalı içinde bir güç tasviri geliştiren Machiavelli, savaş yaklaşımında, kendi gücünü ortadan kaldıracak veya zayıflatacak unsurlara karşı hatta politik savaş-siyasi savaş bağlamında tehdit olarak algılanan diğer aktörlere/güce karşı nasıl bir mücadelenin sergilenebileceğine dair öğretisi de sunmuştur (Machiavelli, çev. 2009, s. 499-500).

Bu doğrultuda, geçmişten bugüne güce yönelik tehdit/güvensizlik algısının da değişmediğini belirtmek mümkün olabilir. Çünkü her ne kadar Soğuk Savaş sonrası savaş algısı değişmiş olsa da Rusya; 1990'lardan sonra en azından Batı ile arasında sınır oluşturan Ukrayna örneği ile askerî-siyasi güvenlik kaygılarını işaret etmiştir. Rusya, Ukrayna'da yaşanan doğrusal olmayan gelişmeler üzerinden Batı karşısında gücünü koruma ve yeniden bir güç olabilmenin arayışı içindedir. Daha sonraki süreçlerde Rusya, Ukrayna üzerinden Batı'ya en az kuvvetle nasıl bir tehdit oluşturabileceğini, düzeni-dengeyi sağlayabilmek için askerî olan-olmayan dolaylı bir savaşın nasıl yürütülebileceğini ve yeniden bir hâkimiyet sağlamak için neler yapabileceğini de göstermiştir.

Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık, aktörel bağlamda Sovyetler'in ve ABD'nin askerî-siyasi rasyonel yaklaşımları ile şekillenmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası tehdit ve güvenlik algısı bağlamında yaşanan gelişmeler, aktörel tutumları da farklı bir çerçeveye sürüklemektedir. Öyle ki bu durum, tehdit ve güvenlik olgusu karşısında “caydırıcılığı” yeniden düşünülmesi gereken teorik bir yaklaşım haline getirmektedir. Çünkü daha önce Soğuk Savaş ekseninde sistemden beslenen tehdit algısı da caydırıcılık hususunda koşullar da farklılaşmaktadır (Gündoğdu, 2016, s. 1-22).

İkinci Soru: “DOSS, bir hiperbolik savaş yaklaşımına dönüşebilir mi?”

Cevap: Soğuk Savaş sonrası askerî düşünce ekseninde Batı'nın eylemlerini tehdit olarak algılayan Rusya, DOSS ile Batı karşısında yeni bir güç (silah) ve caydırıcılık bağlamında gücünü artıran önemli bir strateji geliştirmiştir.

Çünkü bu strateji, stratejik oluşum bağlamında ve operasyonel-taktiksel-stratejik etkileşim bağlamında geçişleri de öngörmeyi de zorlaştırmaktadır. Bir sonraki aşama için önceki aşamayı/aşamaları da belirsiz hale getirmektedir. DOSS bağlamında Rus askerî düşünce sistemi; askerî bağlamda tehdit olarak belirttiği Batı'nın eylemlerine karşı nasıl hareket edilmesi gerektiğini de şekillendirmektedir. Ancak stratejik aşamalar içinde konvansiyonel bir savaşın yani cephe savaşının nasıl sergileneceğini de işaret etmektedir.(Kartapolov, 2015) Konvansiyonel evreye yer vermesine karşın karmaşık bir savaş atmosferi oluşturarak, savaş olgusuna dair algıları dolaylı yöntemlere odaklanmaktadır. Batı'nın tehdit algısını şekillendiren yöntemler, küçük resim ve büyük resmin ayırt edilmesini de zorlaştırmaktadır.

Bu noktada Aron'un Soğuk Savaş döneminde “hiperbolik savaş” yaklaşımını da tekrar hatırlamak gerekir (Aron, 2003, s. 154-157; Aron, 2012, s. 340). Çünkü teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaşanan silahlanma yarışı ve nükleer silahlar bağlamında ortaya çıkan tehdit/güvensizlik olgusu, Soğuk Savaş döneminde savaş eylemini sınırlandırmakta; savaş yaklaşımlarının niteliğini de değiştirmektedir (Aron, 2003, s. 615). Ancak her şeye rağmen aktörlerin silah gücü, Soğuk Savaş döneminde hem tehdit olarak algılanmakta hem de gerçek bir savaş olasılığına karşı güvenlik-denge aracı olarak da kullanılmaktadır. Öyleyse Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi 2014-2015 sonrasında Batı'nın hibrit savaş/tehdit algısını veya Rusya'nın DOSS'unu da “hiperbolik savaş” bağlamında değerlendirmek mümkün olabilir.

Aynı zamanda DOSS, Clausewitz'in "bukalemun" (Mouric, 2015, s. 80) ironisinde belirttiği gibi savaşın ruhuna ilişkin bir değişimin yaşanmasına da dejavu mahiyetinde Soğuk Savaş dönemindeki politik-siyasi savaş kurgusunun tekrar canlanmasına da neden olmaktadır.

Savaş kuramları ve stratejik yaklaşımlar, hâkimiyet-güç olgusunun tehdit ve güvenlik anlayışları ile iç içe değerlendirilmesi gereken bir olgu olduğunu, yüzyıllar önce değerlendirmiştir. Bu olgu, gücün devamlılığı için tüm araçların amaçlar için kullanılacağı yönünde geleceğe dair bir içerik de oluşturmaktadır. Bu bağlamda doğrudan ve dolaylı yöntemlerle bir sürecin inşa edilmesi, stratejik bir oluşumun sergilenmesi, asker-siyasi bir yapılanma ile amaçlar doğrultusunda belirsiz bir savaşın yürütülmesi de önem arz etmektedir. DOSS; "geçmişten bugüne analitik ve parametrik yaklaşımlar" değişse de aynı amaçların devam ettiğini göstermektedir. Öyleyse bir savaş alanı oluşturan aktör, politik savaş-siyasi savaş çerçevesinde de olsa hâlâ benzer aksiyomlarla istenilen sonuca odaklanmaktadır (Clausewitz, çev. 2015, Çalışkan, 2019).

Sonuç olarak, Rusya'nın hibrit savaşı şeklinde analiz edilen veya doğrusal olmayan savaş stratejisi bağlamında değerlendirilen süreç; öncelikle Soğuk Savaş ile özdeş bir sürecin olduğuna dair algının şekillenmesini de beraberinde getirmektedir. 2014-2015'teki Rusya'nın DOSS eylem profili ile siyasi savaş veya politik savaş algısını/olgusunu canlandırmak (tartışılmasına neden olmak); –Batı karşısında Rusya için Rusya karşısında Batı için– adeta Soğuk Savaş'ın da gerçek bir savaş ihtimalinin de devam ettiğini işaret etmektedir. Bu bağlamda doğrusal olmayan savaş stratejisi, siyasi savaşın dolaylı yöntemlerle devam etmesine olanak sağlayan ve Rusya'nın yeniden bir güç/tehdit olarak algılanmasını sağlayan süreci de etkilemektedir (Jasper, 2019, s. 482-484). İşte bu süreç, aktörlerin stratejik kültürlerine ve kodlarına göre hem tehdit algılarını hem de stratejik güvenlik yaklaşımlarını göstermeye müsaittir. Hatta bu süreç, her koşulda rakip güce karşı stratejik yaklaşım biçimine de örnek mahiyetindedir (Dedeoğlu, 2018, s. 147).

Aynı zamanda DOSS, Soğuk Savaş bağlamında (yeniden) savaş (kurgusunu) riskini/tehlikesini/tehdidini canlandırarak, amaçsal-araçsal misyon kazanmakta; nükleer silahların oluşturduğu atmosferin yanında yeni bir blöf aracı haline gelmekte;

hatta karşı tarafın tehdit algısını yeniden şekillendiren ve “denge” için kullanılan stratejik kurgu haline de gelmektedir (Aron, 2003; Waltz, 2008).

Eski bir Rus istihbarat subayı ve Rusya’nın “Dış Politika Savunma Konseyi” üyesi Dmitri Trenin (2018), Soğuk Savaş sonrası 2014-2015’te ortaya çıkan süreci, “Batı’nın Rusya karşıtlığı/düşmanlığı” üzerinden değerlendirmektedir. Çünkü O’na göre, 2014-2015 sonrasında Ukrayna’da yaşanan süreç, henüz sınırları çizilmemiş ve kuralları Batı tarafından keşfedilmemiş önemli bir “oyunu” da kendine has kuralları olan bir “savaş çağını” da yeniden şekillendirmektedir (Trenin, 2018). Bu yorum, Rus DOSS’a dair özet mahiyetinde kabul edilebilir niteliktedir. Ancak bu yorum, askerî-siyasi vb. bağlamlarda çok büyük bir resmi kurgulamak açısından ve geleceğe dair savaş olgusunun/algısının nasıl şekillenebileceğine dair de önem arz etmektedir.

Üçüncü soru: “*DOSS, anlaşılması çok daha zor savaş stratejisine dönüşebilir mi?*”

Cevap: Antik Roma’dan günümüze “*si vis pacem para bellum*” yani “*barış istiyorsan savaşa hazır ol*” cümlesi ile özetlenmektedir (Luttwak, 2001, s. 1-2; Sinovets ve Renz, 2015, s. 11). Bu yaklaşım biçimi, Rusya’nın Batı’nın eylemlerine karşı tehdit algısı ile hareket ettiği ve Rus askerî düşünce ekseninde Rus Silahlı Kuvvetleri’nin eksiklerini bir an önce revize edilmesine yönelik tutumunda görülebilir mahiyettedir. Savaş ve barış kavramları arasındaki bu paradoks; tehdit ve tedbir bağlamında da anlaşılabilir niteliktedir. Çünkü savaşa hazırlık; tehdit olarak algılanmayı da tedbir bağlamında bu hazırlık sürecini veya stratejik yaklaşım biçimini de savunma aracı şeklinde kullanmanıza olanak sağlar niteliktedir.

E. N. Luttwak’a (2001) göre, savaş sahasında doğrudan ilerleyen bir güç, operasyonel-taktiksel seçimler yapmak zorunda kalabilir. İşte bu seçimler, “anlaşılması zor” süreçlere de dönüşebilir. Çünkü hedef doğrultusunda ilerlemek için kullanılan tercihler, sonucu değiştirebilir. Öyle ki daha önceden “bilinen (doğrusal) bir yol” yenilgiye yol açabileceği gibi daha zor ya da “bilinmeyen (doğrusal olmayan) bir yol” tercih edilerek başarı da sağlanabilir (Luttwak, 2001, s. 3-15).

Bu bağlamda Luttwak (2001), adeta stratejinin doğası gereği taktiklerle (tercihlerle) değişebileceğini ve savaş sahasının mantık çerçevesinde anlaşılması zor durumlar ihtiva ettiğinden dolayı stratejilerin de süreci yönlendirebileceğini belirtmektedir.

A. Mumford (2020), bu durumu, “stratejik paradoks” şeklinde açıklamaktadır. Luttwak’ın (2001) yaklaşımı esas alındığında, tüm stratejilerin anlaşılması zordur. Çünkü stratejik paradoks kavramı, belirsizlikleri de karma yapıya sahip bir savaş sahasını da tanımlayabilecek bir kavram niteliğindedir (Mumford, 2020). Ancak bu durum, saldırı halinde olan tarafın nasıl bir strateji ile hareket ettiğini ve bu strateji karşısında savunmaya geçen tarafın nasıl bir önlem geliştirmesi gerektiğini de “büyük bir soruna” dönüştürebilir.

C. S. Gray (1999b), aktörlerin nasıl bir stratejik tutum içinde olduklarını “stratejik kültür” ile ilişkilendirmekte ve stratejilerin “anlaşılması zor bir mantıkla hareket ettiğini” belirtmektedir. Ayrıca davranışsal olarak geçmişten gelen stratejik yaklaşımlarla süreçleri analiz etmenin önemini de vurgulamaktadır (Gray, 1999b, s. 57). Ancak Hew Strachan (2005), stratejiye dair anlaşılmazlığa farklı bir açıdan bakarak, 2000’li yıllarda stratejinin anlamını yitirdiğini belirtmektedir. Çünkü O’na göre strateji; askerî bağlamda önemli bir kavram olmasına rağmen siyasallaşarak farklı bir eğilim içine girmektedir. Strateji, büyük savaşların sona ermesi ile birlikte politika kavramı ile eş değer görülmekte; hatta dış politika tutumu gibi değerlendirilmektedir. Bu durum, dış politikanın askerî bağlamda değerlendirilmesine de olanak sağlamaktadır. Hatta ulus devletler, savaş ilan etme kabiliyeti ortadan kalktığından dolayı da Soğuk Savaş sonrası ulusal güvenliklerini sağlamak ve barışı korumak için çeşitli operasyonlar düzenlemektedirler (Strachan, 2005, s. 33-54).

S. M. Walt (2013) ise, bu durumu, adeta Strachan’ın (2005) strateji-politika-güvenlik ilişkisi üzerinden ulusal ve uluslararası (veya küresel) güvenlik bağlamında ABD’nin tutumu üzerinden değerlendirmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanması için ABD’nin farklı coğrafyalarda barışı tesis etme çabasını eleştiren Walt; bu çabanın uluslararası güvenlik bağlamında değerlendirilmesini dahi bir “güvenlik sorunu” şeklinde tanımlamaktadır (Walt, 2013).

Bu güvenlik yaklaşımı, Rusya’nın askerî düşünce sisteminde ve siyasi yaklaşımlarında da eleştirilmektedir. Hatta Rusya, askerî-siyasi bağlamda Batı’nın eylemlerini de yöntemlerini de tehdit olarak algılamaktadır. Rusya, tüm bu eleştirilerine rağmen 2014-2015 yıllarında Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma bölgesinde doğrusal olmayan bir savaş stratejisi ile bir savaş sahası kurgulamış ve aktör olarak asimetrik bir yaklaşımla askerî-siyasi operasyonlar gerçekleştirmiştir.

Ancak askerî-siyasi vb. birçok perspektiften beslenen strateji olgusu, asimetri çerçevesinde doğrusal olmayan savaş yaklaşımı ile stratejik öngörülerini de zorlaştırmaktadır. Çünkü stratejik-operasyonel-taktiksel aşamalar, konvansiyonel savaş stratejisi anlayışına dönecek kadar etkili olmakla birlikte, beklenmeyen bir şekilde aktörün asıl amacını göz ardı etmemize de neden olmaktadır. Bu noktada, kurgusal tehdit bağlamında DOSS'un nasıl anlaşılması gerektiğine dair bir amaç-araç etkileşimi anlam kazanabilir. Çünkü Rusya ve DOSS; stratejik-operasyonel-taktiksel kurgu ile tehdit olarak algılanmış, tehdit olarak algıladığı Batı karşısında etki alanı oluşturmuş ve anlaşılması zor stratejik kurgu ortaya çıkarmıştır. Aktörel konumu itibari ile Rusya, asimetrik yaklaşımları ile Batı ekseninde flu bir atmosfer oluşmasına da olanak sağlamıştır. Batı literatüründe askerî pratiği destekleyen parametreler öne çıkartılarak, asimetrik sinerji ile Batı'yı tehdit eden DOSS şekillendirilmiştir. Nihayetinde öngörülemeyen bu stratejinin bünyesinde konvansiyonel bir savaş evresine yer veren teorik ve doktrinsel yaklaşımlar olduğu da yeteri kadar değerlendirilmemiştir.

SONUÇ

Doğa ile savaş halinde olan insanların kendilerini var edebilmeleri ve diğer insanlara karşı varlık mücadelesi sergilemeleri ile birlikte savaş; yalnızca doğadaki mücadele gibi güçlü olanın kazanmadığı aynı zamanda savaşın koşullarını ve nasıl yürütüleceğini bilenlerin kazandığı şekle dönüşmüştür. Savaş olgusu, adeta savaşın matematiğini ortaya koyan toplumların geliştirdikleri bir strateji çerçevesinde şekillenmiştir. Öyle ki geçmiş dönemlerdeki savaş yaklaşımları; savaşı modelleyen bir yaşam mücadelesinin nasıl gerçekleşeceğini, bu mücadele içindeki aktörlerin öngörülebilir hareketlerini, zaman ve mekân analizleri de sunmaktadır.

Savaşan toplumların üstünlük mücadelesi, güç unsurunun ve güce bağlı olarak gelişen rekabet algısı, gücün tehdit olarak algılanması, hâlâ güncelliğini korumaktadır. Var olma mücadelesi yanında başka gücü tehdit olarak gören aktörler, savaşı bir hegemonya sağlama süreci olarak anlamlandırmaya ve alan hâkimiyeti sağlama mücadelesine devam etmektedir. Temelde tek bir hâkim gücün yani lider gücün alanları yönetebilmesi ve hegemonya oluşturma süreci; savaşın nedenselliğine dair geçmişten bugüne cevap olarak görülebilir.

Savaş; yalnızca güçlü olanın kazandığı bir doğa ile birey mücadelesi dışında, akılcı ve öngörülebilir sonuçları açısından bir strateji geliştirme çabasıdır. Ancak savaş, zamanla karşılıklı güçlerin mücadelesi olarak görüldüğü süreçlerde süreklilik arz etmiştir. Var olma mücadelesi; geçmişte savaşmayı, birey ve toplumlara kaçınılmaz bir eylem olarak öğretmektedir. Ancak devletler, savaşmak için nasıl bir güç oluşturulması gerektiğini ve savaşların nasıl yürütüleceği hususunda önemli çıkarımları, savaşlarda üstünlük sağlanan araçlarda görmektedir. Bu üstünlük, aynı zamanda savaş sahasında aldatmaya yönelik taktikler gibi savaş olgusuna sis katmaktadır.

Savaş ve strateji olgusunu değerlendirmeye çalıştığımız ilk bölümde, savaş olgusunun nedensellik ilişkisi içinde nasıl şekillendiği ve üçayaklı “güç, tehdit ve tedbir” mekanizmasını ağırlık merkezi olarak değerlendiren savaş anlayışlarının-yaklaşımların da stratejiyi olgunlaştırdığı görülebilir. Doğa halinden uluslararası sisteme, gerek bireyin gerekse aktör devletin asıl amacı; çatışmacı veya savaş hali ile güç konumunu korumak istemesine odaklıdır. Aktör, var olanı korumak veya yeniden varlık oluşturabilmek için de savaş halinde olabilir. Eşit ve bağımsız

devletlerin birlikteliğine yönelik bir sistemin inşa edilmeye çalışılması, savaşları sonlandırmamıştır. Ancak bu inşa süreci, gücün devamlılığını sağlamak isteyen aktörler için savaştan bir barış sürecinin inşa edilebileceğini de diplomasi-caydırıcılık vb. araçlarla gücün-konumun korunabileceğini de işaret etmiştir.

Ancak siyasallaşan savaş ve strateji olgusu; politik bir amacın sağlanması için savaşın nasıl bir araç haline getirilebileceğini ve akabinde savaş eylemine nasıl sis katılacağını da öğretmiştir. Amaç-arac ilişkisi içinde savaş ve strateji olgusu, geçmişten bugüne dinamik ve çelişkili yapısını korumaktadır. Çünkü neden-sonuç ilişkisi içinde dahi olsa “savaş ve strateji” olgusu, yeni parametrelerle tanımlanmaya çalışılmaktadır. Modern savaşlara doğru savaş ve strateji olgusunu anlamlandırmaya çalışanlar; savaş algısının savaş tehdidine dönmesi sonrasında, savaş-barış ikilemi ile teoride ve pratikte savaşın matematiğini yeniden sorgulamaktadırlar. Uluslararası sistem ve sistemin devamlılığını sağlayan sorunlar ile çıkarımlar; sistemin içinde yer alan aktörlerin güç ve hâkimiyet sağlama çabalarını da şekillendirmektedir. Ancak uluslararası politikanın çatısı da savaş olgusunun yarattığı tahribat üzerinden çizilmektedir. Güç savaşına giren aktörler, hem varlıklarını hem gücünü hem de güvenliklerini korumak için de sistemsal stratejik yaklaşımlar sergilemek zorunda olduklarını öğrenmişlerdir. Denge içinde denge sağlamaya çalışan aktörler, asıl amaçlarını sağlamak için “stratejik bir tutum sergileyerek” süreci şekillendirmeye odaklı hale de gelmektedirler.

Bu doğrultuda çalışmamızda, geçmiş dönemden moderne savaş ve strateji olgusunun doğası gereği doğrusal olmayan bir karakterde olduğu tespit edilmiştir.

Ancak Soğuk Savaş dönemi; gücün, rekabet ve silah üzerinden değerlendirildiği bir dönem olarak önem arz etmektedir. Aynı zamanda Soğuk Savaş dönemi, savaş tehdidine karşı aynanın karşısında birbirine bakarak, tehdit ve tedbir geliştirmeye çalışan aktörlerin savaşı şeklinde de algılanabilir.

Caydırıcılık üzerine inşa edilen güç ve savaş algısı; aktörlerin davranışlarını kontrol altına almakta ancak diğer taraftan hem çatışma ortamında var olabilmek hem de gerçek bir savaş olasılığına karşı güvende olabilmek için savaş yöntemlerini yeniden siyasallaştırmaktadır. Ancak savaş tehdidine karşı amaç-arac etkileşimi bağlamında strateji, geçmiş dönemdeki yaklaşımlardan modern yaklaşımlara kaçınılmaz algılarla ve doğrusal olmayan yaklaşımlara açık şekilde devam

etmektedir. Bu bağlamda, günümüzde savaş kavramının tanımlanma sürecinin zaman-mekân ve metodolojik açıdan tartışmalı bir şekilde devam ettiğini de belirtmek olanaklıdır.

Soğuk Savaş sonrası savaşın ağırlık merkezi olan aktör devletin dışında farklı aktörleri de öne çıkaran savaş yaklaşımları, dolaylı savaş yöntemlerini ve vekil unsurlarla-terörizmin ortaya çıkarttığı güvenlik algısını da karmaşayı da beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan savaş tanımları, “nasıl bir savaş” sorusuna net cevaplar verilmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle ABD’de meydana gelen 9/11 terör saldırıları ve farklı coğrafyalarda cereyan eden bölgesel çatışmalar, bu karmaşık savaş durumunun anlaşılmasını daha da zorlaştırmaktadır. Böylece savaş ve çatışma ortamına yönelik değişen yaklaşımlar ile aktörel stratejik tutumları farklı bir şekilde değerlendiren analitik bakış açıları, savaş tanımlarının dolaylı yöntemler üzerinden şekillenmesine de neden olmaktadır. Öyle ki savaşın doğası, savaşın niteliği ve “yeni aktörler” ile birlikte hangi amaçların gerçekleştirilmeye çalışıldığı; eski ve yeni savaş olgusu tartışmalarına dönüşmektedir. Savaşların dönüşümü yaklaşımı, sınırsız savaşın nasıl olacağını ve aktörlerin asimetrik yaklaşım biçimini de özetlemektedir. Tüm bu tanımlamalar ve yaklaşım biçimleri, özü itibari ile savaşın doğasını değiştiren doğrusal olmayan gelişmelere odaklıdır. Ancak Soğuk Savaş sonrası savaş tanımlamalarında son nokta, “hibrit savaş” tanımı ekseninde şekillenmektedir. Bu doğrultuda hibrit savaş, teorik olarak savaş sahasındaki kuvvetler üzerinden modellenmesine rağmen tanım itibari ile karmaşık bir savaş anlayışının gelişmesine de olanak sağlamaktadır.

2014’te Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi ile başlayan ve akabinde (2014-2015) Doğu Ukrayna-Donbass’ta şekillenen kriz süreci, “nasıl savaş” sorusu ile birlikte aktör devlet Rusya’nın doğrusal olmayan savaş stratejisini de sorgulamamıza neden olmuştur. Çalışmamıza ilişkin kuramsal-kavramsal temellendirme sonrasında, DOSS’a dair stratejik oluşum açısından ve durum-vaka analizleri doğrultusunda aşağıdaki bazı sonuçları belirtmek olanaklıdır.

Savaş sahasında savaşa yön veren tüm gelişmelerin stratejik-operasyonel-taktiksel düzeyde aldatma üzerine inşa edildiği, Rusya’nın algı operasyonları ile şekillendirdiği askeri-siyasi operasyonların stratejik başarı şeklinde kabul edilebilir olduğu; görülmüştür. Bu doğrultuda, tartışmaya açık olmakla birlikte geçmişte

(1991-2014'te) yaşanan tüm gelişmelerin ve ilişkilerin (2014-2015'te) ortaya çıkan operasyonları desteklediği; sonucuna ulaşmıştır.

Ayrıca vaka analizi doğrultusunda DOSS'un Rus askeri düşünce ekseninden beslendiği de görülmektedir. Askeri pratiğe yön veren stratejik aşamalarda, bu durum belirgin bir şekilde yer almaktadır. Bu bağlamda, başta Gerasimov (2013) doktrini ve doktrine ilişkin Rus askeri düşünsel geçmişin de etkili olduğu ifade edilebilir. Yeni nesil savaş-NGW teorisinde ve yeni tip savaş-NTW modelinde yer alan yaklaşımlar ile stratejik aşamalar; durm-vaka analizlerinde belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Chekinov ve Bogdanov'un (2013) NGW teorisi, asimetri kavramı üzerinden şekillendiğinden dolayı DOSS'un kurgusal düzeni ve ortaya çıkarttığı etki alanı için önemlidir. Özellikle Kartapolov'un (2015) NTW modeli, 2015 yılı itibari ile ortaya çıkmasından dolayı adeta 2014-2015'teki Kırım ve Doğu Ukrayna-Donbass çatışma sürecini işaret etmektedir. Ancak NTW'nin konvansiyonel savaş evresine de geçen bir model olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Çalışmamızda; literatürde yer alan Rus hibrit savaşına ilişkin hibrit savaş modelinin, kaynak olarak gösterilen Hoffman'ın (2007) teorik kurgusu dışına çıkarak olağanüstü bir şekilde genişletilmiş olduğu görülmüştür. Gerek savaş sahasında gerekse savaş sahası dışında kullanılan tüm aldatmaya yönelik parametrelerin yanlış değerlendirildiği ve bu doğrultuda düzenli-düzensiz kuvvetlerle birlikte savaş sahasında öne çıkan tüm doğrudan-dolaylı yöntemlerin de hibrit savaş kapsamında değerlendirilmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamızda DOSS, teorik-pratik analitik bir yaklaşımla ve stratejik (nedensellik) amaç-araç ilişkisi içinde değerlendirilmiştir. Nihayetinde “savaş ve strateji” olgusunun doğası gereği doğrusal olmadığı ve dolayısıyla operasyonel-taktiksel açıdan Hoffman'ın (2007) hibrit savaş modelinin de yeni olmadığı; kanısına varılmıştır. Bu bağlamda DOSS, hibrit savaş modelini de içine alan “üst bir strateji” şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca hibrit savaş modeliyle ortaya çıkan Rus hibrit savaş portresinin Batı'daki tehdit algısını şekillendirdiği ve bu modelin genişletilerek DOSS'a dair etki alan(lar)ı oluşturduğu da tespit edilmiştir. Bu tespitler doğrultusunda, 2014-2015 Ukrayna krizi sürecinde, Batı ekseninde Rusya'nın yeniden aktör ve tehdit olarak algılanmasını sağlayan kurgunun “DOSS” olduğu, sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuç, DOSS tehdidi şeklinde de belirtilebilir. Ancak Rusya'nın yeniden tehdit olarak algılanması sağlayan sürecin Batı'nın süreci yorumlarken ortaya çıkan sorunlar üzerinden şekillendirdiği kanısına da varılmıştır. Bu durum, DOSS'un etki alanını da artmaktadır. Ayrıca operasyonel-taktiksel tehdit olarak algılanan DOSS, küçük bir resim ortaya çıkarmaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrası Batı'nın eylemlerine karşı Rusya'nın DOSS ile Batı'ya ve dolayısıyla uluslararası sisteme mesaj gönderdiği de tartışılabilir niteliktedir.

Bu bağlamda DOSS; ulusal ve uluslararası güvenlik için yapısal olarak tehdit arz etmektedir. Çünkü bu strateji; Rusya'yı yeniden bir güç haline getirmekte hatta asimetrik ve belirsiz bir savaş atmosferi ile Batı'ya Rusya ile işbirliği tercihini de sunmaktadır. Aksi takdirde, Rusya'nın Batı ile savaşmak zorunda olduğunu da dolaylı bir şekilde göstermektedir. Aslında Weissmann'ın (2019) aktör devleti merkeze alan yaklaşımı ve senaryo analizi; 2014-2015'te Batı ekseninde "Ukrayna krizi" olarak belirtilen krizi, daha geniş bir perspektiften okumamıza da olanak sağlamaktadır. Öyle ki DOSS'u Rusya'nın operasyonel-taktiksel tutumu üzerinden okuduğumuzda, dar bir perspektifle güvenlik algılarını, küçük resim tuzağına da çekmektedir. Ancak DOSS, savaş ve barış paradoksuna dönüşme ihtimali olan ve büyük bir resim üzerinden anlaşılması gereken mesajlar da barındırmaktadır. Çünkü DOSS, "güç ve denge" sağlamak için geçiş aracı olarak kullanılabilecek yöntemleri de ihtiva etmektedir.

DOSS; büyük resmin içinde küçük resimleri barındırdığından dolayı büyük resmin içindeki küçük resim(ler)i küçük resim içindeki büyük resmi de görmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak bu doğrultuda sonuçları, resimler arasında bağ kurarak anlamak gerekmektedir. Çünkü DOSS ile nasıl bir amacın şekillendirilmeye çalışıldığı anlaşılmalı istenirse, sadece küçük resimde görünen parametreler bir tehdit algısı ortaya çıkarsa da büyük resimdeki amacın (kurgunun veya tehdidin) anlaşılması daha önemlidir. Belki de DOSS, niteliksel olarak Rusya'nın matruşkası gibi değerlendirilmesi gereken ve en nihayetinde nasıl bir sonucun ortaya çıkacağı merak konusu olan stratejik yaklaşım biçimi gibi de değerlendirilebilir niteliktedir.

Ancak matruşka ile DOSS'un önemli bir farkını da ayırt etmek gerekir. Çünkü matruşkada küçülen iç içe geçmiş bir arayış söz konusu iken DOSS'da durum farklıdır. DOSS, stratejik kurgu ve doktriner bağlamda etkileşimli ve geriden

beslenen bir stratejidir. Stratejik kurguda, önceki ve sonraki hamlenin birbiriyle bağlantılı olduğunu da görmek mümkündür. DOSS'a dair kurguda, amaç-araç ve araç-amaç ilişkisini şüpheli bir yaklaşımla sorgulayarak, doğru bir şekilde görmek gerekebilir.

DOSS'taki matruşka görünümü; diğer operasyonel-taktiksel tüm hamlelerle iç içe geçmiş (katmanlaşmış) aynı zamanda büyüyerek devam eden bir şekilde hatta ilk hamleyi de son hamleyi de içinde barındıran stratejik bir formda tasarlanmış olabilir. Ancak katmanlaşan sadece hamleler ya da stratejik aşamalar değildir. Kullanılan askerî yöntemler de askerî olmayan yöntemler de tehdit oluşturabilir ve bu tehditler de katmanlaşarak tüm stratejinin tehdit olarak algılanmasını sağlayabilir.

Rusya, DOSS kurgusu ile Batı ile hesaplaşmanın süreceğini ve DOSS'u istediği amaçlar doğrultusunda araç haline dönüştüreceğini de adeta işaret etmektedir. Yani DOSS, Rusya'nın tehdit/güvenlik algısı devam ettiği sürece "büyük bir soruna" hatta güvenlik sorununa da dönüşebilir.

Çünkü DOSS; amaç-araç etkileşimi bağlamında asimetrik yaklaşımla hareket etmektedir. Aşamalı olarak amacını sağlayamadığı takdirde, yeniden koşulları hazırlayarak, hedefleri doğrultusunda karşı tarafı yönlendirebilecek stratejik oluşum gibi de hareket edebilir. Böylece dinamik ve yeniden şekillenmesi muhtemel bir savaş karakteri senaryosuna da dönüşebilir.

DOSS, tehdit algısı oluştururken aynı zamanda tedbir olgusuna da dönüşebilir. Çünkü asimetrik bir yaklaşımla zayıflık-güçsüzlük şeklinde algılandığında karşı tarafın asıl amaçları anlamasını da zorlaştırabilir. Ayrıca istenilen amaçlar doğrultusunda işlevsel olmaya devam ederek, bir belirsizlik ortamı ile karşı tarafın beklemediği hamleleri de gösterebilecek bir savaş anlayışına da dönüşebilir.

Clausewitzyen bir yaklaşımla doğrusal olmayan savaş stratejisinin gelecekteki kurgusu; "savaşın gerçek sisini" anlamak ve bu doğrultuda DOSS'un nasıl bir etki alan(lar)ı oluşturduğu ile ilgilidir.

Ayrıca cephe hatlarını keskinleştiren ve açıkça şiddetli bir savaşa dönüşme eğilimi de görülen "doğrusal olmayan savaşın" nasıl olacağı, çok kapsamlı tartışmaları da beraberinde getirecektir. Konvansiyonel evre ile birlikte bu savaş tablosunun yani "doğrusal olmayan savaşın" stratejik zaferi sağlamak için gelişerek

ve genişleyerek ilerleyeceğini de etki alan(lar)ını artıracakını da öngörmek olasıdır. Hatta bu stratejik alan genişlemesinin –önemli bir evreye– dönüşebileceğini kurgulamak da realist bir yaklaşım şekli olabilir.

Batı; DOSS’u yeniden değerlendirerek, Rusya’nın strateji içinde strateji geliştirdiği operasyonel-taktiksel asimetrik yaklaşımını farklı açılardan değerlendirmelidir. DOSS’u yeniden değerlendirirken tersten okuması gerektiğini de göz ardı etmemelidir. Çünkü DOSS ile Rusya, 2014’te daha önce Batı’nın öngöremediği ve kurgusal açıdan anlaşılması zor bir savaş yaklaşımı sergilemiştir.

Sonuç olarak; çalışmamıza konu olan doğrusal olmayan savaş stratejisinin savaş kuramları ile strateji-güvenlik çalışmalarına ve ilgili alanlara katkı sağlayacağı/tartışma alan(lar)ı oluşturacağı da ümit edilmektedir. Çünkü DOSS, askerî strateji, bir savaş tanımı, savaş ve mücadele bağlamında stratejik yaklaşım biçiminde de algılanabilir...

Ancak bir düşmanı veya karşı tarafın stratejik yaklaşımını anlayabilmek için yaşanan gelişmeleri, gerek savaş sahasında gerekse savaş sahası dışında anlamak gerekmektedir. Bu bağlamda bir stratejinin geçmişten nasıl beslendiği de geleceğe dair nasıl bir etki alanı oluşturmak için tasarlandığı da önemlidir. Stratejik analiz, aşamalar arasında geçişler ile birlikte stratejiye dair öngörülemeyen faktörlerin olabileceği hatta taktiksel süreçlerin yanıltabileceği ihtimalleri de değerlendirerek gerçekleştirilmelidir. Çünkü düşmanın ya da karşı tarafın ne amaçladığını, bu amaç için kullandığı araçların amacına ulaşmak için kullanıldığını da unutmamak gerekir. Ancak stratejik düzeyde bir tahlil; “araçlara odaklanarak amacın yani asıl tehdidin ne olduğunu” unutmamıza da neden olabilir. İşte bu noktada tahlilin odak veya ağırlık merkezi, savunma bağlamında sadece araçlar üzerinden bir tehdit algısı ile hareket etmemize ve düşmanın araçlarla amacını manipüle ederek asıl amacını gerçekleştirmesine de zemin hazırlayabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, S. A. (2012). Strateji ve Güvenlik Kavramları. Mustafa Aydın ve A. Haluk Atalay (Ed.), *Strateji ve Güvenlik*, (s. 2-20) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Adamsky, D. (2015, Kasım). Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy. *Ifri Security Studies Center Proliferation Papers* 54. Erişim adresi: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdfsk>
- Akad, M. T. (2003). *Strateji Üzerine*, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Akçadağ Alagöz, E. (2019). Stratejik Kültür Perspektifinden Kuzey Kore'nin Nükleer Programı. *Uluslararası İlişkiler*, 16(61), 111-126. doi: 10.33458/uidergisi.541541
- Akgül, P. (2021). Questioning the Effectiveness of the EU's European Neighbourhood Policy: A Case of Ukraine. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 4(1), 18-32. doi: 10.51763/uid.877630
- Akman, H. (2014). Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu. *Turkish Studies*, 9(1), 1-20. doi: 10.7827/TurkishStudies.6474
- Aliyev, N. (2020). Determinants of Russia's Political Elite Security Thought: Similarities and Differences between the Soviet Union and Contemporary Russia. *Problems of Post-Communism*, 67(6), 467-477. doi: 10.1080/10758216.2019.1689827
- Allison, R. (2014). Russian 'deniable' intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules. *International Affairs*, 90(6), 1255-1297. doi: 10.1111/1468-2346.12170
- Amos, H. (2014, 23 Şubat). Ukraine crisis fuels secession calls in pro-Russian South. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/23/ukraine-crisis-secession-russian-crimea>
- Amos, H., ve Salem, H. (2014, 02 Mayıs). Ukraine clashes: dozens dead after Odessa building fire. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/-02/ukraine-dead-odessa-building-fire>
- Anderson, J., ve Albini, J. L. (1999). Ukraine's SBU and the New Oligarchy. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 12(3), 282-324. doi: 10.1080/088506099305043
- Andriewsky, O. (2015). Towards a Decentred History: The Study of the Holodomor and Ukrainian Historiography. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 2(1), 17-52. doi: 10.21226/T2301N

- Applebaum, A. (2022, 08 Mayıs). Holodomor-Ukrainian History. *Encyclopedia Britannica*. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/event/Holodomor>
- Aquinas, T. (2017). *Summa Theologiae (Theologica)*, Kevin Nnight, (Çev.), Online edition. Erişim adresi: <https://www.newadvent.org/cathen/14663b.htm>
- Arends, J. F. M. (2009). Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(22), 3-33. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/issue/39268/462427>
- Arıboğan, D. Ü. (2019). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi Tarihsel Gelişim*, İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Aron, R. (1969). The Evolution of Modern Strategic Thought. The Adelphi Papers, 9(54), 1-17. doi: 10.1080/05679326908448124
- Aron, R. (2003). *Peace and War: A Theory of International Relations*, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Aron, R. (2012). Clausewitz et notre temps. *Études internationales*, 43(3), 339-370. doi:10.7202/1012810ar
- Arslan, A. (2021). *Hibrit Savaş: Rusya'nın 2014 Yılı Ukrayna Müdahalesi*, 1. Baskı, İstanbul: Efe Akademi.
- Aşçı, B. (2013). Yeni Nesil Savaş: Psikotronik Silahlar. *21. Yüzyıl Dergisi*, (49), 51-55. Erişim adresi: https://www.academia.edu/9671515/Yeni_Nesil_Sava%C5%9F_Psikotronik_Silahlar
- Aslan, S. (2009). Küreselleşmenin Ulus Devletlere Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 289-296. Erişim adresi : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/-issue/4767/65565>
- Aslıhan Turan, A. (2015). Niccolò Machiavelli. Erhan Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 83-101) içinde. Ankara: Adres Yayınları.
- Atay, M. (2002). Rusya Gizli İstihbarat Servisleri: KGB'nin Kısa Tarihi. *Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel*, 8(2), 309-328. Erişim adresi: <https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/309-328%20mehmet%20atay.pdf>
- Bajarunas, E., ve Kersanskas, V. (2018). Hybrid threats: analysis of content, challenges posed and measures to overcome. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 16(1), 62-70. doi: 10.2478/lasr-2018-0006
- Baki, M. P. (2015). Antoine Henri de Jomini. Erhan Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 165-182) içinde. Ankara: Adres Yayınları.

- Balaban, M., Volyanyuk, O., Dobrovolska, C., Balaban, B., ve Maiorov, M. (2017). *Donbass in Flames: Guide to the Conflict Zone*, Alina Maiorova (Ed.), Artem Velychko, Christina Dobrovolska, Svitlana Kemblowski, Anna Shargorodskaya, Andrii Gryganski ve Max Alginin (Çev.), Lviv: Security Enviroment Research Center “Prometheus”. Erişim adresi: <https://prometheus.ngo/donbas-v-ogni>
- Ball, J. (2019). What is Hybrid Warfare?. *Global Security Review*. Erişim adresi: <https://globalsecurityreview.com/hybrid-and-non-linear-warfare-systematically-erases-the-divide-between-war-peace/>
- Balmforth, R. (2010, 11 Ocak). Where did Ukraine's Yushchenko go wrong?. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-election-yushchenko-idUS-TRE60A2ZM20100111>
- Banasik, M. (2016a). Russia’s Hybrid War in Theory and Practice. *Journal on Baltic Security*, 2(1), 157-182. Erişim adresi: <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/9632/Miros%20aw%20Banasik-1.pdf?sequence=1>
- Banasik, M. (2016b). A Changing Security Paradigm. New Roles for New Actors – The Russian Approach. *Connections*, 15(4), 31–43. doi: 10.11610/Connections.15.4.02
- Bartles, C. K., ve McDermott, R. N. (2014). Russia’s Military Operation in Crimea. *Problems of Post-Communism*, 61(6), 46-63. doi: 10.2753/PPC1075-8216610604.2014.110-83050
- Bassford C. (1994b). John Keegan and the Grand Tradition of Trashing Clausewitz: a Polemic. *War in History*, 1(3), 319-336. doi: 10.1177/096834459400100305
- Bassford, C. (1993, Şubat). *Jomini and Clausewitz: Their Interaction. An edited version of a paper presented to the 23rd Meeting of the Consortium on Revolutionary Europe at Georgia State University* (Vol. 26). Erişim adresi: <http://www.clausewitz.com/CWZHOME/Jomini/JOMINIX.htm>
- Bassford, C. (1994a). *Clausewitz in English: The Reception of Clausewitz in Britain and America, 1815-1945*, New York: Oxford University Press. Erişim adresi: <https://www.clausewitzstudies.org/readings/Bassford/CIE/TOC.htm>
- Beaufre, A. (1965). *An Introduction to Strategy: With Particular Reference to Problems of Defense, Politics, Economics, and Diplomacy in the Nuclear Age*, London: Faber & Faber. Erişim adresi: <https://books.google.com.tr/books?id=EJ4rAAAAYAAJ&q>
- Bebler, A. (2014). Freezing a Conflict: The Russian—Ukrainian Struggle over Crimea. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 8(3), 63-73. doi: 10.1080/23739770.2014.11446603

- Beriş, H. E. (2019). Modern Devlet Kuramının Doğuşunda Niccolò Machiavelli'nin Rolü ve Etkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 52(4), 1-23.
- Berkebile, R. E. (2018). Military Strategy Revisited. A Critique of the Lykke Formulation. *Military Review*, [Çevrimiçi özel makale]. Erişim adresi: <https://www.armyupress.army.mil/journals/military-review/online-exclusive/2018-ole/may/military-strategy/>
- Berzins, J. (2014). Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. Policy Paper, National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research, No: 2. Erişim adresi: <https://www.sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>
- Berzins, J. (2015). Russian New Generation Warfare is Not Hybrid Warfare. Artis Pabriks ve Andis Kudors (Ed.), *The War in Ukraine: Lessons for Europe*, (s. 40-51) içinde. Riga: The Centre For East European Policy Studies, University of Latvia Press.
- Berzins, J. (2020). The Theory and Practice of New Generation Warfare: The Case of Ukraine and Syria. *The Journal of Slavic Military Studies*, 33(3), 355-380. doi: 10.1080/13518046.2020.1824109
- Beyerchen, A. (1992). Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War, *International Security*, 17(3), 59-90. doi: 10.2307/2539130
- Biersack, J., ve O'Lear, S. (2014). The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: narratives, identity, silences, and energy. *Eurasian Geography and Economics*, 55(3), 247-269. doi: 10.1080/15387216.2014.985241
- Bilener, T. (2007). Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar. *Karadeniz Araştırmaları*, (13), 115-132. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/106127>
- Birdişi, F. (2017). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, 3. Baskı (Güncellenmiş ve Genişletilmiş), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Black, P., ve Pleitgen, F. (2014, 27 Şubat). Russia flexes military muscle as tensions rise in Ukraine's Crimea region. *CNN International Archieve*. Erişim adresi: <https://edition.cnn.com/2014/02/26/world/europe/ukraine-politics/>
- Blank, S. (2015, 03 Temmuz). The Slow Mobilization Toward War With Putin. *Newsweek*. Erişim adresi: <http://www.newsweek.com/slow-mobilization-toward-war-putin-349765>
- Blank, S. (2019). Putin's 'Asymmetric Strategy': Nuclear and New-Type Weapons in Russian Defense Policy. Glen E. Howard ve Matthew Czekaj (Ed.), *Russia's Military Strategy and Doctrine* (s. 251-301) içinde. Washington: The Jamestown Foundation.

- Boisvert, N. (2022, 20 Ocak). Russia could be on the brink of invading Ukraine. Here's what might happen next. *CBC News*. Erişim adresi: <https://www.cbc.ca/news/politics/-russia-ukraine-invasion-explained-1.6320594>
- Boot, M. (2013). The Evolution of Irregular War: Insurgents and Guerrillas From Akkadia to Afghanistan. *Foreign Affairs*, 92(2), 100-114. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/-stable/23527460>
- Booth, K. (2001). New Wars for Old. *Civil Wars*, 4(2), 163-170. doi: 10.1080/136982 40108402474
- Borger, J., ve Luhn, A. (2014, 17 Nisan). Ukraine crisis: Geneva talks produce agreement on defusing conflict. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world-/2014/apr/17/ukraine-crisis-agreement-us-russia-eu>
- Bozkurt, G. S. (2006). Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler. *Karadeniz Araştırmaları*, 9(9), 151-167.
- Brinton, C., Craig, G. A., ve Gilbert, F. (2007). Jomini. Edward Meade Earle (Ed.), Selma Koçak (Çev.), *Modern Stratejinin Ustaları: Machiavelli'den Hitler'e Kadar Askeri Düşünce*, (s. 119-134) içinde. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Brown, J. (2018). An Alternative War: The Development, Impact, and Legality of Hybrid Warfare Conducted by the Nation State. *Journal of Global Faultlines*, 5(1-2), 58–82. doi: 10.13169/jglobfaul.5.1-2.0058
- Budjeryn, M. (2015). The Power of the NPT: International Norms and Ukraine's Nuclear Disarmment. *The Nonproliferation Review*, 22(2), 203-237. doi: 10.1080/10736700-.2015.1119968
- Bukkvoll, T. (2011). Iron Cannot Fight¹ – The Role of Technology in Current Russian Military Theory. *Journal of Strategic Studies*, 34(5), 681-706. doi: 10.1080/01402390.2011.601094
- Bunde, T., ve Oroz, A. (2015). *Munich Security Report 2015*. Munich: Munich Security Conference Foundation. Erişim adresi: https://securitydelta.nl/media/com_hsd/report/116/document/MunichSecurityReport-2015.pdf
- Bunker, R. J. (2000). Unrestricted Warfare: Review Essay I. *Small Wars & Insurgencies*, 11(1), 114-121. doi: 10.1080/09592310008423265
- Bunn, M. E., Manzo, V. A. (2011). Conventional Prompt Global Strike: Strategic Asset or Unusable Liability?. *National Defense University Washington DC, Institute for National Strategic Studies-INSS*, SF No.263, 1-25. Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA546381.pdf>

- Burgsdorff, E. K. V. (2015). The Euromaidan Revolution in Ukraine: Stages of the Maidan Movement and Why They Constitute a Revolution. *Inquiries Journal*, 7(2), 1-3. Erişim adresi: <http://www.inquiriesjournal.com/articles/986/3/the-euromaidan-revolution-in-ukraine-stages-of-the-maidan-movement-and-why-they-constitute-a-revolution>
- Burlakova, V. (2014, 11 Haziran). The Chronicles of Dignity. *The Ukrainian Week*. Erişim adresi: <https://ukrainianweek.com/Society/115466>
- Büyükakıncı, E. (2015). John A. Vasquez. *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 575-620) içinde. Ankara: Adres Yayınları.
- Buzar, S. (2020). The Principle of Double Effect and Just War Theory. *Philosophia*, 48(4), 1299-1312. doi: 10.1007/s11406-020-00209-2
- Calhoun, M. T. (2011). Clausewitz and Jomini : Contrasting Intellectual Frameworks in Military Theory. *Army History*, (80), 22-37. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26296157>
- Cartwright, M. (2020, 17 Mart). Hundred Years' War. *World History Encyclopedia*. Erişim adresi: https://www.worldhistory.org/Hundred_Years'_War/
- Chandler, A., ve Morrison, S. (2014, 15 Mart). As Crimea Votes to Join Russia, Ukrainian and Russian Troops Head Toward Border. *The Atlantic*. Erişim adresi: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/03/50000-people-gather-moscow-protest-russian-intervention-ukraine/359210/>
- Charron, A. L. (2012). "Through the National Lens": Nationality, Territory, and the Formation of "Crimean-Russian" Identity (Doktora tezi, University of Kansas, Lawrence). Erişim adresi: <https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/10870>
- Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A. (2010). Asimmetrichnyye deystviya po obespecheniyu voyennoy bezopasnosti Rossii. *Voyennaya Mysl'*, (3), 13-22. Erişim adresi: <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2010-vm/10291-asimmetrichnye-dejstvija-po-obespecheniju-voennoj>
- Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A. (2011). Geopolitika i Bezopasnost'. *Voyennaya Mysl'*, (6), 3-13. Erişim adresi: <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2011-vm/10366-geopolitika-i-bezopasnost-17>
- Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A. (2012a). Strategicheskoye Sderzhivaniye i Natsional'naya Bezopasnost' Rossii. *Voennaya Mysl'*, (3), 11-20. Erişim adresi: <https://vm.ric.mil.ru/Nomera/item/117384>
- Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A. (2012b). Nachal'nyye periody voyn i ikh vliyaniye na podgotovku strany k voyne budushchego. *Voennaya Mysl'*, (11), 14-27. Erişim adresi: <https://vm.ric.mil.ru/Nomera/item/117376>

- Chekinov, S. G., Bogdanov, S. A. (2013). The Nature and Content of a New-Generation War. *Military Thought*, 22(4), 12-23. Erişim adresi: <https://www.usni.org/sites/default/files/inline-files/Chekinov-Bogdanov%20Military%20Thought%202013.pdf>
- Cheng, D. (2000). Unrestricted Warfare: Review Essay II. *Small Wars & Insurgencies*, 11(1), 122-129. doi : 10.1080/09592310008423266
- Chew, E. (2014). How Big Powers Fight Small Wars: Contending Traditions of Asymmetry in the British and American Ways of War. *Armed Forces & Society*, 40(1), 17-48. doi: 10.1177/0095327X13496774
- Chivvis, C. S. (2017). Hybrid War: Russian Contemporary Political Warfare. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 73(5), 316-321. doi: 10.1080/00963402.2017.1362903
- Chornokondratenko, M., ve Orlova, D. (2013, 10 Aralık). The Journalists' Uprising: EuroMaidan in Ukraine. *European Journalism Observatory (EJO)*. Erişim adresi: <https://en.ejo.ch/media-politics/press-freedom/journalists-uprising-euromaidan-protest>
- Cimbala, S. (2002). Deterrence and Friction: Implications for Missile Defense. *Defense & Security Analysis*, 18(3), 201-220. doi: 10.1080/14751790220002316
- Cimbala, S. J. (2014). Sun Tzu and Salami Tactics? Vladimir Putin and Military Persuasion in Ukraine, 21 February-18 March 2014. *The Journal of Slavic Military Studies*, 27(3), 359-379. doi: 10.1080/13518046.2014.932623
- Claessen, H. J. M. ve Skalnik, P. (1993). *Erken Devlet*, Alaeddin şenel (Çev.), Ankara : İmge Yayınları.
- Clark, M. (2020). *Russian Hybride Warfare: Military Learning and The Future of War Series*. Washington: Institute for the Study of War. Erişim adresi: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Hybrid%20Warfare%20ISW%20Report%202020.pdf>
- Clausewitz, C. V. (1873). *On War*, James John Graham (Çev.), London: N. Trübner & Company-Cornell. Erişim adresi: <https://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/BK8ch02.html#a>
- Clausewitz, C. V. (2015). *Savaş Üzerine*, Selma Koçak (Çev.), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Commin, G. ve Filiol, E. (2015). Unrestricted Warfare versus Western Traditional Warfare: A Comparative Study. *Journal of Information Warfare*, 14(1), 14-23. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26487515>
- Connel, M. E., ve Evans, R. (2015, Mayıs). Russia's "Ambiguous Warfare" and Implications for the U.S. Marine Corps. *CNA Analysis & Solutions*. Erişim

adresi: https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/dop-2015-u-010447-final.pdf

Cordesman, A. H. (2014). Russia and the “Color Revolution”: A Russian Military View of a World Destabilized by the US and the West. *Centre for Strategic and International Studies (CSIS)*. Erişim adresi: http://csis.org/files/publication/140529_Russia_-Color_Revolution_Full.pdf.

Council of the European Union. (2013). *Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013 “Eastern Partnership: the way ahead”* (Yayın No. 171/13). Erişim adresi: https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf

Cox, D. G., Bruscano, T., ve Ryan, A. (2012). Why Hybrid Warfare Is Tactics Not Strategy: A Rejoinder to ‘Future Threats and Strategic Thinking’. *Infinity Journal*, 2(2), 25-29. Erişim adresi: https://www.militarystrategymagazine.com/wpcontent/uploads/2019/11/Military_Strategy_Magazine_Volume_2_Issue_2.pdf#page=27

Crevel, M. V. (1991). *The Transformation of War*, New York: The Free Press.

Cruceru, V. (2014). On Contemporary Warfare: Short Review of Specific Concepts. *Revista Academiei Fortelor Terestre*, 19(3), 231-237. Erişim adresi: https://www.armyacademy.ro/reviste/rev3_2014/CRUCERU.pdf

Cullen, P. J., ve Reichborn-Kjennerud, E. (2017). MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare. *A Multinational Capability Development Campaign Project* January 2017. Erişim adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mcdc_hybrid_warfare.pdf

Cummings, S., ve Wilson, D. (2003). *Images of Strategy*. Oxford: Wiley-Blackwell. Erişim adresi: https://www.blackwellpublishing.co.uk/content/BPL/Images/Content_store/Sample_chapter/9780631226109/001.pdf

Çağır, M. (2011). Raymond Aron ve Uluslararası Hukukun Hukuk Niteliği. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 56 (1-4), 71-96. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9068/113067>

Çakırca, B. (2019). Savaşı Siyaset ile Okumak: Clausewitz Paradigması Ne Söyler?. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(56), 83-100. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/47217/594580>

Çalış, Ş., ve Özlük, E. (2007). Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 225-243. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61794/924205>

Çalışkan, M. (2019). Hybrid warfare through the lens of strategic theory. *Defense & Security Analysis*, 35(1), 40-58. doi: 10.1080/14751798.2019.1565364

- Çalışkan, M., ve Cramers, P. A. (2018). What do you mean by “Hybrid Warfare”? A content analysis on the media coverage of hybrid warfare concept. *Horizon Insights*, 4, 23-36. Erişim adresi: <https://behorizon.org/wp-content/uploads/2020/01/HORIZON-INSIGHTS-JOURNAL-Volume-1-Issue-4.pdf#page=23>
- Çalışkan, M., ve Liegeois, M. (2021). The concept of ‘hybrid warfare’ undermines NATO’s strategic thinking: insights from interviews with NATO officials. *Small Wars & Insurgencies*, 32(2), 295-319. doi: 10.1080/09592318.2020.1860374
- D’Anieri, P. (2005). What Has Changed in Ukrainian Politics?: Assessing the Implications of the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism*, 52(5), 82-91. doi: 10.1080/10758216.2005.11052216
- Darabadi, P. (2013, 5 Mart). Renkli Devrimlerin Solan Gülleri. *Uluslararası Politika Akademisi*. Erişim adresi: <http://politikaakademisi.org/2013/03/05/renkli-devrimlerin-solan-gulleri/>
- Darczewska, J. (2014). The Anatomy of Russian Information Warfare – The Crimean Operation, A Case Study. *Centre for Eastern Studies*. Erişim adresi: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/the_anatomy_of_russian_information_warfare.pdf
- Davies, S. M. (2016). Redefining 21st Century Warfare: Russia's Hybrid Warfare Against Ukraine. *National Defence-Canadian Forces College*, JCSP 42. Erişim adresi: <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/318/305/davies.pdf>
- Davis, R. (2008). An uncertain trumpet: Reason, anarchy and Cold War diplomacy in the thought of Raymond Aron. *Review of International Studies*, 34(4), 645-668. doi:10.1017/S0260210508008218
- Dedemen, F. (2016). Geleceğin Güvenlik Ortamının Şekillenmesinde Hibrit Savaş Modelinin Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 5(1), 141-176. doi: 10.28956/gbd.283058
- Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Dergachev, V., ve Kirillov, D. (2015, 20 Mayıs). Proje “Novorossiya” Zakryt. *Gazeta.ru*. Erişim adresi: https://www.gazeta.ru/politics/2015/05/19_a_6694441.shtml
- Deustch, K. W. (1970). Quincy Wright’s Contribution to Study of War: A Preface Second Edition. *Journal of Conflict Resolution*, 14(4), 473-476. doi: 10.1177/002200277001400410
- Doğan Haber Ajansı (DHA). (2014, 7 Mart). Rusya'dan ortalığı karıştıracak hamle. *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/rusyadan-ortaligi-karistiracak-hamle-48219>

- Doğan, K. C. (2020). Max Weber'de Patrimonyalizm ve Bürokrasi Kavramları: Antik ve Çin İmparatorluğu Üzerine Analizler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 410-433. doi: 10.36543/kauibfd.2020.019
- Dolgov, A. (2014, 21 Kasım). Russia's Igor Strelkov: I Am Responsible for War in Eastern Ukraine. *The Moscow Times*. Erişim adresi: <https://www.themoscowtimes.com/-2014/11/21/russias-igor-strelkov-i-am-responsible-for-war-in-eastern-ukraine-a511584>
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations (Themes in International Relations)*, Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511612510
- Donnelly, J. (2019). Realizm. Scott Burchill ve Andrew Linklater (Ed.), Muhammed Ağcan ve Ali Aslan (Çev.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (6.bs., s. 53-84) içinde. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dubovitsky, N. (2014, 12 Mart). “Bez neba”. *Russkiy Pioner*. Erişim adresi: <http://ruspioner.ru/honest/m/single/4131>
- Dumlupınar, N. (2017). Hibrit Savaş: İran Silahlı Kuvvetleri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi “Hibrit Savaşlar” Özel Sayısı*, 1(2), 68-105. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/uksad/issue/33355/371238>
- Dumlupınar, N. (2021). *Soğuk Savaş Sonrası Batı'da Rus Tehdidi Algısı: Hibrit Tehdit ve Clausewitz'in Üçlemesi Bağlamında Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Karşılaştırmalı Analizi* (Doktora tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 670090).
- Duncan, A. J. (2017). New ‘Hybrid War’ or Old ‘Dirty Tricks’? The Gerasimov Debate and Russia’s Response to the Contemporary Operating Environment. *Canadian Military Journal (CMJ)*, 17(3), 6-16. Erişim adresi: <http://www.journal.forces.gc.ca/Vol17/-no3/PDF/CMJ173Ep6.pdf>
- Dvorak, J. (2016). Complexity In Modern War: Examining Hybrid War And Future U.S. Security Challenges. (Y. Lisans tezi, Missouri State University, Defense and Strategic Studies, No. 3029). Erişim adresi: <https://bearworks.missouristate.edu/theses/3029>
- Dyck, J. (2014, 14 Ekim). The Chechnya Conflict. *Geopolitical Monitor*. Erişim adresi: <https://www.geopoliticalmonitor.com/chechnya-conflict/>
- Dyomkin, D. (2013, 24 Aralık). UPDATE 1-Ukraine receives first tranche of Russian bailout. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/ukraine-russia-idUKL6N0K-320B20131224>
- Echevarria, A. J. (1996). Moltke and the German Military Tradition: His Theories and Legacies, *Parameters*, 26(1), 91-99. Erişim adresi: <https://press.armywarcollege.edu/-parameters/vol26/iss1/6>

- Echevarria, A. J. (2003). *Globalization and the Nature of War*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA414703>
- Eikmeier, D. C. (2007). A Logical Method for Center of Gravity Analysis. *Military Review*, (Eylül-Ekim Sayısı), 62-66. Erişim adresi: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/militaryreview/Archives/English/MilitaryReview_20071031_art009.pdf
- Einhorn, R. (2015). Ukraine, Security Assurances, and Nonproliferation. *The Washington Quarterly*, 38(1), 47-72. doi: 10.1080/0163660X.2015.1038174
- Emekliler, B. (2011). Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırılmalı Bir Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 99-123. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/7530/99185>
- Endy, M. (2018). Francisco de Vitoria and Francisco Suárez on Religious Authority and Cause for Justified War: The Centrality of Religious War in the Christian Just War Tradition. *Journal of Religious Ethics*, 46(2), 289-331. doi: 10.1111/jore.12219
- Ereker, F.A. (2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 1-36. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/-issue/39240/462117>
- Erkiner, H. H. (2012). Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 18(3), 3-142. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/789019>
- Erol, M. S., ve Oğuz, ř. (2015). Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea. *Gazi Akademik Bakış*, 9(17), 261-277. doi: 10.19060/gab.22813
- Eslen, N. (2021). *Geleceğın Liderleri İçin Büyük Strateji Esasları*, Ankara: Pankuş Yayınları.
- European Council. (2014). *European Council conclusions on Ukraine, 20/21 March 2014, Brussels*, (Yayın No. EUCO 7/1/14 REV 1). Erişim adresi: <https://www.consili-um.europa.eu/media/29198/141749.pdf>
- Fabian, S. (2019). The Russian hybrid warfare strategy—neither Russian nor strategy. *Defense & Security Analysis*, 35(3), 308-325. doi: 10.1080/14751798.2019.1640424
- Fettweis, C. J. (2015). Misreading the Enemy. *Survival*, 57(5), 149-172. doi: 10.1080/00396338.2015.1090135

- Fiore, N. J. (2017). Defeating the Russian Battalion Tactical Group. *Armor: Mounted Maneuver Journal*, 9-17. Erişim adresi: <https://www.benning.army.mil/-armor/earmor/content/issues/2017/Spring/2Fiore17.pdf>
- FitzGerald, M. C. (1994). The Russian Military's Strategy For "Sixth Generation" Warfare. *Orbis*, 38(3), 457–476. doi:10.1016/0030-4387(94)90008-6
- Fleming, B. P. (2011). Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art. (Monografi, School of Advanced Military Studies, U.S. Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas). Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA545789>
- Flournoy, M. A. ve Brimley, S. (2008). The Defense Inheritance: Challenges and Choices for the Next Pentagon Team. *Washington Quarterly*, 31(4), 59-76. doi: 10.1162/wash.2008.31.4.59
- Fox, A. C. (2017a). Hybrid Warfare: The 21st Century Russian Way of Warfare. (Monografi, School of Advanced Military Studies, U.S. Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas). Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext-/u2/1038987.pdf>
- Fox, A. C. (2017b). Battle of Debal'tseve: the Conventional Line of Effort in Russia's Hybrid War in Ukraine. *Armor*, 58(4), 45-52. Erişim adresi: <https://www.benning.army.mil/-ARMOR/eARMOR/content/issues/2017/Winter/1Fox17.pdf>
- Fregoso, L. A. (2008). *Theory to Strategy: War Insight for the Strategic Soldier*, Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College. Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA485613>
- Fridman, O. (2017a). Hybrid Warfare or Gibrinaya Voyna?. *The RUSI Journal*, 162(1), 42-49. doi: 10.1080/03071847.2016.1253370
- Fridman, O. (2017b). The Danger of "Russian Hybrid Warfare". *Cicero Foundation Great Debate Paper*, No.17/05. Erişim adresi: https://www.cicerofoundation.org/wpcontent/uploads/Ofer_Fridman_The_Danger_of_Russian_Hybrid_Warfare.pdf
- Fridman, O. (2019). On the "Gerasimov Doctrine": Why the West Fails to Beat Russia to the Punch. *PRISM*, 8(2), 100–113. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26803233>
- Friedman, U. (2014, 29 Ağustos). Russia's Slow-Motion Invasion of Ukraine. *The Atlantic*. Erişim adresi: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/08/russias-stealthy-slow-motion-invasion-of-ukraine/379312/>

- Friman, H. (1999). Perception Warfare: a perspective for the future. *The Swedish National Defense College, Department of Operational Studies, Discussion Paper*. Erişim adresi: [https://universityofleeds.github.io/philtaylorpapers/pmt/exhibits/746/Friman \(1999\)PW.pdf](https://universityofleeds.github.io/philtaylorpapers/pmt/exhibits/746/Friman%20(1999)PW.pdf)
- G. Giannopoulos, G., Smith, H., ve Theocharidou, M. (2020). *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version*. Luxemburg: European Union.
- Gaddis, J. L. (1993). The Tragedy of Cold War History. *Diplomatic History*, 17(1), 1-16. doi: 10.1111/j.1467-7709.1993.tb00156.x
- Galeotti, M. (2014, 6 Temmuz). The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War [Blog yazısı]. Erişim adresi : <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>
- Galeotti, M. (2015). ‘Hybrid War’ and ‘Little Green Men’: How It Works, and How It Doesn’t. Agnieszka Pikulicka-Wilczewska ve Richard Sakwa (Ed.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, (s. 149-156) içinde. Bristol: E-International Relations Publishing. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2016/06/Ukraine-and-Russia-E-IR-2016.pdf>
- Galeotti, M. (2016). Hybrid, ambiguous, and non-linear? How new is Russia’s ‘new way of war’?. *Small Wars & Insurgencies*, 27(2), 282-301. doi: 10.1080/09592318.2015.1129170
- Galeotti, M. (2019). The mythical ‘Gerasimov Doctrine’ and the language of threat. *Critical Studies on Security*, 7(2), 157-161. doi: 10.1080/21624887.2018.1441623
- Gander, K. (2014, 24 şubat). Ukraine: Russia claims new government in Kiev is the result of an ‘armed mutiny’. *Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/news/-world/europe/ukraine-russia-recalls-ambassador-amid-reports-yanukovich-has-been-arrested-in-crimea-9148584.html>
- Gareev, M. A. (1998). *If War Comes Tomorrow? The Contours of Future Armed Conflict*, Yakov Vladimirovich Fomenko (Çev.), London: Frank Cass.
- Gareev, M. (1988). Soviet Military Doctrine: Current and Future Developments. *The RUSI Journal*, 133(4), 5-10. doi: 10.1080/03071848808445321
- Gautam, P. K. (2018). Thucydides: Quoting and Misquoting. *Strategic Analysis*, 42(6), 627-632. doi: 10.1080/09700161.2018.1559977
- Gavre, M. (1974). Hobbes and His Audience: The Dynamics of Theorizing. *The American Political Science Review*, 68(4), 1542-1556. doi: 10.2307/1959940

- Gerasimov, V. (2013, 26 Şubat). "Tsennost' nauki v predvidenii: Novyye vyzovy trebuyut pereosmyslit' formy i sposoby vedeniya boyevykh deystviy". *Voyenno Promyshlennyy Kurver (VPK)*, No:8. Erişim adresi: <http://vpknews.ru/articles/14632>
- Gerasimov, V. (2016a). The Value of Science is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. Robert Coalson (Çev.), *Military Review*, 96(1), 23-29. Erişim adresi: https://www.armyupress.army.mil/portals/7/military-review/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf
- Gerasimov, V. (2016b). "Po opytu Sirii". *Voyenno Promyshlennyy Kurver (VPK)*, No: 9. Erişim adresi: <https://vpk-news.ru/articles/29579>
- Giles, A. (2020). Valery Gerasimov's Doctrine. *Universität Potsdam*, 1-19. doi: 10.13140/RG.2.2.10944.35848 Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/346195526_'Valery_Gerasimov's_Doctrine'
- Giles, K. (2010, Şubat). The Military Doctrine of the Russian Federation 2010. *NATO Research Review*. Erişim adresi: https://www.academia.edu/343489/The_Military_Doctrine_of_the_Russian_Federation_2010
- Giles, K. (2016). Russia's 'New' Tools for Confronting the West: Continuity and Innovation in Moscow's Exercise of Power. *Chatham House-The Royal Institute of International Affairs, Russia and Eurasia Programme, Research Paper*. Erişim adresi: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/2016-03-russia-new-tools-giles.pdf#page=3.14>
- Gilpin, R. (1988). The Theory of Hegemonic War. *The Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 591–613. doi: 10.2307/204816
- Gizitdinova, M. R., Cherkasov, S. M. (2008). Rol' mobil'nykh podvodnykh robotov v reshenii zadach Voyenno-Morskogo Flota. *Voyennaya Mysl'*, (1), 16-21. Erişim adresi: <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2008-vm/10195-rol-mobilnyh-podvodnyh-robotov-v-reshenii-zadach>
- Gök, A. (2021). *Hibrit Savaşlar Rusya ve İsrail Örnekleriyle*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gorchinskaya, K. (2014, 29 Ocak). Russia restarts trade sanctions against Ukraine. *Kyiv Post*. Erişim adresi: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/russia-restarts-trade-sanctions-against-ukraine-335835.html>
- Gorchinskaya, K., ve Grytsenko, O. (2013, 2 Aralık). Government admits helplessness, asks for a new deal with Europe. *Kyiv Post*. Erişim adresi: <https://www.kyivpost.com/-article/content/euromaidan/government-admits-helplessness-asks-for-a-new-deal-with-europe-332858.html>

- Grange, D. L. (2000). Asymmetric Warfare: Old Method, New Concern. *National Strategy Forum Review* (Cilt.9, s. 1-6) içinde. Erişim adresi: https://indianstrategicknowledge-online.com/web/cam_grange.pdf
- Gray, C. S. (1971). What Rand Hath Wrought. *Foreign Policy*, (4), 111-129. doi: 10.2307/1147739
- Gray, C. S. (1999a). *Modern Strategy*, Oxford: Oxford University Press.
- Gray, C. S. (1999b). Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back. *Review of International Studies*, 25(1), 49-69. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/20097575>
- Gray, C. S. (1999c). Why Strategy is Difficult. *Joint Force Quarterly*, (22), 6-12. Erişim adresi: <https://ndupress.ndu.edu/portals/68/Documents/jfq/jfq-22.pdf>
- Gray, C. S. (2003). *Strategy for Chaos: Revolutions in Military Affairs and the Evidence of History* (1.bs.), London: Routledge. doi: 10.4324/9780203339251
- Gray, C. S. (2007a). *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*, London: Routledge..
- Gray, C. S. (2007b). Irregular Warfare: One Nature, Many Characters. *Strategic Studies Quarterly*, 1(2), 35-57. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26267370>
- Greene, J. (2017, 4 Temmuz). NATO-Ukraine Distinctive Partnership turns twenty: lessons to take forward. *NATO Review*. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/-articles/2017/07/04/nato-ukraine-distinctive-partnership-turns-twenty-lessons-to-take-forward/index.html>
- Gregersen, E. (2018, 30 Kasım). HAARP. *Encyclopedia Britannica*. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/topic/HAARP>
- Gressel, G. (2015, Ekim). Russia's Quiet Military Revolution, And What It Means For Europe. *European Council on Foreign Relations- Policy Brief*, CFR/143. Erişim adresi: https://ecfr.eu/wp-content/uploads/Russias_Quiet_Military_Revolution.pdf
- Gressel, G. (2021, 21 Eylül). Waves of ambition: Russia's military build-up in Crimea and the Black Sea. *European Council on Foreign Relations- Policy Brief*. Erişim adresi: <https://ecfr.eu/publication/waves-of-ambition-russias-military-build-up-in-crimea-and-the-black-sea/>
- Grigas, A. (2016, 22 Şubat). How Soft Power Works: Russian Passportization and Compatriot Policies Paved Way for Crimean Annexation and War in Donbas. *Atlantic Council*. Erişim adresi: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-soft-power-works-russian-passportization-and-compatriot-policies-paved-way-for-crimea-annexation-and-war-in-donbas/>

- Groutius, H. (1967). *Savaş ve Barış Hukuku (De Jure Belli Ac Pacis)*, Seha L. Meray (Çev.), (A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 222-204), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Grytsenko, O. (2014, 10 Mart). Russian forces on move today in Crimea, seize military hospital in Simferopol and base in Bakhchisaray. *Kyiv Post*. Erişim adresi: <https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/russian-forces-on-move-today-in-crimea-seize-military-hospital-in-simferopol-338952.html>
- Gumuchian, M. L., Spark, L. S., ve Formanek, I. (2014, 27 Şubat). Gunmen seize government buildings in Ukraine's Crimea, raise Russian flag. *CNN International Archive*. Erişim adresi: <https://edition.cnn.com/2014/02/27/world/europe/ukraine-politics/>
- Gumuchian, M. L., ve Butenko, V. (2014, 25 Mart). Ukraine orders Crimea troop withdrawal as Russia seizes naval base. *CNN International Archive*. Erişim adresi: <https://edition.cnn.com/2014/03/24/world/europe/ukraine-crisis/index.html>
- Gündoğdu, E. (2016). Uluslararası İlişkilerde Caydırma Teorisi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 1-22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/222974>
- Gürseler, C. (2014). Kırım'ın "Self-Determinasyonu" Nasıl Yorumlanabilir?. *Karadeniz Araştırmaları*, (43), 87-115. Erişim adresi: <http://www.karamdergisi.com/Onceki-SayilarDetay.aspx?Sayi=43>
- Gürsoy, Z. (2015). Sun Tzu. Erhan Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 9-28) içinde. Ankara: Adres Yayınları.
- Guterman, S. (2014, 26 Şubat). Putin puts troops in western Russia on alert in drill. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia-military-idUSBREA1P0RW20140226>
- Guterman, S., ve Lowe, C. (2014, 24 Nisan). Russia says starts military drills in response to Ukraine, NATO. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-russia-military-idUKBREA3N17320140424>
- Haas, de M. (2001). An analysis of Soviet, CIS and Russian military doctrines 1990–2000. *The Journal of Slavic Military Studies*, 14(4), 1–34. doi: 10.1080/13518040108430496
- Hamzaoglu, H. (2020). Avrasya Ekonomik Birliği'nin Tarihsel Gelişimi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(6), 463-473. doi: 10.26677/TR1010.2020.432
- Handel, M. I. (2000). *Masters of War: Classical Strategic Thought* (3. Göz. geç. bs.). London: Routledge. Erişim adresi: <https://doi.org/10.4324/9780203017746>

- Handel, M. I. (2004). *Savaşın Ustaları: Klasik Stratejiler (Masters of War: Classical Strategic Thought)*, Berna Kara (Çev.), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Harding, L. (2010, 8 Şubat). Yanukovych set to become president as observers say Ukraine election was fair. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/-world/2010/feb/08/viktor-yanukovych-ukraine-president-election>
- Harding, L., ve Walker, S. (2014, 16 Mart). Crimea votes to secede from Ukraine in 'illegal' poll. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/-mar/16/ukraine-russia-truce-crimea-referendum>
- Hart, L. B. (2015). *Strateji: Dolaylı Tutum*, Selma Koçak (Çev.), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Hartmann, U. (2017). The evolution of the hybrid threat, and resilience as a countermeasure. *NATO Defense College, Research Division* No. 139. Erişim adresi: <http://www.jstor.com/stable/resrep10245>
- Haug, H. (2016). The Minsk Agreements and the OSCE Special Monitoring Mission. *Security and Human Rights*, 27(3-4), 342-357. doi: 10.1163/18750230-02703004
- Hauter, J. (2021). How the war began: Conceptualizing conflict escalation in Ukraine's Donbas. *The Soviet and Post-Soviet Review*, 48(2), 135-163. Erişim adresi: https://brill.com/view/journals/spsr/48/2/article-p135_2.xml
- Herd, G. P. (2005). Russia and the "Orange Revolution": Response, Rhetoric, Reality?. *Connections*, 4(2), 15-28. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/26323167>
- Herrmann, R. K. (1985). American Perceptions of Soviet Foreign Policy: Reconsidering Three Competing Perspectives. *Political Psychology*, 6(3), 375-411. doi: 10.2307/3791079
- Herszenhorn, D. M. (2013, 21 Kasım). Facing Russian Threat, Ukraine Halts Plans for Deals with E.U.. *The New York Times*. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com-/2013/11/22/world/europe/ukraine-refuses-to-free-ex-leader-raising-concerns-over-eu-talks.html>
- Hesli, V. L. (2006). The Orange Revolution: 2004 presidential election(s) in Ukraine. *Electoral Studies*, 25(1), 168-177. doi:10.1016/j.electstud.2005.06.006
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*, Semih Lim (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. Erişim adresi: https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf

- Hoffman, F. G. (2009a). Hybride Warfare and Challenges. *JFQ*, 52(1), 34-39. Erişim adresi: <https://ndupress.ndu.edu/portals/68/Documents/jfq/jfq-52.pdf>
- Hoffman, F. G. (2009b, 1 Ekim). "Hybrid vs. Compound War", *Armed Forces Journal*. Erişim adresi: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>
- Hoffman, F. G. (2011). Future Threats and Strategic Thinking. *Infinity Journal*, (4), 17-21. Erişim adresi: <https://www.militarystrategymagazine.com/article/future-threats-and-strategic-thinking/>
- Hoffman, F. G. (2014, 28 Temmuz). On not-so-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats. *War on the Rocks*. Erişim adresi: <https://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/>
- Howard, M. (2001). Grand Strategy in the Twentieth Century, *Defence Studies*, 1(1), 1-10. doi: 10.1080/714000007
- Huber, T. M. (2002). Compound Warfare: A Conceptual Framework. Thomas M. Huber (Ed.), *Compound Warfare: That Fatal Knot* (s. 1-9) içinde. Fort Leavenworth, Kansas: U.S. Army Command and General Staff College Press. Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA481548.pdf>
- Huhtinen, A., ve Rantapelkonen, J. (2003). Perception Management in the Art of War. A Review of Finnish War Propaganda and Present-Day Information WarfareJournal of Information Warfare. *Journal of Information Warfare*, 2(1), 50-58. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26486889>
- Huovinen, P. (2011). Hybrid Warfare–Just a Twist of Compound Warfare? : Views on warfare from the United States Armed Forces perspective (Senior Staff Officer Course 63 Bitirme Tezi, Milli Savunma Üniversitesi, Helsinki). Erişim adresi: <https://www.doria.fi/handle/10024/74215>
- Jablonsky, D. (2014). Why is Strategy Difficult? J. Boone Bartholomess (Ed.), *U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy* (s. 69-78) içinde. Strategic Studies Institute, US Army War College. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/resrep12023.10>
- Jane, M. (2022). Rusya Federasyonu'nun güvenlik strateji belgeleri bağlamında Kırım İlhakı'nın tarihsel-sembolik ve askeri-jeopolitik analizi. *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 415-436. doi: 10.37093/ijsi.1173414
- Jasiukenaite, B. (2011). The Conception of the'New Wars': a Question of Validity. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 9(2), 25-41. doi: 10.2478/v10243-012-0007-2
- Jasper, S. (2019). Russian hybrid warfare: resurgence and politicisation. *Small Wars & Insurgencies*, 30(2), 482–484. doi: 10.1080/09592318.2018.1546580

- Johnson, R. (2017). Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literature. *Small Wars & Insurgencies*, 29(1), 141-163. doi: 10.1080/09592318.2018.1404770
- Johnson, R. (2018). Hibrit Tehdidin Tarihsel Evrimi. Yücel Özel ve Ertan İnaltekin (Ed.), M. Arda Yazıcı (Çev.), *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş* (1.bs., s. 1-6) içinde. İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Jomini, A. H. de (2013). *Savaş Sanatı Prensipler Ana Hatlar*, A. Tunçer Büyükonat (Çev.), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars: Organized in a Global Era*, Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, M. (2013). In Defence of New Wars. *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1), Art. 4, 1-16. doi: 10.5334/sta.at
- Karabulut, A. N. (2016). Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13 (49), 25-42. doi: 10.33458/uidergisi.463055
- Karadeli, C. (2015). Aquinolu Thomas. Erhan Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 55-75) içinde. Ankara: Adres Yayınları.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2007). Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 4(14), 161-183. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/43926525>
- Karaosmanoğlu, A. L. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 8(29), 5-25. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/43926171>
- Karaosmanoğlu, A. L. (2021). Strateji Düşüncesinde Yorum ve Tahrifat: Clausewitz Olayı. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 2 (1), 63-75. doi: 10.52792/tws.895316
- Karatnycky, A. (2005). Ukraine's Orange Revolution. *Foreign Affairs*, 84(2), 35-52. doi: 10.2307/20034274
- Karber, P. (2015a, 10 Mart). The Russian Military Forum: Russia's Hybrid War Campaign: Implications for Ukraine and Beyond "2:00 – 3:15 pm EDT". *Centre for Strategic and International Studies (CSIS)*. Erişim adresi: <https://www.csis.org/events/russian-military-forum-russias-hybrid-war-campaign-implications-ukraine-and-beyond>
- Karber, P. (2015b). Lessons Learned from the Russo-Ukrainian War. *The Potomac Foundation, Draft*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/316122469_Karber_RUSUKR_War_Lessons_Learned?enrichId=rgreqc5012606e3e2f4b31f3c890bd834600dXXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzM

xNjEyMjQ2OTtBUzo0ODMxODQ0ODQ4NTE3MTJAMTQ5MjIxMTU2Nj
ExMA%3D%3D&el=1_x_2

- Kardeş, M. E. (2017). Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (24), 337-352. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/-download/article-file/804404>
- Kartapolov, A. V. (2015). Uroki voyennykh konfliktov, perspektivy razvitiya sredstv i sposobov ikh vedeniya: Pryamyie i nepryamyie deystviya v sovremennykh mezhdunarodnykh konfliktakh. *Vestnik Akademii Voennykh Nauk*, 2(51), 26-36. Erişim adresi: <https://www.avnrf.ru/index.php/zhurnal-qvoennyj-vestnikq/arkhiv-nomerov/737-vestnik-avn-2-2015>
- Kas'ianov, G. (2010). The Holodomor and the Building of a Nation. *Russian Politics and Law*, 48(5), 25-47. doi: 10.2753/RUP1061-1940480502
- Katchanovski, I. (2015a). The 'Snipers' Massacre' on the Maidan in Ukraine. SSRN Papers, No: 2658245, 1-79. Erişim adresi: <https://ssrn.com/abstract=2658245>
- Katchanovski, I. (2015b). Crimea: People and Territory Before and After Annexation. Agnieszka Pikulicka-Wilczewska ve Richard Sakwa (Ed.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, (s. 76-84) içinde. Bristol: E-International Relations Publishing. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2016/06/Ukraine-and-Russia-E-IR-2016.pdf>
- Keegan, J. (1995). *Savaş Sanatı Tarihi (A History of Warfare)*, Füsun Doruker (Çev.), İstanbul: Bilgin Yayıncılık.
- Kendall, B. (2014, 06 Kasım). Hybrid Warfare: The new conflict between East and West. *BBC News*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-29903395>
- Kennedy, P. (1991). *Grand Strategies in War and Peace*, New Haven: Yale University Press.
- Keskin, A. F. (2014). Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış. *Mülkiye Dergisi*, 38(3), 83-99. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/mulkiye/issue/275/1211>
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Kim, L. (2014, 04 Kasım). The Battle of Ilovaisk: Details of a Massacre Inside Rebel-Held Eastern Ukraine. *Newsweek*. Erişim adresi: <https://www.newsweek.com/2014/11/14/-battle-ilovaisk-details-massacre-inside-rebel-held-eastern-ukraine-282003.html>
- King, R. (2011). *Machiavelli: İktidar Filozofü*, Volkan Atmaca (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.

- Kipp, J. W. (2007). A Review of: "Vladimir Slipchenko and Makhmut Gareev". *The Journal of Slavic Military Studies*, 20(1), 147-158. doi: 10.1080/13518040701205878
- Klus, A. (2016, 07 Ekim). Myatezh Voina: The Russian Grandfather of Western Hybrid Warfare [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/myatezh-voina-the-russian-grandfather-of-western-hybrid-warfare>
- Knutsen, T. L. (2013, Nisan). Recovering The Prince: Realism, Republicanism, state building and the cycles of history. A Quincentennial Tribute to a Lesser Known Machiavelli. *International Studies Association* 44. Yıllık Konferansı'nda sunulan bildiri, San Francisco. Erişim adresi: <https://www.academia.edu/6249526/Machiavelli>
- Knutsen, T. L. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Mehmet Özay (Çev.), İstanbul: Açılım Kitap.
- Koçak, M. (2015, Ağustos). Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize: Doğu Ukrayna. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, (135), 7-28. Erişim adresi: https://file.setav.org/Files/Pdf/20150810170743_135_doguukrayna_web.pdf
- Kofman, M. (2016, 11 Mart). Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts. *War on the Rocks*. Erişim adresi: <https://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/>
- Kofman, M., Migacheva, K., Nichiporuk, B., Radin, A., Tkacheva, O., ve Oberholtzer, J. (2017). *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*, Santa Monica CA: RAND Corporation. Erişim adresi: https://www.rand.org/pubs/-research_reports/RR1498.html
- Kofman, M., ve Rojansky, M. (2015). *A Closer Look at Russia's "Hybrid War"*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Kennan Institute Report No:7. Erişim adresi: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/7-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf>
- Kolasi, K. (2013). Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(02), 149-179. doi: 10.1501/SBFder_0000002283
- Körpe, Ö. (2016). Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12(24), 147-182. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/26863/282505#article_cite
- Körpe, Ö. (2022). Hibrit Ortamda Hedef Belirlemek: Ağırlık Merkezi Analizi İşe Yarar mı?. Gültekin Yıldız ve Barış Ateş (Ed.), *MSÜ Kara Harp Okulu Hibrit Tehditler ve Millî Savunma Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 103-121) içinde. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.

- Koshiw, J. V. (2015). *MH17-The Story of the Shooting Down of the Malaysian Airliner*. Bristol: Artemia Press.
- Kravchenko, E., Sterkin, P., ve Simirvov, S. (2013, 21 Kasım). Ukraina ostanovila podgotovku k podpisaniyu soglasheniya s EC. *Vedomosti*. Erişim adresi: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2013/11/21/ukraina-ostanovila-podgotovku-k-podpisaniyu-soglasheniya-s>
- Kubicek, P. (2009). Problems of post-post-communism: Ukraine after the Orange Revolution. *Democratization*, 16(2), 323-343. doi: 10.1080/13510340902732524
- Küçükşahin, A. (2006). Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(04), 7-40.
- Küçükşahin, A., ve Akkan, T. (2007). Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(5), 41-66.
- Kudelia, S. (2007). Revolutionary Bargain: The Unmaking of Ukraine's Autocracy through Pacting. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 23(1), 77-100. doi: 10.1080/13523270701195026
- Kudelia, S. (2014). The House That Yanukovych Built. *Journal of Democracy*, 25(3), 19-34. doi:10.1353/jod.2014.0039
- Kushch, L., ve Grove, T. (2014, 06 Nisan). Pro-Russia protesters seize Ukraine buildings, Kiev blames Putin. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-storm-idUSBREA350B420140406>
- Kutger, J. P. (1960). Irregular Warfare in Transition. *Military Affairs*, 24(3), 113-123. doi: 10.2307/1983682
- Kuzio, T. (2007). Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 23(1), 30-56. doi: 10.1080/13523270701194839
- Kuzio, T. (2012a). Ukraine's relations with the West since the Orange Revolution. *European Security*, 21(3), 395-413. doi: 10.1080/09662839.2012.655272
- Kuzio, T. (2012b). Russianization of Ukrainian National Security Policy under Viktor Yanukovych. *The Journal of Slavic Military Studies*, 25(4), 558-581. doi: 10.1080/13518046.2012.730372
- Kuzio, T., ve D'Anieri, P. (2018). Causes and Consequences: Assessing the Debate. Stephen McGlinchey (Ed.), *The Sources of Russia's Great Power Politics*, (s. 1-24) içinde. Bristol : E-International Relations Publishing. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2018/06/16/the-causes-and-consequences-of-russias-actions-towards-ukraine/>

- Kwiatkowska, K. (2014, 19 Şubat). Tituszki-napadaja, wyciagaja ludzi z aut, pala i grabia. *Wiadomości*. Erişim adresi: <https://wiadomosci.wp.pl/tituszki-napadaja-wyciagaja-ludzi-z-aut-pala-i-grabia-6031327367467649a>
- Kydyralieva, S., ve Abdibaitova, B. (2018). Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Merkezi Asya'daki Etkinsizliği. *Bilge Strateji*, 10(18), 93-109. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/bs/issue/44282/543805>
- Lanoszka, A. (2016). Russian Hybrid Warfare and Extended Deterrence in Eastern Europe. *International Affairs*, 92(1), 175-195. doi: 10.1111/1468-2346.12509
- Laruelle, M. (2015). The three colors of Novorossiya, or the Russian nationalist mythmaking of the Ukrainian crisis. *Post-Soviet Affairs*, 32(1), 55-74. doi: 10.1080/1060586X.2015.1023004
- Lebow, R. N. (2007). Thucydides and Deterrence. *Security Studies*, 16(2), 163-188. doi: 10.1080/09636410701399440
- Lebow, R. N., ve Stein, J. G. (1995). Deterrence and the Cold War. *Political Science Quarterly*, 110(2), 157-181. doi: 10.2307/2152358
- Liang, Q. ve Xiangsui, W. (1999). *Unrestricted Warfare*, U.S. Foreign Broadcast Information Service (FBIS) (Çev.), Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House.
- Lind, W. S., Nightengale, K., Schmitt, J. F., Sutton, J. W., ve Wilson, G. I. (1989, Ekim). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*, 22-26. Erişim adresi: https://www.academia.edu/7964013/The_Changing_Face_of_War_Into_the_Fourth_Generation
- Liston, E., ve Gibson, C. M. (2014, 31 Ocak). Ukraine protests: Amnesty given as President Viktor Yanukovich faces pressure from Moscow. *Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-protests-amnesty-given-as-president-viktor-yanukovich-faces-pressure-from-moscow-9100165.html>
- Luhn, A. (2014a, 02 Mayıs). Putin says Geneva agreement no longer viable after Ukrainian military action. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world-/2014/may/02/putin-geneva-agreement-not-viable-ukraine-military-action>
- Luhn, A. (2014b, 06 Haziran). Volunteers or paid fighters? The Vostok Battalion looms large in war with Kiev. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world-/2014/jun/06/the-vostok-battalion-shaping-the-eastern-ukraine-conflict>
- Luhn, A., ve Grytsenko, O. (2015, 18 Şubat). Ukrainian soldiers share horrors of Debaltseve battle after stinging defeat. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2015/feb/18/ukrainian-soldiers-share-horrors-of-debaltseve-battle-after-stinging-defeat>

- Lukes, T. J. (2001). Lionizing Machiavelli. *American Political Science Review*, 95(3), 561-575. doi: 10.1017/S000305540100301X
- Luttwak, E. N. (2001). *Strategy: The Logic of War and Peace, Revised and Enlarged Edition*. Harvard University Press. Erişim adresi: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1c7zfsc>
- Lykke, A. F. (1989). Defining Military Strategy. *Military Review*, 69(5), 2-8. Erişim adresi: <https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p124201coll1/id/504/rec/8>
- Lynch, J. (2015, 21 Ağustos). Nonlinearity and the Proper Use of Buzzwords [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/nonlinearity-and-the-proper-use-of-buzzwords>
- Machiavelli, N. (2007). *Savaş Sanatı*, Berna Hasan (Çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Machiavelli, N. (2009). *Söylevler & Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*, Alev Tolga (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Machiavelli, N. (2017). *II. Principe: Prens*, Nevin Yeni (Çev.), İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Maigre, M. (2015). Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience and Recommendations for NATO. *German Marshall Fund of the United States, Foreign Policy Program*, February 2015. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/resrep18840>
- Mansfield, H. C. (1998). *Machiavelli's Virtue*. Chicago & London: Chicago University Press. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books/about/Machiavelli_s_Virtue.html?id=Q4EULB2IM50C&redir_esc=y
- Mansoor, P. (2012). Introduction: Hybrid Warfare in History. Williamson Murray ve Peter R. Mansoor (Ed.), *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present* (s. 1-17) içinde. Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9781139199254.001
- Marples, D. R. (2014, 13 Haziran). Igor Strelkov- Moscow Military Romantic? [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://ukraineanalysis.wordpress.com/2014/06/13/igor-strelkov-mos-cow-agent-or-military-romantic/>
- Marples, D. R. (2016). Russia's Perceptions of Ukraine: Euromaidan and Historical Conflicts. *European Politics and Society*, 17(4), 424-437. doi: 10.1080/23745118.2016.1154129
- Marples, D. R., ve Duke, D. F. (1995). Ukraine, Russia, and the question of Crimea. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 23(2), 261-289. doi: 10.1080/00905999508408377

- Marson, J. (2014, 31 Ocak). Missing Ukraine Protester Turns Up Badly Bruised. *The Wall Street Journal*. Erişim adresi: <https://www.wsj.com/articles/missing-ukraine-protester-bulatov-turns-up-1391158592>
- Martin, I., Dan-Şuteu, Ş. A., ve Vella, G. (2019, Nisan). *Strategy, Foresight and The Military Instrument of Power* [Öz]. “Strategies XXI”, The 15th International Scientific Conference, sunulan bildiri, National Defense University, Bucharest. Erişim adresi: <https://www.strategii21.ro/index.php/en/conference-proceedings>
- Mattson, P. A. (2015). Russian Military Thinking - A New Generation of Warfare. *Journal on Baltic Security*, 1(1), 61-70. doi:10.1515/jobs-2016-0013
- Matveeva, A. (2018). *Through Times of Trouble: Conflict in Southeastern Ukraine Explained from Within*, New York: Lexington Books.
- Mazyar, T. (2005). The Orange Revolution in Ukraine. *Beyond Intractability*, [Çevrimiçi özel makale]. Erişim adresi: <https://www.beyondintractability.org/reflection/mazyar-orange>
- McCarthy, T., Yuhas, A., Weaver, M., ve Tran, M. (2014, 02 Mayıs). Ukraine: Dozens killed in building fire in Odessa, ministry says. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/02/ukraine-crisis-pro-russian-forces-claim-assault-on-slavyansk-live-updates>
- McDermott, R. (2014). “Myth and Reality — A Net Assessment of Russia’s ‘Hybrid Warfare’ Strategy Since the Start of 2014”. *Eurasia Daily Monitor, The Jamestown Foundation*. Erişim adresi: <https://jamestown.org/program/myth-and-reality-a-net-assessment-of-russias-hybrid-warfare-strategy-since-the-start-of-2014-part-one/>
- McDermott, R. N., Bukkvoll, T. (2018). Tools of Future Wars — Russia is Entering the Precision-Strike Regime. *The Journal of Slavic Military Studies*, 31(2), 191-213. doi: 10.1080/13518046.2018.1451097
- McLaughlin, D. (2014, 3 Ocak). Ukraine right revives wartime symbols amid 'revolution'. *The Irish Times*. Erişim adresi: <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/-ukraine-right-revives-wartime-symbols-amid-revolution-1.1642760>
- Messel, J. A. (2005). Unrestricted Warfare: A Chinese doctrine for future warfare? (Doktora tezi, United States Marine Corps School of Advanced Warfighting, Marine Corps University, Quantico). Erişim adresi : <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA509132.pdf>
- Miron, M. (2019). On irregular wars, insurgencies and how to counter them: enemy and population-centric approaches in comparative perspective. *Revista Científica General José María Córdova (Colombian Journal of Military and Strategic Studies)*, 17(27), 457-480. doi: 10.21830/19006586.497

- Mohammed, A., ve Miles, T. (2014, 18 Nisan). Ukraine agreement built on fragile foundations. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/uk-ukraine-crisis-geneva/ukraine-agreement-built-on-fragile-foundations-idUKBREA3H0NH20140418>
- Mölder, H., ve Sazonov, V. (2019). The Impact of Russian Anti-Western Conspiracy Theories on the Status-Related Conflict in Ukraine: The Case of Flight MH17. *Baltic Journal of European Studies*, 9(3), 96-115. doi: 10.1515/bjes-2019-0024
- Monaghan, A. (2015). The ‘War’ in Russia’s ‘Hybrid Warfare’. *Parameters*, 45(4), 65-74. Erişim adresi: <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol45/iss4/8/>
- Morello, C., ve Birnbaum, M. (2014, 15 Haziran). Pro-Russian rebels shoot down a large Ukrainian transport plane, killing dozens. *The Washington Post*. Erişim adresi: https://www.washingtonpost.com/world/pro-russian-rebels-shoot-down-large-ukrainian-transport-plane-killing-dozens/2014/06/14/67e673e2-f391-11e3-914c-1fbd0614e2d4_story.html
- Morgan, L. H., ve White, L. A. (1964). *Ancient Society*. Cambridge, MA & London: Harvard University Press. doi: 10.4159/harvard.9780674865662
- Moroney, J. D. P. (2001). Frontier Dynamics and Ukraine’s Ties to the West. *Problems of Post-Communism*, 48(2), 15-24. doi: 10.1080/10758216.2001.11655922
- Morris, V. R. (2015). Grading Gerasimov: Evaluating Russian Non-linear War Through Modern Chinese Doctrine. *Small Wars Journal*. Erişim adresi : <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/grading-gerasimov-evaluating-russian-nonlinear-war-through-modern-chinese-doctrine>
- Moskaliuk, M. F. (2018). Institute of the President of Ukraine in the Context of Political Crisis 2004 and 2013-2014: Factors of Influence and Transformation. *Precarpathian Bulletin of the Shevchenko Scientific Society, Idea*, 6(50), 112–123. doi: 10.31471/2304-7410-2018-6(50)-112-123
- Mouric, J. (2015). Citizen Clausewitz: Aron’s Clausewitz in Defense of Political Freedom. Jose Colen ve Elisabeth Dutartre-Michaut (Ed.), *The Companion to Raymond Aron-Recovering Political Philosophy*, (s. 77-90) içinde. New York: Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-1-137-52243-6_7
- Mumford, A. (2020). Understanding hybrid warfare. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(6), 824-827. doi: 10.1080/09557571.2020.1837737
- Münkler, H. (2005). *The New Wars*, Cambridge: Polity Press.
- Muradov, I. (2019). *The donbas conflict as a form of Hybrid Warfare: A Neoclassical Realist Analysis* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12624085/-index.pdf>

- Murray, W. ve Grimsley, M. (1994). Introduction: On Strategy. Williamson Murray, MacGregor Knox ve Alvin Bertsein (Ed.), *The Making of Strategy: Rulers, States, and War*, (s. 1-23) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nation, R. C. (2010). Thucydides and Contemporary Strategy. J. Boone Bartholomees (Ed.), *Theory Of War and Strategy* (4.bs., Cilt.1, s. 107-120) içinde. Erişim adresi: https://dde.carlisle.army.mil/LLL/DSC/readings/L4_Bartholomees.pdf
- National Security and Defence Council of Ukraine (NSDCU). (2016, 18 Şubat). National Institute for Strategic Studies: Russian blitzkrieg against Ukraine has failed. Erişim adresi: <https://www.rnbo.gov.ua/en/Diialnist/2399.html>
- Nechepurenko, I. (2014, 24 Nisan). Ukraine Turmoil Heats Up to Military Action. *The Moscow Times*. Erişim adresi: <https://www.themoscowtimes.com/2014/04/24/-ukraine-turmoil-heats-up-to-military-action-a34638>
- Nemeth, W. J. (2002). Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare, (Y. Lisans tezi, Naval Postgraduate School, Monterey, California). Erişim adresi : <https://calhoun.nps.edu/handle/10945/5865>
- Newell, W. R. (2019). *Tiranlar: Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi*, Dilek Şendil (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Newman, E. (2004). The ‘New Wars’ Debate: A Historical Perspective is Needed. *Security Dialogue*, 35(2), 173–189. doi: 10.1177/0967010604044975
- Ng, N., ve Rumer, E. (2019, 03 Temmuz). The West Fears Russia’s Hybrid Warfare: They’re Missing the Bigger Picture. *Carnegie Endowment for International Peace*. Erişim adresi: <https://carnegieendowment.org/posts/2019/07/the-west-fears-russias-hybrid-warfare-theyre-missing-the-bigger-picture?lang=en>
- Noorman, R. (2020, 17 Temmuz). The Battle of Debaltseve: a Hybrid Army in a Classic Battle of Encirclement [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/-art/battle-debaltseve-hybrid-army-classic-battle-encirclement>
- Norberg, J. (2014, 13 Mart). The Use of Russia’s Military in the Crimean Crisis. *Carnegie Endowment for International Peace*. Erişim adresi: <https://carnegieendowment.org/-/2014/03/13/use-of-russia-s-military-in-crimean-crisis-pub-54949>
- North Atlantic Treaty Organization (NATO). (1997, 09 Temmuz). Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization-Official Texts, E-Library*. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/in/natohq/official_texts_25457.htm

- North Atlantic Treaty Organization (NATO). (2016, 15 Ocak). MSG-ET-043 Hybrid Warfare Modelling and Simulation. Erişim adresi: <https://www.sto.nato.int/SitePages/newsitem.aspx?ID=3433>
- O'Loughlin, J., Toal, G., ve Kolosov, V. (2016). The rise and fall of "Novorossiya": examining support for a separatist geopolitical imaginary in southeast Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 33(2), 124-144. doi: 10.1080/1060586X.2016.1146452
- O'Loughlin, J., ve Toal, G. (2019). The Crimea conundrum: legitimacy and public opinion after annexation. *Eurasian Geography and Economics*, 60(1), 6-27. doi: 10.1080/15387216.2019.1593873
- Oğuz, Ş. (2017a). Conventional Prompt Global Strike (CPGS): A Conventional or A Nuclear Weapon?. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 31-53. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/391828>
- Oğuz, Ş. (2017b). Is Hybrid Warfare Really New?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(3), 525-540. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/345212>
- Oğuzlu, T. (2019). "NATO-Rusya İlişkileri". *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.27. Erişim adresi: https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/NATORusyalliskileri_TarikOguzlu_v.1.pdf
- Onion, A., Sullivan, M., Mullen, M. ve Zapata, C. (2009, 5 Kasım). Ukraine declares its independence, *History (A&E Television Networks)*. Erişim adresi: <https://www.history.com/this-day-in-history/ukraine-declares-its-independence>
- Osborn, A. (2014, 03 Mart). As Russia tightens grip on Crimea, Ukraine navy comes under siege. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-sevastopol-idUKBREA2226120140303>
- Osgood, R. E. (1959). Concepts of General and Limited War. *Naval War College Review*, 12(4), 1-18. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/44640629>
- Osgood, R. E. (1969). The Reappraisal of Limited War. *The Adelphi Papers*, 9(54), 41-54. doi: 10.1080/05679326908448127
- Osgood, R. E. (1979). *Limited War Revisited*, 1st Edition New York: Routledge. doi: 10.4324/9780429051180
- Oxenstierna, S. (2016). Russian military expenditure. *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective-2016*, 133-148. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/SusanneOxenstierna2/publication/311535433_Russian_Military_Expenditure/links/584ad8d408aed95c24f7b158/Russian-Military-Expenditure.pdf#page=135
- Özdal, B., Jane, M. (2014). "La Der Des Ders"ın Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri. *Gazi Akademik Bakış*, 7(14), 215-246. doi: 10.19060/gav.51262

- Özdal, H. (2015). İç-Bölgesel-Küresel Dinamikler Bağlamında Ukrayna Krizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(42), 69-102. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/179211/>
- Özdal, H. (2016). *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna* (1.bs.), Ankara: USAK Yayınları.
- Özdemir, B. (2019). Çarlık Rusyası'nda Yahudi Siyaseti ve Pogrom Hareketleri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 78-96. doi: 10.16985/mtad.571858
- Özmkas, U. (2019). Fortuna ve Fortuna. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 14(27), 1-15. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/flsf/issue/45340/516776>
- Özsert, İ. (2023). *11 Eylül Sonrası Terörizmle Mücadele Bağlamında BMGK Daimi Üyesi Ülkelerin Güvenlik Strateji Belgelerinin Mukayeseli Analizi* (Doktora tezi) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 808965).
- Öztürk, M. (2020). Savaşın Değişen Doğası ve Clausewitz: "Savaş Üzerine" Eleştiriler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(6), 1743-1752. doi: 10.18506/anemon.668771
- Öztürk, Y. (2015). Konvansiyonel Savaş Devri Geride mi Kaldı ?. *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Akademisi*, 2(6), 23-42.
- Pabriks, A., ve Kudors, A. (2015). *The War in Ukraine: Lessons for Europe*. The Centre for East European Policy Studies. Rīga: University of Latvia Press.
- Paganini, P. (2014, 05 Mart). Crimea – Is Russia Adopting the Same Cyber Strategy Used in Georgia?. *Security Affairs*. Erişim adresi: <http://securityaffairs.co/wordpress/22781/cyber-warfare-2/crimea-russia-cyber-strategy.html>
- Palmer, D. A. R. (2014). The NATO-Warsaw Pact competition in the 1970s and 1980s: a revolution in military affairs in the making or the end of a strategic age?. *Cold War History*, 14(4), 533-573. doi: 10.1080/14682745.2014.950250
- Parfitt, T. (2005, 5 Mart). Ex-minister in Ukraine murder case found dead. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2005/mar/05/ukraine.tomparfitt>
- Pavlova, I. (2013, 22 Kasım). Yanukovich ob"yasnil resheniye Kiyeva davleniyem Rossii, utverzhdayut v Litve. *RIA Novosti*. Erişim adresi: <https://ria.ru/20131122/-979002711.html>
- Pekşen, H. D. ve Güneylüoğlu, M. (2015). Tukidides. Erhan Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 35-52) içinde. Ankara: Adres Yayınları.
- Perry, B. (2015). Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations. *Small Wars Journal*, [Çevrimiçi özel

makale]. Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/non-linear-warfare-in-ukraine-the-critical-role-of-information-operations-and-special-opera>

Persson, G., ve Pallin, C. V. (2014). Setting the Scene-The View From Russia. Niklas Granholm, Johannes Malminen ve Gudrun Persson (Ed.), *A Rude Awakening: Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine*, (s. 25-34) içinde. Stockholm: Försvarsanalys, Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI).

Petrov, N. (2016). Chronology of the Transformation of the Crimean Peninsula into a Russian Region. *Russian Politics & Law*, 54(1), 96-105. doi: 10.1080/10611940.2015.1160720

Pizzi, M. (2014, 17 Nisan). Ukraine: Kerry, Lavrov announce deal, pledge de-escalation of crisis. *Al Jazeera America*. Erişim adresi: <http://america.aljazeera.com/articles-/2014/4/17/ukraine-geneva-talksdeescalation.html>

Podolian, O. (2015). The 2014 Referendum in Crimea. *East European Quarterly*, 41(1), 111-128. Erişim adresi: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2691933

Polityuk, P., ve Zverev, A. (2017, 24 Temmuz). Why Ukrainian forces gave up Crimea without a fight - and NATO is alert. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/-article/us-ukraine-crisis-crimea-annexation/why-ukrainian-forces-gave-up-crimea-without-a-fight-and-nato-is-alert-idUSKBN1A90G0>

Pomerantsev, P. (2014, 05 Mayıs). How Putin Is Reinventing Warfare. *Foreign Policy*. Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/2014/05/05/how-putin-is-reinventing-warfare/>

Popescu, A. I. C. (2014). Observations Regarding the Actuality of the Hybrid war. Case Study: Ukraine. *Strategic Impact*, (54), 118-133. Erişim adresi: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=286569>

President of Russia (2009). Beginning of Meeting with Security Council On National Security Strategy of the Russian Federation Through to 2020 and Measures Necessary to Implement It. Erişim adresi: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/3529>

Price, R. (1973). The Senses of Virtù in Machiavelli. *European Studies Review*, 3(4), 315-345. doi: 10.1177/026569147300300401

Puglisi, R. (2003). The Rise of the Ukrainian Oligarchs. *Democratization*, 10(3), 99-123. doi: 10.1080/13510340312331293947

Putin, V. (2014a, 18 Mart). Address by President of the Russian Federation. *President of Russia/Kremlin- News, Transcripts*. Erişim adresi: <http://en.kremlin.ru/events-/president/news/20603>

- Putin, V. (2014b, 17 Nisan). Direct Line with Vladimir Putin. *President of Russia/Kremlin- News, Transcripts*. Erişim adresi: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20796>
- Pynnöniemi, K., ve Jokela, M. (2020). Perceptions of hybrid war in Russia: Means, targets and objectives identified in the Russian debate. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(6), 828-845. doi: 10.1080/09557571.2020.1787949
- Racz, A. (2015). Russia's Hybrid War in Ukraine Breaking the Enemy's Ability to Resist. The Finnish Institute of International Affairs FIIA Report 43. Erişim adresi: <https://www.fii.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiiareport43.pdf>
- Raik, K. (2017). The Ukraine Crisis as a Conflict over Europe's Political, Economic and Security Order. *Geopolitics* 24(1), 51–70. doi: 10.1080/14650045.2017.1414046
- Ramsay, S. (2018, 28 Mart). Poisoned ex-Ukrainian president: 'I know what Putin fears'. *Sky News*. Erişim adresi: <https://news.sky.com/story/ex-ukraine-leader-do-not-rule-out-military-action-against-russia-11306185>
- Raychev, Y. (2019). Roots of the Concept of Hybrid War in Russian Political and Military Thought. *Balkan Social Science Review*, 13(13), 127-151. Erişim adresi: <https://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/view/3039/2748>
- RBC (2004, 13 Aralık). O.Rybachuk: V.Yushchenko otravili sotrudniki KGB. Erişim adresi: <https://www.rbc.ru/society/13/12/2004/5703c4d99a7947dde8e0cc30>
- Recknagel, C. (2014, 06 Mart). Explainer: How Do Russia's And Ukraine's Armies Compare?. *RFE/RL (Radio Free Europe/Radio Liberty)*. Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-armies-compare/25287910.html>
- Reisinger, H., ve Golts, A. (2014). Russia's Hybrid Warfare: Waging War below the Radar of Traditional Collective Defence. *Research Paper, NATO Defense College*, No: 105. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/resrep10268>
- Renz, B. (2016). Russia and 'hybrid warfare'. *Contemporary Politics*, 22(3), 283-300. doi : 10.1080/13569775.2016.1201316
- Renz, B., ve Smith, H. (2016). Russia and Hybrid Warfare-Going Beyond the Label. *Aleksanteri Papers*, No. 1/2016. Erişim adresi: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/175291>
- Richardson, L. F. (1948). Variation of the Frequency of Fatal Quarrels With Magnitude. *Journal of the American Statistical Association*, 43(244), 523–546. doi: 10.2307/2280704
- Richardson, T. (2014, 01 Eylül). Odessa's two big differences (and a few small ones) - Life after the Maidan and 2 May. *Eurozine*. Erişim adresi: <https://www.eurozine.com/-odessas-two-big-differences-and-a-few-small-ones/>

- Ripley, T. (2014, 18 Mart). "Operation Crimea 14 : An Incomplete Victory? Background to Military Deployments & Analysis", (Tim Ripley tarafından yayınlanmıştır), [Çevrimiçi sunu]. Erişim adresi: <http://www.timripley.co.uk/articles/2014/Operation-Crimea-2014%20-Update-18-03-2014.pdf>
- Robinson, M., ve Prentice, A. (2014, 11 Mayıs). Rebels declare victory in East Ukraine vote on self-rule. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-idUSBREA400LI20140511>
- Rodgers, P. (2006). Understanding Regionalism and the Politics of Identity in Ukraine's Eastern Borderlands. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 34(2), 157-174. doi: 10.1080/00905990600617730
- Romya Bilgin, K. (2015). Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Yeni Savaş Çalışmaları, *Milli Güvenlik ve Askeri Bilimler Akademik Dergisi*, 2(8), 39-61.
- Rossiyskaya Gazetta (2012, 24 Eylül). Na Ukraine v DTP pogib eks-sledovatel' po delam Gongadze i Yushchenko. Erişim adresi: <https://rg.ru/2012/09/24/shubin-anons.html>
- Rubtsov, Y. V. (2008). "Voyennaya Akademiya Nauk: Vchera, Segodnya, Zavtra". *Vestnik Voenogo Universiteta*, 3(15). Erişim adresi : <http://naukaxxi.ru/vvu-3-2008/>
- Rudenko, O., ve Zinevych, S. (2014, 7 Şubat). EuroMaidan increases security after bomb cripples two protesters. *Kyiv Post*. Erişim adresi: <https://www.kyivpost.com/article/-content/ukraine-politics/euromaidan-increases-security-after-bomb-cripples-two-protesters-336490.html>
- Rusnakova, S. (2017). Russian new art of hybrid warfare in Ukraine. *Slovenská Politologická Revue*, 17(3-4), 343-380. doi: 10.1515/sjps-2017-0014
- Sakwa, R. (2015). Conclusion-Monism vs. Pluralism. Agnieszka Pikulicka-Wilczewska ve Richard Sakwa (Ed.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, (s. 247-257) içinde. Bristol: E-International Relations Publishing. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2016/06/Ukraine-and-Russia-E-IR-2016.pdf>
- Salem, H. (2014, 02 Mayıs). Ukraine military attacks pro-Russia rebels near Slavyansk. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/02/ukraine-military-attacks-rebels-russia-helicopters>
- Salem, H., Walker, S., ve Grytsenko, O. (2014, 26 Şubat). Russia puts military on high alert as Crimea protests leave one man dead. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/26/ukraine-new-leader-disbands-riot-police-crimea-separatism>

- Salmoni, B. (2007). The Fallacy of 'Irregular' Warfare. *The RUSI Journal*, 152(4), 18-24. doi: 10.1080/03071840701574631
- Sapmaz, A. (2010). *Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm* (Doktora tezi) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 428745).
- Savaş, C. (2013). Gérard Chaliand, Yeni Savaş Sanatı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(41), 135-137. doi: 10.33458/uidergisi.553350
- Savaş, İ. C. (2015). Raymond Aron. Erhan Büyükakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 333-371) içinde. Ankara: Adres Yayınları.
- Sawyer, R. D. (2010). *The Seven Military Classics of Ancient China*, Utku Umut Bulsun ve Pınar Erbayık (Çev.), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Schnauffer, Tad A. II. (2017). Redefining Hybrid Warfare: Russia's Non-linear War against the West. *Journal of Strategic Security*, 10(1), 17-31. doi: 10.5038/1944-0472.10.1.1538
- Schweller, R. L. (2021). Grand Strategy Under Nonpolarity. Thierry Balzacq ve Ronald R. Krebs (Ed.), *The Oxford Handbook of Grand Strategy*, (s. 690-705) içinde. Oxford: Oxford University Press. doi: 10.1093/oxfordhb/9780198840299.013.4
- Selhorst, A. J. C. (2016). Russia's Perception Warfare: The Development of Gherasimov's Doctrine in Estonia and Georgia and Its Application in Ukraine'. *Militaire Spectator*, (4). Erişim adresi: <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/uitgaven/inhoudsopgave/Militaire%20Spectator%204-2016%20Selhorst.pdf>
- Seren, M. (2017). *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*, Ankara: Orion Kitapevi.
- Shapiro, M. J. (2005). The Fog of War. *Security Dialogue*, 36(2), 233-246. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26298889>
- Shekhovtsov, A. (2013). The "Orange revolution" and the "sacred" birth of a civic republican Ukrainian nation. *Nationalities Papers*, 41(5), 730-743. doi: 10.1080/00905992.2013.775114
- Shestakov, E. (2014, 22 Şubat). Resheniye prezidenta o vyborakh ne prekratit krovoprolitiye na Ukraine. *Rossiyskaya Gazeta*. Erişim adresi: <https://rg.ru/2014/02/21/aktualno-site.html>
- Shoichet, C. E., ve Fantz, A. (2014, 18 Temmuz). U.S. official: Missile shot down Malaysia Airlines plane. *CNN International Archieve*. Erişim adresi: <https://edition.cnn.com-/2014/07/17/world/europe/ukraine-malaysia-airlines-crash/index.html>

- Shramovych, V. (2019, 29 Ağustos). Ukraine's deadliest day: The battle of Ilovaisk, August 2014. *BBC News*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-49426724>
- Shuster, S. (2014, 18 Şubat). The Maidan's Last Stand: Ukraine's Protesters Resist Police Crackdown. *TIME*. Erişim adresi: <https://time.com/8128/kiev-protests-maidan-europe-yanukovych/>
- Shveda, Y., ve Park, J. H. (2016). Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*, 7(1), 85-91. doi: 10.1016/j.euras.2015.10.007
- Shy, J. (1986). Jomini. Peter Paret (Ed.), *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, (s. 143-185) içinde. Princeton: Princeton University Press.
- Shynkarenko, O. (2014, 01 Mart). Can Ukraine Control Its Far Right Ultranationalists?. *Daily Beast*. Erişim adresi: <https://www.thedailybeast.com/can-ukraine-control-its-far-right-ultranationalists?ref=scroll>
- Siddique, H., McCarthy, T., ve Yuhas, A. (2014, 27 Şubat). Crimean parliament seizure inflames Russian-Ukrainian tensions – live. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/ukraine-pro-russian-gunmen-seize-crimea-parliament-live-updates?view=desktop#block-530efb46e4b0ddf5cbe7ba63>
- Sindelar, D. (2014, 17 Ocak). Does 'Black Thursday' Mark End Of Ukraine's Democratic Decade?. *RFE/RL*. Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/ukraine-end-democratic-decade/25233555.html>
- Sinovets, P., ve Renz, B. (2015). Russia's 2014 Military Doctrine and beyond: threat perceptions, capabilities and ambitions. *Research Paper, NATO Defense College*, No: 117. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep10265.pdf>
- Slipchenko, V. I. (2004). *Voiny Novogo Pokolenia - Distantzionnye I Bezkontaktnye*, Moscow: Olma-Press.
- Sliwa, Z., Veebel, V., ve Lebrun, M. (2018). Russian Ambitions and Hybrid Modes of Warfare. *Estonian Journal of Military Studies*, 7(1), 86-108.
- Smith, B., ve Harari, D. (2014, 17 Mart). Ukraine, Crimea and Russia. *House of Commons Library*, (Research Paper 14/16). Erişim adresi: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP14-16/RP14-16.pdf>
- Smola, L. (2016). Informatsiyno Psykholohichnyy Skladnyk “Hibrydnoyi” Viyny. *Natsional'na Bezpeka i Oborona*, No.9-10, 68-71. Erişim adresi: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168_2016_ukr.pdf

- Snegovaya, M. (2015). Putin's Information Warfare in Ukraine – Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare. *Institute for the Study of War*. Erişim adresi: <http://understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Report%201%20Putin's%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf>
- Snyder, J. L. (1977). *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*, Santa Monica, California: RAND Cooperation. Erişim adresi: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2005/R2154.pdf>
- Solomko, I. (2014, 6 Mart). The Maidan is alive and well and planning its future. *Open Democracy*. Erişim adresi: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/maidan-is-alive-and-well-and-planning-its-future-ukraine-yanukovych-eu/>
- Spark, L. S., ve Sterling, J. (2013, 23 Ocak). "Bloody Algeria hostage crisis ends after 'final' assault, officials say". *CNN International Archieve*. Erişim adresi: <https://edition.cnn.com/2013/01/19/world/africa/algeria-hostage-crisis/index.html>
- Spaulding, H. (2015). Putin's Next Objectives in the Ukraine Crisis. *Institute for the Study of War*, 5, 1-10. Erişim adresi: https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Ukraine%20backgrounder_V6.pdf
- Sprang, R. W. (2018a). The Evolution of Russian Operational Art. *Small Wars Journal*, [Çevrimiçi özel makale]. Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/index.php-/jrn/art/evolution-russianoperational-art>
- Sprang, R. W. (2018b). Russian Operational Art, New Type warfare, and Reflexive Control. *Small Wars Journal*, [Çevrimiçi özel makale]. Erişim adresi: https://smallwarsjournal.com/jrn/art/russian-operational-art-new-type-warfare-and-reflexive-control#_edn7
- Sputnik. (2018, 11 Kasım). Rusya'nın İstanbul Başkonsolosluğu: Ukrayna'nın Kıtlık ve Ölümüne Terkedildiğı Tarihsel Bir Yalan. *Sputnik Türkiye*. Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20181124/-rusya-istanbul-baskonsolosluk-ukrayna-sscb-1036309284.html>
- Stark, R. (2010). Holodomor, Famine in Ukraine 1932-1933: A Crime against Humanity or Genocide?. *Irish Journal of Applied Social Studies*, 10(1), 20-30. doi: 10.21427/D7PQ8P
- Stern, J. (2006). Natural Gas Security Problems in Europe: the Russian-Ukrainian Crisis of 2006. *Asia-Pacific Review*, 13(1), 32-59. doi: 10.1080/13439000600697522
- Strachan, H. (2005). The Lost Meaning of Strategy. *Survival*, 47(3), 33–54. doi: 10.1080/00396330500248102

- Strachan, H. (2007). Clausewitz and the Dialectics of War. Hew Strachan ve Andreas Herberg-Rothe (Ed.), *Clausewitz in the Twenty-First Century* (s. 14-44) içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Stroble, J. A. (1998). Justification of war in Ancient China. *Asian Philosophy*, 8(3), 165-190. doi: 10.1080/09552369808575482
- Sukhov, O. (2014, 19 Temmuz). Border With Russia Helps Luhansk Republic Hang On. *RFE/RL*. Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/ukraine-luhansk-republic-border-crossing-russia/25463115.html>
- Sundukov, S. (2019). Russian Hybrid War Against Ukraine: Were Russian Unconventional Paramilitary Formations a key Component during the Crimea Annexation and War in Donbass?. (Teknik Rapor, Master of Military Art and Science General Studies, U.S. Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas). Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1105230.pdf>
- Şahin, F. K. (2018). “2014 Sonrasında Kırım Tatarları ve Ukrayna: Ortak Bir Düşman Karşısında Yeniden Kurulan İlişkiler.” *Uluslararası Suçlar ve Tarih /International Crimes and History*, (19), 137-176. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/-ustich/issue/44797/557245>
- Şahin, G. (2003). *Silahsız Savaş; Psikolojik Harekat ve Propaganda* (Y. Lisans tezi) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 613111).
- Şahin, G., ve Mercimek, A. (2022). Savaşın Değişen Karakteri Bağlamında Hibrit Tehditler ve Askeri Eğitim Hibrit Ortamda Hedef Belirlemek: Ağırlık Merkezi Analizi İşe Yarar mı?. Gültekin Yıldız ve Barış Ateş (Ed.), *MSÜ Kara Harp Okulu Hibrit Tehditler ve Millî Savunma Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 139-154) içinde. Ankara: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları
- Şahin, H. (2016). Tarihsel Süreçte Savaşların Devletin Oluşumu ve Dönüşümündeki Rolü. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 87-101. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34749/-384299>
- Tagarev, T. (2018). Hybrid Warfare: Emerging Research Topics. *Information & Security: An International Journal*, 39(3), 289-300. doi: 10.11610/isij.3924
- Taylor, P. (2013, 29 Kasım). Analysis: Ukraine fiasco raises doubts about EU neighborhood policy. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-eu-ukraine-neighbourhood-analysis-idUSBRE9AS0GA20131129>
- Teifukova, R., ve Erol, M. S. (2017). Russian Hybrid War: From Theory To Practice. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 33-67. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/33355/371237>

- Tellal, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(03), 189-236. doi: 10.1501/SBFder_0000002177
- Tenenbaum, E. (2015). Hybrid Warfare in the Strategic Spectrum: An Historical Assessment. Guillaume Lasconjarias ve Jeffrey A. Larsen (Ed.), *NATO's Response to Hybrid Threats*, (s. 95-112) içinde. Rome: NATO Defence College.
- The White House-Washington. (2015). National Security Strategy of the United States of America. Erişim adresi: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf
- Theobald, R. (1982). Patrimonialism. *World Politics*, 34(4), 548-559. doi: 10.2307/2010334
- Thiele, R. D. (2015). Crisis in Ukraine—the Emergence of Hybrid Warfare. *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, 347, 1-13. Erişim adresi: https://www.files.ethz.ch/isn/190792/347_Thiele_RINSA.pdf
- Thomas, T. (2016). The Evolution of Russian Military Thought: Integrating Hybrid, New-Generation, and New-Type Thinking. *The Journal of Slavic Military Studies*, 29(4), 554-575. doi: 10.1080/13518046.2016.1232541
- Thomas, T. (2017). The Evolving Nature of Russia's Way of War. *Military Review*, (97), 34-42. Erişim adresi: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/militaryreview/Archives/English/MilitaryReview_20170831_THOMAS_Russias_Way_of_War.pdf
- Thomson, V. (2019). From the Orange revolution to Euromaidan? Political culture of Ukrainian society from 2004 and 2014. (Doktora tezi, Carleton Üniversitesi, Ottawa). Erişim adresi: <https://curve.carleton.ca/46dc4a21-545a-4082-9bf6-af18cfb651c2>
- Thornton, R. (2016). Turning strengths into vulnerabilities: the art of asymmetric warfare as applied by the Russian military in its hybrid warfare concept. *Aleksanteri Papers*, No. 1/2016, 52-60. Erişim adresi: <https://helda.helsinki.fi/-handle/10138/175291>
- Thornton, R. (2017). The Russian Military's New 'Main Emphasis'. *The RUSI Journal*, 162(4), 18-28. doi: 10.1080/03071847.2017.1381401
- Tisdall, S. (2015, 18 Şubat). After separatists' victory in Debaltseve, will Putin stick or twist?. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2015/feb/18/after-debaltseve-victory-putin-stick-or-twist>
- Tkachenko, M. (2011, 5 Ağustos). Reports: Ukrainian court orders arrest of former prime minister. *CNN International Archive*. Erişim adresi: <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/europe/08/05/ukraine.tymoshenko/index.html>

- Toptaş, E. (2015). *Gerilla Kontrgerilla Savaşı: Temel Strateji ve Teknikler*, İstanbul: Kripto Yayıncılık.
- Torbakov, I. (2001). Rusya'dan Ayrı ya da Rusya'nın Bir Parçası: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı. *Avrasya Dosyası (Rusya Özel)*, 6(4), 297-314. Erişim adresi: <https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/297-314%20igor.PDF>
- Traynor, I. (2010, 06 Aralık). WikiLeaks Cables Reveal Secret NATO Plans To Defend Baltics From Russia". *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/06/wikileaks-cables-nato-russia-baltics>
- Traynor, I. (2013, 15 Aralık). Ukraine integration pact on hold as Brussels vents frustration. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/15/-ukraine-integration-on-hold-european-union>
- Traynor, I. (2014, 21 Şubat). Ukraine's bloodiest day: dozens dead as Kiev protesters regain territory from police. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/-world/2014/feb/20/ukraine-dead-protesters-police>
- Traynor, I. (2015, 13 Şubat). Putin tried to delay Ukraine ceasefire deal, EU summit told. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2015/feb/13/ukraine-service-personnel-killed-minsk-ceasefire>
- Traynor, I., Lewis, P., Wilsher, K., ve Wintour, P. (2014, 06 Mart). Ukraine crisis: Crimea announces referendum on joining Russia. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/06/ukraine-crisis-european-leaders-emergency-summit>
- Traynor, I., ve Grytsenko, O. (2013, 21 Kasım). Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin wins tug of war. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/-world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>
- Traynor, I., ve Walker, S. (2014, 24 Şubat). Western nations scramble to contain fallout from Ukraine crisis. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/-2014/feb/23/ukraine-crisis-western-nations-eu-russia>
- Trenin, D. (2018, 25 Ocak). Avoiding U.S.-Russia Military Escalation During the Hybrid War. *Carnegie Moscow Center*. Erişim adresi: <https://carnegie.ru/2018/01/25/avoiding-u.s.-russia-military-escalation-during-hybrid-war-pub-75277>
- Türedi, G. Ü. (2015). Michael I. Handel. Erhan Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 191-208) içinde. Ankara: Adres Yayınları.

- Tüysüzoğlu, G. (2011). Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2(3), 62-79. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/84360>
- Tüysüzoğlu, G. (2017). Rusya Dış Politikası'nın Etkin Silahı: Donmuş Çatışma Bölgeleri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26), 185-219. doi: 10.17752/guvenlikstrtrj.356957
- Tymoshenko, Y. (2007). Containing Russia. *Foreign Affairs*, 86(3), 69-82. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/20032350>
- Tzu, S. (2020). *Sun Tzu on the Art of War*, Murat Demirekin (Çev.), 1.Baskı, İstanbul: Toptan Kitap.
- U. S., Central Intelligence Agency (CIA). (1999). The Soviet Operational Maneuvre Group (Yayın No. SOV83-10034). Erişim adresi: https://www.cia.gov/readingroom/docs/-DOC_0000498534.pdf
- Ukrains'ka Pravda (2014, 16 Ocak). Rada ukhvalyla zakony, shcho vidkryvayut' shlyakh do masovyykh represiy-fond "Virodzhennya". Erişim adresi: <https://www.pravda.com.ua/-news/2014/01/16/7009773/>
- United Nations News. (2014, 27 Mart). Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid. *UN News Global Perspective Human Stories*. Erişim adresi: <https://news.un.org/en/story/2014/03/464812-backing-ukraines-territorial-integrity-un-assembly-declares-crimea-referendum#.UzW4fvldWSp>
- United Nations Security Council (UNSC). (2014, 03 Mart). Letter dated 3 March 2014 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General. *United Nations Digital Library*, (S/2014/146). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/766526>
- United States Army Training Doctrine and Command - G-2 Intelligence/Operational Environment (US TRADOC G-2). (2015). *Threat Tactics Report: Russia* (October-2015, Version 1.1). Erişim adresi: <https://info.publicintelligence.net/USArmy-RussiaTactics.pdf>
- United States Army Training Doctrine and Command - Intelligence Support Activity (US TRISA). (2014). *Crimea Crisis: February-March 2014* (October-2014). Erişim adresi: https://community.apan.org/cfs-file/__key/docpreview-s/00-00-02-44-52/Crimea-Crisis-TR-Oct-2014.pdf
- United States Army Training Doctrine and Command - Intelligence Support Activity (US TRISA). (2014). *Crimea Crisis: February-March 2014* (October-2014). Erişim adresi: https://community.apan.org/cfs-file/__key/docpreview-s/00-00-02-44-52/Crimea-Crisis-TR-Oct-2014.pdf

- United States Army Training Doctrine and Command (US TRADOC). (2010). *TC 7-100 Hybride Threat*, (November-2010). Erişim adresi: https://www.benning.army.mil/mssp/security%20topics/Potential%20Adversaries/content/pdf/tc7_100.pdf
- United States-Department of Defense (2001). Quadrennial Defense Review Report. Erişim adresi: <https://archive.defense.gov/pubs/qdr2001.pdf>
- United States-Department of Defense (2006). Quadrennial Defense Review Report. Erişim adresi: <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/quadrennial/QDR2006.pdf?ver=2014-06-25-111017-150>
- Urquhart, C., ve Neild, B. (2014, 23 şubat). Ukraine: Tymoshenko freed as president denounces 'coup' - 22 February as it happened. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/22/ukraine-crisis-uncertainty-after-yanukovych-signs-deal-live-updates>
- Valeriano, B., Vasquez, J. A. (2010). Identifying and Classifying Complex Interstate Wars. *International Studies Quarterly*, 54(2), 561-582. doi: 10.1111/j.1468-2478.2010.00599.x
- Varlık, A. B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi* 1(2), 114-129. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejtd/issue/5150/70122>
- Varlık, A. B. (2022). Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Bilimleri Açısından Askeri Tarih'in Yeri ve Askeri Tarih İncelemelerinde Yöntem. *Uluslararası Prof. Dr. Halil İncancık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu Bildiriler (E-Kitap)*, (Cilt.2, s. 325-344) içinde. Türk Tarih Kurumu. doi: 10.37879/9789751749994.2022.19
- Vasovic, A., ve Baczynska, G. (2014, 19 Mart). Russian forces storm Ukraine naval HQ in Crimea. *Reuters*. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-sevastopol-idUSBREA2I0LP20140319>
- Vasquez, J. A. (1993). *The War Puzzle*, New York: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511583483.004
- Veljovski, G., Taneski, N., ve Dojchinovski, M. (2017). The danger of “hybrid warfare” from a sophisticated adversary: the Russian “hybridity” in the Ukrainian conflict. *Defense & Security Analysis*, 33(4), 292-307.
- Verkhovna Rada of Ukraine, Information Department of the Verkhovna Rada of Ukraine Secretariat. (2014). *Plenary Meeting on January 16, 2014*. Erişim adresi: <https://www.rada.gov.ua/en/news/News/News%2087113.html>
- Verma, V. (2019). Non Contact Warfare (NCW) - Managing Conflict in 21st Century. *The United Service Institution of India*, [evrimii zel makale]. Erişim adresi: <https://usiofindia.org/publication/usi-journal/non-contact-warfare-ncw-managing-conflict-in-21st-century/>

- Vertuli, M. D. (2018). Perceptions Are Reality Historical Case Studies of Information Operations in Large-Scale Combat Operations. *Military Review*, (September-October), 52-59. Erişim adresi: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/September-October-2018/Perceptions/>
- Vialtseva, Y. (2019). *Tarihsel Süreçte Ukrayna-Rusya ilişkileri* (Y. Lisans tezi) YK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 545183).
- Vicente, J. (2009). "Beyond-the-Box" Thinking on Future War: The Art and Science of Unrestricted Warfare (Doktora tezi, Air Command and Staff College, Air University, Alabama). Erişim adresi : <http://hdl.handle.net/10400.26/1080>
- Voronov, V. (2015). Crimea and the Kremlin: From Plan "A" to Plan "B". *Russian Studies Centre, The Henry Jackson Society, in cooperation with the Russian Service Radio Liberty*, 2-14. Erişim adresi: <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/-2015/03/Crimea-and-the-Kremlin.pdf>
- Vuković, J., Matika, D., ve Barić, S. (2016). Hybrid Warfare Challenges. *Security and Defence Quarterly*, 12(3), 118-138. doi: 10.35467/sdq/103239
- Walker, R. G. (1998). SPEC FI: The United States Marine Corps and Special Operations. (Y. Lisans tezi, Naval Post Graduate School, Monterey, CA). Erişim adresi : <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA359694>
- Walker, S. (2013, 18 Aralık). Vladimir Putin offers Ukraine financial incentives to stick with Russia. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/17/ukraine-russia-leaders-talks-kremlin-loan-deal>
- Walker, S., Grytsenko, O., ve Amos, H. (2014, 12 Mayıs). Ukraine: pro-Russia separatists set for victory in eastern region referendum. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/11/eastern-ukraine-referendum-donetsk-luhansk>
- Walker, S., ve Salem, H. (2014a, 22 şubat). Ukraine: 'The dictatorship has fallen.' But what will take its place?. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world-/2014/feb/22/ukraine-tymoshenko-president-protests>
- Walker, S., ve Salem, H. (2014b, 1 Mart). Russian parliament approves troop deployment in Ukraine. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar-/02/russia-parliament-approves-military-ukraine-vladimir-putin>
- Walker, S., ve Stack, G. (2014, 03 Mart). Ukraine navy officers reject plea to defect to Russian-backed Crimea. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com-/world/2014/mar/03/ukraine-navy-officers-defect-russian-crimea-berezovsky>

- Walt, S. M. (2013, 11 Şubat). The (In) Security Paradox. *Foreign Policy*. Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/2013/02/11/the-insecurity-paradox/>
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley. Erişim adresi: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/
- Waltz, K. N. (2000). Structural Realism after the Cold War. *International Security*, 25(1), 5-41. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/2626772>
- Waltz, K. N. (2001). *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press.
- Waltz, K. N. (2008). Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(17), 3-44. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/issue/39259/462307>
- Waltz, K. N. ve Quester, G. H. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, Ersin Onulduran (Çev.), Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Waltz, K. ve Quester, G. H. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, Ersin Onulduran (Çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Weaver, M., ve McCarthy, T. (2014, 20 Şubat). Ukraine crisis: deadly clashes shatter truce – Thursday 20 February. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/-world/blog/2014/feb/20/ukraine-crisis-new-clashes-strain-truce-live-updates>
- Wees, H. V., ve Rich, J. (2001). War and Peace in Classical Antiquity. Anja B. Hartmann ve Beatrice Heuser, (Ed.), *War, Peace and World Orders in European History* (s. 25-32) içinde. London: Routledge Publishing.
- Weiss, M. (2014, 01 Mart). Russia Stages a Coup in Crimea. *Daily Beast*. Erişim adresi: <https://www.thedailybeast.com/russia-stages-a-coup-in-crimea>
- Weissmann, M. (2019). Hybrid Warfare and Hybrid Threats Today and Tomorrow: Towards an Analytical Framework. *Journal on Baltic Security*, 5(1), 17-26. doi: 10.2478/jobs-2019-0002
- Westerlund, F., ve Norberg, J. (2016). Military Means for Non-Military Measures: The Russian Approach to the Use of Armed Force as Seen in Ukraine. *The Journal of Slavic Military Studies*, 29(4), 576-601. doi: 10.1080/13518046.2016.1232560
- Wildegger-Gaissmaier, A. E. (2004). Aspects of thermobaric weaponry. *Military Technology*, 28(6), 125-126. Erişim adresi: https://fotkica.com/UploadsN/260-96_525776119_ADFHealth_4_1_03-06.pdf

- Wilhelm, T. (2020). A Russian Military Framework for Understanding Influence in the Competition Period. *Military Review*, (July-August), 32-41. Erişim adresi: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/JA-20/Wilhelm-Russian-Framework-1.pdf>
- Williams, M. C. (1996). Hobbes and International Relations: A Reconsideration. *International Organization*, 50(2), 213-236. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/2704077>
- Wilson, A. (2006). Ukraine's Orange Revolution, NGOs and the Role of the West. *Cambridge Review of International Affairs*, 19(1), 21-32. doi: 10.1080/09557570500501747.
- Wither, J. K. (2016). Making Sense of Hybrid Warfare. *Connections*, 15(2), 73–87. doi: 10.11610/Connections.15.2.06
- Withnall, A. (2014, 07 Nisan). Ukraine crisis: Donetsk 'declares independence from Kiev' and sets date for referendum on joining Russia. *Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-crisis-officials-in-eastern-city-of-donetsk-proclaim-independence-from-kiev-and-set-date-for-referendum-on-joining-russia-9243750.html>
- Wood, N. (1967). Machiavelli's Concept of Virtù Reconsidered. *Political Studies*, 15(2), 159-172. Erişim adresi: 10.1111/j.1467-9248.1967.tb01842.x
- Wright, Q. (1942). *A Study of War I-II*, Chicago: University of Chicago Press. Erişim adresi: <http://www.new.dli.ernet.in/handle/2015/14629>
- Wright, Q. ve Wright, L. L. (1964). *A Study of War, Abridged edition by Louise Leonard Wright*, Chicago: University of Chicago Press. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=SH5Oc_HSrZMC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Yalçın, H. B. (2018). *Ulusal Güvenlik Stratejisi:Strateji Araştırmaları Serisi 2*. İstanbul: SETA.
- Yapıcı, U. (2007). Ukrayna-Nato İlişkilerinin Tarihsel Analizi. Zeki Dilek ve diğerkleri (Ed.), 38. (ICANAS) *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Cilt 3. Uluslararası İlişkiler* (s. 1475-1492) içinde. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-İLİŞKİLERİNİN-TARİHSEL-ANALİZİ.pdf>
- Yaşar, N. T. (2012, 19 Eylül). ABD Konsolosluğuna Yapılan Saldırı Işığında Magrib El Kaidesi ve Libya. *Ortadoğru Araştırmaları Merkezi-ORSAM*. Erişim adresi <https://www.orsam.org.tr/tr/abd-konsoloslugunayapilansaldiriisigindamagrib-el-kaidesi-ve-libya/>
- Yenilmez, Y. K. (2015). John Keegan. Erhan Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları-Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (s. 211-282) içinde. Ankara: Adres Yayınları.

- Yesevi, Ç. G. (2013). Orta Asya'da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği. *Küresel Eğilimler Serisi*, Çalışma Kağıdı No.4. Erişim adresi: https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/gpot/0029020/f_0029020_23568.pdf
- Yiğit, S. (2011). YulyaTimoşenko: Tanrıça mı, Cadı mı, Yoksa Her İkisi mi?. *Ortadoğu Analiz*, 3(33), 82-90. Erişim adresi: https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/8sureyya.pdf
- Yılmaz, S. (2020). *21'inci Yüzyılda Savaşın Değişen Karakteri: Ortadoğu Bağlamında Hibrit Savaşlar* (Doktora tezi) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Erişim No: 667053).
- Yost, D. S. (2015). The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine. *International Affairs*, 91(3), 505–538. doi:10.1111/1468-2346.12279
- Yükselen, H. (2018). Strateji Kavramını Çalışmak. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(27), 1-38. doi: 10.17752/guvenlikstrtj.432145
- Yurdusev, A. N. (2006). Thomas Hobbes and International Relations: From Realism to Rationalism. *Australian Journal of International Affairs*, 60(2), 305-321. doi: 10.1080/10357710600696191
- Zadorozhnii, O. (2015). To Justify against All Odds: The Annexation of Crimea in 2014 and the Russian Legal Scholarship. *Polish Yearbook of International Law*, (35), 139-169. doi: 10.7420/pyil2015e
- Zarembo, K., ve Solodkyy, S. (2021, 29 Ocak). The evolution of Russian hybrid warfare: Ukraine. *Center for European Policy Analysis*, 29. Erişim adresi: https://cepa.org/comprehensive-reports/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-ukraine/#footnote_1_779
- Zhurzhenko, T. (2004). Cross-Border Cooperation and Transformation of Regional Identities in the Ukrainian–Russian Borderlands: Towards a Euroregion “Slobozhanshchyna”? Part 1. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 32(1), 207-232. doi: 10.1080/0090599042000186133
- Zuckert, C. H. (2021). Introduction Reading Machiavelli. *Machiavelli's Politics* (s.1-38) içinde. Chicago: University of Chicago Press. Erişim adresi: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.7208/9780226434940/html>

